

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Evaldas Klimas

PAREIGOS BENDRADARBIAUTI PRINCIPAS, ŠIO PRINCIPŲ
TAIKYMAS IR REIKŠMĖ STATYBOS RANGOS SUTARTINIUOSE
TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2007–2011 metais Vilniaus universitete.

Moksliniai vadovai:

Doc. dr. Andrius Smaliukas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2008–2011 m.)

Prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2007–2008 m.)

TURINYS

Įvadas.....	8
Darbo aktualumas, naujumas ir reikšmė	11
Darbo tikslas ir uždaviniai	15
Tyrimo objektas	16
Ginamieji teiginiai.....	21
Tyrimų apžvalga.....	22
Darbo metodologija.....	24
1. Pareigos bendradarbiauti principo samprata	27
1.1. Pareigos bendradarbiauti principo prigimtis, jo vieta kitų teisės principų ir <i>lex mercatoria</i> kontekste	27
1.1.1. Pareigos bendradarbiauti principas ir <i>mora creditoris</i> doktrina	28
1.1.2. Principų reikšmė sutarčių teisėje ir pareigos bendradarbiauti principo taikymas	29
1.1.3. Pareigos bendradarbiauti principo susiformavimas	36
1.1.4. Pareigos bendradarbiauti principo vieta šiuolaikinės sutarčių teisės harmonizavimo kontekste.....	43
1.1.5. Pareigos bendradarbiauti principas <i>lex mercatoria</i> kontekste	47
1.2. Pareigos bendradarbiauti principas pagal UNIDROIT Principus	53
1.3. Pareigos bendradarbiauti principas pagal PECL.....	58
1.4. Pareigos bendradarbiauti principas pagal DCFR.....	62
1.5. UNCITRAL Vadovas ir bendradarbiavimo pareigos principas šiame dokumente	69
1.6. Modelinių statybos rangos sutarčių sąlygos ir pareiga bendradarbiauti šiuose dokumentuose	72
1.6.1. Teisės formų klasifikacijos, norminių sutarčių, teisinių sutarčių ir civilinių sutarčių santykis bei norminis civilinių sutarčių reglamentavimas	73
1.6.2. Modelinių statybos rangos sutarčių sąlygų įvairovė	79
1.6.3. Pareigos bendradarbiauti principas statybos modelinių sutarčių formose	88
1.7. Pareigos bendradarbiauti principas Lietuvos teisėje.....	91
1.7.1. Pareigos bendradarbiauti principas ir kiti civilinės teisės principai	92
1.7.2. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas Lietuvos teisėje	99
1.8. Pareigos bendradarbiauti principas kitų valstybių teisėje.....	108

1.8.1. Pareigos bendradarbiauti principas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse	108
1.8.2. Pareigos bendradarbiauti principas Skandinavijos valstybėse	112
1.8.3. Pareigos bendradarbiauti principas bendrosios teisės tradicijos valstybėse	112
1.9. Pirmos dalies apibendrinimas	116
2. Statybos rangos sutarties samprata.....	121
2.1. Statybos rangos sutarties sąvoka ir dalykas	121
2.2. Statybos rangos sutarties šalys.....	126
2.3. Statybos rangos sutarčių kvalifikavimas.....	132
2.4. Statybos rangos sutarties atribojimas nuo panašių sutarčių.....	133
2.5. Antros dalies apibendrinimas	144
3. Pareigos bendradarbiauti principo turinys, statybos rangos sutarties šalims įgyvendinant teises ir pareigas	146
3.1. Šalių teisės ir pareigos ikisutartiniuose statybos rangos teisiniuose santykiuose.....	146
3.1.1. Statybos rangos sutarties sudarymo ypatumai	147
3.1.2. Pareiga pateikti informaciją.....	156
3.1.2.1. Užsakovo pareiga pateikti informaciją.....	156
3.1.2.2. Rangovo pareiga pateikti informaciją.....	163
3.1.2.3. Informacijos atskleidimas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas.....	169
3.1.3. Pareiga laikytis atskleistos informacijos konfidencialumo reikalavimo	172
3.2. Pareiga pateikti medžiagas ir įrengimus darbų atlikimui.....	174
3.3. Kitos pareigos, susijusios su sąlygų darbų atlikimui sudarymu	183
3.3.1. Pareigos, susijusios su projektinės dokumentacijos parengimu ir pateikimu	183
3.3.2. Pareigos, susijusios su leidimų, būtinų statybos darbams atlikti, gavimu	185
3.3.3. Pareigos, susijusios su statybvietės parengimu ir kitų sąlygų sudarymu	190
3.4. Pareiga tinkamai atlikti darbus.....	195
3.4.1. Kokybiniai tinkamo darbų atlikimo kriterijai, dokumentacijos tvarkymas	197
3.4.2. Pareigos, susijusios su aplinkos apsauga ir atliekamų darbų sauga	203
3.4.3. Tinkamo darbų atlikimo užtikrinimo priemonės.....	206
3.5. Užsakovo teisė kontroliuoti ir prižiūrėti statybos darbus, duoti nurodymus rangovui	212

3.6. Pareiga laiku atlikti darbus.....	226
3.6.1. Darbų atlikimo terminų nubrėžimas.....	226
3.6.2. Darbų atlikimo vėlavimas: priežastys ir prevencinės priemonės.	229
3.6.3. Darbų atlikimo vėlavimo pasekmės	239
3.6.4. Darbų atlikimo terminų keitimas.....	244
3.7. Rangovo pareiga informuoti apie aplinkybes, trukdančias įvykdyti sutartį.....	247
3.8. Pareigos, susijusios su darbų pakeitimu ir su papildomais darbais	260
3.9. Pareigos, susijusios su atliktų darbų perdavimu ir priėmimu	274
3.9.1. Atliktų darbų perdavimo reglamentavimas ir pareigos, susijusios su pasirengimu perduoti darbų rezultata	274
3.9.2. Atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas.....	282
3.9.3. Vienašalis atliktų darbų pridavimas	290
3.9.4. Baigiamasis atliktų darbų perdavimas–priėmimas.....	297
3.10. Rizikų paskirstymas bei pareigos, susijusios su atsitiktiniu statybos objekto žuvimu ir draudimu	302
3.10.1. Rizikų paskirstymas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose	302
3.10.2. Draudimas nuo rizikų, kylančių statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose	315
3.11. Pareigos, susijusios su kainos nustatymu.....	321
3.11.1. Kainos nustatymo metodas.....	321
3.11.2. Nustatytos kainos pakeitimas ir kainos peržiūrėjimas	332
3.11.2.1. Garantuotos vienetinio įkainio pagrindu pagrįstos maksimalios kainos nustatymo metodu ar numatomos galutinės kainos nustatymo metodu sutartos kainos pakeitimas ir peržiūrėjimas.....	335
3.11.2.2. Apmokėjimas už papildomus darbus.....	340
3.11.2.3. Kainos keitimas ir peržiūrėjimas pagal FIDIC modelių sutarčių sąlygas	346
3.12. Pareiga atsiskaityti už atliktus darbus	348
3.12.1 Avanso sumokėjimas.....	350
3.12.2. Darbų apmokėjimas etapais	355
3.12.3. Darbų apmokėjimas užbaigus darbus arba po objekto priėmimo	360
3.12.4. Rangovo teisinės gynybos priemonės užsakovui nevykdant pareigos atsiskaityti už atliktus darbus	366
3.13. Pareigos, susijusios su užsakovo teise samdyti kitus rangovus	371
3.14. Pareigos, susijusios su statybos darbų sustabdymu ir konservavimu	375
3.15. Teisė nutraukti statybos rangos sutartį ir su tuo susijusios pareigos	383
3.15.1. Teisė nutraukti sutartį ir teisė atsisakyti nuo statybos rangos sutarties.....	384
3.15.2. Statybos nutraukimas ir statybvietės atlaisvinimas.....	397
3.15.3. Darbų perėmimas	398

3.15.4. Sutarčių, sudarytų su subrangovais ir trečiaisiais asmenimis, perėmimas.....	400
3.15.5. Brėžiniai, išpildomoji dokumentacija ir kiti dokumentai.....	402
3.15.6. Su statybos rangos sutarties nutraukimu susiję mokėjimai.....	403
3.16. Pareiga mažinti nuostolius	407
3.17. Garantiniai įsipareigojimai statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose	413
3.17.1. Statybos rangos darbų kokybės garantijos samprata.....	413
3.17.2. Statybos rangos darbų kokybės garantijas teikiantys subjektai .	417
3.17.3. Rangovo ir kitų statybų dalyvių atsakomybės už statybos rangos darbų kokybę ribos	421
3.17.4. Užsakovo subjektinių teisių gynimo būdai, šalinant darbų kokybės trūkumus garantiniu laikotarpiu	428
3.17.5. Statybos rangos darbų garantiniai terminai.....	435
4. Kitų statybų proceso dalyvių reikšmė, įgyvendinant pareigą bendradarbiauti	444
4.1. Subrangovas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose... ..	447
4.1.1. Generalinė ranga ir generalinio rangovo teisė pasitelkti subrangovą	448
4.1.2. Užsakovo teisė rangovui parinkti ir paskirti subrangovus	452
4.1.3. Subrangovo teisė reikšti piniginius reikalavimus užsakovui	454
4.1.4. Privatumo doktrina bei užsakovo ir subrangovo tarpusavio santykiai	460
4.1.5. Užsakovo ir subrangovo pareiga bendradarbiauti statybos subrangos santykiuose	464
4.2. Architektai.....	466
4.3. Statybos inžinieriai ir techniniai prižiūrėtojai.....	474
4.4. Statybų valdytojai, konsultantai.....	485
4.5. Ketvirtos dalies apibendrinimas.....	487
5. Pareigos bendradarbiauti principo reikšmė, sprendžiant ginčus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisiųjų santykių.....	492
5.1. Probleminio klausimo kilimas: pranešimo pateikimas, įgaliotų asmenų paskyrimas ir tiesioginės derybos	493
5.2. Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai	496
5.2.1. Ginčų sprendimo patarėjai.....	496
5.2.2. Mediacija (sutaikymas, mini teismas ir kt.)	498
5.2.3. Ginčų nagrinėjimo komisijos	502
5.3. Arbitražas, specializuoti teismai	509
6. Išvados ir pasiūlymai.....	512

Naudotos literatūros sąrašas	519
Teisės norminiai aktai:	519
Specialioji literatūra:	521
Praktinė medžiaga:	543
Lietuvos Respublikos teismų praktika:	543
Atskleisti arbitražų sprendimai:.....	551
Elektroniniai dokumentai:.....	553
Priedai.....	555
1. Priedas	555
2. Priedas	556
3. Priedas	557
Doktoranto moksliniai straipsniai disertacijos tema:	558

Įvadas

Rangos sutartis (lotynų k. *locatio-conductio operarum*) buvo žinoma jau senovės Romos teisėje. Sudarydamas šią sutartį vienas asmuo įsipareigodavo už nustatytą atlygį atlikti kito asmens naudai tam tikrą darbą, pavyzdžiui, pastatyti namą¹. Rangos santykiai, o ypač statybos rangos santykiai, yra aktualūs ir šiomis dienomis.

Statybos sektoriaus įtaka šalių ekonomikai yra didžiulė. Ne išimtis ir Lietuva. Iki 2008 metų Lietuvoje sparčiai augo BVP. Kilo žmonių pragyvenimo lygis. Atsirado vis didesnis naujos statybos būsto, administracinių, komercinių ir prekybos patalpų poreikis. Statybų sektorius nuosekliai augo. Net ir dabartiniu ekonominiu nuosmukio laikotarpiu, statybų sektorius nepraranda savo reikšmės ir statybų rinka sudaro reikšmingą šalies BVP dalį.

Visi stambesni nekilnojamojo turto objektai yra pastatomi statybos rangos sutartinių teisinių santykių pagrindu. Statybų rinkai sudarant reikšmingą BVP dalį, esant technologinei pažangai, stambėjant nekilnojamojo turto projektams, statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai tampa sudėtingi, o statybų procesas kompleksinis ir daugiapakopis². Statybos rangos sutartį lydi kreditavimo sutartys, įkeitimo, garantijų ir laidavimo sutartys, skolos perkėlimo ir reikalavimo perleidimo sutartys, subrangos sutartys, draudimo ir kiti sutartiniai santykiai³.

Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose šalys dažniausiai nėra lygios, daugelis sutarčių yra sudarytos prisijungimo būdu, dažnai keliamas sutarties šalių sąžiningumo klausimas. Vienas iš autoritetingiausių sutarčių teisės specialistų prof. H. Kötzas, analizuodamas liberalizmo įtaką

¹ NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999, p. 245.

² Įgyvendinant stambius investicinius nekilnojamojo turto projektus, kuriuose taikomi sudėtingi inžineriniai sprendimai, įtraukiama daug trečiųjų asmenų, statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai tampa sudėtinge tyrinėjimo, projektavimo, pavedimo, investicinių-finansinių ir kitų santykių dalimi.

³ STANISLOVAITIS, Romualdas. *Komercinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 212.

ekonominiams santykiams ir sutarčių laisvės principą, pastebėjo, kad yra svarbu užtikrinti sutartinį sąžiningumą (anglų k. *contractual justice*, vokiečių k. *vertragsgerechtigkeit*, prancūzų k. *justice contractuelle*). Tai yra, silpnesnioji šalis turi būti labiau apginta, abi šalys privalo būti įpareigosotos daugiau atsižvelgti į viena kitos interesus, ir pati sutarties idėja turi būti suformuluota ir nukreipta į teisinį bendradarbiavimą su pareiga bendradarbiauti, užtikrinant sąžiningumą ir solidarumą⁴. Pati pareigos bendradarbiauti idėja tampa vis aktualesnė sudėtinguose statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Pastaraisiais metais pamatinio sutarčių teisės principo – sutarčių laisvės principo – samprata labai pasikeitė. Šiuo metu visuotinai priimtina, kad sutarčių laisvės principas negali būti laikomas išskirtiniu sutarčių teisės principu, o didžiulė reikšmė yra skiriama ir kitiems principams, tokiems kaip sąžiningumas, teisingumas, bendradarbiavimas, socialinis solidarumas ir pan.⁵ Be to, pati sutarčių teisė ir fundamentalios teisės jau yra nebeatskiriamos, o sutarčių teisės tikslas yra užtikrinti šias teises⁶.

Jau kuris laikas bandoma sukurti bendrą Europos valstybių sutarčių teisę, tačiau dėl visų pastangų tik išryškėja valstybių nacionalinių teisinių sistemų skirtumai. Kita vertus, lyginamosios sutarčių teisės studijos padeda išskirti tai, kad pastaruoju metu sutarčių laisvės principas nebėra absoliutinamas. Vis didesnis dėmesys yra kreipiamas ir į kitus sutarčių teisės principus, ypač į silpnesnės šalies apsaugos, sutartinio sąžiningumo apsaugos ir kitus socialinio pobūdžio principus⁷. Netgi Bendros principų sistemos metmenyse (anglų k.

⁴ KÖTZ, Hein, FLESSNER, Axel. *European Contract Law. Vol. 1: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contracts and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 12.

⁵ Daugiau apie šiuolaikinę sutarčių laisvės principo sampratą žiūrėti: MAK, Chantal. *Fundamental Rights in European Contract Law. A Comparison of the Impact of Fundamental Rights on Contractual Relationships in Germany, the Netherlands, Italy and England*. Austin: Kluwer Law International, 2008, p. 42.

⁶ CHEREDNYCHENKO, Olha O. *Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A comparative Analysis of the Constitutionalisation of Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions*. Munchen: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 573.

⁷ Daugiau apie tai, kokios yra šiuolaikinės sutarčių teisės tendencijos Europoje, daugiau: Van GERVEN, Walter. *The social Dimension of European Private Law: How Uniform Should It Be? In Protection of Non-Professional Sureties in Europe: Formal and Substantive Disparity*. Ed. COLOMBI CIACCHI, Aurelia. Munich: Nomos, 2007, p. 10.

Draft Common Frame of Reference, toliau darbe sutrumpintai vadinami DCFR) ypač pabrėžiamas socialinis privatinės teisės vaidmuo. Europos Parlamentas siekia, kad būtų apginti silpnesniosios šalies interesai, todėl ypatingas dėmesys yra skiriamas socialiniam teisingumui⁸. Pažymėtina, kad nėra absoliučios šalies autonomijos ar absoliučios sutarčių laisvės⁹.

Akivaizdu, kad statybos rangos sutarties šalių interesai yra labai skirtingi. Rangovas siekia kuo mažesniais kaštais ir už didesnę pelną atlikti jam paskirtą užduotį. O užsakovas, siekia, kad užduotis būtų įvykdyta kuo greičiau ir kuo mažiau reikėtų sumokėti rangovui. Ypač šis priešiškus išryškėja stambiuose nekilnojamojo turto vystymo projektuose, kur konfliktai tarp šalių kyla iš kasdienės veiklos. Tai jau kuris laikas siūloma spręsti vadovaujantis bendradarbiavimo dvasia¹⁰. Žinoma, tai, ar pavyks išspręsti kilusį ginčą vien tik bendradarbiaujant, ar vis dėlto ginčas bus perduotas spręsti arbitražui ar teismui, labai priklauso nuo paties ginčo dydžio, jo prigimties, sutartinių nuostatų¹¹. Pareigos bendradarbiauti principas, kaip vienas pagrindinių modernios sutarčių teisės principų, įgyja svarbų vaidmenį statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir tai reikalauja gilesnės analizės. Tai taip pat akivaizdu ir iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) sprendimų, kurių dauguma grindžiami pareigos bendradarbiauti principo taikymu, jei tik ginčas yra kilęs iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių.

Atsižvelgiant į visa tai, yra būtina išanalizuoti statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių tarpusavio teisių ir pareigų įgyvendinimą pareigos bendradarbiauti principo aspektu. Būtina nustatyti, kokios yra pareigos bendradarbiauti principo ribos – ar LAT, nustatydamas sutarties šalių atsakomybę, kai yra taikomas pareigos bendradarbiauti principas ir šio principo

⁸ Daugiau apie DCFR socialinį vaidmenį ir turinį: HESSELINK, Martijn W. *CFR & Social Justice*. Munich: Sellier european law publishers GmbH, 2008, p. 42.

⁹ *Ibid.*, p. 45.

¹⁰ UFF, John. Control of disputes within the contract framework. In *Future directions in construction law: proceedings of the Fifth Annual Conference of the Centre of Construction Law and Management*. Chairmen: KENNEDY, John, DAVIES, Roger. London: Centre of Construction Law and Management, 1992, p. 197.

¹¹ Pavyzdžiui, jei kyla grynai techninio pobūdžio klausimų, juos gali padėti išspręsti architektas. Jei kyla smulkus ginčas, šalys gali pasitelkti mediatorius ir pan. Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 198.

pagrindu formuojama LAT praktika ginčiuose, kylančiuose iš statybos rangos santykių, neperžengia pareigos bendradarbiauti principo turinio ribų.

Darbo aktualumas, naujumas ir reikšmė

Darbe yra analizuojama Lietuvoje nenagrinėta tema – pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose. Darbe pateikiama detali statybos rangos sutarties šalių pagrindinių teisių ir pareigų analizė tiek, kiek tai būtina atskleisti pareigos bendradarbiauti principo taikymą ir reikšmę statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Lietuvoje statybų planavimo, technologinio darbų atlikimo, darbų atlikimo priežiūros sritys laikomos vienomis iš detaliausiai reglamentuotų sričių. Visi šie klausimai yra viešosios teisės nagrinėjimo dalykas. O privatinės teisės nagrinėjimo dalyku esantys statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai nėra plačiai analizuoti, tai yra, Lietuvoje vis dar nėra atliktos išsamios teisinės statybos rangos sutartinių teisių santykių dalyvių teisių ir pareigų studijos. Taip pat detaliai nenagrinėtas pareigos bendradarbiauti principas, kuris vis dažniau yra taikomas LAT, nustatant statybos rangos sutarties šalių atsakomybę.

Sutarčių institutas yra vienas pagrindinių institutų civilinėje teisėje. Pažymėtina, kad Lietuvoje buvo ir yra skiriama daug dėmesio prievolių teisės ir sutarčių teisės bendrųjų klausimų analizei, tačiau atskiri konkrečių sutarčių institutai nesulaukia pakankamai dėmesio (išskyrus draudimo sutarčių teisinius santykius)¹². Taip pat paminėtina tai, kad šiuo metu Vilniaus universiteto Teisės fakultete yra vykdomas tiriamasis darbas – Lietuvos privatinės teisės

¹² Paminėtinos šios pastaruosiu metu apgintos daktaro disertacijos, susijusios su sutarčių teise: 2008 m. apginta Stasio Drazdausko disertacija tema Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei, 2007 m. apginta Danguolės Bublienės daktaro disertacija tema Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos, 2007 m. apginta Tomo Kontauto daktaro disertacija tema Lietuvos draudimo sutarčių teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2002 m. apginta Jauniaus Gumbio daktaro disertacija tema Sutarties laisvės teisinės ribos, 2008 m. apginta Kazimiero Zavecko daktaro disertacija tema Pareigos atskleisti informaciją draudimo santykiuose turinys: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2004 m. apginta Rolando Balčikonio daktaro disertacija Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas.

sistemos kūrimo, civilinės teisės ir civilinio proceso teisės normų aiškinimo ir taikymo teorinės ir praktinės problemos.

Lietuvoje, be prof. S. Mitkaus darbų, iš esmės nėra analizuojami statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai (jau neminint statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių teisių ir pareigų analizės). Tai suponuoja tyrimo naujumą, kadangi darbe analizuojami iš esmės Lietuvoje nenagrinėti ar tik fragmentiškai tyrinėti klausimai.

Tyrimo originalumą lemia tai, kad darbe analizuojamos ne vien statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių teisės ir pareigos, tačiau tai, kaip šios teisės ir pareigos yra ir turi būti įgyvendinamos, atsižvelgiant į pareigos bendradarbiauti principą, atsakoma į klausimus, kaip LAT taiko pareigos bendradarbiauti principą ir ar LAT neperžengia šio principo turinio ribų, taikydamas atsakomybę statybos rangos sutarties šalims. Tai taip pat padeda atskleisti pareigos bendradarbiauti principo reikšmę statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Pastebėtina, kad bendradarbiavimo pareigai klasikinė sutarčių teisės teorija iš esmės neskiria dėmesio¹³. Kita vertus, pareigos bendradarbiauti principas susilaukia vis didesnio šiuolaikinės sutarčių teisės teorijos dėmesio¹⁴, o ypač kai yra analizuojami statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai.

Pareigos bendradarbiauti principo akcentavimas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra nulemtas keleto priežasčių.

Pirma, Statybos rangos sutarčių įgyvendinimo procese susiduriama su daug problemų, juo labiau jei yra įgyvendinami sudėtingi projektai, tokie kaip komercinių centrų, pramoninių objektų statybos. Išskirtina tai, kad pramoninių objektų statybos rangos sutartys yra iš esmės labai sudėtingos, tiek dėl technologinių statybos procesų aspektų, tiek dėl šalių tarpusavio teisinių

¹³ QUICK, Roger. Queensland's ECI contract. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 20.

¹⁴ Gali būti išskiriama nemažai šiuolaikinės sutarčių teisės doktrinų (konsensualizmo teorija, valios teorija, pažado arba moralinio įpareigojimo teorija, šalių autonomijos teorija, pasitikėjimo teorija, ekonominė teorija), tačiau atskirų teorijų ir koncepcijų analizė nėra šio darbo dalykas, todėl bus apsiribojama socialine teorija, kuri kooperavimąsi išskiria, kaip vieną iš savo pagrindų. Daugiau apie šiuolaikinės sutarčių teisės teorijas žiūrėti: MIKELĖNAS, Valentinas. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 18–21.

santykių¹⁵. Tokio pobūdžio statybos rangos sutartimi prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimas gali užtrukti ilgą laiko tarpą, net ir kelerius metus. Įgyvendinant tokias sutartis, šalys turi veikti bendrai, kad būtų įveiktos su sutarties vykdymu susijusios kliūtys, tačiau labai dažnai nėra išvengiama ginčų.

Antra, statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai yra ne tik sudėtingi, bet iš jų kyla daug ginčų. Tai atspindi ir prieinama statistinė informacija. Pavyzdžiui, ICC arbitražo duomenimis, ginčai, kylantys iš statybos ir inžinerijos, sudaro didžiausią dalį ICC arbitraže sprendžiamų bylų, tai yra: 2005 m. – 14,4%¹⁶, 2006 m. – 14%¹⁷, 2007 m. – 14,3%¹⁸. Žinoma, ICC arbitraže buvo sprendžiami įvairaus pobūdžio ginčai, tačiau ginčai, susiję su statybomis, vis tiek užima žymią dalį tarp visų sprestų ginčų. Nurodoma, kad, kaip ir ankstesniais metais, 2005 m. daugiausia buvo nagrinėjama ginčų, kurie kilo iš pirkimo–pardavimo sutarčių (22%), kiek mažiau iš sutarčių, susijusių su statybomis (15%), sutarčių, susijusių su distribucija ir franšize (8%)¹⁹, 2007 m. daugiausia buvo nagrinėjama ginčų, kylančių iš pirkimo–pardavimo sutarčių (23,9% visų sutarčių), kiek mažiau iš sutarčių, susijusių su statybomis (13,3%), distribucija (9,4%) ir t. t.²⁰

Trečia, tinkamas pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimas yra laikomas efektyvia ginčų prevencijos priemone. Didelio masto objektų statybos sutartys kartais net tampa panašesnės į jungtinės veiklos sutartis. Atsižvelgiant į sudėtingų statinių statybos proceso specifiką (pavyzdžiui, ilgus infrastruktūros objektų statybos, o kartu ir sutarties vykdymo terminus ir pan.), šalims yra siūloma netgi sudaryti bendradarbiavimo sutartis, tokiu būdu labiau

¹⁵ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988. p. 1.

¹⁶ 2005 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2006, vol. 17, no. 1, p. 13.

¹⁷ 2006 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2007, vol. 18, no. 1, p. 12.

¹⁸ 2007 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2008, vol. 19, no. 1, p. 13.

¹⁹ 2005 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2006, vol. 17, no. 1, p. 13.

²⁰ 2007 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2008, vol. 19, no. 1, p. 13.

pabrėžiant pareigą bendradarbiauti²¹. Nurodoma, kad Statybos rangos sutartys, ypač sudėtingos, ilgo vykdymo, reikalauja šalių asmeninio bendradarbiavimo, abipusiškumo, taip pat reikalauja rafinuoto valdymo, o sėkmingas tokių sutarčių įvykdymas neįmanomas be ekstensyvaus kooperavimosi²². Tokiu būdu pabrėžiama, kad statybų procese sutarties šalių bendradarbiavimas turi didelę reikšmę ir tai vis dažniau pabrėžiama darbe analizuojamuose LAT sprendimuose.

Ketvirta, geros valios principas visada reikalavo vienos šalies bendradarbiavimo tuomet, kai tai būtina, tam, kad kita šalis galėtų užtikrinti iš sutarties numatomą gauti naudą. Nustatant bendradarbiavimo pareigos lygį, turi būti vadovaujama objektyviu standartu, t. y. bendruomenės pripažintomis tinkamo elgesio normomis, objektyviai vertinamu sąžiningumu, teisingumu ir protingumu, o ne subjektyviais asmens įsitikinimais apie tai, kas yra tinkamas elgesys, sąžiningumas ir pagrįstumas²³. Todėl pareigos bendradarbiauti principui tampant vis reikšmingesniu, pagrįsti ir būtini tampa tyrimai, kurių tikslas yra išanalizuoti pareigos bendradarbiauti principo turinį ir jo reikšmę sutartiniams teisiniams santykiams.

Penkta, ekonominis nuosmukis lėmė ir statybos rinkos susitraukimą. Pirma, mėnesinis statybų sąnaudų kainos indeksas nuo 2008 m. rugpjūčio mėn. iki 2010 m. gegužės mėn., palyginti su baziniu laikotarpiu (2005 m. = 100), sumažėjo nuo 140,2523 iki 116,3269 (žiūrėti 1 priedą)²⁴. Antra, 2008 m. antrą ketvirtį šalyje atliktų statybos darbų savo jėgomis (be PVM), to meto kainomis (apimant visų statinių grupes) buvo atlikta už 3 336 141 000 Lt, o 2010 m. pirmą ketvirtį buvo atlikta tik už 660 994 000 Lt, tai yra, sumažėjo daugiau nei penkis kartus (žiūrėti 1 priedą)²⁵. Tai turėjo įtakos ir sudaromoms statybos

²¹ Daugiau apie tai: Van Den BERG, Matton, KAMMINGA, Peter. Optimising contracting for alliances in infrastructure projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 59–77.

²² *Cit. op.* 13, p. 20.

²³ Cituota pagal: XAVIER, Grace. Global harmonization of contract laws – fact, or fiction. In *Construction Law Journal*, 2004, vol. 20, no. 1, p. 14.

²⁴ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. [Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.

²⁵ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. [Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=>

rangos sutarčių sąlygoms, kurios įprastai yra nesubalansuotos ir užtikrina tik vienos iš šalių – užsakovo interesus. O tinkamas pareigos bendradarbiauti principo pritaikymas būtent ir padeda užtikrinti statybos rangos sutartinių santykių dalyvių tarpusavio pareigų balansą²⁶.

Įvertinus visa tai, labai svarbu įvertinti pareigos bendradarbiauti principo vaidmenį ir jo taikymą praktikoje. Kaip minėta, šis principas LAT praktikoje yra ypač akcentuotas, sprendžiant ginčus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, todėl šio principo taikymas ir reikšmė yra analizuojami statybos rangos sutartinių teisinių santykių kontekste. Ši analizė turėtų įgyti didžiulę reikšmę, suprantant statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas, jas įgyvendinant, siekiant sumažinti kylančių ginčų skaičių. Atsižvelgiant į tai, ir yra keliami šio darbo tikslai ir uždaviniai.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas – vadovaujantis teisiniu norminiu reglamentavimu, teismų praktika, kitais šaltiniais, įvertinti pareigos bendradarbiauti įgyvendinimo svarbą, pareigos bendradarbiauti principo turinį ir taikymą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, ypatingą dėmesį atkreipiant į probleminius statybos rangos sutarčių instituto klausimus.

Tam, kad būtų pasiektas darbo tikslas, iškelti šie uždaviniai:

- išanalizuoti pareigos bendradarbiauti prigimtį, šio principo turinį, taikymo ribas, kad šio principo taikymo atvejais nebūtų be pagrindo

M4060107&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=8458&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>.

²⁶ Taip kardinaliai pasikeitus rinkos situacijai, kyla sudaromų statybos rangos sutarčių sąlygų teisėtumo klausimas, nes sudaromų sutarčių sąlygos prieštarauja geriems papročiams. Užsakovo rinkos sąlygomis, vadovaujantis sutarčių laisvės principu sudarytos sutartys, autoriaus nuomone, turi būti aiškinamos ir ginčai sprendžiami visų pirma ieškant balanso tarp sutarties šalių, ką ir padeda užtikrinti pareigos bendradarbiauti principas, nes įstatymas saugo tas civilines teises, kurios neprieštarauja viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams (LR CK 1.137 str. 5 d.). Daugiau apie požiūrį į papročius kaip teisės šaltinį žiūrėti: GEDEIKIS, Mindaugas. Požiūrio į teisinį paprotį kaitos tendencijos: teisinis paprotys – nykstantis ar svarbus teisės šaltinis. In *Justitia*, 2010, nr. 1 (73), p. 119–125.

išplėstos arba susiaurintos statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių atsakomybės ribos;

- nuosekliai analizuojant statybų rangos sutarčių institutą, pateikti pagrindines problemas, kylančias statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir įvertinti pareigos bendradarbiauti principo reikšmę, sprendžiant šias problemas;
- atskleisti pareigos bendradarbiauti svarbą statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams įgyvendinant statybos rangos sutartimi prisiimtas teises ir pareigas;
- įvertinti Lietuvos teismų praktiką, užsienio šalių patirtį, pateikti pasiūlymus įstatyminės bazės tobulinimui statybos rangos sutartinių teisinių santykių reglamentavimo srityje;
- nurodyti efektyvius statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, kylančių problemų sprendimo būdus, kurie yra susiję su pareigos bendradarbiauti principu.

Statybos rangos sutarčių institutas yra labai platus. Tam, kad būtų pasiektas nurodytas tikslas ir iškelti uždaviniai, yra būtina nustatyti tyrimo objektą.

Tyrimo objektas

Darbe analizuojamas bendrasis sutarčių teisės principas – pareiga bendradarbiauti. Vadovaujantis autoritetingiausių šiuolaikinės lyginamosios privatinės teisės mokslininkų darbais, analizuojama šio principo prigimtis, turinys, orientuojamasi į šio principo analizę statybos rangos sutartinių teisinių santykių kontekste.

Vakarų Europoje jau seniai pripažįstama, kad egzistuoja savarankiškas mokslas – statybų teisė, kuris turi savitų bruožų, skiriančių jį nuo kitų teisės mokslų²⁷. Pažymėtina tai, kad statybos teisėje yra labai glaudus viešosios ir

²⁷ Daugiau apie tai: JANSEN, Christian, Elisabeth, Cornelis. *Towards a European building contract law. Defects liability: a comparative legal analysis of English, German, French, Dutch and Belgian law*. Deventer: Kluwer, 1998, p. 37.

privatinės teisės ryšys. Vokietijos²⁸ ir Prancūzijos²⁹ teisės mokslininkai, nagrinėdami aktualius statybų teisės klausimus, atriboja klausimus, kylančius iš viešosios statybų teisės, ir klausimus, kylančius iš privatinės statybų teisės. Tačiau kai kurie kiti autoriai mano, kad toks atribojimas nėra rekomenduotinas³⁰. Pažymėtina, kad statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai yra labai saviti³¹. Statybos rangos sutarčių specifiškumą lemiantys požymiai lemia glaudų privatinės ir viešosios teisės reguliuojamų klausimų ryšį statybos teisėje³², tačiau darbe, analizuojant pareigos bendradarbiauti principą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, yra analizuojami privatinės teisės reguliuojami klausimai. Viešosios teisės klausimams bus skiriamas tik minimalus dėmesys, kiek tai yra neišvengiama, aiškinant privatinės teisės normas. Taip pat darbe nėra analizuojami statybos rangos sutarčių sudarymo ir vykdymo ypatumai viešuosiuose pirkimuose (sutarčių sudarymo konkurso tvarka klausimai), išskyrus išimtinius atvejus, kiek tai yra būtina įgyvendinti užsibrėžtus šio darbo tikslus. Be to, darbe nėra analizuojami

²⁸ Viešoji statybos teisė apibrėžiama kaip visuma teisės normų, kurios yra išleistos viešosios valdžios ir kurios nustato statybos proceso dalyvių elgesio ribas. *Cit. op. 27, p. 29.*

²⁹ Pavyzdžiui: G. Scholz, H. Buchner, U. Battis, U. Steiner, Saint-Alary etc.

³⁰ Šios nuomonės laikosi C. E. C. Jansenas. Daugiau apie tai: *Cit. op. 27, p. 28.*

³¹ Kaip pažymi profesorius Naelis G. Bunni, statybos sutartys yra laikomos unikaliomis dėl šių požymių:

- kompleksiško;
- žymaus skaičiaus techninio pobūdžio klausimų, kurie reikalauja eksperto žinių, pažangių analizės metodų ir rafinuotų sprendimų priėmimo metodų;
- yra didelių sumų;
- yra ilgalaikio vykdymo, per sutarties vykdymo laiką keičiasi metų laikai, turintys įtakos statybos sutarties vykdymui;
- sutarčių tekstas yra labiau išplėtotas dėl to, jog aptariama gausybė rizikų, galinčių kilti ir kylančių statybos proceso metu;
- gali sukelti daugialypių ginčų, kurių: a) išsprendimas užima daug laiko; b) priimant sprendimą reikia atlikti daugybės dokumentų, kurie nebūdingi kitoms sutartims, tyrimą; c) sprendimas susideda iš trijų aspektų: fakto, teisės ir kiekybinių (anglų k. *quantum*) klausimų, kur:
 - fakto klausimai yra dažnai susiję su techninio pobūdžio klausimų sprendimu;
 - teisiniai klausimai yra susiję ne tik su sutarčių teisės principais, bet ir su specifiniais šalių susitarimais, su kuriais yra susipažinę tik į statybos procesą įtraukti asmenys;
 - kiekybiniai klausimai yra susiję su specifiniais matematiniais skaičiavimais, būtinomis techninio pobūdžio žiniomis, įskaitant naudojamą sudėtingą programinę įrangą.

BUNNI, Nael G. The four criteria of risk allocation in construction contracts. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 5.

³² Statybos teisės dalyko turinys gali būti labai platus ir neapsiriboti vien tik statybų procesu. Pavyzdžiui, prof. S. Mitkus knygoje „Statybos teisė. Norminių teisės aktų rinkinys“ nurodo, kad šioje knygoje statybos teisė traktuojama plačiąja prasme, t. y. ji apima ne tik statybos procesą, bet ir teritorijų planavimą, poveikio aplinkai vertinimą, projektavimą, statinių naudojimą ir kitas su statyba ir statiniais susijusias veiklos sritis (MITKUS, Sigitas. *Statybos teisė. Norminių teisės aktų rinkinys*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 5).

civilinio proceso klausimai, išskyrus išimtinius atvejus, kurie reikalingi darbo tikslui pasiekti, pavyzdžiui, viena iš darbo dalių yra skirta statybos rangoje kylančių ginčų sprendimo būdams, kadangi šis klausimas yra glaudžiai susijęs su pareigos bendradarbiauti principu. Darbe taip pat nėra analizuojamas šio principo taikymas vienai iš šalių turint specialų statusą (pavyzdžiui bankroto atveju)

Darbe analizuojamas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau darbe – LR CK), kuriame įtvirtintas pareigos bendradarbiauti principas, nustatytas statybos rangos sutartinių teisinių santykių norminis reguliavimas, analizuojama LAT formuojama teismų praktika statybos rangos sutartinių teisinių santykių klausimais, ypač kiek tai susiję su pareigos bendradarbiauti principo taikymu.

Darbe didelis dėmesys skiriamas Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos, toliau darbe vadinama – UNCITRAL (anglų k. *United Nations Commission on International Trade Law*) 1987 m. rugpjūčio 14 d. patvirtintam Industrinių objektų statybos sutarčių sudarymo vadovui (anglų k. *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*, toliau darbe vadinamas UNCITRAL Vadovu)³³. Taip pat detalai analizuoti plačiai žinomi ir naudojami Tarptautinės inžinierių konsultantų federacijos (toliau darbe – FIDIC) leidžiami ir atnaujinami leidiniai, skirti statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams³⁴. Tokio didelio dėmesio skyrimas UNCITRAL Vadovui ar FIDIC modelinių sutarčių

³³ Darbe UNCITRAL Vadovas yra aktualus tuo, jog UNCITRAL atliktas darbas, parengiant šį vadovą, buvo milžiniškas, o pateiktos taisyklės yra universalios pobūdžio, siekiant užtikrinti tinkamą sutarčių vykdymą. Todėl darbe, analizuojant statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas, taip pat yra pateikiama UNCITRAL Vadove išdėstyta pozicija.

³⁴ Statybos techninio reglamento STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“, patvirtinto Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. 211 (*Valstybės žinios*, 2002-05-31, nr. 54-2150) (2010-01-04 šio reglamento redakcija), 14 p. nustatyta, jeigu konkursai statybos darbams pirkti (statybos darbai bei statinio projektavimo darbai finansuojami (pilnai arba iš dalies) iš PHARE, ISPA, SAPARD ar kitų tarptautinių programų lėšų) vykdomi pagal tarptautinės inžinierių konsultantų federacijos (FIDIC) (2 priedas) nustatytas konkurso vedimo procedūras arba kitų tarptautinių organizacijų specialiąsias pirkimo procedūras, statybos rangos sutartys parengiamos ir sudaromos naudojantis FIDIC arba kitų tarptautinių organizacijų statybos modelinių sutarčių sąlygomis. Tarp šalies juridinių ar fizinių asmenų taip pat gali būti sudaromos statybos darbų sutartys, naudojantis FIDIC statybos modelinių sutarčių sąlygomis. FIDIC arba kitų tarptautinių organizacijų modelinių sutarčių sąlygos taikomos atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įsipareigojimus bei įvertinus Civilinio kodekso, Lietuvos Respublikos įstatymų bei statybą reglamentuojančių ir kitų teisės aktų reikalavimus.

sąlygoms³⁵ yra pagrįstas tuo, kad šiuose dokumentuose yra atspindėta plačiai paplitusi ir priimta praktika. Kaip pažymėjo ir M. J. Bonellis, šiems dokumentams buvo skirtas ypatingas dėmesys net rengiant UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principus (toliau – UNIDROIT Principai), nors tai ir nėra įstatyminiai instrumentai³⁶.

Analizuojant pareigos bendradarbiauti principą taip pat analizuojami UNIDROIT Principai, Europos sutarčių teisės principai (toliau darbe – PECL), analizuojamos ne tik DCFR bendrosios nuostatos, bet didelis dėmesys yra skiriamas ir DCFR ketvirtos knygos C daliai – paslaugos, taip pat šios dalies trečiam skyriui – statyba. Dėmesys šiam dokumentui yra skiriamas dėl to, kad pirmą kartą tarptautiniuose dokumentuose pabandyta pateikti pasiūlymą, išplaukiantį iš visų Europos Sąjungai priklausančių valstybių teisės mokslininkų parengto apibendrinimo³⁷. Tai, kas šiuo metu vyksta pasaulyje ir Europoje, ypač kas susiję su Europos civilinio kodekso kūrimu, yra vertinama itin prieštaringai. Tačiau, kaip teisingai pastebi prof. R. Zimmermannas, šiuo metu Europoje bandymai unifikuoti civilinę teisę gali būti palyginti su

³⁵ Pavyzdžiui, bendrosios teisės sistemos valstybėse, analizuojant statybos rangos sutartinius teisinius santykius, modelinių sutarčių formoms yra skiriamas ypatingas dėmesys, nes jos atspindi sutartinių teisinių santykių praktiką ir yra ne ką mažiau reikšmingas šaltinis nei teismų praktika. Nors modelinių sutarčių formos yra sėkmingai naudojamos ir kontinentinės teisės valstybėse, tačiau Lietuvoje jos nebuvo detaliau analizuotos. Darbe taip pat yra aptariami ir tam tikri bendrieji klausimai, susiję su statybos rangos sutarčių institutu. Tai darbui suteikia nuoseklumo, padeda atskleisti probleminius bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimo statybos rangos sutartiniuose santykiuose klausimus. Ligi šiol Lietuvoje nebuvo atliktas civilinių sutarčių įvertinimo bendrojo mokslo apie teisę kontekste tyrimas, nėra įvertinta sutarties, kaip laisva šalių valia sudaryto sandorio, kuriuo prisiimami įsipareigojimai ir sukuriama teisės, santykis su teisės formomis (atsižvelgiant į kai kurių autorių griežtą nuomonę dėl „teisės šaltinio“ sąvokos vartojimo, naudojama „teisės formos“, o ne „teisės šaltinio“ sąvoka; kategorija „teisės forma“ yra suprantama ir naudojama apibūdinti išorinį teisės normos formos aspektą, t. y. teisės normos jutiminio egzistavimo, išraiškos formą), todėl darbe analizuojama ir ši tema. Juo labiau kad statybos rangos sutarčių teisės vystymuisi neginčijamai didele įtaką turi modelinių sutarčių sąlygos.

³⁶ BONELL, Michael, Joachim. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Third Edition. Incorporating the UNIDROIT Principles 2004. New York: Transnational Publishers, Inc., 2005, p. 48.

³⁷ Analizuojant pareigos bendradarbiauti principą ir statybos rangos sutartinius teisinius santykius, yra būtina ir šio dokumento analizė, kadangi šiame teisės mokslininkų parengtame darbe yra reglamentuoti statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai, akcentuotas pareigos bendradarbiauti principas.

kontinentinės Europos romanizacija (romėnų teisės recepcija), kai romėnų teisė tiesiog užkariavo Europą³⁸.

Darbe yra atskleidžiamos ne tik bendradarbiavimo pareigos sureikšminimo statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose priežastys, tačiau taip pat ir tai, kaip konkrečiai yra įgyvendinamas šis reikalavimas norminiu teisiniu reglamentavimu, kaip jį traktuoja teismų praktika, ne tik kooperavimosi pareigos įtaka sutarties šalių civilinei atsakomybei, bet ir tai, kaip pareiga bendradarbiauti yra suprantama kitų valstybių teisėje. Atsižvelgiant į tai, yra apibūdinamas darbe analizuojamų klausimų atitinkamas reguliavimas Anglijos, Vokietijos, Prancūzijos ir kitų valstybių teisėje. Paminėtos trys valstybės pasirinktos dėl to, kad tai ne tik yra didžiausios jurisdikcijos Europoje, bet ir jų teisės įtaka kitų valstybių teisei bei bandant parengti visai Europai bendrą sutarčių teisę (PECL, DCFR) buvo ir yra labai didelė. Ne paslaptis, kad šios jurisdikcijos turi savų ypatumų ir tam tikrais klausimais matomi akivaizdūs skirtumai, tačiau statybos rangos sutartiniuose santykiuose egzistuoja daug panašumų – nors konkrečių problemų sprendimo būdai ir skiriasi, tačiau iš esmės rezultatas daugeliu atveju yra pasiekiamas tas pats.

Kompleksiniuose statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, be užsakovo ir rangovo, didelis vaidmuo tenka ir tretiesiems asmenims, kurių dalyvavimas ypač aktualus analizuojant statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių tarpusavio teises ir pareigas. Analizuojant statybos rangos sutarties šalių pareigas bendradarbiauti įgyvendinimą, yra būtina nubrėžti statybos darbų vadovų, inžinierių, projektuotojų, architektų, projekto valdytojų, techninių prižiūrėtojų, medžiagų tiekėjų, subrangovų, jei jie buvo pasitelkti, ir kitų trečiųjų asmenų įtaką. Atsižvelgiant į tai, atskiroje darbo dalyje yra analizuojama tai, kaip šie asmenys veikia statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą, ir su tuo susiję klausimai.

³⁸ ZIMMERMANN, Reinhard. Roman Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In *Towards a European Civil Code*. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 25.

Kadangi darbe yra analizuojami statybos rangos sutarties šalių tarpusavio privatiniai teisiniai santykiai, o Europos Sąjungos direktyvomis ar reglamentais šie santykiai nėra reguliuojami³⁹, todėl darbe nėra aptariamos atskiros direktyvos ar kiti Europos Sąjungos teisės aktai,⁴⁰ taip pat nėra analizuojami laisvos prekybos, asmenų judėjimo klausimai.

Platus tyrimo objektas yra nulemtas būtinybės tinkamai išanalizuoti darbo temą, pasiekti darbo tikslą ir apginti ginamuosius teiginius.

Ginamieji teiginiai

Svarbiausi ginamieji teiginiai:

1. Pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas sutarčių teisės principas, o ne sąžiningumo ar kito teisės principo išraiška;
2. Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose pareigos bendradarbiauti principas reikalauja didesnio nei įprasta sutarties šalių tarpusavio pasitikėjimo laipsnio;
3. Teisės doktrina formuoja pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimo taisykles, o šio principo turinys yra nustatomas pagal faktines aplinkybes ir tai yra laikoma fakto klausimu;
4. Pareigos bendradarbiauti principo veikimo apimtis neapribota tik sutarties vykdymo laikotarpiu, bet apima ir šalių santykius iki sutarties sudarymo bei jai pasibaigus.

³⁹ Europos Sąjungos direktyvose yra reglamentuojamas statybos procesas, statybų produktų sauga. Trumpiau – tai yra viešosios teisės dalykas, o darbe tai neanalizuojama. Kaip nurodo C. E. C. Jansenas, visos priimtose direktyvos, kurios yra aktualios statybos srityje, gali būti suskirstytos į tris dalis. Pirmą, direktyvos, kurios yra skirtos apsaugoti interesus tų asmenų, kurie atlieka konkrečius statybos veiksmus statybos aikštelėje. Antra, direktyvos, skirtos apsaugoti bendruosius visuomenės interesus, kurie gali būti paveikti statybų veiklos. Trečia, direktyvos, kuriomis siekiama panaikinti prekybos barjerus, nulemtus techninių standartų skirtumų. *Cit. op. 27, p. 53.*

⁴⁰ Tačiau darbe didelis dėmesys yra skiriamas Europos civilinio kodekso projekto darbo grupės parengtam DCFR, kuriame yra reguliuojami statybos sutartiniai teisiniai santykiai.

Tyrimų apžvalga

Darbo metu analizuotos ir studijuotos trys pagrindinės šaltinių grupės: teisės norminiai aktai, teismų ir arbitražų sprendimai bei modelinių sutarčių sąlygos, teisės doktrina.

Pirmoji šaltinių grupė – teisės norminiai aktai. Tai visų pirma LR CK, Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (toliau – Statybos įstatymas), Lietuvos Respublikos statybos techniniai reglamentai. Atliekant lyginamąją analizę, studijuoti kitų valstybių teisės aktai, privatinės teisės unifikavimo instrumentai (UNIDROIT Principai, PECL, DCFR).

Antroji šaltinių grupė – Lietuvos teismų ir ICC arbitražo⁴¹ sprendimai, FIDIC modelinių sutarčių sąlygos. Kaip pažymi H. G. Beale⁴², pareiga bendradarbiauti statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra aiškiai privaloma, tačiau jos apimtis daugeliu atveju priklauso nuo faktinės situacijos⁴². Atsižvelgiant į tai, analizuojant pareigos bendradarbiauti principo taikymą, kai yra įgyvendinamos konkrečios teisės ir pareigos, labai svarbu įvertinti teismų praktiką. LAT praktika padėjo atskleisti bendradarbiavimo pareigos svarbą ir šio principo turinį statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose⁴³.

Trečioji šaltinių grupė – teisės doktrina. Pažymėtina, kad Lietuvoje trūksta statybos rangos sutartinių teisinių santykių mokslinės analizės. Daugiau yra nagrinėtas pats statybų procesas⁴⁴, išskyrus prof. S. Mitkaus darbus, kuris pastaruoju metu yra pradėjęs skirti daug dėmesio statybos rangos sutartiniams

⁴¹ Daugiausia tai sprendimai, susiję su FIDIC modelinių sutarčių sąlygų taikymu. Daugiau apie ICC arbitražo praktiką, taikant FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, žiūrėti: SEPPÄLÄ, Christopher R. The development of a case law in construction disputes relating to FIDIC contracts. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 105–116.

⁴² BEALE, Hugh G. (et al). *Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 669.

⁴³ Pažymėtina, jog teismų praktikos analizės metodu, siekiant atskleisti konkretaus principo ar normos turinį, atsakomybės už jo pažeidimą reikalavimus, naudoja daugelis autorių, tarp jų ir autorių, analizuojančių klausimus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių. Daugiau apie tai žiūrėti: *Cit. op.* 27, p. 133.

⁴⁴ Paminėtini šie lietuvių kalba statybos teisės tematika publikuoti darbai: MITKUS, S. *Statybos teisės vadovėlis*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002; JUODIS, A., LUOBIKIENĖ, A. *Statybos teisė ir draudimas*. Kaunas: Technologija, 2002; MITKUS, S. *Sutartiniai teisiniai santykiai statyboje*. In *Teisė*, 2003, nr. 49, p. 76–84.

teisiniams santykiams ir yra publikavęs nemažai straipsnių bei monografiją, skirtą statybos rangos sutartiniams teisiniams santykiams. Užsienyje statybos rangos sutartinių santykių studijoms yra skiriamas nepalyginamai didesnis dėmesys, todėl darbe analizuojama užsienio teisės doktrina, suformuota statybos sutarčių teisėje.

Statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas detalai analizavo Chrisas E. C. Jansenas, kurio 1998 m. publikuotoje disertacijoje *Towards a European building contract law. Defects liability: a comparative legal analysis of English, German, French, Dutch and Belgian law*, didelis dėmesys taip pat yra skiriamas ir pareigos bendradarbiauti turiniui. Nurodoma, kad visose šio profesoriaus analizuotose teisinėse kultūrose pareiga bendradarbiauti daugiau ar mažiau buvo akceptuota kaip bendroji prievolė statybos rangos sutartiniuose santykiuose⁴⁵.

Daugiau reikšmingesnių pareigos bendradarbiauti principo tyrimų nėra atlikta, kadangi pareigos bendradarbiauti principas yra analizuojamas kitų sutarčių teisės principų kontekste. Paminėtini šie tyrimai, kurie buvo aktualūs analizuojant pareigos bendradarbiauti principą (šio principo prigimtį, reikšmę):

- prof. R. Zimmermano romėnų teisės analizė šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste (*Roman Law and the Harmonisation of Private Law in Europe, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*), kurioje yra analizuotas ir pareigos bendradarbiauti principas;
- prof. O. Lando ir H. G. Beale'io PECL tyrimai;
- D. Campbello ir D. Harriso atlikti pareigos bendradarbiauti tyrimai statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose;
- Prof. C. Baro vadovaujamų grupių parengtas DSFR bei su šio dokumento rengimu susijusių autorių studijos, tarp jų prof. M. Hesselinko studijos sutarčių teisės principų srityje, O. Cherednychenko tyrimai silpnesnės sutarties šalies apsaugos srityje ir t. t.⁴⁶

⁴⁵ *Cit. op.* 27, p. 112.

⁴⁶ Konkrečių autorių darbai yra įvardyti šio darbo literatūros sąrašė.

Apžvelgiant reikšmingesnius tyrimus statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, yra paminėtina:

- A. Mcinnis, S. Jacksono atlikta sąžiningumo principo analizė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose;
- statybos rangos modelinių sutarčių sąlygų tyrimai, atlikti M. Abrahamsono (ICE sutartys), D. Brackino, N. Bunni (FIDIC sutartys), B. Egglestono modelinių sutarčių formų sąlygų analizė (FIDIC, ICE, NEC3);
- J. Benneto ir S. Paece'o atlikti partnerystės tyrimai statybų procesų metu;
- J. Murdocho leidiniai, skirti apskritai statybų teisės analizei;
- C. Seppälä darbai, nagrinėjantys ginčus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, ir pan.;
- J. Jenkinso ir S. Stebbingso darbai tarptautinių statybos ginčų arbitražo klausimais;
- Lietuvoje išskirtini S. Mitkaus straipsniai ir knygos, skirtos statybos teisės analizei, žinomi ir kiti autoriai, kurie analizuoja su statybos teise susijusius klausimus: P. Vainiūnas, K. Saukalienė, O. Šostak, E. Trinkūnienė, E. Cibulskienė⁴⁷.

Darbo metodologija

Kadangi pareigos bendradarbiauti principas yra bendrasis sutarčių teisės principas, o statybos ranga yra platus sutarčių teisės institutas, tyrimo metu buvo koncentruojamasi į patį pareigos bendradarbiauti principo atskleidimą ir probleminius statybos rangos sutartinių teisinių santykių klausimus, kur yra būtinas sutarties šalių bendradarbiavimas, vykdamas sutartį. Taip pat detalai analizuotos pozityviosios teisės nustatytos statybos rangos sutarties šalių

⁴⁷ Konkrečių autorių darbai yra įvardyti šio darbo literatūros sąrašė.

pareigos ir nagrinėta, ar taikant pareigos bendradarbiauti principą nėra peržengiamos šio principo taikymo ribos.

Šio tyrimo rezultatai buvo pasiekti kompleksiskai naudojant teorinius ir empirinius mokslinio tyrimo metodus. Didžiausią reikšmę tyrimo tikslui pasiekti ir nustatytiems uždaviniams įgyvendinti turėjo dokumentų tyrimo analizės ir sisteminio, lingvistinio, loginio, teleologinio (teisės akto leidėjo ketinimo) ir lyginamojo metodų taikymas.

Tiriant dokumentus, plačiausiai darbe buvo naudotas loginės analizės (indukcijos, dedukcijos, sintezės) ir sisteminis metodai. Kadangi atliekant tyrimą daugiausia buvo nagrinėjamos šiuo metu galiojančios teisės normos, analizuojama teismų praktika, statybos rangos modelinių sutarčių sąlygų formos, tyrime buvo panaudotas dokumentų tyrimo analizės metodas. Gautų duomenų pagrindu, pasitelkiant sisteminį metodą, atskleisti ir pateikti probleminiai statybos rangos sutartinių teisinių santykių aspektai bei pateikti šių problemų sprendimo būdai, nurodyti pareigos bendradarbiauti įgyvendinimo ypatumai ir reikšmė, šio principo turinys ir taikymo ribos. Be to, sisteminės analizės metodas leido nagrinėti problemas, kurių negalima nagrinėti atsietai nuo kitų glaudžiai su jomis susijusių klausimų. Pareigos bendradarbiauti principas pradėtas tirti nuo bendrųjų teorinių pagrindų nagrinėjimo, pereinant prie konkrečių normų. Be to, LR CK – sisteminio pobūdžio teisės aktas. Todėl jo normų analizė, aiškinimas, neaiškumo identifikavimas tiesiog neįmanomas be plataus ir visapusiško šio metodo naudojimo. Minėti metodai naudoti aiškinantis teisės normų turinį, vertinant įvairių mokslininkų nuomones konkrečių teisės normų aiškinimo ir praktinio taikymo klausimais, formuluojant tyrimo išvadas ir rekomendacijas. Taikant loginį metodą, pažvelgta į teisės normų bei jų išreiškimo formų vidinę logiką, prasmę, padaryti motyvuoti apibendrinimai, nuoseklios išvados.

Lingvistinė (gramatinė) analizė plačiausiai naudota tyrinėjant galiojančias LR CK ir kitų teisės aktų normas, modelinių sutarčių sąlygas, jų interpretacijas, pateikiant kritinį požiūrį į susiklosčiusią praktiką, interpretuojant ir gilinantį į teisinių sąvokų, normų ir konstrukcijų prasmę.

Tyrimo metu buvo naudojami ir pagalbinių metodai. Tai istorinis metodas, kuris buvo pritaikytas analizuojant statybos rangos sutartinių teisinių santykių ištakas ir prigimtį. Atliekant tyrimą naudotas ir lyginamasis metodas, kuris taikytas nagrinėjant užsienio valstybių teisės aktus, teismų praktiką ir užsienio literatūrą. Naudojant šį metodą gautų duomenų pagrindu pažvelgta į Lietuvos teisinę sistemą, jos aktualijas, teisės moksle pateikiamas idėjas. Atsižvelgiant į tai, padarytos atitinkamos išvados bei pastebėjimai dėl teisinio reguliavimo, teisės normų aiškinimo ir taikymo Lietuvoje. Taip pat tyrimo metu naudotas teleologinis (siekiant atskleisti įstatymo leidėjo ketinimus ir tikslus, reglamentuojant statybos rangos teisinių santykių dalyvių civilinės atsakomybės aspektus) ir kiti metodai.

Disertacija buvo parengta naudojant ir empirinius tyrimo metodus. Jei nagrinėjant įvairius teisės aktus, teismų sprendimus konkrečiose bylose, kitus dokumentinius tyrimo šaltinius naudotas dokumentinės analizės metodas, tai pokalbių su Lietuvos ir užsienio mokslininkais bei praktikais metu, siekiant sužinoti jų nuomonę teisinio reguliavimo efektyvumo, konkrečių teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimais, panaudotas pokalbio metodas.

Tyrimo metu išanalizavus statybos rangos sutarčių instituto teisinį reglamentavimą, teismų praktiką ir kitus šaltinius, pasirinkus minėtus metodus, buvo nagrinėti probleminiai statybos rangos sutartinių teisinių santykių klausimai, atskleistas ir įvertintas pareigos bendradarbiauti principo turinys, šio principo taikymo ypatumai.

1. Pareigos bendradarbiauti principo samprata

Pareigos bendradarbiauti principas yra vienas svarbiausių šiuolaikinės sutarčių teisės principų, vis dažniau minimas tiek sudaromose sutartyse, tiek teismų sprendimuose. Šioje darbo dalyje analizuojamas pareigos bendradarbiauti principo santykis su kitais sutarčių teisės principais, šio principo turinys pagal UNIDROIT Principus, PECL, DCFR ir kitus tarptautinius dokumentus bei tai, kokia šio principo samprata Lietuvoje ir kitų valstybių teisės sistemose.

Minėtų dokumentų analizė padeda atsakyti į tokius klausimus: ar pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas bendrasis sutarčių teisės principas; koks šio principo turinys, taikymo ribos santykyje su kitais sutarčių teisės principais; ar Lietuvos teisės doktrina ir LAT praktika seka UNIDROIT Principuose pateikta pareigos bendradarbiauti samprata. Visa tai gali būti suvesta į esminį statybos rangos sutartinių teisinių santykių ginčiuose kylantį klausimą, kuris yra ypač aktualus praktikoje – ar yra pareigos bendradarbiauti principo taikymo ribos, nes, vertinant kai kuriuos LAT sprendimus, gali susidaryti įspūdis, kad pareigos bendradarbiauti principas yra iškeliamas ne tik virš pozityviosios teisės normų, bet ir virš kitų sutarčių teisės principų.

1.1. Pareigos bendradarbiauti principo prigimtis, jo vieta kitų teisės principų ir *lex mercatoria* kontekste

Šioje darbo dalyje, vadovaujantis teisės doktrina ir tarptautinio komercinio arbitražo sprendimais, yra įvertinama pareigos bendradarbiauti principo prigimtis ir atsakoma į klausimą, kokia yra šio principo vieta šiuolaikinės sutarčių teisės principų sistemoje bei jo vaidmuo *lex mercatoria*, ar pareiga bendradarbiauti yra savarankiškas bendrasis sutarčių teisės principas ir koks tuomet jo santykis su kitais principais?

1.1.1. Pareigos bendradarbiauti principas ir *mora creditoris* doktrina

Pareigos bendradarbiauti, įgyvendinant sutartinius santykius, šaknis galima rasti senovės Romos teisėje, o būtent senovės Romos teisėje žinomame *mora creditoris* principe.

Kaip nurodo prof. R. Zimmermannas, romėnų teisėje *mora creditoris* turėjo du aspektus. Viena vertus, kreditoriui turėjo būti pasiūlytas įvykdymas tinkamu laiku, tinkamoje vietoje ir tinkamu būdu. To buvo reikalaujama, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes konkrečioje byloje. Pagrindinė taisyklė buvo ta, kad skolininkas turėjo viską atlikti, net ir nesant kreditoriaus bendradarbiavimo. Vadinasi, ten, kur pagal sutarties sąlygas, įvykdymas turėjo būti atliktas kreditoriaus patalpose, skolininkas turėjo pristatyti prekes, pinigus ar kita, ką jis buvo skolingas, į tą vietą ir pasiūlyti tai toje vietoje, tačiau jei kreditorius privalėjo priimti įvykdymo objektą skolininko patalpose, žodinio pasiūlymo turėjo užtekti⁴⁸.

Kita vertus, skolininko pastangų įvykdyti prievolę žlugimas galėjo būti priskirtinas kreditoriui. Romėnų teisininkai šios situacijos apibūdinimui vartojo frazę: *Si per creditorem steterit quo minus accipit*⁴⁹. Tai labai platus ir bendro pobūdžio posakis, kuris nenustatydamo, kokiomis aplinkybėmis konkretus įvykis turėjo lemti kreditoriaus riziką⁵⁰. Tokiu būdu jau Romos teisėje buvo numatyta galimybė skolininkui apsiginti nuo kreditoriaus reikalavimų, esant netinkamam paties kreditoriaus įsipareigojimų vykdymui. Vienai prievolės šaliai nevykdant savo įsipareigojimų, kita prievolės šalis galėjo remtis tokiu neįvykdymu, teisindama savo pareigos neįvykdymą. Būtent tai ir yra pareigos bendradarbiauti principo prigimties esmė. Jei viena šalis nepakankamai bendradarbiauja su kita šalimi ir dėl to kita šalis negali įgyvendinti savo įsipareigojimų dėl to, kad kita šalis nebendradarbiauja, tuomet ta šalis gali

⁴⁸ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Reprinted first edition. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992, p. 819.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 819.

⁵⁰ *Cit. op.* 48, p. 820.

pateisinti savo įsipareigojimo neįvykdymą, vadovaudamasi kitos šalies nebendradarbiavimu.

Mora creditoris doktrina yra žinoma ir šiuolaikinėje teisėje. Be to, kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, kur teisės aktuose tiesiogiai nėra numatyta pareiga bendradarbiauti, pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimas doktrinoje pagrindžiamas būtent *mora creditoris* principu⁵¹. Šiuolaikinėje sutarčių teisėje pareigos bendradarbiauti principas yra žinomas kaip savarankiškas teisės principas. Šio principo susiformavimas, jo vieta tarp kitų principų ir sutarčių teisėje yra analizuojami toliau.

1.1.2. Principų reikšmė sutarčių teisėje ir pareigos bendradarbiauti principo taikymas

Prieš pereinant prie pareigos bendradarbiauti principo analizės yra būtina atsakyti į klausimą, kokia yra principų reikšmė sutarčių teisėje. Kokios yra principų taikymo ribos ir koks jų santykis su pozityviosios teisės taisyklėmis⁵²?

Principas – tai pamatinė tam tikros sistemos nuostata, kuria paremiama visos sistemos veikla⁵³. Kaip nurodo prof. E. Kūris, principas bendriausia prasme suvokiamas kaip kreipiantysis pradai, grindžiantis tam tikro reiškinio turinį, jo konkrečias apraiškas ar atskirus elementus. Tokia yra visuotinai pripažinta šios savokos reikšmė⁵⁴. Principai skirtingame kontekste gali reikšti

⁵¹ Pavyzdžiui, Nyderlanduose, jei šalis, turėdama prievolę bendradarbiauti, nebendradarbiavo su kita šalimi, tuomet taikant atsakomybę yra vadovaujama *mora creditoris* principu. Daugiau apie tai dalyje, kurioje analizuojamas pareigos principas atskirų valstybių teisėje.

⁵² Šis klausimas vaizdžiai galėtų būti performuluojamas taip – koks santykis tarp idėjos ir materijos?

⁵³ Kaip nurodo A. Vaišvila, jeigu teisės esmę sudaro leidimų ir paliepiamų vienovė, tai pereinant prie praktinio jos įgyvendinimo kyla poreikis konkretinti šią abstrakciją – išskaidyti ją į atskiras pagrindines idėjas, vertybines orientacijas, kuriomis teisės samprata galėtų prisitaikyti prie reguliuojamų santykių įvairovės, pasirinkti, kuria savo dalimi veikti (humanizuoti) konkretų socialinį santykį. Šias bendrojo pobūdžio idėjas, konkretinančias teisės sampratą, ir vadiname teisės principais (lot. *principium* – pradžia, pagrindas, elementas). VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 146.

⁵⁴ KŪRIS, Egidijus. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštojoje konferencijoje „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, Neringa,

visiškai skirtingus dalykus, taip pat egzistuoja įvairios principų sistemos. Neabejojama tuo, kad nacionalinių teisės sistemų principai atlieka svarbų vaidmenį⁵⁵. Viena iš svarbesnių principų funkcijų yra tai, kad principai teisę padaro labiau suprantamą, nes jie suteikia struktūrą labiau specifinėms taisyklėms, kurios nurodomos teisės aktuose ir teisminiuose sprendimuose⁵⁶. Be to, principai atlieka keturias funkcijas: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo. Tinkamas principo pritaikymas suteikia galimybę susiaurinti arba visai panaikinti tam tikros pozityviosios teisės normos taikymo galimybę, jei jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą, nesąžiningą rezultatą⁵⁷. Socialinių santykių ir socialinių doktrinų plėtotė kėlė ir tebekelia vis naujų uždavinių civiliniams įstatymams, darydama įtaką ir civilinės teisės principų kaitai, kas lėmė būtinybę atsisakyti ir atskiro principo suabsoliutinimo⁵⁸. Darbo autoriaus nuomone, ginčyti šių teiginių nėra prasmės, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad konkrečių principų turinio elementai jau yra įtvirtinti pozityviosios teisės taisyklėse, todėl per didelis principų sureikšminimas, ignoruojant pozityviosios teisės normas, gali lemti ne tik teisinį netikrumą, bet ir netinkamą civilinės atsakomybės pritaikymą.

Po kodeksų priėmimo Europos valstybėse buvo manyta, kad vienintelis dalykas, ką teismai turi daryti, tai tik taikyti teisę, kuri nurodyta kodeksuose. Tai vedė prie tradicinio civilinės teisės požiūrio, kad teismai nekuria teisės, bet ją tik taiko. Kad ir kaip būtų, šiuo metu yra visuotinai priimta, kad šis tradicinis požiūris gali atitikti Švietimo epochos idealus, bet ne dabartinę realybę: taip pat civilinės teisės sistemose teismai ne tik taiko teisę, bet ją ir kuria⁵⁹.

2001 m. birželio 11–12 d. [Žiūrėta 2011-04-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf>>.

⁵⁵ SMITS, Jan M. The Principles of European Contract Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In *La tercera parte de los Principios de Derecho contractual europeo / The Principles of European Contract Law. Part III*. Ed. VAQUER, Antoni. Valencia: Tirant lo Blanch, 2005, p. 578.

⁵⁶ *Cit. op.* 55, p. 578.

⁵⁷ MIKELĖNAS, Valentinas (*et al.*). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 75.

⁵⁸ BARANAUSKAS, Egidijus (*et al.*). *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 66.

⁵⁹ HESSELINK, Martijn W. The Concept of Good faith. In *Towards a European Civil Code. Third Fully Revised and Expanded Edition*. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 486.

Abstrakčių teisės normų taikymas ir teisės kūrimas, nesant principų, būtų mažų mažiausiai chaotiškas.

Faktiškai, kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, kaip ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse, įstatymo taikymas kartu reiškia ir jo kūrimą⁶⁰. Taikydamas taisyklę konkrečioje faktinėje situacijoje, teisėjas gali susidurti su trimis pagrindinėmis problemomis. Pirma, gali būti taip, kad teisėjas abejoja, ar jam pateikti faktai atitinka faktus, nustatytus taisyklėje, ar gynybos priemonė, kurios reikalauja pareiškėjas, atitinka teisinį poveikį, numatytą taisyklėje. Antra, gali būti, kad ne visi faktai, kurie nurodyti taisyklėje, atsiranda, bet atsirado kitų faktų, kuriuos jis laiko ekvivalentiškais, tai yra, jis mano esant priimtina, kad tam tikras teisinis poveikis turi būti taikomas toje byloje. Trečia, gali įvykti taip, kad visi taisyklėje pateikti faktai tikrai įvyko, bet taip pat yra pateikiama kitų faktų, kurie teisėjo požiūriu, sukelia taisyklėje nurodytą teisinį efektą, tačiau tas teisinis efektas neturėtų būti taikomas⁶¹. Tokiu atveju teismas gali nuspręsti, kad yra būtina interpretuoti (konkretizuoti), papildyti ir taisyti abstrakčią taisyklę tam, kad būtų pasiektas priimtinas rezultatas. Tačiau tai būtinai kyla iš to, kad teisėjas privalo taikyti abstrakčių taisyklių sistemą konkrečioje byloje⁶².

Taisyklės, nustatytos pozityviojoje teisėje yra daugiau ar mažiau atviros. Įstatymų leidėjas, kai kurias taisykles tikslingai formuluoja kaip atviras taisykles, nes sunku nuspėti, kada ir kur tokias taisykles teks pritaikyti praktikoje. Atvirų normų turinys išryškėja jas pritaikius praktikoje⁶³. Vienomis iš tokių taisyklių galėtų būti laikomi tokie principai kaip pareiga bendradarbiauti.

⁶⁰ Tai išplaukia iš paprasto fakto, kad teismai turi priimti sprendimą kiekvienoje byloje, kurią jie sprendžia. Kontinentinės Europos teisinėse sistemose teismai turi spręsti bylas taikydami kodeksuose nustatytas taisykles. Tai reiškia, jog jie turi taikyti abstrakčias taisykles konkrečiose bylose. *Cit. op.* 59, p. 486.

⁶¹ *Cit. op.* 59, p. 487.

⁶² *Ibid.*, p. 487.

⁶³ *Ibid.*, p. 488.

Bet kuri taisyklė yra interpretavimo, pildymo, taisymo dalykas, arba įvertinant teisių ir pareigų kontekste: teisės ir pareigos niekada nėra abstrakčios, bet visada yra konkretizavimo, papildymo ir ribojimo dalykas⁶⁴.

Kaip pastebima teisinėje literatūroje, kontinentinėje Europoje teisėjai ne visada patogiausiai jaučiasi būdami teisės kūrėjais. Pirma, egzistuoja tradicinis požiūris į civilinės teisės sistemos teisėjo vaidmenį: teisėjas turi taikyti teisę (*trias politica*). Todėl yra patogiau taikyti teisės nustatytas taisykles, nei kurti teisę. Antra, kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisėjams gali kilti tarsi kaltės jausmas, kad jie pakeičia ar sukuria taisyklę, kuri nėra įteisinta demokratišku būdu. Todėl jie mieliau renkasi konkrečios taisyklės taikymą interpretuodami taisykles, kurios jau yra įtvirtintos. Trečia priežastis – sutarties privalomumas. Teisėjai teigia, kad aukštesnės normos turi pirmenybę, kas konkrečioje byloje gali lemti ir tai, kad konkrečios teisės, numatytos sutartyje, negali būti taikomos, ir tai yra lengviau, nei šiaip daryti *pacta sunt servanda* principo išimtis⁶⁵.

Tokiu būdu teisėjai (vadovaujantis ne socioekonominiu požiūriu į teisėją, o kraštutiniu realistiniu požiūriu į teisėją⁶⁶) dažnai nurodo, kad priimdami sprendimą atsižvelgia į sąžiningumo, teisingumo, protingumo principus, taip pat, kas dažnai pasitaiko statybos rangos sutartyse, atsižvelgdami į bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą. Kita vertus, kyla klausimas, ar pareigos bendradarbiauti principas gali būti prilyginamas minėtiems sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams? Ar pareigos bendradarbiauti principas gali būti naudojamas sutarties šalių nustatytų teisių ir pareigų santykio pakeitimui, atsakomybę pritaikant iš esmės tik pareigos bendradarbiauti principo neįgyvendinimui taip, kaip tai atliekama taikant minėtų fundamentalių principų triadą. Šio darbo autoriaus nuomone, pareigos bendradarbiauti principas negali būti taip plačiai taikomas, kaip minėti fundamentalūs principai, kadangi taip gali būti neteisingai iškreipta sutarties

⁶⁴ *Ibid.*, p. 489.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 49–491.

⁶⁶ Daugiau apie požiūrio į teisėjus koncepcijas žiūrėti: KAZANAVIČIŪTĖ, Rūta. Klasikinio požiūrio į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją alternatyvos. In *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009 (71), p. 147–162.

šalių teisių ir pareiga pusiausvyra, kuri yra nustatyta įstatymu, be to, yra ignoruojami kiti sutarčių teisės principai, o visų pirma – sutarčių laisvės principas.

Prof. E. Kūris nurodo, jeigu svarbiu teisės šaltiniu pripažįstami bendrieji teisės principai (tokiai sampratai lietuviškoje teisės literatūroje nėra oponuojama), tai jie nėra sukurti įstatymų leidėjo, o kyla iš teismų jurisprudencijos, kuri pati tampa pozityviaja teise. Teisėjų kuriama teisė yra faktas, kurį reikia pripažinti, net jei jis netelpa į iš anksto susikurtą teorinę schemą⁶⁷. Šios profesoriaus įžvalgos verčia aiškiau nustatyti ne tik pareigos bendradarbiauti principo turinį, bet ir jo vietą bei santykį su teisės normomis, kitais teisės principais (tarp jų neaplenkiant ir bendrųjų teisės principų). Tik tokiu būdu galima išvengti perdėto vieno principo suabsoliutinimo kitų principų atžvilgiu.

Kaip papildomai nurodo prof. E. Kūris, teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Teismų praktika atitinkamose bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiama, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama⁶⁸. Su šiomis profesoriaus nuostatomis būtų sunku nesutikti, nes tik taip gali būti užtikrinamas sutartinių teisinių santykių dalyvių teisinis tikrumas, tačiau, savo ruožtu, tai sukuria papildomų sunkumų teisėjams, nes taikant pareigos bendradarbiauti principą, būtina analizuoti ne tik šio principo santykį su kitais principais, atsižvelgti į jo turinį, nustatytą teisės normose, bet ir sekti suformuotą teismų praktiką.

⁶⁷ KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. In *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 137. Daugiau apie teismo precedento taikymą žiūrėti: AMBRASIENĖ, Dangutė, CIRTAUTIENĖ, Solveiga. Teismo precedento reikšmė Lietuvos teismų praktikoje. In *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 61–78.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 132.

Be to, pačių principų tiesioginis taikymas sulaukia vis daugiau kritikos. Prof. V. Mikelėnas pažymi, jog, deja, reikia pripažinti, kad daugelis principų yra „mistiniai“ dalykai, išreiškiantys daugiau siekiamybę, o ne realybę. Vadinasi, kai teisė aiškinama remiantis principais, neretai operuojama fikcijomis, kurios suteikia interpretatoriui praktiškai neribotas galimybes. Teisės principai neatsakingo interpretatoriaus rankose gali lemti nenuspėjamų rezultatų, kurių negalėjo prognozuoti joks protingas žmogus. Taigi, jeigu teisės principais bus operuojama neatsakingai, tai gali dar labiau padidinti teisės neaiškumą ir neapibrėžtumą. Jeigu teisėjas gali ignoruoti aišką žodžio reikšmę, tai išplėsti ar susiaurinti kokį nors teisės principą jam dar paprasčiau⁶⁹. Šis kritiškas požiūris į tiesioginį principų taikymą, autoriaus nuomone, puikiai atspindi neigiamas šių dienų realijas, kai sprendžiant ginčus vadovaujamosi ne teisės aktuose aiškiai išdėstytomis teisės normomis, o pasinaudojama laisva principų interpretavimo galimybe.

Principų reikšmę teisinei sistemai detaliam analizavo prof. R. Dworkinas, kuris, galima teigti, iš esmės ir suformulavo šiuolaikinę teisės principų sampratą, kurioje yra akcentuojama ne tik principų, bet ir principų pagrindu sukurtų pozityviosios teisės taisyklių taikymas.

Principai turi būti pasverti vienas kito atžvilgiu, kadangi dažnai jie prieštarauja vienas kitam. Toks pasvėrimas yra ypač svarbus sunkiose bylose (anglų k. *hard cases*)⁷⁰. R. Dworkino teorija buvo paremta tuo, kad taisyklės yra taikomos pilna apimtimi arba netaikomos apskritai, nes jei jos neduoda atsakymo, tuomet jos yra bevertės. Tokiu atveju, byla turi būti sprendžiama vadovaujantis principais. O tai, kuris principas turi būti taikomas, nustatoma pagal bendro visuomenės teisingumo ir sąžiningumo jausmą: jeigu tik tai yra nustatyta, kas yra teisinga konkrečioje politinėje grupėje, mes galime pasakyti, ar konkrečios taisyklės ar principai gali būti laikomi teisingais⁷¹. Prof. R. Dworkino nuomone, teisė turi būti suprantama kaip susijusių teisingumo ir

⁶⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. In *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 86.

⁷⁰ DWORKIN, Ronald. *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth, 1977, p. 26.

⁷¹ DWORKIN, Ronald. *Law's Empire*. Cambridge (Mass.): Belknap press of Harvard university press, 1986, p. 209.

sąžiningumo principų rinkinys⁷². Pažymėtina, kad tik teismų praktika gali nuspręsti, kaip vertinti konfliktuojančius principus, ir tai, kuris principas turi pirmenybę, gali būti nustatoma tik nacionalinės teisės lygiu⁷³. Be to, yra svarbu ir tai, ar konkretus principas pripažįstamas tarptautiniu mastu, kaip suprantamas jo turinys. Lietuvoje, darbo autoriaus nuomone, būtų galima išskirti pagrindinių principų triadą, kuri įtvirtinta LR CK 1.5 str., o visi kiti likę principai, autoriaus nuomone, yra konkuruojantys, tarp jų ir LR CK šeštoje knygoje įtvirtinti pareigos bendradarbiauti ir kiti principai.

Teisėjai, spręsdami ginčus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, turi vadovautis ne tik sutarčių teisės principais, bet ir kitais principais, kurie egzistuoja statybų teisėje, o statybos teisėje yra daugybė principų grupių. Tai principai, kurie yra būdingi privatinei teisei, susiję su nuosavybės apsauga, sutarčių teise, deliktais, taip pat principai, taikomi mokesčių teisėje, procesinėje teisėje ir pan.⁷⁴ Tačiau, atsižvelgiant į šio darbo objektą, toliau bus analizuojami tik sutarčių teisės principai, kadangi į šią principų grupę patenka pareigos bendradarbiauti principas.

Sutarčių teisė yra privatinės teisės dalis. Privatinė teisė yra ta sritis, kuri yra ar bent jau turėtų būti pagrįsta giliais principais (anglų k. *deep-rooted*)⁷⁵. Tai yra, turi būti nustatyti pagrindiniai, fundamentalūs principai. Tam tikra prasme fundamentalūs principai yra interpretavimo ir diskusijų klausimas⁷⁶, tačiau šiuolaikinėje privatinėje teisėje, taip pat ir sutarčių teisėje, vis dėlto būtų galima išskirti pagrindinius principus, kurių pagrindu yra sukurtos konkrečios taisyklės, o pastarųjų pagrindu ir turėtų būti sprendžiami kylantys ginčai. Kita vertus, kaip pažymi, prof. V. Mikelėnas, Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalis nustato, kad teisėjas klauso tik įstatymo, tačiau kas yra įstatymas ir ką jis reiškia, pasako pats teisėjas⁷⁷. Tokiu būdu teisėjams yra paprasčiau pritaikyti

⁷² *Ibid.*, p. 211.

⁷³ *Cit. op.* 55, p. 590.

⁷⁴ Daugiau apie principus statybos teisėje: *Cit. op.* 27, p. 26.

⁷⁵ Von BAR, Christian, CLIVE, Eric, SCHULTE-NÖLKE, Hans. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline Edition. Munich: European law publishers GmbH, 2009, p. 10.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 10.

⁷⁷ *Cit. op.* 69, p. 88.

lengvai interpretuojamą principą, nei konkrečią taisyklę. Autoriaus nuomone, kadangi pareigos bendradarbiauti principas yra išreikštas daugelyje taisyklių, šių taisyklių turi būti laikomasi, o ginčų sprendimas vien tik pareigos bendradarbiauti principo pagrindu gali lemti ne tik pozityviosios teisės ignoravimą, bet ir netinkamą atsakomybės pritaikymą. Be to, jei teisės principo ir teisės normos prieštaravimas bus pagrįstas dėl čia nurodytų aplinkybių⁷⁸ iškilusia būtinybe apriboti tam tikro principo taikymą vieniems arba kitiems civiliniams teisiniams santykiams, tokiu atveju turės būti taikoma specialioji teisės norma, o ne teisės principas⁷⁹.

1.1.3. Pareigos bendradarbiauti principo susiformavimas

Siekiant tinkamai atsakyti į klausimą, ar pareigos bendradarbiauti principas gali būti taikomas taip pat, kaip ir kiti fundamentalūs principai, tenka atsakyti į klausimą, kada ir kaip susiformavo pareigos bendradarbiauti principas – ar šis principas yra vienintelė tinkama elgesio maksima statybos rangos sutarties šalims, nustatant jų atsakomybę kilusio konflikto atveju, ar vis dėlto reikėtų preciziškai vertinti pozityviosios teisės nustatytas taisykles ir sutarties nuostatas, atsižvelgti į kitus sutarčių teisės principus?

Pareigos bendradarbiauti principas susiformavo palyginti neseniai ir jis galėtų būti priskirtas prie principų, kurie kaip savarankiški buvo išskirti tik dvidešimtojo amžiaus pabaigoje.

Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje, ypač išaugus lyginamųjų studijų skaičiui, pradėta detaliai analizuoti tarptautinius privatinės teisės principus, kylančius iš nacionalinės teisės, tarptautinių instrumentų, teismų praktikos ir kitų šaltinių, o šiuo metu, sprendžiant ginčus, principai apskritai atlieka vis

⁷⁸ LR CK 1.2 straipsnio 2 dalyje nurodytais pagrindais: viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti.

⁷⁹ *Cit. op.* 58, p. 68.

didesnį vaidmenį⁸⁰. Todėl tapo labai svarbu nustatyti konkrečius taikytinus principus, jų turinį bent tiek, kad galėtų būti pateikiama šių principų samprata.

Vienas autoritetingiausių privatinės teisės specialistų prof. J. H. Dalhuisenas, analizuodamas principus kaip teisės formą, pažymi, kad fundamentalieji principai turi didžiulę reikšmę ir galima laikyti, kad jie yra visos tinkamai veikiančios teisinės sistemos pagrindas. Principų reikšmingumas yra ypač ryškus tarptautinės teisės srityje⁸¹. Prie fundamentaliųjų principų priskiriami teisingumas, sąžiningumas ir kiti. O bendrieji teisės principai, kaip tam tikros labiausiai įprastos ar racionaliausios elgesio taisyklės, kylančios iš lyginamosios teisės, atsispindi UNIDROIT Principuose, PECL ir t. t.⁸² Tokiu būdu, jei atitinkamas principas yra įtvirtinamas lyginamosios privatinės teisės instrumentuose, jį iš esmės galima laikyti jau galutinai susiformavusiu principu. Kadangi pareigos bendradarbiauti principas yra įtvirtintas minėtuose instrumentuose, būtų galima teigti, kad pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas bendrasis sutarčių teisės principas.

Primintina, kad principai nėra statiški. Kaip pažymi prof. J. H. Dalhuisenas, pavyzdžiui, principai sutarčių vykdymo kontekste gali reikalauti įvertinimo, tam tikro bendradarbiavimo laipsnio ir skaidrumo⁸³. Profesorius taip pat nurodo, kad konkrečioje verslo santykių srityje gali būti sąlygotos specialios pareigos ar priemonės, tokios kaip atskleidimas, bendradarbiavimo pareiga ikisutartinėje stadijoje ar sutarties sudarymo stadijoje ir t. t.⁸⁴ Tokiu būdu pareiga bendradarbiauti suprantama kaip bendrųjų teisės principų, kylančių iš fundamentaliųjų teisės principų, sudėtinė dalis. Darbo autorius pabrėžia, kad bendrieji sutarčių teisės principai yra kildinami būtent iš

⁸⁰ BRUNNER, Christopher. *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles. Exemption for Non-Performance in International Arbitration*. Austin: Kluwer Law International, 2009, p. 14.

⁸¹ DALHUISEN, Jan H. *Dalhuisen on Transnational and Comparative Commercial, Financial and Trade Law*. Oxford: Hart Publishing, 2007, p. 149.

⁸² Plačiau apie principų klasifikacijas, jų vietą teisės sistemoje ir konkrečius principus: *Cit. op.* 81, p. 219.

⁸³ *Ibid.*, p. 149.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 220.

fundamentaliųjų principų, tačiau negali būti vertinami kaip fundamentaliųjų principų išraiška. Tokiu būdu ir bendrųjų principų taikymas turėtų skirtis nuo fundamentaliųjų principų taikymo, nes bendruosius principus reikia taikyti atsižvelgiant į bendrųjų principų tarpusavio santykį bei konkrečią faktinę situaciją.

Kiekviena valstybė turi savo principų sistemą, kuri yra įtvirtinta jos teisės aktuose, teismų praktikoje, analizuojama tos valstybės teisės doktrinoje. Dėl to sutarčių teisės principai atskirose valstybėse skiriasi. Pavyzdžiui, Anglijoje pripažįstami sutarties privatumo principas (anglų k. *principle of contractual privacy*), objektyvumo ir susitarimo principas (anglų k. *the principle of objectivity and agreement*) ir sutarčių interpretavimo principai (anglų k. *principles of contractual interpretation*), o esminiai principai yra sutarčių laisvės principas bei sutarties privalomumo principas (anglų k. *binding force of contract*)⁸⁵. Kaip matyti, pareigos bendradarbiauti principas nėra priskiriamas prie pagrindinių sutarčių teisės principų. Kita vertus, bendradarbiavimo principas, kuris daugiau buvo būdingas partnerystės sutartims, vis didesnę reikšmę įgyja statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir tai iš dalies sietina su tuo, kad bendrosios teisės valstybėse vengiama naudoti sąžiningumo principo sąvoką⁸⁶. Būtent bendradarbiavimo principas partnerystės sutartyse ir atspindi tai, kad šalys turi siekti tikslo bendrai, ir tai padeda šalims pagerinti įsipareigojimų vykdymą, sumažinti ginčų kilimo galimybę⁸⁷.

Pasitaiko atvejų, kai teigiama, kad pareiga bendradarbiauti tėra tik geros valios ir sąžiningumo principo išraiška. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad pareiga bendradarbiauti kilo iš sąžiningumo principo ir yra suformuluota kaip ir kitos sąžiningumo principo pagrindu atsiradusios taisyklės, ne veltui

⁸⁵ BEALE, Hugh G. (*et al.*). *Chity on Contracts. Volume 1. General Principles*. Twenty-ninth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 10.

⁸⁶ Turint omenyje tai, kad pareiga bendradarbiauti, kai kurių autorių nuomone, yra laikoma sąžiningumo principo išraiškos forma, bendrosios teisės valstybėse daug priimtinau vartoti ne sąžiningumo, o bendradarbiavimo kategoriją, kuri plačiai vartojama po darbe detaliau aptarto Lordo Blackburno *dictum* byloje *Mackay v Dick*. JACKSON, Shy. Good faith in construction – will it make a difference and is it worth the trouble. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23., no. 6, p. 431.

⁸⁷ MASON, Jim. Contracting in good faith – giving the parties what they want. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 6, p. 436.

kodifikuojant UNIDROIT Principus, pareiga bendradarbiauti buvo viena iš pirmųjų suformuluotų nuostatų. Be to, pastaruoju metu pareiga bendradarbiauti vis plačiau pripažįstama bendruoju sutarčių teisės principu⁸⁸. Tai yra, pareigos bendradarbiauti principas dalies teisės mokslininkų pripažįstamas savarankišku principu, nepriklausomu nuo sąžiningumo ir kitų principų.

Paminėtina, kad pareigos bendradarbiauti kildinimas iš sąžiningumo principo yra būdingas kontinentinės teisės valstybių doktrinai. Tradiciškai buvo teigiama, kad Anglijos teisės doktrina niekada nesutiks su sąžiningumo principo doktrina, kokia ji yra išvystyta tokiose kontinentinės teisės valstybėse kaip Vokietija ar Prancūzija, ir savo argumentu laikys pagrįstumo (anglų k. *reasonables*) koncepciją⁸⁹, tačiau šiuo metu sąžiningumo principas yra įsitvirtinęs ir bendrosios teisės valstybėse, tarp jų ir Anglijoje⁹⁰.

Anglų teisėje, kaip nurodo prof. E. McKendricas, sąžiningumo doktrinos klausimas yra labai opus, nes Anglijos teismai vis dar nepripažįsta sąžiningumo doktrinos⁹¹. Be to, Anglijos sutarčių teisėje galima pateikti pavyzdžių, kai Anglijos teisėjai teikia pirmenybę griežtam sutarties sąlygų taikymui, o ne siekia atskleisti ir įvykdyti teisingumą byloje⁹². Tuo, kad Anglijos teisėje nėra sąžiningumo doktrinos, ją išskiria iš kitų teisinių sistemų⁹³. Tačiau, kaip nurodo prof. E. McKendricas, cituodamas lordą Binghamą byloje *Director General of Fair Trading v First National Bank* (2001) – Europos Sąjungos šalys taip pat neturi bendros sąžiningumo koncepcijos⁹⁴. Taip pat paminėtina prof. R. Zimmermanno nuomonė, kuris nurodo, kad sąžiningumo samprata yra labai plati ir skiriasi priklausomai nuo

⁸⁸ Daugiau apie tai: VOGENAUER, Stefan, KLEINHEISTERKAMP, Jan. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 542.

⁸⁹ *Cit. op.* 27, p. 138.

⁹⁰ *Cit. op.* 86, p. 421.

⁹¹ Tačiau tai nereiškia, kad sąžiningumas išvis nėra pripažįstamas, pažymėtina, jog tai daugiau formos, o ne turinio klausimas, ir sąžiningumas yra pasiekiamas įvairiais kitais instrumentais.

⁹² *Cit. op.* 85, p. 19.

⁹³ MCKENDRIC, Ewan. *Contract Law. Text, Cases, and Materials*. Third edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 500.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 521.

konkrečios jurisdikcijos⁹⁵. Tokiu būdu galima teigti, kad sąžiningumo principas tampa universaliu principu, pripažįstamu ne tik kontinentinės teisės valstybėse, bet ir bendrosios teisės valstybėse⁹⁶.

Apibendrinant, anglų nuomone, kontinentinės teisės sistemose sąžiningumo principas, neturėdamas savo apibrėžimo, yra naudojamas, kaip „supertechnika“, kiekvienu konkrečiu atveju vis kitaip, nors egzistuoja kitos teisinės technikos priemonės, galinčios pasiekti tą patį rezultatą. O sąžiningumui suteikus pernelyg didelį turinį, tai sąlygoja teisinį netikrumą ir piktnaudžiavimą netgi įstatymo rėmuose⁹⁷. Šio darbo autoriaus nuomone, daug Lietuvos teisininkų praktikų sutiktų su išsakyta mintimi, kadangi Lietuvoje fundamentaliųjų principų taikymas yra taip plačiai naudojamas, kad kartais net kyla klausimas, kam iš viso yra sukurtos pozityviosios teisės taisyklės. Nors tokiam fundamentaliųjų principų taikymui dar būtų galima surasti pateisinančių argumentų, tačiau bendrųjų principų taikymui jų rasti yra sudėtinga.

Jeigu būtų bandoma pateisinti pareigos bendradarbiauti principo taikymą tokia pačia apimtimi, kaip yra taikomas sąžiningumo principas, nes pareigos bendradarbiauti principas yra kilęs iš sąžiningumo principo, tokia nuomonė galėtų būti atmesta remiantis tuo argumentu, kad pareigos bendradarbiauti principas nėra kildinamas vien tik iš sąžiningumo principo. Prof. C. E. C. Jansenas, analizuodamas bendradarbiavimo pareigos, kaip užsakovo prievolės rangovui, prigimtį nurodo, kad pareiga bendradarbiauti kyla iš sveiko proto (anglų k. *common sense*). Su tuo turėtų sutikti daugelio teisinių koncepcijų šalininkai. Profesorius pažymi, kad šalys, sudarydamos sutartį, turi savo tikslų, tačiau taip pat supranta, kad siekiant įgyvendinti tuos tikslus, joms reikės, kad kita šalis bendradarbiautų, taip pat ir jiems patiems reikės bendradarbiauti tam tikrais atvejais, nes jų siejami tikslai yra tarpusavyje susiję. Taip pat noras

⁹⁵ WHITTAKER, Simon, ZIMMERMANN, Reinhard. Good faith in European contract law: surveying the legal landscape. In *Good Faith in European Contract Law*. Edited by ZIMMERMANN, Reinhard, WHITTAKER, Simon. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 57.

⁹⁶ Daugiau tai darbe yra analizuojama, nagrinėjant pareigos bendradarbiauti principą bendrosios teisės sistemos valstybėse.

⁹⁷ *Cit. op.* 85, p. 21.

bendradarbiauti turi būti abipusis, priešingu atveju sutartis gali taip ir likti neįgyvendinta. Tai yra pagrindinė priežastis, kodėl su pareiga bendradarbiauti sutartiniuose santykiuose yra susijusios ir teisinės pasekmės⁹⁸. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti principas yra susijęs ir su *pacta sunt servanda* principu, nes prisideda prie sutartinių teisinių santykių išsaugojimo, tęstinumo, vykdymo. Tačiau šių principų turinys yra visiškai skirtingas. Taigi, pirma, pareigos bendradarbiauti principas negali būti taip plačiai taikomas, kaip sąžiningumo principas. Antra, siekiant atskleisti principų turinį, būtina prisiminti sutarčių teisės teoriją, kuri labiausiai prisidėjo prie pareigos bendradarbiauti principo vystymosi.

Analizuojant pareigos bendradarbiauti principo vystymąsi, būtina išskirti šalių sąryšingumo sutarčių teoriją (anglų k. *relational contract theory*), kuri neatsiejama nuo socialinės sutarčių teisės teorijos. Šalių sąryšingumo sutarčių teisės teorijos centrinės idėjos yra bendruomenės, apsikeitimo, pasirinkimo ir ateities numatymo koncepcijos⁹⁹. Skirtingai nuo tradicinių sutarčių teisės teorijų¹⁰⁰, šalių sąryšingumo sutarčių teisės teorija yra paremta šalių pareigos elgtis sąžiningai bei bendradarbiauti principais¹⁰¹.

Šalių sąryšingumo sutarčių teisės teoriją suformavo prof. Ianas R. MacNeilas, išskirdamas ir analizuodamas atskiras sutarčių rūšis. Prof. Ianas R. MacNeilas išskiria dvi sutarčių rūšis. Pirmoji, šalių autonomiškumo sutartys (anglų k. *discrete contracts*), kurios pasižymi trumpu įvykdymo terminu, ribotu asmeniniu dalyvavimu, tiksliu šalių įsipareigojimų išmatavimu, minimaliu šalių bendradarbiavimu, įgyvendinant sutartį. Antroji, šalių sąryšingumo sutartys (anglų k. *relational contracts*), kurios pasižymi priešingomis savybėmis, dėl šių sutarčių tęstinio vykdymo: jose didelis integralumo vaidmuo, svarbus santykių išsaugojimas, akcentuojamas bendradarbiavimas, ginčai sprendžiami pradinėje stadijoje, vykdančios sutartį vadovaujamosi

⁹⁸ *Cit. op.* 27, p. 139.

⁹⁹ Daugiau apie šią koncepciją žiūrėti: MACNEIL, Ian R. *The New Social Contract: An Inquiry into Modern Contractual Relations*. New Haven: Yale University Press, 1981.

¹⁰⁰ Klasikinės sutarčių teisės teorijos.

¹⁰¹ MCINNIS, Arthur. The new engineering contracts: relational contracting, good faith and co-operation – part 1. In *The International Construction Law Review*, January–October 2003, vol. 20. London: Informa, 2007, p. 130.

teisingumu ir „viršsutartinėmis“ normomis¹⁰². Būtent šalių sąryšingumo sutarčių išskyrimas padėjo įvertinti tai, kad tokio pobūdžio sutartys yra specifinės ir joms yra taikomi specifiniai principai.

Prof. Malvinas A. Eisenbergas, sekdamas prof. Iano R. MacNeilo šalių sąryšingumo sutarčių išskyrimu, yra pateikęs šalių sąryšingumo sutarčių sąvoką. Šalių sąryšingumo sutartys yra tokios sutartys, kuriose pagrindinis požymis yra šalių apsikeitimas¹⁰³ ir tarpusavio¹⁰⁴ santykiai¹⁰⁵.

Statybos rangos sutartys būtent ir patenka į šalių sąryšingumo sutarčių kategoriją, kadangi tiek pačiame statybos procese, tiek įgyvendinant statybos rangos sutartį, dalyvauja gausus ratas kitų dalyvių, jos yra ilgalaikio vykdymo, jų vykdymas yra komplikuoatas¹⁰⁶. Kaip pažymi prof. D. Campbellas ir D. Harrisas, ilgalaikių sutarčių vykdyme šalių elgesys privalo atitikti bendradarbiavimo principą, netgi gali būti taikoma analogija su partnerystės sutartimis¹⁰⁷ – šalys, vykdydamos sutartį, privalo bendradarbiauti, padėti viena kitai ir tai turi būti jų elgesio maksima.

Kita vertus, bendradarbiavimo principo jokia būdu negalima suabsoliutinti. Šalių sąryšingumo sutarčių teorijos atstovai pažymi, kad bendradarbiavimo principas, būdamas kertinis principas šalių sąryšingumo sutartyse, privalo būti derinamas su kitais teisės principais¹⁰⁸. Nors klasikinėje sutarčių teisės teorijoje pripažįstama, kad šalys privalo vykdyti sutartį tik tiksliai taip, kaip joje yra numatyta (o bendradarbiavimo pareiga dažnai numatyta nebūna), teismai, spręsdami kilusius ginčus, netiesiogiai vadovaudavosi įvairiais papildomais instrumentais (bendromis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, numanomų sąlygų doktrina ir kt.) ir vis dėlto taikydavo

¹⁰² *Ibid.*, p. 131.

¹⁰³ Apsikeitimas informacija.

¹⁰⁴ Bendradarbiavimas, kooperavimasis.

¹⁰⁵ Cituota pagal: *Cit. op.* 101, p. 131.

¹⁰⁶ *Cit. op.* 101, p. 135.

¹⁰⁷ CAMPBELL, David, HARRIS, D. Flexibility in Long-term Contractual Relationships: The Role of Co-operation. In *Journal of Law Society*, 1993, vol 20, p. 166.

¹⁰⁸ Tai jau buvo pagrįsta prof. Pettersono 1942 m. *Columbia Law Review* išleistame straipsnyje „Constructive Conditions on Contracts“. Daugiau apie tai žiūrėti: MCINNIS, Arthur. The new engineering contracts: relational contracting, good faith and co-operation – part 2. In *The International Construction Law Review*, January–October 2003, vol. 20. London: Informa, 2007, p. 293.

šalių bendradarbiavimo principą¹⁰⁹. Tai plačiau bus analizuojama, aptariant bendradarbiavimo pareigos principą Anglijos teisėje.

Apibendrinant galima pažymėti, kad nors pareigos bendradarbiauti principas ir yra dažniausiai kildinamas iš sąžiningumo principo, sveiko proto ar pan., tačiau pareigos bendradarbiauti principas negali būti su jais visiškai sutapatintas ir laikomas tik sąžiningumo principo išraiškos forma. Pareigos bendradarbiauti principas šiuolaikinėje sutarčių teisėje yra susiformavęs kaip savarankiškas principas, kurio svarba, vykdant šalių sąryšingumo sutartis¹¹⁰, yra neginčijama. Kita vertus, pareigos bendradarbiauti principas negali būti suabsoliutinamas ir taikomas taip pat, kaip ir sąžiningumo principas. Pareigos bendradarbiauti principas turi būti taikomas atsižvelgiant į kitus bendruosius sutarčių teisės principus, pozityviosios teisės taisykles, juo labiau kad pareigos bendradarbiauti principo turinio elementai, pavyzdžiui – pareiga įspėti, yra įtvirtinti daugelyje to paties LR CK normų, reguliuojančių statybos rangos sutartinius teisinius santykius.

1.1.4. Pareigos bendradarbiauti principo vieta šiuolaikinės sutarčių teisės harmonizavimo kontekste

Kadangi, sprendžiant kylančius ginčus, vis didesnę reikšmę įgauna principų taikymas, gali susidaryti įspūdis, kad šiuolaikinė sutarčių teisė pateisina išskirtinį pareigos bendradarbiauti principo taikymą. Kyla klausimas, ar pareigos bendradarbiauti principas tampa išskirtiniu principu ir net dominuojančiu kitų bendrųjų principų, tokių kaip *pacta sunt servanda*, atžvilgiu. Būtent į tai ir padeda atsakyti vieni žinomiausių šiuolaikinės sutarčių teisės tyrimų.

¹⁰⁹ MCINNIS, Arthur. The new engineering contracts: relational contracting, good faith and co-operation – part 2. In *The International Construction Law Review*, January–October 2003, vol. 20. London: Informa, 2007, p. 294.

¹¹⁰ Į šalių sąryšingumo sutartis patenka ir statybos rangos sutartys.

Ko gero, vienas pagrindinių pastaruoju metu atliktų šiuolaikinės sutarčių teisės principų įvertinimų buvo *Henri Capitant Association* ir *Société de législation compare* 2008 m. pabaigtas tyrimas¹¹¹. Šios grupės uždavinys buvo išskirti principus, kurie išdėstyti PECL, ir palyginti juos su atitinkamais principais egzistuojančiais nacionalinėje teisėje¹¹².

Minėta darbo grupė išskyrė tris pagrindinius principus: sutarčių laisvės (prancūzų k. *liberté contractuelle*), sutarčių apsaugos (prancūzų k. *sécurité contractuelle*) ir sutartinio lojalumo (prancūzų k. *loyauté contractuelle*). Pagrindiniai šių principų elementai yra gera valia, sąžiningumas ir bendradarbiavimas sutartiniuose santykiuose.

Sutartinės ištikimybės principas susideda iš: (i) pareigos veikti atitinkamai, kaip to reikalauja gera valia ir sąžiningumas, nuo derybų dėl sutarties sąlygų pradžios iki sutarties sąlygų įgyvendinimo, (ii) draudimas naudotis sutartinėmis teisėmis ir sąlygomis tiek, kiek jos neatitinka tikslo, kuris pateisintų jų įtraukimą į sutartį ir (iii) pareiga bendradarbiauti tiek, kiek būtina, sutartinių įsipareigojimų įvykdymui. Šis principas taip pat reikalauja, kad šalis neveiktų priešingai nei nurodyta, ir elgtųsi taip, kaip kita šalis teisėtai tikėjosi¹¹³. Kaip matome, pareiga bendradarbiauti nėra išskiriama kaip vienas pagrindinių sutarčių teisės principų, tačiau bendradarbiavimas yra aptariamas kaip ir kiti principai. Anksčiau nurodyti principai yra atspindėti ir DCFR. Kita vertus, DCFR išskiria šiuos pagrindinius principus: laisvę (anglų k. *freedom*), apsaugą (anglų k. *security*), teisingumą (anglų k. *justice*) ir efektyvumą (anglų k. *efficiency*). Pastarieji principai ir anksčiau nurodyti principai iš esmės yra tapatūs, skiriasi tik jų formuluotės, išskyrus nebent lojalumo principą. Tai, kad DCFR atskirai nėra įvardijamas lojalumo principas, jokių būdu nereiškia, kad jo yra atsisakyta. Jis tiesiog patenka po teisingumo principu¹¹⁴.

Pažymėtina, kad nei vienas iš nurodytų principų nėra laikomas absoliučiu. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į sutarčių apsaugos (anglų k. *contractual*

¹¹¹ Jo metu išleista *Principes directeurs du droit européen du contrat*.

¹¹² *Cit. op.* 75, p. 11.

¹¹³ *Société de législation compare, Association Henri Capitant. Principes contractuels communs. Volume 7. Paris: Société de législation comparée, 2008, p. 198.*

¹¹⁴ *Cit. op.* 75, p. 13.

security) principą. Tam tikra apimtimi, šis principas gali būti laikomas paprasčiausiu sutarčių apsaugos elementu. Žvelgiant iš kitos šalies pusės, vienos šalies sutarties apsauga yra užtikrinama to, kad yra tikimasi, jog kita šalis bendradarbiaus ir veiks pagal sąžiningumo ir geros valios reikalavimus¹¹⁵. Kaip nurodo DCFR autoriai, nėra nieko žalingiau sutarties apsaugai, kaip sutartinis partneris, kuris nesielgia taip, kaip nurodyta: apgaunantis, nepatikimas ir nesikooperuojantis partneris gali būti netgi blogiau nei jokio partnerio¹¹⁶.

Jau minėto *Henri Capitant Association* ir *Société de législation compare* 2008 m. pabaigto tyrimo metu, identifikuojant pagrindines sutarčių apsaugos principo sudėtines dalis, taip pat nurodyta ir tai, kad į sutarčių apsaugos principą patenka ir faktas, kad kiekviena iš šalių turi pareigas, išplaukiančias iš sutartinio lojalumo: tai yra, elgtis pagal sąžiningumo reikalavimus, bendradarbiauti, kai tai yra būtina prievolių įvykdymui, neveikti nesuderinamai su ankstesnėmis deklaracijomis¹¹⁷.

Tokiu būdu pareiga bendradarbiauti suprantama ir kildinama iš vieno pagrindinių (fundamentalių privatinės teisės) DCFR principų – sutarčių apsaugos principo.

Paminėtina, kad be anksčiau nurodytų pagrindinių principų, DCFR taip pat išskiria šiuos principus: žmogaus teisių apsauga, solidarumas ir socialinio atsakingumo ugdymas, kultūrinės ir kalbinės įvairovės išsaugojimas, gerovės apsauga ir vidaus rinkos skatinimas¹¹⁸. Šie principai yra būdingi apskritai visai privatinei teisei.

Pažymėtina, kad principai niekada negali būti taikomi grynu ir griežtu pavidalu, jie privalo būti derinami vienas su kitu, atsižvelgiama į sutarties prigimtį, susiklosčiusias aplinkybes. Pavyzdžiui, laisvės principas, ypač sutarčių laisvės principas, yra suvaržytas teisingumo principu – pavyzdžiui, reikalavimas apsaugoti nuo tam tikrų diskriminacijos formų ar nuo

¹¹⁵ *Ibid.*, 75, p. 14.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 14.

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 14.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 14.

piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi¹¹⁹. Apskritai, vieno iš pamatinių sutarčių teisės principų – sutarčių laisvės principo samprata, o tiksliau jo ribos yra labai susiaurėjusios. Tai yra, šis principas yra suvaržytas fundamentalių teisių, įtvirtintų nacionalinėse konstitucijose. Šio principo ribos yra nubrėžiamos ne tik statutinėje teisėje, bet ir teismų praktikoje ir nors pats šis principas daugelio valstybių statutinėje teisėje tiesiogiai neįvardijamas, bet yra pripažįstama, kad jis yra nerašyta fundamentali teisė¹²⁰.

Taigi pareigos bendradarbiauti principas yra vienas iš sutarčių teisės principų, kuris apriboja sutarčių laisvės principo ribas, siekiant apginti silpnesnės šalies interesus. Kita vertus, pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymo sąlygomis, turi būti derinamas su kitais principais ir pareigos bendradarbiauti principo išimtinis taikymas galimas tik išimtiniais atvejais, jei tokie išimtiniai atvejai apskritai yra galimi.

Apibendrinant galima teigti, kad pareigos bendradarbiauti principas nėra fundamentalus sutarčių teisės principas. Pareigos bendradarbiauti principas yra pripažįstamas bendruoju sutarčių teisės principu, kurį taikant reikia atsižvelgti ir į kitus sutarčių teisės principus, o autoriaus nuomone, ir į pozityviojoje teisėje nustatytas sutarties šalių teises bei pareigas.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 61. Taip pat apie sutarčių laisvės principo ribojimą daugiau žiūrėti: STORME, Matthias E. *Freedom of Contract and Non-mandatory Rules in European Contract Law*. Paper presented at the Conference „European legal harmony: goals and milestones, 10th anniversary Juridical international“, in Tartu on December 6, 2005. [Žiūrėta 2009-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://webh01.ua.ac.be/storme/Storme-Juridica.pdf>>. Tai, kad sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, yra pabrėžęs ir LAT savo praktikoje. LAT yra pažymėjęs, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, ji, kaip ir kiekviena kita konstitucinė teisė, gali būti ribojama, kai reikia apsaugoti žmonių teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus. Nors ir deklaruojamas sutarčių laisvės principas, tačiau analogiškas teisės ribojimo principas taikomas ir sutarčių teisėje. Absoliuti sutarčių laisvė nėra galima, nes tai kenktų verslo santykiams, galėtų pažeisti kitų asmenų interesus. Sutarčių laisvę riboja ne tik imperatyviosios teisės normos, bet ir visuomenės moralės bei sąžiningumo principai. Daugiau žiūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Utenos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. A. Trinkūnas ir V. Raugio individuali įmonė*, Nr. 3K-3-831/2002, kat. 15.2.1.2.

¹²⁰ Daugiau apie šiuolaikinę sutarčių laisvės principo sampratą žiūrėti: *Cit. op.* 5, p. 42.

1.1.5. Pareigos bendradarbiauti principas *lex mercatoria* kontekste

Prieš pereinant prie pareigos bendradarbiauti principo pripažinimo ir taikymo analizės nacionalinės teisės lygiu, pirmiausia reikėtų įvertinti tai, kaip pareigos bendradarbiauti principas yra suprantamas tarptautinėje prekybos teisėje. Vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kas yra *lex mercatoria*, o juo labiau, kas sudaro jos turinį, yra labai sudėtinga, todėl pirmiausia reikėtų įvardyti, kas yra laikytina *lex mercatoria*, o tuomet jau galima įvertinti ir tai, ar *lex mercatoria* pripažįsta pareigos bendradarbiauti principą.

Profesorius F. De Ly, atlikęs išsamų *lex mercatoria* sampratų tyrimą, išskiria dvi alternatyvias *lex mercatoria* koncepcijas, paremtas visiškai priešingas pozicijas turinčių teisės mokslininkų požiūriu. Pirmoji koncepcija yra paremta Clive'o Schmitthoffo požiūriu, kuriuo *lex mercatoria* matoma kaip rinkinys nacionalinių taisyklių, kurios buvo užrašytos tarptautiniu lygiu (tarptautinės konvencijos ir pan.) ir kurios skatina tarptautinės privatinės verslo teisės unifikavimą. Antruoju požiūriu, kurio įkvėpėjas buvo Bertholdas Goldmanas, *lex mercatoria* yra autonomiškos taisyklės (tokios kaip bendrosios sąlygos, verslo praktika, savireguliacijos taisyklės, bendrieji teisės principai), kurios egzistuoja už nacionalinės teisės ribų ir tinkamesnės tarptautinėje prekyboje¹²¹. Ir nors prof. F. De Ly atmeta abi šias teorijas, argumentuodamas tuo, kad jau susiformavo tarptautinė privatinė teisė, kaip atskira teisės šaka, o neužrašytos taisyklės yra aiškinamos nacionalinės ar tarptautinės teisės kontekste, tačiau pažymi, kad visos *lex mercatoria* teorijos prisidėjo prie to, kad *lex mercatoria* šiuo metu yra taikoma sprendžiant bylas tarptautiniuose arbitražuose¹²². Bet kuriuo atveju *lex mercatoria* galima laikyti bendro elgesio taisyklėmis, pripažįstamomis tarptautinėje privatinėje praktikoje¹²³.

Lex mercatoria vertinimas pradėjo keistis tuomet, kai smarkiai išaugo tarptautinė prekyba, išplečianti modelinių sutarčių formų, tokių kaip *Incoterms*,

¹²¹ De LY, Filip. *International Business Law and Lex Mercatoria*. Amsterdam: North-Holland, 1992, p. 319.

¹²² *Ibid.*, p. 320.

¹²³ *Ibid.*, p. 320.

taikymą, taip pat kai prasidėjo tarptautinis bendradarbiavimas dėl taisyklių, taikomų tarptautinėms sutartims, kūrimo. To pasekmė, kad *lex mercatoria* pasidarė labiau matoma ir jos turinys tapo daug prieinamesnis, o kartu tapo labiau nuspėjamas ir jos taikymas¹²⁴. Pavyzdžiui, FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra laikomos pripažinta praktika su statyba susijusiuose teisiniuose santykiuose. Ir nors *lex mercatoria* negali būti tapatinama su teisės principais ar kitais teisės šaltiniais, pripažįstama, kad *lex mercatoria*, kaip teisės šaltinio, įtaka yra didžiulė ir *lex mercatoria* yra itin aktuali, sprendžiant ginčus tarptautiniuose arbitražuose¹²⁵.

Pastebėtina, kad tarptautiniame arbitraže jau seniai yra įprasta taikyti *lex mercatoria* taisykles. Tai paaiškinama tuo, kad *lex contractus* šalys jas gali nurodyti kaip taikytiną teisę. Tokiu atveju kyla klausimas, kokios taisyklės patenka į *lex mercatoria* turinį. Atsakyti į šį klausimą yra labai sudėtinga. Netgi įvairių teisės mokslininkų požiūris į tai, kas laikytina *lex mercatoria*, skiriasi. Paminėta viena ICC arbitražo bylų, kuri kilo iš statybos projekto Libijoje¹²⁶. Sutartis buvo sudaryta tarp dviejų Italijos kompanijų – konsorciumo, ir vietinės Libijos kompanijos. Sutarčiai buvo taikoma Libijos teisė. Arbitražo teismas priėmė dalinį sprendimą, kuriame nurodė, kad turėtų būti taikoma Libijos teisė, bet arbitrai taip pat gali taikyti ir *lex mercatoria* ten, kur Libijos teisė buvo neišvystyta ar buvo neišbaigta, su spragomis¹²⁷. Autoriaus nuomone, toks arbitrų sprendimas yra labai drąsus, įvertinus tai, kad iki šiol vyksta diskusija, kas gi apskritai sudaro *lex mercatoria* turinį.

¹²⁴ TANIGUCHI, Yasuhei. The Obligation to Mitigate Damages. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 89.

¹²⁵ *Cit. op.* 80, p. 11.

¹²⁶ 1987 m. ICC arbitražo Paryžiuje byla Nr. 4761, atskleista in *Collection of ICC Arbitral Awards 1986–1990*, p. 519.

¹²⁷ Pastebėtina, jog arbitras negali taip lengvai naudoti *lex mercatoria*. Pirmiausia, jis turi nustatyti taikytiną *lex mercatoria* taisyklę ir nurodyti ją šalims. Tai gali lemti nesusipratimus ir vėlavimus, kai abi šalys atsisako taikyti konkrečias taisykles, kurias pasiūlė arbitras. Tačiau, jei pasiūlytos taisyklės yra aiškios ir pagrįstos, šalys, ko gero, bus linkusios persvarstyti savo argumentus ir pristatyti būtinus įrodymus. Tam, kad tai būtų pasiekta, rekomenduotina šalims pateikti tokias visiems gerai žinomas *lex mercatoria* taisykles, kaip, pavyzdžiui, UNIDROIT. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 124, p. 90.

Profesorius R. Goode'as, nepritariantis idėjai, kad *lex mercatoria* galima laikyti tarptautinių institucijų parengtus dokumentus¹²⁸, remiasi jau minėta *lex mercatoria* samprata, suformuluota dar XX a. pradžioje prancūzų profesoriaus B. Goldmano¹²⁹. Profesorius R. Goode'as akcentuoja vieną iš esminių *lex mercatoria* bruožų – jos egzistavimą besikeičiančioje praktikoje, bet ne kaip kodifikuotas taisyklės, kurių pokyčiai vyksta ne dėl rinkos dalyvių, pavyzdžiui, prekeivių valios, bet jau dėl tam tikro aiškiai apibrėžto subjekto valios. Todėl vieną kartą užrašytos ir kodifikuotos *lex mercatoria* tampa *lege lata*. Tokiu būdu ir pareigos bendradarbiauti principas, įvardijus jį tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instrumentuose, tampa *lege lata*.

Kitas žymus teisės profesorius J. H. Dalhuisenas, nors konkrečiai UNIDROIT Principus priskiria *lex mercatoria*¹³⁰, tačiau pripažįsta, kad nuo XIX a. pradžios, iš esmės visai teisei tampant nacionaline ar regionine, *lex mercatoria* palaipsniui pradėjo nykti¹³¹. Vis dėlto ir šiais moderniais laikais *lex mercatoria* egzistuoja, tačiau savo prigimtimi tai praktikos diktuojamos pragmatiškiausios taisyklės, kurios užrašytos įgauna visiškai kitokią kokybę. Profesorius R. Goode'as palygina tai su *lege lata* ir *lege ferenda* santykiu. Dar kitaip galima pasakyti, kad *lex mercatoria*, klasikine savo prasme, yra šaltinis, iš kurio atsiranda tarptautinės teisės vienodinimo instrumentai¹³². Taigi tenka

¹²⁸ Daug teisės profesorių kritikuoja bendrųjų dokumentų rengimą ir kodifikavimo procesą. Nurodoma, jog šie dokumentai negali būti laikomi kodeksais. Nurodoma, jog jokia įstatymų leidžiamoji valdžia jų nėra patvirtinusi, kaip to reikalauja tradicinis kodifikavimo procesas, tai daugiau tarptautinių taisyklių rinkinys. Nepaisant to, pripažįstama, kad šalys šias taisykles gali pasirinkti kaip taikytiną teisę. Van HOECKE, Mark, OST, François, WINTEGENS, Luc. *The Harmonisation of European Private Law*. Portland: Oxford Hart Publishing, 2000, p. 91.

¹²⁹ Kaip minėta, B. Goldmanas buvo vienas pirmųjų mokslininkų, pradėjusių nagrinėti *lex mercatoria* kaip teisės mokslo kategoriją. Išplečiant tai, kas jau buvo pasakyta, B. Goldmano suformuluota sampratoje teigiama, kad „*lex mercatoria* – tai nauja teisinė tvarka, paremta industrijos papročiais ir bendruoju teisės supratimu, netgi jeigu tai išreikšta ne teisine terminologija“. GOLDMAN, Berthold. *La lex mercatoria dans les contrats et l'arbitrage internationaux: realite et perspectives*. In *Clunet*, 1979, p. 475.

¹³⁰ *Cit. op.* 81, p. 158. Daugiau apie *lex mercatoria* vaidmenį sutartiniuose teisiniuose santykiuose, susijusiuose su statybų procesu, žiūrėti: *Cit. op.* 23, p. 12–13.

¹³¹ *Cit. op.* 81, p. 209.

¹³² *Cit. op.* 81, p. 183.

pripažinti, kad pareigos bendradarbiauti principas, būdamas vienu iš užrašytų principų, kartu laikytinas ir *lex mercatoria*. Be to, šis principas yra visuotinai priimta praktikos taisyklė ir gali būti taikomas net ir tada, kai sutartyje šis principas tiesiogiai nėra numatytas¹³³.

Kartu kyla klausimas, kokia forma yra taikomi principai, pripažinti *lex mercatoria* dalimi? Kaip pabrėžia ICC arbitražo sprendimus detaliam analizavęs prof. E. Allenas Farnsworthas, svarbiausia išvada yra ta, kad arbitrai labai palankiai žiūri į UNIDROIT Principus, kaip tipiškas bendrųjų tarptautinės sutarčių teisės principų nuostatas ar, jei pageidaujama – *lex mercatoria*¹³⁴. Pastebėtina, kad praktikai vengia dėti nuorodas į *lex mercatoria* ir didesnį pranašumą teikia UNIDROIT Principams. Vadovavimasis ne vien abstrakčiais principais, bet ir užrašytais taisyklėmis gali būti laikomas patogesniu, todėl užrašytais taisyklėmis bei bendrais principais yra linkę vadovautis ne tik kontinentinės teisės valstybių teisininkai, bet ir bendrosios teisės sistemos teisininkai. Pavyzdžiui, JAV *lex mercatoria* labiau primena civilinės teisės koncepciją, kas paaiškina, kodėl bendrosios teisės sistemoje, ypač JAV, priimtinesni yra UNIDROIT Principai. Šiuos principus galima apčiuopti, skirtingai nei *lex mercatoria*¹³⁵.

Kaip pabrėžia prof. E. Allenas Farnsworthas, UNIDROIT Principai būtų „patikimas šaltinis“, kuris „yra visuotinai pripažintas“ ir „yra sistemiškai taikomas arbitražo praktikoje“, jei arbitražo kolegija, pagal ICC arbitražo taisykles, pasirinktų ir nuspręstų taikyti „bendruosius teisės principus ir bendruosius teisingumo principus, bendrai priimtinus pagal daugelio teisinių valstybių sistemas“¹³⁶.

¹³³ Nors tai, kaip arbitrai taiko *lex mercatoria* ir sukelia daug diskusijų, tačiau iš principo yra priimta, kad šalys gali susitarti taikyti *lex mercatoria*, bendruosius teisės principus ar pan. *Cit. op.* 124, p. 96.

¹³⁴ LEW, Julian D. M. The UNIDROIT Principles as Lex Contractus Chosen by the Parties and Without an Explicit Choice-of-Law Clause: The Perspective of Counsel. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2000, p. 87

¹³⁵ FARNSWORTH, E Allan. The Role of the UNIDROIT Principles in International Commercial Arbitration (2): A US Perspective on their Aims and Application. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2002, p. 23.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 23.

ICC arbitražo praktikoje UNIDROIT Principai yra laikomi bendrųjų principų nuostatomis ir yra sistemiškai taikomi arbitražo praktikoje nuo praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio vidurio¹³⁷. Praktikoje UNIDROIT Principai yra naudojami konkrečioms *lex mercatoria* taisyklėms nustatyti¹³⁸. Be to, teigiama, kad UNIDROIT Principai yra aiškiausias ir lengviausias kelias nustatyti taisykles, kurios reguliuoja tarptautines komercines sutartis¹³⁹.

Kita vertus, *lex mercatoria* negali būti sutapatinama su UNIDROIT Principais, kadangi yra daugybė *lex mercatoria* taisyklių, kurios gali būti taikomos konkrečioje byloje. Dėl *lex mercatoria* ar bendrųjų teisės principų būtina atkreipti dėmesį ir į kitus šaltinius tam, kad būtų galima apibrėžti konkrečią taisyklę, kuri galėtų būti tinkamai pritaikoma konkrečioje byloje. Nustatyti *lex mercatoria* šaltinius ir sudedamąsias bendrųjų teisės principų dalis, yra kur kas sudėtingiau, nei paprastai pritaikyti UNIDROIT Principus¹⁴⁰. Tačiau taip pat pažymima, kad ten, kur šalys susitarė taikyti *lex mercatoria* ar bendruosius teisės principus, arbitrai dažnai randa tinkamas taisykles UNIDROIT Principuose. Be to, nurodoma, kad ten, kur arbitrai taiko *lex mercatoria*, bendruosius teisės principus ar panašios formos taisykles, ar netgi veikia kaip *amiables compositeurs* ar *ex aequo et bono*, UNIDROIT principai pateikia taisykles, kurios gali būti taikomos konkrečiai sutarčiai¹⁴¹.

Žinoma, teisinėje literatūroje galima aptikti ir nuomonių, kritikuojančių bandymus kodifikuoti *lex mercatoria*. Paminėtinas, pavyzdžiui, profesorius K. P. Bergeris, kuris yra pateikęs gausybę argumentų tiek prieš UNIDROIT Principus, tiek prieš PECL. Kaip pažymi H. Raeschke-Kessleris, tikrasis pavojus, slypintis dviejuose skirtinguose taisyklių rinkiniuose, yra tai, kad neatitikimai juose gali būti suprasti kaip „antiunifikavimas“¹⁴².

¹³⁷ *Ibid.*, p. 28.

¹³⁸ *Cit. op.* 134, p. 89.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 92.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 92.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 94.

¹⁴² Juk tiek UNIDROIT Principų, tiek Europos sutarčių teisės principų tikslas buvo tas pats, netgi kai kurie jas sudarančių grupių siekiai buvo tie patys, tačiau neišvengta to, jog parengti tekstai skiriasi. O nereikalingi šių taisyklių rinkinių tekstų skirtumai tik menkina jų, kaip galiojančios *lex mercatoria* išraiškos formos, autoritetą. Žr.: RESCHKE-KESSLER, Hilmar. The UNIDROIT Principles in

Kaip pažymi M. J. Bonellis, šalims nurodžius, kad sprendžiant ginčą turi būti taikoma *lex mercatoria* ir vadovaujamosi bendraisiais teisės principais, iškyla daug neaiškumų dėl jų turinio, ko nepasakysi apie UNIDORIT Principus, kur yra išdėstytos aiškios taisyklės¹⁴³. Be to, UNIDROIT Principai atspindi abu aspektus: tiek tradicijas, tiek inovacijas¹⁴⁴. O R. Goode'as nurodo, kad tiek UNIDROIT Principai, tiek PECL yra priemonės, padedančios sutarčių teisėje identifikuoti bendruosius teisės principus ir *lex mercatoria*, be to, užpildyti spragas nacionalinėje teisėje. Kartu mokslininkas nacionaliniams teismams ir įstatymų leidėjams pateikia modelius ir metodus, kaip tai turėtų būti padaryta¹⁴⁵.

Apibendrintai galima sakyti, kad nors dėl *lex mercatoria* šaltinių ir vaidmens nėra visiško bendro sutarimo, tačiau teigtina, kad tarptautiniai dokumentai, kuriuose identifikuojami bendrieji teisės principai, yra *lex mercatoria* egzistavimo įrodymas ir sudėtinė *lex mercatoria* dalis, o tai, kad pareigos bendradarbiauti principas yra įtvirtintas šiuose tarptautiniuose dokumentuose, tik patvirtina pareigos bendradarbiauti principą kaip *lex mercatoria* dalį. Pareiga bendradarbiauti kaip bendrasis *lex mercatoria* principas yra pripažįstamas ir ICC arbitražo arbitrų sprendimuose¹⁴⁶. Tai reiškia, kad pareiga bendradarbiauti yra *lex mercatoria* dalis ir tiesiogiai taikytinas principas.

Įvertinant tai, kad pareigos bendradarbiauti principo pripažinimui *lex mercatoria* dalimi įtakos turėjo ir tai, kad pareiga bendradarbiauti yra aiškiai įvardyta UNIDROIT Principuose ir PECL, būtina detaliau analizuoti pareigos bendradarbiauti principą UNIDROIT Principuose, PECL, DCFR, kitų valstybių teisėje ir Lietuvoje bei tai, koks šio principo turinys. Kartu tai padės

Contemporary Contract Practice. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2002, p. 103.

¹⁴³ *Cit. op.* 36, p. 23.

¹⁴⁴ *Cit. op.* 36, p. 24.

¹⁴⁵ GOODE, Roy (et al). *Transnational Commercial Law International Instruments and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 40.

¹⁴⁶ Tai atspindi kitose darbo dalyse analizuotuose sprendimuose. Taip pat daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 543.

atsakyti į klausimą, kokios yra šio principo taikymo ribos bei šį principą sutarties vykdymo metu pažeidusios šalies atsakomybė?

1.2. Pareigos bendradarbiauti principas pagal UNIDROIT Principus

Kaip nurodo prof. M. J. Bonellis, vienas iš svarbiausiųjų *soft-law* instrumentų tarptautinės prekybos teisės srityje yra UNIDROIT Principai¹⁴⁷. Tai, kad pareiga bendradarbiauti yra reglamentuota šiame dokumente, dar kartą pagrindžia šio principo svarbą. Tačiau ar UNIDROIT Principai pripažįsta pareigos bendradarbiauti principo platų taikymą, ar yra nustatytos šio principo taikymo ribos?

Tiek 1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų 5.3 straipsnis, tiek 2004 m. redakcijos UNIDROIT Principų 5.1.3 straipsnis numatė sutarties šalims pareigą bendradarbiauti vykdant sutartį. Straipsnio, kurio pavadinimas Bendradarbiavimas tarp šalių (anglų k. *Co-operation between the parties*), formuluotė nesikeitė ir nurodoma, kad kiekviena šalis privalo bendradarbiauti su kita šalimi, kai tokio bendradarbiavimo gali būti pagrįstai tikimasi, kitai šaliai įgyvendinant savo prievoles¹⁴⁸.

Prof. M. J. Bonellis, įvardydamas pamatinius UNIDROIT Principus, išskiria šias pagrindines UNIDROIT Principų idėjas: sutarčių laisvės principas, *favor contractus*, sąžiningumo ir geros valios laikymasis, apsaugos nuo nesąžiningumo principas¹⁴⁹. Taigi pareigos bendradarbiauti principas nepatenka tarp šių fundamentalių principų, tačiau jis yra neatsiejamas nuo šių minėtų principų.

Viena vertus, vadovaudamasi *favor contractus* principu, šalys turi siekti išlaikyti sudarytą sandorį, net jei ir iškyla sutarties vykdymo sunkumų (anglų

¹⁴⁷ *Cit. op.* 36, p. 6.

¹⁴⁸ Anglų k. *each party shall cooperate with the other party when such co-operation may reasonably be expected for the performance of that party's obligations*. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004. [Žiūrėta 2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>

¹⁴⁹ *Cit. op.* 36, p. 88.

k. *hardships*). Tokiu atveju šalys turi vadovautis bendradarbiavimo pareiga ir pasistengti iš naujo susiderėti dėl sutarties sąlygų. Tačiau nukentėjusioji šalis neturi teisės reikalauti derybų vien tik kaip grynai taktinio manevro ir abi iš naujo besiderančios šalys turi elgtis konstruktyviai¹⁵⁰. Taigi akivaizdu, kad pareiga bendradarbiauti yra tiesiogiai susijusi su *favor contractus* principu.

Kita vertus, 1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų komentare nurodoma, kad sutartis yra ne tik dokumentas, kuriame suderinami priešingi šalių interesai, bet taip pat, be abejonės, sutartis turi būti suprantama kaip bendras projektas, kuriame kiekviena šalis privalo bendradarbiauti. Šis požiūris yra tiesiogiai susijęs su sąžiningumo ir geros valios principu, kuris prasiskverbia į sutartimi sukurtą teisę¹⁵¹.

Tokiu būdu yra nurodoma, kad pareigos bendradarbiauti principas yra sietinas su sąžiningumo principu (bet ne sąžiningumo principo išraiška). Tačiau prof. J. H. Dalhuiseno nuomone, šiame straipsnyje nurodyta pareiga bendradarbiauti vykdant sutartį yra išreikšta labiau kaip protingumo (anglų k. *reasonableness*), o ne sąžiningumo (anglų k. *good faith*) reikalavimas¹⁵². Autorius pastebi, kad, kaip jau minėta anksčiau, bandymai atriboti pareigą bendradarbiauti yra labiau laikytini Anglijos teisės specifika, kadangi tokiu būdu yra siekiama atsiriboti nuo sąžiningumo principo. Kita vertus, tai, ar pareiga bendradarbiauti bus kildinama iš protingumo, ar iš sąžiningumo principo, neturi didelio skirtumo. Svarbiausia, kad pareiga bendradarbiauti yra pripažįstama tiek bendrosios teisės sistemos, tiek kontinentinės teisės sistemos valstybių. Tai leidžia pagrįsti idėją, kad nepriklausomai nuo to, kokius principus išskirsime kaip pagrindinius ar fundamentalius, bendradarbiavimo principas laikytinas universaliais ir visuotinai pripažinta teisės nuostata, tačiau jis turi būti taikomas neatsietai nuo kitų principų.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 120.

¹⁵¹ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 1994. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>>, p. 103.

¹⁵² *Cit. op.* 81, p. 221.

1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų komentare nurodoma, kad bendradarbiavimo pareiga privalo turėti tam tikras ribas. Apribojimai būtini tam, kad nebūtų suardytas pareigų paskirstymo tarp sutarties šalių mechanizmas. Net jei svarbiausias šios nuostatos tikslas yra netrukdyti kitos šalies įsipareigojimų įvykdymui, vienu iš pagrindinių šios nuostatos tikslų taip pat gali būti tokie atvejai, kurie reikalauja aktyvesnio bendradarbiavimo¹⁵³. Tokiu būdu pabrėžiama, kad pareiga bendradarbiauti nėra absoliuti, egzistuoja jos ribos, kurios turi būti apibrėžiamos pagrįstais lūkesčiais.

Pareigos bendradarbiauti principas yra detaliam aptartas S. Vogenauerio ir J. Kleinheisterkampio 2009 m. išleistame UNIDROIT Principų komentare. Nurodoma, kad pareiga bendradarbiauti turi dvi dimensijas. Pirmoji – kiekviena šalis turi pareigą išlikti pasyvia, jei konkretus veiksmas gali trukdyti kitos šalies pareigų įvykdymui. Tai yra, šalis privalo susilaikyti nuo sukliudymo kitos šalies pastangoms įvykdyti savo pareigas¹⁵⁴. Antroji pareigos bendradarbiauti dimensija – kiekviena šalis privalo įsitraukti į veiksmą, jei toks veiksmas yra reikalingas, tam, kad būtų sudarytos ar palengvintos galimybės kitai šaliai įvykdyti savo pareigas¹⁵⁵. Taip pat nurodoma, kad šalis pažeidžia savo aktyvaus bendradarbiavimo pareigą, jei nevykdo šalutinių pareigų¹⁵⁶. Pareiga bendradarbiauti gali reikšti ir pareigą suteikti kitai šaliai reikšmingą informaciją¹⁵⁷.

Taigi galima teigti, kad pareigos bendradarbiauti principas turi pozityvųjį ir negatyvųjį aspektus. Tai yra, pareigos bendradarbiauti principas susideda iš dviejų sudėtinių dalių. Pirmoji dalis siejama su šalių pareiga bendradarbiauti, t. y. vadinamasis pozityvusis aspektas. Antroji – pareiga nesudaryti trukdžių atliekant įvykdymą, t. y. vadinamasis negatyvusis aspektas. Pirmuoju atveju iš šalių reikalaujama atlikti aktyvius veiksmus. Antruoju atveju iš šalių yra

¹⁵³ *Cit. op.* 151, p. 103.

¹⁵⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 543.

¹⁵⁵ Pavyzdžiui, UNIDROIT Principuose buvo numatyta pareiga mažinti nuostolius (7.4.8), pareiga padėti gaunant viešuosius leidimus (6.1.14–6.1.17 ir pan.). Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 544.

¹⁵⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 545.

¹⁵⁷ Pavyzdžiui, pasikeitus buveinės vietai, apie konkrečioje šalyje egzistuojančius aplinkosaugos įstatymus, apie viešosios teisės nustatytą registravimą ar leidimų gavimą, ar kitas aplinkybes, kurias kita šalis turi žinoti, siekdama įgyvendinti sutartį. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 545.

reikalaujama susilaikyti nuo tokių veiksmų, kurie galėtų sukelti kitai šaliai sunkumų, vykdant sutartį¹⁵⁸.

S. Vogenaueris ir J. Kleinheisterkampas pabrėžia, kad pareiga bendradarbiauti egzistuoja tik ta apimtimi, kiek tokio bendradarbiavimo gali būti pagrįstai tikimasi¹⁵⁹. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys į tai, kad pradinėje pareigos bendradarbiauti formuluotėje rekomenduota numatyti pareigą bendradarbiauti su kita šalimi tik tada, kai toks bendradarbiavimas yra būtinas kitos šalies prievolių įvykdymui. O dabartinė formuluotė nurodo bendradarbiauti tada, kai to galima pagrįstai tikėtis¹⁶⁰. Tokiu būdu pareiga bendradarbiauti yra išplėsta, remiantis subjektyviu kriterijumi. Kita vertus, negalima suabsoliutinti subjektyvaus kriterijaus krypties. Pareiga bendradarbiauti negali būti plečiama iki tokio lygio, kad kita sutarties šalis net turėtų paaukoti savo komercinio pobūdžio interesus, kad tik galėtų įgyvendinti pareigą bendradarbiauti. Autoriaus nuomone, tokias pareigos bendradarbiauti principo taikymo ribas galima nustatyti ne tik derinant atskirus sutarčių teisės principus, bet ir analizuojant statybos rangos pozityviosios teisės normas, kuriose yra įtvirtinti pareigos bendradarbiauti turinio elementai.

S. Vogenaueris ir J. Kleinheisterkampas nurodo, kad formuluotė, – bendradarbiauti, kai to galima pagrįstai tikėtis, – padeda išvengti pavojaus, kad šiam principui bus pritaikyti neteisingai aukšti šalių elgesio standartai¹⁶¹. Pats pagrįstumo (pagrįsto tikėjimosi bendradarbiauti) standartas yra objektyvus ir minėti teoretikai nurodo, kad yra nepagrįsta tikėtis bendradarbiavimo iš kitos šalies tokiu mastu, kuris apverčia ar viršija pareigų pasiskirstymą. Tai jie atitinkamai iliustruoja kaštų ir informavimo apimties pavyzdžiais¹⁶². Jei viena šalis pažeidžia bendradarbiavimo pareigą, ji turi teisę pasinaudoti jai suteiktomis gynybos priemonėmis, kadangi kitos šalies nebendradarbiavimas

¹⁵⁸ *Cit. op.* 109, p. 299–307.

¹⁵⁹ *Cit. op.* 88, p. 546.

¹⁶⁰ Turima omenyje, kad sutartys yra ne tik bendrai šalių įgyvendinami projektai, bet ir priemonės, kurios maksimaliai padeda šalims pasiekti savo gerovės. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 546.

¹⁶¹ *Cit. op.* 88, p. 546.

¹⁶² Pavyzdžiui, negalima tikėtis kitos šalies bendradarbiavimo, jei jos įdėtos pastangos kainuos daugiau, nei pats iš kitos šalies gautas įvykdymas. Būtina atskleisti visą žinomą informaciją, tačiau negalima tikėtis, jog bus atskleista konfidenciali informacija, ir pan. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 546.

laikomas sutarties pažeidimu. Kilus ginčui, šalis, kuri pasinaudojo jai suteiktomis gynybos priemonėmis dėl kitos šalies nebendradarbiavimo, privalo įrodyti, kad kita šalis nebendradarbiavo, o kita šalis privalo įrodyti, kad nebuvo galima tokio bendradarbiavimo pagrindai tikėtis¹⁶³. Pažymėtina, kad teisinės pasekmės, už pareigos bendradarbiauti neįgyvendinimą atsiranda tik tuomet, kai tai yra vienos iš šalių *conditio sine qua non* kitos šalies galimybei įvykdyti sutartį¹⁶⁴.

Pareiga bendradarbiauti yra neatsiejama nuo šių UNIDROIT Principų nuostatų. Pirma, kreipimasis dėl viešo leidimo (6.1.14 straipsnis)¹⁶⁵. Antra, iškilus vykdymo sunkumams (anglų k. *hardship*), kai viena iš šalių prašo pradėti derybas (6.2.3 straipsnis)¹⁶⁶. Trečia, kitos šalies trukdymas (7.1.2 straipsnis)¹⁶⁷. Ketvirta, taikant vykdymo sulaikymą (7.1.3 straipsnį) būtina prisiminti, kad šalis negali sulaikyti savo įvykdymo, jei kita šalis negalėjo atlikti savo įvykdymo dėl to, kad pirmoji šalis nepriėmė antrosios šalies vykdymo¹⁶⁸. Penkta, neįvykdymo ištaisymas (7.1.4 straipsnis)¹⁶⁹ ir kiti.

Apibendrinant galima teigti, kad pagal UNIDROIT Principus, pareigos bendradarbiauti principas nėra fundamentalusis sutarčių teisės principas, tačiau šis principas padeda užtikrinti teisingumo, sąžiningumo reikalavimus. Svarbiausia, kad pagal UNIDROIT Principus reikalavimo bendradarbiauti turinys negali būti plečiamas be jokių ribų. Šis principas turi būti derinamas su kitais principais, nes nors ir subjektyviu kriterijumi, šio principo taikymo ribos yra apibrėžtos, o turinys netgi įtvirtintas tam tikrose normose. Pareigos bendradarbiauti principo formuluotė – bendradarbiauti, kaip

¹⁶³ *Cit. op.* 88, p. 547.

¹⁶⁴ *Cit. op.* 27, p. 133.

¹⁶⁵ Šalis privalo pateikti kitai šaliai visą būtiną informaciją, reikalingą kreipiantis dėl viešo leidimo išdavimo. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 698.

¹⁶⁶ Nors kita šalis ir neturi pareigos būtinai daryti kitai šaliai nuolaidas, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad šalis privalo bendradarbiauti ir elgtis gera valia. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 722.

¹⁶⁷ Šalis privalo netrukdyti kitai šaliai priimti įvykdymą, taip pat vykdyti savo priešpriešines prievoles. Ši nuostata atspindi *mora creditoris*, žinomą daugelyje teisinių sistemų. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 735.

¹⁶⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 745.

¹⁶⁹ Įgyvendinant bendradarbiavimo pareigą, nukentėjusioji šalis turėtų sudaryti sąlygas kitai šaliai ištaisyti padarytus pažeidimus. Pavyzdžiui, ištaisyti atliktų darbų defektus, pastebėtus per garantinį laikotarpį, ir pan. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 752.

to galima pagrįstai tikėtis – padeda nustatyti šio principo ribas – šis principas yra apribojamas pagrįstų lūkesčių standartu. Be to, pareigos bendradarbiauti principas yra dviejų dimensijų – pozityviosios, kai iš šalių reikalaujama atlikti aktyvius veiksmus, ir negatyviosios, kai iš šalių yra reikalaujama susilaikyti nuo tokių veiksmų, kurie galėtų sukelti kitai šaliai sunkumų vykdant sutartį. Atsižvelgiant į tai, kad į Lietuvos CK buvo perkelti UNIDROIT Principai, aiškinant pareigos bendradarbiauti principą pagal Lietuvos teisę, taip pat būtina atsižvelgti ir į UNIDROIT Principuose įtvirtinto pareigos bendradarbiauti principo aiškinimą.

1.3. Pareigos bendradarbiauti principas pagal PECL

Be UNIDROIT Principų, viena iš plačiausiai žinomų privatinės teisės unifikavimo formų yra PECL. Vos tik pasirodę, PECL susilaukė Europos valstybių aukštesniųjų teismų dėmesio ir daugelis oficialių institucijų buvo paskatintos modernizuoti savo nacionalinę sutarčių teisę¹⁷⁰. Taigi, ar PECL nustato pareigos bendradarbiauti ribas, ar yra nustatytos šio principo taikymo taisyklės?

Pagrindiniai sutarčių teisės principai yra reglamentuoti PECL antroje dalyje – „Bendrosios pareigos“. Čia taip pat įtvirtinta ir pareiga bendradarbiauti. Pažymėtina, kad pareigos bendradarbiauti principas eina po sąžiningumo principo¹⁷¹. PECL 1:202 straipsnyje „Pareiga bendradarbiauti“ nurodoma, kad kiekviena iš šalių privalo kooperotis¹⁷² su kita šalimi tam, kad sutartis būtų

¹⁷⁰ *Cit. op.* 75, p. 8. Apie šių principų pritaikymo galimybę su statybos procesu susijusiuose sutartiniuose teisiniuose santykiuose, žiūrėti: *Cit. op.* 23, p. 8–11.

¹⁷¹ Europos sutarčių teisės principų 1:201 straipsnyje („sąžiningumas ir gera valia“, anglų k. *good faith and fair dealing*) yra nurodoma, jog (1) kiekviena iš šalių privalo veikti gera valia ir sąžiningai, (2) šalys negali pašalinti ar apriboti šios pareigos. Sąžiningumas turėtų būti vertinamas subjektyviuoju požiūriu, o gera valia turi daugiau objektyvų pobūdį. Pirmasis labiau reiškia numanomą sąžinę ir teisingumą, o antrasis daugiau faktinį teisingumą. Plačiau apie tai: BUSCH, Danny (*et al.*). *The Principles of European Contract Law and Dutch Law. A Commentary*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 47.

¹⁷² Anglų k. *owes a duty to co-operate*.

visiškai įgyvendinta¹⁷³. Šio straipsnio tikslas yra užtikrinti tinkamą sutarties įvykdymą. Tokiu būdu nustatoma, kad šalys privalo bendradarbiauti, įskaitant ir pareigą leisti kitai šaliai įvykdyti savo įsipareigojimus ir kartu siekti to, kas yra nustatyta sutartyje¹⁷⁴.

PECL autoriai komentare išskiria tokius bendradarbiavimo principo elementus. Pirmasis, pareiga bendradarbiauti. Antrasis, priešpriešinės pareigos neįvykdymas. Trečiasis, pareigos bendradarbiauti apribojimas tais veiksmais, dėl kurių vykdymo yra suinteresuota kita šalis. Ketvirtasis, teisė sulaukyti bendradarbiavimą. Visus šiuos aspektus apžvelgsime detaliau.

PECL autoriai komentare¹⁷⁵, analizuodami pareigą bendradarbiauti, pabrėžia, kad ši pareiga užtikrina sutarties tinkamą įvykdymą¹⁷⁶. Jei viena šalis nevykdo įsipareigojimų, tuomet ji negali reikalauti, kad kita šalis vykdytų savo priešpriešinius įsipareigojimus. Tokiu būdu tai, ar šalys tinkamai bendradarbiavo, galima nustatyti tik įvertinus, kaip šalys vykdė savo įsipareigojimus, kurie nustatyti tiek sutartyje, tiek teisės aktuose. Be to, šalis privalo informuoti kitą šalį, jei pastaroji turi pareigą vykdyti sutartį ir gali nežinoti, kad egzistuoja rizika, galinti sukelti žalą tiek asmenims, tiek nuosavybei¹⁷⁷. Taigi bendradarbiavimo principas suponuoja pareigą tinkamai ir laiku pranešti kitai sutarties šaliai apie su sutarties vykdymu susijusias kylančias problemas, kurių kita šalis gali nežinoti.

¹⁷³ Anglų k. *give full effect to the contract*.

¹⁷⁴ BUSCH, Danny (*et al*). *The Principles of European Contract Law and Dutch Law*. A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 52.

¹⁷⁵ LANDO, Ole, BEALE Hugh. *Principles of European Contract Law. Part I: Performance, Non-Performance and Remedies*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 59.

¹⁷⁶ Iliustruojant nurodytą teiginį, yra pateikiamas šis pavyzdys: B sudaro rangos sutartį, pagal kurią įsipareigoja pastatyti pastatą O. Dėl to, kad O nepateikė statinio statybos licencijos (leidimo), kuris turi būti gautas, B negali vykdyti statymo darbų. Atitinkamai, O pažeidžia anksčiau nurodyto straipsnio reikalavimus, neatsižvelgiant į tai, ar jo sutartis su B aiškiai numato pareigą kreiptis dėl statybą leidžiančio dokumento išdavimo. Atsižvelgiant į tai, O neturi teisės reikalauti iš B nuostolių atlyginimo už tai, kad B neįvykdė sutarties, ir yra pats atsakingas už tai, kad darbai buvo nevykdomi. *Cit. op.* 175, p. 59.

¹⁷⁷ Ir yra pateikiamas toks pavyzdys: subrangovas S iš A šalies ketina išsiųsti dalį savo personalo, kad būtų įvykdyti jo įsipareigojimai rangovui C, kuris taip pat yra iš šalies A, tam, kad padėtų statyti užtvanką šalyje Y. C sužino, jog Y valstybės vyriausybė ketina sulaukyti bet kokius A valstybės piliečius, kurie būna Y valstybėje įkaitais, tam, kad padarytų spaudimą A valstybės vyriausybei ir būtų paleisti kai kurie Y valstybės piliečiai, kurie buvo sulaukyti A valstybėje dėl kaltinimų terorizmu. C turi pareigą pranešti S apie riziką, kuri susijusi su personalo siuntimu į valstybę Y. *Cit. op.* 175, p. 59.

Antra, analizuojant priešpriešinės pareigos įvykdymą, PECL autoriai komentare nurodo, kad vykdymo kliūtis gali sukelti kitos šalies priešpriešinių pareigų nevykdymas ar kiti veiksmai net ir tuo atveju, jeigu jie nelaikytini įsipareigojimo neįvykdymu, tačiau daro poveikį kitos šalies įvykdymui, t. y. kliudo ar sukelia suvaržymus kitai šaliai vykdyti jai priklausančias pareigas. Pavyzdžiui, šaliai atsisakius priimti siūlomą įvykdymą, ji būtų pripažinta pažeidusi pareigą bendradarbiauti, kadangi kita šalis turėjo interesą, kad jos pasiūlymas įvykdyti prievolę būtų priimtas¹⁷⁸. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti pažeidimas yra sutarties pažeidimas ir lemia galimybę taikyti gynybos priemones, kurios numatytos sutarties pažeidimo atveju. Taip pat tokiu atveju skolininkas įgyja teises, susijusias su atleidimu nuo prievolių vykdymo, kaip tai numatyta analizuojamuose principuose.

PECL ir Nyderlandų teisės lyginamosios analizės autoriai papildomai nurodo, kad pareigos bendradarbiauti pažeidimas gali sąlygoti kitai šaliai sutartimi nustatytos pareigos neįgyvendinimą¹⁷⁹. Neįvykdymas veiksmo, kurio šalis neprisiėmė atlikti ir kuris yra už kitos sutarties šalies interesų ribos, nėra pareigos bendradarbiauti pažeidimas¹⁸⁰.

Vadovaujantis PECL, bendradarbiavimo pareigos neįvykdymas lemia sutartinės pareigos pažeidimą. Atsižvelgiant į tai, taikomos tos gynybos priemonės, kurios yra numatytos sutarties neįvykdymo atveju, tai yra, tos, kurios yra numatytos 9 skyriuje (8:101 straipsnis): įvykdymas, susilaikymas nuo įvykdymo, sutarties nutraukimas, kainos sumažinimas ir nuostolių atlyginimas. Taip pat skolininkas įgyja teises ir imunitetą, numatytus PECL 7:110 straipsnyje ir 7:111 straipsnyje¹⁸¹.

Trečia, pareiga bendradarbiauti yra apribota veiksmais, dėl kurių vykdymo yra suinteresuota kita šalis. Primintina, kad pareiga bendradarbiauti

¹⁷⁸ *Cit. op.* 175, p. 59.

¹⁷⁹ Pažeidimą gali lemti ir kiti veiksmai. Tai tokie veiksmai, kurie lemia kitos šalies negalėjimą įvykdyti savo prievoles.

¹⁸⁰ *Cit. op.* 174, p. 52. Be to, primintina, kad, vadovaujantis PECL 1.301 straipsnio 4 dalimi, neįvykdymas yra suprantamas kaip bet kurios prievolės pagal sutartį neįgyvendinimas ir apima pavėluotą įvykdymą, netinkamą įvykdymą ir pareigos bendradarbiauti neįgyvendinimą tam, kad būtų pilnai įgyvendinta sutartis.

¹⁸¹ *Ibid.*, p. 52.

yra taikoma tik tuo atveju, kai siekiama, kad būtų pasiektas sutarties įvykdymas. Kaip nurodo PECL autoriai, šalis nepažeidžia bendradarbiavimo pareigos, jei neįvykdo kokio nors veiksmo, kurio ji neprisiėmė atlikti ir kuris nėra kitos šalies interesas¹⁸². Pavyzdžiui, žiūrovas nebus laikomas pažeidusiu bendradarbiavimo pareigą, jei nusipirks bilietą į teatrą, bet neateis jo pažiūrėti.

Ketvirta, teisė susilaikyti nuo bendradarbiavimo. Nustatant teisę susilaikyti nuo bendradarbiavimo, pabrėžtinas PECL 9:201 straipsnis. Šis straipsnis suteikia šaliai teisę atsisakyti bendradarbiauti tokiose situacijose, kur jos bendradarbiavimas priklauso nuo kitos sutarties neįgyvendinto įsipareigojimo (pirmasis paragrafas), taip pat numato neįvykdymo atvejus (antrasis paragrafas)¹⁸³.

Apibendrinant galima teigti, kad nors PECL naudojama pareigos bendradarbiauti formuluo­ tė ir skiriasi nuo UNCITRAL Principuose naudojamos formuluo­ tės, tačiau pareiga bendradarbiauti suprantama iš esmės identiškai. Vertinant šalių tarpusavio pareigų vykdymą, didelę reikšmę turi nustatytos taisyklės, o pareiga bendradarbiauti yra pagalbinis instrumentas, padedantis užtikrinti sutarties įvykdymą, tačiau, autoriaus nuomone, būtina nustatyti pareigos bendradarbiauti principo taikymo būtinumą. Tik nustačius šio principo taikymo būtinumą ir vienai iš šalių neįgyvendinus pareigos bendradarbiauti, šios šalies atžvilgiu galima taikyti pareigos bendradarbiauti neįgyvendinimo teisinės pasekmes.

Detaliausiai pareigos bendradarbiauti principo turinys yra atskleistas DCFR, todėl šį dokumentą būtina paanalizuoti detaliau.

¹⁸² Pavyzdžiui, neakceptavimas kitos šalies pasiūlyto įvykdymo, kur toks neakceptavimas nesukelia pasiūlymą pateikusiai šaliai jokių pasekmių. *Cit. op.* 175, p. 60.

¹⁸³ *Cit. op.* 174, p. 52.

1.4. Pareigos bendradarbiauti principas pagal DCFR

2009 m. pasirodė Europos Civilinio Kodekso studijų grupės¹⁸⁴ ir Europos Bendrijos privatinės teisės tyrimo grupės, dar žinomos¹⁸⁵ kaip *Ecquis Group*, iš dalies parengtos ir peržiūrėtos PECL versijos – parengti Europos privatinės teisės principai, definicijos ir modelinės taisyklės¹⁸⁶, sutrumpintai vadinamos Bendros principų sistemos metmenimis (anglų k. *Draft Common Frame of Reference*) arba tiesiog DCFR¹⁸⁷.

DCFR yra akademinės bendruomenės kūrinys ir neturėtų būti laikomas vien tik politine Bendros principų sistemos (anglų k. *Common Frame of Reference*) medžiaga. Kaip nurodo darbo grupės vadovas prof. Christianas Von Baras, kad ir kas nutiktų su Bendra principų sistema, DCFR yra atskiras kūrinys ir išlaikys savo reikšmingumą¹⁸⁸. DCFR autoriai tikisi, kad DCFR gali prisidėti prie harmoningo ir neformalaus privatinės teisės „tapimo europietiškesne“, kaip tai pavyko padaryti PECL¹⁸⁹. 2008 m. rugsėjo 3 d. Europos Parlamento rezoliucijoje P6_TA(2008)0397 dėl bendros PECL sistemos yra¹⁹⁰:

- siūloma, kad tuo atveju, jei Bendra principų sistema bus naudojama kaip neprivaloma teisinė priemonė, ji turėtų būti pridedama prie bet kurio būsimo Komisijos teisės akto pasiūlymo ar komunikato, susijusio su sutarčių teise, siekiant užtikrinti, kad Bendrijos teisės aktų leidėjai į ją atsižvelgtų¹⁹¹;

- pažymima, kad Komisija, priimdama sprendimą dėl Bendros principų sistemos turinio, turėtų atsižvelgti į tai, kad ši sistema gali būti išplėsta ir tapti ne tik teisėkūros, bet ir pasirenkamąja priemone¹⁹².

¹⁸⁴ Anglų k. *Study Group on a European Civil Code*.

¹⁸⁵ Anglų k. *Research Group on EC Private Law (Ecquis Group)*

¹⁸⁶ Anglų k. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*.

¹⁸⁷ *Cit. op.* 75.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 7.

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 8.

¹⁹⁰ 2008 m. rugsėjo 3 d. Europos Parlamento rezoliucija P6_TA(2008)0397 dėl bendros PECL sistemos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-05-25]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0397+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT#def_1_1>.

¹⁹¹ *Ibid.*, 10 punktas.

¹⁹² *Ibid.*, 11 punktas.

Tokiu būdu yra pabrėžiama, kad šis teisės mokslininkų grupės bendro darbo rezultatas yra vertinamas palankiai. Visa tai turėtų prisidėti prie bendros rinkos kūrimo, juo labiau kad DCFR nustatytos taisyklės daugeliu atvejų yra bendros daugumai Europos Sąjungos valstybių. Be to, kaip pažymi DCFR autoriai, modelinės taisyklės, nustatytos DCFR, yra pagrįstos fundamentaliais principais (net jei jie nėra nurodyti) ir negali būti jokios abejonės dėl fundamentalių principų svarbos¹⁹³.

Kadangi DCFR didelis vaidmuo tenka socialinio teisingumo užtikrinimui, šis dokumentas panašesnis į devyniolikto amžiaus kodifikacijos pavyzdžius¹⁹⁴. Iš esmės šis dokumentas primena kontinentinės teisės tradicijos valstybėms būdingus civilinius kodeksus. Taigi, koks vaidmuo tenka pareigos bendradarbiauti principui ir koks šio principo turinys yra pateikiamas minėtame analizuojamame dokumente?

Fundamentalūs DCFR principai ir pareigos bendradarbiauti principo vieta kitų DCFR principų kontekste buvo analizuota ankstesnėje darbo dalyje, aptariant sutarčių teisės principus. Tačiau pareigos bendradarbiauti turinys geriausiai yra atskleistas būtent atskirose DCFR dalyse, nustatant taisyklės konkrečioms teisiniams santykiams.

Prieš pereinant prie pareigos bendradarbiauti statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose turinio analizės, būtina paminėti, kad DCFR autoriai, nagrinėdami saugumo (anglų k. *security*) principą, yra pabrėžę tikrumą ir lankstumą (anglų k. *certainty and flexibility*). Jie iškelia klausimą, ar sutarties apsauga (anglų k. *contractual security*) yra geriau paremta griežtomis taisyklėmis ar naudojant atviras sąlygas, tokias kaip pagrįstas laiko tarpas, ar panašiomis lanksčiomis priemonėmis. Kaip galimą atsakymą jie nurodo sutarties prigimtį (anglų k. *nature*)¹⁹⁵. Tam tikrų prekių pirkimo–pardavimo sutartyse, kur kainos gali greitai keistis arba kur sandoriai eina vienas po kito itin greitai, kur antrojo sandorio įvykdymas priklauso nuo pirmojo įvykdymo per trumpą laiko tarpą, tikrumas yra labai svarbus. Niekas nesiekia, kad

¹⁹³ *Cit. op.* 75, p. 10.

¹⁹⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 8, p. 44.

¹⁹⁵ *Cit. op.* 75, p. 75.

grandinės nutrūkimas būtų grindžiamas neapibrėžtais kriterijais. Tikrumas reiškia saugumą. Kad ir kaip būtų, ilgalaikio pobūdžio sutartiniuose santykiuose, kuriuose yra numatytas įvairaus pobūdžio sutarčių vykdymas (įskaitant statybos sutartis), kur sutartiniai santykiai gali tęstis metus ir kur pradinė situacija gali keistis dramatiškai, pasikeitimai sutarčių vykdymo metu yra labai realūs. Šioje vietoje tikrumas kyla iš žinojimo, kad yra teisingas mechanizmas, padedantis išspręsti aplinkybių pasikeitimo problemas. Atsižvelgiant į tai, paslaugų sutartyse (kurių sudėtine dalimi pagal DCFR yra ir statybos sutartys), nustatant neįvykdymo taisykles, yra numatytos tokios specialios sąlygos: (i) pateikti išpėjimus apie gresiančius pasikeitimus, kurie yra žinomi šaliai, (ii) įgyvendinti pareigą bendradarbiauti, (iii) teisė duoti nurodymus ir įgyvendinti sutarties pakeitimus (anglų k. *variations*)¹⁹⁶.

DCFR autoriai nurodo, kad prievolė bendradarbiauti padidina sutartinę apsaugą (anglų k. *contractual security*)¹⁹⁷. Tai yra, bendradarbiavimo pareiga yra viena iš priemonių, padedančių užtikrinti sutarties įvykdymą. Jau anksčiau minėti *Principes directeurs* pareigą bendradarbiauti nustato taip: šalys privalo bendradarbiauti viena su kita, kai tai yra būtina sutarties įvykdymui¹⁹⁸. DCFR nuostata atvejais, kai bendradarbiavimas yra būtinas, žengia dar toliau¹⁹⁹. Kaip nurodoma III – 1:104 straipsnyje, skolininkas ir kreditorius yra įpareigoti bendradarbiauti vienas su kitu tuomet ir tokia apimtimi, kiek pagrįstai galima tikėtis, kad yra reikalinga skolininko prievolės įvykdymui²⁰⁰.

Pažymima, DCFR nuostatos yra vertinamos kaip siekiančios balanso tarp šalių autonomiškumo ir solidarumo, kaip tai yra šiuo metu įtvirtinta daugelyje modernių kodeksų²⁰¹, o bendradarbiavimo principas būtent ir padeda įtvirtinti ir įvertinti balansą.

¹⁹⁶ *Ibid.*, p. 76.

¹⁹⁷ *Ibid.*, p. 77.

¹⁹⁸ Anglų k. *the parties are bound to cooperate with each other when this is necessary for the performance of their contract.*

¹⁹⁹ *Cit. op.* 75, p. 77.

²⁰⁰ Anglų k. *the debtor and the creditor are obliged to co-operate with each other when and to the extent that this can reasonably be expected for the performance of the debtor's obligation.*

²⁰¹ *Cit. op.* 8, p. 86.

Jau buvo minėta, kad pagal DCFR, statybos sutartys yra laikomos viena iš paslaugų sutarties rūšių. Dėl to, pagal DCFR, statybos rangos sutartims taip pat taikomos ir bendrosios paslaugų sutarties nuostatos, kur taip pat yra atskiras straipsnis, skirtas bendradarbiavimo pareigai. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti statybos rangos sutartinuose teisiniuose santykiuose turinys pagal DCFR gali būti nustatomas analizuojant du straipsnius: (i) IV. C – 2:103 straipsnis – pareiga bendradarbiauti, (ii) IV. C – 3:102 straipsnis – užsakovo pareiga bendradarbiauti.

Sprendimas detalizuoti bendradarbiavimo pareigos turinį yra nulemtas objektyvių priežasčių. Pirma, įtvirtinus vien tik bendrąją bendradarbiavimo pareigą, tampa akivaizdu, kad tokia nuostata yra pernelyg abstrakti, o jos turinys gali būti atskleistas išsamiau. Antra, pareiga bendradarbiauti aptariamose sutartyse yra būtina, todėl tam privaloma skirti daugiau dėmesio. Trečia, pareigos bendradarbiauti turinio detalizavimas yra naudingas abiem šalims, nes yra pabrėžiama, kad tinkamas sutarties įvykdymas tam tikrais atvejais apskritai tampa įmanomas tik šalims bendradarbiaujant, kadangi šalis sieja abipusės teisės ir pareigos. Ketvirta, atskleidžiant pareigos bendradarbiauti turinį taip pat nustatomos gynybos priemonės, kurių gali imtis šalis, tais atvejais, kai kita šalis nesilaiko reikalavimo bendradarbiauti²⁰². Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta, galima lengviau atskleisti pareigos bendradarbiauti principo, kuris yra įvardytas UNIDROIT principuose, PECL ir kitose teisės formose, turinį. Atsižvelgiant į tai, būtina įvertinti abiejų minėtų DCFR straipsnių turinį.

DCFR IV. C – 2:103 straipsnis – pareiga bendradarbiauti – yra išskirtas į tris dalis. Pirmoje dalyje nustatomi atvejai, kai bendradarbiavimas būtinas. Antroje ir trečioje dalyje nurodomos pareigos bendradarbiauti nevykdymo pasekmės.

Taigi, kaip nurodoma DCFR IV. C – 2:103 straipsnio pirmoje dalyje, pareiga bendradarbiauti visų pirma reikalauja, kad:

²⁰² Daugiau apie tai: BARENDRECHT, Maurits (*et al*). *Principles of European Law. Study Group on European Civil Code. Service Contracts (PEL SC)*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 186.

(a) klientas atsakytų į pagrįstus paslaugos teikėjo prašymus pateikti informaciją tiek, kiek gali būti pagrįstai laikoma būtina, kad paslaugos teikėjas galėtų vykdyti įsipareigojimus pagal sutartį;

(b) klientas duotų nurodymus dėl paslaugų atlikimo tiek, kiek tai pagrįstai gali būti laikoma būtina, kad paslaugos teikėjas galėtų vykdyti įsipareigojimus pagal sutartį;

(c) klientas tais atvejais, kai jis turi gauti leidimus ar licencijas, juos gautų per tokį laiką, kuris gali būti pagrįstai laikomas būtinu, kad paslaugos teikėjas galėtų vykdyti įsipareigojimus pagal sutartį;

(d) paslaugos teikėjas suteiktų klientui pagrįstą galimybę nustatyti, ar paslaugos teikėjas vykdo įsipareigojimus pagal sutartį, ir

(e) šalys koordinuotų atitinkamas jų pastangas tiek, kiek tai pagrįstai gali būti laikoma būtina įvykdyti savo atitinkamus įsipareigojimus pagal sutartį.

Taigi (a) ir (b) atvejais, klientas, tai yra, užsakovas, yra įpareigojamas pateikti informaciją ir nurodymus²⁰³. Tai detaliau bus analizuojama kitose darbo dalyse, kuriose aptariamas nurodymų davimas ir išsamus informacijos pateikimas. (C) atveju tokia pareiga paprastai numatoma sutartyje, tačiau tai gali būti laikoma ir numanoma sąlyga tuo atveju, jei pats rangovas negali gauti būtino leidimo²⁰⁴. Tai detaliau yra aprašoma darbo dalyje, kurioje analizuojamas darbui tinkamų sąlygų sudarymas.

Pastebėtina, kad pareigos, nustatytos užsakovui pagal (a), (b) ir (c) punktus, yra susijusios su būtinumo (anglų k. *necessity*) testu, kuris tenkinamas tik tada, kai rangovas padarė viską, ką jis privalėjo atlikti pagal sutartį.²⁰⁵ Taip pat būtina taikyti pagrįstumo (anglų k. *reasonably*) testą, t. y. būtina nustatyti, ar buvo pagrindo tikėtis kitos šalies bendradarbiavimo. Tai svarbu tam, kad nurodymas bendradarbiauti nevirstų pareigų perkėlimu kitai šaliai²⁰⁶. Būtent šio testo neatlikimas, autoriaus nuomone, ir sąlygoja pareigos bendradarbiauti

²⁰³ *Ibid.*, p. 183.

²⁰⁴ *Ibid.*, p. 184.

²⁰⁵ *Ibid.*, p. 184.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 188.

principo nepagrįstą taikymą net ir tose situacijose, kurios yra aiškiai sureguliuotos.

(D) punkto atveju, rangovas turi sudaryti užsakovui tinkamas sąlygas tam, kad jis galėtų pasinaudoti teisėmis, nustatytomis IV. C – 2:107: Kliento nurodymai, IV. C – 2:110: Kliento įsipareigojimas pranešti apie pastebėtus neatitikimus, ir pan. Taip pat pagal šį punktą nustatyta paslaugų teikėjo pareiga stovybos santykiuose yra detalizuota papildomame IV. C – 3:105 straipsnyje: Tikrinimas, priežiūra ir priėmimas²⁰⁷. Detaliau tai aprašoma darbo dalyje, kurioje analizuojama užsakovo teisė tikrinti atliekamus darbus.

(E) punkto atveju abiem šalims nustatoma pareiga bendradarbiauti dedant maksimalias pastangas, o tai iš esmės atitinka anksčiau aptartų dokumentų turinį.

Analizuojamo straipsnio antroje dalyje yra nustatomos priemonės, kurių gali imtis šalis tais atvejais, kai kita šalis pažeidžia anksčiau nustatytą pareigą bendradarbiauti²⁰⁸: vykdymo sustabdymas, reikalavimo atlyginti žalą pareiškimas, reikalavimo suteikti papildomą terminą įvykdymui suteikimas ir pan. Šios priemonės laikytinos papildomomis kitų, bendrųjų normų nustatytų priemonių, atžvilgiu²⁰⁹.

Stovybos santykiuose pareigos bendradarbiauti turinį papildomai atskleidžia DCFR IV. C – 3:102 straipsnis – užsakovo pareiga bendradarbiauti. Šiame straipsnyje nurodoma, kad bendradarbiavimo pareiga, visų pirma, reikalauja, kad užsakovas:

²⁰⁷ *Ibid.*, p. 189.

²⁰⁸ Visiško bendradarbiavimo pareigos nevykdymo atveju yra tiesiog taikoma *mora creditoris* doktrina. Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 190.

²⁰⁹ Antroje dalyje nurodoma, jei klientas nevykdo įsipareigojimų pagal šio straipsnio pirmos dalies (a) arba (b) punktą, paslaugos teikėjas gali arba sustabdyti vykdymą, arba atlikti vykdymą. Įvykdydamas prievolę, paslaugos teikėjas privalo elgtis taip, kaip pagrįstai galėtų tikėtis ir siekti klientas, bei veikti pagal prioritetus, kurių pagrįstai tikėtis galėjo klientas, jei klientas būtų pateikęs informaciją ir nurodymus, kurie buvo žinomi. Paslaugos teikėjas turi teisę vykdyti tokią prievolę tik tuomet, jei klientas yra įspėtas pagal IV. C – 2:108 straipsnį (Paslaugos teikėjo sutartinė pareiga įspėti). Trečioje dalyje nurodoma, jei klientas nevykdo įsipareigojimų pagal šio straipsnio pirmą dalį ir dėl to paslauga tampa brangesnė arba įvykdymui reikės daugiau laiko nei susitarta sutartyje, paslaugos teikėjas turi teisę: (a) į žalos atlyginimą už nuostolius, kuriuos paslaugos teikėjas patyrė dėl kliento įsipareigojimų nevykdymo; ir (b) koreguoti laiką, skirtą suteikti paslaugoms.

(a) suteiktų priėjimą prie statybvietės, kur vykdomos statybos, tiek, kiek tai gali būti pagrįstai laikoma būtina tam, kad rangovas galėtų įvykdyti savo įsipareigojimus pagal sutartį, ir

(b) teikti dalis, medžiagas ir priemones tiek, kiek jos turi būti pateiktos užsakovo, ir tokiais terminais, kokie gali būti pagrįstai laikomi būtinais tam, kad rangovas galėtų įvykdyti įsipareigojimus pagal sutartį.

Apskritai pabrėžiama, kad tai, ar galutinis atliktų darbų rezultatas atitiks pradinis kliento lūkesčius, labai didžia dalimi priklauso nuo to, kaip šalys koordinuos savo pastangas, kaip komunikuos ir spręs ginčus²¹⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad DCFR labai plačiai apibrėžia pareigos bendradarbiauti principo turinį. Galima išskirti šiuos pagrindinius pareigos bendradarbiauti principo elementus: (i) pareiga informuoti, (ii) pareiga duoti nurodymus, (iii) pareiga suteikti pagalbą, (iv) pareiga sudaryti tinkamas darbo sąlygas, (v) pareiga koordinuoti veiksmus ir t. t. Visos šios pareigos yra vienaip ar kitaip įtvirtintos ne tik Lietuvos teisėje, bet ir kitų Europos valstybių teisėje. Būtent dėl to, jos ir yra atspindėtos nurodytose normose.

Matyti, kad tam tikrais atvejais į pareigos bendradarbiauti turinį patenka tos sutarties šalių pareigos, kurios darbe toliau yra analizuojamos kaip atskiros šalių pareigos, įvardytos teisės norminiuose aktuose, suformuotos teismų praktikos ar numatomos modelinių statybos sutarčių sąlygose. Taigi pareigos bendradarbiauti principas gali būti išreikštas konkrečiomis taisyklėmis. Šios taisyklės atitinka būtinumo ir pagrįstumo testo keliamus reikalavimus. Matome, kad ir ilgalaikio vykdymo sutartims DCFR autoriai išskiria pagrindinius pareigos bendradarbiauti turinio elementus. Tokiu būdu, autoriaus nuomone, yra orientuojama į tai, kad pareiga bendradarbiauti negali būti taikoma absoliučiai kiekvienoje situacijoje – pareigos bendradarbiauti turinį sudaro konkrečios pareigos, o pats principo taikymas yra galimas tik nustačius šio principo taikymo būtinumą ir pagrįstumą. Atsižvelgiant į tai, būtina nustatyti pareigos bendradarbiauti turinį ir pagal Lietuvos teisę, juo labiau kad

²¹⁰ *Ibid.*, p. 189.

šio principo turinys yra įtvirtintas atskirose pozityviosios teisės normose, jau neminint darbe analizuojamų modelinių sutarčių sąlygų.

Prieš pereinant prie konkrečių statybos rangos sutarties šalių pareigų analizės, siekiant įvertinti pareigos bendradarbiauti apimtį, pirmiausiai reikia aptarti tai, koks vaidmuo bendradarbiavimo principui yra suteikiamas statybų pramonėje. Tai padeda atskleisti UNCITRAL Vadovas, FIDIC modelinių sutarčių sąlygos.

1.5. UNCITRAL Vadovas ir bendradarbiavimo pareigos principas šiame dokumente

Prie statybos rangos sutartinių teisinių santykių vystymosi taip pat yra prisidėjusi ir UNCITRAL, kurios pagrindinė veiklos sritis yra tarptautinio verslo taisyklių modernizavimas ir harmonizavimas²¹¹. Ši komisija, kaip jau buvo minėta, yra patvirtinusi UNCITRAL Vadovą, kuris, deja, į lietuvių kalbą nėra išverstas.

Nors UNCITRAL Vadovas tėra rekomendacinio pobūdžio dokumentas, tačiau jame statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams yra pateikiama labai vertinga informacija apie statybos rangos sutartis, kurios sudaromos tarptautiniu mastu, įgyvendinant stambius nekilnojamojo turto projektus²¹².

UNCITRAL Vadove yra aptariamoms sutartys, kuriomis rangovas įsipareigoja tiekti pirkėjui įrangą ir medžiagas, naudojamas statomuose objektuose, ir kuriomis įsipareigoja pats sumontuoti įrenginius arba prižiūrėti kitų asmenų atliekamą įrenginių montavimą²¹³. Taip pat šiame Vadove

²¹¹ *Origin, Mandate and Composition of UNCITRAL*. [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/uncitral/en/about/origin.html>>.

²¹² Minėtą Vadovą sudaro dvi dalys. Pirmojoje dalyje aptariami ikisutartiniai santykiai. Antrojoje dalyje nagrinėjamos specialios industrinių objektų statybos sutarčių sudarymo sąlygos. Industriniais objektais, pagal šį vadovą, laikomi statiniai, kurių sudėtinė dalis yra vienas ar daugiau gamybos ar kitam technologiniam procesui naudojamų įrenginių vienetų. Pavyzdžiui, naftos cheminių produktų gamyklos, trąšų gamyklos, hidroelektrinės.

²¹³ *Cit. op.* 15, p. 2.

analizuojami ir tokie klausimai kaip sutarties sudarymo ypatumai, rangovo įsipareigojimas atlikti projektavimo darbus, supažindinti užsakovą su technologija ir apmokyti užsakovo darbuotojus ja naudotis.

UNCITRAL Vadovo pavadinime esantis nurodymas, kad jis skiriamas sutartims dėl pramoninių statinių statybos, šio dokumento vertės nesumažina. UNCITRAL parengtas Vadovas gali būti sėkmingai taikomas ir šalys gali juo vadovautis sudarydamos statybos rangos sutartis ir dėl kitos paskirties statinių – kelių, viadukų, tiltų, komercinių ir kitų rūšių statinių statybos²¹⁴.

Pats UNCITRAL Vadove nepateikiama konkreti sutarties forma, tačiau jame yra suformuluota daugybė sąlygų, pateikti jų komentarai, o tai sudaro šalims visas sąlygas pačioms sudaryti individualaus pobūdžio sutartis²¹⁵. Taigi, ar UNCITRAL Vadove išskiriama pareiga bendradarbiauti ir koks yra šio principo vaidmuo?

Šiame leidinyje nurodoma, kad pareiga bendradarbiauti atlieka svarbų vaidmenį statybos rangos sutartiniuose santykiuose, kartu akcentuojamos to priežastys. Pastebėtina, kad šiame leidinyje pareiga bendradarbiauti, visų pirma, yra siejama su ginčų kilimo prevencija.

Reikia pastebėti, kad ginčai, kylantys statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, paprastai yra labai sudėtingi, todėl rekomenduotina, įgyvendinant statybos rangos sutartis, apskritai vengti bet kokių ginčų. Kaip pažymima UNCITRAL Vadove, ginčai, kurie kyla iš rangos sutarčių, dažnai yra susiję su problemomis, kurios retai pasitaiko ginčiuose, kylančiuose dėl kitų sutarčių. Tai lemia tiek statybos darbų sudėtingumas, tiek tai, kad darbai atliekami per ilgą laiko tarpą, o ir pačiame statybų procese dažniausiai dalyvauja didelis subjektų skaičius. Be to, ginčai, kylantys iš rangos sutarčių, neretai yra glaudžiai susiję su statybų proceso techniniais klausimais ir technologijomis, naudojamomis statyboje. Ginčai, kurie kyla statybos metu,

²¹⁴ Pavadinime nurodytas žodis „industrinių“ tik orientuoja į tai, jog ypatingas dėmesys yra skiriamas sutartims dėl pramoninių statinių statybos, tačiau žinyne nurodyti principai gali būti puikiai pritaikyti ir kito pobūdžio statinių statybai.

²¹⁵ Todėl UNCITRAL Vadovas gali tapti nepakeičiama pagalbine medžiaga tiek derantis dėl sutarties sąlygų, tiek ir rengiant patį sutarties tekstą. UNCITRAL Vadovas pateikia apibendrinimus ir rekomendacijas užsakovams, kai jie sudaro statybos sutartis.

privalo būti sprendžiami skubiai, priešingu atveju kyla grėsmė ilgam sutrikdyti statybų procesą²¹⁶. Todėl, nors natūralu, kad ginčai paprastai yra neišvengiami, nesutarimų kilimo atveju, jie privalo būti sprendžiami kuo skubiau tam, kad būtų išsaugoti sutartiniai teisiniai santykiai ir pasiekti numatyti tikslai.

Vadovaujantis šiomis identifikuotomis, iš esmės neišvengiamomis ginčų kilimo priežastimis, galima suvokti ir bendradarbiavimo pareigos svarbą. Dėl aukščiau įvardytų priežasčių, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose kooperavimosi principas įgyja didžiulę reikšmę. O šalių derybos yra pats geriausias metodas išspręsti kilusius ginčus²¹⁷. Taigi bendradarbiavimo pareiga taip pat yra susijusi ir su ginčų, kurių kilimo statybos procese iš esmės nėra galimybės išvengti, sprendimo priemonėmis. Todėl penktojoje darbo dalyje bus detaliau analizuojama ir tai, kaip kilus ginčams ir šalims pasitelkus įvairias ginčų sprendimo priemones yra įgyvendinama pareiga bendradarbiauti.

UNCITRAL Vadove pabrėžiama, kad sutarties šalys turi suprasti, jog sėkmingas sutarties įgyvendinimas priklauso būtent nuo šalių tarpusavio bendradarbiavimo vykdant sutartį. Kadangi sutartyje neįmanoma įvardyti visų atvejų, kada bendradarbiavimas yra būtinas, gali būti pageidaujama apskritai sutartyje numatyti įpareigojimą kiekvienai šaliai bendradarbiauti su kita šalimi pagal reikalaujamą laipsnį tam, kad būtų įvykdyti kitos sutarties šalies įsipareigojimai ir būtų išvengta elgesio, kuris gali netinkamai paveikti šių kitos sutarties šalies įsipareigojimų įvykdymą²¹⁸.

Taip pat UNCITRAL Vadove yra pabrėžiama pranešimų, vykdant statybos rangos sutartis, svarba. Būtinybė teikti pranešimus yra nulemta įvairių priežasčių: informavimas suteikia šalims galimybę bendradarbiauti vykdant sutartį (pvz.: pranešimas, kad atliktų darbų bandymai vyks konkrečią dieną); suteikia galimybę šaliai, kuriai skirtas pranešimas, imtis veiksmų (pvz.: užsakovo pranešimas rangovui apie nustatytus defektus); tai gali būti netgi būtina sąlyga prieš konkrečios teisės įgyvendinimą (pvz.: pranešimas apie aplinkybes, trukdančias įgyvendinti sutartį); arba priemonė įgyvendinant savo

²¹⁶ *Cit. op.* 15, p. 307.

²¹⁷ *Cit. op.* 15, p. 309.

²¹⁸ *Ibid.*, p. 48.

teises (pvz.: pranešimas apie sutarties nutraukimą)²¹⁹. Tokiu būdu yra akcentuojamas pareigos bendradarbiauti turinio elementas – pareiga informuoti, pranešti.

Be to, UNCITRAL Vadove pabrėžiama, kad sutartyse, kuriose nustatyta šalies pareiga kooperuotis su kita šalimi, norint suteikti galimybę kitai šaliai įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus, sutartis gali numatyti, kad pirmoji šalis negali pasinaudoti jai suteiktomis gynybos priemonėmis, jeigu kita sutarties šalis neįvykdo kokių nors prisiimtų įsipareigojimų dėl pareigos kooperuotis pažeidimo, jeigu to pagal sutartį buvo reikalaujama iš pirmosios šalies²²⁰. Taigi šalims rekomenduojama aptarti pareigos bendradarbiauti neįvykdymo teises pasekmes. Iš dalies šios rekomendacijos yra įgyvendinamos daugelio statybos modelių sutarčių sąlygose. Kaip konkrečiai tai yra įgyvendinama, bus analizuojama darbo dalyje, skirtoje statybos rangos sutarties šalių atskirų pareigų įgyvendinimui.

Apibendrinant galima teigti, kad UNCITRAL Vadove rekomenduojama sudaromose sutartyse atskirai įvardyti pareigą bendradarbiauti, šios pareigos turinio elementus, kas laikytina ginčų prevencijos priemone. Pridurtina, kad pareigos bendradarbiauti turinio nustatymas sudaromoje sutartyje taip pat turėtų padėti išvengti situacijų, kai šis principas galėtų būti taikomas nepagrįstai išplečiant jo turinį.

1.6. Modelinių statybos rangos sutarčių sąlygos ir pareiga bendradarbiauti šiuose dokumentuose

Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, kur pagrindinė teisės forma yra rašytinės įstatymuose įtvirtintos taisyklės, sutarčių, kaip teisės formos, analizė yra retai pasitaikanti praktika. Todėl prieš pereinant prie bendradarbiavimo principo analizės, toliau aptariama civilinė sutartis, siekiant įvertinti, ar būtų

²¹⁹ *Ibid.*, p. 49.

²²⁰ *Ibid.*, p. 217.

galima civilines sutartis, taip pat ir statybos rangos, išskirti kaip atskirą teisės formą²²¹. Atsakius į šį klausimą, bus galima pereiti prie atsakymo, kaip pareiga bendradarbiauti yra nustatyta statybos modelinių sutarčių sąlygose.

1.6.1. Teisės formų klasifikacijos, norminių sutarčių, teisinių sutarčių ir civilinių sutarčių santykis bei norminis civilinių sutarčių reglamentavimas

Įvairūs autoriai pateikia daug teisės formos apibrėžčių²²². Pvz., A. Vaišvila nurodo, kad teisės forma – tai privalomojo elgesio taisyklės išraiškos būdas, dėl kurio taisyklė tampa prieinama savo adresatui ir iš kurio paaiškėja jos juridinė galia – vieta kitų teisės normų hierarchijoje²²³. Pozityvistinė Rusijos teisės mokykla teisės formą apibrėžia labai griežtai ir nurodo, kad teisės forma yra oficialia forma išreikštos ir įtvirtintos (taip pat ir pakeistos arba atkeistos) teisės normos, veikiančios konkrečioje valstybėje²²⁴.

Kaip pažymi V. Vasiliauskas, po Nepriklausomybės atkūrimo ilgai (maždaug iki 1998 m.) nebuvo diskutuojama Lietuvos teisės šaltinių klausimais, tylomis sutinkant su įstatymo (galbūt teisės norminio akto), kaip vienintelio teisės šaltinio, egzistavimu. O tarpukario Lietuvoje ši diskusija buvo plati²²⁵. Pažymėtina, kad šiuo metu teisės formų sąrašas yra išplėstas ir

²²¹ Tokia tyrimo kryptis pasirinkta sąmoningai, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje tokio pobūdžio detalesnė analizė iki šiol nėra atlikta. Be to, tai padės įvertinti parengtų modelinių sutarčių sąlygų svarbą, atskleidžiant šio darbo temą, o kartu įgyvendinti uždavinius ir pasiekti darbo tikslą. Kadangi nėra pretenduojama į atskirą sutarčių instituto ar teisinių koncepcijų įvairovės analizę, išankstinės atrankos būdu pateikiamas ir analizuojamas tik tam tikrų autorių (būtent: H. Kelseno, V. Mikelėno, A. Vaišvilos, S. Vancevičiaus ir kitų teisės mokslininkų) požiūris į civilines sutartis kaip teisės formą. Taip pat analizuojamas CK, kaip pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis privatinis teisinius santykius.

²²² Pažymėtina, jog konkreiti teisės formos sąvoka ir samprata priklauso nuo to, kokiai teisės mokyklai (požiūriui) priklauso autorius, tačiau galima išskirti vieną neginčijamai bendrą teisės formos sampratos bruožą – teisės forma yra teisės normos išorės išraiškos būdas. Visi kiti teisės formos požymiai ar ypatybės priklauso nuo pasirinktos teisės koncepcijos.

²²³ VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 295.

²²⁴ МАРЧЕНКО, М. Н. (et al). *Общая теория государства и права*. Академический курс в 2-х томах. Том 2. Теория права. Москва, издательство «Зерцало», s.a, p. 133.

²²⁵ VASILIAUSKAS, Vitas. Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje. In *Teisė*, 2002 (42). Mokslo darbai. Vilniaus universiteto leidykla, p. 152–153.

neapsiriboja vien teisės norminiais aktais kaip vienintele teisės forma. Teisės mokslas pateikia teisės formų rūšių sąrašo įvairovę²²⁶.

Pažymėtina, kad apibendrintai į teisės formų rūšių sąrašą galėtų patekti teisės norminiai aktai, teisiniai papročiai, teisiniai precedentai, norminio turinio sutartys²²⁷. Tinkamiausios teisės formų kvalifikacijos paieška nėra šio darbo tikslas, todėl teisės formų klasifikacija detaliau nėra analizuojama. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teisės mokslininkų darbuose pagrindinėse teisės formų klasifikacijose civilinės sutartys, kaip teisės formos, nėra minimos. Civilinei sutarčiai artimiausia teisės forma yra norminės (teisinės) sutartys, t. y. sutartys, kurios yra norminio pobūdžio.

Pagal nurodytą A. Vaišvilos klasifikaciją, civilinei sutarčiai artimiausia yra norminė sutartis²²⁸. Labiausiai paplitusi norminių sutarčių rūšis – kolektyviniai susitarimai ir kolektyvinės sutartys. Norminės sutartys atlieka svarbų vaidmenį reguliuojant darbo santykius, užtikrinant darbo tvarką, darbuotojų poilsį, socialinę saugą, demokratizuojant įmonių valdymą²²⁹. Civilinės sutartis nuo norminių sandorių skiria tai, kad civilinės sutartys yra individualaus pobūdžio, nesukuria bendrųjų taisyklių, t. y. neturi bendro pobūdžio.

S. Vansevičius, išskirdamas teisinę sutartį kaip teisės formą, nurodo pagrindinius jų požymius, tai yra – sutartyje yra privalomos bendrosios normos. Tokias sutartis sudaro valstybės ir valstybės institucijos²³⁰.

²²⁶ Pvz., A. Vaišvila siūlo tokį teisės formų sąrašą: teisinis paprotys, teisinis precedentas, norminio turinio sutartys, ratifikuotos tarptautinės sutartys, teisės normų aktas. Teisės doktrinos, teismų praktika (ne precedentas) laikytinos teisės minties šaltiniais. *Cit. op.* 223, p. 301. S. Vansevičius, be pagrindinės teisės formos, etatistinėje, t. y. norminio teisės akto, teisės sampratoje išskiria atskirą teisės šaltinių (formų) rūšį – kitos teisės normos, kur patenka teisės papročiai, precedentai ir teisinė sutartis, o tarptautinės sutartys patenka į teisinės sutarties sąvoką. Daugiau apie tai: VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 122.

²²⁷ Be nurodytų teisės formų, būtų galima paminėti teisės doktriną, teisės principus, tarptautines sutartis bei tarptautinių organizacijų leidžiamus aktus ir kt. Pastebėtina, jog teisės formų rūšių sąrašo išsamumas yra daugiau konvencinis klausimas.

²²⁸ Norminei sutarčiai būdingi šie požymiai: a) bendrojo pobūdžio elgesio taisyklės nustatymas; b) susitarimo savanoriškumas; c) interesų bendrumas; d) sutarties šalių lygiateisiškumas; e) sutarties dalyvių susitarimas visais esminiais sutarties aspektais; f) abipusė atsakomybė už prisiimtų pareigų neįvykdymą ar netinkamą vykdymą; g) sutarties užtikrinimas teisinėmis priemonėmis. *Cit. op.* 223, p. 306–307.

²²⁹ *Cit. op.* 223, p. 307.

²³⁰ *Cit. op.* Klaida! Žymelė neapibrėžta., p. 123.

Pabrėžiama, kad teisės forma gali būti laikomos tik tos sutartys, kurias sudaro valstybė ar jos institucijos ir tokiose sutartyse yra bendrojo pobūdžio taisyklė. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, civilinė sutartis, kaip sutartis, kuri yra sudaroma tarp dviejų privačių subjektų ir yra skirta reguliuoti tik sutarties šalių tarpusavio santykius, nelaikytina teisės forma. Kita vertus, valstybė ir jos institucijos dalyvauja civiliniuose sutartiniuose teisiniuose santykiuose, sudaro civilines sutartis su kitais ūkio subjektais²³¹, bet jose nenustatomos bendro pobūdžio elgesio taisyklės²³².

Lietuva yra priskiriama kontinentinės teisės tradicijai, todėl analizuojant civilinių sutarčių vietą teisės formų įvairovėje, būtina atskleisti, kokia jos vieta yra įtvirtinta norminėje teisinėje bazėje.

LR CK²³³ 6.154 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, jog sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Tokiu būdu LR CK sutartį apibrėžia kaip keleto (keliolikos) teisės subjektų laisva valia pasiektą susitarimą, sukeltą teisinius padarinius.

LR CK 6.189 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Sutartis įpareigoja atlikti ne tik tai, kas tiesiogiai joje numatyta, bet ir visa tai, ką lemia sutarties esmė arba įstatymai. Tokiu būdu įstatymų leidėjas priartina dviejų (ar daugiau) teisės subjektų pasiektą susitarimą, etatistiniu požiūriu, prie teisės normų hierarchijoje vienos iš pagrindinių teisės formų – įstatymo kaip teisės norminio akto. Kartu pažymėtina, kad sutartis laikytina įstatymu tik ją sudariusioms sutarties šalims. Civilinės sutarties šalims, sudarius sutartį (išskyrus norminio pobūdžio civilines sutartis), nesukuriama bendra taisyklė neapibrėžtam asmenų

²³¹ Naujo juridinio asmens steigimo sutartis galėtų būti laikomas norminės (teisinės) sutarties pavyzdžiu civiliniuose santykiuose.

²³² Paminėtina, kad nagrinėdami norminio pobūdžio sutartis, Rusijos teisės teorijos mokslininkai pažymi, kad norminės sutartys vis labiau plinta konstitucinėje, darbo, civilinėje, tarptautinėje ir kitose teisės šakose. МОТУЗОВА. Г. В. (et al) *Теория государства и права*. Москва, Теория государства и права. Москва: Юрист, 2000, p. 378–379.

²³³ *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74.

ratui. Būtent bendro pobūdžio elgesio taisyklės sukūrimas yra vienas iš pagrindinių teisės normos požymių, dėl kurio sutaria, kone be išimčių, visų teisinių koncepcijų atstovai²³⁴.

Kita vertus, autoriaus nuomone, nepaneigiama tai, kad civilinė sutartis, tiksliau jos turinys, turi esminę reikšmę civilinių teisinių santykių dalyvių elgesiui, teisių ir pareigų apimčiai. Būtent sutartimi, kaip išraiškos forma, yra išreiškiama šalių sukurta „teisė“.

Teisės mokslininkai, analizuojantys civilines sutartis ir sutarčių institutą civilinės teisės kontekste, šalių sudarytai civilinei sutarčiai, kaip šalių tarpusavio santykių regulatoriui, skiria didžiulį dėmesį. Sutartys yra viena seniausių teisinių formų, naudojamų jau porą tūkstantmečių²³⁵. Prof. V. Mikelėnas konstatuoja, kad sutarties šalių teises ir pareigas nustato teisė ir pačios šalys²³⁶. Tokiu būdu civilinės teisės mokslininkai civilinės sutarties

²³⁴Analizuojant anksčiau nurodytas LR CK teisės normas, pateikiančias civilinės sutarties sampratą, pažymėtina, kad galima išskirti du esminius sutarties (jos sąlygų), kaip šalių sukurtos teisės, ir teisės norminio akto skiriamuosius bruožus:

- teisės norminis aktas yra sankcionuotas valstybės ar jos institucijos, o civilinė sutartis yra sudaroma tik tarp kelių ar keliolikos teisės subjektų ir išreiškia jų valią;
- teisės norminis aktas įtvirtina bendrą elgesio taisyklę, skirtą reguliuoti teisinius santykius neapibrėžtam asmenų ratui, o civilinė sutartis sukuria teises ir pareigas tik sutarties šalims. Paminėtina, jog civilinės sutartys gali būti sudaromos ir trečiojo asmens naudai, taip pat darbe neanalizuojami vienašaliai sandoriai. Dėl darbo apimties ribotumo atskirai neišskiriami ir detalai neanalizuojami išimtiniai atvejai, kai ir valstybė ar valstybės institucijos būna civilinių sutarčių dalyviais.

Dėl šių ir kitų požymių skirtingumo yra galima diskusija. Pirma, vienai iš sutarties šalių pažeidus civilinę sutartį, kita sutarties šalis gali imtis teisės aktuose numatytų savo teisių gynimo priemonių, o jos priverstinį įvykdymą, jei sutartis sudaryta laikantis teisės aktų reikalavimų, užtikrina norminis teisinis reglamentavimas. Tokiu būdu civilinė sutartis tam tikru aspektu tampa valstybės sankcionuota, pavyzdžiui, teismas priima sprendimą, kur viena statybos rangos sutarties šalis įpareigojama įvykdyti konkretų savo įsipareigojimą, numatytą sutartyje. Antra, civilinės sutartys dažniausiai yra dvišalės ir nesukuria bendro elgesio taisyklės, tačiau į sutartinius teisinius santykius sueinančios šalys, sudarydamos ir vykdydamos sutartis, privalo laikytis teisės aktais nustatytų formos, turinio ir kitų materialinės teisės nustatytų reikalavimų. Pastebėtina, kad sutartys dažnai sudaromos naudojant statybos modelių sutarčių sąlygas, netgi yra publikuojami atskiri leidiniai, skirti modelių sutarčių sąlygų pateikimui. Tokiu būdu sutartį sudaro sąlygos, kurios turi bendrinio pobūdžio požymius, be to, jei viena iš teisės funkcijų laikytinas teisingumo ir tvarkos užtikrinimas, tai sutartis, kurioje yra individualiai aptartos tarpusavio pareigos, yra pagrindinis sutarties šalių veiksmų (neveikimo) teisėtumo matas. Tokiu būdu svarbiausia tampa tai, kad šalys vadovaujasi teisėta, jų pačių nustatyta individualia taisykle, kuri atitinka norminį reglamentavimą, tam civiliniam teisiniam santykiui nustatytus reikalavimus.

²³⁵ AMBRASIENĖ, Dangutė (*et al.*). *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 106.

²³⁶ *Cit. op.* 14, p. 48.

sukeliančius padarinius prilygina teisės norminio akto sukeliams pasekmėms²³⁷.

Jeigu teisinius (juridinius) faktus apibūdintume kaip konkrečias aplinkybes, įvykius, su kurių buvimu teisės normos sieja konkrečių teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą, pasibaigimą, tuomet, vadovaujantis LR CK 6.154 straipsnio 1 dalimi, kurioje nurodoma, kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, civilinė sutartis yra laikytina teisiniu faktu, kuriuo remiantis atsiranda teisiniai santykiai. Dauguma civilinės teisės specialistų pripažįsta, kad sutartis yra juridinis faktas²³⁸. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare yra nurodyta, kad sutartis yra juridinis faktas (sandoris), o prievolė – šio juridinio fakto pagrindu atsiradęs sutarties šalių tarpusavio teisinis santykis²³⁹. Būtina pabrėžti, kad sutarties vaidmuo civiliniuose teisiniuose santykiuose negali būti apribotas vien tik konstatavimu, kad sutartis tėra juridinis faktas, sukuriantis, pakeičiantis arba nutraukiantis civilinius teisinius santykius. Sukūrusi civilinį teisinį santykį, sutartis, teisės normų nustatytoje ribose, reguliuoja jos sukurto teisinio santykio dalyvių elgesį iki to laiko, kol bus pasiektas sutartimi numatytas rezultatas.²⁴⁰ Tokiu būdu, yra akcentuojama, kad sutartis yra labai svarbus teisinių santykių regulatorius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuolat besikeičiančiame pasaulyje atsiranda vis naujų teisinių santykių formų, teisės institutai persipina, teisės subjektus sieja santykiai, kurie įstatymo leidėjo ne visada yra spėjami reglamentuoti. Teisė yra gyva²⁴¹ ir civilinių teisinių santykių subjektams yra suteikta teisė nustatyti tarpusavio elgesio taisykles – kurti teisę, nustatant rėmus, tai yra, nepažeidžiant bendrųjų teisės principų, geros moralės, imperatyvių teisės normų nuostatų.

²³⁷ Pabrėžiama, jog patys teisės subjektai kuria teisę. Tačiau ši civilinių teisinių santykių subjektų – civilinės sutarties šalių sukurta teisė yra individualaus – ne norminio pobūdžio, ir analizuojant civilinės teisės formas neišskiriama kaip teisės forma. Kita vertus, yra nenuginčijama civilinės sutarties turinio svarba, sprendžiant šalių tarpusavio įsipareigojimų, civilinės atsakomybės ir kitus klausimus.

²³⁸ VITKEVIČIUS, Pranciškus (*et al*). *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 378.

²³⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. (*et al*). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 192.

²⁴⁰ VITKEVIČIUS, Pranciškus (*et al*). *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 378–379.

²⁴¹ Dėl darbo apimties stoka detalčiau neanalizuojama gyvosios teisės samprata.

P. Vitkevičius nurodo, kad pagrindinis civilinės teisės normos įgyvendinimo būdas yra konkretūs civiliniai teisiniai santykiai, reglamentavimo procese atliekantys aktyvų vaidmenį ir iš dalies patys tampantys „reglamentatoriumi“, nes abstrakti teisės norma iš anksto negali numatyti konkrečių reglamentavimo detalių²⁴². Tokiu būdu iškeliamą teisinių santykių svarba teisinėje sistemoje, taip pat pabrėžiama civilinių teisinių santykių subjektų svarba reglamentuojant civilinius teisinius santykius²⁴³. Teisingai nurodo P. Vitkevičius – sutartis detalizuoja teisės normų, kurių pagrindu ji sudaroma, taikymą, tarpusavio susitarimu numato jos įgyvendinimo būdus ir tvarką, taigi ji iš dalies reglamentuoja sutarties šalių elgesį. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad civilinės sutartys civilinių teisinių santykių dalyvių tarpusavio teisėms ir pareigoms, jų apimčiai, įgyvendinimo tvarkai turi didžiulę reikšmę (kartais net didesnę, nei abstrakti, pasenusi, laikmečio dvasios neatitinkanti, teisės akto nuostata)²⁴⁴.

Daug dėmesio teisiniam sandoriui yra skyręs H. Kelsenas, kuris pažymi, kad teisinis sandoris yra normos sukūrimo faktas²⁴⁵. Civilinės sutartys atitinka H. Kelseno vartojamą teisinio sandorio sąvoką²⁴⁶.

²⁴² VITKEVIČIUS, Pranciškus. Civilinės teisės normų ir civilinių teisinių santykių teisinio reglamentavimo problemos. In *Teisė*, 2004 (51). Mokslo darbai. Vilniaus universiteto leidykla, p. 152.

²⁴³ Pažymėtina, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose tokiu būdu civilinių sutarčių sudarymas yra civiliniuose santykiuose gimusio reglamentavimo objektyvizavimosi forma, o sudarytos sutartys tampa teisės išorės formomis.

²⁴⁴ V. Vasiliauskas jau daugiau nei prieš penkerius metus pastebėjo, jog Lietuvos teisinėje visuomenėje pradedama tolti nuo įstatymo, kaip vienintelio ir nepakeičiamo teisės šaltinio, sureikšminimo, kai mechanišką įstatymo nuostatų taikymą po truputį ima keisti kūrybiškas, sveiku protu, visos teisės sistemos analize bei pasikeitusiomis visuomeninio gyvenimo vertybėmis besiremiantis įstatymo nuostatų aiškinimas *Cit. op.* 225, p. 152–153. Atkreiptinas dėmesys, jog po minėto autoriaus darbų publikacijos, gilesnių teisės formų studijų Lietuvoje nebuvo atliekama.

²⁴⁵ Išskirtini šie H. Kelseno teiginiai: tipiškas teisinis sandoris yra sutartis. Sutartimi šalys susitaria, jog jos viena kitos atžvilgiu privalo elgtis tam tikru būdu. Taigi tam tikras aktas yra normos sukūrimo faktas, jeigu (ir tiek, kiek) teisinė tvarka suteikia šiam faktui tokią ypatybę; o šitai teisinė tvarka atlieka teisinio sandorio sudarymą kartu su teisinio sandorio sąlygoms priešingu elgesiu paversdama civilinės sankcijos sąlyga. Teisinių sandorį institucionalizuodama kaip teisėkūros faktą, teisinė tvarka teisei pavaldžius individus įgalina jų tarpusavio santykius, neperžengiant įstatymų leidybos būdu ir papročiu sukurtų bendrųjų teisės normų, reguliuoti normomis, sukurtomis teisiniais sandoriais. Šios teisiniais sandoriais sukurtos normos, nustatančios ne sankcijas, bet elgesį, kurio priešybė yra bendrųjų normų nustatytos sankcijos sąlyga, nėra nepriklausomos teisės normos. Jos yra teisės normos tik kartu su bendrosiomis, sankcijas nustatančiomis teisės normomis. Civilinis teismas, sprendžiantis iš teisinio sandorio kylantį ginčą, turi nustatyti ne tik bendrosios normos, kuria buvo grindžiamas teisinis sandoris, galiojimą, bet ir teisinio sandorio sudarymo, sandorio sąlygoms priešingo elgesio buvimo bei juo padarytos žalos neatlygintinumo faktą; tai nustatęs jis turi išleisti tokią individualią normą: jeigu teismo nustatyta žala nėra atlyginama per nustatytą laiką, privalu vykdyti sankciją, kurią numato

H. Kelsenas pabrėžia, kad individualios normos taip pat yra „teisė“. Jos yra teisinės tvarkos elementai lygiai tiek pat, kiek ir bendrosios normos, kurių pagrindu jos kuriamos²⁴⁷. Todėl civilines sutartis būtų galima prilyginti teisės norminiams aktams (kaip nurodytą H. Kelsenas – įstatymų leidybai), papročiui ir kitoms pripažintoms teisės formoms. Kita vertus, nors sutartimi ir yra sukuriamą „teisė“ sutartį sudarančioms šalims, tačiau tokia individualaus pobūdžio „teisė“ legitimu tik tiek, kiek ji neprieštarauja ir atitinka visuotinai išleistą norminę teisę.

1.6.2. Modelinių statybos rangos sutarčių sąlygų įvairovė

Iš to, kas anksčiau išdėstyta, galima daryti išvadą, kad nors sudaryta civilinė sutartis ir turi sutarties šalims įstatymo galią ir šalys privalo jos laikytis, tačiau dėl individualaus pobūdžio civilinės sutartys nėra norminio pobūdžio ir bendrajame teisės moksle paprastai nėra išskiriamos kaip atskira teisės forma²⁴⁸.

Tarptautinėje lyginamojoje privatinėje teisėje jau seniai yra pripažinta, kad modelinių sutarčių sąlygos (bendrosios sąlygos), parengtos suinteresuotų atitinkamų verslo organizacijų, tiek modelinės sutartys, parengtos tarptautinių nevyriausybinų organizacijų, šalims tampa teise tik tuomet, kai jos sudaro

teismo taikoma bendroji teisės norma. KELSEN, Hans. *Grynoji teisė teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 215. Ir šiuolaikinėje sutarčių teisėje dalis autorių mano, jog sutartys yra teisės forma, pavyzdžiui, žiūrėti: STORME, Matthias E. *Freedom of Contract and Non-mandatory Rules in European Contract Law*. Paper presented at the Conference „European legal harmony: goals and milestones, 10th anniversary Juridical international“, in Tartu on December 6, 2005. [Žiūrėta 2009-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://webh01.ua.ac.be/storme/Storme-Juridica.pdf>>, p. 1–2.

²⁴⁶ H. Kelsenas sandorius, kartu ir civilines sutartis, apibūdina kaip aktą, o kartu ir kaip normos sukūrimo faktą. Tokiu būdu sandorio šalys sukuria tarpusavio elgesio taisykles, normas. Konstatuojant, jog sandoris yra teisės norma, jį galima būtų laikyti ir teisės forma. Kita vertus, H. Kelsenas išimtinai pabrėžia, kad sandoriu sukurta norma turi būti taikoma, visų pirma, su suvereno išleista bendrąja norma, pačios sutarties sukurta norma gali būti laikoma norma tik tuo atveju, jeigu ji yra institucionalizuota. Ši H. Kelseno sandorio, kaip teisės formos, koncepcija yra įtvirtinta Lietuvos teisėje. Atkreiptinas dėmesys, jog sutartis jos šalims turi įstatymo galią, tačiau tik tuo atveju, jei sutartis yra sudaryta teisėtai ir yra galiojanti (LR CK 6.189 str. 1 d.) Tai yra, teismas, spręsdamas tarp šalių kilusį ginčą, visų pirma, turi įsitikinti, ar sudaryta sutartis neprieštarauja imperatyvioms teisės nuostatomis ir kt.

²⁴⁷ KELSEN, Hans. *Grynoji teisė teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 199.

²⁴⁸ Kita vertus, dalies autorių nuomone, sandorius būtų galima laikyti teisės forma.

konkrečią sutartį ir tai aiškiai nurodo. Be to, teigiama, su kuo sutinka ir darbo autorius, kad teisiniai vadovai taip pat yra teisės forma, kadangi jais dažnai naudojasi verslo subjektai²⁴⁹.

Tačiau sudaryta sutartis neturi suteikti perdėto pranašumo vienai iš sutarties šalių. Netgi bendrosios teisės sistemoje, kaip pažymi vienas iš autoritetingiausių sutarčių teisės specialistų prof. G. Treitelis, ypač kiek tai susiję su modelinių sutarčių sąlygose pasitaikančiomis atsakomybę ribojančiomis nuostatomis²⁵⁰ (anglų k. *exemption clauses*), šių sąlygų pritaikymo galimybę riboja ne tik teismai, ištaisydami sutarties šalių nelygybę, bet taip pat ir vis didesnę reikšmę įgaunanti Anglijos statutinė teisė²⁵¹. Pažymėtina, kad Lietuvoje galimybė pasinaudoti esmine šalių nelygybe yra apribota ir neužtenka vien to, kad sutarties nuostatos nustato nelygias sąlygas. Nustatant, ar iš tikrųjų egzistavo sutarties šalių nelygybė, būtina įvertinti visus LR CK 6.228 straipsnyje įtvirtintus kriterijus, tai yra, ar viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat būtina atsižvelgti į sutarties prigimtį ir tikslą.

Buvo minėta, kad šalys, sudarydamos civilines sutartis, sukuria tarpusavio teises ir pareigas, t. y. sukuria savo „teisę“, kurios privalo griežtai laikytis. Vis dėlto civilinės sutartys neturi tokių būtinų požymių kaip bendros elgesio taisyklės nustatymas, valstybės sankcionavimas, o tai neleidžia jų pripažinti teisės norminiu aktu. Pažymėtina, kad civilinės sutartys, tarp jų ir statybos rangos sutartys, (jų turinys) yra civilinio teisinio santykio objektyvizavimosi forma, o sudarytos sutartys tampa šalių sukurtos teisės išorės formomis. Kaip yra pažymėjęs LAT, rangos sutartis yra pagrindinis teisinis dokumentas, nustatantis statytojo (užsakovo) ir statybos rangovo tarpusavio santykius,

²⁴⁹ HARTKAMP, Arthur S. *Principles of Contract Law*. In *Towards a European Civil Code*. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 125.

²⁵⁰ Be to, jos taip pat žinomos ir kontinentinės teisės tradicijoje, daugiau žiūrėti: BELL, John, BOYREN, Sophie, WHITTAKER, Simon. *Principles of French Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 356.

²⁵¹ TREITEL, Guenter. *The Law of Contracts*. Eleventh edition. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 215.

atsiskaitymo tvarką ir formas, turtinę atsakomybę ir sutartinių įsipareigojimų vykdymą²⁵².

Šalys, prieš pasirašydamos statybos sutartis, dažnai pasirenka jau iš anksto parengtas statybos rangos modelinių sutarčių sąlygas²⁵³. Modelinių sutarčių sąlygų formos yra ypač paplitusios bendrosios teisės tradicijos sistemoje²⁵⁴. Jos čia yra tokios populiarios, kad netgi yra laikomos privačiais šalių kodeksais, kurie statybos procese nustato šalių teises ir pareigas²⁵⁵.

Paprastai modelinių sutarčių (bendrosios) sąlygos pridedamos prie statybos rangos sutarties, o pagrindinėje sutartyje nustatomos tik esminės sąlygos, identifikuojančios šalis, objektą, dalyką, statinio statybos vietą ir terminus, sutarties įsigaliojimo momentą ir kitas šalims aktualias nuostatas, kurių nenustato bendrosios sutarčių sąlygos. Galima ir kita statybos rangos sutarčių, rengiamų naudojantis bendrosiomis sutarčių sąlygomis, struktūra, t. y. modelinių sutarčių sąlygos gali būti inkorporuojamos į pagrindinės sutarties tekstą, atitinkamai modifikuojamos ar kai kurių jų tiesiogiai atsisakoma²⁵⁶.

Tačiau modelinių sutarčių sąlygomis nederėtų vadovautis ar jas taikyti aklai, jei šalys nesusitarė taikyti šių sąlygų. Tai yra patvirtinta ir tarptautinio arbitražo praktikoje. ICC arbitražo arbitrai vienoje iš bylų, kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl statybos rangos sutarties, sudarytos ne pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, vykdymo ir šalys nebuvo aptarusios sąlygos, kas turi apmokėti darbų sustabdymą dėl nenumatytos jėgos aplinkybių, nurodė, kad FIDIC sutartys dar negali būti svarstomos kaip autonomiški teisės principai dėl

²⁵² LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UADB „Seesam Lietuva“, Nr. 3K-7-466/2004, kat. 67.

²⁵³ Pagrindiniai modelinių sutarčių sąlygų privalumai yra: a) ekonominis pranašumas dėl to, jog nereikia derėtis dėl sutarties sąlygų; b) visuotinai žinomos sutarties sąlygos, dėl kurių susitaria šalys, pasirašydamos tokią sutartį; c) standartizuotos derybų ir pozicijos sąlygos. Daugiau apie tai: PICKAVANCE, Keith. *Construction law and management*. London: Informa law, 2007.

²⁵⁴ Pastebėtina, jog bendrosios teisės sistemoje sudaromos sutartys yra daug detalesnės, nei kontinentinėje Europoje, kadangi bendrosios teisės sistemos valstybėse teisėjas priima sprendimą vadovaudamasis iš esmės sutarties nuostatomis, o kontinentinės teisės valstybėse šalys aptaria tik esminius klausimus, kadangi daugelis klausimų yra sureguliuoti statutinėje teisėje. Daugiau apie sudaromų sutarčių turinio skirtumus: WILHELMSSON, Thomas (*et al*). *Private Law and the Many Culture of Europe*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007, p. 234.

²⁵⁵ ABRAHAMSON, Max W. *Engineering Law and the I.C.E. Contracts*. The third edition. London: Applied Science Publishers LTD, 1975, p. 1.

²⁵⁶ ERSTIKYTĖ, Ieva L. Standartinės (bendrosios) sutarčių sąlygos (FIDIC, YSE, EIC, UNCITRAL, LSA). In *Statybų žinybas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2008, p. 1 (7.4 dalis).

to, kad jos nėra pakankamai „subrendusios“²⁵⁷, nors šiose sutartyse ir buvo aptarti klausimai, susiję su tuo, kas turi padengti išlaidas.

Analizuojant modelinių sutarčių sąlygas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, pažymėtina, kad šios sutartys dažniausiai yra parengiamos tarptautinių inžinierių asociacijų.

Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos teisininkai jau seniai pabrėžia, kad Civilinės inžinerijos instituto (anglų k. *Institution of Civil Engineers*) ir Civilinės inžinerijos rangovų federacijos (anglų k. *Federation of Civil Engineering Contractors*) modelinės sutarčių sąlygos, žinomos, kaip ICE sąlygos, yra plačiai taikomos ir sukonstruotos taip, kad teisingai paskirsto tarp šalių rizikas, kylančias statybos proceso metu²⁵⁸. Vokietijoje yra plačiai naudojamos Bendrosios statybos darbų sąlygos²⁵⁹ (vokiečių k. *Verdingungsordnung für Bauleistungen = VOB/B*)²⁶⁰.

Tačiau statybų veiklos srityje viena iš, ko gero, žinomiausių tarptautinių organizacijų, vienijančių profesinius nacionalinių asociacijų narių interesus, yra jau minėta Tarptautinė inžinierių konsultantų organizacija – FIDIC²⁶¹.

Pažymėtina, jog tarptautiniu mastu susiformavęs FIDIC autoritetas yra pripažintas ir Lietuvoje²⁶².

²⁵⁷ 1997 m. ICC arbitražo Madride galutinis sprendimas byloje Nr. 8873, atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 61–62.

²⁵⁸ *Cit. op.* 255, p. 1.

²⁵⁹ MARKESINIS, Basil, UNBERATH, Hanner, JOHNSTON, Angus. *The German Law of Contracts. A Comparative Treatise*. Second edition. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006, p. 521.

²⁶⁰ Daugiau apie tai, kaip ši forma, kuri privaloma tuo atveju, jei užsakovas yra viešasis asmuo, yra taikoma ir koks jos ryšys su FIDIC sutarčių standartinėmis sąlygomis: ROSENER, Wolfgang, DORNER, Gerhard. Germany. In *FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 90.

²⁶¹ Ši organizacija buvo įsteigta 1913 m. Gente, Belgijoje, Prancūzijos, Šveicarijos ir Belgijos nacionalinių inžinierių konsultantų asociacijų ir šiuo metu jai priklauso daugiau nei 70 narių. Vadovaujantis 1999 m. gegužės 4 d. Lietuvos aplinkos ministerijos informaciniu pranešimu Dėl FIDIC leidinio „Užsakovo/konsultanto pavyzdinė paslaugų sutartis“ (*Valstybės žinios*, 1999-05-12, nr. 41.) FIDIC oficialus atstovas ir leidinių platintojas bei vertėjas Lietuvoje yra UAB „Lietuvos statybų projektavimo institutas“.

²⁶² Pastebėtina, jog naujai rengiamų ir iš dalies keičiamų Lietuvos Respublikos nacionalinių normatyvinių statybos techninių dokumentų nuostatos turi būti derinamos su Europos (EN – Europos standartais; CEN – Europos standartizacijos komiteto; CENELEC – Europos elektrotechnikos komiteto; ETSI – Europos telekomunikacijų standartų instituto), tarptautinių organizacijų (ISO – Tarptautinės standartizacijos organizacijos; IEC – Tarptautinės elektrotechnikos komisijos; FIDIC – Tarptautinės inžinierių konsultantų federacijos) ar Europos Sąjungos šalių normatyvinių statybos techninių dokumentų reikalavimais. Statybos techninio reglamento STR 1.01.05:2002 Normatyviniai statybos techniniai dokumentai, patvirtinto 2002 m. balandžio 12 d. įsakymu Nr. 173, kuris buvo

Viena iš svarbiausių FIDIC veiklos sričių yra statybos modelinių sutarčių ir kitų dokumentų rengimas. Pirmasis modelinių sutarčių leidimas buvo išleistas 1957 m., kur sutartys buvo pagrįstos Anglų teisės vietinėmis modelinių sutarčių sąlygomis: Anglų Civilinės inžinerijos instituto (anglų k. *the English Institution of Civil Engineers (ICE)*) 1955 m. 4 leidimo civilinės statybos sutarties (anglų k. *civil engineering contract*) pagrindu²⁶³. Tačiau vėlesni leidimai tapo progresyvesni ir labiau tarptautinio pobūdžio tiek stiliumi, tiek ir turinio prasme, tačiau išlaikant bendrosios teisės sistemos orientyrą²⁶⁴. Vis dėlto panašumai su ICE sąlygomis yra išlikę ir šių sutarčių formų sąlygos yra labai panašios²⁶⁵.

Nors minėtos patvirtintos sutarčių formos ir yra taikomos įvairiose valstybėse, jų taikymas, priklausomai nuo konkrečiose valstybėse vyraujančių tradicijų, gali labai skirtis. Vienose valstybėse teismai gali griežtai taikyti sutartyje numatytas sąlygas, kitose, priešingai, teismai gali labiau atsižvelgti į tai, ko šalys siekė sudarydamos sutartį²⁶⁶. Be to, konkrečių sąlygų pritaikymas labai priklauso ir nuo konkrečioje valstybėje egzistuojančių imperatyvų.

Lietuvoje FIDIC sutarčių naudojimas yra reglamentuotas poįstatyminiu lygiu. Aplinkos ministro 1999 m. rugpjūčio 18 d. įsakyme Nr. 260 Dėl tarptautinės inžinierių konsultantų federacijos (FIDIC) leidinių taikymo²⁶⁷ yra išvardijami FIDIC leidiniai, kuriais rekomenduojama naudotis²⁶⁸,

pakeistas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. D1-665 (*Valstybės žinios*, 2007-12-13, nr. 131-5326) 10 punktas.

²⁶³ KNUTSON, Robert. England. In *FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 38.

²⁶⁴ SEPPÄLÄ, Christopher R. International Construction Contract Disputes: Commentary on ICC Awards Dealing with the FIDIC International Conditions of Contract. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 33.

²⁶⁵ SAWYER, John G., GILLOTT C. Arthur. *The FIDIC Digest. Contractual relationships, responsibilities and claims under the fourth edition of the FIDIC Conditions*. London: Thomas Telford, 1990, p. 2.

²⁶⁶ *Ibid.*, p. 2.

²⁶⁷ *Valstybės žinios*, 1999-08-28, nr. 34-93.

²⁶⁸ Minėto teisės akto pirmame punkte yra nurodyta, kad rekomenduojama naudotis šiais FIDIC leidiniais:

1. Pavyzdine užsakovo konsultanto paslaugų sutartimi (anglų k. *Client/Consultant Model Services Agreement*);
2. Statybos darbų sutarties sąlygomis (anglų k. *Conditions of Contract for Works of Civil Engineering Construction*): I dalis. Bendrosios sąlygos su pasiūlymo bei sutarties formomis; II dalis. Konkretaus pritaikymo sąlygos su nuorodomis II daliai paruošti;

akcentuojama tai, kad FIDIC sutarčių sąlygos gali būti naudojamos ir taikomos tik tiek, kiek jos atitinka nacionalinės teisės keliamus reikalavimus²⁶⁹. Šiuo metu į lietuvių kalbą yra išversti visi svarbiausi FIDIC leidiniai²⁷⁰.

Yra išskiriamos keturios pagrindinės parengtų modelinių sutarčių formos, kurios buvo patvirtintos ir išleistos 1999 m. Tai yra:

- užsakovo suprojektuotų statybos ir inžinerinių darbų statybos sutarties sąlygos²⁷¹, dar kitaip vadinamos raudonąja knyga (toliau – Raudonoji knyga).

Tai yra viena iš populiariausių ir dažniausiai naudojamų formų;

- rangovo projektuojamų statybos ir inžinerinių darbų, elektros ir mechanikos įrenginių projektavimo ir statybos bei įrangos sutarties sąlygos²⁷², dar kitaip vadinamos geltonąja knyga (toliau – Geltonoji knyga). Ši sutarties forma naudojama montavimo, projektavimo ir statybos darbų atlikimui energetikos, mechanikos gamybos įmonėms, taip pat statybos ir montavimo objektams projektuoti, statyti, montuoti pagal rangovo parengtą projektą²⁷³;

3. Statybos darbų subrangos sąlygomis (anglų k. *Conditions of Subcontract for Works of Civil Engineering Construction*);

4. Projektavimo ir statybos iki rakto sutarties sąlygomis (anglų k. *Conditions of Contract for Design – Build and Turkey*): I dalis. Bendrosios sąlygos; II dalis. Sąlygų paruošimo konkrečiam pritaikymui nurodymai, pasiūlymo bei sutarties formos;

5. Elektros ir mechaninių darbų sutarties sąlygomis (anglų k. *Conditions of Contract for Electrical and Mechanical Works*);

6. Konkurso procedūra (anglų k. *Tendering Procedure*).

²⁶⁹ Minėto įsakymo antrame punkte yra nustatyta, kad anksčiau nurodyti leidiniai taikomi statybos techninio reglamento STR 1.01.01.1996 „Normatyvinių statybos techninių dokumentų sistema, jų rengimas ir tvirtinimas“, patvirtinto Statybos ir urbanistikos ministerijos 1996 m. rugsėjo 30 d. įsakymu Nr. 128 (Žin., 1996, Nr. 93-2197), nustatyta tvarka, vadovaujantis Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įsipareigojimais, Lietuvos Respublikos įstatymais bei statybą reglamentuojančių ir kitų teisės aktų reikalavimais.

²⁷⁰ Daugiau apie tai: Informaciniai fondai [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lspi.lt/informaciniai_fondai.html>. Vadovaujantis 1999 m. gegužės 4 d. Lietuvos aplinkos ministerijos informaciniu pranešimu Dėl FIDIC leidinio „Užsakovo/konsultanto pavyzdinė paslaugų sutartis“ (*Valstybės žinios*, 1999-05-12, nr. 41) į lietuvių kalbą yra išversta „Užsakovo/konsultanto pavyzdinė paslaugų sutartis“. Šis leidinys yra parengtas pagal FIDIC „Užsakovo/konsultanto pavyzdinės paslaugų sutarties“ (*Client/Consultant Model Services Agreement*) 3-iojo leidimo anglų kalba 1998 m. tekstą, tačiau yra išversta ir dalis kitų leidinių, nors oficialiai apie tai nepranešama.

²⁷¹ *FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the employer*. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

²⁷² *FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor*. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

²⁷³ Ši sutarties forma taip pat yra viena iš dažniausiai naudojamų FIDIC modelinių sutarčių formų, kadangi labai dažnai užsakovai paveda rangovams ir projektavimo darbų atlikimą. Ypač dažnai ši forma naudojama įgyvendinant infrastruktūros projektus.

- inžinerinių darbų, pirkimų ir statybos („iki rakto“) sutarčių sąlygos²⁷⁴, dar kitaip vadinamos sidabrine knyga (toliau – Sidabrinė knyga). Ši sutarties forma naudojama darbams, kuriuose užsakovas dalyvauja minimaliai, o rangovas maksimaliai – nuo projektavimo ir eksploatacijoje²⁷⁵;

- trumpa sutarties forma Trumpoji sutartis²⁷⁶, dar kitaip vadinama žaliaja knyga arba trumpąja forma. Ši sutarties forma naudojama statybos ir montavimo darbų atlikimui pagal užsakovo parengtą projektą.

Taip pat 2008 metais buvo išleista ir vadinamoji auksinė knyga – Projektavimas, statyba, valdymas²⁷⁷. Tačiau net ir ši palyginti naujai išleista sutarties forma susilaukia praktikuojančių teisininkų kritikos²⁷⁸.

Tai, kad yra parengtos įvairios modelinių sutarčių formos, sutarties šalims suteikia galimybę pasirinkti jų įsitraukimo į statybos procesą laipsnį, t. y. priklausomai nuo to, kaip aktyviai užsakovas siekia dalyvauti statybos procese²⁷⁹.

FIDIC Raudonoji ir Geltonoji knygos buvo plačiai naudojamos pastaruosius dešimtmečius ir buvo pripažintos (be kitų privalumų)²⁸⁰ dėl savo

²⁷⁴ *FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects*. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC)

²⁷⁵ Pastebėtina, jog ši forma yra labai patogi užsakovui, kadangi daugelį įsipareigojimų prisiima rangovas, tačiau net ir sudarius šią sutartį užsakovui išlieka pareiga bendradarbiauti su rangovu, pateikiant informaciją, derinant parengtą projektą, priimant pastatytą statinį ir pan. HUSE, Joseph A. *Understanding and Negotiating Turnkey and EPC Contracts*. Second Edition. London; Sweet & Maxwell, 2002, p. 6.

²⁷⁶ Anglų k. *The Short Form of Contract*. First edition, 1999.

²⁷⁷ Anglų k. *Design Build Operate*. Ši forma yra skirta tiems projektams, kuriuose užsakovas siekia to, kad rangovas ne tik suprojektuotų, pastatytų, bet ir kurį laiką valdytų pastatytą pastatą, tokiu būdu užsakovui suteikiama papildomo tikrumo, kad rangovas atsakingiau atliks savo įsipareigojimus projektavimo ir statybos metu, nes pats rangovas administruos pastatytą objektą, o tai lemia jo suinteresuotumą, kad visi darbai būtų atlikti kokybiškai, be vėlavimo ir pan. Daugiau apie tai: WADE, Christopher. FIDIC introduces the DBO form of contract – the new gold book for design, build and operate projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 14–27.

²⁷⁸ Daugiau apie kritiką FIDIC DBO formai žiūrėti: LANDSBERRY, Samantha. FIDIC design build operate – glitter or gold? In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 156–189. Taip pat žiūrėti: REYNOLDS, Tim. The FIDIC Gold Book – some preliminary comments. In *Construction law international*, March 2009, vol 4, issue 1, p. 9–13.

²⁷⁹ MURDOCH, John, HUGHES, Will. *Construction Contracts – Law and Management*. Fourth Edition. London: Spon press, 2008, p. 88.

²⁸⁰ Pažymėtina, kad modelinių sutarčių sąlygų privalumai gali būti prarasti ar sukurtas šalių balansas gali būti labai greitai iškreiptas, jei sutarties sąlygas bus bandoma neprofesionaliai pakeisti. Sutarties nuostatos yra viena su kita labai susijusios ir bet koks jų sąlygų pakeitimas gali lemti neigiamus padarinius nustatytai sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrai. Tačiau, ko gero, nėra galimybės sukurti idealios sutarties, kuri tiktų visiems atvejams, juo labiau kadangi sutarties šalys yra visada

principų, kuriais yra subalansuotas rizikos pasidalijimas tarp užsakovo ir rangovo²⁸¹.

FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra parengtos remiantis ilgamete patirtimi ir tradicijomis, dėl to jos yra plačiai pripažįstamos. Darbe, analizuojant statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareigą, įgyvendinant konkrečias teises ir pareigas, daugiausiai yra remiamasi Raudonąja knyga, nes tai tradiciškai laikoma pagrindine forma, tačiau yra atskleidžiami Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų skirtumai²⁸².

Kadangi darbe yra minimos ir kitos formos, trumpai galima paminėti pagrindinius šių modelinių sutarčių formų panašumus ir skirtumus.

Pirma, Raudonoji, Geltonoji ir Sidabrinė knygos yra trys pagrindinės formos, turinčios po 20 bendrosios dalies skyrių (anglų k. *clauses*), iš kurių 17 yra identiški²⁸³.

Antra, Raudonosios ir Geltonosios knygų formos išsiskiria tuo, kad jose yra subalansuotos šalių teisės ir pareigos, atsakomybė²⁸⁴. O Sidabrinė knyga

laisvos susitarti dėl tam tikrų dalykų individualiai. Todėl FIDIC modelinių sutarčių sąlygų tekstas yra pateikiamas ir vadinamas bendrosiomis sąlygomis (anglų k. *general conditions*). Taip pat sutarčių sudarymo vadovai pateikia ypatingąsias sąlygas (anglų k. *particular conditions*). Visas specialiąsias sąlygas galima aptarti ypatingosiose sąlygose, kurių formos taip pat yra parengtos, atsižvelgiant į tai, ką statybos rangos sutarties šalys dažniau siekia pakeisti sudaromose sutartyse. Esant tokiai situacijai, jog bendrosios sutarties sąlygos netenkina šalių, šalims rekomenduojama vadovautis ypatingoje dalyje pateikiamomis formuluotėmis tam, kad nebūtų padaroma esminių klaidų, taisant bendrųjų sąlygų formuluotes. Taip pat yra pateikiamos modelinės pranešimų formos, arbitrų skyrimo ir kitų sutarties vykdyme galinčių prireikti dokumentų formos.

Be to, atsižvelgiant į tai, kad FIDIC sutartys yra sudaromos dažniausiai stambių investicinių nekilnojamojo turto projektų, turinčių tarptautinį elementą, įgyvendinimui, rangovo atranka vykdoma konkurso būdu. Užsakovas pateikia visas konkurso įgyvendinimui būtinas sąlygas, o rangovas, įvertinęs konkurso sąlygas, pateikia savo pasiūlymą pasiūlymo laiško forma (anglų k. *letter of tender*), kurio priede yra pateikiamos visos individualios sąlygos, tai ir šalių pavadinimas, kainos, taikoma teisė ir t. t. Vėliau šalys sudaro trumpą susitarimą dėl sutarties (anglų k. *contract agreement*). Jei susitarime nėra aptariamų išimties iš bendrųjų sąlygų taisyklių, bendrosios sąlygos lieka nepakeistos tokios, kokios yra.

²⁸¹ *FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects*. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC). Ižanginė pastaba pirmam leidimui. Tačiau būtina pabrėžti tai, jog, daugelio autorių nuomone, paskutinės redakcijos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos labai nukrypo nuo sutarties šalių rizikos balanso ir daugelis užsakovo rizikų buvo permestos rangovui. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 260, p. 89.

²⁸² Esminiai šių modelinių sutarčių formų skirtumai yra išvardyti TOTTERDILL, W. Brian. *FIDIC users' guide. A practical guide to the 1999 red book*. London: Thomas Telford Publishing, 2001, p. 21–24.

²⁸³ Žalioji knyga yra trumpoji forma, turinti 15 skyrių (10 puslapių), kurioje nuostatos perimtos ir iš Raudonosios, ir iš Geltonosios knygų. Šioje formoje sutartinė darbų kaina yra fiksuota, projektą rengia užsakovas ir yra šiek tiek supaprastintas turinys. Taigi ši forma naudojama paprastesnių statybos projektų įgyvendinimui.

yra laikoma užsakovo forma, nes užsakovo dalyvavimas statybų procese yra minimalus ir didžiąją atsakomybės dalį prisiima rangovas²⁸⁵. Pastebėtina, kad iškilus reikalui, toks rizikų paskirstymas, koks yra numatytas Sidabrinėje knygoje, sunkiai gali būti įgyvendinamas daugelyje kontinentinės teisės tradicijos valstybių²⁸⁶. Kaip pažymi R. Knutsonas, pagal anglų teisę, praktinis sutarčių laisvės principo taikymas šios sutarties įgyvendinimui gali sukelti mažiau problemų, tačiau sutarčių interpretavimo doktrinos, tokios kaip nesąžiningų sąlygų doktrina, *contra preferentem* doktrina ir kitos, gali tapti pagalba šalims, kurios susiduria su rizikos paskirstymu pagal šios sutarties sąlygas²⁸⁷ (nors su tuo ir nesutinka dalis autorių²⁸⁸).

Trečia, nors šių modelinių sutarčių sąlygos yra labai panašios, tačiau esami jų skirtumai yra esminiai. Kuria sutarties formą naudoti, sudarant statybos rangos sutartį konkrečių darbų atlikimui, priklauso nuo šalių susitarimo. Tačiau galima išskirti pagrindinius esminių skirtumų kriterijus, kurie yra darbo 3 priede²⁸⁹.

Kaip minėta, be FIDIC modelinių sutarčių sąlygų, yra ir kitų inžinierių asociacijų, kurios yra parengusios savo modelines sutarčių formas. Viena iš tokių yra Europos tarptautinių rangovų sąjunga, kurios sutrumpinimas yra

²⁸⁴ Šiose formose yra numatytas inžinierius (anglų k. *engineer*), kuris, vadovaujantis šių sutarčių 3.1.a.punktu, nors ir veikia užsakovo naudai, tačiau jam nustatytas objektyvumo kriterijus. Vadovaujantis šių sutarčių 3.5 punktu, inžinierius turi priimti sąžiningus sprendimus, atsižvelgdamas į visas su ginču susijusias aplinkybes ir vadovaudamasis sutartimi.

²⁸⁵ Vadovaujantis šios sutarties 4.12 punktu, pasirašydamas sutartį, rangovas prisiima visišką atsakomybę, numatęs visus sunkumus ir išlaidas tam, kad galėtų užbaigti darbus. Tačiau net ir šioje sutartyje užsakovui išlieka tam tikras rizikos laipsnis, kad sutartis gali būti neįgyvendinta, nes egzistuoja neįmanomumo sąlyga (anglų k. *impossibility clause*), t. y. šios sutarties 19.7 punkte yra numatyta, jeigu įvyksta koks nors šalių nekontroliuojamas (įskaitant, tačiau neapsiribojant nenugalima jėga) įvykis arba aplinkybės, atimančios realią arba teisinę galimybę vienai kuriai nors šaliai arba abiem šalims vykdyti jos arba jų sutartinius įsipareigojimus, arba pagal sutarčiai taikomus įstatymus šalims suteikiama teisė būti atleistoms nuo tolesnio sutarties vykdymo.

²⁸⁶ *Cit. op.* 263, p. 39.

²⁸⁷ *Ibid.*, p. 39.

²⁸⁸ Kitų autorių nuomone, priešingai, kaip vienas iš modelinių sutarčių sąlygų privalumų yra nurodoma tai, kad tokioms sutartims, kurios yra parengtos minėtų organizacijų, o ne sutarties šalių, nėra taikoma *contra preferentem* doktrina. Bent jau šios pozicijos griežtai laikosi Anglijos teismų praktika. Daugiau apie tai: FURST, Stephen, RAMSEY, Vivian. *Keating on Construction Contracts*. Eight edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 62.

²⁸⁹ Esminiai kriterijai, pasirenkant naudotiną formą yra: pirma, funkcijų pasiskirstymas (ypatingas dėmesys tam, kas atlieka projektavimą); antra, rizikų pasiskirstymas (tai vertinamasis kriterijus, nepaskirstytos rizikos atvejai: kuri šalis geriausiai gali numatyti kylančią riziką, ją kontroliuoti arba ją išlaikyti ir prisiimti, kuri šalis labiausiai nukentėtų ar išloštų nuo tokios rizikos atsiradimo); trečia, vaidmuo projekto valdyme; ketvirta, atsiskaitymo tvarka už atliktus darbus.

EIC²⁹⁰. Taip pat ši organizacija yra žinoma dėl to, kad yra išleidusi FIDIC sutarčių komentarus, kuriuose negailima kritikos FIDIC parengtoms modelinėms sutartims. Tokia kritika FIDIC parengtoms modelinių sutarčių sąlygoms yra suprantama, kadangi EIC atstovauja rangovų interesus, o FIDIC parengtuose leidiniuose yra bandoma subalansuoti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą arba net yra daugiau ginami užsakovų interesai.

1.6.3. Pareigos bendradarbiauti principas statybos modelinių sutarčių formose

Taigi įvertinkime Lietuvoje rekomenduotinių ir dar kelių kitų modelinių sutarčių sąlygų pareigos bendradarbiauti formuluotes. Ar tai yra įmanoma atlikti viename darbo skyriuje ir, jei neįmanoma, kodėl?

Visos žinomesnės modelinės sutartys yra susijusios su bendradarbiavimo principu. Pareigos bendradarbiauti principas ypač didžiulę reikšmę turi visose bendrosios teisės tradicijos valstybėse paplitusiose modelinėse sutartyse. Tai paaiškinama tuo, kad, kaip jau buvo minėta, Anglijos teisėje yra vengiama naudoti sąžiningumo principo sąvoką, todėl vietoj sąžiningumo pareigos plačiai taikoma būtent bendradarbiavimo pareiga²⁹¹.

Pirmiausia užsakovo bendradarbiavimo pareiga, numatyta ECC (anglų k. *Engineering and Construction Contract*) formos 10.1 straipsnyje. Antra, bendradarbiavimo pareiga yra ypač išskiriama Jungtinėje Karalystėje plačiai naudojamose NEC3 (anglų k. *The New Engineering Contract*) patvirtintose sutarčių formose. Nurodoma, kad NEC3 modelinės sutarčių formos yra parengtos vadovaujantis šiuolaikinės sutarčių teisės principais, kur iškeliamas

²⁹⁰ Anglų k. *European International Contractors*. EIC įkurta 1970 m. ir šiuo metu jos narės yra 16 Europos valstybių. *Basics. European International Contractors*. [Žiūrėta 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.eicontractors.de/seiten/basics/main.php>>. Deja, nei viena Lietuvos organizacija nėra prisijungusi prie EIC. Ši organizacija yra išleidusi statybos „iki rakt“ sutarties sąlygas (anglų k. *EIC Turnkey Contracts*), EIC subalansuoto įsigijimo mėlynąją knygą (anglų k. *EIC Blue Book on Sustainable Procurement*).

²⁹¹ *Cit. op.* 86, p. 425.

sąžiningumo, bendradarbiavimo principų reikšmė²⁹². Tačiau darbe nebus detaliam analizuojamos bendrosios teisės tradicijos valstybėse paplitusios modelinių sutarčių formos²⁹³.

Kooperavimosi pareiga numatyta ir Lietuvos statybininkų asociacijos rekomenduojamoje Statybos rangos sutarties pavyzdinėje formoje ir Bendrosiose statybos rangos sutarčių sąlygose²⁹⁴. Šios sutarties 3.1.2 punkte yra nurodyta, kad statybos rangos sutarties šalys sutarties vykdymo metu privalo bendradarbiauti (kooperavimosi pareiga).

Toliau detaliam analizuojamos būtent FIDIC modelinių sutarčių sąlygos, kuriose taip pat labai didelis dėmesys yra skiriamas šalių bendravimui²⁹⁵. Bendradarbiavimo pareiga yra įvardijama ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Rangovo pareiga bendradarbiauti yra numatyta Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.6 punkte, kurie iš esmės yra identiški, t. y. bendradarbiavimo pareigos turinys apibrėžiamas taip pat. Ar FIDIC modelinių sutarčių sąlygose nurodytas pareigos bendradarbiauti punktas pateikia tinkamą atsakymą, kaip turi būti įgyvendinama pareiga bendradarbiauti?

Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų minėto punkto pirmajame paragrafe yra nurodoma, kad rangovas, kaip numatyta sutartyje arba laikydamasis inžinieriaus nurodymų, privalo sudaryti tinkamas sąlygas darbus vykdyti: (a) užsakovo personalui, (b) visiems kitiems užsakovo įdarbintiems rangovams, ir (c) bet kurios teisėtos viešos valdžios įstaigų personalui, kurie gali būti įdarbinti statybvietėje arba šalia jos atlikti bet kurį darbą, neįtrauktą į

²⁹² Be to, nurodoma, jog bendradarbiavimo principas yra esminis principas NEC3 modelinių sutarčių sąlygų formose. Daugiau apie bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą NEC3 modelinių sutarčių formose, žiūrėti: *Cit. op.* 101, p. 128–153 ir *Cit. op.* 109, p. 289–325.

²⁹³ Daugiau apie statybos modelinių sutarčių formas, žiūrėti: *Cit. op.* 279, p. 104–112.

²⁹⁴ *Statybos rangos sutarties pavyzdinė forma ir Bendrosios statybos rangos sutarčių sąlygos*. Pritarta Lietuvos statybininkų asociacijos prezidiumo 2005 m. vasario 9 d. nutarimu Nr. 1. Suderinta Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2005 m. gegužės 16 d. raštu Nr. (13-2)-D8-3830. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.statybininkai.lt/?id=2235>>.

²⁹⁵ Tiksliau – vienam iš pagrindinių pareigos bendradarbiauti elementų – informavimui. Todėl šalys, pasirinkusios FIDIC modelinės sutarties sąlygą ir siekdamos išvengti galimų rizikų, turi ypač atidžiai vertinti teikiamus pranešimus. *Cit. op.* 265, p. 2.

sutartį²⁹⁶. Tokiu būdu minėtame punkte yra įvardijami tik keli pareigos bendradarbiauti turinio elementai – pareiga sudaryti tinkamas darbo sąlygas užsakovui ir jo nurodytiems asmenims, atlikti darbus, kurie nėra numatyti sutartyje. Taigi rangovas neturi sudaryti kliūčių šiems asmenims atlikti savo įsipareigojimus užsakovui.

Be to, kaip nurodyta Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.6 punkto paskutiniame paragrafe, jeigu sutartyje numatyta, kad užsakovas privalo rangovo žinion perduoti kuriuos nors pamatus, statinius, įrenginius arba privažiavimo priemones pagal rangovo dokumentus, tai rangovas tuos dokumentus privalo pateikti inžinieriui specifikacijoje nustatytu laiku ir nurodytais būdais²⁹⁷. Tokiu būdu pats užsakovas turi būti įgyvendinęs savo priešpriešinę prievolę ir pasirūpinęs būtinos informacijos pateikimu laiku ir tinkamai²⁹⁸.

Akivaizdu, kad pateiktos nuostatos neatskleidžia pareigos bendradarbiauti principo esmės. Apskritai, vertinant bendradarbiavimo principą klasikine prasme, gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad FIDIC modelių sutarčių sąlygose apskritai nėra įtvirtintas bendradarbiavimo principas. Tačiau tai yra klaidinga nuomonė – pareiga bendradarbiauti yra numatyta ne tik minėtose normose, bet ir kyla iš kitų nuostatų. Tai verčia atlikti detalią FIDIC modelių sutarčių sąlygų atitinkamų nuostatų analizę. Šiame darbe analizuojant konkrečias statybos rangos sutarties šalių pareigas bei nurodant FIDIC nustatytas sąlygas, taip pat išryškėja tai, kad egzistuoja ir kiti pareigos bendradarbiauti elementai ir šalys privalo bendradarbiauti vykdydamos sutartį.

²⁹⁶ Sidabrinėje knygoje egzistuoja analogiška nuostata, tik vietoje inžinieriaus yra numatytas užsakovas.

²⁹⁷ Sidabrinėje knygoje egzistuoja analogiška nuostata, tik vietoj inžinieriaus numatytas užsakovas.

²⁹⁸ Taip pat ir užsakovas turi pareigą bendradarbiauti su rangovu. 2.3 punkte nurodoma, kad užsakovas yra atsakingas, kad jo personalas bei kiti užsakovo rangovai statybvietėje: (a) bendradarbiautų, remdami rangovo veiksmus, pagal sutarties 4.6 punktą [*Bendradarbiavimas*], ir (b) imtųsi veiksmų, panašių į tuos, kurių imasi rangovas pagal 4.8 punkto [*Sauga darbe*] pastraipa (a), (b) ir (c) ir pagal 4.18 punkto [*Aplinkos apsauga*] reikalavimus. Tai yra, ne tik pats užsakovas, bet ir kiti su juo susiję asmenys (ne tik personalas, bet ir inžinierius, architektas ir pan.), turi pareigą bendradarbiauti su rangovu. Taigi užsakovo rūpestis yra užtikrinti, kad su juo susiję asmenys bendradarbiautų su rangovu. Tiesa, tai atitinka ir paties užsakovo interesus, nes tokiu būdu užtikrinama tinkamesnė statybų proceso eiga. Daugiau apie tai: GLOVER, Jeremy, HUGHES, Simon, THOMAS, Christopher. *Understanding the New FIDIC Red Book. A Clause-By-Clause Commentary*. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 46.

Darbo autorius palaiko J. Gloverio, S. Hugheso, C. Thomaso nuomonę, kad minėtas 4.6 punktas, išskyrus pavadinimą – bendradarbiavimas, neturi nieko bendro su bendradarbiavimo pareiga, kuri suprantama grynąja prasme, kaip partnerystė. Šis punktas suprantamas tiesiog kaip užsakovo teisė į sutarties pakeitimus, susijusius su kitų asmenų dalyvavimu statybos aikštelėje²⁹⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad bendradarbiavimą gali padėti pasiekti: (i) sutarties tekste naudojamos atviros normos, o ne apibrėžiančios ir norminės sąlygos, (ii) dėmesys projekto valdymui, (iii) sutarties sąlygos, užtikrinančios sutarties šalių komunikavimą, (iv) sutarties sąlygos, skatinančios šalių atvirumą, tikslų suderinamumą ir pan.³⁰⁰ Taigi, nors tai, ar pareiga bendradarbiauti yra numatyta sutarties tekste, ar ne, dar nėra pagrindinis kriterijus, lemiantis sutarties šalių pareigą bendradarbiauti, svarbu yra tai, ar pats sutarties tekstas orientuoja šalis į bendradarbiavimą, kokia dvasia yra įgyvendinama sutartis, taip pat tai, kokia yra teisinė norminė bazė, t. y. ar ji nustato pareigą šalims bendradarbiauti. Tai, kaip pareiga bendradarbiauti yra įtvirtinta FIDIC modeliųjų sutarčių sąlygose ir kaip šis principas yra įgyvendinamas, būtent ir bus atskleista, atliekant atitinkamų FIDIC modeliųjų sutarčių nuostatų analizę.

1.7. Pareigos bendradarbiauti principas Lietuvos teisėje

Ar Lietuvos teisėje įtvirtintas pareigos bendradarbiauti principas ir ar šio principo aiškinimas atitinka jau anksčiau aptartuose lyginamosios privatinės teisės dokumentuose įtvirtintą pareigos bendradarbiauti principą ir jo aiškinimą³⁰¹? Koks šio principo santykis su kitais pozityviojoje teisėje įtvirtintais ir Lietuvos teisės moksle plėtojama civilinės teisės principais?

²⁹⁹ *Ibid.*, p. 92.

³⁰⁰ *Cit. op.* 13, p. 4–22.

³⁰¹ Nors į šį klausimą išsamiai galima atsakyti tik detalai analizuojant visą statybos rangos sutartinių santykių norminį reglamentavimą ir teismų praktiką (tam skirta visa 3 darbo dalis), tačiau būtina pažvelgti ir aptarti bendroesius klausimus, padedančius išskirti šio principo taikymo problematiką.

1.7.1. Pareigos bendradarbiauti principas ir kiti civilinės teisės principai

Prof. V. Mikelėnas yra pažymėjęs, kad nė vieno principo negalima suabsoliutinti, nes nė vienas iš jų nėra absoliutus. Vieno principo absoliutinimas kartu gali reikšti kito pažeidimą³⁰². Atsižvelgiant į tai, darbe būtina bent trumpai aptarti pagrindinius principus, kurie svarbūs taikant ir pareigos bendradarbiauti principą.

Pareigos bendradarbiauti principas yra aiškiai įtvirtintas pozityviojoje teisėje. LR CK 6.38 straipsnio 3 dalyje yra pabrėžiama, kad kiekviena šalis turi atlikti savo pareigas kuo ekonomiškiau ir vykdydama prievolę bendradarbiauti su kita šalimi (šalių pareiga kooperuotis). Tokiu būdu pabrėžiama, kad prievolių teisinių santykių dalyviai, įgyvendindami prievoles, privalo įgyvendinti bendradarbiavimo pareigą. Šalių pareiga bendradarbiauti, įgyvendinant savo teises ir pareigas, tai yra, pareiga vadovautis bendradarbiavimo principu vykdant sutartį, yra reikšminga sutarčių teisėje, kuri yra prievolių teisės sudėtinė dalis. LR CK 6.200 straipsnio 2 dalyje yra pabrėžiama, kad, vykdydamos sutartį, šalys privalo bendradarbiauti ir kooperuotis. Tokiu būdu ir sutarčių teisėje yra įtvirtinamas šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principas, kuris yra universalus sutarčių teisės principas. Pareigos bendradarbiauti principas tėra vienas iš daugelio prievolių teisės principų, todėl toliau būtina, kiek tai leidžia darbo apimtis ir tyrimo objektas, atskleisti pagrindinius prievolių teisės principus, kurie yra labiausiai susiję su pareigos bendradarbiauti principu.

Konstitucijos³⁰³ 28 straipsnyje (taip pat LR CK 1.137 straipsnio 2 dalyje) yra įtvirtintas vienas pagrindinių teisės principų – *teisėtumo principas*, kur nurodoma, kad įgyvendindamas savo subjektines teises, teisės subjektas turi laikytis įstatymų bendrojo gyvenimo taisyklių, geros moralės principų. Pažeidus teisėtumo principą, nebūtinai gali būti atsisakoma ginti teises, tačiau

³⁰² MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 192.

³⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (*Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, nr. 33-1014).

gali būti sumažintas teisių gynimas³⁰⁴. Be to, teisėtumo principas bus pažeistas ir tada, kai bus peržengtos civilinių teisių įgyvendinimo ribos, civilinės teisės įgyvendinamos piktnaudžiaujant teisėmis³⁰⁵. Kaip matome, teisėtumo principu iš esmės yra siekiama tų pačių tikslų, kaip ir pareigos bendradarbiauti principu, tai yra, užtikrinti bendrojo geros moralės principų laikymosi, kas padeda įgyvendinti sutartis net ir tais atvejais, kai šalys, sudarydamos sutartį, siekia priešpriešinių tikslų.

Kitas vienas svarbiausių bendrųjų teisės principų – *proporciumo principas*, yra įtvirtintas LR CK 1.2 straipsnyje. Jis reiškia teisių įgyvendinimo ir kitų veiksmų atlikimo ribą, kai teisių įgyvendinimas ar kitų veiksmų atlikimas neatitinka tikslo, kurio siekiama įgyvendinant teisę ar atliekant veiksmus, ir priemonių bei padarinių, kurių atsiranda arba gali atsirasti įgyvendinant teisę ar atliekant veiksmus, protingo santykio³⁰⁶. Proporciumo principu, kaip ir pareigos bendradarbiauti principu, yra siekiama užtikrinti teisių ir pareigų pusiausvyrą, tačiau pareigos bendradarbiauti principą tenka derinti su proporciumo principu, kuris padeda nustatyti paties pareigos bendradarbiauti principo ribas per proporciumo matą.

LR CK 1.5 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Šioje normoje išdėstyti civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio reikalavimai yra bendrieji, o kartu ir pagrindiniai civilinės teisės principai. Šiais principais vadovautis privalo ir prievolinių teisinių santykių dalyviai³⁰⁷.

Pirmasis iš nurodytos pagrindinių principų triados – *teisingumo principas* apibrėžiamas per teisingumą. Teisingumas – tai vidinis žmogaus jausmas,

³⁰⁴ MIZARAS, Vytautas. Civilinių teisių įgyvendinimas ir gynimas. In *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 537.

³⁰⁵ *Ibid.*, p. 537.

³⁰⁶ *Ibid.*, p. 537.

³⁰⁷ Daugiau apie tai, kaip keitėsi formalizmas sutartiniuose teisiniuose santykiuose, žiūrėti: MITKUS, Sigita. Formalism in contractual business relations in the context of transformation: the case of lithuania. In *Transformations in business & economics*, vol. 7, no. 2(14). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 49–66.

suvokimas, kas gera, kas bloga, tai teisės kriterijus ir tikslas³⁰⁸. Teisingumas yra idealus teisės kriterijus ir tikslas³⁰⁹. Kaip yra nurodęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdų, tikslų – teisingumas. Negalima pasiekti teisingumo tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Elgiantis vienašališkai, būtų ignoruojama humaniškoji teisės paskirtis, didėtų socialinių konfliktų galimybė³¹⁰. Pareigos bendradarbiauti principu taip pat siekiama užtikrinti ir teisingumo principo įgyvendinimą, nes sutarties šalys, tinkamai įgyvendindamos pareigą bendradarbiauti, kartu užtikrina ir teisingumo įgyvendinimą. Galima teigti, kad pats pareigos bendradarbiauti principo taikymas teismų praktikoje gali būti pateisinamas teisingumo principu. Kaip yra nurodęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismas, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija³¹¹.

³⁰⁸ VILEITA, Alfonsas. Civilinės teisės principai. In *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 30.

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 30. Kaip ten pat papildomai nurodo A. Vileita, teisės norma yra abstrakti elgesio taisyklė. Kiekvienas ginčas, kiekviena byla konkreti. Sprendžiant kilusį ginčą, abstrakti teisės norma taikoma konkrečiam atvejui. Ji turi būti taikoma atsižvelgiant į teisingumo reikalavimus. Šitaip teisės normos reikalavimai papildomi derinant su teisingumo reikalavimais. Teisingumas sudaro galimybę šalinti tiesinio reguliavimo spragas.

³¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" papildymo ir pakeitimo" 8 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 12 straipsnio pirmosios dalies 3 punktas, ir Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo papildymo ir pakeitimo" 23 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 16 straipsnio septintasis punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (*Valstybės žinios*, 1995, nr. 22-516).

³¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 "Dėl Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo" patvirtintų Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų

Antrasis iš nurodytos pagrindinių principų triados – *protingumo principas* reikalauja, kad asmuo elgtųsi apdairiai, atidžiai, teisingai ir sąžiningai³¹². Protingumas yra asmens sąžiningumas objektyviaja prasme, o senovės Romos teisininkų būtų įvertintas per *bonus pater familias* standartą. LR CK protingumas apibrėžiamas kaip moralinis imperatyvas – elkis su kitais taip, kaip pats norėtum, kad elgtųsi su tavimi³¹³. Kaip ir teisingumo principo atveju, protingumo principas reikalauja, kad sutarties šalys bendradarbiautų ir padėtų viena kitai įvykdyti savo pareigas. Taip pat protingumo principas padeda įvertinti pareigos bendradarbiauti principo ribas, juk būtų neprotinga, kad viena sutarties šalis vien tik tam, kad įgyvendintų bendradarbiavimo pareigą, paaukotų savo interesus ar imtų įgyvendinti kitos sutarties šalies prisiimtus įsipareigojimus. Dėl šios priežasties bendradarbiavimo principo taikymas remiasi būtinumo ir pagrįstumo testu, kuris yra glaudžiai susijęs su protingumo principu, lemiančiu abiem sutarties šalims pareigą elgtis apdairiai, atidžiai vykdant savo prievoles, juk kiekviena sutarties šalis turi elgtis taip, kad jos elgesys atitiktų bendrą rūpestingumo pareigą.

Trečiasis iš nurodytos pagrindinių principų triados – *sąžiningumo principas*, kuris yra subjektyvus etinis reiškiny³¹⁴. LR CK, įtvirtindamas sąžiningumo principą LR CK. 1.5, 6.38, 6.158 ir kituose straipsniuose, įtvirtina dar romėnų teisėje suformuotą ir per ilgus amžius plėtotą *bona fides* principą. Sąžiningumo principo turinys nėra detalizuojamas LR CK, šio principo aiškinimas ir turinys yra plėtojamas teismų praktikoje, teisės doktrinoje.

LR CK komentare, sąžiningumas yra apibrėžiamas kaip vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį³¹⁵. Tai atitinka Vokietijos teisės doktrinoje vartojamus terminus „*True und Glaube*“ (objektyvusis sąžiningumas) bei „*Guter Glaube*“

įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai (*Valstybės žinios*, 2008, nr. 23-852).

³¹² *Cit. op.* 308, p. 31.

³¹³ *Cit. op.* 57, p. 76.

³¹⁴ *Cit. op.* 308, p. 31.

³¹⁵ *Cit. op.* 239, p. 71.

(subjektyvusis sąžiningumas)³¹⁶. Objektivus sąžiningumas – tai asmens elgesys atitinkantis protingo, rūpestingo ir teisingo asmens elgesį tam tikroje situacijoje, t. y. ar asmuo turėjo ką nors daryti, ar ne. Šio principo aiškinimas LR CK yra grindžiamas dviem bendraisiais teisės principais – protingumo ir teisingumo, kaip sąžiningumą papildančiais kriterijais. Subjektyvusis sąžiningumas yra suprantamas kaip asmens psichikos būseną, t. y. ar asmuo galėjo ką nors daryti ar nedaryti³¹⁷. Subjektyvaus sąžiningumo atveju reikia atsižvelgti į tokius kriterijus kaip asmens savybės, jo socialinė padėtis, išsilavinimas, bylos aplinkybės ir pan. (faktinis sąžiningumas – veiksmai atlikti tyčia ar netyčia). Objektivaus sąžiningumo atveju kalbama apie kaltus ir nekaltus asmens veiksmus. Sudėjus šiuos du aspektus, sąžiningumas analizuojamas per asmens tyčia (netyčia) padarytus kaltus (nekaltus) veiksmus, o konkrečioje situacijoje – ar asmuo turėjo ir galėjo elgtis ar nesielgti tam tikru būdu. Nors sąžiningumo, kaip ir kitų teisės principų, įtvirtintų LR CK 1.5 straipsnyje, turinys ir nėra atskleidžiamas LR CK 1.5 straipsnyje, tačiau jo turinio elementus galima nustatyti ne tik teismų praktikoje, bet ir doktrinoje. Pavyzdžiui, LR CK komentare nurodoma, kad sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo apie teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus ir panašiai³¹⁸.

Kaip matome, LR CK komentatorių nuomone, sąžiningumo principo turinys persidengia su pareigos bendradarbiauti principu. Toks šių principų turinio persidengimas, autoriaus nuomone, galėtų būti pateisinamas tik istoriškai, kadangi komentuojant sąžiningumo principą buvo remtasi užsienio šalių praktika, kuriose pareigos bendradarbiauti principas nėra įtvirtintas kaip savarankiškas sutarčių teisės principas, todėl būtent sąžiningumo principu yra bandoma kompensuoti pareigos bendradarbiauti principo trūkumą. Lietuvoje įtvirtinus pareigos bendradarbiauti principą sutarčių teisėje, sąžiningumo principo svarba jokių būdu nesumažėja, tiesiog funkcijas, kurias buvo galima

³¹⁶ Žr. *Cit. op.* 95, p. 29.

³¹⁷ *Ibid.*, p. 76.

³¹⁸ *Cit. op.* 57, p. 78.

pasiekti sąžiningumo principu, šiuo metu galima pasiekti pareigos bendradarbiauti principu.

Sąžiningumo principo ir pareigos bendradarbiauti principo santykis bei pareigos bendradarbiauti principo objektyvus ir subjektyvus aspektai yra detaliau aptariami kitose šios darbo dalies skyriuose, nes Lietuvos teisės doktrinoje išskiriamas itin glaudus šių principų ryšys.

A. Vileita išskiria šiuos specialius civilinės teisės principus: *civilinio teisinio santykio subjektų lygiateisiškumas; nuosavybės neliečiamumas; sutarčių laisvės principas; nesikišimo į privačius santykius principas; teisinio apibrėžtumo ir teisėtų lūkesčių principas; proporcingumo principas; neleistinumo piktnaudžiauti teise principas; visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principas*³¹⁹.

Kaip nurodo prof. V. Mikelėnas, analizuodamas *šalių lygiateisiškumo principą*, dažniausiai šalis sieja tarpusavio teisės ir pareigos. Teisės uždavinys – užtikrinti protingą kreditoriaus ir skolininko teisių ir pareigų pusiausvyrą. Dėl įvairių priežasčių (ekonominio pranašumo, vyraujančios padėties rinkoje, patirties, išprusimo ir pan.) viena šalis gali mėginti nesąžiningai pasinaudoti savo galimybėmis ir įgyti nepateisinamą pranašumą, palyginti su kita šalimi. Jeigu toks pranašumas prieštarautų sąžiningumui, būtų pažeistas ir šalių lygiateisiškumo principas³²⁰. Kaip matome, šalių lygiateisiškumo principu siekiama iš esmės tų pačių tikslų, kaip ir pareigos bendradarbiauti principu, tai yra, bandoma subalansuoti šalių teises ir pareigas, kas padėtų užtikrinti prievolės įvykdymą.

A. Vileita nurodo, kad *sutarčių laisvės principas* lemia: 1) subjekto pasirinkimo laisvę; 2) sutarties turinio nustatymo laisvę; 3) sutarties formos laisvę. Išskiriant sutarties turinio nustatymo laisvę, pažymėtina, kad šią sutarties šalių laisvę riboja imperatyvios normos, kurių privalu laikytis ir kurių šalys laisva valia negali pakeisti³²¹. Kaip nurodo prof. V. Mikelėnas, šis principas yra būtina rinkos funkcionavimo prielaida, nes tik pripažįstant šalių

³¹⁹ Daugiau apie visus šiuos principus žiūrėti *Cit. op.* 308, p. 31–35.

³²⁰ *Cit. op.* 302, p. 196.

³²¹ *Cit. op.* 308, p. 33.

autonomiją yra galima verslo laisvė, grindžiama privačia iniciatyva ir atsakomybe³²². Mykolo Romerio universiteto civilinės teisės vadovėlio autoriai nurodo, kad XX a. įsitvirtinusi žmogaus teisių doktrina sureikšmino kolektyvizmo idėjas ir šiek tiek nutolo nuo individualizmo absoliutinimo. Nuolat buvo ieškoma protingos individualių ir visuomeninių interesų derinimo ir teisinės apsaugos pusiausvyros³²³. Pareigos bendradarbiauti principas, kaip jau buvo minėta anksčiau, būtent ir yra vienas iš tų šiuolaikinės sutarčių teisės principų, kuris apriboja sutarčių laisvės principą. Taikant pareigos bendradarbiauti principą, visų pirma jį būtina derinti su sutarčių laisvės arba šalių autonomiškumo principu, nes šių principų turinys ir siejami tikslai yra priešpriešinio pobūdžio. Todėl visada yra būtina pasverti, ar pagrįstas pareigos bendradarbiauti principo taikymas tais atvejais, kai šalys yra labai aiškiai susitarusios dėl kiekvienos iš jų prisiimamų pareigų.

Kaip nurodo Mykolo Romerio universiteto civilinės teisės vadovėlio autoriai, *proporciumo principas* yra kilęs iš Vokietijos teisinės sistemos, tačiau pripažintas ir kitose šalyse, įtvirtintas Europos Sąjungos teisės šaltiniuose. Šio principo taikymas ir privatiems santykiams leidžia įgyvendinti civilinio teisinio santykio šalių interesų pusiausvyrą³²⁴. A. Vileita nurodo, kad proporciumo principas sudaro sąlygas teisingumui įgyvendinti. Nors šalys sutartis sudaro laisva valia, jos pačios nustato tarpusavio teises ir pareigas. Tačiau kai sutartis yra ilgalaikė, gali pasikeisti vykdymo sąlygos (pabrangus darbo jėgai, medžiagoms, labai nuvertėjus pinigams) ir būti pažeista šalių teisių ir pareigų pusiausvyra³²⁵. Tokiu būdu proporciumo principu iš esmės yra siekiama tų pačių tikslų kaip ir pareigos bendradarbiauti principo atveju, tik tinkamas pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimas padeda įgyvendinti ir proporciumo principą (pavyzdžiui, iš esmės pasikeitus aplinkybėms, dėl kurių rangovas negali atlikti darbų, rangovas privalo pranešti apie tai

³²² *Cit. op.* 302, p. 198.

³²³ *Cit. op.* 58, p. 73.

³²⁴ *Ibid.*, p. 74.

³²⁵ *Cit. op.* 308, p. 35. Tuomet suinteresuota šalis gali kreiptis į teismą LR CK 6.204 str. nustatyta tvarka, kad būtų pakeistos sutarties sąlygos ir atkurta šalių sutartinių prievolių pusiausvyra.

užsakovui, o tuomet jau šalys sprendžia dėl galimybės pakeisti sutartį ir užtikrinti proporcingumo principo įgyvendinimą).

A. Vileita nurodo, kad *neleistinumo piktnaudžiauti teise principas* draudžia piktnaudžiauti savo teise, t. y. įgyvendinti savo teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ir įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės prigimčiai³²⁶. Vėlgi, neleistinumo piktnaudžiauti teise principu iš esmės yra siekiama tų pačių tikslų kaip ir pareigos bendradarbiauti principo atveju. Kartu šis principas, kaip ir protingumo principas, riboja pareigos bendradarbiauti principo taikymą, tai yra, nei viena iš šalių neturi piktnaudžiauti savo teisėmis ir reikalauti, kad kita šalis, vykdydama pareigą bendradarbiauti, peržengtų būtinos pagalbos ribas. Jei piktnaudžiaujant teisėmis buvo padaryta žala kitiems asmenims, atsiranda pagrindas asmeniui, piktnaudžiavusiam savo teise, taikyti civilinę atsakomybę³²⁷.

Kaip matome, pareigos bendradarbiauti principas tėra tik vienas iš sutarčių teisės principų ir jo negalima aiškinti atsietai nuo kitų principų, todėl šis principas turi būti aiškinamas ir taikomas kartu su kitais sutarčių teisės principais, kurie apriboja šio principo taikymo galimybes.

1.7.2. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas Lietuvos teisėje

Lietuvos teisės doktrinoje bendradarbiavimo principas ir šio principo turinys nėra plačiai analizuotas, nors teismų praktikoje ir dažnai naudojamas. LR CK prievolių teisės komentare yra nurodoma, kad kooperavimosi, arba bendradarbiavimo, principas yra sąžiningumo principo išraiška³²⁸. Prof. V. Mikelėnas nurodo, kad bendradarbiavimo, arba kooperavimosi, principas yra tiesioginė sąžiningumo principo išdava. Elgtis sąžiningai reiškia kreditoriui ir skolininkui bendradarbiauti, t. y. padėti vienas kitam įgyvendinti savo teises ir

³²⁶ *Ibid.*, p. 35.

³²⁷ *Ibid.*, p. 77.

³²⁸ *Cit. op.* 315, p. 76.

vykdyti pareigas³²⁹. Taigi Lietuvos teisės doktrinoje, autoriaus nuomone, padaryta esminė klaida, suteikianti galimybę nepagrįstai išplėsti pareigos bendradarbiauti principo ribas, nes pareigos bendradarbiauti principas prilygintas sąžiningumo principui, o atitinkamai sulygintos ir šių principų taikymo galimybės. Tokia pozicija laikytina klaidinančia, kadangi neatitinka šiuolaikinėje sutarčių teisėje akcentuojamo aspekto, kad bendradarbiavimo pareigos principas yra ne sąžiningumo principo išraiška, o yra kilęs iš šio principo, ir nors pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas principas, jis negali būti prilygintas fundamentaliam sąžiningumo principui. Nepasverta LR CK komentaro nuostata atitinkamai vadovaujasi ir teismai. LAT pareigos bendradarbiauti principą pripažįsta savarankišku sutarčių teisės principu ir jį sulygina su sąžiningumo principu³³⁰. Tai savo ruožtu sudaro prielaidas netinkamam civilinės atsakomybės pritaikymui.

Kita vertus, LR CK prievolių teisės komentare nurodoma, kad pareigos bendradarbiauti principas reikalauja, kad šalys sudarytų tinkamas sąlygas prievolei vykdyti, prireikus keistūsi informacija, reikšminga prievolės vykdymui <...>, laiku praneštų apie kylančias prievolės vykdymo kliūtis ir panašiai³³¹. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti principo turinys Lietuvos teisės doktrinoje apibrėžiamas pareiga informuoti, sudaryti tinkamas sąlygas, ir daugiau jo turinys nėra atskleidžiamas, nors iš esmės sutampa su jau minėtų lyginamosios privatinės teisės dokumentų komentatorių nuomone, tačiau Lietuvos teisėje nėra akcentuojamas maksimalių pastangų aspektas.

Trūkstant nuoseklios ir detalios pareigos bendradarbiauti principo analizės Lietuvos teisės doktrinoje, darbo autoriaus nuomone, būtina pasiremti užsienio teisės mokslininkų atliktais tyrimais. Iš užsienio teisės mokslininkų, kurie konceptualiai analizavo pareigos bendradarbiauti principą, autoriaus

³²⁹ *Cit. op.* 302, p. 197.

³³⁰ LAT yra nurodęs, kad bendradarbiavimo principas atspindi sutarties, kaip asmenų socialinio bendradarbiavimo priemonės, idėją ir kartu reikalauja, kad abi prievolės šalys sutartį vykdytų sąžiningai. Tai reiškia, kad šalys, vykdydamos sutarties sąlygas, privalo viena su kita bendradarbiauti ir sudaryti abipuses galimybes tinkamai įvykdyti tas sutarties sąlygas. LAT Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *G. Š. v. E. M. individuali įmonė*, Nr. 3K-3-704/2001 m. kat. 45.5; 37.10; 31.4.

³³¹ *Cit. op.* 328, 71 p.

nuomone, vertėtų išskirti J. Bailey poziciją, kuris nurodo, kad pareiga bendradarbiauti yra laikytina sudėtinė maksimalių pastangų (anglų k. *best endeavours*) dalimi³³². Maksimalių pastangų sąlyga reikalauja, kad tiesiogiai susijusi šalis atliktų visa, kas būtina, tam, kad būtų pasiektas numatytas tikslas. Tai, ką turi atlikti šalis, privalo būti vertinama objektyviai, ką ta šalis ne tik turėjo atlikti pagal sutartį, bet ir ką objektyviai galėjo atlikti. Taip pat kita sutarties šalis turėtų informuoti kitą šalį, ko iš jos tikimasi, kad būtų įgyvendinta maksimalių pastangų sąlyga. Jei šalis neįgyvendina maksimalių pastangų reikalavimo, tuomet ji yra atsakinga už kitos šalies patirtus nuostolius, tačiau tik ta apimtimi, kiek kita šalis galėjo išvengti tų nuostolių, jei kita šalis būtų dėjusi maksimalias pastangas savo prievolių vykdymui³³³.

Šios J. Bailey išvados yra pritaikytinos ir Lietuvos teisei, kadangi LR CK 6.208 straipsnio – įvykdymo trūkumų šalinimas, 5 dalyje yra nurodoma, kad šalis privalo bendradarbiauti su įvykdymo trūkumus šalinančia šalimi visą trūkumų šalinimo laikotarpį. Taip pat nustatoma, kad trūkumų šalinimo laikotarpiu šalys taip pat turi bendradarbiauti, bet neatskleidžiama tokio įpareigojimo apimtis. LR CK šeštosios knygos komentare tik pateikiamas pavyzdys, kad nukentėjusi šalis privalo leisti kitai šaliai apžiūrėti nekokybiškus daiktus, objektą, leisti įeiti į savo patalpas ir t. t. Nukentėjusioji šalis, nepagrįstai atsisakiusi leisti kitai šaliai pašalinti vykdymo trūkumus, praranda teisę taikyti gynybos priemones dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, pavyzdžiui, negali nutraukti sutarties ar jos atsisakyti³³⁴. Todėl galime daryti prielaidą, kad ir Lietuvos teisėje, aiškinant tinkamą pareigos bendradarbiauti įgyvendinimą, reikia įvertinti ir maksimalių pastangų aspektą.

Pareigos bendradarbiauti principas labiausiai yra akcentuojamas tuomet, kai yra analizuojami statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai. Pvz., D.

³³² Pabrėžtina, kad maksimalių pastangų sąlygos statybos rangos sutartyse yra naudojamos tuomet, kai egzistuoja tam tikrų abejonų, ar viena iš šalių galės pasiekti numatytą rezultatą. Ši sąlyga dažnai naudojama statybos rangos sutartyse dėl to, kad, įgyvendinant statybos rangos sutartį, yra labai svarbu, kad šalys abi kartu maksimaliai siektų numatyto rezultato, kurio pasiekimas dažnai priklauso nuo to, ar kita šalis bendradarbiauja sutarties vykdymo metu. BAILEY, Julian. What are „best endeavours“. In *The International Construction Law Review*, January–October 2004, vol. 21. London: LLP, 2007, p. 57.

³³³ Daugiau apie maksimalių pastangų įgyvendinant sutarties sąlygas: *Ibid.*, p. 57–66.

³³⁴ *Ibid.*, p. 278.

Foigt nurodo tris pagrindinius principus statybos rangos sutartiniuose santykiuose: sąžiningumo, ekonomiškumo ir bendradarbiavimo principus, išskiriant pastarojo abipusiškumą, tai yra, kad abi šalys privalo bendradarbiauti³³⁵. Tai yra sąlygota to, kad pareigos bendradarbiauti principas yra išskirtas įstatymų leidėjo, reglamentuojant statybos rangos sutartinius teisinius santykius. LAT savo nutartyse yra ne kartą pažymėjęs, kad, atsižvelgdamas į statybos rangos sutarties specifiką, įstatymų leidėjas specialiai aptarė tokios sutarties šalių pareigą bendradarbiauti³³⁶. O grįžtant prie jau analizuoto sutarčių laisvės principo, pasakytina, kad šio principo apribojimą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra pažymėję ir teismai, tai susieję su viešosios teisės svarba statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose³³⁷.

Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose bendradarbiavimo principui yra skirtas LR CK 6.691 str. – statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimas. Šio straipsnio pirmoje dalyje pabrėžiama, kad statybos rangos sutarties šalys sutarties vykdymo metu privalo bendradarbiauti (kooperavimosi pareiga). Taigi statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose išskiriama atskira pareiga kooperuotis.

Toliau tame pačiame straipsnyje, net toje pačioje dalyje nurodoma, jeigu kyla kliūčių, trukdančių tinkamai įvykdyti sutartį, kiekviena sutarties šalis privalo imtis visų nuo jos priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti. Tokiu būdu bendradarbiavimo pareiga yra nustatoma abiem šalims, ir

³³⁵ Vadovaujamas LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartimi civilinėje byloje *E. Valionio II „Egistena“ v. AB „Hermis investicija“*, Nr. 3K-3-685/2004, kat. 47.3 Daugiau apie tai: FOIGT, Dalia (et al). Construction law: an overview of recent development in the Baltics. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 138.

³³⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Minestas“ v. UAB „Rialsta“*, Nr. 3K-3-317/2009, kat. 44.2.4.1; 44.5.1; 52.3; 121.21.

³³⁷ LAT yra nurodęs, kad statybos veikloje būtina užtikrinti viešojo intereso apsaugą (statybos darbai ir statiniai neturi kelti pavojaus žmonių saugumui, aplinkai ir pan.), todėl statybos santykiai, susiję su esminiais reikalavimais statiniams, statybos techninio normavimo, statybinių tyrinėjimų, statinių projektavimo, naudojimo ir priežiūros, nugriovimo veikla ir kt., reglamentuojami imperatyviųjų viešosios teisės normų (Statybos įstatymo, jį lydinių poįstatyminių aktų, statybos techninių reglamentų, kt.). Šie statybos santykių teisinio reglamentavimo ypatumai lemia atitinkamą sutarties laisvės principo statybos rangos sutartiniuose santykiuose ribojimą. LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *AB If P&C Insurance AS v. UAB „Įrengimas“*, Nr. 3K-3-516/2009, kat. 44.2; 52.3; 54.1; 114.4; 114.11.

ji turi pasireikšti pagalba, padėjimu kitai šaliai įvykdyti sutartį. Tačiau autorius atkreipia dėmesį į tai, kad tokia pagalba negali būti suprantama pernelyg plačiai. Pagalba vykdant sutartį turi būti tokios apimties, kiek protingai galima tikėtis iš atitinkamo sutartinių teisinių santykių dalyvio, ir yra susijusi su kliūčių, su kuriomis susiduria viena iš sutarties šalių, vykdydama sutartį, pašalinimu. Taikant šią normą turi būti atliktas būtinumo ir pagrįstumo testas: ar tikrai atsirado neaptartų kliūčių, ar tikrai būtent kita šalis privalėjo imtis būtinų priemonių. Autoriaus nuomone, tuo atveju, jei tam tikros rizikos buvo iš anksto aptartos sutartyje ar net yra atitinkamas rizikų paskirstymas šalims pozityviosios teisės normose, pareigos bendradarbiauti principo taikymas nėra galimas, nustatant atsakomybę. Taip pat negalima pareigos bendradarbiauti principo taikyti tokioms situacijoms, kuriose yra pateisinamas sąžiningumo principo taikymas – negalima į vieną visumą sumaišyti sąžiningumo principo, kaip fundamentalaus principo, ir pareigos bendradarbiauti principo, kuris yra vienas iš sutarčių teisės principų ir turi būti taikomas kartu su kitais sutarčių teisės principais.

Taip pat minėtoje normoje nurodoma, kad šalis, kuri neįvykdo bendradarbiavimo pareigos, praranda teisę į nuostolių, padarytų dėl atitinkamų kliūčių nepašalinimo, atlyginimą. Taigi netinkamas bendradarbiavimo pareigos vykdymas užkerta kelią ateityje reikšti reikalavimus dėl patirtų nuostolių atlyginimo, tačiau vėlgi, šios teisinės pasekmės gali būti pritaikomos tik tuomet, jei pareigos bendradarbiauti principo, kaip taisyklės, taikymas yra pateisinamas būtinumo ir pagrįstumo testu.

Vadovaujantis minėta LR CK 6.691 str. 2 d., išlaidas, susijusias su šiame straipsnyje nurodytų kliūčių šalinimu, šaliai privalo atlyginti kita šalis statybos rangos sutartyje numatytais atvejais ir numatyto dydžio. Atitinkamai, pareiga atlyginti išlaidas atsiranda tik tokiu atveju, jei šalys tai aptarė sutartyje. Jei šalys neaptarė to, kaip bus šalinamos kliūtys, tuomet visos išlaidos, kurias patiria šalis, privalo prisiimti ta šalis, kuri, įgyvendindama bendradarbiavimo pareigą, jas pašalino.

Toks patirtų išlaidų kompensavimo reguliavimas gali būti vertinamas nevienareikšmiškai, kadangi iškyla klausimas, kiek turi dėti pastangų sutarties šalis, padėdama kitai šaliai įgyvendinti jai priklausančius įsipareigojimus. Pastebėtina, kad kiekviena šalis privalo savo įsipareigojimus įvykdyti tinkamai, o kliūčių šalinimo pareiga atsiranda tuomet, kai kita šalis negali to atlikti. Kaip nurodė LAT – vykdant rangos sutartį, ypač svarbu laikytis šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principo, tačiau kartu pažymėjo, kad ši pareiga vienodai svarbi abiem sutarties šalims, ir viena iš šalių, pati nesilaikiusi bendradarbiavimo pareigos, neturi teisės panaudoti kitos šalies bendradarbiavimo stokos prieš ją kaip pagrindo atsisakyti vykdyti savo prievolę³³⁸. Ši nuostata vėliau buvo išplėsta ir tiems atvejams, kai šalys įgyvendina prisiimtus garantinius įsipareigojimus³³⁹.

Įstatymų leidėjas, numatęs statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareigą LR CK 6.691, ją susiejo su statybos rangos sutarties vykdymo metu iškilusių kliūčių šalinimu. Tačiau bendradarbiavimo principas, kaip minėta, yra bendras prievolių teisės ir sutarčių teisės principas, kuris dar kartą yra akcentuojamas, reglamentuojant sutartinius teisinius santykius, kylančius iš statybos rangos. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimas turi būti vertinamas, analizuojant kliūčių šalinimą per visą sutarties vykdymo procesą, tačiau negalima pamiršti ir kitų sutarčių teisės principų. Būtina analizuoti konkrečias statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas ir įvertinti šias pareigas bendradarbiavimo principo aspektu. Tai svarbu ypač tais atvejais, kai rangos sutarties šalių teisės ir pareigos yra priešpriešinio pobūdžio, t. y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas³⁴⁰.

Kaip yra pažymėjęs LAT, abiejų šalių veiksmai, vykdant sudarytą sutartį, vertintini ir vieno iš pagrindinių prievolių vykdymo principų – šalių bendradarbiavimo principo – požiūriu. Laikytis šio principo ypač svarbu,

³³⁸ *Cit. op.* 335. Vėliau ši nuostata buvo pakartota daugelyje bylų.

³³⁹ Pvz., žr.: LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mindaiva“ v. Edvinas Mamedovas*, Nr. 3K-3-371/2005, kat. 52.3.

³⁴⁰ Tai pažymėta ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartyje civilinėje byloje *BUAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3 K-3-235/2005, kat. 52.3; 52.5.

vykdant prievolės, atsirandančias rangos sutarties pagrindu³⁴¹. LAT, sprendamas ginčus iš statybos rangos sutarčių, labai dažnai vadovaujasi bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimu, taip plėtodamas pareigos bendradarbiauti principo sampratą ir jo taikymą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, tačiau, autoriaus nuomone ir kaip yra pagrįsta toliau darbe pateikiamuose pavyzdžiuose, kartais LAT peržengia šio principo taikymo ribas.

Prisimintina, kad prievolės galima skirstyti į keletą rūšių: prievolės pasiekti tam tikrą rezultatą (prancūzų k. *obligations de resultat*), prievolės užtikrinti tam tikrą apdairumo, uolumo, atidumo, rūpestingumo (prancūzų k. *diligence*) laipsnį (prancūzų k. *obligations de moyens*) ir prievolės ką nors garantuoti (prancūzų k. *obligations de garantie*)³⁴². Atsižvelgiant į tai, kad statybos rangos sutartis yra sudaroma dėl konkretaus rezultato pasiekimo, atliekant tam statybos darbus, statybos rangos sutartis yra prievolė pasiekti tam tikrą rezultatą. O jei analizuoti pareigą bendradarbiauti kaip prievolę, ji savo prigimtimi yra prievolė užtikrinti tam tikrą apdairumo, uolumo, atidumo, rūpestingumo laipsnį. Kyla klausimas, koks yra šių dviejų prievolių santykis. Tinkamas pareigos bendradarbiauti, tai yra, maksimalių pastangų prievolės, įgyvendinimas ir sudaro galimybę pasiekti rezultatą, tai yra, įvykdyti statybos rangos sutartį, kuri pagal savo prigimtį yra prievolė pasiekti rezultatą. Kartu, jei yra pažeidžiama pareigos bendradarbiauti prievolė, kaip prievolė užtikrinti tam tikrą apdairumo, uolumo, atidumo, rūpestingumo laipsnį, tai gali reikšti, kad nebus pasiekta ir norimo rezultato, tai yra, nebus įvykdyta sutartis, todėl pareigos bendradarbiauti prievolės neįvykdymo atveju nukentėjusiai šaliai turi būti suteikiamos visos būtinos teisinės gynybos priemonės.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pareigos bendradarbiauti principas yra įtvirtintas įvairiuose jau minėtuose LR CK straipsniuose, todėl būtina pateikti šių straipsnių tarpusavio santykio vertinimą. LR CK 6.38 straipsnio 3 dalis

³⁴¹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Remolita ir Ko“ v. UAB „Autopartis“, Nr. 3K-3-795/2002, kat. 47.3.

³⁴² *Cit. op.* 302, p. 70. Taip pat prievolės galima skirstyti į prievolės pasiekti rezultatą ir prievolės maksimaliai stengtis įvykdyti sutartį.

numato bendrąją bendradarbiavimo pareigą prievolių teisėje, o tokios prievolės neįvykdymo pasekmės yra numatytos LR CK 6.64 straipsnyje, tai yra, kreditorius laikomas pažeidusiu prievolę. Taigi pažeidus bendrą prievolę bendradarbiauti, skolininkas gali kreiptis į teismą ir prašyti visiškai ar iš dalies, su sąlyga ar besąlygiškai, atleisti jį nuo prievolės vykdymo (LR CK 6.64 straipsnio 2 dalis), turi teisę į nuostolių, patirtų dėl to, kad kreditorius pažeidė prievolę, atlyginimą (LR CK 6.64 straipsnio 4 dalis). Tai yra bendroji taisyklė, nustatanti bendrojo pareigos bendradarbiauti principo pažeidimo pasekmes, kurios, kaip matome, suteikia pilną skolininko pažeistų teisių gynimą. LR CK 6.200 straipsnio 2 dalyje yra numatyta bendra pareiga bendradarbiauti ir kooperuotis sutarčių teisėje, o LR CK 6.208 straipsnio 5 dalyje papildomai numatyta, kad sutarties šalis privalo bendradarbiauti su įvykdymo trūkumus šalinančia šalimi visą trūkumų šalinimo laikotarpį. Tai yra, sutarčių teisėje nustatyta bendra pareiga šalims bendradarbiauti, o šios pareigos neįgyvendinimas suteikia teisę sustabdyti sutarties vykdymą (LR CK 6.207 straipsnis) ir reikalauti atlyginti nuostolius, kol kita šalis pašalins įvykdymo trūkumus (LR CK 6.208 straipsnio 4 dalis), ar net ją nutraukti, jei tai yra esminis sutarties pažeidimas (LR CK 6.217 straipsnis). O LR CK 6.691 straipsnyje yra numatytas specialus pareigos bendradarbiauti atvejis, kuris, kaip jau minėta, yra susijęs su kliūčių įvykdyti sutartį pašalinimu bei numatantis tik teisės į nuostolių, padarytų dėl atitinkamų kliūčių nepašalinimo, atlyginimo praradimą. Tokiu būdu, autoriaus nuomone, LR CK 6.691 yra specialioji norma minėtų bendrųjų normų atžvilgiu. Ji ne tik įtvirtina pareigos bendradarbiauti principo reikšmę statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, kai kalbama apie šalių tarpusavio įsipareigojimų vykdymą, bet ir taikoma tais atvejais, kai tai susiję su kliūčių šalinimu, o kartu ir su kitų pareigos bendradarbiauti principo turinio elementų pažeidimu (tai nustato pirmasis minėto principo-normos sakiny). Taip pat, akcentuojant pareigą bendradarbiauti statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, nėra paneigiamas kitų specialiųjų normų turinys, kiek konkretus santykis yra sureguliuotas atitinkamuose LR CK straipsniuose. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai

pareigos bendradarbiauti (suteikti pagalbą sutartyje numatytais atvejais) neįgyvendina užsakovas, taikytinas LR CK 6.660 str., kuriame numatytas užsakovo pagalbos rangovui teikimas sutartyje numatytais atvejais. Užsakovui tinkamai neįgyvendinus šios pareigos, numatyta, kad rangovas turi teisę ne tik į nuostolių atlyginimą, bet ir į sutarties nutraukimą, kas nėra numatyta LR CK 6.691 straipsnyje. Žinoma, net ir LR CK 6.691 straipsnio prasme, šalis gali stabdyti ar nutraukti sutartį, jei be kitos šalies bendradarbiavimo apskritai nėra galimybės įvykdyti prievolės, ir tai galima įgyvendinti pagal bendrąsias LR CK nuostatas, tačiau turint omenyje, kad statybos rangos sutartis yra prievolė dėl rezultato, būtent dėl to šalys turi kooperuotis, o nesikooperuojant visų pirma joms kyla specialių pasekmių, kurios yra nurodytos tame pačiame LR CK 6.691 straipsnyje.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, statybos rangos sutarties šalys, vykdydamos statybos rangos sutartį privalo kooperuotis taip ir tokia apimtimi, kad būtų pasiektas galutinis rezultatas, tai yra, būtų atlikti ir perduoti konkretūs darbai. Kita vertus, Lietuvoje pareigos bendradarbiauti principas nėra detalai analizuotas teisės moksle, kas kartais lemia nepamatuotą šio principo pritaikymą. LAT yra pažymėjęs, kad tinkamas bendradarbiavimo pareigos realizavimas yra priemonė, įgalinanti maksimaliai išvengti vykdant sutartį galimų nuostolių, ginčų dėl darbų atlikimo, atsiskaitymo, net sutarties nutraukimo³⁴³. Pareigos bendradarbiauti principas net yra savotiškai laikomas „super-technika“, pamirštami kiti anksčiau aptarti civilinės teisės principai ir jų santykis su pareigos bendradarbiauti principu. Todėl taikant pareigos bendradarbiauti principą yra būtina skirti dėmesį ir tiems sutarčių teisės principams, kurie riboja pareigos bendradarbiauti principo taikymą, pavyzdžiui – sutarčių laisvės principą, jau neminint to, kad beatodairiškai taikant pareigos bendradarbiauti principą ignoruojamos pozityviosios teisės normos, reguliuojančios atitinkamą santykį, nesvarbu, ar pačioje normoje yra įtvirtinami pareigos bendradarbiauti principo elementai, ar jie neįtvirtinti, o

³⁴³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Polikopija“ v. J. B. reklamos paslaugų įmonė „Era“ ir J. B., Nr. 3K-3-530/2007, kat. 52.3; 114.11.

nuo to (kaip jau minėta šio darbo 1.1.2 dalyje) priklauso pareigos bendradarbiauti principo taikymo galimybės ir jo funkcijos.

Atsižvelgiant į visa tai, šio darbo trečioje dalyje, analizuojant pagrindines statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas, didelis dėmesys yra skiriamas pareigos bendradarbiauti turiniui, kuris Lietuvoje iš esmės nebuvo analizuotas. Paminėtinas tik prof. V. Mikelėnas, kuris yra nurodęs, kad bendradarbiavimo pareiga apima daugelį dalykų – deramą kitos šalies įspėjimą apie numatomą sutarties nutraukimą, informacijos, būtinos sutarčiai vykdyti, teikimą kitai šaliai, pranešimą apie gyvenamosios ar verslo vietos pasikeitimą (LR CK 2.17 straipsnio 3 dalis), banko rekvizitų pasikeitimą ir t. t.³⁴⁴

1.8. Pareigos bendradarbiauti principas kitų valstybių teisėje

Tenka pastebėti, kad pareiga sutarties šalims bendradarbiauti yra numatyta įvairių valstybių teisėje³⁴⁵. Kadangi darbo ketvirtoje dalyje bus detaliau analizuojama pareigos bendradarbiauti principo samprata Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teisinėse sistemose, šioje dalyje pateikiamos pagrindinės atskirų valstybių teisės nuostatos, įtvirtinančios pareigos bendradarbiauti principą įvairiose teisės sistemose.

1.8.1. Pareigos bendradarbiauti principas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse

Vokietijos civilinio kodekso (toliau – Vokietijos CK) 242 straipsnyje („sąžiningas vykdymas“) yra nurodoma, kad skolininkas turi pareigą vykdyti prievolę pagal sąžiningumo reikalavimus, atsižvelgiant į susiklosčiusią

³⁴⁴ *Cit. op.* 302, p. 197.

³⁴⁵ Ši pareiga yra numatyta tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės tradicijos valstybių norminiuose teisės aktuose, teismų praktikoje ar / ir teisės doktrinoje.

praktiką. Sąžiningumo principas pagal Vokietijos teisę reikalauja šalių tarpusavio pasitikėjimo ir bendradarbiavimo³⁴⁶.

Nurodoma, kad pagal minėtą straipsnį skolininkas ir kreditorius turi pareigą bendradarbiauti vykdydami sutartį. Pavyzdžiui, jie turi padėti gauti leidimą iš trečiųjų asmenų ar valstybinių institucijų, kur to reikalaujama. Pareiga bendradarbiauti taip pat gali įpareigoti šalį padėti kitai sutarties šaliai, kai trečioji šalis gali kėsintis į jos teises. Tačiau minėtas straipsnis nesukelia pareigos apsaugoti kitos šalies interesus bendrąja prasme³⁴⁷.

Nors bendras pareigos bendradarbiauti principas ir kildinamas iš sąžiningumo principo, pareiga bendradarbiauti tiesiogiai yra numatyta kitose Vokietijos CK specialiose nuostatose. Reglamentuojant sutartis dėl darbų atlikimo, Vokietijos CK 642 straipsnio („kliento bendradarbiavimas“) pirmoje dalyje nurodoma, kad tuo atveju, kai darbo atlikimui yra būtinas kliento veiksmo atlikimas, tuomet rangovas gali reikalauti pagrįstos kompensacijos, jei klientas, neįvykdyęs veiksmo, negali priimti darbo atlikimo. Minėto straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad kompensacija įvertinama pagal tai, kiek truko neįvykdymas, taip pat atsižvelgiama į sutartą apmokėjimo sumą bei kokią sumą sutaupo rangovas, taip pat į tai, ką gali uždirbti rangovas, įdarbindamas savo darbo jėgą kitur. Vokietijos CK 643 straipsnyje („nutraukimas dėl nebendradarbiavimo“) nurodoma, kad minėto 642 straipsnio atveju, rangovas turi teisę suteikti klientui pagrįstą terminą įvykdyti veiksma, nurodant, kad rangovas nutrauks sutartį, jei veiksma nebus įvykdytas iki nurodyto termino pabaigos. Sutartis laikoma nutraukta, jei veiksma neatliekamas iki nurodyto termino pabaigos.

Prancūzijos civilinio kodekso 1134 str. yra numatyta, kad sutartis privalo būti vykdoma sąžiningai. Prancūzijos teismų praktika, vadovaudamasi šiuo principu, numato du pagrindinius reikalavimus: pirmasis, lojalumo pareiga ir, antrasis, bendradarbiavimo pareiga³⁴⁸. Prancūzijoje teismai šias pareigas

³⁴⁶ Cituota pagal: *Cit. op.* 23, p. 14.

³⁴⁷ *Cit. op.* 175, p. 60.

³⁴⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 250, p. 332.

suformulavo sutartims, pagal kurias teikiami sudėtingi produktai³⁴⁹. Prancūzijos teisės doktrinoje pabrėžiama, kad pareiga bendradarbiauti turi esminės reikšmės šiuolaikiniuose statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, t. y. santykiuose, kylančiuose iš *contrats d'entreprise*³⁵⁰. Tačiau toks bendradarbiavimas užsakovo atžvilgiu labiau apsiriboja įsipareigojimu pateikti informaciją, būtiną sutarties įvykdymui, o rangovas privalo bendradarbiauti pilna apimtimi³⁵¹.

Belgijoje, kurioje remiamasi Prancūzijos teise, bendradarbiavimas taip pat kildinamas iš sąžiningumo principo, kuris yra numatytas Belgijos civilinio kodekso 1134 straipsnyje³⁵².

Austrijoje, analizuojant pareigą bendradarbiauti yra aktualus Austrijos civilinio kodekso 1168 straipsnio 2 paragrafas, kuris numato, kad užsakovui nebendradarbiaujant, rangovas turi teisę nutraukti sutartį³⁵³.

Pareiga padėti kitai šaliai vykdyti sutartį, taip pat kylanti iš sąžiningumo principo, randama **Graikijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Ispanijoje**³⁵⁴. Pavyzdžiui, pareiga bendradarbiauti yra išvedama iš **Ispanijos** civilinio kodekso 1258 straipsnio, **Portugalijos** civilinio kodekso 813 straipsnio 2 paragrafo, kuriuose yra reglamentuota šalių pareiga elgtis sąžiningai³⁵⁵.

Italijos civilinio kodekso 1375 straipsnyje yra nurodyta, kad sutartis turi būti vykdoma sąžiningai, 1366 straipsnyje nurodoma, jog sutartis privalo būti interpretuojama pagal sąžiningumo reikalavimus³⁵⁶. Aiškinant šias nuostatas, yra nurodoma, kad šalis, veikdama gera valia, privalo elgtis su kita šalimi lojaliai, saugoti kitos šalies interesus, žinoma, tik kiek tai nepažeidžia veikiančios šalies interesų. Be to, pareiga bendradarbiauti yra siejama su *mora*

³⁴⁹ *Cit. op.* 175, p. 61.

³⁵⁰ Cituojant Collart Dutilleul, M. F. Mialon, L. Costet etc. – *Cit. op.* 27, p. 114.

³⁵¹ *Cit. op.* 202, p. 330.

³⁵² *Ibid.*, p. 332.

³⁵³ *Ibid.*, p. 332.

³⁵⁴ *Cit. op.* 175, p. 61.

³⁵⁵ *Cit. op.* 202, p. 332.

³⁵⁶ ANTANIOLLI, Luisa, VENEZIANO, Anna. *Principles of European Contract Law and Italian Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 59.

creditoris doktrina³⁵⁷, o analizuojant Italijos teismų praktiką, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, pastebima, kad bendradarbiavimo principas yra ne tik pripažintas, bet ir ypač dažnai taikomas³⁵⁸.

Nyderlandų civilinis kodeksas tiesiogiai nenustato pareigos šalims bendradarbiauti, tačiau šalis gali būti teisiškai įpareigota bendradarbiauti ir jei to neįvykdo, tuomet taikomos *mora creditoris* taisyklės. Nyderlandų teisės doktrinoje nurodoma, kad šalys gali numatyti bendradarbiavimo pareigą sudaromoje sutartyje. Be to, bendradarbiavimo pareiga gali kilti iš pačios prievolės prigimties. Pažymėtina, kad tais atvejais, kai yra nustatyta pareiga bendradarbiauti, kitai šaliai pažeidus šią pareigą, laikoma, kad kreditorius pažeidė prievolę – *mora creditoris*, o tai yra reglamentuota Nyderlandų civilinio kodekso 6:58 straipsnyje³⁵⁹. Panašus ir Nyderlandų civilinio kodekso 6:248 straipsnis³⁶⁰.

Lenkijoje abi šalys privalo bendradarbiauti, vadovaudamosi bendrosiomis sutarčių teisės taisyklėmis (Lenkijos civilinio kodekso 354 ir 355 straipsniai). Be to, statybos sutarties šalys privalo bendradarbiauti viso statybos proceso metu. Ši pareiga kyla iš Lenkijos civilinio kodekso 651 ir 655 straipsnių³⁶¹.

Apibendrinant galima teigti, kad kontinentinės teisės sistemos tradicijoje, pareiga bendradarbiauti yra kildinama iš sąžiningumo principo³⁶², tačiau nėra šio principo išraiška, ir pareigos bendradarbiauti principas yra pripažįstamas didžioje dalyje jurisdikcijų.

³⁵⁷ *Ibid.*, p. 59.

³⁵⁸ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 60.

³⁵⁹ *Cit. op.* 174, p. 52.

³⁶⁰ *Cit. op.* 202, p. 332.

³⁶¹ *Ibid.*, p. 333.

³⁶² *Cit. op.* 175, p. 60.

1.8.2. Pareigos bendradarbiauti principas Skandinavijos valstybėse

Danijos statutinė teisė nenumato bendros pareigos bendradarbiauti vykdant sutartį, tačiau ši pareiga prasiskverbia iš kitų Prekybos įstatymo nuostatų (1906), kuris daugeliu atveju laikomas aktu, nustatančiu bendruosius teisės principus sutarčių teisėje, turinio ir jo taikymo praktikos³⁶³.

Pareiga bendradarbiauti atskirai buvo numatyta ir **Švedijos** AB 92 3:12 straipsnyje, kuris numatė pareigą rangovui koordinuoti atskirų rangovų darbus ir savo atliekamus darbus su rangovu, taip pat šalys privalo dalyvauti susitikimuose ir pan. (3.17 straipsnis)³⁶⁴. Analogiškos nuostatos perkeltos ir į AB 04³⁶⁵.

Suomijos Vartotojų apsaugos įstatymo 9 skyriaus 31 straipsnyje nurodoma, kad vartotojui-užsakovui nebendradarbiaujant, rangovas turi teisę reikalauti kompensacijos ir naudotis kitomis gynybos priemonėmis³⁶⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad bendradarbiavimo pareiga yra pripažįstama daugelyje nurodytų valstybių, vienoje ją numatant tiesiogiai, kitose kildinant iš sąžiningumo principo. Jei bendradarbiavimo principas nėra tiesiogiai įvardytas teisės aktuose, tuomet pareiga bendradarbiauti numatoma sutartyse arba ši pareiga pripažįstama minėtų valstybių teisės doktrinoje, teismų praktikoje.

1.8.3. Pareigos bendradarbiauti principas bendrosios teisės tradicijos valstybėse

Pareigos bendradarbiauti principas yra laikomas numanoma sąlyga pagal **Anglijos** teisėje išvystytą numanomų sąlygų (anglų k. *implied terms*) doktriną.

³⁶³ *Ibid.*, p. 61.

³⁶⁴ *Cit. op.* 202, p. 334.

³⁶⁵ Daugiau apie statybos rangos sutartis Švedijoje žiūrėti: WIWEN-NILSON, Tore. AB 04 – New Swedish general conditions of contract. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 113–117.

³⁶⁶ *Cit. op.* 202, p. 332.

Kaip pažymi prof. H. G. Beale'is, sąlygos gali būti numatomos iš papročių, statutų ar teismų praktikos (anglų k. *common law*)³⁶⁷.

Prof. E. McKendrickas pateikia dar vieną įprastai naudojamą klasifikaciją, t. y. sąlygos, numatomos iš įstatymo, ir sąlygos, kylančios iš fakto. Antruoju atveju tai yra sąlygos, kurios gali kilti iš šalių valios sudarant sutartį, tačiau teismai tiria platų ratą aplinkybių, nustatydami, ar gali būti atitinkama sąlyga laikoma numanoma sąlyga³⁶⁸. Pastebėtina, kad būtent numanomų sąlygų doktrina labiausiai ir pasitarnavo tam, kad bendradarbiavimo pareiga būtų numatyta rangos santykiuose.

Bendrasis pareigos bendradarbiauti principas Anglijos teisėje yra siejamas su lordo Blackburno sprendimu, išdėstytu 1881 m. byloje *Mackay v Dick*, kuriame buvo nurodyta: „Aš manau, kad užtikrintai galiu teigti esant bendrą taisyklę – ten, kur yra sudaryta rašytinė sutartis, pagal kurią abi šalys susitarė ką nors padaryti, kas gali būti efektyviai įgyvendinta tik abiem šalims veikiant kartu, tokios sutarties sudarymas nustato, kad kiekviena šalis sutinka atlikti visa tai, kas būtina iš jos pusės, kad būtų įvykdytas numatytas reikalas, net ir tuo atveju, kai nėra aiškiai nurodyta, kad privaloma atlikti konkretų veiksmą“³⁶⁹.

Ir nors nurodyta citata yra iš Škotijos teismo bylos, tačiau pareiga bendradarbiauti, kuri šiuo atveju jau nėra taip kaip kontinente kildinama ir sąžiningumo principo, seniai yra pripažįstama Anglijos teisėje ir tai iliustruoja J. Vinelotto pasakytas teiginys vienoje iš statybos sutartinių santykių kilusių bylų (*London Borough of Merton v Stanley Hugh Leach*): „teismai, aiškindami pareigą bendradarbiauti, neperžengė šio principo prasmės – bendradarbiauti būtina visada, kai bendradarbiauti yra pagrįstai būtina tam, kad kita šalis galėtų

³⁶⁷ BEALE, Hugh G., BISHOP, William D., FURMSTON, Michael P. *Contracts. Cases and materials*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 411.

³⁶⁸ *Cit. op.* 93, p. 343.

³⁶⁹ „I think I may say, as a general rule, that where in a written contract it appears that both parties have agreed that something shall be done, which cannot effectually be done unless both concur in doing it, the construction of the contract is that each agrees to do all that is necessary to be done on his part for the carrying out of that thing, though there may be no express words to that fact.“ Cituota iš: *Cit. op.* 27, p. 125.

įvykdyti savo įsipareigojimus pagal sutartį. Todėl geros valios reikalavimas, kuris yra kilęs iš romėnų teisės, nebuvo perimtas Anglijos teisės³⁷⁰.

Tačiau net ir ši šalies bendradarbiauti pareiga kiekvienu atveju turi būti įvertinama atskirai, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes, sprendžiant dėl bendradarbiavimo pareigos laipsnio ir ar apskritai gali būti taikoma tokia pareiga³⁷¹. *Mona Oil Equipment & Supply co Ltd v SIR Lindsay Parkinson & Co. Ltd* (1984) byloje buvo nubrėžtos pareigos bendradarbiauti, kaip numatomos sąlygos, taikymo ribos: „neabejotina tiesa yra tai, kad kiekviena verslo sutartis priklauso nuo sklandaus darbo bendradarbiaujant, bet kasdienio verslo sutartyse (išskyrus aiškiai išdėstytas sąlygas) teisė gali įpareigoti bendradarbiauti tik ribotu laipsniu – ta apimtimi, kiek tai yra būtina tam, kad sutartis galėtų būti įgyvendintina. Siekdamas bet kokio aukštesnio bendradarbiavimo laipsnio, šalys turi pasikliauti troškimu abipusiškai siekti, jog susitarimas būtų įgyvendintas“³⁷². Tokiu būdu, pagal Anglijos teisę, pareigos bendradarbiauti principo apimtis nors ir yra ribota, tačiau gali būti išplėsta, priklausomai nuo faktinių aplinkybių.

Vienas žinomiausių Anglijos statybos teisės specialistų R. Knutsonas Anglų teisėje išskiria šias numanomas sąlygas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose³⁷³:

- užsakovas neturi trukdyti ar kliudyti ieškinį pareiškusiam rangovui įgyvendinti savo įsipareigojimų, atsižvelgiant į sutarties sąlygas;

³⁷⁰ „The courts have not gone beyond the implication of a duty to co-operate whenever it is reasonably necessary to enable the other party to perform his obligation under a contract. The requirements of „good faith“ in systems derived from Roman law has not been imported into English law.“ Cituota iš: *Cit. op.* 27, p. 125.

³⁷¹ WILMOT-SMITH, Richar. *Construction Contracts: Law and practice*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 42.

³⁷² „It is, no doubt, true that every business contract depends for its smooth working on co-operation, but in the ordinary business contract, and apart, of course, from express terms, the law can onforce co-operation only in a limited degree – to the extent that it is necessary to make the contract workable. For any higher degree of co-operation the parties must rely on the desire that both of them usually have that the business should get done.“ Cituota iš: ROE, Sally, JENKINS, Jane. *Partnering and alliancing in construction projects*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 99.

³⁷³ Šios sąlygos išrinktos iš šių bylų: *Shirlaw v Southern Foundries* [1940] AS 701 (HL) *Liverpool City Council v Irvin* [1977] AC 239, *Merton v Leach* [1985] 32 BLR 68, *Mackay v Dick* [1881] 6 AC 251, *Luxor (Eastbourne) Limited v Cooper* [1941] AC 108, *Davey Offshore v Emerald Field Contracting* [1991] 55 BLR 1, *Holland Hannenn & Cubitts v WHTSO* [1983] 18 BLR, *Sutcliffe v Thackrah* [1974] AC 727, ir *Perini v Commonwealth of Austria* [1969] 12 BLR 90.

- užsakovas neturi trukdyti ar kliudyti ieškinį pareiškusiam rangovui atlikti darbus įprasta ir nustatyta tvarka;

- užsakovas neturi trukdyti ar kliudyti ieškinį pareiškusiam rangovui užbaigti darbus, atsižvelgiant į rangovo planą;

- užsakovas privalo imtis visų reikiamų žingsnių, kurie yra pagrįstai būtini, siekiant suteikti rangovui atleidimą nuo jo prievolių, atsižvelgiant į sutarties sąlygas, ir įvykdyti darbus įprasta ir nustatyta tvarka, pagal patvirtintą planą;

- ten, kur sutarties specifikacijose buvo išvardyti tiekėjai ir gamintojai, tokie įvardyti tiekėjai ir gamintojai būtų atitinkantys reikalavimus, nustatytus sutarties sąlygose ar specifikacijose, atsižvelgiant į tai, dėl ko jie buvo įvardyti;

- inžinierius privalo pateikti rangovui teisingą informaciją dėl darbų;

- užsakovas privalo užtikrinti, kad inžinierius tinkamai administruos sutartį, atsižvelgiant į jos sąlygas, ir sąžiningai išlaikys balansą tarp užsakovo ir rangovo³⁷⁴.

Taip pat pagal Anglijos teisę į bendradarbiavimo pareigą patenka ir pareiga įspėti³⁷⁵.

Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad numatoma sąlyga bus teismo taikoma tik tuomet, kai akivaizdu, kad egzistuoja spraga, kurią būtina užpildyti, o tokia sąlyga atitinka jai keliamus reikalavimus³⁷⁶.

Pažymėtina, kad Anglijos teismai pozityviai žiūri į pareigos bendradarbiauti principą ir tai sietina su tuo, kad šis principas atitinka geriausios sutarčių teisės viziją, kai sutartis suprantama daugiau kaip bendras projektas³⁷⁷. Apibendrinant teigtina, kad Anglijos precedentinėje teisėje pareiga bendradarbiauti suprantama kaip užsakovo pareiga atlikti visus veiksmus, kurių rangovas gali pagrįstai tikėtis iš užsakovo tam, kad būtų

³⁷⁴ *Cit. op.* 263, p. 38. Taip pat daugiau apie šias sąlygas: *Cit. op.* 288, p. 73.

³⁷⁵ Precedentas suformuotas byloje *Edward Lindenberg v Joe Canning*. Cituota pagal *Cit. op.* 86, p. 431.

³⁷⁶ *Cit. op.* 42, p. 668.

³⁷⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 88, p. 543. Kitos bendradarbiavimo pareigos precedentinės bylos pateiktos: FURMSTON, Michael. *Powell-Smith & Furmston's Building Contract Casebook*. 4th edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, p. 164–177. Taip pat žiūrėti: *Cit. op.* 109, p. 295–298.

užbaigtas projektas, taip pat ypatingą dėmesį skiriant užsakovo atstovo, t. y. architekto tinkamam bendradarbiavimui su rangovu³⁷⁸.

Škotų teisėje pareiga bendradarbiauti taip pat yra įtvirtinta kaip numatoma sąlyga³⁷⁹, ir yra taikomos jau aptartos taisyklės.

Sutarties šalių pareiga bendradarbiauti yra numanoma sąlyga ir pagal JAV atskirų jurisdikcijų teisę. Pareiga bendradarbiauti statybos rangos santykiuose, taikoma tokiose situacijose kaip statybų aikštelės suteikimas laiku, brėžinių ir projektinės dokumentacijos suteikimas laiku ir pan.³⁸⁰

Anglų-Australijos teisėje taip yra pripažįstama bendradarbiavimo pareiga ir Australijoje bendradarbiavimo pareigai skiriamas vis didesnis dėmesys³⁸¹. Australijoje, kaip jau ir buvo minėta, pareiga bendradarbiauti yra suprantama kaip pozityvi pareiga (bendradarbiauti) ir kaip negatyvi pareiga – neužkirsti vykdymo ar įvykdymo (prevencija), tačiau, be to, pabrėžiama, kad pastaruoju metu, atsižvelgiant į modelinių sutarčių sąlygų formuluotes, pareiga bendradarbiauti yra ir dalyvavimo prielaida, kuri yra laikoma būtinybe³⁸². Taigi, įgyvendinant sutartį, tarp šalių privalo būti stiprus bendradarbiavimas.

1.9. Pirmos dalies apibendrinimas

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, akivaizdu, kad pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas sutarčių teisės principas ir tai pripažįstamas ne tik Lietuvos teisėje, skirtingose jurisdikcijose, bet ir tarptautiniuose lyginamosios sutarčių teisės dokumentuose. Tais atvejais, kai pareigos bendradarbiauti principas nėra išskiriamas kitų valstybių nacionaliniuose kodeksuose, jis yra išvedamas iš sąžiningumo principo (pavyzdžiui – Prancūzijoje), kadangi

³⁷⁸ Daugiau apie tai žiūrėti: FURMSTON, Michael. *Powell-Smith & Furmston's Building Contract Casebook*. 4th edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, p. 164–177.

³⁷⁹ Minėtas *Mackay v Dick* precedentas būtent ir buvo suformuotas pagal Škotijos teisę. *Cit. op.* 175, p. 61.

³⁸⁰ ACRET, James. *National Construction Law Manual*. Los Angeles: Bni Publications, Inc., 2001, p. 104.

³⁸¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 86, p. 431

³⁸² *Cit. op.* 13, p. 21.

pareigos bendradarbiauti principo turinys ir sąžiningumo principo turinys yra labai artimas. LR CK įtvirtinus pareigos bendradarbiauti principą kaip vieną iš savarankiškų sutarčių teisės principų, jo negalima laikyti tik sąžiningumo principo išraiška ir taikyti tokia pačia apimtimi kaip bendrųjų teisės principų, įtvirtintų LR CK. 1.5 straipsnyje (pavyzdžiui, kaip sąžiningumo principo).

Galima išskirti tris pagrindines situacijas, atskleidžiančias pareigos bendradarbiauti principo taikymo galimybes ir jo funkcijas šių skirtingų situacijų atžvilgiu.

Pirma, pareigos bendradarbiauti principas gali būti taikomas, tačiau jis atlieka tik pagalbinę funkciją, aiškinant konkrečią normą, jei konkretus teisinis santykis yra sureguliuotas konkrečia norma, kuri pagal savo teisinę prigimtį apima pareigą bendradarbiauti – yra pareigos bendradarbiauti principo turinio elementas. Kaip pavyzdys galėtų būti pateikta LR CK 6.684 straipsnio 4 dalyje numatyta rangovo pareiga pranešti užsakovui apie tai, kad statybos metu yra padaryta išvada, jog reikalingi normatyviniuose statybos dokumentuose nenumatyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus statybos darbus ir atitinkamai padidinti sutarties kainą.

Antra, pareigos bendradarbiauti principas neturėtų būti taikomas, jei konkretus teisinis santykis sureguliuotas konkrečia norma ir toks sureguliuavimas pagal teisinę prigimtį neapima pareigos bendradarbiauti. Šiuo atveju konkreti norma gali būti aiškinama bendraisiais teisės principais (taip pat ir įtvirtintais LR CK 1.5 straipsnyje). Kaip yra nurodoma LR CK komentare, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principai taikomi visoms prievolėms be išimties³⁸³. Pareigos bendradarbiauti principas šiose situacijose galėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai tai jau yra susiję su pareigos bendradarbiauti principo turinio elementais. Pavyzdžiui, LR CK 6.684 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta rangovo pareiga vykdyti statybos darbus pagal normatyvinių statybos dokumentų nustatytus reikalavimus nėra susijusi su šalių pareiga bendradarbiauti, tačiau pareigos bendradarbiauti principas ir šioje vietoje gali pasireikšti, jei pradedami tokių dokumentų pakeitimai.

³⁸³ *Cit. op.* 239, p. 70.

Trečia, pareigos bendradarbiauti principas turėtų būti taikomas, derinant jį su kitais sutarčių teisės principais, kai konkretus tarp šalių susiklostęs santykis ir iš to kylančios teisės bei pareigos nėra sureguliuotos konkrečiomis teisės normomis. Tuomet pareigos bendradarbiauti principas, kaip ir kiti principai, užima savo poziciją ir atlieka tokias klasikines funkcijas, kaip spragų užpildymas ar pan.³⁸⁴

Taigi pareiga bendradarbiauti gali būti laikoma numanoma sąlyga statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, net ir vadovaujantis LR CK 6.196 straipsnio 2 dalimi, kurioje nurodyta, kad numanomos sutarties sąlygos nustatomos atsižvelgiant į sutarties esmę ir tikslą, šalių santykių pobūdį, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijus. Pastaruosius principus išskiria ir S. Mitkus, analizuodamas statybos rangos sutarties numanomas sąlygas, bei nurodo, kad dažnai numanomų sutarties sąlygų gali būti daugiau nei aiškiai išreikštų³⁸⁵, nors analizuodamas numanomas sutarties sąlygas ir neišskiria bendradarbiavimo pareigos³⁸⁶.

Kitas labai svarbus klausimas, kuris kyla analizuojant ir sąžiningumo principą, yra susijęs su pareigos bendradarbiauti principo objektyviuoju ir subjektyviuoju aspektais. Ko gero, didesnių diskusijų nesukels teiginys, kad tuo atveju, kai yra vertinama rangovo pareiga bendradarbiauti, šis principas yra vertinamas objektyviuoju aspektu, nes rangovas yra atestuotas savo srities profesionalas, jam keliami didesni atidumo, rūpestingumo standartai. Tačiau daug sudėtingiau yra nustatyti, kaip turėtų būti vertinamas užsakovo pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas, kuriuo požiūriu remtis – objektyviuoju ar subjektyviuoju. Įprastai užsakovui, kuris nėra statybos rangos sutartinių

³⁸⁴ Autorius pateikia pagrindines praktikoje pasitaikančias situacijas ir nepretenduoja pateikti apskritai išsamios principų sampratų ir jų funkcijų analizės, kadangi tai nėra šio darbo dalykas. Be to, net ir anksčiau pateiktos situacijos yra santykinio pobūdžio ir priklauso ne tik nuo konkrečių faktinių aplinkybių individualumo, bet ir nuo skirtingų principų sampratų, jų fundamentalių funkcijų (organizacinės, apskritai teisingumo užtikrinimo), bei, žinoma, nuolat besikeičiančios pačių principų reikšmės nacionalinėje jurisprudencijoje. Daugiau apie principus Lietuvos teisės kontekste žiūrėti: *Cit. op.* 54.

³⁸⁵ Žr. MITKUS, Sigita. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 68–69.

³⁸⁶ Nors S. Mitkus ir neišskiria pareigos bendradarbiauti kaip numanomos sąlygos, bet nurodydamas statybos rangą apibūdinančius požymius, išskiria užsakovo ir rangovo bendradarbiavimą, siekiant tinkamai įvykdyti sutartines prievoles. Žr.: *Cit. op.* 385, p. 41.

teisinių santykių profesionalas, pareiga bendradarbiauti taikytina subjektyviuoju požiūriu, tačiau, šio darbo autoriaus nuomone, daug dažniau pareiga bendradarbiauti turėtų būti vertinama objektyviuoju požiūriu net ir nustatant užsakovo pareigą bendradarbiauti. Žinoma, tai būtina nustatyti kiekvienu konkrečiu atveju atskirai, nes tai priklauso nuo daugelio faktinių aplinkybių: ar užsakovas yra verslo subjektas, ar užsakovo verslas yra nekilnojamojo turto vystymas ar kita su statybomis susijusi sritis, gal užsakovas net yra generalinis rangovas, ar užsakovas samdo ir konsultuojasi su atestuotais projektuotojais, kurie atlieka projekto vykdymo priežiūrą, techniniais prižiūrėtojais, inžinieriais ir pan. Tik tais atvejais, kai kalbame apie užsakovus ne statybų verslo subjektus, užsakovus, nesinaudojančius kitų profesionalų paslaugomis, nes šios pareigos jiems nenumato imperatyviosios viešosios teisės normos, tokių užsakovų pareiga bendradarbiauti galima būti analizuojama subjektyviuoju požiūriu.

Kadangi rangovas yra statybos rangos sutartinių teisinių santykių profesionalas – verslininkas, tai yra, LR CK 6.256 straipsnio 4 dalies prasme, rangovo, kaip skolininko, sutartinė atsakomybė yra be kaltės. Ši norma nėra imperatyvi. Kaip nurodoma LR CK komentare, įstatymas (tiek CK, tiek kiti įstatymai) arba sutartis gali numatyti atvejus, kai verslininko sutartinė civilinė atsakomybė atsiranda bendraisiais pagrindais, t. y. tik esant jo kaltei³⁸⁷. Autorius pastebi, kad rangovo kaltė yra preziumuojama ir pareigos bendradarbiauti principo turinį sudarančių pareigų pažeidimo atveju, jei kitaip nėra nustatyta (samprata objektyviaja prasme). Užsakovo kaltė, autoriaus nuomone, taip pat turėtų būti preziumuojama pareigos bendradarbiauti principo turinį sudarančių pareigų pažeidimo atveju, jei kitaip nėra nustatyta (samprata objektyviaja prasme) ir jei užsakovas taip pat yra statybų verslo profesionalas (pavyzdžiui – generalinis rangovas). Taip pat pažymėtina, jeigu atsakomybė kyla dėl nesąžiningo pareigos bendradarbiauti įgyvendinimo (kadangi nesąžiningumo samprata gali būti taikoma subjektyvaus kriterijaus pagrindu vertinant kaltę), pareigos bendradarbiauti principo pažeidimo atveju,

³⁸⁷ *Cit. op. 57, p. 358.*

atsakomybė gali būti taikoma subjektyvaus kriterijaus pagrindu, ypač jei konkretaus santykio nereguliuoja konkreti norma ir susiklostęs santykinis vertinimas, o atsakomybė nustatoma, pasitelkiant principus.

Apžvelgiant pirmąją šio darbo dalį, galima išskirti šiuos subendrintus pareigos bendradarbiauti principo, kaip sutarčių teisės principo, turinio elementus:

- (i) suteikti informaciją kitos sutarties šalies tinkamam sutartinių įsipareigojimų įvykdymui;
- (ii) sudaryti sąlygas prievolės įvykdymui;
- (iii) informuoti apie aplinkybes, galinčias sąlygoti sutartinių prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą;
- (iv) suteikti pagalbą esant darbe analizuojamoms aplinkybėms;
- (v) netrukdyti įvykdyti prievoles.

Siekiant detaliai išsiaiškinti, koks yra pareigos bendradarbiauti principo turinys ir kaip jis yra atskleidžiamas bei taikomas, įgyvendinant statybos rangos sutartinius teisinius santykius, reikia analizuoti visą statybos rangos sutarčių institutą. Pirmiausia būtina trumpai apžvelgti šio instituto ribas, nubrėžiant analizuojamų normų ratą, ir tik po to pereiti prie teisių ir pareigų statybos rangoje atitinkamų teisių ir pareigų analizės.

2. Statybos rangos sutarties samprata

2.1. Statybos rangos sutarties sąvoka ir dalykas

Statybos rangos sutartys būna įvairaus pobūdžio, šios sutartys gali būti sudaromos tiek dėl paprastų darbų atlikimo ir gali būti įvykdomos per trumpą terminą, taip pat šios sutartys gali būti ilgalaikio vykdymo, o jų dalykas – kompleksinių statybos rangos darbų atlikimas ar pan. Dėl to tenka atsakyti į klausimą, ar pareigos bendradarbiauti principo analizei gali turėti įtakos tai, dėl ko yra sudaryta sutartis – dėl viso objekto statybos ar dėl konkrečių, dalies darbų atlikimo?

Teisinis statybos rangos sutarties apibrėžimas yra pateikiamas LR CK 6.681 str. 1 d., kur yra nurodoma, kad statybos rangos sutartimi rangovas įsipareigoja per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti darbų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą.

Pateiktame statybos rangos sutarties apibrėžime yra išskiriamos pagrindinės statybos rangos sutarties šalių teisės ir pareigos. Pagrindinė rangovo pareiga yra per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus. Pagrindinės užsakovo pareigos yra: (i) sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, (ii) priimti darbų rezultatą ir (iii) sumokėti sutartyje nustatytą kainą.

LR CK pateiktas statybos rangos sutarties apibrėžimas iš esmės yra labai panašus į DCFR IV. C – 3:101 straipsnyje nurodytą statybos sutarties apibrėžimą³⁸⁸. Todėl galima teigti, kad statybos rangos sutarties apibrėžimas,

³⁸⁸ DCFR IV. C – 3:101 straipsnyje („apimtis“) nurodoma, kad šis skyrius yra taikomas sutartims, pagal kurias viena šalis, rangovas, įsipareigoja pastatyti pastatą arba kitą nekilnojamąją struktūrą, arba iš esmės pakeisti esamą pastatą arba kitą nekilnojamąjį daiktą pagal užsakovo pateiktą projektą. Taip

pateikiamas LR CK, atitinka šiuolaikinėje sutarčių teisėje naudojamą statybos sutarties apibrėžimą. Statybos rangos sutartis reglamentuojančios nuostatos yra taikomos sutartims, pagal kurias yra susitariama tiek dėl viso objekto statybos, tiek dėl atskirų statybos darbų atlikimo. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB „*Panevėžio statybos trestas*“ v. UAB AK „*Aviabaltika*“, Nr. 3K-3-652/2004, kat. 47.3, kurioje yra suformuoti pagrindiniai kriterijai, padedantys nustatyti konkretų statybos rangos sutarties dalyką. Šioje byloje LAT nurodė, kad sprendžiant klausimą, kokia sutartis sudaryta tarp šalių – ar atlikti konkrečius statybos darbus, ar pastatyti visą objektą, turi būti įvertinta tai:

1) ar su vienu rangovu surašytos sutartys dėl projektavimo, pamatų, sienų, įrangos, konstrukcijų, stogo, langų, durų ir kitų pagrindinių statybos darbų atlikimo objekte, ar užsakomi ir atliekami papildomi darbai (sutvarkyti teritoriją ir kt.);

2) ar buvo samdyti objekto statybos darbams atlikti kiti asmenys. Jeigu objekto statybos darbams atlikti buvo samdyti kiti asmenys, tuomet būtina svarstyti: kas ir kokia tvarka juos pasitelkė, kas užsakė projektinę dokumentaciją ir kieno vardu buvo išduoti leidimai ar kiti būtini statybos normatyviniai dokumentai.

Šis išskyrimas yra svarbus dėl to, kad padeda nustatyti sutarties šalių priimtų įsipareigojimų apimtį³⁸⁹. Pagal LAT praktiką, yra preziumuojama, kad rangovas, sudarydamas su užsakovu statybos darbų sutartį, kartu įsipareigoja atlikti visus būtinus statybos darbus, o tai reiškia, kad jis privalo dėti maksimalias pastangas, kad sutartis būtų įgyvendinta tinkamai, pagal

pat nurodoma, jog minėtas skyrius, su atitinkamais pakeitimais, taikomas sutartims, pagal kurias rangovas įsipareigoja: (a) statyti kilnojamąjį ar nematerialų objektą pagal užsakovo pateiktą projektą, arba (b) statyti pastatą arba kitą nekilnojamąjį daiktą, iš esmės pakeisti esamą pastatą arba kitą nekilnojamąjį daiktą, arba statyti kilnojamuosius arba nematerialius daiktus pagal rangovo pateiktą projektą. *Cit. op.* 75, p. 310.

³⁸⁹ Pavyzdžiui, jei sutartis buvo sudaryta tik su vienu rangovu, kuris įsipareigojo pastatyti visą objektą, tuomet jo įsipareigojimai apima visų būtinų veiksmų atlikimą tam, kad objektas būtų pastatytas. Tokiu atveju atitinkamos sutarties įgyvendinimo metu šalys privalės daug labiau kooperuotis, kad sudaryta sutartis būtų įgyvendinta tinkamai.

užsakovo lūkesčius³⁹⁰. Tokiu būdu net ir tai, dėl ko yra sudaryta sutartis (ar dėl viso objekto statybos, ar dėl atskirų darbų atlikimo) gali turėti esminę reikšmę nustatant, ar konkrečiai sutarčiai taikytinos tik bendrosios rangos normos, ar ir statybos rangą reglamentuojančios normos, taip pat padeda nustatyti pareigos bendradarbiauti principo būtinumą bei pagrįstumą, o kartu ir sutarties šalims taikytiną atsakomybę.

Rangos sutarties esmę sudaro tai, kad rangovas įsipareigoja savo rizika atlikti tam tikrą darbą ir jo rezultatą perduoti užsakovui, o užsakovas privalo priimti darbų rezultatą ir už jį apmokėti. Jos tikslas yra sukurti ir perduoti darbų rezultatą. Būtent statybos rangos sutarties dalykas, kaip esminis kriterijus, ir leidžia atriboti ją nuo kitų giminingų sutarčių. Atsižvelgiant į tai, būtina detalizuoti statybos darbų rezultato reikšmę.

Veiksmų rezultatas gali skirtis, nelygu koks rezultatas gali būti pasiektas tam tikra veikla ir apskritai, ar tam tikras veiksmas gali sukelti materialių, apčiuopiamų pokyčių realiame pasaulyje³⁹¹. Nors kiekvienas veiksmas gali sukelti tam tikrą pasekmę, tačiau jo padariniai nebūtinai gali būti aiškiai matomi. Statybos rangos sutartimi rangovo įsipareigojimas yra labai aiškus – per nustatytą terminą pastatyti statinį ar atlikti kitus darbus. Tai yra, statybos rangos sutartimi yra sukuriamas rezultatas, kuris turi būti materialus, apčiuopiamas.

Statybos rangos sutarties dalykas gali apimti ne tik tiesioginius statybos darbus, bet ir kitų darbų atlikimą³⁹². Pastebėtina, kad praktikoje dažnai net ir po

³⁹⁰ Minėtoje byloje teismas taip pat pažymėjo, kad rangą ir statybos rangą reglamentuojančios teisės aktų nuostatos nenustato specialių reikalavimų šios sutarties formai, todėl, netgi tuo atveju, kai yra sudaryta rašytinė sutartis dėl atskirų statybos darbų atlikimo, teismas, įvertinęs jam pateiktus įrodymus, taip pat kitas aplinkybes, gali pripažinti, kad statybos rangos sutartis yra sudaryta dėl viso objekto statybos. Statybos rangos sutarties atveju pagal statybos rangos normatyvinius dokumentus nustatoma, kas privalo atlikti darbus, ir vadovaujamas prezumpcija, kad juos turi atlikti pats rangovas, jei sutartyje nėra numatyta kitaip (LR CK 6.684 str. 3 d.).

³⁹¹ KABIŠAITIS, Andrius. Paslaugų sutartis – Lietuvos civilinės teisės naujovė (1). In *Justitia*, 2003, nr. 5 (47), p. 2–9, p. 3.

³⁹² LR CK 6.681 str. 2 d. yra nurodoma, kad statybos rangos sutartis sudaroma įmonių, pastatų, gyvenamųjų namų ir kitokių statinių statybai ar rekonstrukcijai, taip pat montavimo, paleidimo ar kitokiems darbams atlikti. Šio skirsnio normos taikomos ir pastatų ar įrenginių kapitalinio remonto darbams, jeigu sutartis nenustato ko kita. Taip pat, vadovaujantis LR CK 6.681 str. 3 d., statybos rangos sutartyje gali būti numatyta rangovo pareiga užtikrinti pastatyto objekto aptarnavimą po jo priėmimo per sutartyje nustatytą terminą.

statybos užbaigimo procedūrų vis dar būna smulkių baigiamųjų darbų, kuriuos rangovai užbaiginėja kurį laiką. Tinkamas darbų atlikimas ir pilnas jų užbaigimas yra pagrindinė rangovo pareiga, todėl rangovai privalo darbus atlikti ne tik taip, kaip tai yra numatyta sutartyje, bet ir taip, kad šie darbai būtų laikomi atliktais tinkamai ir pilnai. Tik tokiu atveju galima pripažinti, kad yra pasiektas numatytas rezultatas.

Šalims išsamiai neišsiaiškinus savo lūkesčių ir pilnai jų nesuderinus, tarp užsakovo ir rangovo dažnai gali kilti ir kyla ginčų dėl statybos darbų rezultato. Atsižvelgiant į tai, UNCITRAL Vadove yra pabrėžiama, kad sudarydamos statybos rangos sutartį, šalys turi tiksliai apibrėžti sutarties dalyką. Svarbiausia, kad rangos sutartyje būtų tiksliai apibrėžti darbai ar konkreti darbų, kurie turi būti atlikti, dalis³⁹³. Nuo to priklauso, ar bus nustatyta, kad rangovas pažeidė savo sutartinius įsipareigojimus atlikti darbus. Sutarties dalykas gali būti apibrėžiamas tiek kaip darbų pobūdis (pvz.: pastatyti gyvenamąjį namą), tiek kaip darbų apimtis (pvz.: visų darbų atlikimas arba konkrečių darbų atlikimas), tačiau turi apimti darbų charakteristiką, įrangos klausimą, naudojamas medžiagas, statybos darbus³⁹⁴.

Rezultato pasiekimas taip pat yra akcentuojamas ir darbe analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Pagrindinė nurodoma rangovo pareiga yra atlikti ir užbaigti darbus. FIDIC Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 punkto pirmame paragrafe yra nurodoma, kad rangovas privalo projektuoti (kiek tai numatyta sutartyje), vykdyti ir užbaigti pagal sutartį ir inžinieriaus nurodymus darbus, turi ištaisyti visus darbų defektus³⁹⁵. Pabrėžiama, kad darbų užbaigimas yra siejamas su tikslo pasiekimu.

Anglų teisėje sąvoka *statybos* atitinka bet kokios formos statymą ar montavimą, bet dažniausiai apsiriboja su nekilnojamojo turto sukūrimu ar darbų, reikalingų jam sukurti, atlikimu³⁹⁶. Statybos sutartyse yra numatomos

³⁹³ *Cit. op.* 15, p. 54.

³⁹⁴ *Ibid.*, p. 54.

³⁹⁵ FIDIC Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnyje nurodoma, jog rangovas privalo projektuoti, vykdyti ir užbaigti pagal sutartį darbus, turi ištaisyti visus darbų defektus. Kai darbai bus užbaigti, jie bus tinkami tam tikslui, kuriam, apibrėžiant juos sutartyje, jie ir buvo numatyti.

³⁹⁶ *Cit. op.* 42, p. 636.

sąlygos dėl darbų (tiek dėl darbų atlikimo, o pastaruoju metu ir dėl paslaugų suteikimo) ir medžiagų (įskaitant prekes, įrangą ir įrengimus)³⁹⁷. Be to, statybos sutartys dažniausiai numato projektavimą, kuris visuomet yra būtinas, o netiksliai jį aptarus, jis dažnai tampa ginčų priežastimi³⁹⁸.

Labai dažnai rangovai kartu prisiima ir projektavimo funkcijas³⁹⁹. Tam tikrais atvejais rangovai net sudaro sutartis su projektuotojais, kurie atlieka būtinus projektavimo darbus⁴⁰⁰. Tokio pobūdžio sutartys yra įprastos Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje⁴⁰¹.

Pagal Anglų teisę projektavimas statybos sutartyse paprasčiausia prasme suprantamas kaip tinkamų medžiagų ir darbų metodų, kurie neaptarti sutartyje, parinkimas. Aukštesniu lygiu į projektavimą patenka aiškus fizinio pobūdžio charakteristikų statybos darbų atlikimui išdėstymas. Pastarosios sutartys vadinamos projektavimo ir statybos sutartimis (anglų k. *design and build*). Taip pat išskiriamos ir valdymo sutartys (anglų k. *management contracts*), pagal kurias rangovas įsipareigoja pasitelkti subrangovus⁴⁰². Pastebėtina, kad pagal Anglijos statutinę teisę į statybos sutarties sąvoką patenka ir sutartys tik dėl darbų atlikimo, ir kitos, pavyzdžiui, projektavimo–statybos sutartys, tačiau tokie darbai turi būti susiję su statybomis⁴⁰³. Tokiu būdu statybos sutarčių samprata pagal Anglijos teisę iš esmės atitinka platų statybos rangos apibrėžimą LR CK prasme.

Vokietijos CK atskirai neišskiria statybos rangos sutarties, o statybos rangos sutartiniais teisiniais santykiais taikomos bendrosios darbų sutarties nuostatos⁴⁰⁴.

³⁹⁷ *Ibid.*, p. 636.

³⁹⁸ *Ibid.*, p. 636.

³⁹⁹ Ne tik darbo projekto parengimo ar darbų technologijos projekto, bet ir techninio projekto parengimo funkcijas.

⁴⁰⁰ Pažymėtina, kad tais atvejais, kai rangovas dėl projektavimo darbų sudaro sutartį su projektuotoju, o projektuotojas jau buvo sudaręs sutartį su užsakovu, būtina įsitikinti, ar nekils interesų konfliktas.

⁴⁰¹ Daugiau apie tai: LAVERS, Anthony. Ethics in construction law – European Society of Construction Law study: responses from eight member countries background: studies in ethics in the UK society of construction law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 444.

⁴⁰² *Cit. op.* 42, p. 636.

⁴⁰³ *Ibid.*, p. 638.

⁴⁰⁴ Vokietijos CK 631 straipsnio 1 dalyje yra nurodoma, kad pagal darbų sutartį, rangovas įsipareigoja atlikti pažadėtą darbą, o užsakovas įsipareigoja sumokėti sutartą atlyginimą.

Prancūzijos teisėje statybos darbų dalykas – konkretaus tinkamo rezultato pasiekimas, taip pat yra labai akcentuojamas⁴⁰⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad statybos rangos sutartiniams teisiniams santykiams Lietuvos teisėje, taip pat yra taikomos ir LR CK rangos sutarties bendrosios nuostatos⁴⁰⁶. Todėl sudarant statybos rangos sutartis ar analizuojant statybos rangos sutarties šalių teises ir pareigas, taip pat yra būtina analizuoti ir LR CK rangos sutarčių bendrąsias nuostatas.

Apibendrinant teigtina, kad, nustatant statybos rangos sutarties šalių pareigas (tarp jų ir pareigą bendradarbiauti), svarbų vaidmenį atlieka tai, dėl ko yra sudaryta sutartis (objektas) – plataus rato darbų atlikimas ar konkrečių darbų atlikimas. Kadangi atsakymas į tai yra fakto klausimas, pareigos bendradarbiauti principo taikymas labai priklauso nuo susiklosčiusių faktinių aplinkybių. Taip pat yra svarbu nustatyti, kokias teisės normas reikėtų taikyti dėl konkretaus objekto sudarytai sutarčiai. Tai yra, susiduriama su sutarčių kvalifikavimo problema, juolab kad praktikoje yra dažnai diskutuojama, ar sudaryta sutartis yra rangos sutartis, ar ją galima laikyti statybos rangos sutartimi, o nuo to priklausytų ir pareigos bendradarbiauti principo taikymo apimtis, kadangi pareigos bendradarbiauti principas yra akcentuojamas būtent LR CK XXXIII skyriaus trečiame skirsnyje, reglamentuojančiame statybos rangos sutartinius teisinius santykius (LR CK 6.691 straipsnis). Daugiau apie tai, šio darbo 2.4 dalyje – Statybos rangos sutarties atribojimas nuo panašių sutarčių.

2.2. Statybos rangos sutarties šalys

Ar pakanka apsiriboti bendruoju žinojimu, kad statybos rangos sutarties šalys yra rangovas ir užsakovas?

⁴⁰⁵ Daugiau apie tai: FRILET, Marc. France. *In FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 80.

⁴⁰⁶ Žinoma (kaip tai yra nurodyta LR CK 6.644 str. 2 d.), LR CK rangos sutartinius teisinius santykius reglamentuojančio skyriaus nuostatos taikomos tiek, kiek kitokio reglamentavimo nenumato LR CK skirsnis, reglamentuojantis statybos rangos sutartinius teisinius santykius.

Rangovas yra tas asmuo, kuris atlieka sudarytoje sutartyje numatytus darbus. Statybos įstatymo⁴⁰⁷ 2 str. 49 dalyje yra pateikiamas teisinis statinio statybos rangovo apibrėžimas. Nurodoma, kad statinio statybos rangovas – tai fizinis asmuo, juridinis asmuo, kita užsienio organizacija, turintys šio įstatymo nustatytą teisę užsiimti statyba⁴⁰⁸.

Pažymėtina, kad paprastus statybos darbus ketinantiems vykdyti asmenims specialūs reikalavimai nėra keliami. Tokie reikalavimai yra keliami tik ypatingų statinių statybos darbus ketinantiems vykdyti asmenims⁴⁰⁹. Žinoma, asmenims, norintiems vykdyti statybos rangos darbus, yra keliami bendrieji asmenų teisnumo ir veiksnumo reikalavimai, numatyti LR CK.

⁴⁰⁷ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 1996, nr. 32-778) (2010-10-01 šio įstatymo redakcija).

⁴⁰⁸ Vadovaujantis Statybos įstatymo 15 straipsniu, būti rangovu Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka turi teisę: 1) Lietuvos Respublikoje įsteigtas juridinis asmuo; 2) užsienio valstybėje įsteigtas juridinis asmuo ar kita užsienio organizacija, kuri pagal šios valstybės teisės aktus turi teisę savo šalyje užsiimti statyba, pateikusi šią teisę patvirtinančius dokumentus, kurie Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka Lietuvos Respublikoje pripažįstami 1961 m. spalio 5 d. Hagoje sudarytos Konvencijos dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo pagrindu, o valstybėse, kurios šios Konvencijos nėra pasirašiusios, – kitų tarptautinių ar tarpvalstybinių sutarčių pagrindu; 3) statybos inžinierius.

⁴⁰⁹ Daugiau apie rangovų atestavimą žiūrėti: KLIMAS, Evaldas. Statybos dalyvių atestavimas. In *Statybų žinytas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2009, p. 1–92 (12.5 dalis). Viena iš praktikoje egzistuojančių problemų yra Europos Sąjungoje įsisteigusių juridinių asmenų teisės verstis pagrindinėmis statybos veiklos sritimis pripažinimui keliami reikalavimai. 2006 m. gruodžio 12 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje ([interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_sritys/paslaugu-direktyva/doc/1_37620061227_1t00360068.pdf>), kuri apima ir su statyba susijusias veiklas (33 punktas) įpareigoja valstybes nares užtikrinti laisvą paslaugų judėjimą. Direktyvoje keliami reikalavimai yra įgyvendinti Lietuvos Respublikos paslaugų įstatyme (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2009, nr. 153-6901). Šio įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta, kad tais atvejais, kai prieš pradėdant teikti paslaugas Lietuvos Respublikoje reikalaujama gauti leidimą, negali būti reikalaujama pakartotinai įvykdyti tokius pat arba iš esmės panašius reikalavimus ir (arba) kontrolės priemones, kuriuos teikėjas jau yra įvykęs kitoje valstybėje narėje arba Lietuvos Respublikoje siekdamas gauti kitą leidimą. O Statybos techninis reglamentas STR 1.02.07:2004 „Statinio projektuotojo, statybos rangovo, projektavimo ar statybos valdytojo, projekto ar statinio ekspertizės rangovo teisės įgijimo tvarkos aprašas. Fizinį asmenų, juridinių asmenų, kitų užsienio organizacijų pateiktų dokumentų, išduotų užsienio valstybėje ir patvirtinančių teisę kilmės šalyje užsiimti statybos techninės veiklos pagrindinėmis sritimis, pripažinimo Lietuvos Respublikoje taisyklės“ (patvirtintas Aplinkos ministro 2004 m. spalio 21 įsakymu Nr. D1-549 (*Valstybės žinios*, 2004-10-28, nr. 157-5739) (2011-01-26 šio reglamento redakcija)), Europos Sąjungoje įsisteigusiems rangovams nustato tokius pačius reikalavimus, kaip Lietuvoje įsisteigusiems rangovams ir yra reikalaujama pateikti daug dokumentų, neatsižvelgiant į tai, ar minėti juridiniai asmenys jau yra praėję visą pripažinimo procedūrą valstybėje, kurioje yra įsisteigę. Autoriaus nuomone, mažinant administracinę našta, šiems asmenims turėtų būti automatiškai išduodami reikalingi liudijimai be pakartotinio tikrinimo, o atsakingos institucijos turėtų rodyti daugiau iniciatyvos ir išsiaiškinti kitose Europos Sąjungos valstybėse keliamus reikalavimus atitinkamų leidimų išdavimui.

⁴⁰⁹ LR CK 6.648 str. 2 d.

Įgyvendinamiems nekilnojamojo turto projektams tampant sudėtingesniais, rangovams priskiriama vis daugiau funkcijų. Rangovas pastaruoju metu vis mažiau yra tik vykdytojas, o vis daugiau ir daugiau projekto vadybininkas ir problemų sprendėjas, kas tik dar labiau padidina rangovo atsakomybę⁴¹⁰. Be to, tai lemia būtinybę rūpintis tinkamu pareigos bendradarbiauti įgyvendinimu.

Užsakovas yra tas asmuo, kuris užsako statybos darbų atlikimą. Statybos įstatymo 2 str. 41 dalyje yra pateikiamas legalus statytojo (užsakovo) apibrėžimas. Nurodoma, kad statytojas (užsakovas) – tai Lietuvos ar užsienio valstybės fizinis ar juridinis asmuo, kuris investuoja lėšas į statybą ir kartu atlieka užsakovo funkcijas (ar jas paveda atlikti kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui). Užsakovas yra tas asmuo, kuris, įgyvendinamas savo teises į statybas, užsako statybos darbus pats tiesiogiai ar, pavedęs kitiems asmenims, sudaro statybos sutartis su kitais asmenimis⁴¹¹.

Užsakovu gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Užsakovu asmuo tampa tik tuomet, kai yra sudaroma statybos rangos sutartis. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kas užsako statybos darbų atlikimą. LR CK 6.681 str. 4 d. yra numatyta, jeigu pagal statybos rangos sutartį darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti, sutarčiai taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės. Tokiu būdu užsakovas – fizinis asmuo, turi daugiau teisių, jo teisės ir teisėti interesai įstatymu yra ginami labiau nei užsakovo – juridinio asmens, ar užsakovo – fizinio asmens, kuris užsako statybos rangos darbų atlikimą ne

⁴¹⁰ Final Report on Construction Industry Arbitrations. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2001, vol. 12, no. 2, p. 12.

⁴¹¹ Atkreiptinas dėmesys, jog Statybos įstatymo 3 straipsnyje yra nustatyta, jog teisę būti statytoju Lietuvos Respublikoje turi Lietuvos bei užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys, o ši teisė įgyvendinama, kai: 1) statytojas žemės sklypą, kuriame statomas statinys, valdo nuosavybės teise arba valdo ir naudoja kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais pagrindais; šis reikalavimas netaikomas Aplinkos ministerijos nustatytais atvejais, kai nėra suformuoti žemės sklypai (atnaujinant (modernizuojant) pastatus, atliekant statinio kapitalinį ar paprastąjį remontą ir pan.); 2) statytojas turi statybą leidžiantį dokumentą (kai jis privalomas); 3) statytojas statinį (jo dalį) valdo nuosavybės teise arba valdo ir naudoja kitais įstatymų nustatytais pagrindais – statinio rekonstravimo, remonto ir griovimo atvejais.

savo (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti⁴¹².

Jeigu statybos rangos darbų užsakovas yra vartotojas, jis įgyja daug papildomų teisių, o rangovas – papildomų pareigų. Išskirtinos šios papildomų užsakovo teisių grupės:

1. teisės, susijusios su bendraisiais vartotojų apsaugos principais⁴¹³;
2. teisės, susijusios su apmokėjimu už papildomus darbus⁴¹⁴;
3. papildomos teisės, susijusios atsiskaitymu⁴¹⁵;
4. papildomos teisės, susijusios su rangovo netinkamai atliktais darbais⁴¹⁶;
5. papildomos teisės, susijusios su sutarties nutraukimu⁴¹⁷;

⁴¹² Vartojimo rangos sutartinių teisinių santykių atveju taikoma didesnė užsakovo teisių ir interesų civilinė teisinė apsauga. Pastebėtina, kad normos, nustatančios vartojimo sutarčių ypatumus, rangos santykiams gali būti taikomos tik tiek, kiek atitinka šių santykių esmę. Pavyzdžiui, rangos santykiams nelabai egzistuoja galimybė pritaikyti nuostatas, apibrėžiančias, daiktų pardavimą, naudojant automatą, nes šiuo atveju, sutarties dalykas visiškai skiriasi, ir pan.

⁴¹³ Tai teisės nustatytos LR CK 6.188, 6.350–6.370 straipsniuose, kurios, vadovaujantis LR CK 6.672 str. 2 d. vartojimo rangos sutarčiai yra taikomos *mutatis mutandis*. Be to, vartojimo rangos santykiams, kurių LR CK normos nenustato, taikomi vartotojų teisių gynimo ir kiti su šių teisių gynimu susiję įstatymai (LR CK 6.672 str. 3 d.). Tai yra, jei tik atsiranda santykiai, kuriuose nors ir nėra įvardytos vartojimo rangos sąlygos, vartotojas vis tiek gali naudotis visomis vartotojų teisių gynimo priemonėmis. Kaip yra nurodęs LAT, CK įtvirtinta vartotojo teisių gynimo būdų įvairovė, kurių taikymo pasirinkimo teisė suteikta vartotojui, yra viena iš vartojimo sutarčių instituto specifikos išraiškų. LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. J. v. UAB „Lambatas“*, Nr. 3K-3-581/2008, kat. 42.3; 42.11.1; 52.2; 90.

⁴¹⁴ Užsakovas turi teisę atsakyti apmokėti darbus ar paslaugas, kurie nebuvo numatyti sutartyje, o rangovas neturi teisės reikalauti, kad į vartojimo rangos sutartį būtų įtrauktas papildomas darbas ar paslaugos (LR CK 6.673 str. 1 d.). Taigi rangovas, prieš sudarydamas rangos sutartį, privalo visiškai įvertinti, ar sutartyje numatytų darbų užteks sutartyje numatytam rezultatui pasiekti.

⁴¹⁵ Rangos darbus rangovas turi atlikti iš savo medžiagos. Jeigu po rangos sutarties sudarymo medžiagos kaina pasikeičia, rangovas neturi teisės reikalauti ją perskaičiuoti (LR CK 6.675 str. 3 d.). Nustatyta bendroji taisyklė, jog užsakovas privalo sumokėti darbų kainą po to, kai rangovas perdavė darbų rezultatą (LR CK 6.676 str. 2 d.).

⁴¹⁶ Vadovaujantis, LR CK 6.678 str. 1 d., darbų rezultato priėmimo metu arba jo naudojimo metu, nustačius darbų rezultato trūkumus, užsakovas gali reikalauti ne tik 1) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą; 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą; 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje, bet ir 4) reikalauti pakartotinai ir neatlygintinai atlikti darbus; arba 5) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas. Be to, reikalavimą dėl neatlygintino trūkumų pašalinimo, kai trūkumai gali kelti grėsmę užsakovo ar kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, užsakovas ar jo teisių perėmėjai turi teisę pareikšti, jeigu sutarties dalyku buvo pastatas, įrenginys ar kitoks statinys, – per dešimt metų nuo darbų rezultato priėmimo momento, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato ilgesnio termino. Šis reikalavimas gali būti pareikštas, nepaisant to, kada išaiškėjo trūkumai, taip pat, jei jie buvo nustatyti pasibaigus garantiniam laikui (LR CK 6.678 str. 2 d.). Taip pat, vadovaujantis LR CK 6.680 str., jeigu rangovas neatlieka ar netinkamai atlieka vartojimo rangos sutartyje numatytą darbą, užsakovas turi teisę pasinaudoti šio kodekso straipsnyje numatytais pirkėjo teisėmis.

⁴¹⁷ Užsakovas bet kada iki darbo rezultato priėmimo gali nutraukti sutartį, sumokėdamas dalį nustatytos kainos, proporcingą atliktam darbui (LR CK 6.673 str. 2 d.). Užsakovas turi teisę nutraukti

Tais atvejis, kai yra sudaroma statybos darbų atlikimo sutartis su vartotoju, galima išskirti šias papildomas rangovo pareigų grupes:

1. pareigos, susijusios su kainos mokėjimu už atliktus darbus⁴¹⁸;
2. pareigos, susijusios su vartotojo informavimu iki sutarties sudarymo⁴¹⁹;
3. pareigos, susijusios su informavimu apie darbų rezultato naudojimo sąlygas⁴²⁰;
4. papildoma pareiga informuoti apie atliktų darbų atsiėmimą⁴²¹.

Net ir vartojimo rangos santykiuose aktualus yra tinkamas pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas. LAT yra pažymėjęs, kad ne tik rangovas, bet ir užsakovas (vartotojas), kaip kita ginčo santykio šalis, turi aktyviai bendradarbiauti bei kooperuotis, laiku pateikti pageidavimus bei domėtis atliekamais darbais⁴²². Be to, LAT taip pat yra pabrėžęs, kad aplinkybė, kad viena iš sutarties šalių yra vartotojas, neatleidžia šios sutarties šalies nuo

sutartį neapmokėdamas už atliktus darbus bei reikalauti atlyginti nuostolius, jei dėl rangovo pateiktos informacijos nepakankamumo ar 6.334 netikslumo buvo sudaryta sutartis atlikti darbą, pagal savo savybes neatitinkantį, ką užsakovas turėjo omenyje (LR CK 6.674 str. 3 d.).

⁴¹⁸ Kaip jau minėta, rangovas neturi teisės reikalauti, kad į vartojimo rangos sutartį būtų įtraukti papildomas darbas ar paslaugos (LR CK 6.673 str. 1 d.). Be to, preferencija yra teikiama atsiskaitymui už atliktus darbus tik po darbų atlikimo ir jų perdavimo užsakovui, kaip tai yra numatyta LR CK 6.676 str. 2 d.

⁴¹⁹ Rangovas iki sutarties sudarymo privalo suteikti užsakovui būtiną ir teisingą informaciją apie siūlomus darbus, jų rūšis, kainą, apmokėjimo formą, taip pat, jeigu užsakovas paprašo, kitus su sutartimi ir atliekamu darbu susijusius duomenis. Jeigu pagal atliekamų darbų pobūdį tai yra reikšminga, rangovas privalo nurodyti užsakovui konkretų asmenį, kuris atliks sutartyje numatytą darbą (LR CK 6.674 str. 1 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog rangovas yra profesionalus paslaugų teikėjas. Būtent jis privalo numatyti, įvertinti ir pateikti iki sutarties sudarymo užsakovui, visus duomenis, susijusius su sudaroma sutartimi, kad vartotojas galėtų išsamiai įvertinti darbus, kurie bus atliekami.

⁴²⁰ Rangovas, perduodamas darbų rezultatą užsakovui, privalo įspėti užsakovą apie darbų rezultato naudojimo sąlygas ir nurodyti užsakovui reikalavimus, kurių būtina laikytis naudojant darbų rezultatą, bei galimas tokių reikalavimų nesilaikymo pasekmes užsakovui ir kitiems asmenims (LR CK 6.677 str.).

⁴²¹ Jeigu užsakovas neatvyksta atsiimti darbų rezultato arba kitaip vengia priimti atliktą darbą, tai rangovas privalo raštu įspėti užsakovą apie jo pareigą atsiimti darbų rezultatą (LR CK 6.679 str. 1 d.).

⁴²² LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Remada“ v. R. J.*, Nr. 3K-3-146/2009, kat. 35.4; 35.5; 52.3. Šioje byloje LAT pažymėjo, jog vartotojas, norėdamas pasirinkti individualų, jį geriau tenkinantį sprendimą dėl įrengimų vietos, turėjo pareigą iš anksto domėtis ir informuoti apie tai rangovą, tačiau to laiku nepadarė, nesilaikė bendradarbiavimo ir kooperavimosi pareigos vykdant sutartį, todėl neteko teisės reikalauti atlyginti įrenginių perkėlimo išlaidas ir atsakyti už praleistus terminus.

pareigos būti rūpestingam ir apdairiam, sudarant bei vykdant sutartį, ne tik bendradarbiauti, bet ir dėti maksimalias pastangas sutarčiai įvykdyti⁴²³.

Iškylus ginčui dėl statybos rangos sutarties vykdymo ir rangovui nusprendus reikšti reikalavimą, būtina atidžiai įvertinti, kokiam asmeniui turi būti pareikšti reikalavimai. Tai svarbu dėl to, kad rangovas reikalavimus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, turi reikšti užsakovui, nes jis turi pareigas rangovui. Be to, nusprendus reikšti reikalavimą, būtina įvertinti ne tik tai, ar asmuo, kuriam reiškiamas reikalavimas, yra vartotojas, ar ne, bet ir tai, kas konkrečiu atveju yra užsakovas ir kas yra rangovas. Tai ypač svarbu tais atvejais, kai sutartį sudaro keliolika asmenų ar darbai yra finansuojami kelių asmenų lėšomis⁴²⁴.

Apibendrinant, nors iš pirmo žvilgsnio dėl statybos rangos sutarties šalių kvalifikavimo sunkumų ir nekyla, tačiau tinkamas statybos rangos sutarties šalių kvalifikavimas yra labai svarbus, nes nuo to priklauso konkrečių normų, atsakomybės pritaikymas. Todėl kiekvienu atveju reikia išsiaiškinti, ar užsakovas nėra vartotojas, ar rangovas, atlikęs darbus, yra subrangovu ir pan.⁴²⁵

⁴²³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *V. R. v. „Remada“*, Nr. 3K-3-277/2009, kat. 35.5; 42.8; 42.10; 52.3.

⁴²⁴ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija*, Nr. 3K-3-441/2004, kat. 37.7; 47.3. Šioje byloje buvo nustatyta, jog ieškovas AB „Klaipėdos hidrotechnika“ laimėjo tarptautinį statybos rangos konkursą dėl Klaipėdos terminalo tobulinimo darbų. 1996 m. liepos 11 d. buvo sudaryta Europos Komisijos (*Phare* programa) Lietuvos Vyriausybės Susisiekimo ministerijos vardu ir Klaipėdos „Hidrotechnika“ sutartis, pagal kurią turi būti pastatyta nauja prieklauka Klaipėdos uosto Keltų pusiasalyje. Darbų užsakovas pagal šią sutartį (kontraktą) yra Europos Komisija. 1997 m. spalio 31 d. darbams atlikti buvo pasirašytas kontrakto Nr. 96-0857.00 priedas Nr.1. Ieškovas bandė įrodyti, jog tinkamas atsakovas byloje turi būti VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“. Jis rėmėsi tuo, kad naudos gavėjas iš rangos sutarties yra būtent Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, su kuria buvo sudaryta žodinė rangos sutartis. Tačiau teismas pažymėjo, kad ieškinys pareikštas netinkamam atsakovui, nes iš visų byloje pateiktų dokumentų buvo matyti, kad rangos sutarties šalis buvo Europos Komisija. Teismas nurodė, kad prievolė atsiskaityti su rangovu šiuo atveju gali atsirasti tik iš kapitalinės statybos rangos sutarties, tačiau tokios sutarties buvimo ieškovas neįrodė.

⁴²⁵ Rangovo profesinė atsakomybė, atsakomybės skirtumai, jei sutartis yra sudaryta tarp užsakovo ir rangovo bei generalinio rangovo ir subrangovo, plačiau yra analizuojami kitose darbo dalyse.

2.3. Statybos rangos sutarčių kvalifikavimas

Statybos rangos sutartis yra konsensualinė, todėl ji laikoma sudaryta nuo susitarimo, kuris yra išreikštas įstatymų numatyta forma, momento.

Pagal prigimtį statybos rangos sutartys įprastai yra vienkartinės – kiekvieno naujo objekto statybai yra sudaroma vis nauja rangos sutartis. Tačiau statybos rangos sutartys gali būti ir ilgalaikės. Pavyzdžiui, įmonė gali laimėti skelbiamą viešą konkursą dėl įvairių darbų per tam tikrą periodą atlikimo, tarkim, kad ir mokyklų renovavimo darbų ar pan. Tai, ar statybos rangos sutartis yra vienkartinio pobūdžio, ar ilgalaikė, nekeičia jos teisinės esmės ir teisinio reguliavimo.

Statybos rangos sutartis – dvišalis sandoris. Būtina dviejų šalių – rangovo ir užsakovo, suderinta valia, kad statybos rangos sutartis būtų laikoma sudaryta. Taip pat statybos rangos sutartis yra dvišalė sutartis, nes tiek rangovas, tiek užsakovas turi tarpusavio teisių ir pareigų, kurių tinkamas įgyvendinimas labai priklauso nuo sutarties šalių bendradarbiavimo. Net LR CK 6.681 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas įsipareigoja per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti darbų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą.

Statybos rangos sutartis yra atlygintina sutartis. Rangovui tinkamai atlikus darbus ir juos perdavus užsakovui, pastarasis privalo tinkamai atsiskaityti su rangovu.

Taigi statybos rangos sutartis yra konsensualinė, dvišalė, atlygintinė⁴²⁶. Kaip nurodo R. Stanislovaitis, kontinentinės Europos teisės sistemos šalyse rangos sutartis laikoma savarankiška specifine sutartimi (vokiečių k. *Werkvertrag*, prancūzų k. *contrat d'entreprise*), kuriai įstatymai numato pagrindinius reikalavimus. Anglų-amerikiečių teisės sistemoje rangos santykiai

⁴²⁶ Tai yra patvirtinta ir teismų praktikos, pavyzdžiui, žiūrėti *Cit. op.* 343.

paprastai laikomi asmeninės samdos sutarties atmaina (anglų k. *contract of work labour*). Be to, esminė rangos sutarties ypatybė yra ta, kad rangovas užsakymą vykdo savarankiškai, todėl jis vadinamas nepriklausomu kontrahentu (anglų k. *independent contractors*)⁴²⁷.

2.4. Statybos rangos sutarties atribojimas nuo panašių sutarčių

Ar yra įmanomas tinkamas atsakomybės pritaikymas, jei nėra tinkamai kvalifikuojama sutartis? Kadangi atsakymas į šį klausimą yra vienareikšmis, būtina paanalizuoti bent pagrindinius kriterijus, kuriais vadovaujantis galima atskirti statybos rangos sutartį nuo kitų panašių sutarčių: vartojimo rangos sutarties, projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos, paslaugų sutarties, darbo sutarties, pirkimo-pardavimo sutarties.

Praktikoje yra įprasta laikyti, kad visos rangos sutartys, kurios yra sudaromos dėl darbų, susijusių su statybomis, atlikimo, yra statybos rangos sutartys ir joms taikomos LR CK XXXIII skyriaus trečio skirsnio Statybos ranga įtvirtintos normos. Su tuo nesutinka dalis teisės mokslininkų. Prof. S. Mitkus ir R. Cibulskienė nurodo, kad sutarties šalys gali susitarti statybos rangos sutarties nuostatų netaikyti kapitalinio remonto darbams (LR CK 6.681 straipsnio 2 d.), o paprastojo remonto darbams apskritai yra taikomos rangos sutarties bendrosios normos, bet ne statybos rangos sutartį reglamentuojančios normos⁴²⁸. Ši pozicija pagrįstina ne tik LR CK 6.681 straipsnio aiškinimu, bet teisinėje literatūroje nurodomomis statybos rangos sutarties ypatybėmis, leidžiančiomis ją atskirti nuo kitų rangos sutarčių, dėl kurių būtinas atskiras reglamentavimas⁴²⁹.

⁴²⁷ *Cit. op.* 3, p. 212.

⁴²⁸ MITKUS, Sigitas, CIBULSKIENĖ, Renata. Statybos rangos sutartys: kvalifikavimo problemos. In *Teisė. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009 (70), p. 39.

⁴²⁹ Darbai pagal šią sutartį atliekami tiesiogiai objekto buvimo vietoje; specifinis šios sutarties dalykas (pastatas, statinys ar kitoks nekilnojamas daiktas kaip galutinis – statybos proceso produktas arba užbaigtas tam tikrų darbų statybos objekte kompleksas); specifinė subjektinė sudėtis (sutarties šalys – investicinės veiklos statybų srityje dalyviai); užsakovo ir rangovo sutartinių santykių ilgalaikiškumas, jų bendradarbiavimas siekiant tinkamai įvykdyti sutartines prievoles; dažnai taikoma generalinės rangos sistema; specialių norminių aktų, reguliuojančių statybos santykius, sistema. СУХАНОВ, Е. А

Tenka sutikti, kad tokiems darbams kaip paprastas sienų perdažymas, kas patenka į paprastojo remonto darbų apimtį, nėra reikalingas specialus teisinis norminis reglamentavimas. Šio darbo autorius sutinka su S. Mitkaus pateikiamais argumentais (visų pirma *argumentum a fortiori*), kodėl paprastojo remonto darbams turėtų būti taikomos tik rangos, o ne statybos rangą reglamentuojančios normos, tačiau pabrėžia, kad ne visais atvejais yra pagrįstas tik LR CK rangos sutarties bendrųjų nuostatų taikymas kapitalinio remonto ir paprastojo remonto darbams ir sutarties kvalifikavimas bei taikytinų normų parinkimas labai priklauso nuo faktinių aplinkybių.

2010 m. liepos 2 d. Statybos įstatymo redakcija, kuri įsigaliojo nuo 2010 m. spalio 1 d., įvedė daug pakeitimų statybos proceso norminiame reglamentavime, o kartu buvo pakeistos statinio rekonstrukcijos, kapitalinio ir paprastojo (einamojo) remonto sąvokos⁴³⁰. Pagal naujus minėtų statybos darbų rūšių apibrėžimus, į paprastojo remonto sąvoką patenka net tokie sudėtingi darbai, kaip statinio visų inžinerinių tinklų remontas, juos visiškai permontuojant ir pakeičiant, ar pan. Kapitalinio remonto darbai taip pat yra itin sudėtingi ir potencialiai pavojingi, nes jie susiję su statinio laikančiųjų konstrukcijų pertvarkymo darbais. Tokio pobūdžio darbai reikalauja specialių žinių, jiems atlikti reikia parengti projektinę dokumentaciją, svarbu užtikrinti šių darbų priežiūrą ir pan. Tai tampa dar aktualiau, kai yra kalbama apie tai, kokiam statinyje atliekami šie darbai – ypatingame, neypatingame ar nesudėtingame statinyje. Pastebėtina, kad LR CK rengimo metu galiojusi originali statybos įstatymo redakcija (kurios sąvokos nebuvo keičiamos iki LR CK priėmimo), neišskyrė anksčiau nurodytų statinio rekonstrukcijos, kapitalinio ir paprastojo remonto sąvokų.

(et al). *Гражданское право. Том II. Полутом 1. Учебник.* Москва: издательство БЕК, 2000. p. 540.

⁴³⁰ Statybos įstatymo 2 straipsnio 18 dalis nustato, kad statinio rekonstravimas – tai statybos rūšis, kurios tikslas – perstatyti statinį (pakeisti statinio laikančiąsias konstrukcijas, pakeičiant statinio išorės matmenis – ilgį, plotį, aukštį ir pan.). To paties straipsnio 20 dalis nustato, kad statinio kapitalinis remontas – tai statybos rūšis, kurios tikslas – pertvarkyti statinį (pakeisti statinio laikančiąsias konstrukcijas, nekeičiant statinio išorės matmenų – ilgio, pločio, aukščio ir pan.), o to paties straipsnio 21 dalis nustato, kad statinio paprastas remontas (atitinka LR CK sąvoką „einamasis remontas“) – statybos rūšis, kurios tikslas – atnaujinti statinį, jo nerekonstruojant ar kapitališkai neremontuojant.

Autoriaus nuomone, LR CK 6.681 str. turi būti aiškinamas atsižvelgiant į paskutinius įstatymo leidėjo atliktus Statybos įstatymo pakeitimus, kuriais šiuo metu yra daug aiškiau apibrėžtos statybos darbų rūšys, nustatyti aiškūs reikalavimai projektinei dokumentacijai, priklausomai nuo statybos darbų rūšies, reikalavimai darbų priežiūrai, priklausomai nuo statinio rūšies. Taigi tais atvejais, kai kalbama apie ypatinguose statiniuose (o tam tikrais atvejais ir neypatinguose statiniuose) atliekamus kapitalinio remonto ar paprastojo remonto darbus, LR CK statybos rangos sutarties nuostatų taikymas, autoriaus nuomone, yra neišvengiamas, nes to reikalauja pats atliekamų statybos darbų pobūdis. Su tuo yra susiję ne tik reikalavimai atlikti statybos darbų techninę priežiūrą, projekto vykdymo priežiūrą, gauti statybą leidžiančius dokumentus, parengti projektą, bet svarbų vaidmenį atlieka ir užsakovo užduotis, o kartu ir šalių pareigos bendradarbiauti tinkamas įgyvendinimas. Apibendrinant, kiekvienu konkrečiu atveju, šalys sudarydamos rangos sutartį, o teismai kvalifikuodami sudarytą sutartį, kai yra sprendžiamas kilęs ginčas, privalo vertinti faktines aplinkybes ir atitinkamai nuspręsti, kokios normos (tik LR CK rangos sutarties bendrųjų nuostatų normos ar ir LR CK statybos rangos sutarties nuostatų normos) bus taikomos konkrečioms sutartinėms teisiniams santykiams. Net ir tais atvejais, kai sudarydamos statybos rangos sutartį dėl kapitalinio remonto darbų atlikimo šalys susitaria, kad netaikys LR CK statybos rangos nuostatų, tarp šalių susiklostantiems santykiams bus taikomos viešosios teisės, tai yra, Statybos įstatymo ir įvairių statybos techninių reglamentų, nuostatos.

Labai svarbu tinkamai atriboti statybos rangą nuo vartojimo rangos. Pagrindinis kriterijus, padedantis atriboti šias dvi sutartis, yra sutarties šalys ir tikslas⁴³¹. Sutartis, kurioje užsakovas yra fizinis asmuo, o sutarties tikslas yra

⁴³¹ Vadovaujantis LR CK 6.679 str. 4 d., jeigu pagal statybos rangos sutartį darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti, sutarčiai taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės. Šių santykių atribojimo aktualumą lemia tai, kad vartojimo rangos atveju užsakovui yra nustatytos papildomos teisės, o rangovui – papildomos pareigos.

tenkinti buitinius ar asmeninius užsakovo ar jo šeimos poreikius, laikytina vartojimo rangos sutartimi⁴³².

Netinkamai kvalifikavus susiklosčiusius teisinius santykius, gali būti ne tik nevisapusiškai įvertinama susiklosčiusi situacija, bet ir priimamas neteisingas teismo sprendimas⁴³³. Vartojimo rangos sutarties normos gali būti taikomos tik visiškai išsiaiškinus aplinkybes, ar tikrai darbai dėl objekto, kuriame atliekami darbai, yra skirti namų ūkio ar asmeninių poreikių tenkinimui⁴³⁴.

Sutarties tikslas, dalykas ir šalys yra pagrindiniai kriterijai, naudotini atribojant statybos rangą nuo projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos. LR CK 6.700 str. yra nurodyta, kad projektavimo ir tyrinėjimo darbų sutartimi rangovas, kuriuo yra projektuotojas, tyrinėtojas, įsipareigoja atlikti pagal užsakovo užduotį tyrinėjimo ir projektavimo darbus, parengti techninius dokumentus ar sukurti kitokį darbų rezultatą ir perduoti jį užsakovui, o užsakovas įsipareigoja priimti darbų rezultatą ir sumokėti už atliktą darbą. Vartojimo rangos sutartimi užsakovas užsako specifinių darbų atlikimą – parengti tyrinėjimo ir projektavimo darbus, parengti techninius dokumentus. Minėtoje normoje nėra pateikiamas baigtinis darbų sąrašas, tačiau net ir kitoks

⁴³² Pateiktoje vartojimo rangos sutarties sampratoje LR CK 6.672 str. 1 d. nurodyta, kad pagal vartojimo rangos sutartį rangovas, kuris verčiasi tam tikru verslu, įsipareigoja pagal fizinio asmens (vartotojo) užsakymą atlikti tam tikrą darbą, skirtą tenkinti buitinius ar asmeninius užsakovo ar jo šeimos poreikius, o užsakovas įsipareigoja priimti darbo rezultatą ir už jį sumokėti.

⁴³³ Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 14 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Damava“ v. Ruth van Calcar*, Nr. 3K-3-666/2005, kat. 52.3., buvo konstatuota, kad teismai netinkamai taikė materialinės teisės normas, nes tarp sutarties šalių susiklostė ne statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai, kuriuos reglamentuoja LR CK 6.681–6.699 straipsniai, bet vartojimo rangos sutartiniai teisiniai santykiai, kuriuose skirtingai reglamentuojama užsakovo ir rangovo santykiai, suteikiamos užsakovui, kaip silpnesnei vartojimo santykių šaliai, padidintos garantijos, kurių pažeidimas turi viešą interesą.

Šioje byloje netinkamas materialinių teisės normų taikymas, buvo esminis pagrindas panaikinti žemesnės instancijos priimtą teismo sprendimą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo. Be to, teismas nurodomoje nutartyje pabrėžė, jog, atsižvelgiant į tai, kad vartotojo teisių gynimas turi viešą interesą ir valstybė šiuo atveju turi būti aktyvi, užtikrinant šių teisių gynimo efektyvumą, teismas turėtų svarstyti, ar nereikalingas vartotojų gynimo institucijų dalyvavimas byloje.

⁴³⁴ Kaip pažymėta LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 27 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Damava“ v. R. E. C.*, Nr. 3K-3-66/2007, kat. 52.2; 52.3, apeliacinės instancijos teismas, taikydamas vartojimo rangos sutarties normas, nesiaiškino gyvenamojo namo, kuris buvo dengiamas nendrėmis, paskirties: ar šis namas bus naudojamas verslo reikalams, profesiniams poreikiams tenkinti, ar bus naudojamas tik asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams. Tik teismui nustačius nurodytas faktines aplinkybes, galima nuspręsti, kokiomis teisės normomis – vartojimo rangos ar statybos rangos – turi būti reglamentuojami tarp ginčo šalių kilę teisiniai santykiai ir jų teisinės pasekmės.

sukurtas darbų rezultatas turėtų būti suprantamas kaip susijęs su projektavimo ar tyrinėjimo atlikimu⁴³⁵.

Tais atvejais, kai vartotojas užsako statybos darbų atlikimą, turėtų būti taikomos ir statybos rangos sutarties nuostatos. S. Mitkus ir R. Cibulskienė nurodo, kad statybos rangos sutarties nuostatos taikomos ir tada, kai vartotojas (užsakovas) stato rangos būdu⁴³⁶. Be to, tiems klausimams, kurių vartojimo rangos sutarties nuostatos nereguliuoja, pavyzdžiui, statybos darbų perdavimas ir priėmimas, šalių pareiga bendradarbiauti ir pan., taikomos statybos sutarties nuostatos kaip bendrosios teisės normos⁴³⁷. Su bendruoju teiginiu, kad tam tikros LR CK statybos rangos sutartis reglamenuotuojančios nuostatos yra taikomos ir vartojimo rangos santykiams, jei vartotojas užsako statybos darbus, negalima nesutikti, tačiau, autoriaus nuomone, LR CK statybos rangos sutarties nuostatų taikymas turėtų būti ribojamas. Tai lemia pats vartojimo rangos ir statybos rangos esminis skirtumas – vartojimo ranga yra priskiriama vartojimo sutartims, o statybos rangos sutartis yra komercinė sutartis, todėl LR statybos rangos sutarties normos taikytinos labai rezervuotai, o būtent tik tiek, kiek atitinkamų klausimų nereglamentuoja bendrosios LR CK rangos sutarties normos, išimtyms, kurias nustato LR CK vartojimo rangos sutarties nuostatos bei ypatumai, kurie yra susiję su viešosios teisės keliamais reikalavimais (Statybos įstatymo, statybos techninių reglamentų ir kitų viešosios teisės normatyvinių dokumentų keliami imperatyvūs reikalavimai). Pavyzdžiui, vartojimo statybos rangai darbų priėmimui-perdavimui yra taikomas LR CK rangos sutarties bendrosios nuostatų 6.662 straipsnis, tačiau nebus taikomos LR CK statybos rangos nuostatų 6.694 straipsnio 4 dalies nuostatos, kiek tai liečia vienašalį darbų pridavimą, kadangi šiuo atveju rangovo teisinės gynybos priemonės yra numatytos LR CK vartojimo rangos nuostatų 6.679 straipsnyje užsakovo

⁴³⁵ Pastebėtina, jog tam tikrus projektavimo darbus gali atlikti ir pats rangovas statybos darbų procese – pavyzdžiui, parengtų darbų projektą ar darbų technologinį projektą. Kaip pagalbinis kriterijus, galintis padėti atriboti statybos rangą nuo projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos, yra darbus atliekančio asmens kvalifikavimas. Net ir minėtoje normoje yra nurodoma, jog rangovu, sudarant projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos sutartį, yra projektuotojas, tyrinėtojas. Šiems asmenims yra taikomi kiti profesiniai reikalavimai, palyginus su rangovu. Pavyzdžiui, projektuotoju gali būti architektas.

⁴³⁶ *Cit. op.* 428, p. 47.

⁴³⁷ *Cit. op.* 428, p. 47.

neatvykimo atsiimti darbų rezultato teisinės pasekmės. Taip pat bus taikomos LR CK statybos rangos nuostatų 6.694 straipsnio 5 straipsnio nuostatos, jei šalis bus susitarusios dėl atitinkamų bandymų atlikimo ar tokie reikalavimai bus numatyti viešosios teisės aktuose.

Rangos sutarčiai yra artima atlygintinių paslaugų sutartis. Kaip pažymi prof. B. Markesinis, labai sunku nubrėžti skirtumą tarp rangos sutarties ir paslaugų sutarties⁴³⁸. Pastarąją sutartimi nėra sukuriamas materialus objektas. Todėl vienas iš pagrindinių kriterijų, padedančių atriboti atlygintinių paslaugų sutartį ir rangos sutartį yra skirtingas šių sutarčių dalykas. LR CK 6.716 str. 1 d., pateikianti paslaugų sutarties sampratą, nurodo, kad Paslaugų sutartimi viena šalis (paslaugų teikėjas) įsipareigoja pagal kitos šalies (kliento) užsakymą suteikti klientui tam tikras nematerialaus pobūdžio (intelektines) ar kitokias paslaugas, nesusijusias su materialaus objekto sukūrimu (atlikti tam tikrus veiksmus arba vykdyti tam tikrą veiklą), o klientas įsipareigoja už suteiktas paslaugas sumokėti.

Vokiečių teisėje taip pat pagrindinis kriterijus, naudojamas atskiriant paslaugų ir rangos sutartis, yra dalykas, išskiriant net rezultato pasiekimą. Paslaugų sutartimi, viena šalis yra įpareigojama atlikti paslaugas, naudodama pagrįstus įgūdžius ir patirtį bei atsakomybę, tačiau nėra įpareigota pasiekti rezultatą⁴³⁹. Pažymėtina, kad paslaugų sutarčiai nors ir nėra keliamas reikalavimas sukurti materialų objektą pagal iš anksto nustatytą tikslą, tačiau paslaugos gali turėti objektyvią išraišką – rezultatą, pavyzdžiui, auditoriaus surašyta audito ataskaita, kurioje pateikiama auditoriaus išvada, kaip atliktos paslaugos (darbo) rezultatas. Statybos rangos sutartimi, rangovas turi pareigą pasiekti tam tikrą daiktinį (pvz., pastatyti statinį) ar kitoki objektyvią išraišką turintį rezultatą (pvz., perdažyti sieną). Todėl atribojant rangos sutartį nuo paslaugų sutarties, būtina vertinti ir kitus šias sutartis atribojančius kriterijus:

⁴³⁸ MARKESINIS, Basil, LORENZ, Warner, DANNEMANN, Gerhard. *The German Law of Obligations. Volume I. The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction*. Oxford: Clarendon press, 1997, p. 40.

⁴³⁹ *Ibid.*, p. 40.

šalių prisiimtų pareigų pobūdį, kliento interesų prioritetą, kliento dalyvavimo suteikiant paslaugą apimtį ir pan.

Net ir analizuojant senovės Romos teisę, sunku atriboti paslaugų sutartį, rangos sutartį ir darbo sutartį. Visos šios sutartys bendrai galėtų būti vadinamos *locatio conductio*. Tačiau, kaip pažymi ir prof. R. Zimmermannas, sutartims, kurioms nenumatyta rezultato pasiekimas, naudojamas terminas *operae*, t. y. paslaugų sutartys yra *locatio conductio operarum*. Sutartims, kurioms yra numatyta reikalavimas pasiekti rezultatą, naudojamas terminas – *opus*, t. y. rangos sutartys yra *locatio conductio operis*⁴⁴⁰.

Tinkamai atriboti paslaugų sutartį ir rangos sutartį sudėtinga dėl šių sutarčių giminingumo. Ne veltui LR CK 7.724 straipsnyje yra nurodyta, kad bendrosios rangos normos ir vartojimo rangos normos taikomos tiek, kiek jos neprieštarauja paslaugų sutarties normoms ir paslaugų dalyko ypatumams, o tai yra susiję ne tik su rezultato sukūrimu, bet ir didžiuliu paslaugų gavėjo pasitikėjimu paslaugos teikėju, kur tarp paslaugų sutarties šalių galima išvelgti ir tam tikrų fiduciarinių santykių aspektų ypatumų⁴⁴¹.

Pavienius statybos rangos darbus dažnai atlieka fiziniai asmenys, besiverčiantys individualia veikla. Vykdydami sudarytą sutartį, jie veikia pagal užsakovo nurodymus, gauna iš jo atsiskaitymą už atliktus darbus ir pan. Todėl atitinkamai gali būti painiojama statybos rangos darbų sutartis ir darbo sutartis. Tačiau statybos darbų rangą ir darbo santykius galima lengvai atriboti, pasitelkus pavaldumo kriterijų⁴⁴².

Pagrindinis kriterijus, padedantis atriboti statybos rangos sutartinius teisinius santykius ir pirkimo–pardavimo sutartinius teisinius santykius, yra

⁴⁴⁰ *Cit. op.* 48, p. 384.

⁴⁴¹ Tačiau tai nėra šio darbo tyrimo objektas, todėl fiduciarinių santykių požymių ypatumai paslaugų sutartyse šiame darbe nėra detaliau analizuojami.

⁴⁴² LR CK 6.644 str. 3 d. yra įvardijama, kad rangovo ir užsakovo nesieja pavaldumo ar kitokie priklausymo santykiai. Primintina, jog vienas iš pagrindinių darbo santykių požymių yra pavaldumas ir subordinacija. Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose rangovas veikia kaip nepriklausomas ir profesionalus darbus atliekantis asmuo. R. Stanislovaitis papildomai išskiria šiuos asmeninės samdos ir rangos sutartį skiriančius požymius: 1) rangos sutartis turi sutarties užsakymo požymį; 2) rangos sutarties rezultatas gali būti išreikštas ir materialiu, ir nematerialiu daiktu (namas, informacija ir kt.); 3) rangovas visuomet turi verslininko statusą ir išlaiko savarankiškumą visuose sutartinių santykių etapuose, dirba savo rizika ir savo lėšomis, jeigu sutartyje nenumatyta kitokia apmokėjimo forma. *Cit. op.* 3, p. 212.

pateiktas bendrosiose rangos sutarties nuostatose. LR CK 6.645 str. 4 d. nurodyta, jeigu atliekamų darbų pobūdis ir vertė, lyginant su pagaminto, perkamo ar perdirbamo daikto verte, yra nedideli, tai sutartis pripažįstama ne rangos, o pirkimo–pardavimo sutartimi. Tai yra, pagrindinis pirkimo–pardavimo ir rangos santykių atribojimo kriterijus yra atliekamų darbų mastas⁴⁴³. tačiau praktikoje šią taisyklę labai sunku pritaikyti.

Pirma, pasitaiko sutarčių, kuriose šalys neturi žinių apie medžiagų ir darbų vertės santykį. Tokiu atveju reikėtų analizuoti kitus rangos sutartį ir pirkimo–pardavimo sutartį identifikuojančius požymius: sutarties tikslą, šalių teises ir pareigas, sutarties sudarymo aplinkybes ir kt., kas gali lemti būtinybę pritaikyti ir sutarties išskaidymo principą.

Antra, pasitaiko sutarčių, kurios turi tiek statybos rangos sutarties, tiek pirkimo–pardavimo sutarties elementų, ir būtų neteisinga sutartį kvalifikuoti tik statybos rangos sutartimi ar tik pirkimo–pardavimo sutartimi. Šiais atvejais, jei tai yra pateisinama, turėtų būti taikomas išskaidymo principas ir tokioms sutartims turėtų būti taikomos tiek statybos rangos sutartį reglamentuojančios normos (pavyzdžiui, statybos darbų kokybės garantiniai terminai), tiek pirkimo–pardavimo sutarties nuostatos (pavyzdžiui, daiktų komplektiškumas, tiekimo terminai ir pan.). Kaip pažymi S. Mitkus ir R. Cibulskienė, Lietuvos teismai mišrių statybos rangos ir pirkimo–pardavimo sutarčių atvejais vengia taikyti sutarties išskaidymo principą⁴⁴⁴.

Plėtojant prof. S. Mitkaus ir R. Cibulskienės atliktą pirkimo–pardavimo ir statybos rangos atribojimą, autorius pastebi, kad LR CK 6.645 straipsnio 4 d. nustatyta taisyklė statybos rangos sutartinių santykių kontekste turėtų būti

⁴⁴³ Pavyzdžiui, sudaroma sutartis, pagal kurią viena šalis įsipareigoja pristatyti ir sumontuoti dujinį katilą. Tokiai sutarčiai bus taikomos pirkimo–pardavimo sutarčių instituto nuostatos, kadangi katilo, kaip įrenginio, vertė yra daug didesnė nei atliekamų darbų vertė, kurią sudaro tik katilo pastatymas ir prijungimas prie jau įrengtų vidinių inžinerinių tinklų. O jei sutarties dalykas būtų ne tik katilo pastatymas, bet ir visos vidaus inžinerinės įrangos pastatymas ir sumontavimas (vandentiekio vamzdžių atvedimas, pajungimas, šildymo sistemos išdėstymas, dūmų šalinimo sistemos įrengimas ir pan.), tuomet sutartis būtų pripažįstama statybos rangos sutartimi, nes atliekamų darbų vertė atitiktų ar net viršytų panaudotų medžiagų vertę. Detalus ir išsamus statybos rangos ir pirkimo–pardavimo sutarčių atribojimas Lietuvos teisės kontekste yra pateiktas prof. S. Mitkaus ir R. Cibulskienės publikacijoje *Cit. op.* 428, p. 40–46, todėl šis klausimas detaliau nebus analizuojamas.

⁴⁴⁴ *Cit. op.* 428, p. 46.

aiškinama kaip norma, padedanti atriboti įrangos ar medžiagų pateikimo ir montavimo statybvietėje sutartis nuo statybos rangos sutarčių, kadangi minėtoje normoje yra pateiktas labai lankstus ir neapibrėžtas vertinamasis kriterijus – „darbų pobūdis ir vertė palyginti su pagaminto, perkamo ar perdirbti daikto verte yra nedideli“. Kaip matome, šioje normoje kalbama būtent apie jau pagamintus ir perdirbtus daiktus, o tai ir padeda išskirti, kad ši norma yra taikytina atribojant statybos rangos sutartį nuo į statybvietę pateikiamos įrangos ar medžiagų ir jų montavimo sutartims, jei šioms medžiagoms sustatyti į vietas ir įrangai paleisti nėra būtina atlikti kokybiškai naujų esminių darbų, kurie savo prigimtimi galėtų būti laikomi statybos darbais.

Vokiečių teisėje taip pat naudojamos iš esmės analogiškos taisyklės. Tačiau Vokietijos CK 651 straipsnyje (susijusiame su vadinamuoju *Werklieferungsvertrag*) yra numatyta, kad tiekimo sutartims, kuriomis teikiami nepakeičiamieji daiktai, yra taikomos daugiausia rangos sutartį reglamentuojančios nuostatos, o kilnojamųjų daiktų gamyboje yra taikomos pirkimo–pardavimo sutarčių nuostatos. Statybos rangos darbams yra išimtinai taikoma Vokietijos CK 631–651 str., reglamentuojantys rangą (vokiečių k. *werkvertrag*)⁴⁴⁵.

Taip pat būtina atriboti statybos rangos sutartį nuo būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties, kuri reglamentuojama LR CK 6.401 straipsnyje. Vadovaujantis minėto straipsnio 1 dalimi, pirkėjas – fizinis asmuo gali sudaryti preliminariąją nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią pardavėjas – juridinis asmuo, įsipareigoja pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje numatytą gyvenamąjį namą ar butą ir po to sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį, o pirkėjas įsipareigoja pastatytą gyvenamąjį namą ar butą nupirkti už preliminariojoje sutartyje nurodytą kainą. Vadovaujantis nurodyta norma, pagrindinis kriterijus, atribojantis statybos rangos sutartį nuo būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo

⁴⁴⁵ *Cit. op.* 259, p. 156. Taip pat papildomai žiūrėti: *Cit. op.* 438, p. 41.

sutarties, yra sutarties šalių teisių ir pareigų apimtis – dalyvavimas vykdant sutartį⁴⁴⁶. Šių santykių atribojimas yra aktualus ir praktikoje, kur tinkamas pritaikymas turi esminę reikšmę⁴⁴⁷.

Statybos rangos sutartys, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, dažnai yra tęstinės ir ilgalaikės, svarbus yra pats rangovo asmuo bei jo kaip profesionalo statusas. Kyla klausimas, kaip atriboti statybos rangos sutartį nuo partnerystės sutarties, juo labiau kad darbe, kalbant apie statybos rangos sutarties šalių pareigą bendradarbiauti, taip pat neretai referuojama į partnerystę, kur taip pat yra akcentuojama šalių pareiga bendradarbiauti.

Nors statybos rangos sutarties šalys turi bendrą pagrindinį tikslą užbaigti projektą kuo skubiau, kiti jų tikslai skiriasi (pavyzdžiui, rangovas siekia pelno ir kuo didesnės kainos, o užsakovas atvirksčiai – siekia kuo mažiau sumokėti rangovui). Būtent interesų prieštaravimas sudarant ir vykdant sutartį ir yra pagrindinis kriterijus, padedantis atriboti statybos rangos sutartį nuo partnerystės sutarties. Žinoma, tam tikrais atvejais, statybos objektas gali būti statomas partnerystės sutarties pagrindu, tačiau tokios sutartys pasižymi ir kitais partnerystės sutarčiai būdingais bruožais, kur partneriai kuria jungtinę veiklą, daro įnašus, nustato bendrą reikalų tvarkymą, patiria bendras išlaidas ir bendrus nuostolius ir pan.

Taip pat tenka atsakyti į klausimą, kai statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose taip akcentuojama pareiga bendradarbiauti, o ypač jei tai yra ilgalaikės sutartys, ar tokios statybos rangos bendradarbiavimo sutartys nėra partnerystės sutartys, ar tarp šalių nesusiklosto savotiški fiduciariniai

⁴⁴⁶ Pagal statybos rangos sutartį, užsakovas turi tokias pareigas kaip rangovo atliekamų darbų priežiūra ir kontrolė, pats užsakovas turi užsakyti projektinės dokumentacijos parengimą, suteikti rangovui sklypą (statybvietę darbų atlikimui), o būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties atveju pirkėjas turi iš esmės vieną pareigą – tai yra, tinkamai ir laiku atvykti priimti pastatytą namą ar butą ir už jį atsiskaityti sąlygomis ir tvarka, nustatyta sutartyje. Būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties atveju pirkėjas turi santykinai daug mažiau pareigų nei užsakovas statybos rangos sutarties atveju.

⁴⁴⁷ Paminėtini šie pavyzdžiai: LAT 2004 03 03 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2004 *D. Butkienė ir D. Butkus v. UAB „Mobusta“* – teismas laikė, kad buvo sudaryta statybos rangos sutartis, nes tik sutarties vykdymo metu iškilo būtinybė sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį (buvo sudaryta Gyventojų lėšų panaudojimo buto statybai sutartis). LAT 2002-12-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-1156/2002 *Ž. Semenejeva v. 553-ioji GNSB ir kt.* – Gyventojų lėšų panaudojimo buto statybai sutartis buvo kvalifikuota kaip preliminarinė nepastatyto buto pirkimo–pardavimo sutartis.

santykiai? Kaip nurodo L. Mikalonienė, šalių tarpusavio artimas, asmeninis, ypatingo pasitikėjimo ir dažniausiai ilgalaikių santykių pobūdis sąlygoja partnerystės sutarties kvalifikavimą pasitikėjimo (fiduciarine) sutartimi. Partnerystės teisinė prigimtis suponuoja neribotą partnerių atsakomybę pagal bendras prievoles ir dalyvių fiduciarinius santykius (išvestiniai požymiai)⁴⁴⁸.

Pažymėtina, kad kiekviena iš šalių, vykdydama statybos rangos sutartį, veikia savo interesais, tačiau pagal bendradarbiavimo principą interesai derinami, šalys siekia sutarimo. Taip pat interesų derinimas negali būti suprantamas kaip savo interesų aukojimas vien tik tam, kad būtų įvykdyta sutartis. Be to, tinkamas pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas ir reikalavimas bendradarbiauti vykdant projektą, negali savaime reikšti pareigų vykdymo iš kitos šalies perėmimo ir šių pareigų vykdymo už ją. Net ir detalizavus pareigą bendradarbiauti statybos rangos sutartyje, tokia sutartis negalėtų būti laikoma partnerystės sutarimi, o tarp šalių susiklostę santykiai negalėtų būti laikomi fiduciariniais santykiais⁴⁴⁹. Be to, kaip nurodo L. Mikalonienė, partnerystė gali būti suprantama išimtinai kaip atskira sutarčių rūšis, turinti tam tikrą institucinį pobūdį. Nepriklausomai nuo jungtinės veiklos teisinio subjektiškumo, partnerystės teisinis reguliavimas pasižymi partnerių *inter se* santykiuose ypač plačiai taikomu sutarties laisvės principu. Dauguma teisės aktų nuostatų yra dispozityvios, paliekant tarpusavio santykių reguliavimą partnerių diskrecijai, šiandieninis imperatyvus reglamentavimas pirmiausia susijęs su išoriniais santykiais (atsakomybe partnerystės kreditoriams, jungtinės veiklos nutraukimu ir pan.)⁴⁵⁰. O statybos rangoje šalių teisės ir pareigos yra pakankamai aiškiai aptartos, nustatyta daugybė viešosios teisės reikalavimų. Todėl galima teigti, kad statybos rangos sutarties, net ir su

⁴⁴⁸ MIKALONIENĖ, Lina. *Asmeninio komercinio bendradarbiavimo pagrindinės teisinės formos*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2011, p. 52.

⁴⁴⁹ Žinoma, tam tikros išimtys dalyje pareigų yra įmanomos. Pavyzdžiui, užsakovas išduoda rangovui įgaliojimą gauti statybą leidžiantį dokumentą, atlikti visus veiksmus, būtinus leidimų ir sutikimų gavimui, bendrauti su institucijomis ir pan. Jau pats pavedimo buvimas rodo šalių tarpusavio pasitikėjimą.

⁴⁵⁰ *Cit. op. Klaida! Žymelė neapibrėžta.*, p. 37.

aiškiai išreikšta šalių pareiga bendradarbiauti, negalima laikyti partnerystės sutartimi ir statybos rangos sutartis nėra fiduciarinės sutartys⁴⁵¹.

2.5. Antros dalies apibendrinimas

Tinkamo sudarytos sutarties kvalifikavimo svarba yra neabejotina. LR CK įtvirtintos statybos rangos sutarties kvalifikavimo normos kelia diskusijų, todėl įstatymų leidėjui siūlytina tikslinti toliau nurodytas normas.

Autoriaus nuomone, yra tikslintinas LR CK 6.681 straipsnis, įtvirtinantis statybos rangos sutarties sampratą, kad ateityje būtų išvengta statybos rangos sutarčių kvalifikavimo problemų, ypač kiek tai susiję su LR CK 6.681 straipsnio 2 dalimi. Minėta norma turėtų įtvirtinti aiškius kriterijus, leidžiančius atriboti statybos rangą nuo kitų rangos darbų rūšių. LR CK 6.681 straipsnio 2 dalis yra keistina, nurodant: *statybos rangos sutartis sudaroma įmonių, pastatų, gyvenamųjų namų ir kitokių statinių statybai, rekonstrukcijai, kapitaliniam remontui, taip pat montavimo, paleidimo ar kitokiems darbams atlikti. Šio skirsnio normos taikomos ir pastatų ar įrenginių paprastojo (einamojo) remonto darbams, jeigu tokių darbų atlikimui kiti įstatymai nenumato pareigos parengti projektą, gauti statybą leidžiantį dokumentą, samdyti atliekamų darbų techninę priežiūrą ar sutartis nenustato ko kita*. Taip pat yra keistina LR CK 6.681 straipsnio 4 dalis, nurodant: *jeigu pagal statybos rangos sutartį darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti, sutarčiai taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės, o statybos rangos taisyklės taikomos tiek, kiek atitinkamų klausimų nereguliuoja rangos bendrosios nuostatos*. Žinoma, ir teismų praktika, tinkamai plėtodama ir

⁴⁵¹ Kaip nurodo, L. Mikalonienė, civilinės teisės tradicijos valstybėse nėra analogiškos *fiduciarinių (pasitikėjimo)* santykių koncepcijos tam, kaip ši koncepcija suprantama bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Civilinės teisės tradicijos valstybėse sutarčių teisės principai gali lemti daugelį pareigų, analogiškų fiduciarinėms pareigoms bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Štai kai kuriose civilinės teisės tradicijos valstybėse fiduciarinių pareigų koncepcija iš esmės realizuojama per šalių bendradarbiavimo principą. *Cit. op.* 448, p. **Klaida! Žymelė neapibrėžta..**

aiškindama įstatymo raidę, vadovaudamasi kitų teisės aktų, o visų pirma statybos įstatymo nuostatomis bei minėtais teisės moksle suformuluotais statybos rangos sutarties požymiais, galėtų aiškiai pasisakyti dėl sudarytų sutarčių kvalifikavimo statybos rangos sutartimis ir išaiškinant LR CK 6.681 straipsnį.

Tais atvejais, kai nustatoma, kad tarp šalių susiklostė statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai ar jų teisėms ir pareigoms taikomos statybos rangos nuostatos, kyla pareigos bendradarbiauti principo tinkamo pritaikymo klausimas, nes šis principas, nustatantis papildomas pareigas šalims, yra pabrėžiamas būtent statybos rangos sutarčių nuostatose. Kokia yra pareigos bendradarbiauti principo reikšmė ir koks šio principo turinys vykdant konkrečias statybos rangos sutarties šalių pareigas, ir yra analizuojama šio darbo trečioje dalyje.

3. Pareigos bendradarbiauti principo turinys, statybos rangos sutarties šalims įgyvendinant teises ir pareigas

Ar egzistuoja galimybė nustatyti statybos rangos sutarties šalių atsakomybę vien tik remiantis tuo, kad kita šalis nevykdė pareigos bendradarbiauti? Jei atsakytume teigiamai, tuomet teisinis norminis reglamentavimas apskritai būtų nereikalingas. Atsižvelgiant į tai, šioje darbo dalyje yra analizuojamos statybos rangos sutarties šalių teisės ir pareigos, egzistuojančios iki sutarties sudarymo, taip pat sutarties vykdymo metu⁴⁵², atskleidžiamas pareigos bendradarbiauti principo turinys.

Analizuojant statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių teises ir pareigas, pirma, yra aptariami šių teisių ir pareigų teoriniai-prigimtiniai aspektai, antra, analizuojamas teisinis norminis reguliavimas, trečia, apžvelgiama esama Lietuvos teismų praktika, ketvirta, pateikiamas palyginimas su darbe daugiausia analizuotoms Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos jurisdikcijoms ir jose esančiu teisiniu reglamentavimu, DCFR nuostatomis, FIDIC modelinių sutarčių sąlygų nuostatomis.

3.1. Šalių teisės ir pareigos ikisutartiniuose statybos rangos teisiniuose santykiuose

Statybos rangos sutarčių, priešingai nei kitų rūšių sutarčių, sudarymo atveju nėra apsiribojama vien tik bendrųjų principų ir normų, reglamentuojančių sutarties sudarymą, taikymu⁴⁵³. Statybos rangos sutarties sudarymo procesas

⁴⁵² Dėmesys skiriamas būtent tik statybos rangos sutartiniams teisiniams santykiams būdingoms teisėms ir pareigoms, vengiant pareigų, sąlygotų bendrųjų sutarčių teisės reikalavimų. Pastarosios pareigos yra analizuojamos tik tiek, kiek jos yra svarbios, įgyvendinant teises ir pareigas, kylančias iš statybos rangos sutarties bei vykdant bendradarbiavimo pareigą.

⁴⁵³ Yra pripažinta, jog akcepto ir ofertos koncepcijos yra nevisiškai pakankamos šiuolaikinei sutarčių teisei, nes pats sutarčių sudarymo procesas, o ypač statybos rangos sutartiniuose teisiniuose

dažnai yra ilgas, komplikuoatas ir brangiai kainuojantis. Pasiūlymo pateikimo stadijoje dažnai patiriamas spaudimas, o ginčai, susiję su sutarties sudarymu, yra vieni iš dažniausiai pasitaikančių⁴⁵⁴. Be to, kas yra itin svarbu analizuojamos temos kontekste, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose esminę reikšmę atlieka pareiga atskleisti informaciją ir konfidencialumo pareigos laikymasis. Taigi, koks yra pareigos bendradarbiauti turinys ikisutartiniuose santykiuose, jei apskritai iki sutarties sudarymo statybos rangos sutarties šalys turi pareigą bendradarbiauti⁴⁵⁵?

Atsižvelgiant į tai, yra pagrįsta apsiriboti tik statybos rangos sutarties sudarymo proceso ypatumų analize, taip pat pareigos atskleisti informaciją bei konfidencialumo pareigos, kaip pareigų tiesiogiai susijusių su nagrinėjama tema, klausimais.

3.1.1. Statybos rangos sutarties sudarymo ypatumai

Statybos rangos sutarties sudarymui taikomos bendrosios sutarčių sudarymo taisyklės, tai yra, akcepto ir ofertos koncepcija⁴⁵⁶. Kita vertus, standartinis ofertos ir akcepto konceptas sunkiai pritaikomas, kai prasideda derybos dėl sutarties sąlygų ir nėra aiškiai išreikštos ofertos bei akcepto. Šiuo atveju yra labai svarbu, ar šalys susitarė dėl sutarties dalyko (objekto), nes tai vienintelė esminė sąlyga statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, dėl kurios

santykiuose, yra ilgai trunkantis ir sudėtingas procesas. Daugiau apie tai: PFEIFFER, Thomas. *New Mechanisms for Concluding Contracts*. In *New Features in Contract Law*. Ed. SCHULZE, Reiner. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 161–168.

⁴⁵⁴ *Cit. op.* 42, p. 653.

⁴⁵⁵ Darbe nėra detalai analizuojami bendrieji šalių ikisutartinių santykių atsakomybės klausimai, kadangi statybos rangos teisiniams santykiams yra taikomi tie patys bendrieji reikalavimai kaip ir bet kurios kitos rūšies ikisutartiniams santykiams. Pavyzdžiui, pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose ir panašiai. Pažymėtina, jog pažeidus šią pareigą, kita šalis gali reikalauti tik nuostolių atlyginimo, bet ne sudaryti sutartį. Prancūzijoje, Anglijoje, Vokietijoje tai yra įprastos priemonės, nors ir skiriasi jų įgyvendinimo tvarka. Pastebėtina, jog Vokietijoje atskirų autorių požiūris į priverstinę sutarties sudarymo galimybę skiriasi, tad netgi egzistuoja galimybė reikalauti, kad kita šalis nenutrauktų pradėtų derybų ir pan. Daugiau apie tai: BOLLEN, Carlos. *Enforcement of the Duty to Carry on Negotiations: (Should It Be) a Possibility in Europe or Not?* In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 231–248.

⁴⁵⁶ Turi būti aptartos esminės sutarties sąlygos ir pan.

susitarus, sutartis gali būti laikoma sudaryta. Derybos dėl statybos rangos sutarčių sąlygų (kaip ir kitų sutarčių rūšių atveju) yra būdinga ne tik Lietuvoje susiformavusiai statybos rangos sutarčių sudarymo praktikai, bet ir kitose valstybėse susiformavusiai praktikai. Net Anglijoje, kur labai dažnai sutartys sudaromos pagal modelinių sutarčių sąlygas, yra pripažįstama, kad tradicinė sutarties sudarymo schema: oferta, priešpriešinė oferta, akceptas ir pan. – yra pasenusi⁴⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, statybos rangos sutarties sudarymo klausimai analizuojami per rangovo parinkimo procedūrą. Be to, kaip nurodo prof. S. Mitkus ir E. Trinkūnienė, net ir tuo atveju, kai rangovas yra atrinktas, su juo yra suderėta sutarties kaina, sutarties įvykdymo terminai, egzistuoja net keletas sutarčių variantų, iš kurių pasirinkti yra pateikiamas išvystytas hierarchinis sutarties sąlygų modelis, pagrįstas šių sąlygų funkcijomis⁴⁵⁸. Todėl būtina paanalizuoti, kokios yra pagrindinės rangovo atrankos procedūros.

UNCITRAL Vadove išskiriamos dvi pagrindinės rangovo parinkimo procedūros.

Pirmoji, kai užsakovas paskelbia, kad priima iš organizacijų pasiūlymus dėl rangos darbų atlikimo ir sutartis sudaroma, vadovaujantis rangovo pateiktu pasiūlymu, atlikus užsakovo nustatytą gautų pasiūlymų vertinimo procedūrą⁴⁵⁹. Pasiūlymo pateikimas yra laikomas rangovo oferta atlikti darbus⁴⁶⁰. Kaip nurodo H. G. Beale, tai laikoma rangovo verslo rizika⁴⁶¹. Anglijos teisėje itin detalai reglamentuojama tokių pasiūlymų pateikimo tvarka, be to, reikalaujama, kad tiek architektai, tiek sąmatininkai (anglų k. *quantity surveyors*) atliktų savo pareigas tinkamai, nes nuo jų atlikto darbo priklauso užsakovo pareigos informuoti rangovą apie užsakovo lūkesčius įgyvendinimas⁴⁶².

⁴⁵⁷ *Cit. op.* 42, p. 657. Be to, tam, kad įvertintume ikisutartinių santykių sudėtingumą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, užtenka vien tik atsižvelgti į dokumentų, sudaromų iki sutarties pasirašymo, gausą. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 253, p. 38.

⁴⁵⁸ MITKUS, Sigitas, TRINKŪNIENĖ, Eva. Reasoned decisions in construction contracts evaluation. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2008, 14 (3), p. 402.

⁴⁵⁹ *Cit. op.* 15, p. 25.

⁴⁶⁰ *Cit. op.* 42, p. 659.

⁴⁶¹ *Ibid.*, p. 660.

⁴⁶² *Cit. op.* 27, p. 154.

Antruoju atveju, užsakovas tiesiogiai derasi su rangovu dėl darbų atlikimo, nevykdydamas formalios pasiūlymų teikimo procedūros⁴⁶³.

Visi stambesni nekilnojamojo turto projektai yra vykdomi per pirkimo (arba kitaip, parinkimo) procedūras⁴⁶⁴. Jei pirkimą vykdo valstybės ar savivaldybės įmonės, įstaiga ar organizacija, didelį vaidmenį atlieka viešosios teisės nustatytos taisyklės⁴⁶⁵. Standartinė vieno etapo rangovo atrankos procedūra turi daug trūkumų, nes šalys adekvačiai nesureaguoja į informaciją, gautą viena iš kitos, egzistuoja tarpusavio nepasitikėjimas ir pan.⁴⁶⁶

Analizuojant rangovo atrankos būdus pareigos bendradarbiauti kontekste, pastebėtina, kad ne tik užsakovui, bet ir abiem šalims yra naudinga vykdyti dviejų etapų procedūrą: pirmuoju atrankos etapu atrenkamas rangovas, kuris, teikdamas pastabas, pasiūlymus, dalyvauja projektavimo darbų atlikime tam, kad būtų priimti praktiškai įgyvendinami sprendiniai. Antroji atrankos procedūra vykdoma prieš statybų pradžią, atrenkant konkretų rangovą, kuris vykdys darbus. Tai sudaro sąlygas ne tik parengti abiem pusėms priimtina projektą, bet ir apsisaugoti nuo kainos išaugimo ateityje bei šalims geriau suprasti viena kitos priešpriešinius poreikius, juos suderinti. Tai taip pat padeda įgyvendinti bendradarbiavimo pareigos vykdymą⁴⁶⁷.

Vykdamas rangovo parinkimo procedūrą, pirmiausia užsakovas pateikia kvietimą rangovams teikti pasiūlymus. Toks pasiūlymas dažniausiai negali būti laikomas oferta, kadangi užsakovai neįsipareigoja sudaryti sutarties su geriausią pasiūlymą pateikusių rangovu⁴⁶⁸. UNCITRAL Vadove taip pat yra

⁴⁶³ *Cit. op.* 15, p. 25.

⁴⁶⁴ Daugiau apie pirkimo procedūras bendrosios teisės sistemos valstybėse, žiūrėti: CHRISTIE, Renfrew, H. Tendering procedure at common law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 320–346.

⁴⁶⁵ Daugiau apie viešųjų pirkimų taisykles, atrenkant rangovus, žiūrėti: HÖK, Götz-Sebastian. Relationship between FIDIC conditions and public procurement law – reliability of tender documents. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 23–56. Lietuvos teisėje detaliau reikėtų žiūrėti Viešųjų pirkimų įstatymą ir įvairius poįstatyminius teisės aktus.

⁴⁶⁶ *Cit. op.* 372, p. 13.

⁴⁶⁷ Pavyzdžiui, rangovas siekia kiek įmanoma didesne kaina per ilgesnius terminus atlikti darbus, užsakovas siekia, kad statinys būtų pastatytas kiek įmanoma skubiau, mažesne kaina ir naudojant kuo kokybiškesnes medžiagas. Daugiau apie dviejų etapų rangovo atrankos procedūrą: DAVIS, Cecily. The rise and rise of two-stage tendering. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 511–517.

⁴⁶⁸ *Cit. op.* 371, p. 3.

nurodoma, kokie dokumentai dažniausiai yra pateikiami su tokiu pasiūlymu⁴⁶⁹. Jei nebuvo atliktas išankstinis rangovų, kuriems siunčiamas pranešimas pateikiant pasiūlymą, patikrinimas, tuomet dar kartu reikalaujama pateikti ir įrodymus dėl rangovo galėjimo atlikti darbus, t. y. reikia pagrįsti savo kvalifikaciją. Tačiau pabrėžiama, kad užsakovo pateikiamos techninės specifikacijos yra ypač svarbios potencialiems pasiūlymų teikėjams⁴⁷⁰.

Užsakovui atsirinkus vieną ar kelis rangovus, prasideda derybos ir, su vienu iš rangovu susiderėjus dėl visų esminių sąlygų, yra sudaroma sutartis, kuria šalys prisiima konkrečius įsipareigojimus.

Kadangi užsakovo pateiktas kvietimas teikti pasiūlymus, jeigu tai yra numatyta konkurso sąlygose, nėra oferta, kyla klausimas, ar rangovas gali reikalauti atlyginti išlaidas, patirtas pasiūlymo pateikimui. Šioje vietoje labai svarbus dėmesys turi būti skiriamas galimybių įgyvendinti projektą įvertinimui. Pats pasirengimo procesas kartais gali kainuoti ypač daug, todėl rangovas, pasirengęs dalyvauti dideliame projekte, turi užsitikrinti, kad jam bus atlygintos dalyvavimo išlaidos.

Kaip pavyzdys paminėtinas Tarptautinio investicinių ginčų sprendimų centro 2002 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Mihaly International Corporation v Sri Lanka*, Nr. ARB/00/2,(2002)⁴⁷¹. Šioje byloje buvo nagrinėjamas investicijų, padarytų dar ikisutartinėje stadijoje, klausimas. Pareiškėjas (JAV kompanija) ir Šri Lankos vyriausybė po ilgo konkurso sudarė ketinimų susitarimą (anglų k. *letter of intent*), kuris sukūrė pagrindą deryboms dėl elektrinės statybos Šri Lankoje. Pagal ketinimų susitarimo nuostatas, iki sutarties sudarymo projektas ir sutarties detalės turėjo būti patvirtintos vyriausybės ir nesukūrė „nei vienai šaliai įpareigojančios prievolės“. Kadangi vyriausybė sutarties nepatvirtino, sutartis nebuvo sudaryta ir rangovas patyrė

⁴⁶⁹ Užsakovui skelbiant konkursą, jo sąlygose gali būti nurodoma, jog rangovas, pateikdamas pasiūlymą, prie jo pridėtų konkrečius dokumentus. Todėl kvietimas teikti pasiūlymą susideda iš *inter alia* tokių dokumentų: instrukcija pasiūlymų teikėjams, modelinė pasiūlymo forma, užsakovo reikalaujami suderinti terminai, techninės specifikacijos ir brėžiniai, pasiūlymo garantijos forma, jei prašoma sutarties įvykdymo užtikrinimo garantijos (nurodoma ir tokios garantijos forma), įrodymai, jog pasiūlymą pasirašantis asmuo turi tokią teisę. *Cit. op.* 15, p. 3.

⁴⁷⁰ *Cit. op.* 15, p. 31.

⁴⁷¹ [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-11]. Prieiga per internetą: <http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionVal=showDoc&docId=DC606_En&caseId=C189>.

apie 7 milijonus USD išlaidų⁴⁷². Šri Lankos vyriausybė atsisakė pasirašyti statybų sutartį, dėl ko buvo pradėtas procesas arbitraže. Arbitražo sprendime nurodoma, kad neginčijama šiuolaikinės verslo praktikos ypatybė yra didžiulės pinigų sumos, kurios yra išleidžiamos pasirengimiant pasirašyti galutinę sutartį, rangovo išlaidos nebuvo priteistos⁴⁷³.

Kaip nurodo M. Hunteris, šios bylos rezultatas gali atrodyti neadekvatus, bet verslininkai turi įvertinti riziką, dalyvaudami tokio dydžio projektuose⁴⁷⁴. Patys rangovai, dar prieš pradėdami rengti pasiūlymus ir prieš pateikdami šiuos pasiūlymus, turi objektyviai įvertinti savo galimybes laimėti paskelbtą konkursą, numatyti pasiūlymo pateikimui patirtų išlaidų atlyginimo galimybes tais atvejais, jeigu užsakovas nepagrįstai atsisakytų sudaryti sutartį ar nesudarytų sutarties su rangovu, o jo pateiktą pasiūlymą naudotų tolimesniame procese⁴⁷⁵.

Lietuvoje privatinės teisės normose nėra numatyta specialių taisyklių, kurios turėtų būti taikomos rangovo parinkimo procese⁴⁷⁶. Yra taikomos bendrosios ofertos ir akcepto taisyklės, tačiau išskirtina viena rezonansinė byla⁴⁷⁷, kurioje kilo ginčas dėl sutarties sudarymo ir civilinės atsakomybės rangovo parinkimo procese. Būtina detaliau paanalizuoti LAT Civilinių bylų

⁴⁷² Ikisutartinės išlaidos buvo reikalingos tam, kad būtų parengta finansinė ir techninė dokumentacija, įgyvendintos techninio ir komercinio pobūdžio studijos ir, daugiausia, tam, kad būtų galima patikimai pateikti išbaigtą pasiūlymą.

⁴⁷³ Kad ir kaip būtų, klausimas, ar patirtos išlaidos yra investicijos, ar ne, negali būti siejamas su tuo, ar išleistos pinigų sumos yra didelės ar mažos. Galiausiai, pačios šalys gali nuspręsti, kokią jos prasmę suteikia investicijoms, patiriamoms derybų procese. Atsakovas aiškiai nurodė, kad pareiškėjui buvo pateikti įvairūs dokumentai, nurodantys, kad atsakovas neketina iki sutarties vykdymo priimti sutartinių įsipareigojimų ar padarytų investicijų. Todėl 1965 m. Investicinių ginčų tarp valstybių ir kitų valstybių piliečių sprendimo konvencijos prasme šie padaryti išėjimai nėra laikomi investicijomis. Taigi jo pareiškimas buvo atmetas, tačiau vis dėlto, nurodant, kad pareiškėjas gali kelti reikalavimą civiline tvarka.

⁴⁷⁴ HUNTER, Martins, BARBUK, Alexei. Reflections on the Definition of an 'Investment'. *Liber Amicorum in honour of Robert Briner*, 2005, p. 392.

⁴⁷⁵ *Cit. op.* 371, p. 5.

⁴⁷⁶ O vykdant viešuosius pirkimus, yra nustatytos griežtos taisyklės pagal Viešųjų pirkimų įstatymą. Be bendrųjų nuostatų, taikomų visiems pirkimams, rangos santykiams yra nustatyti ir papildomi reikalavimai. Pavyzdžiui, šio įstatymo 36 straipsnyje yra nurodyta, jog perkančioji organizacija gali pareikalauti tokių dokumentų, kuriais galėtų patikrinti ir įvertinti kandidatų ir dalyvių techninį ir profesinį pajėgumą – pateikti darbuotojų kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus (atestatus), pažymas apie turimus įrengimus ir pan. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 1996, nr. 4-102) (2010-02-11 šio įstatymo redakcija).

⁴⁷⁷ Pažymėtina, jog būtent ši iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių kilusi byla prisidėjo prie sutarčių sudarymo instituto teismų praktikos formavimo.

skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartį civilinėje byloje UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3⁴⁷⁸.

Analizuojamoje byloje UAB „Eika“ užsakovo atstovui pateikė du konkurso sąlygose nustatytos formos pasiūlymus. Pažymėtina, kad šiuose pasiūlymuose, kuriuos teismai pagrįstai kvalifikavo kaip ofertą, buvo nurodyta ypač reikšminga informacija ir įsipareigojimai. Pirma, pasiūlymuose buvo nurodyta, kad UAB „Eika“ susipažino su visais konkurso dokumentais ir įsipareigojo pradėti statybos darbus iš karto po to, kai užsakovas nurodys tai daryti. Kadangi jokių klausimų dėl konkurso dokumentų ar sąlygų pasiūlymuose nebuvo pateikta, darytina išvada, kad UAB „Eika“ visos konkurso ir būsimos sutarties sąlygos buvo suprantamos ir aiškios. Antra, pasiūlymuose buvo nurodyta, kad jie yra neatšaukiami, t. y. įpareigojantys oferentą du mėnesius. Kaip matyti iš analizuojamos bylos, rangovai, konkurso metu teikdami atsakymus ir pasiūlymus, privalo ir iki sutarties sudarymo būti ypač atidūs. Rangovas, teikdamas visą medžiagą, būtiną sutarties sudarymui, privalo būti pasirengęs vykdyti darbus pagal planuojamą sudaryti sutartį. Analizuojamoje byloje, sunkiai pateisinama atsakovo pozicija, kad jis atsisako

⁴⁷⁸ Sutrumpinta bylos esmė: Ieškovas UAB „Vingio kino teatras“ 2003 m. gegužės 13 d. kreipėsi su ieškiniu į teismą ir ieškinio pareiškime nurodė, kad 2002 m. kovo 12 d. UAB „Eika“ ir kitos statybos bendrovės buvo pakviestos dalyvauti „Vingio“ kino teatro priestato statybos pagrindinio rangovo konkurse. UAB „Eika“ 2002 m. balandžio 2 d. pateikė pirmąjį pasiūlymą. Pakeitus kino teatro išplėtimo projektą, konkurso dalyvių buvo paprašyta patikslinti savo pasiūlymus ir UAB „Eika“ 2002 m. balandžio 17 d. pateikė pataisytą pasiūlymą, kuriame nurodė 8 498 619 Lt bendrųjų statybos darbų kainą. Ieškovo teigimu, UAB „Eika“ pasiūlyta kaina buvo palankiausia, todėl derybos dėl sutarties sudarymo buvo tęsiamos tik su UAB „Eika“. Derybos užsitęsė. Ieškovo teigimu, 2002 m. balandžio 19 d. susitikę šalių atstovai sutarė dėl 8 475 000 Lt bendrųjų statybos darbų kainos, ir ieškovas įsipareigojo tą pačią dieną parengti ketinimų laišką bei išsiųsti jį atsakovui, o oficialų sutarties tekstą šalys sutarė pasirašyti 2002 m. balandžio 22 d. Ieškovas nurodė, kad 2002 m. balandžio 19 d. pateiktas galutinis UAB „Eika“ pasiūlymas atitiko visus ofertos požymius (CK 6.167 straipsnis), ši oferta buvo terminuota, ji galiojo du mėnesius, t. y. iki 2002 m. birželio 19 d., ir per šį terminą ieškovas turėjo teisę ją akceptuoti, o atsakovas neturėjo teisės jos atšaukti (CK 6.169 straipsnio 2 dalies 1 punktą). Ieškovo teigimu, jis 2002 m. balandžio 19 d. faksu išsiųstu ketinimų laišku akceptavo šią atsakovo ofertą, taigi 2002 m. balandžio 19 d. buvo sudaryta šalių sutartis (CK 6.181 straipsnio 1 dalis), tačiau atsakovas 2002 m. balandžio 23 d. faksu atsiuntė raštą, kad atsisako pasirašyti sutartį su ieškovu, nes dalyvauja kitame sandoryje, kurio sąlygos palankesnės. Ieškovo teigimu, jis buvo priverstas nutraukti sutartį dėl to, kad atsakovas ją iš esmės pažeidė, todėl atsakovas privalo atlyginti dėl sutarties nutraukimo ieškovo patirtus nuostolius (CK 6.258 straipsnio 5 dalis): ieškovas su UAB „Senovė“ 2002 m. gegužės 7 d. sudarė nutrauktą sutartį pakeičiančią sutartį, kurios kaina 1 925 000 Lt didesnė negu su atsakovu sudarytosios sutarties, be to, ieškovas turėjo 32 574,64 Lt derybų su UAB „Senovė“ išlaidų, 979,92 Lt kitų sąnaudų dėl šios sutarties sudarymo, taip pat 4469,25 Lt išlaidų teisininkų konsultacijoms dėl sutarties su UAB „Eika“ nutraukimo, negavo 26 188,22 Lt pajamų. Ieškovas, prašė teismą tenkinti ieškinį.

pasirašyti sutartį, nes turi kitą statybų objektą, kur palankesnės sąlygos. Jeigu rangovas nebūtų prisiėmęs byloje nurodytų įsipareigojimų, jis būtų turėjęs galimybę atsisakyti sudaryti sutartį. Tačiau rangovas jau buvo pateikęs užsakovui įsipareigojimus dėl sutarties sudarymo, todėl atsisakyti pasirašyti ar vykdyti sutartį jis galėjo tik esant pagrįstiems argumentams⁴⁷⁹.

LAT pažymėjo, kad vertinant, ar sutartis buvo sudaryta, ar ne, esminę reikšmę turi šalių susitarimo pasiekimas, o ne formalūs dalykai⁴⁸⁰. Iš byloje išdėstytų aplinkybių matyti, kad statybos rangos ikisutartiniai teisiniai santykiai yra labai komplikuoti. Rangovas net ir prisiėmęs įsipareigojimus pradėti ir vykdyti darbus, gali prarasti suinteresuotumą sudaryti sutartį, jei užsakovas vilkina derybas ar nėra linkęs derėtis dėl sutarties, ar keičia pradines sąlygas⁴⁸¹. Deja, LAT neanalizavo, kiek ilgai užsakovas gali vilkinti derybas dėl sutarties sudarymo, kai rangovas jau yra pateikęs visą būtiną informaciją užsakovui. Taip pat nebuvo analizuota konkursinių sąlygų pasikeitimo įtaka rangovo apsisprendimui toliau nedalyvauti konkurse. Kadangi LR CK šie probleminiai aspektai nėra aiškiai reglamentuoti, LAT turėjo puikią galimybę suformuluoti praktiką ir pateikti atsakymus į šiuos klausimus. Be to, nebuvo vertinamas sutarties šalių lygybės, bendradarbiavimo ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose ir kiti klausimai. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad

⁴⁷⁹ LAT pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai pagrįstai konstatavo, jog, atsižvelgiant į šalių elgesį derybų metu bei į byloje esančią medžiagą, statybos darbų kainą šalys laikė esmine būsimos sutarties sąlyga. Būtent dėl sutarties kainos ir vyko šalių derybos. Atkreiptinas dėmesys, kad rangovas, derėdamasis dėl sutarties sąlygų, privalo įvertinti tai, kad jis ne tik jau yra pateikęs visą sutarties sudarymui būtiną medžiagą, bet gali ir būti prisiėmęs tam tikrus įsipareigojimus. Todėl net ir nepasiekus galutinio susitarimo, sutartis galėtų būti laikoma sudaryta pagal konkurse pateiktą medžiagą. Pavyzdžiui, rangovas teikdamas pasiūlymą pateikia įsipareigojimo laišką, pagal kurį įsipareigoja atlikti konkrečius darbus už konkrečią kainą.

⁴⁸⁰ LAT nurodė, jog 2002-04-19 derybų protokolas leidžia daryti išvadą, kad šalys susitarė, jog galutinė statybos darbų kaina bus 8 475 000 Lt. Taigi derybų protokolas turi prioritetą ir prieš ofertą, ir prieš akceptą, juolab – prieš liudytojų parodymus. Kadangi atsakovas tiek savo ofertose, tiek ir derybų protokole yra patvirtinusi, kad ji yra susipažinusi su visais konkurso dokumentais ir jie visi jai yra aiškūs, darytina išvada, jog atsakovas suprato, kokią reikšmę turi derybų protokolas. Esant tokiai situacijai, bylą nagrinėję teismai pirmiausia turėjo analizuoti derybų protokolus ir juose ieškoti atsakymo, ar šalys susitarė dėl visų esminių sutarties sąlygų. Be to, vertinant, ar buvo sudaryta sutartis, svarbu išanalizuoti šalių elgesį derybų metu, t. y. ikisutartinių santykių požiūriu. O nagrinėjamoje byloje šios aplinkybės nebuvo pakankamai iširtos.

⁴⁸¹ Dėl ketinimo protokolų reikšmės ikisutartiniuose statybos rangos teisiniuose santykiuose, kas yra įprasta praktika statybų sektoriuje, daugiau žiūrėti: COGGINS, Jeremy. Letter of intent and legal issues relating to their use. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 356–372.

sudarant sutartį konkurso būdu, kas yra įprasta sudarant statybos rangos sutartis, tarp šalių susiklosto dvejopi santykiai. Pirma, susiklosto santykiai dėl konkurso nugalėtojo paskelbimo. Antra, prasideda derybos dėl sutarties, todėl nustatyti sutarties sudarymo momentą yra labai sudėtinga. Tiesa, LAT, pasiremdamas *culpa in contrahendo* doktrina ir bylos medžiaga, konstatavo, kad UAB „Eika“ elgėsi nesąžiningai, todėl reikalavimas atlyginti nuostolius gali būti tenkinamas ir kitu teisiniu pagrindu⁴⁸².

Apibendrinant reikėtų nurodyti, kad net ir iki rašytinės statybos rangos sutarties, dėl kurios vyksta derybos, sudarymo šalys privalo būti sąžiningos ir bendradarbiauti. Rangovas, teikdamas pasiūlymus, o ypač tuos pasiūlymus, kurie yra susiję su įsipareigojimu atlikti darbus, privalo būti pasirengęs pradėti darbus, o užsakovas pasirengęs bendradarbiauti su rangovu ir teikti jam pagalbą, kad rangovas galėtų pradėti vykdyti darbus.

Analizuojant anksčiau pateiktą bylą, atkreiptinas dėmesys, kad rangovas, dalyvaudamas atrankos procedūroje, nepakankamai įvertino atrankos dokumentų reikšmę. Teikiant dokumentus užsakovui, būtina įvertinti, ar pateikiami dokumentai sukelia įsipareigojimus rangovui, ar ne. Šis aspektas aktualus ikisutartiniuose statybos rangos santykiuose, kadangi atrankos procedūra gali užsitęsti, ypač jei dėl sutarties sudarymo vyksta ilgos derybos ar sutartis sudaroma derinant atskiras sutarties sąlygas, o ne vadovaujamosi iš anksto parengtomis standartinėmis rangovo atrankos procedūromis ir patvirtintomis modelinių sutarčių sąlygomis⁴⁸³.

Anglijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje yra priimta, kad atrankos procedūroje susiklostantys santykiai ir teikiami dokumentai vertinami taip:

- užsakovo pakvietimas dalyvauti atrankoje rangovui yra daugiau pakvietimas įvertinti patį projektą nei oferta sudaryti sutartį, nebent pats užsakovas nurodo, kad jis pasirinks geriausias sąlygas pasiūliusį rangovą;

⁴⁸² Byla toliau buvo nagrinėja apeliacinės instancijos teismo. Daugiau apie šią bylą, žiūrėti: *Cit. op.* 385, p. 31–33.

⁴⁸³ CHARRETT, Donald. The avoidance of disputes by contractors in design and construction contracts. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 537.

- rangovo pateiktas pasiūlymas yra laikomas oferta užsakovui sudaryti sutartį;

- kol užsakovas neakceptuoja rangovo pateikto pasiūlymo, laikoma, kad galiojanti sutartis nėra sudaryta⁴⁸⁴.

Kad ir kaip būtų, vos tik yra pateikiamas pasiūlymas, tarp šalių susiklosto ikisutartiniai teisiniai santykiai, kurių pažeidimo atveju šalys, vadovaudamosi *culpa in contrahendo* doktrina, gali reikalauti nuostolių atlyginimo⁴⁸⁵. Tai yra būdinga visoms analizuojamoms jurisdikcijoms.

Taigi matome, kad statybos rangos sutarties sudarymo procesas gali užsitęsti kurį laiką, ypač jei kalbama apie sudėtingų objektų statybą ir bandymą įtraukti rangovus jau į projektavimo etapą. Atsižvelgiant į tai, sutarties šalims atsiranda pareiga bendradarbiauti net ir rangovo atrankos konkurso metu, kur didelę reikšmę turi toliau aptariamos pareigos. Tai, ar bus pažeista pareiga bendradarbiauti, nustatoma vadovaujantis būtinumo ir pagrįstumo testo reikalavimais, apie kuriuos jau buvo kalbama pirmoje darbo dalyje. Taip pat šalys privalo elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, vadovaujantis ir LR CK 6.163 straipsnyje įtvirtinta *culpa in contrahendo* doktrina, priešingu atveju, šalis, kuri derėjosi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius⁴⁸⁶. Pastebėtina, kad tik visiškai išanalizavus visas faktines aplinkybes, galima nustatyti, ar susiklosčiusiam santykiui bus taikoma konkreti taisyklė ar (ir) principai. Jei taikomi principai, ikisutartiniuose santykiuose vertinamas principų tarpusavio ryšys bei konkretus santykis, ir tuomet yra nusprendžiama, ar konkretus pažeidimas yra pareigos bendradarbiauti ar sąžiningumo principo pažeidimas, dėl ko gali būti taikoma *culpa in contrahendo* doktrina.

⁴⁸⁴ *Cit. op.* 465, p. 33.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, p. 33.

⁴⁸⁶ Daugiau apie *culpa in contrahendo* doktriną Lietuvos teisės kontekste žiūrėti: KIRŠIENĖ, Julija. Qualification of pre-contractula liability and the value of lost opportunity as a form of losses. In *Jurisprudencija*, 2009, 1 (115). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 221–246.

3.1.2. Pareiga pateikti informaciją

Ar statybos rangos sutarties šalys turi pareigą pateikti viena kitai visą sutarties sudarymui ir (ar) vykdymui būtiną informaciją? Ar užsakovas turi atskleisti savo ketinimus ir lūkesčius tam, kad rangovas galėtų juos įgyvendinti? Ar rangovas turi įvertinti jam pateiktą informaciją ir informuoti užsakovą apie galimus su sutarties sudarymu ir (ar) įgyvendinimu susijusius trukdžius? Jeigu neigiamai atsakytume į šiuos klausimus, akivaizdu, kad, ko gero, nebūtų įmanoma ne tik pastatyti objekto, bet net ir pats sutarties sudarymas būtų neįmanomas. Todėl toliau bus detaliau analizuojama pareiga informuoti, kaip vienas iš esminių pareigos bendradarbiauti turinio elementų, užtikrinančių tinkamą statybos rangos sutartimi prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimą. Koks yra pareigos informuoti turinys?

3.1.2.1. Užsakovo pareiga pateikti informaciją

Pats užsakovas iki sutarties sudarymo turi atlikti didžiulį darbą, ypač jei vykdoma naujų statinių statyba. Prieš priimdamas sprendimą investuoti į statybos darbus, užsakovas atlieka svarbius tyrimus. Kaip nurodoma UNCITRAL Vadove, ikisutartiniai tyrimai gali apimti galimybių studijas, preliminarines įgyvendinimo studijas, įgyvendinimo studijas ir detalias studijas⁴⁸⁷. Visų šių studijų tikslas išsiaiškinti projekto patrauklumą ir įgyvendinimo galimybes⁴⁸⁸. Visų šių studijų metu UNCITRAL Vadove

⁴⁸⁷ *Cit. op.* 15, p. 9.

⁴⁸⁸ Galimybių studijų metu yra tiriamas poreikis ir galimybės statyti naują statinį, t. y. konkrečioje vietovėje įgyvendinti planuojamą nekilnojamojo turto projektą. Preliminarių įgyvendinimo studijų metu yra koncentruojamasi ties pačiu nekilnojamojo turto projektu, parengiamas preliminarus ekonominis techninis projekto planas, iš kurio rezultatų sprendžiama, ar verta atlikti įgyvendinimo studijas. Įgyvendinimo studijų tikslas padėti galutinai apsispręsti, ar vystyti nekilnojamojo turto projektą. Šių studijų tikslas įvertinti konkrečių darbų atlikimo bei finansavimo galimybes ir pan. O detalių studijų metu jau tiriama, kiek ir kokių sutarčių reikės sudaryti, siekiant įgyvendinti projektą, koks statybos būdas būtų racionaliausias.

rekomenduojama pasitelkti būtinų sričių specialistus, pvz.: ekonomistus, finansinius ekspertus, geologus, inžinierius ir valdymo ekspertus⁴⁸⁹.

Užsakovui nusprendus įgyvendinti statybos darbus statybos rangos sutarties pagrindu, yra svarbu priimti sprendimą, kiek rangovų bus samdoma darbų atlikimui. Jei bus sudaroma tik viena sutartis, tuomet visų statybos darbų atlikimo atsakomybė yra patikima vienai šaliai, t. y. vienam rangovui, tačiau toks projektas kainuos daugiau, nes vienam rangovui tenka atlikti daug specializuotų darbų, be to, tai rizikinga ir dėl to, kad tas rangovas tiesiog gali neįgyvendinti savo prisiimtų įsipareigojimų. Kita vertus, jei sudaromos kelios sutartys, išryškėjus darbų defektams, kartais gali būti sudėtinga nustatyti, kuris iš rangovų yra atsakingas.

Rangovui nėra įmanoma atlikti statybos rangos darbų vien tik užsakovui nurodžius, kad užsakovo siekis yra tai, kad rangovas atliktų statybos darbus. Pagal savo prigimtį kiekvienas pastatas turi savo individualius požymius, pagrįstus užsakovo specifinėmis idėjomis, poreikiais, lūkesčiais, kuriuos rangovas turi žinoti, siekdamas juos įgyvendinti. Atsižvelgiant į tai, užsakovas turi pareigą atskleisti rangovui savo idėjas, poreikius ir lūkesčius tam, kad sudarytų sąlygas rangovui tinkamai įgyvendinti sutartyje numatytas pareigas⁴⁹⁰.

Tradiciniame statybos procese visi darbai prasideda nuo projektavimo, o tuo įprastai rūpinasi užsakovas. Projektinėje dokumentacijoje atspindėti užsakovo lūkesčiai ir yra ta pradinė informacija, pagal kurią rangovas ruošiasi įgyvendinti sutartį, t. y. atlikti statybos darbus⁴⁹¹. Galima išskirti dvejopas priemones, kuriomis yra įgyvendinama užsakovo pareiga informuoti rangovą: specifikacijos ir komunikacijos priemonės⁴⁹². Tradiciniame statybos procese lūkesčių komunikavimas yra *conditio sine qua non* rangovo galimybei pradėti sutartyje numatytų prievolių vykdymą⁴⁹³. Atsižvelgiant į tai, statybos rangos

⁴⁸⁹ *Cit. op.* 15, p. 12.

⁴⁹⁰ *Cit. op.* 27, p. 147.

⁴⁹¹ *Ibid.*, p. 147.

⁴⁹² *Ibid.*, p. 148.

⁴⁹³ *Ibid.*, p. 148.

sutartiniuose teisiniuose santykiuose labai svarbus klausimas yra informacijos pateikimas iki sutarties sudarymo⁴⁹⁴.

Pastebėtina, kad su informacijos pateikimu rangovui yra susijęs klausimas, kokios apimties informacija turi būti pateikiama. Profesorius C. E. C. Jansenas nurodo, kad būtų nevisiškai pagrįsta rangovui tikėtis, kad būtent užsakovas dar ikisutartinių santykių metu pateiks visą būtiną informaciją rangovui, ir taip yra dėl keleto priežasčių. Pirma, užsakovas pasitelkia į pagalbą profesionalą – projektuotoją, tam, kad galėtų specifikuoti savo lūkesčius⁴⁹⁵. Antra, nėra visiškai aišku, kokio lygio specifikacijos turi būti atliktos užsakovo tam, kad įgalintų rangovą atlikti statybos darbus⁴⁹⁶. Trečia, pasirinkus rangovą, jis pats atlikdamas darbus gali labai įtakoti pradinį projektą⁴⁹⁷. Visa tai lemia, kad jau įgyvendinant parengtą projektą ir atliekant statybos darbus, pats rangovas priima daug sprendimų, nes daugeliu atvejų jis pats sprendžia, kaip įgyvendinti konkretų sprendinį⁴⁹⁸.

Kita vertus, kuo šalys bus viena kitai atviresnės ir kuo labiau keisis informacija sutarties sudarymo metu, bus atviresnės derybose, tuo labiau viena kita pasitikės, tuo tarp šalių bus geresni santykiai, vyraus bendradarbiavimo atmosfera ir bus pasiekiamas abipusiškai naudingas sprendimas⁴⁹⁹. Užsakovo pareiga pateikti rangovui informaciją kildintina iš LR CK 6.163 str. 1 d., kurioje nurodoma, kad šalys ir esant ikisutartiniams santykiams privalo elgtis sąžiningai. To paties straipsnio 4 d. nurodyta, kad šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti.

Analizuojant statybos rangos sutarties šalių atsakomybę už netinkamą įsipareigojimų ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose vykdymą, bendrosios teisės valstybėse siūloma taikyti šiuos principus⁵⁰⁰:

⁴⁹⁴ Daugiau apie informacijos funkcijas, žiūrėti: PINNA, Andrea. *The obligation to inform and to advise. A contribution to the development of European contract law*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2003, p. 10–12.

⁴⁹⁵ *Cit. op.* 27, p. 149.

⁴⁹⁶ *Ibid.*, p. 149.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, p. 150.

⁴⁹⁸ *Ibid.*, p. 151. Ir paskutinės tendencijos rodo, jog tai daugiau apima ne tik darbų technologinio projekto ar darbo projekto parengimą, bet ir techninio projekto parengimą.

⁴⁹⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 21, p. 72.

⁵⁰⁰ Autoriaus nuomone, šiuos principus galima sėkmingai taikyti ir Lietuvoje.

- statybvietės duomenų trūkumų rizika turi būti paskirstoma tarp šalių, vadovaujantis vietos teise: jei, pavyzdžiui, nėra nustatyta bendra užsakovo pareiga rangovui pateikti žinomą ar numatomą statybvietės sąlygų informaciją, kaip tai yra numatyta anglosaksų jurisdikcijose, informacijos stokos riziką prisiima rangovas;

- nežymios neteisingų statybvietės duomenų sąlygos turi būti laikomos nežymiu neatitikimu, vertintinu pagal vietos teisę, pagal egzistuojančias rizikos paskirstymo taisykles;

- jei užsakovas privalo elgtis rūpestingai ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose, bet koks neatitikimas turi būti laikomas neatsargumu, kuriam turi būti taikomos vietos teisės poveikio priemonės, jei užsakovas veikia neatidžiai ir nerūpestingai;

- jei užsakovas žino, kad informacija yra neteisinga, turi būti taikomos nesąžiningumo taisyklės;

- atsižvelgiant į priešpriešines sąžiningumo ir rūpestingumo pareigas (tiek numatytas sutartyje, tiek įstatyme), rizika, kylanti iš klaidingų duomenų turi būti sumažinama rangovo atžvilgiu, išskyrus nesąžiningumo atvejus⁵⁰¹.

Analizuojant tai, kad užsakovas privalo atskleisti rangovui visą būtiną informaciją, taip pat pažymėtina, kad ir rangovas turi pareigą, gavęs tą informaciją, pateikti užsakovui savo nuomonę, t. y. įspėti apie galimus trūkumus, ir šis reikalavimas yra aptinkamas visose analizuojamose teisinėse sistemose⁵⁰².

Pažymėtina, kad užsakovo pareiga pateikti visą darbų atlikimui būtiną informaciją išlieka per visą sutarties vykdymo laikotarpį. Tai reiškia, kad užsakovas neturėtų apsiriboti vien techninio projekto perdavimu rangovui ir toliau nebesidomėti statybos procesu. Užsakovas turėtų dalyvauti ir tolimesniame projektinės dokumentacijos rengime, teikti savo pasiūlymus, pastabas, reikšti nuomonę.

⁵⁰¹ *Cit. op.* 465, p. 36.

⁵⁰² *Cit. op.* 202, p. 314.

Žinoma, projektinės dokumentacijos parengimas taip pat gali būti patikėtas ne tik projektuotojui, bet ir pačiam rangovui. Tokiu atveju rangovas privalo įgyvendinti ir projektuotojo pareigas, tačiau užsakovui išlieka pareiga atskleisti informaciją. Šiuo atveju ypatingą reikšmę įgyja projektavimo užduotis, o šalys privalo bendradarbiauti ne tik statybų vykdymo metu, bet ir atliekant projektavimo darbus. Tokiu atveju užsakovas privalo pateikti rangovui užduotį ir kitus pradinius duomenis. Žinoma, užduotį ir kitus pradinius duomenis užsakovo pavedimu gali parengti ir rangovo pasamdytas projektuotojas⁵⁰³, o užduotis tokiu atveju tampa privaloma abiem šalims nuo to momento, kai ją patvirtina užsakovas.

Paminėtina viena iš LAT bylų⁵⁰⁴. Pagal byloje esančius duomenis užsakovas, vykdydamas 2004 m. rugpjūčio 20 d. sutartį, pateikė rangovui techninę užduotį projektavimui, pagal kurią rangovas parengė atsakovo vaistų gamybos patalpų vėdinimo sistemos renovacijos projektą, kuris atitiko užsakovo techninę užduotį. Ieškovo renovuota vėdinimo sistema veikia ir naudojama gamyboje, nors ir turi trūkumų. Vėdinimo sistemos neefektyvų darbą lėmė tinkamo šilumos šaltinio neįrengimas ir vėdinimo nebuvimas sistemoje. Tačiau pagal šalių pasirašytą sutartį ir atsakovo rangovui pateiktą techninę užduotį užsakovas nebuvo užsakęs įrengti oro tiekimo sistemose pašildymo sistemos. Šalys pripažino, kad tokia sistema buvo būtina ir ji nebuvo nei užsakyta, nei įrengta. Užsakovas, atlikdamas darbus, nespėdė šilumos šaltinio klausimo. LAT pažymėjo, kad pagal CK 6.702 straipsnio 1 dalies 3 punktą ir 6.704 straipsnio 3 punktą, tiek rangovas, tiek ir užsakovas yra įpareigoti bendradarbiauti, rangovui atliekant darbus ir derinant parengtus

⁵⁰³ Statybos techninio reglamento STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, patvirtinto 2004 m. gruodžio 30 įsakymu Nr. D1-708 (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2005-01-11, nr. 4-80) (2010-09-27 šio reglamento redakcija) 1 priedo 2.1 punktas.

⁵⁰⁴ Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad 2004 m. rugpjūčio 20 d. sutartimi rangovas įsipareigojo pagal atsakovo pateiktą techninę užduotį parengti esamų oro tiekimo sistemų renovacijos techninį sprendimą ir atlikti renovaciją atsakovo vaistų gamybos ceche. Taigi, remiantis CK 6.681 straipsnio 1 dalimi, šia sutartimi ieškovas kaip rangovas įsipareigojo pagal užsakovo užduotį atlikti atitinkamus statybos darbus, o remiantis CK 6.700 straipsniu, reglamentuojančiu projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos sutarties sampratą, įsipareigojo atlikti pagal užsakovo užduotį projektavimo darbus, parengti techninį sprendimą ir perduoti jį užsakovui. LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pineka“ v. UAB „Liuks“, Nr. 3K-3-128/2009, kat. 44.5.1; 52.3; 52.4.

techninius dokumentus, o CK 6.703 straipsnio 2 dalyje nustatyta rangovo atsakomybė už techninių dokumentų trūkumus: neatlygintinai ištaisyti techninių dokumentų trūkumus ir atlyginti nuostolius, jeigu rangos sutartis nenustato ko kita⁵⁰⁵. Taigi teismai pašildymo sistemos neįrengimą traktavo kaip techninių dokumentų trūkumą, kadangi rangovas nepakankamai bendradarbiavo su užsakovu. Tačiau esminę reikšmę šioje byloje turi informacijos atskleidimas, ko teismai, deja, nevertino, tai yra būtent užsakovas neįgyvendino savo pareigos pateikti aiškia užduotį ir nurodyti, ko yra pageidaujama. Matome, kad šioje byloje pareigos bendradarbiauti principas buvo pasitelktas netinkamai, nes sprendimas priimtas neatlikus pareigos bendradarbiauti principo būtinumo testo. Jei būtų buvęs atliktas šis testas, būtų buvę akivaizdu, kad būtent užsakovas nepakankamai bendradarbiavo – nepateikė būtinos informacijos, aiškiai neišsakė savo lūkesčių.

Pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje yra suformuluota taisyklė, kad jei yra reikalingos instrukcijos, nurodymai, informacijos pateikimas, planai ar detalės, tai turi būti pateikta rangovui per protingą laiko tarpą. Kas yra protingas laiko tarpas, priklauso nuo to, kaip tai apibrėžta sutartyje ir nuo faktinių bylos aplinkybių⁵⁰⁶.

Vokietijos teisėje yra preziumuojama, kad užsakovas privalo pateikti rangovui žemės tyrimo rezultatus, jei tai yra būtina. Jei užsakovas to neatlieka, laikoma, jog rangovas turi teisę manyti, kad egzistuoja įprastos sąlygos⁵⁰⁷. Tačiau rangovas privalo atidžiai patikrinti gautą informaciją ir tai yra jo atsakomybė⁵⁰⁸. Prancūzijoje tai taip pat yra laikoma užsakovo pareiga, kadangi jis privalo pateikti rangovui visa tai, kas būtina darbų užbaigimui, kita vertus, rangovas turi pareigą įspėti užsakovą⁵⁰⁹.

Analizuojant užsienio valstybių teisę, pažymėtina, kad kontinente vyrauja *culpa in contrahendo* doktrina, o Anglijos teismai taiko deliktą dėl

⁵⁰⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pineka“ v. UAB „Liuks“, Nr. 3K-3-128/2009, kat. 44.5.1; 52.3; 52.4.

⁵⁰⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 75.

⁵⁰⁷ *Cit. op.* 465, p. 39.

⁵⁰⁸ *Ibid.*, p. 40.

⁵⁰⁹ *Ibid.*, p. 41.

neatsargumo (anglų k. *tort of negligence*), kas suteikia galimybę reikalauti atlyginti patirtą žalą⁵¹⁰. Pastebėtina, kad Prancūzijoje teismai, priteisdami nuostolius už *rupture abusive des pourparlers*, ikisutartiniuose santykiuose remiasi deliktu (Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str.), bet išvados, prie kurių jie prieina, iš esmės nesiskiria nuo tų, kurios padaromos, naudojant *culpa in contrahendo* doktriną⁵¹¹.

Užsakovas turi pareigą atskleisti informaciją ir pagal DCFR. DCFR IV. C – 2:102 straipsnio – ikisutartinės pareigos įspėti, ketvirtame paragrafe yra numatyta, kad klientas turi pareigą ikisutartinių santykių metu perspėti paslaugos teikėją, jei klientas sužino apie neįprastus faktus, kurie galėtų sąlygoti paslaugos pabrangimą ir pareikalauti daugiau laiko įvykdymui, nei tikėjosi paslaugų teikėjas, arba gali sukelti pavojų paslaugų teikėjui arba kitiems asmenims, atliekant paslaugas⁵¹².

Apibendrintai galima teigti, kad pats statybų procesas turėtų prasidėti bendradarbiavimo dvasia. Visų pirma, pats užsakovas turėtų kiek įmanoma daugiau surinkti informacijos, ją aiškiai išdėstyti ir pateikti rangovui, kad šis galėtų susidaryti tinkamą įspūdį apie užsakovo lūkesčius ir tuomet galėtų pateikti tinkamą pasiūlymą užsakovui. Taigi užsakovas, tinkamai įgyvendindamas pareigą bendradarbiauti, turi pateikti visą būtiną informaciją rangovui bei išdėstyti savo lūkesčius dėl darbų rezultato. Priešingu atveju rangovas atliks darbus taip, kaip nurodyta, o vėliau, paaiškėjus užsakovo pageidavimams, tai turėtų būti traktuojama ne kaip rangovo atliktų darbų trūkumai, o papildomų reikalavimų iššaukti papildomi darbai, kurių atlikimo būtinumo kaštus ir dėl to patiriamus nuostolius privalo prisiimti užsakovas.

⁵¹⁰ *Cit. op.* 4, p. 38.

⁵¹¹ *Cit. op.* 4, p. 40.

⁵¹² Be to, paragrafe (5) nurodoma, jei faktai, nurodyti paragrafe (4), atsiranda ir paslaugos teikėjas nebuvo tinkamai įspėtas, paslaugos teikėjas turi teisę reikalauti (a) žalos atlyginimo už nuostolius, kuriuos patyrė paslaugos teikėjas, kaip neperspėjimo pasekmę; ir (b) teisę koreguoti laiką, skirtą paslaugos atlikimui. Be to, paragrafe (8) nurodoma, jog taikant paragrafą (4), preziumuojama, kad klientui yra žinomi paminėti faktai, jeigu jie turėtų būti akivaizdūs iš visų faktų ir klientui žinomų aplinkybių be tyrimo.

3.1.2.2. Rangovo pareiga pateikti informaciją

Ar rangovas turi specialių pareigų be bendrųjų normų, reglamentuojančių sąžiningumą ir informacijos atskleidimą ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose? LR CK normos, reglamentuojančios rangos sutartinius teisinius santykius, atskirai pabrėžia informacijos atskleidimo pareigą iki sutarties sudarymo. LR CK 6.645 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas iki sutarties sudarymo privalo suteikti užsakovui visą reikiamą informaciją, susijusią su darbų atlikimu, taip pat informaciją apie darbui atlikti būtinas medžiagas bei darbui atlikti reikalingą laiką. Minėtoje normoje yra detalizuotas bendrosios informacijos atskleidimo normos turinys – išskiriamos trys esminės grupės informacijos, kurią rangovas privalo suteikti užsakovui.

Pirma, informacija, susijusi su darbų atlikimu, t. y. užsakovas turi įvertinti, ar rangovas tikrai yra pajėgus atlikti darbus. Ar rangovas turi pakankamai techninių, mechaninių, žmogiškųjų ir kitų išteklių tam, kad darbai būtų baigti laiku ir tinkamai.

Taip pat dažnai vertinama, ar rangovas turi tinkamos patirties darbų atlikime. Pažymėtina, kad Anglijos ir Vokietijos teisėje yra įprasta praktika vertinti, ar rangovas turi tinkamos patirties, vertinti jo dalyvavimą ankstesniuose projektuose, o Prancūzijos teisėje tokia sąlyga negalima, t. y. negalima vertinti ankstesnių sandorių su atrankos procedūroje dalyvaujančiu rangovu, kadangi tai yra subjektyvus atrankos kriterijus ir tai prieštarautų lygybės principui⁵¹³.

Antra, informacija apie darbui atlikti būtinas medžiagas. Ši informacija svarbi tam, kad užsakovas matytų, iš kokių medžiagų bus statomas statinys, ar šios medžiagos tenkina užsakovo reikalavimus, kaip tai atitinka ne tik užsakovo lūkesčius, bet ir kitų rangovų, jei jie toliau tęs darbus objekte, ir pan.

⁵¹³ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 401, p. 442. O Lietuvoje reikalavimas turėti patirties analogiškų objektų statyboje yra labai dažnai naudojamas, ypač nustatant tiekėjo kvalifikacinius reikalavimus viešuosiuose pirkimuose. Nors tai savaime neturėtų būti laikoma itin ydingu reikalavimu, tačiau pernelyg didelių reikalavimų kėlimas gali būti vertinamas kaip nepagrįstų sąlygų kėlimas ir nepateisinamas konkurencijos ribojimas.

Trečia, informacija, susijusi su darbu atlikti reikalingu laiku. Tai aktualu tam, kad užsakovas galėtų planuoti tolimesnius veiksmus, susijusius su darbų rezultatu. Pavyzdžiui, pastačius biurų pastatą, kada į patalpas galės įsikelti nuomininkai⁵¹⁴.

Rangovas ne tik privalo pateikti nurodytą informaciją, bet ir privalo užtikrinti, kad pateikta informacija yra atitinkanti tikrovę, neteikti apgaulingos informacijos.

Nekilnojamojo turto vystytojai ar viešuosius pirkimus atliekančios organizacijos, skelbdamos konkursus rangos darbams atlikti, iš anksto numato, kokius dokumentus privalo pateikti rangovas. Pateikta informacija ne tik padeda, priimant sprendimą, kurį rangovą pasirinkti, bet ir padeda įvertinti su statybomis susijusius planus – planuotą išlaidų biudžetą, darbų pabaigos terminus ir pan.

Ypač svarbu yra informacijos pateikimas, dalyvaujant statybos darbų pirkime Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka. Be anksčiau nurodytų LR CK 6.645 str. 1 d. išvardytų dokumentų, rangovas taip pat privalo užsakovui pateikti ir kitus viešojo pirkimo sąlygose nurodytus dokumentus. Svarbiausia, rangovas privalo pilnai ir tinkamai įvertinti savo pasiūlyme nurodytą kainą, ypač jei dalyvaujama viešojo pirkimo procese, nes neturės galimybės ateityje kainą pakeisti⁵¹⁵.

Stambių projektų įgyvendinime, o tai ypač susiję su viešojo pobūdžio stambiais investiciniais projektais, smulkaus ir vidutinio dydžio rangovinėms

⁵¹⁴ Darbų atlikimo laikas taip pat labai svarbus tuomet, kai statinio statybos darbus atlieka keli rangovai ir darbai eina vienas paskui kitą. Vienam rangovui pabaigus darbus, darbų frontą reikės perduoti kitam rangovui, o šis tuo metu irgi privalo planuoti būtinos darbo jėgos paskirstymą, užsakinėti medžiagas ir t. t.

⁵¹⁵ Tai yra patvirtinusi ir Lietuvos teismų praktika. Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“ v. „Vingės statyba“*, Nr. 3K-3-458/2007, kat. 21.4.1.1; 21.6; 41; 45.4; 69, nurodė, kad LR CK 6.157 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šalys savo susitarimu negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo, nepaisant to, kokia teisė – nacionalinė ar tarptautinė – šias normas nustato. VPĮ 15 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, sudarant pirkimo sutartį, negali būti keičiama laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos. Atsižvelgiant į tai, sutarties kaina, kuri buvo pateikta pasiūlyme, negali būti keičiama. Taigi dalyvaujant viešuosiuose pirkimuose, ypač svarbu, kad rangovai, teikdami pasiūlymus, visapusiškai įvertintų visas aplinkybes. Vėliau, sutarties vykdymo metu, sutarties kainos nebus galima pakeisti, jei tai iš karto nebus numatyta viešojo pirkimo dokumentuose ir, tarkim, medžiagų ar darbo jėgos pabrangimo riziką turės prisiimti rangovas.

įmonėms yra sudėtinga konkuruoti su stambiomis įmonėmis. Tai verčia atskiras įmones jungtis į konsorciumus, sudaryti partnerystes ir pan. tam, kad bendromis jėgomis galėtų įveikti ne tik keliamus reikalavimus, bet ir administracines kliūtis⁵¹⁶.

Pažymėtina, kad ir pats užsakovas, vykdydamas rangovo atrankos procedūrą, turi vertinti ne tik pateiktą kainą, bet ir tai, ar rangovas bus pajėgus įvykdyti darbus, ar atliekama darbų kokybė tenkins keliamus reikalavimus. Vykdamas rangovo atrankos procedūrą, yra svarbu pasitelkti kainos-kokybės metodą (anglų k. *price-quality method*, sutrumpintai žinomas, kaip *PQM*)⁵¹⁷.

Kainos įvertinimas svarbus ne tik viešojo pirkimo procese, bet ir tuomet, kai rangovo atranką vykdo privatus subjektas⁵¹⁸.

Analizuojant rangovo pateikiamos informacijos svarbą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. A. S.*, Nr. 3K-3-396/2008, kat. 44.5.1; 52.3. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ieškovo atlikti darbai, nors ir atitiko sutartyje nustatytas sąlygas ir reikalavimus, tačiau iš esmės negalėjo duoti tokio rezultato, kurio tikėjosi sudarydamas sutartį atsakovas, t. y. bendras pastato stogo pratekėjimas nebuvo pašalintas⁵¹⁹.

Šioje byloje LAT pabrėžė, kad būtent rangovas, vykdydamas įstatyme nustatytą bendradarbiavimo (kooperavimosi) pareigą, tiek prieš sudarydamas sutartį su atsakovu, tiek ir ją vykdydamas, privalėjo įspėti atsakovą, kad įvykdžius sutartyje nurodytus darbus, stogo dangos pratekėjimas visiškai panaikintas nebus. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ieškovas, būdamas statybų

⁵¹⁶ Daugiau apie tai: DAVENPORT, Dee. Size matters – access to public procurement by small and medium enterprises in the EU construction sector. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 85–107.

⁵¹⁷ Daugiau apie *PQM* ir jo panaudojimą rangovo atrankos procedūroje žiūrėti: PHENG, Low Sui, BARBER, John, ANG, Pauline S. P. The Price-quality method: legal implications of the evaluation process. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 168–188.

⁵¹⁸ Dauguma įmonių, kurios turi ilgametę statybos darbų vykdymo patirtį, jau yra pasirengusios medžiagą dalyvavimui statybos rangos darbų konkursuose.

⁵¹⁹ Teismas pažymėjo, kad statybos darbų atlikimas yra ieškovo verslas, atsakovo veikla nesusijusi su statybų verslu. Atsižvelgiant į tai, rangovas negali remtis tuo, kad užsakovas turėjo pareigą stebėti atliekamus darbus, reikšti pretenzijas, stabdyti darbus, nustatęs trūkumus nedelsdamas pranešti apie juos ieškovui. Taigi rangovas bandė remtis tuo, kad užsakovas nepakankamai bendradarbiavo su rangovu.

srities specialistas ir veikdamas savo rizika, atliko stogo dengimo darbus pagal atsakovo nurodymus konkrečiuose stogo plotuose, žinodamas (ar turėdamas žinoti), kad tokių nurodymų vykdymas gali turėti neigiamos įtakos atliekamų darbų tinkamumui ar tvirtumui, kaip minėta, apie tai neįspėjęs ieškovo-užsakovo, o ieškovo pageidautas remonto būdas dėl jo ydingumo nedavė (ir negalėjo duoti) ieškovo laukto rezultato⁵²⁰.

LAT pažymėjo, kad tinkamas bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimas yra priemonė, įgalinanti maksimaliai išvengti vykdant sutartį galimų nuostolių, ginčų dėl darbų atlikimo, atsiskaitymo, net sutarties nutraukimo. Tuo atveju, jeigu statybos darbų atlikimas yra rangovo verslas, tai jo atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą yra be kaltės (LR CK 6.256 straipsnio 4 dalis). Tai pagrindžiama, visų pirma, tuo, kad rangovas, užsiimdamas ūkinė-komercine veikla, kurios tikslas – pelno siekimas, gerai žino (arba privalo žinoti) savo teises bei pareigas ir veikia savo rizika. Rangovas, specializuodamasis statybos darbų srityje, jau sutarties sudarymo etape turi realiai įvertinti savo pajėgumus, konkretaus objekto specifiką ir kitus galimus faktorius, kad nesuklaidintų užsakovo. Jeigu sutarties vykdymo metu iškyla kliūčių, trukdančių tinkamai ir laiku įvykdyti sutartį, rangovas privalo imtis visų nuo jo priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti ir taip įgyvendinti LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtintą imperatyviąją įstatyminę statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) sutarties vykdymo metu pareigą. Tokiu būdu šioje byloje LAT patvirtino statybos rangos sutarties šalių pareigą bendradarbiauti ne tik sutarties vykdymo metu, bet ir iki sutarties sudarymo. Rangovas, matydamas, kad darbų rezultatas nebus toks, kokio tikisi užsakovas, turi nedelsdamas apie tai informuoti užsakovą⁵²¹.

⁵²⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. A. S., Nr. 3K-3-396/2008, kat. 44.5.1; 52.3.

⁵²¹ Šioje byloje teismas taip pat pagrįstai nurodė, kad dėl to, kad rangovas netinkamai įgyvendino bendradarbiavimo pareigą, vadovaujantis LR CK 6.259 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią tais atvejais, kai prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta dėl abiejų šalių kaltės, skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinta arba jis gali būti visiškai atleistas nuo atsakomybės, yra pagrindas sumažinti iš užsakovo priteistiną atlyginimą už atliktus stogo dangos remonto darbus. Daugiau – LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. A. S., Nr. 3K-3-396/2008, kat. 44.5.1; 52.3.

Kyla klausimas, ar teismas pagrįstai pritaikė atsakomybę, pasiremdamas pareigos bendradarbiauti principu? Kaip matome, pritaikydamas atsakomybę, teismas nenaudojo būtinumo ir pagrįstumo testo pareigos bendradarbiauti principo pritaikymui. Teismas pareigos bendradarbiauti principu pasirinko tiesiog kaip sąžiningumo principu ir išsprendė bylą, pritaikydamas LR CK 1.5 straipsnio principus. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti principas šioje byloje buvo panaudotas nevisiškai pagrįstai, kadangi atitinkamą santykį labai aiškiai sureguliuoja LR CK 6.659 straipsnis. Žinoma, pagal šią normą, rangovas neįspėjęs užsakovo apie grėsmę darbo tinkamumui taip pat atsako už daikto trūkumus. Taigi galutinis sprendimas ir pasiektas rezultatas būtų analogiškas, tačiau šioje byloje buvo akivaizdžiai atspindėtas perdėtas rangovo pareigos bendradarbiauti principo akcentavimas, visiškai neanalizuojant paties užsakovo pareigos bendradarbiauti. O priimtą sprendimą grindžiant išimtinai pareigos bendradarbiauti principo pažeidimu vertėtų įvertinti ne tik abipusį šalių pareigos bendradarbiauti įgyvendinimą, bet ir kitus teisės principus, ribojančius šio principo pritaikymą ir net konkrečias teisės normas.

Pareiga atskleisti informaciją, kaip numatoma sąlyga, yra pripažįstama ne tik Anglijos teisėje, tačiau yra numatyta ir Prancūzijos, Vokietijos teisėje⁵²².

Rangovas turi pareigą atskleisti informaciją ir pagal DCFR. DCFR IV. C – 2:102 straipsnio – ikisutartinės pareigos įspėti, pirmame paragrafe yra numatyta, jog paslaugų teikėjas turi pareigą ikisutartiniuose santykiuose įspėti klientą, jeigu paslaugų teikėjas sužino apie pavojus, dėl kurių užsakytos paslaugos:

- (a) negali pasiekti rezultatų, kuriuos nustatė arba numatė klientas⁵²³;
- (b) gali pažeisti kitus kliento interesus; arba
- (c) gali tapti brangesnės ar prireiks daugiau laiko, nei pagrįstai tikėjosi klientas.

Numatyta bendra paslaugos teikėjo – rangovo, pareiga suteikti visą būtiną informaciją klientui – užsakovui, kuri gali sukelti neigiamų padarinių

⁵²² Daugiau apie tai bei Jheringo *culpa in contrahendo* doktrinos įgyvendinimą Vokietijos teisėje: *Cit. op.* 494, p. 30–43.

⁵²³ Ši DCFR nuostata puikiai būtų tikusi jau anksčiau minėtos bylos išsprendimui.

užsakovui. Be to, minėto straipsnio antrame paragrafe yra numatyti išimtiniai atvejai, kuomet aukščiau nurodyta pareiga įspėti netaikoma. Nurodoma, kad pareiga įspėti, nustatyta paragrafe (1) netaikoma, jeigu klientas: (a) jau žino apie riziką, nurodytą paragrafe (1); arba (b) galima pagrįstai tikėtis, kad žino apie ją⁵²⁴. Žinoma, tai yra įrodinėjimo klausimas, todėl būtina, kad rangovas atliktų veiksmus, fiksuojančius jo siekį bendradarbiauti.

Minėto straipsnio paragrafe (6) nurodoma, kad taikant šio straipsnio paragrafą (1), yra preziumuojama, jog paslaugos teikėjas žinojo apie minėtas rizikas, jei jos turėtų būti akivaizdžios iš visų faktų ir aplinkybių žinomų paslaugos teikėjui, atsižvelgiant į informaciją, kurią paslaugos teikėjas privalo surinkti apie rezultata, nurodytą ar numatytą kliento, ir aplinkybių, kuriomis paslaugos turi būti suteiktos. Tokiu būdu nurodoma, kad rangovas privalo detaliai įvertinti ir išanalizuoti situaciją iki statybos rangos sutarties sudarymo. Jei tarp šalių kiltų ginčas dėl to, kad sutarties vykdymas pasunkėja dėl nepakankamų duomenų, būtų preziumuojama, kad rangovas, prieš sudarydamas sutartį, pats privalėjo įvertinti, ar tikrai galės pasiekti numatytą rezultatą⁵²⁵.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, jog rangovas, būdamas profesionalas statybos rangos sutartiniuose santykiuose, privalo: (i) išsamiai įvertinti jam pateiktą medžiagą; (ii) įspėti užsakovą apie nustatytus trūkumus ar tai, kad negalės pasiekti tokio tikslo, kokio tikisi užsakovas; (iii) pateikti visą informaciją apie planuojamus darbus, kiek tai priklauso nuo rangovo, ir tiek,

⁵²⁴ Taip pat numatytos pareigos įspėti nesilaikymo teisinės pasekmės. Minėto straipsnio trečiajame paragrafe nurodoma, jei rizika, nurodyta paragrafe (1) materializuojasi ir paslaugos teikėjas pažeidė pareigą perspėti apie tai, vėlesnis paslaugos teikėjo atliktas paslaugos pakeitimas, pagal IV. C – 2:109 (Paslaugų sutarties vienpusis pakeitimas), kuris yra paremtas rizikos materializavimusi, nesukelia pasekmių, nebent kai paslaugų teikėjas įrodo, kad klientas, jeigu būtų buvęs tinkamai įspėtas, būtų vis tiek sudaręs sutartį. Tai nesuteikia teisių į jokias kitas gynybos priemones, įskaitant gynybos priemones dėl klaidos, kurias gali turėti klientas.

⁵²⁵ Minėto straipsnio (7) paragrafe papildomai nurodoma, kad taikant šio straipsnio paragrafą (2) (b) klientas negali būti laikomas pagrįstai žinojęs apie rizikas, vien dėl to, kad klientas buvo kompetentingas, arba jam patarė atitinkamoje srityje kompetentingi asmenys, išskyrus atvejus, kai toks kitas asmuo, veikė kaip kliento agentas, tokiu atveju taikomas II – 1:105 straipsnis (Priskirtosios žinios ir t. t.). Kaip pavyzdys galėtų būti pateikiamas užsakovo pasamdytų projektuotojų atlikti grunto tyrimai. Jei rangovas rezultata numatė, atsižvelgdamas į tokius projektuotojų pateiktus duomenis, kurie veikė kaip savo srities specialistai ir buvo užsakovo atstovais, pateikdami informaciją, tuomet rangovas galės ginti savo teises, nurodydamas, kad negali pasiekti numatyto rezultato dėl projektuotojų pateiktų netinkamų duomenų.

kiek jis gali numatyti. To neatlikęs, rangovas gali būti laikomas netinkamai įgyvendinusių pareigą informuoti ir kartu pažeidusių pareigos bendradarbiauti su užsakovu principą. Taigi informacijos apsisikeitimas ir atskleidimas yra vienas iš esminių aspektų statybos rangos ikisutartiniuose santykiuose ir šalys privalo šią pareigą įgyvendinti tinkamai, o šaliai, kuri tinkamai neįgyvendino bendradarbiavimo pareigos, tenka visos su tuo susijusios neigiamos pasekmės.

3.1.2.3. Informacijos atskleidimas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas

FIDIC modelinių sutarčių sąlygose informacijos atskleidimo pareiga aptarta, numatant didesnę užsakovo teisių apsaugą. FIDIC Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.10 punkte nurodoma, kad užsakovas turi leisti rangovui iki darbų pradžios datos susipažinti su visa užsakovo turima informacija apie statybvietės geologines bei hidrologines sąlygas, įskaitant aplinkos apsaugą. Užsakovas panašia tvarka turi leisti rangovui susipažinti su visa tokio pobūdžio informacija, kurią jis įgyja po darbų pradžios datos. Pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas užsakovui išlieka pareiga tik pateikti jo turimą informaciją, tačiau tam, kad rangovas galėtų pateikti tinkamą pasiūlymą, jau pats rangovas sprendžia, ar jam pakanka šių duomenų.

Tolesnėse šio punkto nuostatose numatyta dar didesnė užsakovo teisių apsauga. Raudonosios ir Geltonosios knygų minėtame punkte nurodoma, kad rangovas atsako už visos jam pateiktos informacijos interpretavimą. Taigi pats rangovas yra atsakingas už tai, kaip jis supras pateiktus duomenis. Negana to, iš rangovo taip pat reikalaujama bendradarbiauti su užsakovu ir nurodoma, kad rangovo prievolė yra gauti, kiek tai praktiškai įmanoma (atsižvelgiant į laiką ir kainą), visą būtiną informaciją apie riziką, nenumatytas ir kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos arba paveikti pasiūlymą arba darbus. Taigi rangovas, matydamas, kad jo pasiūlymas gali būti netikslus, privalo pats nurodyti užsakovui, kad jam reikia papildomos informacijos. Tokiu būdu iš anksto

užkertama galimybė rangovui ateityje piktnaudžiauti tuo, kad jam nebuvo pateikta pakankamai informacijos⁵²⁶.

Pagal minėtas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, rangovas privalo aktyviai dalyvauti pasirengimo statyboms darbams stadijoje, reikalauti iš užsakovo visos tinkamam pasiūlymo pateikimui jam būtinos informacijos.

Kaip minėta, Sidabrinės knygos nuostatos šiek tiek skiriasi. Analizuojamo punkto antrasis paragrafas nurodo, kad rangovas atsako už visos tokios informacijos interpretavimą ir patikrinimą ir toliau nebedetalizuojama, kokios informacijos turi reikalauti rangovas, prieš pateikdamas pasiūlymą, o konstatuojama, kad užsakovas už duomenis neatsako. Tai susiję su tuo, kad rangovas pagal Sidabrinę knygą prisiima pareigą pastatyti objektą nuo pradžios iki galo, o užsakovas šioje knygoje prisiima minimalų kiekį pareigų. Tad pats rangovas privalo būti ypač atidus vertindamas pasiūlymo pateikimo išeitinius duomenis. Pastebėtina, jog R. Knutson abejoja tokios sąlygos teisėtumu. Nurodoma, kad tokia atsakomybės ribojimo formuluote gali būti sunku pasinaudoti Anglijos teismuose dėl jos nepriimtimumo, vadovaujantis byla *Mitsui v AG Hong Kong*⁵²⁷. Tas pats pasakytina ir apie šios nuostatos pritaikymo galimybes Lietuvos teismuose ar kitose kontinentinės teisės tradicijos teisinėse sistemose. Pavyzdžiui, Vokietijoje ši nuostata negalėtų būti taikoma vien tik dėl to, kad ji peržengia geros valios principo ribas⁵²⁸. Autoriaus nuomone, net ir įvertinus tai, kad minėta nuostata išbalansuoja statybos rangos sutarties teisių ir pareigų pusiausvyrą, Lietuvoje užsakovo interesai ir šios nuostatos teisėtumas būtų pateisinti sutarties laisvės principu, jei tik yra įgyvendinta LR CK 6.163 straipsnio 4 dalis, numatanti pareigą sutarties šalims atskleisti joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti⁵²⁹.

⁵²⁶ Neapsiribojant šia nuostata, FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų minėtame punkte detalizuojama rangovo pareiga patikrinti ir iširti statybvietę, jos aplinką, anksčiau minėtus duomenis bei visą kitą turimą informaciją.

⁵²⁷ *Cit. op.* 263, p. 53.

⁵²⁸ *Cit. op.* 260, p. 99.

⁵²⁹ Pažymėtina, kad sudarydamas statybos rangos sutartį pagal modelinės Sidabrinės knygos sutarties sąlygas, rangovas turi visapusiškai įvertinti kylančias rizikas. Dažnai dėl to išauga sutarties

Analizuojant statybos rangos ikisutartinius santykius pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas taip pat yra svarbus projektinės dokumentacijos parengimo ir pateikimo aspektas.

Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 1.1.1.6 punkte yra nurodyta brėžinių sąvoka, kur detalizuojama, jog darbų brėžiniai, kurie įtraukti į sutartį, ir visi pagal sutartį padaryti brėžinių papildymai ir pakeitimai, daromi užsakovo (arba jo vardu). 1.8 punkte yra nurodyta, kad specifikaciją ir brėžinius privalo saugoti užsakovas. Kadangi projektinę dokumentaciją rengia užsakovas, pastarasis ir privalo ja pasirūpinti, todėl numatyta užsakovo pareiga pasirūpinti projektine statinio dokumentacija⁵³⁰. FIDIC Raudonosios knygos komentare pabrėžiama, kad ta šalis, kuri parengė dokumentą, yra atsakinga už tokios dokumento turinį, o kita šalis turi pareigą bendradarbiauti ir mažinti bet kokios klaidos pasekmes. Jei brėžiniuose yra pastebimų klaidų, patyręs rangovas turėtų pastebėti tokias klaidas ir dar prieš pradėdamas gamybą pareikalauti jas ištaisyti⁵³¹.

Kadangi pagal Raudonąją knygą yra numatyta, kad projektine dokumentacija turi pasirūpinti užsakovas, buvo būtina numatyti mechanizmą, jei būtinos dokumentacijos užsakovas nepateikia. Vadovaujantis Raudonosios knygos 1.9 punktu, rangovas privalo pranešti inžinieriui visais atvejais, kai darbai gali vėluoti arba sutrikti, jeigu trūksta kokio nors būtino brėžinio arba per pagrįstą laiką rangovui nebuvo duoti nurodymai. Rangovas, matydamas, kad negalės įvykdyti sutarties dėl to, kad nėra pateikiami būtini brėžiniai, turi bendradarbiauti su užsakovu ir nedelsiant pateikti pranešimą už sutarties vykdymą atsakingam asmeniui – inžinieriui. Inžinierius privalo imtis neatidėliotinių veiksmų tam, kad rangovui būtų pateikta būtina dokumentacija, o jei ji nėra pateikiama, tuomet rangovas turi teisę pratęsti sutarties vykdymo terminą ir reikalauti atlyginti patirtas išlaidas bei negautą pelną, numatytą sutartyje.

įgyvendinimo kaina, tai yra, užsakovas už rangovo prisiimamas rizikas sumoka papildomą atlyginimą, kas lemia rangovo pareigą labai atidžiai įvertinti būsimus kaštus.

⁵³⁰ Geltonosios ir Sidabrinės knygų 1.8 straipsnyje ši užsakovo pareiga nėra numatyta, nes projektinės dokumentacijos parengimas yra rangovo pareiga.

⁵³¹ *Cit. op.* 282, p. 78.

Analizuojant ikisutartinius santykius pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, pažymėtina, kad rangovas, prieš sudarydamas sutartį su užsakovu, privalo ypač atidžiai įvertinti, ar jam yra priimtinos visos pagal sudaromą sutartį numatytos sąlygos ir ar galės įgyvendinti priimtus įsipareigojimus. Rangovas privalo įvertinti, kokius įsipareigojimus jis gali priimti, kokius darbus galės atlikti, o ką atitinkamai pavesti atlikti kitiems kompetentingiems asmenims⁵³², o vos tik pastebėjus trūkumą, nedelsiant kreiptis į užsakovą ar jo atstovą, kad būtų pateikta būtina informacija. Būtent to ir reikalauja tinkamas pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimas. Atitinkamai FIDIC modelinių sutarčių sąlygos, įtvirtindamos minėtas nuostatas, verčia sutarties šalis bendradarbiauti.

3.1.3. Pareiga laikytis atskleistos informacijos konfidencialumo reikalavimo

Atkreiptinas dėmesys, kad, sudarydamos statybos rangos sutartį, sutarties šalys pateikia viena kitai daug informacijos, kuri dažnai yra traktuojama kaip konfidenciali⁵³³. Ypač aktualus klausimas yra dėl *know-how* atskleidimo. Tiek užsakovas, perduodamas projektą, tiek rangovas, teikdamas pasiūlymą užsakovui, atskleidžia ir dalį savo *know-how*. Be to, statybų procese užsakovui netgi gali tekti perimti dalį rangovo *know-how*, ypač tais atvejais, kai rangovai įgyvendina didžiulius projektus, sukonstruoja įrengimus ir pan. Tokiais atvejais šalys sutartyje aptaria ir nustato *know-how* naudojimo klausimus. Pavyzdžiui, dažnai numatoma, kad visas *know-how* pereina vienai šaliai ir kita šalis negali jo naudoti kituose projektuose. Tokios perduotos informacijos konfidencialumo kita šalis, jei susitarta, privalo laikytis ir ateityje.

⁵³² *Cit. op.* 265, p 3.

⁵³³ Pavyzdžiui, FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 1.12 punkte netgi yra numatyta, kad rangovas privalo pateikti konfidencialią informaciją inžinieriui (užsakovui), jei to reikia patikrinimui, kaip rangovas laikosi sutarties. Nors tai ir vienašalis įpareigojimas, tačiau jo įgyvendinimas yra gana sudėtingas, nes šis punktas nėra detalizuotas. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 32.

Informacija užsakovui gali būti pateikiama įvairiomis formomis – įmonės sertifikatuose, leidimuose atlikti darbus, turimų mechanizmų sąrašuose, išrašuose iš ilgalaikių sutarčių su tiekėjais ir pan. Pažymėtina, kad rangovui pateikus neteisingą informaciją, rangos sutarčiai gali būti taikomos sandorio negaliojimo taisyklės. Kita vertus, vadovaujantis LR CK 6.164 str. ir LR CK 6.669 str., šalys konfidencialumo pareigos privalo laikytis tiek iki sutarties sudarymo, tiek ir sudariusios sutartį. Pažymėtina, kad, jeigu nėra gautas atitinkamo rangovo sutikimas, užsakovas neturi teisės kitiems konkurse dalyvaujantiems asmenims atskleisti šio rangovo pateiktos informacijos.

Paminėtinas 1995 m. gegužės mėnesio ICC arbitražo Frankfurte galutinis sprendimas byloje Nr. 7357⁵³⁴. Byla kilo dėl to, kad pareiškėjas – Vokietijos kompanija, suteikė licenciją atsakovui – Italijos kompanijai, *know-how* pramoninės gamyklos, pagal nustatytus pajėgumus, statybai ir valdymui. Sutartis nustatė Vokietijos teisės taikymą ir įpareigojo atsakovą visą gautą techninę informaciją ir dokumentaciją laikyti paslapyje ir nenaudoti jos bei neleisti kitiems naudoti tokios pačios įrangos projektavimui ir statymui kitose vietose. Pareiškėjui tapo žinoma, kad atsakovas dalinasi gauta informacija su kita kompanija, todėl prašė uždrausti atsakovui naudoti gautą informaciją kitiems tikslams, nei tai buvo nustatyta sutartyje, ir atlyginti patirtus nuostolius. Atsakovas nurodė, kad licencijavimo sutartis prieštarauja Europos Sąjungos konkurencijos teisei. Kadangi *know-how* naudojimo ir licencijavimo nuostatos buvo aiškiai išreikštos, jų privalu laikytis, juo labiau licencijavimas, suteikiant teisę panaudoti *know-how*, negali būti laikomas konkurencijos suvaržymu. Todėl buvo nustatyta, kad atsakovas privalo laikytis nustatytų sąlygų ir užtikrinti perduotos *know-how* konfidencialumą.

Apibendrinant galima teigti, kad ikisutartiniuose statybos rangos santykiuose tinkamas bendradarbiavimo pareigos principo įgyvendinimas yra reikšmingas ir jo turinio elementus gana lengvai galima nustatyti, tačiau tai, ar tinkamai įgyvendinta pareiga bendradarbiauti ikisutartiniuose santykiuose, jau yra sudėtingas fakto klausimas. Norėdamos pasiekti sutartyje nustatytus tikslus

⁵³⁴ Atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2003, vol. 14, no. 2, p. 53–54.

ir užtikrinti tinkamą pareigos bendradarbiauti įgyvendinimą, šalys privalo ne tik viena kitai atskleisti visą būtiną informaciją, bet ir užtikrinti šios informacijos apsaugą.

3.2. Pareiga pateikti medžiagas ir įrengimus darbų atlikimui

Statybos darbų rezultato sukūrimas neįmanomas be tinkamų medžiagų pateikimo, kas yra vienas iš svarbiausių klausimų vykdant statybos rangos darbus. Ar siekiant darbų atlikimui užtikrinti tinkamą ir nenutrūkstamą medžiagų tiekimą, yra būtinas šalių bendradarbiavimas ir koks šiame statybų etape yra pareigos bendradarbiauti turinys?

Pažymėtina, kad detalią atsakomybės pagal LR CK už nekokybiškų statybinių medžiagų pateikimą analizę yra atlikęs prof. S. Mitkus⁵³⁵, todėl darbe bus koncentruojamasi į dar neanalizuotą teismų praktiką ir pareigos bendradarbiauti principo vaidmenį, šalims vykdant pareigas, susijusias su medžiagų pateikimu.

Nors medžiagų tiekimas dažniausiai yra rangovo atsakomybė, medžiagas gali tiekti ir užsakovas. Tai susiję su tuo, kad tam tikrais atvejais užsakovas yra suinteresuotas pats pateikti medžiagas statyboms, pavyzdžiui, tais atvejais, kai jis turi galimybę jų įsigyti pigiau ir pan.⁵³⁶

LR CK 6.686 str. 1 d. yra nustatyta bendroji taisyklė, kad statybą aprūpinti medžiagomis, įrengimais, detalėmis ir kitokiomis konstrukcijomis privalo rangovas, jeigu statybos rangos sutartis nenustato, kad tą daryti yra užsakovo pareiga. Taigi rangovas privalo pasirūpinti medžiagomis statybomis. Tam tikrais atvejais užsakovai, ypač jei tai yra profesionalūs nekilnojamojo turto vystytojai, patys turi savo tiekėjus ir dažnai gauna medžiagas geresnėmis

⁵³⁵ MITKUS, Sigitas. Graphical risk and liability allocation models in construction contracts. In *Foundations of civil and environmental engineering*. Poznan: University of Technology 2005 (6), p. 129–144. Taip pat žiūrėti: MITKUS, Sigitas. Statybos dalyvių rizika ir atsakomybė už statybos produktų defektus. In *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2004 (3), p. 109–115.

⁵³⁶ *Cit. op.* 27, p. 181.

sąlygomis⁵³⁷. Tokiais atvejais sutartyje privalu aptarti, kokias medžiagas privalo pateikti užsakovas. Priešingu atveju rangovas neturi teisės reikalauti, kad užsakovas pateiktų medžiagas, taip pat jis neturi teisės vilkinti darbų atlikimą, motyvuodamas tuo, kad nenumatė, kad darbų atlikimo metu rinkoje nebus pakankamai medžiagų.

Medžiagoms, kurias teikia užsakovas, taip pat yra taikomas ir LR CK 6.648 str. Vadovaujantis šiuo straipsniu, užsakovas turi papildomų pareigų, susijusių su medžiagų pateikimu. Užsakovas, pateikdamas medžiagas rangovui, privalo perduoti rangovui ir šių medžiagų atitikties dokumentus⁵³⁸. Tai ypač aktualu statybų procese, kadangi, atliekant statybos užbaigimo procedūras, reikia pateikti panaudotų medžiagų atitikties sertifikatus⁵³⁹.

Jei užsakovo pateikta medžiaga yra netinkama arba turi trūkumų, apie kuriuos rangovas turi žinoti, rangovas apie tai privalo nedelsdamas informuoti užsakovą⁵⁴⁰. Šių papildomų užsakovo pareigų numatymas yra pagrįstas tuo, kad už galutinę atliktų darbų kokybę atsako rangovas, todėl jis priimdamas iš užsakovo medžiagas, turi jas patikrinti ir įvertinti, ar jos nepakenks galutinei atliktų darbų kokybei. Tinkamai nepatikrinęs priimamų medžiagų, rangovas gali patirti didžiulių nuostolių⁵⁴¹.

LAT yra pažymėjęs, kad toks įstatymo nustatytas reikalavimas pateikti medžiagų atitikties dokumentus turi dvejopą paskirtį. Pirma, juo įgyvendinamas viešasis interesas, kad gamyboje būtų naudojamos tik saugios, tinkamos naudoti pagal paskirtį medžiagos, o pagamintas rangos rezultatas nekeltų jokių neleistinų rizikų aplinkiniams. Antra, reikalavimas pateikti

⁵³⁷ Žinoma, užsakovas tokiais atvejais siekia užsitikrinti, jog tokios medžiagos bus panaudotos užsakovo objekto statyboje, o ne kituose rangovo statomuose objektuose. Atsižvelgiant į tai, rangovas neturi teisės naudoti užsakovo pateiktų medžiagų savo poreikiams, jeigu rangos sutartis nenumato ko kita (LR CK 6.686 str. 4 d.).

⁵³⁸ LR CK 6.648 str. 1 d.

⁵³⁹ Daugiau apie statybų dalyvių ir statybų produktų sertifikavimą žr.: KLIMAS, Evaldas. Statybos dalyvių atestavimas. In *Statybų žinytas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2009, p. 1–92 (12.5 dalis).

⁵⁴⁰ LR CK 6.648 str. 2 d.

⁵⁴¹ Vadovaujantis LR CK 6.648 str. 6 d., jeigu rangovas nepasiekė sutartyje numatyto rezultato arba rezultatas yra su trūkumais, dėl kurių daiktas negali būti naudojamas pagal sutartyje numatytą ar normalią jo paskirtį dėl užsakovo perduotų medžiagų trūkumų, tai rangovas turi teisę reikalauti, kad jam būtų apmokėta už atliktą darbą, tik su sąlyga, jeigu jis įrodo, kad medžiagų trūkumų nebuvo galima pastebėti jas priimant iš užsakovo.

medžiagų atitikties dokumentus nustatytas rangos sutarties šalių interesais ir yra privataus pobūdžio aspektas. Rangos sutarčiai būdinga tai, kad viena iš šalių – rangovas, yra profesionalas, tai suponuoja jam pareigą žinoti, kokių savybių medžiagos, įskaitant ir jų kokybinius rodiklius, turi būti naudojamos, kad galutinis rangos rezultatas atitiktų sutarties reikalavimus⁵⁴².

Jei užsakovas nevykdo CK 6.648 straipsnyje įtvirtintos pareigos perduoti medžiagų atitikties dokumentus, būtinus medžiagos tinkamumui įvertinti, rangovas turi teisę sustabdyti darbų vykdymą iki tokie dokumentai bus perduoti ar medžiagų tinkamumas bus patvirtintas kitomis priemonėmis (CK 6.207 straipsnis). Be to, kai užsakovo perduodamų medžiagų trūkumai yra akivaizdūs, rangovas apie juos privalo informuoti užsakovą. Kaip yra pažymėjęs LAT, ši rangovo pareiga išplaukia iš sutarties šalių bendradarbiavimo principo, kuris statybos rangoje turi ypatingą reikšmę ir yra atskirai įtvirtintas CK 6.691 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad, jeigu yra kliūčių, trukdančių tinkamai įvykdyti sutartį, sutarties šalis privalo imtis visų nuo jos priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti⁵⁴³. Taigi tais atvejais, kai rangovui medžiagas perduoda užsakovas, pareigos bendradarbiauti turinį sudaro ne tik pareiga informuoti, bet ir rangovo pareiga imtis būtinų priemonių. Tokiu būdu LAT išplėtė CK 6.648 str. 2 d. turinį, nustatydamas rangovui papildomas pareigas – imtis visų kitų būtinų priemonių, kai užsakovo perduotos medžiagos yra su trūkumais. Toks rangovo pareigų išplėtimas ir CK 6.691 str. pritaikymas minėtoms situacijoms galėtų būti kritikuotinas, nes yra išplečiama konkreti norma – CK 6.648 str. 2 d. Kita vertus, toks papildomų pareigų nustatymas vertintinas teigiamai, nes tai padeda užtikrinti statybos darbų rezultato atitikimą kokybės reikalavimams, užtikrina statybos proceso nepertraukiamumą.

Rangovas, priimdamas medžiagas iš užsakovo statybos rangos darbų atlikimui, taip pat prisiima papildomas pareigas. Vadovaujantis LR CK 6.657 str., rangovas privalo imtis visų įmanomų priemonių užsakovo jam patikėto

⁵⁴² LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „ANGEL STONE“ v. UAB „Ulgis“*, Nr. 3K-3-343/2009, kat. 52.1; 114.4.

⁵⁴³ *Ibid.*

turto saugumui užtikrinti ir atsako už šio turto praradimą ar sužalojimą. Rangovas atsako ne tik už jam užsakovo patikėtų medžiagų ar įrenginių išsaugojimą, bet, pavyzdžiui, jei yra atliekami rekonstrukcijos darbai ir rangovui perduodamas visas pastatas, rangovas atsako ir už tokio pastato saugumą. Jeigu darbas atliekamas visiškai ar iš dalies iš užsakovo medžiagos, tai rangovas atsako už netinkamą tos medžiagos sunaudojimą. Rangovas privalo pateikti užsakovui medžiagos sunaudojimo ataskaitą ir jos likutį gražinti arba, jeigu užsakovas sutinka, sumažinti darbų kainą atsižvelgiant į rangovui likusių nesunaudotų medžiagų vertę⁵⁴⁴.

Be to, rangos sutartyje gali būti numatytos medžiagų sunaudojimo normos, jų likučių ir pagrindinių atliekų gražinimo terminai, taip pat rangovo atsakomybė už šių pareigų neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą⁵⁴⁵. Pažymėtina, kad šios normos yra labai aktualios, kadangi suteikia užsakovui galimybę apginti savo interesus medžiagų pereikvojimo atvejais⁵⁴⁶. Teigti, kad tik kuri nors viena iš šalių šiuo atveju privalo prisiimti visą atsakomybę, būtų neteisinga, neįvertinus kitų aplinkybių: ar rangovas besąlygiškai priėmė darbų frontą, ar rangovas, įgyvendindamas bendradarbiavimo pareigą, informavo iš anksto užsakovą apie tai, kad numatytų darbų atlikimui reikės daugiau medžiagos, ir pan.

Nuo medžiagų pateikimo neatsiejamas yra ir įrengimų pateikimo klausimas. Dažniausiai sudaromose statybos rangos sutartyse numatoma, kad pasirūpinti įrengimais, reikalingais darbų atlikimui, yra rangovo pareiga. Tačiau UNCITRAL Vadove pastebima, kad tam tikrais atvejais vis dėlto užsakovui gali būti naudinga pateikti rangovui kai kuriuos statybai reikalingus įrengimus ir įrenginius (pvz., kai užsakovas turi galimybę nebrangiai lizinguoti tokius įrengimus ir įrenginius). Tokiais atvejais rangovas gali išvardyti tokius

⁵⁴⁴ CK 6.648 str. 3 d.

⁵⁴⁵ CK 6.648 str. 5 d.

⁵⁴⁶ Žinoma, galimos situacijos, kai medžiagų pereikvojimas yra sąlygotas užsakovo kaltės. Pavyzdžiui, rangovas pereikvoja pateiktą tinką, skirtą sienų lyginimui. Tačiau tai atsitinka dėl to, jog mūrijimo darbus atlikęs rangovas nukrypo nuo normatyvų.

įrengimus, kurie yra pateikiami užsakovo, o rangovas pasirūpina visais kitais įrengimais, būtiniais statybos darbų atlikimui⁵⁴⁷.

Vadovaujantis LR CK 6.686 str. 2 d., šalis, kuri teikia medžiagas ir įrengimus, atsako už jų defektus. Tačiau minėta norma apriboja prisiimamą atsakomybę už medžiagas, nurodant, kad medžiagas ar įrengimus pateikusi šalis atsako tik už tuos defektus, dėl kurių tų medžiagų ar įrengimų negalima naudoti nepabloginant statybos darbų kokybės. Taigi net ir pastebėjusios kokius nors pateiktų medžiagų defektus, šalys turi juos atskirai įvertinti, nustatydamos, ar tokių medžiagų panaudojimas turės neigiamos įtakos galutinei atliktų darbų kokybei. Be to, vadovaujantis analizuojama norma, šalis, pateikusi medžiagas statybai, neatsakys už tų medžiagų defektus, jei įrodys, kad tų medžiagų ar įrengimų negalima panaudoti dėl aplinkybių, už kurias atsako kita šalis.

UNCITRAL Vadove, aptariant šalių įsipareigojimus dėl medžiagų pateikimo statyboms darbams, yra nurodoma, kad medžiagas statyboms gali tiekti tiek užsakovas, tiek rangovas. Tačiau pabrėžiama, kad tam tikrais atvejais statybos darbų atlikimui yra pasitelkiami keli rangovai, kurie įsipareigoja parūpinti medžiagas statyboms. Tokiu atveju užsakovas turi koordinuoti rangovų prisiimtus įsipareigojimus ir jų įgyvendinimą tam, kad būtų pasiektas statybų tikslas. Siekdamas užtikrinti koordinavimą, užsakovas privalo prižiūrėti, kad įranga ir medžiagos, kurios yra pateikiamos statybos darbų atlikimui ir kurias pateikia kiekvienas iš rangovų, yra aiškiai nustatytos sutartyje, sudarytoje su tuo rangovu, ir kad visa galutiniam statybos darbų atlikimui reikalinga įranga ir medžiagos yra paskirstyta tarp rangovų. O rangovui yra rekomenduojama apibrėžti ir nurodyti pateikiamų medžiagų

⁵⁴⁷ Be to, labai svarbu nustatyti šalių teises ir pareigas, susijusias su užsakovo pristatytais įrengimais (pvz.: ar pateikti įrengimai bus parduoti, ar išnuomojami rangovui ir ar tokia kaina bus mokama rangovo atskirai užsakovui, ar bus mažinama sutartinė kaina, ar bus išskaičiuojama už tokių įrengimų pateikimą iš kainos, mokamos rangovui). Sutartyje taip pat galima aptarti ir kitus klausimus, kurie susiję su tokių įrenginių pateikimu, pavyzdžiui, datos, kada tokie įrengimai turi būti pateikti, pateikiamų įrenginių kiekis ir kokybė, kuri iš šalių yra atsakinga už priežiūrą ir remontą, tikslai, kuriems tokie įrenginiai bus naudojami, kuri iš šalių prisiima tokių įrenginių praradimo ir sugadinimo riziką. Tokie pat klausimai turi būti aptariami ir tuo atveju, jei užsakovas įsipareigoja atlikti dalį darbų ir nusprendžia, jog jam gali būti naudinga įgyti iš rangovo kai kuriuos įrenginius ar įrengimus, reikalingus statybos darbų atlikimui. *Cit. op.* 15, p. 112.

charakteristikas, kadangi galutinis darbų rezultatas daugeliu atveju tiesiogiai priklauso nuo panaudotų medžiagų kokybės⁵⁴⁸.

UNCITRAL Vadove taip pat pabrėžiama, kad sutarties šalys, pristatydamos medžiagas, turi derinti savo veiksmus⁵⁴⁹. Be to, sutartyje rekomenduojama nepamiršti aptarti medžiagų išmuitinimo ir kitų klausimų, susijusių su medžiagų pristatymu. Taigi sprendžiant medžiagų pristatymo klausimą, būtina įvertinti tai, kad šalys privalo bendradarbiauti, tai yra, dalintis reikšminga informacija.

Sutartyje gali būti numatyti atvejai, kad medžiagas pristato užsakovas. Tuo atveju sutartyje gali būti numatyta rangovo pareiga patikrinti įrangą ir medžiagas iš karto po to, kai jas pristatė užsakovas. Taip pat galima numatyti atvejus, kad rangovas praranda teisę reikšti reikalavimus užsakovui dėl pateiktos įrangos ir medžiagų trūkumo ar neatitikimo, jei rangovas neinformavo užsakovo apie tai per protingą laiko tarpą, per kurį rangovas galėjo nustatyti tokius trūkumus ar neatitikimus, bet ne vėliau, nei sutartyje nustatytas laiko tarpas pateiktos įrangos ir medžiagų patikrinimui⁵⁵⁰.

Atitinkamos rangovo pareigos, kaip ir LR CK 6.686 str. 1 d., yra numatytos FIDIC Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų 4.1 punkte, kurio antrame paragrafe nurodoma, kad rangovas privalo aprūpinti įrangą ir rangovo dokumentais, kurie nurodyti Sutartyje, pasamdyti visą rangovo personalą, parūpinti prekių, vartojimo reikmenų ir kitų daiktų bei paslaugų, ilgalaikių arba trumpalaikių, kurių reikia projektuoti, darbams vykdyti ir baigti bei defektams ištaisyti. Taigi bendroji taisyklė nustato, kad rangovas privalo pasirūpinti darbo atlikimo priemonėmis ir tai yra jo pareiga, kurią įvykdžius, galima tikėtis, kad darbai bus užbaigti laiku ir tinkamai, tokiu būdu įvykdant sutartinius įsipareigojimus.

⁵⁴⁸ *Cit. op.* 15, p. 102.

⁵⁴⁹ Medžiagų ir įrangos transportavimas gali reikalauti kelių, geležinkelio ar kitų transportavimo būdų, leidimų, ir šiuo atveju patartina sutartyje nustatyti, kurios sutarties šalies atsakomybė yra šių leidimų gavimas. Sutartyje gali būti nustatyta šalies, kuri nėra atsakinga už minėtų leidimų gavimą, pareiga suteikti kitai sutarties šaliai bet kokią reikalingą pagalbą, būtiną minėtų sutikimų gavimui. *Cit. op.* 15, p. 103.

⁵⁵⁰ *Cit. op.* 15, p. 108.

Tačiau taip pat kaip ir LR CK, FIDIC aptariama ir situacija, kai užsakovas pateikia medžiagas. FIDIC Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.20 punkte „Užsakovo įrengimai ir pateikiamos medžiagos“ nurodoma, kad užsakovas privalo leisti rangovui darbams vykdyti naudotis turimais užsakovo įrengimais (jeigu yra) pagal specifikacijos aprašymus, planus ir kainas. Taigi, sudarydamos sutartį, šalys gali susitarti, kad užsakovas darbų atlikimui pateiks rangovui tam tikras medžiagas ar įrengimus⁵⁵¹.

Užsakovas privalo nemokamai suteikti „pateikiamas medžiagas“ (jeigu tokių reikėtų) pagal aprašymą specifikacijoje. Jis privalo jas tiekti savo sąskaita ir rizika, pristatydamas į nurodytą vietą laiku, pagal sutartį. Nustatyta, kad užsakovui prisiėmus pareigą pateikti tam tikras medžiagas į objektą, jis yra atsakingas už tokių medžiagų pateikimą rangovui, tačiau užsakovo pateiktas medžiagas rangovas privalo atidžiai patikrinti⁵⁵².

Rangovo prievolė apžiūrėti medžiagas, perimti savo žinion, rūpintis jomis, saugoti ir valdyti neturi atleisti užsakovo nuo atsakomybės už bet kuriuos trūkstamus medžiagų kiekius, defektus arba nepristatytas medžiagas, kurie nebuvo akivaizdžiai matomi apžiūros metu. Tokia medžiagų patikrinimo teisė (pareiga, priklausomai nuo sutarties formuluotės) yra įprasta Anglijos teisėje⁵⁵³. Šalys turi bendradarbiauti priimdamos medžiagas. Užsakovas turi tinkamai įgyvendinti medžiagų pristatymo pareigą, o rangovas jas apžiūrėti ir priimti, o iškilus neatitikimams, nedelsiant informuoti apie tai užsakovą, t. y.

⁵⁵¹ Taip pat minėtame punkte yra aptariamas įrengimų atsakomybės klausimas, nurodant, jeigu specifikacijoje nenurodyta kitaip, kad: (a) užsakovas privalo atsakyti už užsakovo įrengimus, išskyrus kai (b) rangovas privalo atsakyti už kiekvieną užsakovo įrengimo vienetą, kol juo dirba rangovo personalas, vairuodamas, valdydamas arba kitaip jį turėdamas bei naudodamas. Tai yra, bendroji atsakomybė už įrengimus yra numatyta užsakovui, tačiau taip pat atsakomybė gali būti perkeliama ir rangovui, kol jis naudojasi tokiais įrengimais. Dėl užsakovo įrengimų naudojimo atitinkamų kiekių bei sumų (numatytomis kainomis) turi būti susitarta arba nuspręsta inžinieriaus pagal 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*] ir pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*]. Rangovas tas sumas privalo sumokėti užsakovui.

⁵⁵² Kaip yra nurodyta toliau, pristatytas medžiagas rangovas privalo apžiūrėti ir nedelsdamas pranešti inžinieriui apie trūkstamus kiekius, defektus arba negautas medžiagas. Jeigu abi šalys nėra susitarusios kitaip, tai užsakovas privalo iškart papildyti pastebėtus trūkstamus kiekius, ištaisyti defektus arba pristatyti negautas medžiagas. Rangovas, apžiūrėjęs šias pateiktas medžiagas, privalo jas perimti savo žinion, rūpintis jomis, saugoti ir tvarkyti.

⁵⁵³ Daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 371, p. 56.

spręsti iškilusias problemas⁵⁵⁴. Taigi pareiga informuoti apie perduodamų medžiagų trūkumus yra pareigos bendradarbiauti turinio elementas medžiagų priėmimo procese.

Statybos rangoje aktualus ne tik naudojamų medžiagų kokybės klausimas, bet ir tų medžiagų panaudojimo technologijos. Galutiniam darbų rezultatui įtakos turi ne tik pačios medžiagos, bet ir jų panaudojimas statybos procese, nes medžiagos gali būti ir be defektų, bet jei jos netinkamai panaudojamos, tuomet nukenčia ir galutinė statybos darbų kokybė. Atsižvelgiant į tai, vertinant medžiagas, būtina įvertinti ir jų panaudojimo technologiją ir tik tuomet galima numatyti įtaką galutiniam rezultatui.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Parama“ v. UAB „Klaipėdos keliai“*, Nr. 3K-3-370/2007, kat. 52.3; 24.1; 44.5.1; 44.2.3⁵⁵⁵. LAT pažymėjo, jeigu atlikti darbus kokybiškai apsiėmė subrangovas – verslininkas, ir tai garantavo, jis pagrįstai turi būti vertinamas kaip savo srities profesionalas. Jo garantinio pobūdžio įsipareigojimas sudaro pagrindą tikėtis, kad jis atliks darbus profesionaliai ir tinkamai, panaudodamas reikiamas medžiagas, kurių naudojimo sritį ir galimybes jis žino, taikydamas reikiamas technologijas ir jų griežtai laikydamasis. Jeigu iškyla neaiškumų dėl darbų kokybės, tai generalinis rangovas turi pagrindo pasitikėti subrangovu, kuris veikia kaip specializuotų darbų atlikimo profesionalas (arba imasi veikti tokiu lygiu). Tai yra, LAT šioje byloje nurodė, kad net generalinis rangovas gali pasitikėti subrangovo pateikiamomis medžiagomis. Tokiu būdu, jei darbų užsakovas būtų ne

⁵⁵⁴ Analogiškos nuostatos taip pat yra išdėstytos ir Geltonosios bei Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.20 punkte, tačiau vietoj specifikacijų nurodomi užsakovo reikalavimai, bei Sidabrinėje knygoje vietoj inžinieriaus sprendimo, yra nurodomas užsakovo sprendimas. Taip pat visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 7 straipsnyje yra detalai aptariamas medžiagų pavyzdžių pateikimas (7.2 punktas), apžiūra (7.3 punktas), bandymas (7.4 punktas), atmetimas (7.5 punktas), ištaisymo darbas (7.6 punktas), įrangos ir medžiagų nuosavybė (7.7 punktas) ir pan.

⁵⁵⁵ Šioje byloje rangovas pasamdė subrangovą dalies darbų atlikimui – sporto aikštelės dolomitinės skaldos pagrindo, asfaltbetonio dangos ir vejų bortų įrengimui. Kadangi buvo nustatyti atliktų darbų trūkumai, juos teko taisyti. Šios bylos duomenys rodo, kad darbų atlikimo metu kilo klausimas, kokiomis medžiagomis užtaisyti nelygumus, ir subrangovas įtikinėjo ir nusprendė dėl medžiagų panaudojimo, kurios vėliau pasirodė netinkamos. Pats subrangovas atliko darbus iš savo medžiagų, taip pat siūlė medžiagas, iš kurių turi būti taisomi atliktų darbų trūkumai. Taigi subrangovas, būdamas savo srities profesionalas, siūlė sprendimo būdus. Tačiau vėliau paaiškėjo, jog subrangovo siūlytos medžiagos ir technologija darbų defektų taisymui buvo netinkamos ir defektai vėl išryškėjo ateityje.

statybinė įmonė, o kitas civilinių teisinių santykių subjektas, tuomet dar akivaizdžiau, jog rangovo teikiamomis medžiagomis ir jo naudojamomis technologijomis toks asmuo pasitiki, o darbus atliekantis asmuo turi garantuoti galutinių darbų, sukūriamų iš tokių medžiagų, kokybę.

Vadovaujantis LR CK 6.686 str. 3 d., jei pateiktų medžiagų ar įrengimų defektai yra nustatyti užsakovo pateiktose medžiagose ar įrengimuose ir užsakovas atsisako juos pakeisti, rangovas privalo nutraukti sutartį ir pareikalauti apmokėti už faktiškai atliktus darbus. Esant nekokybiškoms medžiagoms, kurias pateikia užsakovas, LR CK suteikia rangovui gynybos priemonę – teisę nutraukti statybos rangos sutartį, kuri vertinama kaip *ultima ratio*. Nors įstatymu ir yra rangovui suteikiama tokia teisė, tačiau prieš pasinaudodamas šia teise, rangovas privalo bendradarbiauti ir ieškoti abiem pusėms priimtinių sprendimo variantų, vadovaujantis LR CK 6.691 straipsniu, įtvirtinančiu statybos rangos sutarties šalims pareigą imtis visų nuo jų priklausančių protingų priemonių iškilusioms kliūtims pašalinti. Autoriaus nuomone, tik matydamas, kad naujų medžiagų paieškos ar pateikimas užtruks, ar yra daromi projekto pakeitimai ir užsakovas nereaguoja į rangovo perspėjimus, rangovas gali pasinaudoti teise nutraukti sutartį dėl pateiktų nekokybiškų medžiagų ar įrengimų.

Ir kitose analizuojamose jurisdikcijose yra panašios medžiagų teikimo sąlygos. Pavyzdžiui, pagal Anglijos teisę, bendroji taisyklė yra ta, kad rangovas yra atsakingas už medžiagų pateikimą darbų atlikimui ir kartu numanoma sąlyga, kuri yra suformuluota teismų praktikos, kad, pirma, tokios medžiagos bus tinkamos naudojimui pagal tikslą ir, antra, bus geros kokybės. Tačiau sutartyje šalys gali susitarti ir kitaip⁵⁵⁶. Pagal Anglijos teismų praktiką, taip pat yra nustatyta rangovui pareiga patikrinti medžiagas, kurias jis privalo įgyti ir kurios yra naudojamos statyboje, ir rangovas yra atsakingas už panaudotas medžiagas ir jų defektus, jei juos buvo galima nustatyti atlikus tų medžiagų patikrinimą⁵⁵⁷. Tačiau tuo atveju, jei medžiagas pasirenka užsakovas

⁵⁵⁶ *Cit. op.* 42, p. 670. Daugiau apie pateiktų medžiagų garantijas: *Cit. op.* 288, p. 78.

⁵⁵⁷ *Cit. op.* 42, p. 669.

ir tokiu būdu apribojama rangovo pasirinkimo teisė, užsakovas prisiima atsakomybę dėl tokių medžiagų ir rangovas negali būti laikomas atsakingu už tokių medžiagų trūkumus garantiniu laikotarpiu⁵⁵⁸.

Apibendrintai galima teigti, kad aprūpinant medžiagomis statybų procese taip pat yra aktualus ir šalių pareigos bendradarbiauti principas, o LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtinto pareigos bendradarbiauti principo-normos pagrindiniai turinio elementais galėtų būti įvardijamos šios pareigos: (i) šalys, pristatydamos medžiagas, privalo derinti savo veiksmus ir informuoti apie pateikiamų medžiagų trūkumus; (ii) rangovas privalo sudaryti sąlygas patikrinti medžiagas; (iii) užsakovas privalo įvertinti pateiktas medžiagas, jei to reikalauja rangovas, o pastebėjęs, kad medžiagos neatitinka reikalavimų ar užsakovo lūkesčių, nedelsdamas apie tai informuoti rangovą, ir t. t. Neįgyvendinant ar netinkamai įgyvendinant minėtas pareigas, atsakomybė tenka pažeidimą padariusiai šaliai.

3.3. Kitos pareigos, susijusios su sąlygų darbų atlikimui sudarymu

Ar siekiant užtikrinti tinkamą sutarties įgyvendinimą bei sudarant kitas sąlygas tinkamam darbų atlikimui, be medžiagų tiekimo taip pat yra svarbus šalių bendradarbiavimas?

3.3.1. Pareigos, susijusios su projektinės dokumentacijos parengimu ir pateikimu

Kaip jau minėta, užsakovas privalo rangovui kiek įmanoma aiškiau identifikuoti savo lūkesčius, kad rangovas galėtų pateikti tinkamą pasiūlymą užsakovui. Atsižvelgiant į tai, pareigą parengti visą projektinę dokumentaciją (ar bent jau techninį projektą) prisiima užsakovas. Pareiga pasirūpinti statinio projekto parengimu užsakovui yra numatyta taip pat ir Statybos įstatymo 12

⁵⁵⁸ Daugiau apie šias taisykles, suformuluotas *Young & Martre v McManus Childs* bei *Gloucestershire County Council v Richardson* bylose, žr.: *Cit. op.* 288, p. 81.

str. 1 d. 3 p., kur yra nurodyta, kad statytojas (užsakovas) privalo turėti nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą (kai tai privaloma) statinio projektą; organizuoti statinio projekto ekspertizę, kai ji privaloma arba savo iniciatyva.

Tarptautinėje praktikoje labai dažnai pasitaiko, kad viso projekto parengimas yra patikimas tik rangovui⁵⁵⁹. Reikalavimas patikėti projektinės dokumentacijos parengimą tik užsakovui laikytinas nelanksčiu, todėl, autoriaus nuomone, minėta Statybos įstatymo nuostata neturėtų būti suprantama taip, kad „pareiga turėti nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą statinio projektą“ reiškia ir pareigą pačiam jį pasirengti, jei tai numato sudaryta sutartis.

UNCITRAL Vadove, aptariant projektinės dokumentacijos parengimą, nurodoma, jei projektinę dokumentaciją parengia užsakovas, jis taip pat turi pateikti ir detalizuotus brėžinius, jei jų reikia, o kartu turi užtikrinti, kad pateikti brėžiniai nenukryptų nuo ankstesniųjų. Jei projektinę dokumentaciją rengia rangovas, sutarties šalys gali susitarti, kad užsakovas privalo patvirtinti rangovo parengtus ir pateiktus brėžinius, o jam šiuos patvirtinus, jis nebeturės galimybės daryti patvirtintų brėžinių pakeitimų⁵⁶⁰.

Taip pat UNCITRAL Vadove atkreipiamas dėmesys, kad rengiant statybos rangos sutarties dokumentus, apibūdinant planuojamus atlikti statybos darbus, šalys privalo atsižvelgti į valstybės, kurioje bus atliekami darbai, imperatyvius administracinės teisės ar kitus viešosios teisės reikalavimus⁵⁶¹. Taigi rengiant statybos rangos sutartis būtina žinoti vietinės teisės reikalavimus, keliamus statybos darbų atlikimui⁵⁶².

Kadangi Lietuvos teisėje nėra numatytas draudimas projekto parengimą pavesti rangovui, sudaromose sutartyse, autoriaus nuomone, galima numatyti

⁵⁵⁹ Pastebėtina, jog UNCITRAL Vadove nepriskiriama pareiga parengti projektavimo dokumentus konkrečiai statybos rangos sutarties šaliai. Pats užsakovas sprendžia, ar jis parengs projektinę dokumentaciją, ar projektinės dokumentacijos parengimas taps pasirinkto rangovo pareiga. Tačiau pabrėžiama, jei užsakovas rengia projektinę dokumentaciją, tuomet specifikacijų ir brėžinių visuma, pateikta visiems rangovams, turi būti be persidengimų ar trūkumų ir apimti visus reikalaujamus atlikti statybos darbus. *Cit. op.* 15, p. 54.

⁵⁶⁰ *Cit. op.* 15, p. 58.

⁵⁶¹ *Ibid.*, p. 55.

⁵⁶² Lietuvoje projektinei dokumentacijai keliamus reikalavimus ir projektavimo etape dirbančių asmenų teises ir pareigas detalčiai reglamentuoja jau minėtas statybos techninis reglamentas STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, todėl sudarant sutartis būtina atsižvelgti į šio reglamento keliamus reikalavimus.

projektinės dokumentacijos parengimą pavesti rangovui. Jei sutartyje nėra aptarta kitaip, projektinės dokumentacijos parengimas yra užsakovo pareiga, kuris ir privalo užtikrinti projektinės dokumentacijos tinkamumą bei atitikimą teisės aktų reikalavimus. Kita vertus, rangovas, siekdamas užtikrinti tinkamą pareigos bendradarbiauti įgyvendinimą, privalo informuoti užsakovą apie netinkamai parengtą ar trūkstamą projektinę dokumentaciją.

3.3.2. Pareigos, susijusios su leidimų, būtinų statybos darbams atlikti, gavimu

Galima būtų išskirti dvi leidimų grupes: leidimai, kuriuos būtina gauti, vadovaujantis viešąja teise, ir leidimai, kurių gavimą sąlygoja privatinė teisė. Leidimai, kurių gavimas yra būtinas, vadovaujantis viešosios teisės normomis, yra sąlygoti tos konkrečios vietos ir atliekamų darbų pobūdžio reikalavimų⁵⁶³. Pavyzdžiui leidimo statybai gavimas, leidimo iš vietos savivaldos institucijos gavimas užtvirti pravažiavimą ir įrengti laikinus apvažiavimą žyminčius ženklus ir pan. Leidimai, sąlygoti privatinės teisės, yra tokie, kuriuos būtina gauti, siekiant nepažeisti trečiųjų asmenų, pavyzdžiui, kaimyninių sklypų savininkų, teisių ir pan.⁵⁶⁴

Siekiant neapsunkinti prievolių vykdymo, pareiga rūpintis leidimo gavimu turėtų tekti tam asmeniui, kuris yra suinteresuotas vystyti nekilnojamojo turto projektą ir (ar) užsakyti statybos darbų atlikimą. Todėl tai, kad leidimais privalo pasirūpinti užsakovas, yra suprantama, nes viešosios valdžios institucijos, išduodančios leidimus, sprendžia, ar užsakovo parinkti sprendimai gali būti įgyvendinti⁵⁶⁵

Vadovaujantis LR CK 6.646 straipsniu, įstatymai gali numatyti atvejus, kai tam tikrų rūšių darbai gali būti atliekami tik turint įstatymų nustatyta tvarka

⁵⁶³ Prancūzijoje būtina gauti „*permis de construire*“, Vokietijoje – „*allgemeine bauordnungsrechtliche Genehmigung nach dem Baugesetzbuch und (...) nach den Landesbauordnungen*“, Anglijoje – „*planning permission*“, daugiau apie tai: *Cit. op.* 27, p. 173.

⁵⁶⁴ *Cit. op.* 27, p. 174.

⁵⁶⁵ *Ibid.*, p. 174.

išduotą leidimą (licenciją). Pavyzdžiui, atlikti statybos darbus kultūros paveldo objektuose gali tik asmenys, kurie turi galiojančius atestatus, patvirtinančius teisę atlikti statybos darbus kultūros paveldo objektuose. Šioje normoje detaliau neanalizuojama, kurios iš statybos rangos darbų sutarties šalių pareiga yra gauti visus būtinus sutikimus, leidimus. Manytina, kad šalys turi teisę susitarti, kuri iš jų pasirūpins atitinkamų leidimų, kylančių iš privatinės teisės, gavimu. O viešosios teisės normose yra imperatyviai nustatyta, kaip ir kuri iš šalių turi gauti nustatytus leidimus, susijusius su statybos darbų atlikimu⁵⁶⁶. Žinoma, autoriaus nuomone, šalis, privalanti gauti leidimus, tokių leidimų gavimo pareigą gali perleisti kitai šaliai, jei dėl to yra aiškiai susitarta.

Tam, kad rangovas galėtų pradėti tinkamai atlikti darbus, užsakovas turi jam pateikti ne tik gautą statybą leidžiantį dokumentą, jei jo gavimas, vadovaujantis teisės aktų nuostatomis⁵⁶⁷, yra būtinas, bet ir visą parengtą projektinę dokumentaciją, parengti bei perduoti darbų frontą rangovui.

Statybos darbų atlikimui turi pasirengti ne tik rangovas, bet ir užsakovas. Pats užsakovas, sudaręs statybos rangos sutartį, turi teisės norminiais aktais nustatytų pareigų, susijusių su pasirengimu statybos rangos darbų atlikimui, kurias nustato viešosios teisės normos.

Paminėtina 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“*, Nr. 3K-3-484/2007, kat. 52.3; 42.8; 42.11.1⁵⁶⁸.

⁵⁶⁶ Kadangi leidimų ir licencijų gavimas yra viešosios teisės dalykas, detaliau šis klausimas nebus nagrinėjimas. Paminėtina tik tai, kad įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytų leidimų ir licencijų neturėjimas, gali sukelti didžiulių neigiamų pasekmių, pavyzdžiui, pastatytas statinys gali būti pripažintas savavališka statyba, jei jis bus pastatytas be statybą leidžiančio dokumento.

⁵⁶⁷ Statybos techniniame reglamente STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“, patvirtinto Aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymu Nr. D1-826 (*Valstybės žinios*, 2010-09-30, nr. 116-5944), yra detaliai nurodyti ne tik atvejai, kai yra reikalinga gauti statybą leidžiantį dokumentą, bet ir nurodyta statybą leidžiančių dokumentų išdavimo procedūra. Šio reglamento 8 p. nustatyta, kad prašymas ir visi dokumentai gali būti pateikiami pasinaudojant „IS Infostatyba“ – numatyta statybą leidžiančių dokumentų išdavimą perkelti į elektroninę erdvę, tačiau ši pažangi sistema kol kas neveikia ir neaišku, ar ji apskritai ateityje pradės veikti.

⁵⁶⁸ LAT pabrėžė, jog žemesnės instancijos teismai, vertindami byloje nustatytas aplinkybes, pažeidė sutarčių vertinimo taisykles, suformuluotas LR CK 6.193 straipsnyje, nes neatsižvelgė į sutarties šalių tikruosius ketinimus, sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir kitas reikšmingas aplinkybes, taip pat sutarties atitikimą statybą reglamentuojančias teisės normas. Be to, sutartis turi būti aiškinama sąžiningai. Šioje byloje LAT konstatavo, kad užsakovas, neapmokėdamas už atliktus darbus ir nutraukdamas statybos rangos sutartį, nurodė, kad rangovas nepasirūpino statybos leidimu, nes pagal sutarties 1.1 punktą buvo įsipareigojęs atlikti visus su objekto projektavimu susijusius darbus. Teismai sutiko su tokia užsakovo pozicija. Teisėjų kolegija nurodė, kad iš nurodyto sutarties punkto turinio neaišku, kokius konkrečiai projektavimo darbus turėjo atlikti rangovas. Šios sutarties nuostatos

LAT pažymėjo, kad užsakovas (statytojas) privalo turėti nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą statinio projektą, Statybos įstatymo nustatyta tvarka pasirūpinti statybos leidimu, organizuoti ir atlikti statinio statybos techninę priežiūrą (Statybos įstatymo 12 str. 1 d. 3–5 p.). Rangovas gali pradėti statybos darbus tik po to, kai užsakovas pateikė statybos leidimą ir statinio projektą bei pagal aktą užsakovas perdavė statybvietai (o rangovas ją priėmė) (Statybos įstatymo 15 str. 5 d. 1 p.). Vadovaujantis nurodytomis teisės normomis, galima daryti išvadą, kad statybos projektu ir leidimu bei statybos technine priežiūra turėjo pasirūpinti užsakovas. Taigi, šioje byloje buvo nustatyta, kad nors parengti statinio projektą ir gauti statybos leidimą pagal sutartį buvo rangovo pareiga, tačiau šią pareigą, vadovaujantis teisės aktų nuostatomis, turi užsakovas. Todėl pats užsakovas, įgyvendindamas bendradarbiavimo pareigą ir kontroliuodamas rangovą, turėjo rūpintis, kaip rangovas vykdo šią įstatymais numatytą užsakovo pareigą⁵⁶⁹.

Teismo nuomone, minėtoje byloje pateiktos sutarties 1.1 punkto dalis dėl įsipareigojimo atlikti visus su objekto projektavimu susijusius darbus prieštarauja imperatyviosioms įstatymo normoms. Tokiu būdu matyti, kad LAT neigiamai vertina įstatymais numatytų užsakovo pareigų vykdymo perleidimą rangovui. Tokia LAT pozicija yra kritikuotina, nors ir galėtų būti laikoma teisinga tik minėtos bylos aplinkybių atveju. Autoriaus nuomone, statybos rangos sutarties šalys yra laisvos susitarti dėl to, kad rangovas atliks projektavimo darbus, gaus statybą leidžiantį dokumentą ir pan. Žinoma, visais šiais atvejais užsakovas privalo bendradarbiauti ir padėti rangovui, pavyzdžiui – pasirašyti projektavimo užduotį, patvirtinti parengtą projektą ir atlikti kitus veiksmus, kurie būtini tam, kad būtų įgyvendinti statybos techniniuose reglamentuose nustatyti techniniai norminiai reikalavimai, tai yra, užsakovas turi veikti vadovaudamasis LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtinta pareiga imtis priemonių kliūtims pašalinti.

aiškinimas turi būti siejamas su statybos rangos sutarties dalyvių teisėmis ir pareigomis, numatytomis LR CK XXXIII skyriaus trečiajame skirsnyje ir Statybos įstatyme.

⁵⁶⁹ Aptariamoje byloje taip pat buvo nustatyta, kad, šalims sudarius sutartį, atsakovas (užsakovas) ieškovui (rangovui) nepateikė nei nustatyta tvarka parengto projekto, nei statybos leidimo, ir neperdavė statybvietai, nors privalėjo tai padaryti, t. y. nesilaikė Statybos įstatymo reikalavimų.

Be to, šioje byloje LAT nurodė, kad net ir tada, kai rangovas atlieka darbus, pažeisdamas viešosios teisės reikalavimus (neturi statybos leidimo, patvirtinto projekto, nepaskiria asmens, vykdančio techninę priežiūrą ir t. t.), užsakovas privalo atlyginti už faktiškai atliktus statybos darbus. LAT pažymėjo, kad viešosios teisės normų, reglamentuojančių statybos procesą (užsakovas nesilaikė tuo metu galiojusio Statybos įstatymo 10 straipsnio, o rangovas – 12 straipsnio reikalavimų), pažeidimas, atsižvelgiant į LR CK 6.58 straipsnio 2 dalį ir vieną iš civilinės teisės principų, draudžiančių praturtėti kito asmens sąskaita, nepaneigia užsakovo pareigos atsiskaityti su rangovu už faktiškai atliktus darbus. LAT iškėlė nesąžiningo praturtėjimo instituto svarbą šioje byloje⁵⁷⁰, ko pasekmė – užsakovas už rangovo atliktus darbus turėjo atsiskaityti, net neatsižvelgiant į tai, kad buvo pažeisti viešosios teisės nustatyti reikalavimai, nes pats užsakovas nesudarė tinkamų sąlygų rangovui atlikti darbus, nepakankamai bendradarbiavo su rangovu⁵⁷¹.

Pastebėtina, kad pareiga bendradarbiauti gaunant leidimus yra aktuali ne tik Lietuvos teisėje. Pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje galima rasti nemažai bylų, kuriose buvo nurodyta, jog užsakovas laikomas tinkamai bendradarbiavusiu su rangovu, jei laiku ir tinkamai pateikia rangovui planavimo sutikimus ar statybos taisykles ir pan., kad šis galėtų atlikti darbus nevēluodamas⁵⁷². Tradicinėse statybos sutartyse, pagal Anglijos teisę, užsakovas turi pareigą ir privalo pateikti rangovui projektinę dokumentaciją bei visą su tuo susijusią būtiną informaciją tam, kad rangovas galėtų vykdyti darbus⁵⁷³.

⁵⁷⁰ Taip pat šioje byloje LAT pabrėžė, jog žemesnės instancijos teismai turėjo vertinti tai, ar ieškovo atlikti darbai šalių sudarytos sutarties prasme yra savavališki. Pagal sutarties 2.10 punktą atsakovas turėtų teisę atsisakyti atlyginti rangovui už atliktus darbus tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad darbai atlikti savavališkai nukrypus nuo sutarties vykdymo. Sutarties 2.9 punkto papunkčiuose nustatyta, kokiais atvejais neatlyginama už papildomus darbus, kurie atliekami be kitos sutarties šalies sutikimo. Iš sutarties matyti, kad už būtinus statybos darbus turėjo būti apmokama, todėl teismai, aiškindami šias sutarties sąlygas, turėjo nustatyti, kokie statybos darbai buvo atlikti.

⁵⁷¹ Pažymėtina, kad teismai ieškovo atliktus statybos darbus pripažino savavališkais, nes ieškovas negavo statybos leidimo ir taip pažeidė Statybos įstatymo 23 straipsnio nuostatas. Dėl to ir buvo atmestas ieškinys. Tačiau, LAT nuomone, šios teisės normos pažeidimas galėjo būti konstatuotas administracinės teisenos tvarka, nesiejant su civiline atsakomybe, t. y. teismai neatrėjojo civilinių ir administracinių teisinių santykių.

⁵⁷² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 73.

⁵⁷³ *Cit. op.* 371, p. 55.

Matyti, kad reikalavimas suteikti pagalbą gaunant statybą leidžiantį dokumentą yra įprastas reikalavimas statybos praktikoje. Tai patvirtina ir atitinkamas šios pareigos įtvirtinimas FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 2.2 punkte, kuriame yra nurodoma, kad užsakovas, privalo (kai turi tokių galimybių), rangovo prašomas, suteikti įmanomą pagalbą rangovui kreipiantis dėl kokių nors leidimų, licencijų arba suderinimų, kurių reikalauja tos šalies įstatymai. Užsakovas turi bendradarbiauti su rangovu šiam gaunant visus reikalingus leidimus. Tai vėlgi yra būtina tam, kad rangovas galėtų tinkamai įgyvendinti savo teises, numatytas sutartyje. Be to, yra detalizuojama, dėl kokių leidimų gavimo užsakovas turi padėti rangovui⁵⁷⁴. Pastebėtina, kad minėtos FIDIC nuostatos atitinka ir teisinį norminį reglamentavimą Lietuvoje⁵⁷⁵.

Už tokią užsakovo pagalbą rangovas privalo atsiskaityti. FIDIC Raudonosios knygos komentaro autorių nuomone, rangovas turi padengti pagrįstas užsakovo išlaidas, susijusias su tokios pagalbos suteikimu⁵⁷⁶.

Nepamirština ir tai, kad rangovas taip pat gali prašyti detalizuoti užsakovo lūkesčius, o užsakovas privalo į tai reaguoti, juo labiau kad paties užsakovo lūkesčiai gali būti pasikeitę⁵⁷⁷.

Apibendrinant galima teigti, kad tinkamas šalių pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimas yra aktualus ir gaunant leidimus. Šiuo būdu konstatuotinas LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtintos pareigos bendradarbiauti principo-normos veikimas. Šalys privalo bendradarbiauti, o pareigos bendradarbiauti turinį sudaro tai, kad šalys privalo pateikti viena kitai būtinus duomenis ir informaciją, atlikti veiksmus, nustatytus techniniuose norminiuose

⁵⁷⁴ Analizuojamos FIDIC sutartys taip pat detalizuoja, kokius leidimus pagal vietos teisę privalo gauti užsakovas, o kokius rangovas. Daugiau: žiūrėti analizuojamų sutarčių 1.13 punktą.

⁵⁷⁵ Užsakovas privalo pasirūpinti detaliuoju planu, o rangovas tinkamai atlikti darbus, užtikrinti, kad statinys atitiks keliamus norminius reikalavimus ir bus galima įvykdyti statybos užbaigimo procedūrą. Tačiau statybą leidžiančio dokumento gavimas Lietuvoje yra numatytas užsakovui, o FIDIC to griežtai nereglementuoja, priešingai, rangovas turi gauti dokumentus, būtinus darbų įgyvendinimui. Pažymėtina, jog praktikoje dažnai sudaromos rangos sutartys, kuriose yra numatoma, jog statybą leidžiančiu dokumentu pasirūpins rangovas, o ne užsakovas. Be to, užsakovas privalo padėti rangovui su tų leidimų gavimu, kurie yra būtini atvežant prekes, įskaitant jų išmuitinimą muitinėje. Ir trečia, tų leidimų, kurie yra būtini eksportuojant rangovo įrengimus, kai jie pašalinami iš statybvietės.

⁵⁷⁶ *Cit. op.* 298, p. 44.

⁵⁷⁷ *Cit. op.* 27, p. 156.

dokumentuose, bei įspėti viena kitą apie atsirandančias kliūtis ar galimus neigiamus padarinius net ir tuo atveju, jei konkrečių leidimų gavimas, vadovaujantis teisės aktais ar sudaryta sutartimi, yra numatytas tik vienai iš sutarties šalių. Statybą leidžiančio dokumento ir kitų leidimų gavimo pareiga užsakovo gali būti perleista rangovui, tačiau toks šių pareigų perleidimas turi būti aiškiai numatytas, o užsakovas privalo atlikti visus veiksmus, kuriuos gali atlikti tik užsakovas, vadovaujantis techniniais norminiais reikalavimais.

3.3.3. Pareigos, susijusios su statybvietės parengimu ir kitų sąlygų sudarymu

LR CK 6.688 str. 1 d. nurodyta, kad užsakovas privalo laiku suteikti žemės sklypą statybai (statybvietai). Statybai suteikiamo žemės sklypo dydis ir būklė turi atitikti statybos rangos sutarties nustatytas sąlygas bei leisti rangovui laiku pradėti tinkamai vykdyti ir laiku užbaigti statybą. Sutartimi šalys gali numatyti, kaip bus parengtas žemės sklypas – aptvertas, įrengti įvažiavimai ir pan.

Taip pat šalys gali susitarti, kad užsakovas aktyviai dalyvaus statybos rangos vykdyme ir, kaip nurodyta LR CK 6.688 str. 2 d., šalys gali susitarti, kad sutartyje numatytais atvejais ir tvarka užsakovas taip pat privalo perduoti rangovui naudotis pastatus ar įrenginius, teikti krovinių vežimo paslaugas, įrengti laikinus energijos ar vandens tiekimo tinklus, gauti reikalingus leidimus, suteikiančius teisę atlikti rangovui tam tikrus darbus, bei teikti kitas sutartyje numatytas paslaugas.

Ypač aktyviai statybos rangos sutarties vykdyme dalyvauja statybų valdytojai, kurie statybos rangos sutartyse būna užsakovais. Paprastai statybos valdytojai samdo keliolika rangovų ir patys centralizuotai organizuoja bei užtikrina teritorijos aptvėrimą ir apsaugą, laikinų statinių, įskaitant ir higienos patalpas, įrengimą, pasirūpina būtinausių energetinių išteklių (elektros, vandens ir pan.) tiekimu į statybos objektą, pasirūpina kranais, atliekų išvežimu ir pan.

Dėl visų šių paslaugų apmokėjimo šalys susitaria sudaromoje sutartyje. Pažymėtina, kad užsakovui nenumačius, kad visas panašaus pobūdžio išlaidas apmoka rangovas, užsakovas neturės teisės reikalauti šių išlaidų atlyginimo iš rangovo⁵⁷⁸.

Jeigu statybų procese dalyvauja užsakovai, kurie nėra statybų proceso profesionalai, jie stengiasi prisiimti kuo mažiau pareigų, susijusių su parengiamųjų darbų atlikimu⁵⁷⁹.

Ginčų neišvengiama net ir tais atvejais, kai rangovas prisiima pareigą parengti darbų frontą. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Korena“ ir ko v. „Turneka“*, Nr. 3K-3-939/2003, kat. 47.1., 47.3⁵⁸⁰. Šioje byloje buvo konstatuota, kad parengiamųjų darbų kaina įeina į sutarties kainą. Pažymėtina, kad šalys nebuvo susitarusios sutartyje, jog parengiamuosius darbus atliks rangovas. Tokiu būdu, vadovaujantis LR CK 6.688 str. 2 d., tokios pareigos įgyvendinimas priklauso rangovui, ir LAT savo sprendimą motyvavo toliau aptariamais pagrindiniais argumentais.

Pirma, pats rangovas atliko parengiamuosius darbus, nes atliktų darbų akte nurodė, kad atliko šiuos darbus: laikinas vandentiekis, elektros linijų privedimo darbai, kurie nenumatyti pateiktame konstrukcinės dalies projekte, statybos rangos sutartyje ar jos prieduose⁵⁸¹.

Antra, negalima atlikti nulinio ciklo darbų, neatlikus paruošiamųjų darbų (vandentiekio, elektros tinklų privedimo ir kt.), tačiau rangovas, reikalaudamas

⁵⁷⁸ Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“*, Nr. 3K-3-597/2005, kat. 35.4; 40.2; 42.8; 52.3; 114.11. Šioje byloje užsakovas nurodė, jog patyrė 17 676,40 Lt išlaidų autobokštelio nuomai, kurias turėtų kompensuoti rangovas. Tačiau LAT nurodė, jog teismai nenustatė, kad šalys buvo susitarusios, jog ieškovas apmokės atsakovui autobokštelio nuomos kainą. Todėl užsakovas ir neturi teisės reikalauti iš rangovo išlaidų už autobokštelio nuomą atlyginimo.

⁵⁷⁹ Taip pat užsakovai numato, kad tinkamą pasirengimą darbų atlikimui turi užtikrinti rangovas, pavyzdžiui, atsivesti elektros įvadą ar vandenį. Rangovai, būdami savo atliekamų darbų profesionalais sutinka su tokių įsipareigojimų prisiėmimu. Tačiau net ir tokiais atvejais užsakovas privalo bendradarbiauti su rangovu, padėti jam tinkamai įgyvendinti šiuos įsipareigojimus.

⁵⁸⁰ Šioje byloje buvo nustatyta, jog rangovas ir užsakovas sudarė sutartį, pagal kurią rangovas įsipareigojo atlikti nulinio ciklo darbus iki 2000 m. gruodžio 1 d. už 256 000 Lt (sutarties 1.1 ir 3.1 punktai, sutarties priedo 1 punktą). Sutartis užsakovo buvo nutraukta dėl to, kad rangovas nesilaikė sutartinių įsipareigojimų – neatliko visų nulinio ciklo darbų iki sutartyje nustatyto termino.

⁵⁸¹ Pats rangovas, suprasdamas, jog tinkamas darbų atlikimas galimas tik pasirengus tokių darbų atlikimui, atliko visus būtinus parengiamuosius darbus.

atskiro apmokėjimo už parengiamuosius darbus, turėjo šių darbų atlikimą numatyti sutartyje ir (ar) priede prie šios sutarties – objektinėje sąmatoje⁵⁸².

Trečia, sutartyje numatytiems darbams atlikti buvo sudaryta sąmata, kuri buvo patvirtinta abiejų šalių. Į rangos sutartyje nurodytą kainą įeina rangovo atlikto darbo atlyginimas ir jo turėtų išlaidų kompensavimas. Kai sutartyje nurodyta konkreti darbų kaina, rangovas neturi teisės reikalauti ją padidinti, o užsakovas – sumažinti kainos⁵⁸³.

Ketvirta, kai būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kainą, jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje nustatytą kainą (LR CK 6.653 str.)⁵⁸⁴.

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja ir atskleidžia tai, kaip yra svarbu statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose šalims bendradarbiauti. Rangovas, net ir nenumatęs tam tikrų darbų atlikimo, siekdamas išvengti nuostolių padarymo tiek sau, tiek užsakovui, privalo nedelsdamas informuoti apie tai, kad dar iki sutarties sudarymo neįvertino tam tikrų aspektų, susijusių su sutarties vykdymu, kad negalės įvykdyti sutarties laiku ir tinkamai, patirs papildomų išlaidų. Galbūt ginčas tarp šalių ir nebūtų kilęs, jei rangovas būtų laiku informavęs užsakovą apie tai, kad sutarties negalės įvykdyti laiku ir tinkamai, t. y. jei rangovas būtų tinkamai įgyvendinęs pareigą įspėti sutarties vykdymo metu po to, kai netinkamai įvertino pasirengimą darbų atlikimui. Taigi viso statybų proceso metu rangovas privalo informuoti užsakovą apie išskylančias kliūtis, kurios trukdo jam įvykdyti sutartį.

Be viso to, būtina pažymėti, kad dar prieš sudarydamos sutartį šalys privalo ne tik apžiūrėti statybvieta, įvertinti ją, bet ir atlikti visus būtinus

⁵⁸² Tokiu būdu LAT įvertino tai, jog rangovas, būdamas statybų srities profesionalas, pats turėjo įvertinti, kokių parengiamųjų darbų reikės, siekiant įvykdyti sutartį.

⁵⁸³ LAT pasirėmė tuo, jog rangovas, parengdamas darbų sąmatą privalėjo iš anksto įvertinti, kokius parengiamuosius darbus reikės atlikti.

⁵⁸⁴ Byloje nebuvo duomenų, jog rangovas būtų pranešęs užsakovui, kad rangos sutartyje ir priede prie šios sutarties nėra numatyti paruošiamieji darbai. Pats rangovas neįgyvendino bendradarbiavimo pareigos, neinformavo užsakovo apie tai, jog gali tekti didinti darbų kainą, pratęsti darbų atlikimo terminus, nes jis prieš tai neįvertino parengiamųjų darbų kainos ir to, kiek užtruks pasirengti atlikti darbus tinkamai.

tyrimus arba numatyti, kad tai privalo atlikti kuri nors iš šalių. O už pateiktos neteisingos informacijos pateikimo neigiamas pasekmes atsako tokią informaciją pateikęs asmuo⁵⁸⁵.

UNCITRAL Vadove taip pat aptariama parengiamųjų darbų, susijusių su statybvietės parengimu, svarba darbų atlikimui. Kai kurie parengiamieji darbai (pvz.: statybvietės išvalymas ir išlyginimas, susisiekimo su keliais ir geležinkeliu pateikimas, elektros energijos ir vandens pateikimas) statybvietėje yra paprastai būtini atlikti tam, kad galėtų būti užtikrinta statybos darbų pradžia ir eiga statybvietėje. Sutartis gali nustatyti tokių parengiamųjų darbų atlikimą konkrečiai sutarties šaliai, nustatyti konkretų laiką tokių darbų atlikimui ir nustatyti, kuri šalis privalo prisiimti tokių darbų atlikimo išlaidas⁵⁸⁶.

Pareiga suteikti statybvietę taip pat yra numatyta ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Tiek Raudonosios, tiek Geltonosios knygų, tiek ir Sidabrinės knygos 2.1 punkte yra numatyta, kad užsakovas suteikia rangovui teisę patekti ir valdyti visą ar dalį statybvietės per laiko tarpą, numatytą priede „Pasiūlymas“. Užsakovas privalo sudaryti tinkamas sąlygas rangovui atlikti darbus objekte ir tai yra viena iš pagrindinių užsakovo pareigų, vykdant statybos rangos sutartį⁵⁸⁷.

Jei užsakovas neįgyvendina šios savo pareigos tinkamai, rangovas privalo apie tai informuoti užsakovą⁵⁸⁸ arba užsakovo atstovą – inžinierių⁵⁸⁹. Vadovaujantis Raudonosios ir Geltonosios knygų 2.1 punktu, jei rangovas vėluoja ir patiria išlaidas dėl to, kad užsakovas neįgyvendina pareigos⁵⁹⁰ – atitinkamos valdymo teisės per nustatytą laiką, rangovas privalo pateikti pranešimą inžinieriui ir turi teisę veikti pagal 20.1 punktą [*Rangovo*

⁵⁸⁵ BAILEY, Julian. What lies beneath. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 416.

⁵⁸⁶ *Cit. op.* 15, p. 111.

⁵⁸⁷ *Cit. op.* 298, p. 37.

⁵⁸⁸ Sidabrinė knyga.

⁵⁸⁹ Raudonoji ir Geltonoji knygos.

⁵⁹⁰ Pastebėtina, jog rangovas užsakovui pretenzijas gali reikšti ne tik dėl sutartinių įsipareigojimų pažeidimų, bet ir dėl pažeidimų, numatytų teisės aktuose. Daugiau apie tai: SEPPÄLÄ, Christopher R. Contractor's claims under the FIDIC contracts for major works. In *Construction Law Journal*, 2005, vol. 21, no. 4, p. 278–290.

pretenzijos]⁵⁹¹. Tokiu būdu rangovas pirmiausia prieš reikšdamas pretenziją, turi informuoti apie kliūtis, susijusias su sutarties vykdymu. Rangovas turi bendradarbiauti su kita šalimi⁵⁹².

Atsižvelgiant į tai, kad FIDIC sutartys yra dažnai naudojamos tarptautinių projektų įgyvendinimui, visų darbe analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 2.2 punkte yra nurodoma, kad užsakovas, privalo (kai turi tokių galimybių) rangovo prašomas suteikti įmanomą pagalbą gaunant teisės aktų kopijas ir būtinus leidimus⁵⁹³. FIDIC Raudonosios knygos komentare yra pažymima, kad ši pareiga turi būti kvalifikuojama kaip „pagrįsta“, o rangovas turi nepiktnaudžiauti šia savo teise⁵⁹⁴. Tokiu būdu yra akcentuojama, kad rangovas neturi teisės piktnaudžiauti pareigos bendradarbiauti principu ir pagalbos gali kreiptis tik tais atvejais, kai tam yra realus pagrindas.

Tinkamų darbo sąlygų sudarymas yra viena iš tinkamo bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimo formų ne tik Lietuvos teisėje. Pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje galima rasti nemažai bylų, kuriose buvo nurodyta, jog užsakovas laikomas tinkamai bendradarbiavusiu su rangovu, jei laiku ir tinkamai pateikia statybos aikštelę rangovo valdymui, kad šis galėtų atlikti darbus⁵⁹⁵.

Pagal Vokietijos ir Anglijos teisę, netinkamas užsakovo pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas yra pagrindas rangovui sustabdyti savo įsipareigojimų vykdymą ir sukelia teisinės pasekmes, o pagal Prancūzijos teisę,

⁵⁹¹ Sidabrinėje knygoje yra pateikiama analogiška nuostata, tačiau pranešimas teikiamas užsakovui, o ne inžinieriui.

⁵⁹² Žinoma, dėl tokio uždelsimo rangovas gali nebespėti laiku atlikti darbų ar patirti nuostolių, todėl pateikęs pranešimą, rangovas taip pat gali reikšti pretenziją ir reikalauti pratęsti sutarties vykdymo terminą ir reikalauti atlyginti patirtas išlaidas bei negautą pelną, numatytą sutartyje. O inžinierius tuomet privalės priimti teisingą sprendimą ar susitarimą, kaip jau tai yra aptarta anksčiau.

⁵⁹³ Pavyzdžiui, vadovaujantis visų sutarčių 4.13 punktu, rangovo pareiga yra padengti visas išlaidas ir mokesčius už naudojimąsi privažiavimo keliais netgi iki statybvietės, ir rangovas iš užsakovo gali prašyti tik pagalbos įgyjant leidimus ar sutikimus, bet ne daugiau. Taip pat, vadovaujantis sutarčių 4.19 punktu, vandeniu, elektra ir kitais ištekliais privalo apsirūpinti pats rangovas ir pagalbos iš užsakovo gali prašyti tik tiek, kiek tai yra susiję su analizuojamu punktu. Detalizuojant šią nuostatą nurodoma, kad tai yra pagalba gaunant reikiamus, susijusius su sutartimi, tačiau nelengvai randamus, šalies įstatymus bei jau minėta pagalba, susijusi su leidimų gavimu. Sutarties šalys turi bendradarbiauti ir užsakovas privalo padėti rangovui susipažinti su vietine teise, tačiau tik tuomet, jei pačiam rangovui iškyla sunkumų, susipažįstant su vietinės teisės keliamais reikalavimais.

⁵⁹⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 282, p. 86.

⁵⁹⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 73.

dar turi būti patenkintas ir dviejų dalių testas (t. y. svarbu ne tik pradinis pažeidimas, bet ir vėlesnis elgesys, kas iš esmės sąlygoja neproporcingą naudą užsakovui)⁵⁹⁶.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pareigos bendradarbiauti turinį statybvietės parengimo etape sudaro rangovo pareiga įspėti apie perduodamos statybvietės trūkumus ir užsakovo pareiga imtis visų būtinų priemonių, kad tokie trūkumai būtų kuo skubiau pašalinti. Vienai iš šalių neįgyvendinant šios pareigos, kita šalis gali sėkmingai reikalauti neigiamų padarinių kompensavimo⁵⁹⁷. Kadangi statybvietės perdavimas yra viena svarbiausių užsakovo pareigų, autoriaus nuomone, užsakovas neturėtų reikalauti, kad rangovas, vadovaudamasis LR CK 6.691 straipsniu, imtų veikti ir pradėtų šalinti statybvietės trūkumus, jei tai nėra aiškiai aptarta sutartyje, nes toks reikalavimas nepatenkintų pagrįstumo testo reikalavimų.

3.4. Pareiga tinkamai atlikti darbus

Vienas iš pagrindinių rangos, o kartu ir statybos rangos, sutartinių teisinių santykių skiriamųjų bruožų yra dalykas – darbų rezultato sukūrimas. Rangovas, atlikęs tam tikrą darbą ir perdavęs jį užsakovui, privalo užtikrinti perduodamo darbų rezultato kokybę. Kokybė gali nukentėti ne tik dėl statybų apimčių, bet ir dėl brangstančių medžiagų, augančių darbuotojų atlyginimų (tokiu būdu bandant taupyti naudojant pigesnes ir ne tokias kokybiškas statybines medžiagas), ne visada realių darbų terminų. Populiariojoje spaudoje vis pasigirsta nuomonių, kad dauguma bendrovių pažeidinėja nustatytus darbų atlikimo terminus, teikia nekokybiškas paslaugas, taip pat parduoda nekokybiškus produktus⁵⁹⁸. Taigi, koks yra pareigos bendradarbiauti vaidmuo, siekiant užtikrinti tinkamą darbų atlikimą.

⁵⁹⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 27, p. 531.

⁵⁹⁷ Pavyzdžiui, reikalauti suteikti papildomą laiką darbų užbaigimui, reikalauti sumokėti netesybas už vėlavimą ar pan.

⁵⁹⁸ Įkurtuvių džiaugsmą temdo statybų brokas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/261/1/0/2/article/1691>>.

Atsižvelgiant į tai, kad detalus statybos rangos darbuose naudojamų medžiagų ir technologinių procesų nustatymas yra inžinerinių-techninių studijų dalykas, o minėtų procesų reglamentavimas yra viešosios teisės dalykas, šiame darbe nėra analizuojama Valstybės kokybės garantijų sistema ar kokybės normavimas, dėmesys skiriamas sutartinių įsipareigojimų įgyvendinimo klausimų analizei.

Pareiga atlikti darbus tinkamai ir kokybiškai yra pripažįstama visų analizuojamų valstybių teisėje⁵⁹⁹.

Pažymėtina, kad būtent rangovas, būdamas savo srities profesionalas, ir privalo užtikrinti, kad darbai būtų atlikti tinkamai. Su tuo susijęs ir kitas klausimas – darbų atlikimas etapais: rangovas privalo užtikrinti, kad jo atliekami darbai nepadarys žalos jau anksčiau atliktiems darbams⁶⁰⁰.

DCFR IV. C – 3:104 straipsnio „Atitikimas“ pirmoje dalyje yra nurodoma, kad rangovas turi užtikrinti statinio atitikimą sutartyje nurodytus ir keliamus kokybės reikalavimus. Jei turi būti pastatyta daugiau nei vienas statinys, tada sutartis turi atitikti ir kiekio reikalavimus. To paties straipsnio antroje dalyje yra nurodoma, kad statinys neatitinka sutarties reikalavimų, nebent jis yra: (a) tinkamos bet kokios konkrečiai paskirčiai, su kuria rangovas yra aiškiai ar numanomai supažindintas sutarties sudarymo metu ar bet kokių atliktų pakeitimų metu pagal IV. C – 2:109 (Paslaugų sutarties vienusiapusiai pakeitimai), susijusių su atliktu pakeitimu ir (b) atitinka konkretų tikslą ar tikslus, kuriems tokio paties aprašymo statinys paprastai būtų naudojamas. Be to, to paties straipsnio trečiojoje dalyje nurodoma, kad užsakovas neturi teisės naudoti neatitikimo kaip gynybos priemonės, jeigu nurodymai, kuriuos pateikė užsakovas pagal IV. C – 2:107 straipsnį (Kliento nurodymai) yra neatitikimų priežastis ir rangovas įgyvendino pareigą įspėti pagal IV. C – 2:108 straipsnį (Paslaugų teikėjo sutartinis įsipareigojimas įspėti).

⁵⁹⁹ *Cit. op.* 27, p. 228.

⁶⁰⁰ Paminėtina DCFR IV. C – 3:103 straipsnis „Pareiga išvengti žalos statiniui“, kuriame nurodoma, jog rangovas privalo imtis pagrįstų atsargumo priemonių, siekdamas užkirsti kelią atsirasti bet kokiai žalai statiniui. Šiuo straipsniu yra nustatomas rangovo – profesionalaus paslaugų teikėjo, standartas, kuriam taikomi padidinti reikalavimai.

Tokiu būdu yra pasirinktas maksimalaus tikslo pasiekimo standartas, kuris būdingas Vokietijos ir Prancūzijos teisei, t. y. pareiga pasiekti rezultatą. O Anglijos teisėje ši taisyklė taikoma tik gyvenamųjų namų statyboje, o tradicinė taisyklė yra tai, kad atlikti darbai turi atitikti gautus nurodymus⁶⁰¹. Rangovas privalo garantuoti, kad statinys bus tinkamas to statinio tikslui. Jei statinys nėra tinkamas tam tikslui, rangovas privalo įrodyti, kad to priešasčių rangovas negalėjo kontroliuoti⁶⁰².

Darbų kokybės užtikrinimas daugeliu atveju priklauso nuo paties rangovo požiūrio į savo reputacijos ugdymą ir išsaugojimą, nuo požiūrio į patį statybos procesą ir jo rezultatą, kur viena iš esminių sąlygų – saugus rezultato naudojimas. Todėl, pavyzdžiui, Anglijoje 2003 metais profesorius Johnas Uffas išskėlė statybos proceso dalyvių etikos kodekso idėją.

2006 m. Jungtinės Karalystės Statybos teisės asociacijos darbo grupė priėmė Etikos principų pareiškimą, kuriame buvo įvardyti pagrindiniai statybos proceso dalyvių elgesio principai: sąžiningumas, teisingumas, teisingas atlygis, patikimumas, integralumas, objektyvumas, atsakingumas⁶⁰³. Pažymėtina, kad šie principai buvo parengti, atsižvelgiant ir į gautus Europos statybos teisės asociacijos valstybių narių atstovų nacionalinius raportus pagal pateiktus klausimus iš Austrijos, Anglijos ir Velso, Prancūzijos, Vokietijos, Graikijos, Nyderlandų, Švedijos, Šveicarijos⁶⁰⁴.

3.4.1. Kokybiniai tinkamo darbų atlikimo kriterijai, dokumentacijos tvarkymas

Rangovas privalo atlikti darbus tinkamai ir šią rangovo pareigą lemia kokybiniai kriterijai, kuriuos galima suskirstyti į tris grupes. Pirma, kokybiniai kriterijai nustatyti teisės normų ir sutarties. Antra, kokybiniai kriterijai,

⁶⁰¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 202, p. 344.

⁶⁰² *Ibid.*, p. 341.

⁶⁰³ *Cit. op.* 401, p. 436.

⁶⁰⁴ *Ibid.*, p. 437.

kylantys iš profesinės ir verslo praktikos. Trečia, kokybiniai kriterijai, kylantys iš bendrųjų tai statybos rangos veiklai keliamų protingumo ir sąžiningumo reikalavimų.

LR CK 6.663 str. 1 d. yra nustatyta bendroji norma dėl darbų kokybės, kurioje yra nurodoma, kad rangovo atliekamų darbų kokybė privalo atitikti rangos sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos, – įprastai tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus. Darbų rezultatas jo perdavimo užsakovui momentu turi turėti rangos sutartyje numatytas ar įprastai reikalaujamas savybes ir turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį protingą terminą. Šiuo bendruoju kriterijumi rangovas visada privalo vadovautis.

Kadangi rangovas dažniausiai yra savo darbų profesionalas, prieš sudarydamas rangos sutartį, jis turi įvertinti, ar pasieks sutartyje numatytus užsakovo darbams keliamus reikalavimus. LR CK 6.663 str. 2 d. yra nurodyta, jeigu įstatymas ar rangos sutartis nustato atliekamų darbų privalomus reikalavimus, rangovas, veikiantis kaip verslininkas, privalo tų reikalavimų laikytis. Rangos sutartyje šalys gali numatyti rangovo pareigą atlikti darbą pagal aukštesnius, nei nustatyti privalomi, reikalavimus. Tokiu būdu šalys turi teisę nustatyti daug aukštesnius atliekamų darbų standartus, nei tai yra numatyta statybos techniniuose norminiuose reikalavimuose⁶⁰⁵.

Be to, LR CK 6.695 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas atsako užsakovui už nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų, taip pat už tai, kad nepasiekė šiuose dokumentuose ar sutartyje numatytų statybos darbų rodiklių (įmonės gamybinių pajėgumų, atsparumo ir kt.). Taigi yra nustatytas bendrasis principas, kad rangovas turi užtikrinti atliktų darbų kokybę. Kilus ginčui, vadovaujantis šiuo principu, teismas turėtų galimybę įvertinti, ar rangovas elgėsi taip, kaip atitinkamomis aplinkybėmis būtų pasielgęs patyręs ir protingas rangovas.

Vienu iš rimčiausių statybos proceso pažeidimų yra laikytinas savavališkų statybų vykdymas, kurio pasekmės yra aptartos LR CK 4.103 straipsnyje.

⁶⁰⁵ Pavyzdžiui, priverstinis, o ne natūralus patalpų vėdinimas, kai atitinkamos grupės statiniams nėra numatytas priverstinis vėdinimas.

Tačiau savavališkų statybų nustatymo ir jų šalinimo tvarka yra viešosios teisės dalykas, todėl šiame darbe detaliau nebus analizuojama.

Būtina pabrėžti, kad ne tik rangovas privalo elgtis protingai ir sąžiningai, užtikrindamas atliekamų darbų kokybę. Minėta rangovo pareiga privalo būti derinama su užsakovo pareiga, suteikti rangovui visą būtiną pagalbą tam, kad rangovas galėtų įgyvendinti savo pareigas. Šioje vietoje paminėtina LR CK 6.660 str. 1 d., kur nurodyta, kad užsakovas privalo rangos sutartyje numatytais atvejais ir tvarka teikti rangovui pagalbą atliekant darbus. Užsakovas, tikėdamasis atliekamų darbų kokybės, privalo bendradarbiauti su rangovu, kaip tai yra nurodyta LR CK 6.691 straipsnyje, ir padėti jam įvykdyti savo įsipareigojimus, nes būtent užsakovo veiksmai gali turėti tiesioginės įtakos tam, kad rangovas negalėjo užtikrinti atliekamų darbų kokybės, tačiau nustatant LR CK 6.691 straipsnio pritaikymo galimybes, būtina atlikti atlikti pagrįstumo testą⁶⁰⁶.

Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ypatingą reikšmę turi antroji kokybiško darbų atlikimo kriterijų grupė, kuri susijusi su rangovo profesiniu statusu. LR CK 6.38 str. 2 d. nurodoma, jeigu vienai iš šalių prievolės vykdymas kartu yra ir profesinė veikla, ši šalis turi vykdyti prievolę taip pat pagal tai profesinei veiklai taikomus reikalavimus. Kaip jau buvo minėta, tam tikrais atvejais⁶⁰⁷ rangovui yra keliami dideli reikalavimai, siekiant pradėti verstis statybos rangos darbais. Taigi rangovas, būdamas atliekamų darbų profesionalas, turintis licenciją atlikti statybos rangos darbus, turi veikti ne tik taip, kaip konkrečioje situacijoje elgtųsi protingas ir sąžiningas asmuo, vadovaujantis principu *bonus pater familias*, bet ir taip, kaip veiktų patyręs,

⁶⁰⁶ Vertinant ne tik tai, ar atliekamų darbų kokybė yra tinkama, bet ir apskritai, ar rangos sutartis vykdoma tinkamai, vienas iš pagrindinių kriterijų yra rangovo pareiga veikti rūpestingai ir sąžiningai. Pats statybos rangos darbų procesas yra sudėtingas dėl mokslo ir technologijų pažangos, nes atsiranda vis naujų techninių galimybių, įgyvendinimo būdų, į rinką pateikiama vis naujų medžiagų, jau nekalbant apie architektūrinius meno kūrinius, kurių konstrukcijos įprastai būna labai sudėtingos ir sukelia daug problemų rangovui įgyvendinant projektą – atliekant statybos rangos darbus. Todėl bendrasis rūpestingumo ir sąžiningumo kriterijus leidžia kelti rangovui reikalavimus, atsižvelgiant į profesinę praktiką, projekto sudėtingumą, darbų atlikimą analogiškuose projektuose. Be viso to, statybos rangos sutarties vykdymui yra keliami bendrieji tinkamo prievolių vykdymo reikalavimai ir pan.

⁶⁰⁷ Pavyzdžiui, ypatingų statinių statybos atvejais.

atliekamų darbų pobūdį išmanantis profesionalus rangovas. Pažymėtina, kad rangovo profesinei veiklai taikomus reikalavimus aptarti yra labai sudėtinga, nes dėl mokslinės pažangos sparčiai keičiasi techninių statybos rangos darbų įgyvendinimo būdų įvairovė⁶⁰⁸. Todėl aiškinantis rangovui keliamus reikalavimus, reikėtų pasitelkti tos srities ekspertus.

Tuose projektuose, kur užsakovo dalyvavimas yra minimalus, iš viso yra svarstytinas tikslingumas apibrėžti kiekvieno rangovo atliekamo darbų etapo kokybės reikalavimus. Sudarant statybos rangos sutartį, UNCITRAL Vadove rekomenduojama užsakovui apsibrėžti, kokį tikslą turi pasiekti rangovas. Nurodoma, kad daug tikslingiau nei nuorodos į projektą, medžiagas ar darbų atlikimą, yra apsibrėžti darbų ar darbų atlikimui panaudotos įrangos technines charakteristikas, išreiškiančias veikimo galingumą. Numačius tokį tikslą, rangovas būtų atsakingas už atliktų darbų ar įrangos negalėjimą pasiekti sutartyje numatyto galingumo laipsnio, o užsakovui nereikėtų įrodinėti rangovo įsipareigojimų nevykdymo dėl klaidingo projekto, medžiagų ar netinkamo darbų proceso atlikimo. Tai ypač rekomenduojama tada, kai užsakovai sudaro, vadinamąsias sutartis „iki rakto“⁶⁰⁹. Užsakovai, sudarydami sutartis ir apibrėždami darbų kokybę, orientuojasi į galutinio rezultato panaudojimo galimybes, pavyzdžiui, kiek bus sunaudojama elektros energijos, koks turi būti pasiektas įrenginio galingumas ir pan. Tačiau net ir tokias sutartis įgyvendinant, yra būtinas sutarties šalių bendradarbiavimas⁶¹⁰.

⁶⁰⁸ Pvz.: A. Kabišaitis, analizuodamas paslaugų teikėjo profesinei veiklai keliamus reikalavimus, pažymi, jog kilus ginčui dėl atliekant veiksmus tai profesinei veiklai keliamų reikalavimų, turėtų būti pasitelkiami tos srities ekspertai. Tiesa, tenka pripažinti, kad profesinei veiklai keliamų reikalavimų (profesinio standarto) taikymas gali ne tik palengvinti, bet ir gerokai komplikuoti paslaugų teikėjo veiksmų vertinimą. Paslaugų teikėjui, kuris siekė panaudoti toje veiklos srityje naują, neatitinkantį pripažintos praktikos veiklos modelį, gali tekti sunkiai įrodinėti savo veiksmų teisėtumą. KABIŠAITIS, Andrius. Paslaugų sutartis – Lietuvos civilinės teisės naujovė (2). In *Justitia*, 2003, nr. 6 (48), p. 2–8.

⁶⁰⁹ *Cit. op.* 15, p. 56.

⁶¹⁰ UNCITRAL Vadove yra pažymėta, kad sutartyje gali būti nustatytas įpareigojimas paskirti po kiekvienos sutarties šalies atstovą, kurie turėtų susitikti periodiškai nustatytais intervalais statybvietėje tam, kad užtikrintų bendradarbiavimą tarp šalių ir išspręstų aktualius klausimus, susijusius su statybvietėje vykdomomis statybomis. Tokie susitikimai padeda išspręsti kasdienes problemas ar nesupratimus, ir panaikina būtinybę taikyti sutarties nuostatas, nustatančias ginčų sprendimo mechanizmą. *Cit. op.* 15, p. 56. Vadybinių susitikimų punktą, kaip papildomą sąlygą, taip pat rekomenduojama numatyti ir FIDIC modelinių sutarčių pagrindu sudaromose sutartyse. Kaip nurodoma Raudonosios knygos komentare, numačius vadybinius susitikimus ir rangovo teisę sušaukti

FIDIC modelinių sutarčių sąlygose kaip pagrindinė rangovo pareiga yra nurodoma pareiga atlikti ir užbaigti darbus. Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 punkte yra nurodoma, kad rangovas privalo projektuoti (kiek tai numatyta sutartyje), vykdyti ir užbaigti pagal sutartį ir inžinieriaus nurodymus darbus, turi ištaisyti visus Darbų defektus⁶¹¹. Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.1 punkte nurodoma, kad rangovas privalo projektuoti, vykdyti ir užbaigti pagal sutartį darbus, turi ištaisyti visus darbų defektus. Užbaigti darbai privalo būti tinkami tikslui, kuriam jie buvo atliekami, kaip numatyta sutartyje⁶¹².

Kokybiškas darbų rezultato pasiekimas yra tiesiogiai susijęs su atsakingu statybų proceso vykdymu. Nors statybų proceso tinkamas užtikrinimas yra darbų technologinio projekto dalykas, tačiau technologijų laikymosi klausimai yra aptariami ir šalių sudaromose sutartyse. Tai patvirtina ir analizuojamos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos, kuriose yra numatyta, kad rangovas yra atsakingas už darbų technologinius procesus. Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 punkto trečiame paragrafe yra nurodoma, kad rangovas atsako už visų veiksmų ir statybos metodų, vykdomų statybvietėje adekvatumą, stabilumą ir saugą darbe. Tačiau papildomai numatoma, kad išskyrus tai, kas neįeina į sutarties apibrėžtas ribas, rangovas (i) privalo būti atsakingas už visus rangovo dokumentus, laikinuosius darbus ir tokį kiekvienos įrangos bei medžiagų projektavimą, koks privalo būti pagal sutartį, ir (ii) neturi

tokius pasitarimus, gali būti labai naudinga sutarties vykdyme, nes tai padeda išspręsti potencialias problemas jau pradinėje stadijoje. Daugiau apie tai *Cit. op.* 282, p. 97.

⁶¹¹ Pastebėtina, jog tuo atveju, jei rangovas kartu atlieka statybos ir projektavimo darbus, jis pagal Anglijos teisę tampa atsakingas už atliktų darbų tinkamumą naudojimui, kas yra gana nauja pagal Anglijos teisę. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 75.

⁶¹² Be to, sutarčių 7.1 punkte yra nurodoma, kad rangovas privalo vykdyti įrangos gamybą, medžiagų gavybą ir gamybą ir visus kitus darbus: (a) sutartyje nurodytu būdu (jei toks yra), (b) tinkamai, rūpestingai, pagal pripažintą gero darbo praktiką, ir (c) naudodamas tinkamą įrangą ir nekenksmingas medžiagas, išskyrus kai sutartyje yra nurodyta kitaip. Pareiga atlikti darbus tinkamai yra viena iš pagrindinių rangovo pareigų vykdyti sutartį, ir tai yra iškeliamą į pirmą vietą reglamentuojant rangovo teises ir pareigas FIDIC statybos rangos sutartyse. Pažymėtina, kad Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnio trečiajame paragrafe dar papildomai nurodoma, jog į darbų sudėtį privalo įeiti bet kurie darbai, kurie yra reikalingi patenkinti užsakovo reikalavimus, rangovo pasiūlymą ir grafikus, ar yra numanomi pagal sutartį, taip pat visus darbus, kurie (nors ir nepaminėti sutartyje) yra būtini stabilumui užtikrinti, darbų užbaigimui ar saugiam ir tinkamam darbų rezultato naudojimui.

būti kaip nors kitaip atsakingas už nuolatinių darbų projektą arba specifikaciją⁶¹³.

Nors rangovas ir yra atsakingas už atliekamų darbų technologijas, tačiau jo atliekamų darbų technologijos kontrolės teisė yra suteikiama ir kitai sutarties šaliai⁶¹⁴. Tokiu būdu užsakovui yra suteikiama teisė susipažinti su atliekamais darbais, įgyvendinti savo teisę teikti pastabas, pasiūlymus, laiku identifikuojant tai, kas užsakovo gali netenkinti užbaigtame darbe.

FIDIC sutarčių bendrosiose sąlygose įvardijant šalių teises ir pareigas, tinkamas darbų atlikimas taip pat numatomas ir reglamentuojant rangovo pareigas. Visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 4.9 straipsniuose yra nurodoma, kad rangovas turi įdiegti kokybės užtikrinimo sistemą, kad parodytų veikias pagal sutarties reikalavimus⁶¹⁵. Tačiau ir šiuo atveju būtinas užsakovo bendradarbiavimas, nes, kaip toliau nurodoma, tokia sistema turi atitikti konkrečią sutartį, o Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje nurodoma, kad inžinierius turi teisę atlikti bet kurios tos sistemos dalies auditą⁶¹⁶. Šalys sutartimi turi teisę nustatyti kokybės kontrolės sistemą, o tam reikalingas šalių bendradarbiavimas. Be to, pats užsakovas gali atlikti auditą, t. y. nustatyti tokios sistemos efektyvumą ir pan.

Pažymėtina, kad rangovas turi tinkamai fiksuoti atliekamus darbus. Šios visos dokumentacijos gali prireikti iškilus ginčui tarp šalių. Pabrėžiama, kad ypač ginčiuose, susijusiuose su statybomis, labai didelę reikšmę turi brėžiniai, pakeitimai, pakeitimų nurodymai, planai ir kiti dokumentai, kuriais remiantis

⁶¹³ Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnio ketvirtajame paragrafe ši rangovo atsakomybė yra reglamentuojama šiek tiek kitaip, nurodant, kad rangovas atsako už visų veiksmų ir statybos metodų, vykdomų statybvietėje adekvatumą, stabilumą ir saugą darbe bei papildomai visus darbus. Tai yra susiję su tuo, kad pagal šias sutartis rangovas taip pat atlieka ir projektavimo darbus, pagal šias sutartis jo atsakomybė yra didesnio laipsnio. Jis kaip projekto rengėjas iš anksto gali numatyti visus būtinus darbus ir privalo juos atlikti bei yra atsakingas už jų atlikimą.

⁶¹⁴ Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnio ketvirtajame paragrafe ir Geltonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnio penktajame paragrafe yra nurodoma, kad rangovas, kai tik inžinierius pareikalauja, privalo pateikti išsamią informaciją apie pasirengimą ir metodus, kuriuos rangovas siūlo taikyti vykdant darbus. Jokie svarbesni šių pasirengimų ir metodų keitimai negali būti daromi apie tai iš anksto nepranešus inžinieriui. Sidabrinės knygos bendrųjų sąlygų 4.1 straipsnio penktajame paragrafe taip pat numatyta analogiška nuostata, tik vietoj inžinieriaus yra numatomas užsakovas. Vadovaujantis šiomis nuostatomis, užsakovas ir inžinierius gali kontroliuoti rangovo atliekamų darbų technologinius procesus, jo pasirinktus darbų įgyvendinimo metodus.

⁶¹⁵ Jau neminint 4.7 punkte detaliam aptariamų rangovų pareigų, susijusių su darbų nužymėjimais.

⁶¹⁶ Sidabrinėje knygoje nurodoma, jog tokį auditą turi teisę atlikti užsakovas.

ateityje daromos ir ekspertizių išvados⁶¹⁷. Vėliau tinkamai vesta dokumentacija padeda sprendžiant kilusius ginčus, teikiant ar atsakant į keliamas pretenzijas⁶¹⁸.

Kalbant apie darbų atlikimą pagal anglų teisę, galima naudoti apibendrintą teiginį. Kaip nurodo prof. G. Treitel, bendra taisyklė, kad įvykdymas yra tinkamas tuomet, kai pirmai šaliai nereikia raginti antros šalies, kad ši įvykdytų tai, kas jai priklauso įvykdyti: skolininkas privalo sekti savo kreditoriumi. Ši taisyklė gali skirtis, atsižvelgiant į sutartį, įprastinę verslo praktiką ar kitas teisės taisykles. Pavyzdžiui, skolininkas apmoka tik tuomet, kai kreditorius pareikalauja⁶¹⁹, ir pan.

Apibendrinant pažymėtina, kad net ir sutartyje „iki rakto“ šalys turi bendradarbiauti, siekdamos užtikrinti atliekamų darbų kokybę. Rangovas, laikydamasis nustatytų reikalavimų, privalo tinkamai fiksuoti atliekamus darbus, pakeitimus bei informuoti apie pakeitimus užsakovą, užsakovas privalo pateikti pastabas bei nurodyti tai, kas užsakovo nuomone neatitinka jo keliamų reikalavimų. Tokiu būdu pareigos bendradarbiauti principas šiose situacijose veikia per vieną iš savo turinio elementų – tinkamą informavimą.

3.4.2. Pareigos, susijusios su aplinkos apsauga ir atliekamų darbų sauga

Analizuojant tinkamą darbų atlikimą, neatsiejamas klausimas yra tinkamas aplinkos apsaugos reikalavimų laikymasis ir darbų saugos užtikrinimas. Atlikdamas darbus, rangovas ne tik privalo siekti kokybiško galutinio darbų

⁶¹⁷ KREINDLER, Richard H. Benefiting from Oral Testimony of Expert Witnesses: Traditional and Emerging Techniques. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Arbitration and Oral Evidence*, 2005, p. 91.

⁶¹⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 483, p. 540. Lietuvoje statybos darbų fiksavimas yra vykdomas statybos darbų žurnaluose, kurių detalią pildymo instrukciją pateikia Statybos techninis reglamentas STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“. Šio reglamento 4 priedo 1 punkte yra nustatyta, kad statybos darbų žurnalas (toliau – Žurnalas) yra privalomasis statybos darbų vykdymo dokumentas, kuriame aprašoma statinio statybos darbų eiga, atliktų statybos darbų kokybė, atskirų darbų perdavimas statytojui (užsakovui). Žurnalą privaloma pildyti statant naujus, rekonstruojant, kapitališkai remontuojant, griaunant esamus statinius, kurių statybai reikalingas statybos leidimas, neatsižvelgiant į tai, kokiū būdu (ūkio ar rangos) statiniai statomi.

⁶¹⁹ *Cit. op.* 251, p. 753.

rezultato ir tinkamo sutarties įvykdymo, tačiau ir, vadovaujantis LR CK 6.692 str., rangovas, vykdydamas statybos bei su ja susijusius darbus, privalo laikytis įstatymų ir normatyvinių statybos dokumentų nustatytų aplinkos apsaugos ir darbų saugumo reikalavimų. Už šių reikalavimų pažeidimą atsako rangovas. Jis, būdamas savo srities profesionalas, taip pat privalo išmanyti ir viešosios teisės reguliuojamus aplinkosauginius reikalavimus, užtikrinti savo darbuotojų, kitų statybvietėje esančių trečiųjų asmenų saugumą. Už šių reikalavimų nesilaikymą jam gali kilti ne tik deliktinė civilinė, bet ir administracinė ar net baudžiamoji atsakomybė.

UNCITRAL Vadove atkreipiamas dėmesys, kad rengiant statybos rangos sutarties dokumentus, apibūdinant planuojamus atlikti statybos darbus, šalys privalo atsižvelgti į šalies, kurioje bus atliekami darbai, imperatyvius administracinės teisės ar kitus viešosios teisės reikalavimus. Tokios taisyklės yra dažnai išleistos tam, kad būtų užtikrintas saugus darbų atlikimas, užtikrinta gamtos apsauga ir tinkamos darbo sąlygos personalui, kuris atlieka darbus. Be aktualios vietinės, nacionalinės ir tarptautinės teisės taisyklių ir sutarties sąlygų, taip pat gali egzistuoti ir vietiniai, nacionaliniai, ir tarptautiniai standartai ar praktikos kodeksai, susiję su sveikata, darbų sauga ir gamtos apsauga⁶²⁰. UNCITRAL Vadove rekomenduojama sutartyje numatyti, kad rangovas privalo laikytis šių reikalavimų.

FIDIC sutartys taip pat reglamentuoja darbų saugos klausimus. Tai jau minėti Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.1 punkto trečiasis paragrafas, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.1 punkto ketvirtasis paragrafas⁶²¹.

FIDIC modelinių sutarčių sąlygos detalizuoja rangovo pareigas, kurias jis privalo įgyvendinti, siekdamas užtikrinti darbų saugą statybvietėje. Žinoma, tai neatleidžia rangovo nuo pareigos laikytis viešosios teisės reikalavimų, susijusių su darbų sauga, numatytų nacionalinėje teisėje.

⁶²⁰ *Cit. op.* 15, p. 55.

⁶²¹ Detaliai rangovo pareigos, susijusios su darbų sauga, yra reglamentuotos 4.8 punkte.

Be to, darbų saugos reikalavimų laikymasis yra numatytas ir FIDIC visų aptariamų sutarčių bendrųjų sąlygų 6 straipsnio „Tarnautojai ir darbininkai“ 6.7 punkte „Sveikata ir darbo sauga“. Paminėtina ir tai, kad nors rangovas ir yra visiškai atsakingas už savo samdomus darbuotojus ir kitą personalą⁶²², tačiau pagal FIDIC, užsakovas taip pat turi teisę dalyvauti rangovui įgyvendinant šią savo pareigą. Kaip nurodyta FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų 6.9 punkte, rangovo personalas turi būti tinkamai kvalifikuotas, įgudęs ir turintis patirties atitinkamose veiklos srityse bei darbe⁶²³.

Pareiga laikytis aplinkos apsaugos reikalavimų pagal FIDIC visų aptariamų sutarčių bendrųjų sąlygų 4.18 punktą taip pat yra priskiriama rangovui⁶²⁴.

Kaip matome, rūpinimasis darbų sauga ir aplinkos apsauga yra rangovo atsakomybė, tačiau ir užsakovas privalo būti rūpestingas, atidus ir teikti rangovui savo pastabas, jei yra pastebima, kad rangovas nesilaiko minėtų reikalavimų – užsakovas privalo bendradarbiauti (pareigos bendradarbiauti turinio elementas – laiku ir tinkamai informuoti). Užsakovui laiku nepareiškus pastabų dėl rangovo daromų pažeidimų, nesilaikant darbų saugos ar aplinkos apsaugos reikalavimų, užsakovas, autoriaus nuomone, praranda teisę ateityje remtis šiais pažeidimais ir naudoti juos prieš rangovą.

⁶²² Paminėtina, jog, vadovaujantis minėtu punktu, rangovas privalo kuo skubiau pranešti inžinieriui (Sidabrinėje knygoje – užsakovui), jei įvyksta nelaimingas atsitikimas, taip pat inžinierius (Sidabrinėje knygoje – užsakovas) gali reikalauti, kad jam būtų pateikti dokumentai ir ataskaitos apie darbuotojų sveikatą, saugą darbe ir gyvenamąją aplinką. Tai vėlgi padeda vykdyti rangovo monitoringą, esant būtinybei įsikišti, kad būtų užtikrintas rangovo prisiimtų įsipareigojimų vykdymas ir pan.

⁶²³ Inžinierius gali pareikalauti, kad rangovas atleistų (arba inicijuotų atleidimą) bet kurį statybvietėje įdarbintą arba į darbų vykdymą įtrauktą asmenį, įskaitant, jeigu reikėtų, rangovo atstovą. Pažymėtina, jog inžinierius, negali tiesiog nepagrįstai imti ir pareikalauti pakeisti tokį rangovo paskirtą asmenį. Toks inžinieriaus reikalavimas turi būti pagrįstas vienu iš pagrindų, kurie įvardijami nurodytame punkte.

Tik esant anksčiau nurodytiems pagrindams rangovas privalo paskirti kitą tinkamą asmenį (arba inicijuoti jo paskyrimą). Taigi net ir darbuotojų pakeitimo procese šalys turi būti geranoriškos, kreipti dėmesį į viena kitos nurodymus, jei jie yra pagrįsti, ir bendradarbiauti, siekdamas tinkamo sutarties įvykdymo.

⁶²⁴ Nurodoma, jog rangovas privalo imtis visų būtinų aplinkos apsaugos priemonių (statybvietėje ir už jos ribų), kad sumažintų nuostolius ir žalingumą žmonėms bei nuosavybei, kuriuos sukeltų tarša, triukšmas ar kita jo veikla. Rangovas privalo užtikrinti, kad dėl jo veiklos ant paviršiaus atsiradę išpylimai ir išsiliejimai neviršys specifikacijoje nustatytų ribų, taip pat galiojančiais įstatymais nustatytų normų.

3.4.3. Tinkamo darbų atlikimo užtikrinimo priemonės

Siekiant užtikrinti kokybišką darbų atlikimą, svarbus vaidmuo tenka darbų atlikimo užtikrinimo priemonėms. Ar pareigos bendradarbiauti principas taip pat atlieka svarbų vaidmenį ir statybos rangos sutarčių vykdyme paplitusių užtikrinimo priemonių kontekste? Ar statybos rangos darbų vykdymo praktikoje paplitusios užtikrinimo priemonės skatina šalis bendradarbiauti?

Visų pirma pastebėtina, kad pats užsakovas turi galimybę įsitraukti į statybos darbų atlikimo procesą ir turi teisę prisidėti prie rangovo atliekamų darbų išvystymo⁶²⁵. Vokietijoje ir Anglijoje tai pasireiškia per įvairaus pobūdžio valdymo priemones, tokias kaip rangovo atliktų pasirinkimų išvystymas ir nuomonės dėl jų išreiškimas. Prancūzijos teisėje tai daugiau pasireiškia atskirų pranešimų pateikimu⁶²⁶. Išskirtinas aktyvus ir pasyvus užsakovo prisidėjimas prie atliekamų darbų išvystymo. Aktyvus prisidėjimas yra būtinas tuomet, kai pagal sutartį arba statutinės teisės reikalavimus yra būtina gauti užsakovo nuomonę ar nurodymą, o pasyvus – tais atvejais, kai užsakovas neprivalo pateikti savo nuomonės ar duoti nurodymus, t. y. užsakovui neįgyvendinant pasyvaus prisidėjimo prie atliekamų darbų išvystymo, tai nėra *conditio sine qua non* rangovo įsipareigojimų neįvykdymui⁶²⁷. Rangovui atliekant darbus ir užsakovui nepateikiant atsakymų tais atvejais, kai užsakovas privalo veikti aktyviai ir prisidėti prie atliekamų darbų išvystymo, ir reiškia tai, kad užsakovas netinkamai įgyvendino bendradarbiavimo su rangovu pareigą, pastarajam įgyvendinant savo pareigas. Tačiau, konstatuojant pareigos bendradarbiauti pažeidimą, reikia atlikti būtinumo ir pagrįstumo testą.

Statybos rangos sutarties šalių netinkamas įsipareigojimų vykdymas gali lemti didžiulius nuostolius kitai sutarties šaliai. Nukentėjusi šalis tokiu atveju

⁶²⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 27, p. 190.

⁶²⁶ *Ibid.*, p. 193.

⁶²⁷ *Ibid.*, p. 201.

siekia ne tik užsitikrinti, kad kita sutarties šalis tinkamai įvykdytų savo įsipareigojimus, bet ir kad būtų užtikrintas jos patirtų nuostolių atlyginimas. Tokios užtikrinimo priemonės gali būti įvairių formų. UNCITRAL Vadove nurodoma, kad užtikrinimo priemonė užsakovo naudai galėtų būti darbų atlikimo garantija. Užtikrinimo priemone rangovo naudai galėtų taip pat būti garantija arba neatšaukiamas kredito institucijos pasižadėjimas (anglų k. *irrecoverable letter of credit*), kuriuo pasižadama, kad bus sumokėta sutartinė kaina⁶²⁸.

Trečiųjų asmenų išduodamos užtikrinimo priemonės yra ypač dažnai naudojamos statybos rangos sutarčių vykdyme. Apskritai, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose vienas iš garantijų išskirtinumo požymių yra būti užsitikrinusiam ne tiek galimybę greitai patenkinti reikalavimus, bet, svarbiausia, ar bus iš ko patenkinti reikalavimus⁶²⁹.

Tinkamam įsipareigojimų įvykdymui, užsakovai dažnai reikalauja pateikti iš rangovų trečiųjų asmenų išduodamas užtikrinimo priemones, kadangi statyboje yra ypač aktualus tinkamo darbų atlikimo klausimas. Nuo 1970 metų Vakarų Europoje yra susiklosčiusi įprasta praktika, kad užsakovas iš rangovo reikalauja pateikti garantijas pagal pirmąjį pareikalavimą⁶³⁰. FIDIC modeliųjų sutarčių sąlygos taip pat numato tokią galimybę. Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.2 punkte nurodoma, kad rangovas, siekdamas užtikrinti tinkamą įvykdymą, privalo gauti (savo sąskaita) atlikimo užtikrinimą⁶³¹, kurio suma ir valiutos nurodytos pasiūlymo priede. Minėtame

⁶²⁸ *Cit. op.* 15, p. 183.

⁶²⁹ BEALE, Hugh G. (*et al.*). *Chity on Contracts. Volume I. General Principles*. Twenty-ninth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 692.

⁶³⁰ DUNHAM, Philip. The use and abuse of first demand guarantees in international construction projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 273.

⁶³¹ Užtikrinimo priemonių formos taip pat yra pateikiamos leidiniuose prie FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų. Tai A priedas – Pavyzdinė pagrindinės įmonės garantijos forma, B priedas – Pavyzdinė pasiūlymo garantijos forma; C priedas – Pavyzdinė garantijos, pareikalavus atlikimo užtikrinimo, forma, D priedas – Pavyzdinė atlikimo užtikrinimo laidavimo forma, E priedas – Pavyzdinė išankstinio mokėjimo garantijos forma, F priedas – Pavyzdinė sulaikomų pinigų garantijos forma, G priedas – Pavyzdinė užsakovo mokėjimo garantijos forma. Daugiau apie šių užtikrinimo priemonių panaudojimą: *Cit. op.* 298, p. 80.

punkte yra detaliam reglamentuoti atvejai, kai užsakovas gali pasinaudoti tokia užtikrinimo priemone⁶³².

Be atlikimo užtikrinimo arba tais atvejais, kai yra sudėtinga gauti rangovui atlikimo užtikrinimą, šalys gali numatyti sutartyje pastovios darbų kontrolės mechanizmą. Kaip pavyzdys galėtų būti pateikiamas FIDIC modelinių sutarčių sąlygose numatytas statybos darbų ataskaitos teikimas. Kaip nurodyta FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.21 punkte, jeigu konkrečiose sąlygose nenumatyta kitaip, rangovas kas mėnesį privalo parengti darbų eigos ataskaitas ir pateikti inžinieriui šešis egzempliorius⁶³³. Tokiu būdu užsakovas gali ne tik įvertinti atliekamų darbų kokybę, bet ir tai, kaip rangovas laikosi darbų atlikimo grafiko, be to, šios ataskaitos yra būtina sąlyga, siekiant gauti apmokėjimą už darbus. Tokių ataskaitų pateikimas padeda įgyvendinti ne tik monitoringo funkciją, bet kartu padeda užtikrinti ir šalių bendradarbiavimo pareigą, nes ataskaitomis informuojama apie darbų eigą, jose galima ne tik įvardyti pasiektą pažangą, bet ir su sutarties vykdymu susijusias kylančias kliūtis, kurias matydamas, užsakovas gali imtis iniciatyvos ir padėti rangovui jas pašalinti⁶³⁴.

Kita statybų versle įprasta priemonė, padedanti užtikrinti darbų atlikimą, yra mokėtinos atliekamų darbų kainos sulaikymas. Lietuvoje įprastai sulaikoma apie dešimt procentų nuo atliekamų darbų vertės, panašios sumos yra ir analizuojamose jurisdikcijose. Vokietijos, Anglijos ir Prancūzijos teisėje yra įprasta, kad statybos rangos sutartyse yra numatomas nuo 5 iki 10 procentų nuo mokėtinos sumos sulaikymas. Tokiu atveju užsakovas turi teisę sulaikyti

⁶³² Daugiau apie problemas, kylančias dėl garantijų pagal pirmąjį pareikalavimą pateikimo ir teisių į jas įgyvendinimo statybos procese, žiūrėti: *Cit. op.* 630, p. 273–298. Žinoma, šalys gali susitarti, kad nereikalaus garantijos, tokiu atveju tiesiog konkursiniame pasiūlyme nėra nurodoma užtikrinimo suma. Tačiau užtikrinimo priemonės pateikimas turėtų teigiamai įtakoti šalių tarpusavio santykius. Tokios užtikrinimo priemonės pateikimas sąlygoja didesnę užsakovo pasitikėjimą, kad rangovas atliks darbus, o rangovas tada yra linkęs labiau bendradarbiauti su užsakovu, tinkamai įvykdyti savo prisiimtus įsipareigojimus.

⁶³³ Toliau minėtame punkte yra detalizuojamas ataskaitų turinys. Sidabrinėje knygoje taip egzistuoja analogiška nuostata, tik ataskaita pateikiama ne inžinieriui, o užsakovui.

⁶³⁴ Tam tikrais atvejais net pats rangovas privalo reikalauti to, kad užsakovas imtųsi aktyvių veiksmų. Pavyzdžiui, papildyti pateiktą projektinę dokumentaciją ar pan.

dalį mokėtinos sumos rangovui tam tikrą laiko tarpą, arba kol bus užbaigti darbai, arba per darbų garantinį laikotarpį.

Pažymėtina, kad net ir sudarytoje sutartyje nenumačius sulaikymo, šalys turi teisę pasinaudoti sulaikymo teise, vadovaudamosi bendrosiomis prievolių teisės normomis. Kaip yra pažymėjęs LAT, vadovaujantis CK 6.58 str. 3 d. ir 6.208 str. 4 d., tais atvejais, kai darbai atlikti nekokybiškai, užsakovas iki trūkumų ištaisymo gali sustabdyti apmokėjimą už atliktus darbus ta apimtimi, kuri atitinka šalintinių trūkumų kainą. Kitaip tariant, įstatyme nustatyta galimybė sustabdyti prievolės įvykdymą arba atsisakyti ją vykdyti tik tiek, kiek prievolės neįvykdė kita šalis, privalėjusi įvykdyti pirma⁶³⁵. Pažymėtina, kad tokia suma turėtų atitikti ne analogišką matematinį skaičių, o sumą, kiek kainuotų atitinkamos prievolės įvykdymas. Kitose jurisdikcijose toks sulaikymas nėra galimas. Pavyzdžiui, pagal Anglijos teisę, jeigu sutartyje sulaikymo teisė nenumatyta, o užsakovas nesumoka rangovui dalies sumos, tai yra laikoma netinkamu atsiskaitymu su rangovu ir rangovas turi teisę reikalauti ne tik sumokėti jam priklausančias sumas, bet ir reikalauti nuostolių atlyginimo⁶³⁶.

Nors rangovui mokamos kainos dalies sulaikymas yra įprasta praktika statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, tačiau ši praktika yra kritikuojama ir šio amžiaus pradžioje tapo diskusijų objektu⁶³⁷. Nurodoma, kad kainos dalies sulaikymas ligi šiol yra naudojamas tik iš inercijos, kaip susiklosčiusi praktika statybos pramonėje, tačiau kainos dalies sulaikymo praktika daro daugiau žalos nei naudos⁶³⁸. Užtenka įvertinti vien tai, kad daugelis užsakovų sulaikytą sumą laiko savo nuosavybe ir jos sumokėjimas, suėjus terminui, sukelia ginčų, kadangi sutartyse nebūna visiškai aiškiai apibrėžta, kad užsakovas privalo išmokėti rangovui sulaikytą kainos dalį⁶³⁹.

⁶³⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atkirtos ranga“ v. „Belvilis“, Nr. 3K-3-36/2009, kat. 35.5; 36.1; 52.3.

⁶³⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 401, p. 440.

⁶³⁷ CHAMPION, Ronan. Do we need retention. In *Construction Law Journal*, 2005, vol. 21, no. 6, p. 403.

⁶³⁸ *Ibid.*, p. 408.

⁶³⁹ *Ibid.*, p. 409.

Yra nurodomi šie pagrindiniai argumentai, kodėl statybos sektoriuje sulaikymo teisė turi būti ribojama ar net uždrausta:

- taikant dalies kainos sulaikymo sąlygą, rangovai susiduria su apyvartinių lėšų problema ir jiems tampa sudėtinga vykdyti savo sutartinius įsipareigojimus. Ypač tai aktualu smulkioms ir vidutinėms įmonėms, nes generaliniai rangovai užsakovo primestas sąlygas permeta subrangovams;

- statybos pramonė yra kone vienintelis sektorius, kuriame plačiai paplitusi ir plačiai naudojama sulaikymo teisė. O iš esmės labai panašioje laivų statybos pramonėje kainos dalies sulaikymas nėra įprasta praktika;

- sulaikymas sukelia įtampą tarp sutarties šalių, o tai turi įtakos neigiamam rangovo ir užsakovo tarpusavio santykių vystymuisi;

- yra didžiulė rizika, kad sulaikytos sumos taip ir nebus išmokėtos rangovui⁶⁴⁰.

Jei būtų atsisakoma dalies mokėtinos sumos sulaikymo, tai turėtų neabejotinai teigiamą poveikį šalių bendradarbiavimui. Pirma, jau darbų metu užsakovas būtų suinteresuotas darbų tikrinimu, kas mažintų defektų atsiradimo ateityje tikimybę. Antra, toks tikrinimas užtikrintų, kad į objektą dažniau atvyktų užsakovo atstovas, architektas. Trečia, galėtų būti sumažinta darbų atlikimo kaina⁶⁴¹.

Įvertinus visa tai, Jungtinės Karalystės Bendruomenių rūmų Prekybos ir pramonės specialusis komitetas 2002 m. gruodžio 4 d. išleido raportą, kuriame įpareigojo sumažinti sulaikymo naudojimą Jungtinės Karalystės statybų sektoriuje⁶⁴². Tai buvo atlikta daugiausiai dėl to, kad tokios ydingos praktikos panaikinimas, yra tikima, padeda pasiekti geresnių kokybės rezultatų per komandinio darbo įgyvendinimą, įvedant partnerystės elementus, įtraukiant kitas grandis į kiek įmanoma ankstyvesnę statybų proceso stadiją, kas

⁶⁴⁰ *Ibid.*, p. 411.

⁶⁴¹ *Ibid.*, p. 412.

⁶⁴² Visų pirma, tai palaiapsniui padaryti buvo įpareigotas viešasis sektorius, parodant pavyzdį ir privačiam sektoriui. Cituota pagal ir daugiau žiūrėti: *Ibid.*, p. 416–417.

paspartina ir patį darbų atlikimą, taip pat padeda užtikrinti projektavimo kokybę, iki minimumo sumažinant defektų tikimybę⁶⁴³.

Tinkamas darbų atlikimas privalo būti garantuojamas ir pagal kitų valstybių teisę, net jei tai ir nėra numatyta sutartyje. Pavyzdžiui, Anglijos teisėje, net jei sutartis to ir nenumato, yra taikoma numanoma sąlyga, pritaikyta daugelyje bylų, kuri nurodo, kad pabaigtas darbas bus tinkamas konkrečiam tikslui, kuriam buvo skirtas tas darbas⁶⁴⁴. Taigi rangovas privalo užtikrinti, kad jo atliktas darbas bus atliktas tinkamai, o kartu privalo būti garantuojama ir atliekamų darbų kokybė.

Be to, Anglijoje naudojamose modelinių sutarčių sąlygų formose numatyta užsakovo paskirto administratoriaus (inžinieriaus) teisė kontroliuoti statybos darbų atlikimą, kad atlikti statybos darbai atitiktų sutarties reikalavimus⁶⁴⁵. Lietuvoje analogiškų funkcijų atlikimas yra priskirtas statybos techniniam prižiūrėtoji⁶⁴⁶.

Kaip Lietuvos, taip pat ir Anglijos teisėje, medžiagų tiekėjams, statybininkams ir kt. yra taikomi labai griežti standartai ir jų atsakomybė yra griežta (anglų k. *strict liability*). Tai iš dalies yra susiję su tuo, kad jų prisiimtų įsipareigojimų neįvykdymas gali sukelti grandininę reakciją, kai savo įsipareigojimų negalės įvykdyti kiti asmenys⁶⁴⁷. Taip pat Anglijos teismų praktika yra įtvirtinusi reikalavimą rangovui darbus atlikti naudojant visus turimus įgūdžius ir rūpestingai, laikantis nustatytų standartų ir sutarties reikalavimų⁶⁴⁸.

Vienas iš objektyviausių būdų kontroliuoti ir nustatyti atliktų darbų kokybę jau baigiamajame statybų etape yra įvertinti rangovo pateiktą išpildomąją dokumentaciją, iš kurios matyti, kaip yra atlikti darbai. Analogiški

⁶⁴³ Cituota pagal: *Ibid.*, p. 417. Deja, detalesni moksliniai tyrimai, kokios buvo šių priemonių pasekmės, nebuvo atlikti.

⁶⁴⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 82.

⁶⁴⁵ *Cit. op.* 42, p. 646.

⁶⁴⁶ Daugiau apie statinio statybos techninio prižiūrėtojo pareigas ir funkcijas žiūrėti Statybos techninį reglamentą STR 1.09.04:2002 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ ir STR 1.09.05:2002 „Statinio statybos techninė priežiūra“, kuris patvirtintas Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. 179 (*Valstybės žinios*, 2002-04-26, nr. 43-1638) (2010-09-23 šio reglamento redakcija).

⁶⁴⁷ *Cit. op.* 367, p. 449.

⁶⁴⁸ *Cit. op.* 42, p. 669.

instrumentai yra numatyti ir kitų valstybių teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijos teisėje darbų tinkamas atlikimas taip pat yra rangovo pareiga, o tai, ar darbai yra atlikti tinkamai, nustatoma pagal detalias specifikacijas⁶⁴⁹. Pagal Prancūzijos teisę, rangovas prisiima visišką atsakomybę už tinkamą darbų atlikimą ir privalo pateikti užsakovui tinkamą galutinį darbų rezultatą. Priešingu atveju, užsakovas gali atsisakyti priimti atliktus darbus ir reikalauti grąžinti jau sumokėtas sumas⁶⁵⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad pareiga bendradarbiauti gali būti netgi įvertinta ir naudojama kaip priemonė, užtikrinanti atliekamų darbų kokybę. Rangovui tinkamai bendradarbiaujant su užsakovu (supažindinant ne tik su planuojamais atlikti, bet ir su atliekamais darbais, pateikiant objektyvią informaciją dėl atliekamų darbų), užsakovas taip pat gali tinkamai bendradarbiauti su rangovu (laiku pateikti savo pastabas dėl atliktų darbų, teikti pasiūlymus), o tai padeda pasiekti tinkamo ir kokybiško bendro tikslo įgyvendinimo. O tradicinių užtikrinimo priemonių naudojimas kiekvienu atveju turėtų būti tinkamai pasvertas, jau vien dėl to, kad padidina projekto įgyvendinimo kaštus. Todėl įstatymų leidėjui siūlytina apsvarstyti ir tai, ar nevertėtų reglamentuoti užtikrinimo priemonių panaudojimo ribų statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose⁶⁵¹, pavyzdžiui: nustatyti maksimalų sulaikomų mokėjimų dydį, o gal net ir visai uždrausti mokamos sumos už priimtus darbus sulaikymą.

3.5. Užsakovo teisė kontroliuoti ir prižiūrėti statybos darbus, duoti nurodymus rangovui

Kaip jau buvo pažymėta, vienas iš svarbiausių pareigos bendradarbiauti turinio elementų statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra, gavus informaciją, pateikti savo nuomonę ar lūkesčius ir kartu ieškant bendrų

⁶⁴⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 259, p. 524.

⁶⁵⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 80.

⁶⁵¹ Bent jau viešojo sektoriaus sudaromose sutartyse.

sprendimo variantų, siekti sutartyje apibrėžto tikslo. Šis pareigos bendradarbiauti elementas ir yra sąlygojęs būtinybę reglamentuoti užsakovo teisę kontroliuoti ir prižiūrėti statybos darbus. Kyla klausimas, ar šiuo atveju svarbus vaidmuo tenka tik sutarties vykdymo valdymo klausimams ir tai jau daugiau yra vadybos dalykas, ar ir sutartinės nuostatos taip pat turi ne ką mažesnę reikšmę? Todėl būtina detaliau išanalizuoti užsakovo teisės kontroliuoti ir prižiūrėti statybos darbus, duoti nurodymus rangovui teisinį norminį reglamentavimą bei šių pareigų nevykdymo teisinės pasekmes.

Statybos darbų vadybos sistemoje yra išskiriamos kelios darbų kontrolės sampratos tendencijos. Pirmoji, tai yra pasyvaus dalyvavimo koncepcija, kai užsakovas turi teisę kontroliuoti ir prižiūrėti rangovo atliekamus darbus ir pats užsakovas renkasi, ar reikalauti iš rangovo, kad būtų taisomas darbų atlikimas, ar ne. Antroji, tai yra aktyvaus dalyvavimo koncepcija, kai užsakovas aktyviai dalyvauja statybos darbų atlikime: numato, kas turi būti atlikta, vykdo darbų atlikimo monitoringą, lygina gautus rezultatus, imasi aktyvių veiksmų nustatytiems neatitikimams ištaisyti, apibendrina rezultatus tam, kad ateityje būtų išvengta tų pačių klaidų pasikartojimo⁶⁵².

DCFR IV. C – 3:105 straipsnyje „Tikrinimas, priežiūra ir priėmimas“ nustatyta, kad užsakovas gali tikrinti arba prižiūrėti statybos procese naudojamus įrankius ir medžiagas, taip pat statybos procesą ir statomą statinį pagrįstu būdu ir bet kuriuo protingu laiku, tačiau neprivalo to atlikti⁶⁵³. Taigi DCFR įtvirtina pasyvaus užsakovo dalyvavimo koncepciją ir net numato taisyklę. Detaliau analizuotina, kokia koncepcija yra įtvirtinta Lietuvoje.

Užsakovui LR CK suteikia plačias teises dalyvauti statybos rangos sutarties vykdyme, duoti nurodymus rangovui. LR CK 6.689 str. 1 d. nurodyta, kad užsakovas turi teisę kontroliuoti ir prižiūrėti atliekamų statybos darbų eigą

⁶⁵² Daugiau apie tai: LAL, Hamish. *Quantifying and managing disruption claims*. London: Thomas Telford Publishing, 2003, p. 22–26.

⁶⁵³ To paties straipsnio antrojoje dalyje nurodoma, jeigu šalys susitaria, kad rangovas turi pateikti tam tikrus naudojamų įrankių ir medžiagų elementus, pateikti procesą ar atliktus darbus užsakovo priėmimui, rangovas negali tęsti statybos tol, kol nėra gaunamas užsakovo leidimas tai atlikti. Trečiojoje dalyje nurodoma, kad priežiūros arba priėmimo nebuvimas ar nepakankamas tikrinimas neatleidžia rangovo nuo dalinės ar visiškos atsakomybės. Ši taisyklė taip pat taikoma tais atvejais, kai užsakovas sutartimi yra įsipareigojęs tikrinti, prižiūrėti ar priimti statinį ar atliktus darbus.

ir kokybę, statybos darbų grafiko laikymąsi, rangovo tiekiamų medžiagų kokybę, užsakovo perduodamų medžiagų naudojimą. Tačiau taip pat minėtoje normoje pabrėžiama, kad įgyvendindamas šią teisę užsakovas neturi teisės kištis į rangovo ūkinę komercinę veiklą. Kaip yra pažymėjęs LAT, užsakovui, jeigu kitaip nenumatyta įstatyme ar sutartyje, statybos darbų kontrolė ir priežiūra yra teisė, o ne pareiga; rangovas, netinkamai vykdęs sutartį, neturi teisės remtis ta aplinkybe, kad užsakovas nevykdė statybos darbų kontrolės ir priežiūros, išskyrus atvejus, kai tokios kontrolės ir priežiūros pareigą užsakovui nustato įstatymas ar sutartis⁶⁵⁴. Tokiu būdu Lietuvoje yra įtvirtinta pirmoji – pasyvaus užsakovo dalyvavimo statybos procese koncepcija ir, jei kitaip šalys nesusitarė sutartyje ar nenumato viešosios teisės normos, užsakovas turi tik teisę, o ne pareigą, vykdyti rangovo atliekamų darbų kontrolę ir priežiūrą.

Nors rangovo atliekamų darbų kontrolė yra tik užsakovo teisė, užsakovas naudodamasis šia teise, nustatęs nukrypimus nuo sutarties sąlygų, galinčius pabloginti statybos darbų kokybę, ar kitus trūkumus, privalo apie tai nedelsdamas pranešti rangovui, t. y. privalo imtis aktyvių veiksmų. Užsakovas, nepranešęs apie pastebėtus trūkumus, netenka teisės jais remtis ateityje⁶⁵⁵. Tokiu būdu užsakovas, įgyvendindamas savo teisę kontroliuoti ir prižiūrėti, įgyja pareigą informuoti apie pastebėtus trūkumus, kurios netinkamas įgyvendinimas sąlygoja užsakovo atsakomybę ir mažina rangovo atsakomybę.

LAT vienoje iš bylų⁶⁵⁶ suformavo šią *ratio decidendi*: vertinant, ar subrangovui tenka atsakomybė už netinkamos kokybės statybos darbus,

⁶⁵⁴ *Cit. op.* 337.

⁶⁵⁵ CK 6.689 str. 2 d.

⁶⁵⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Stiebas“ v. AB firma „Viti“*, Nr. 3 K-3-334/2005, kat. 52.3. Trumpa bylos esmė: Ieškovo reikalavimas byloje pareikštas dėl apmokėjimo už atliktus žemės kasybos ir grunto sutankinimo (sutvirtinimo) darbus, toks ginčas tarp šalių teisiškai kvalifikuotinas kylančiu iš statybos subrangos teisinių santykių, kurių viena šalis – rangovas atsisakė apmokėti už atliktus darbus subrangovui, pareikšdama, kad subrangovas atliko mažesnių grunto kiekių darbus, nei buvo numatyta sutartyje, taip pat, kad grunto sutankinimo darbų rezultatas neatitiko kokybės parametrų. Tačiau šalių 2004 m. vasario 11 d. sudarytos subrangos sutarties 4.2 punktu pareiga tikrinti pervežamo į statybos aikštelę grunto kiekius ir kokybę buvo numatyta vienareikšmiškai atsakovui (rangovui), sutarties 10 punktas numatė, kad pretenzijos dėl grunto kiekių yra sprendžiamos darbo vietoje ir tą pačią dieną, kitaip subrangovas (ieškovas) reiškiamų pretenzijų nepriims. Statybos darbai stabdomi nebuvo, vadinasi, subrangovas sklandžiai atlikdavo

nustatyta, kaip šalys pasiskirstė įsipareigojimus dėl darbų kokybės, t. y. ar tuos darbus užsakęs rangovas turėjo sutartinę pareigą ir realią galimybę kontroliuoti (tikrinti) atliekamus darbus, ar darbų vykdymo procese rangovą tenkino darbų vykdymo eiga, terminai, taip pat ar rangovas neprieštaravo dėl tarpinių darbų rezultatų kokybės⁶⁵⁷. Tokiu būdu LAT suteikia galimybę sutarties šalims susitarti, kad užsakovas turi ne tik teisę, bet net ir pareigą vykdyti atliekamų darbų kontrolę ir priežiūrą. Negana to, vadovaujantis šia taisykle, būtina vertinti ir faktines aplinkybes, kurios padeda nustatyti, ar teisė kontroliuoti, gali tapti užsakovo pareiga. Ši LAT nutartis tik patvirtina darbo pirmoje dalyje išdėstytą poziciją, kad, priklausomai nuo faktinių aplinkybių viseto, statybos rangoje užsakovo pareiga bendradarbiauti turi būti vertinama objektyviau požiūriu.

Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad užsakovo teisė informuoti apie trūkumus tampa pareiga tais atvejais, kai teisės aktų nustatytais atvejais, užsakovas privalo samdyti kitus statybų proceso dalyvius: statybos techninį prižiūrėtoją, projekto vykdymo vadovą. Šie asmenys privalo vykdyti jiems Statybos įstatymo 16 straipsnyje ir 17 straipsnyje nustatytas pareigas, kurių tinkamas realizavimas ir suponuoja pareigą tikrinti pateikiamas medžiagas⁶⁵⁸, informuoti apie atliekamų darbų trūkumus ir pan.

Apskritai autorius pastebi, kad pats užsakovas turi būti suinteresuotas galutinio rezultato kokybe ir labiau įsitraukti į statybų procesą, kiekvieną kartą privalo informuoti užsakovą apie pastebėtus atliekamų darbų trukumus, galinčius turėti įtakos galutiniam darbų rezultatui. Autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas turi persvarstyti LR CK 6.689 str. 1 d. redakciją ir nustatyti užsakovui ne teisę, o pareigą kontroliuoti ir prižiūrėti atliekamų statybos darbų eigą. Taip Lietuvos privatinėje teisėje būtų įtvirtinta užsakovo aktyvaus dalyvavimo koncepcija ir būtų užtikrintas glaudesnis užsakovo bendradarbiavimas statybos procese, kas turėtų sąlygoti ankstyvą ginčų

užduotis, savo ruožtu rangovas nuolat priimdavo darbus – tai rodo, kad šalys normaliai bendradarbiavo tarpusavyje siekdamas rezultato.

⁶⁵⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad ši taisyklė suformuluota subrangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

⁶⁵⁸ Detaliau tai yra analizavęs S. Mitkus, žiūrėti: *Cit. op.* 535, p. 143.

sprendimą. Dabartinės LR CK 6.689 str. 1 d. redakcijos tekstas apriboja LR CK 6.691 straipsnyje numatytą šalių pareigą bendradarbiauti, kadangi nėra užtikrinamas tam tikrais atvejais būtinas užsakovo įsitraukimas į statybų proceso metu kylančių klausimų sprendimą.

O LR CK 6.689 str. 2 d. norma jau yra tiesiogiai susijusi su pareigos bendradarbiauti įgyvendinimu. Paminėtina viena iš LAT bylų, kur teisėjų kolegija sutiko su kasacinio skundo argumentais dėl šalių bendradarbiavimo pareigos pažeidimo. LAT nurodė, kad remiantis byloje nustatytais aplinkybėmis galima teigti, kad atsakovas, kaip ir užsakovas, žinojo apie tai, kad jo objekte atliekami statybos rangos darbai, bet dėl jų nereišė pretenzijų, nestabdė darbų atlikimo, nors ir ne sutartyje nustatytu laiku, tačiau sumokėjo 70 tūkst. Lt avansą. LAT įvertino tai, kad užsakovas po sutarties nutraukimo negali teigti, kad rangovas atliko darbus be statybos leidimo ar vilkino darbų atlikimą, ar darbus atliko nekokybiškai⁶⁵⁹. Apie visa tai užsakovas turi informuoti rangovą jau sutarties vykdymo metu, jei yra akivaizdžios aplinkybės. Nors įstatymu ir įtvirtintas pasyvus užsakovo dalyvavimas, tačiau jis galėjo ir turėjo imtis aktyvių veiksmų.

Toje pačioje byloje, LAT taip pat pažymėjo, kad žemesnės instancijos teismai ne tik nevertino byloje išdėstytų kai kurių aplinkybių, bet ir nepasisakė, ar sutarties šalys nepažeidė LR CK 6.691 straipsnio nuostatų, kad statybos rangos sutarties šalys sutarties vykdymo metu privalo bendradarbiauti (kooperavimosi pareiga). LR CK 6.689 straipsnyje nustatytos užsakovo teisės kontroliuoti ir prižiūrėti statybos darbus. Dėl to mažai tikėtina, kad atsakovas negalėjo jam priklausančiame objekte kontroliuoti ir prižiūrėti ieškovo atliekamų darbų. Nustatęs nukrypimus nuo sutarties sąlygų, kurie gali pabloginti statybos darbų kokybę, ar kitus trūkumus, užsakovas privalėjo apie tai nedelsdamas pranešti rangovui. Nepranešęs apie pastebėtus trūkumus, užsakovas, netenka teisės jais remtis ateityje. Tokiu būdu LAT konstatavo, kad pareiga įspėti, kuri yra įtvirtinta LR CK 6.689 str. 2 d. yra pareigos

⁶⁵⁹ 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“, Nr. 3K-3-484/2007, kat. 52.3; 42.8; 42.11.1.

bendradarbiauti elementas ir neįgyvendinus šios pareigos, atsakomybė tenka užsakovui. Taip pat pasakytina, kad užsakovas negali būti vien tik pasyvus atliekamų rangos darbų stebėtojas. Tais atvejais, kai užsakovas mato, kad rangovas daro tam tikrus pažeidimus, užsakovas turi pareigą įspėti rangovą, nors formaliai užsakovas ir nevykdytų rangovo kontrolės ar priežiūros⁶⁶⁰.

Užsakovas negali duoti nepagrįstų nurodymų rangovui. LR CK 6.689 str. 3 d. nurodyta, kad rangovas privalo vykdyti statybos metu gautus užsakovo nurodymus, jeigu šie nurodymai neprieštarauja statybos rangos sutarties sąlygoms ir normatyviniams statybos dokumentams bei nėra kišimasis į rangovo ūkinę komercinę veiklą. Užsakovas negali duoti rangovui tokių nurodymų, kurie prieštarautų sudarytai sutarčiai. Taip pat užsakovas negali duoti tokių nurodymų, kurie prieštarautų normatyviniams statybos dokumentams.

Rangovas yra savo srities profesionalas ir jis privalo žinoti, kaip ir kokius darbus atlikti. Teisėtais nurodymais šiuo atveju galėtų būti tokie nurodymai, kurie galėtų paspartinti statybos darbų užbaigimą. Tačiau, jei vadovaujantis tokiais nurodymais būtų pažeisti nustatyti techniniai norminiai reikalavimai, arba, pavyzdžiui, būtų reikalaujama pradėti darbus, neturint specialių leidimų, tokių užsakovo reikalavimų vykdymui rangovas turėtų prieštarauti. Be to, užsakovas negali duoti tokių nurodymų, kurie galėtų būti laikomi kišimusi į rangovo ūkinę komercinę veiklą⁶⁶¹.

⁶⁶⁰ Žinoma, ir rangovas, netinkamai vykdęs sutartį, neturi teisės remtis ta aplinkybe, kad užsakovas nevykdė statybos darbų kontrolės ir priežiūros, išskyrus atvejus, kai tokios kontrolės ir priežiūros pareigą užsakovui nustato įstatymas ar sutartis (CK 6.689 str. 4 d.). Vykdydamos sutartį, šalys privalo bendradarbiauti, rangovas, matydamas, kad užsakovas nepakankamai bendradarbiauja, neduoda nurodymų rangovui, kurie rangovui gali būti būtini, turi pats imtis iniciatyvos ir teikti paklausimus užsakovui. Rangovas, pats nepakankamai rodęs iniciatyvą ir tikėdamasis, kad užsakovas, priimdamas darbus nepastebės atliktų darbų trūkumų ar pan., praranda teisę teigti, kad užsakovas nepakankamai kontroliavo rangovą ar nedavė būtinų nurodymų. Rangovas, būdamas savo srities profesionalas, net ir negaudamas užsakovo nurodymų, privalo tinkamai ir kokybiškai atlikti darbus.

⁶⁶¹ Rangovas, būdamas savo srities profesionalas, privalo įvertinti užsakovo nurodymus ir, matydamas, kad tokie nurodymai atitinka anksčiau išdėstytus reikalavimus, rangovas privalo nedelsiant motyvuotai atsakyti, kad nevykdys užsakovo reikalavimų. Pateikiamame atsakyme privalu nurodyti vieną iš anksčiau nurodytų pagrindų, kodėl užsakovo reikalavimas nebus vykdomas. Priešingu atveju tai gali būti vertinama kaip rangovo pareigų nevykdymas ir nepakankamas bendradarbiavimas su užsakovu (pareigos pateikti informaciją pažeidimas), vykdamas statybos rangos sutartį. Be to, vertindamas užsakovo nurodymus, rangovas privalo vadovautis protingumo, sąžiningumo kriterijais, nusistovėjusia profesine praktika, teisės reikalavimais ir pan.

Teisė prižiūrėti atliekamus darbus taip pat yra numatyta ir visų analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 7.3 punkte yra numatyta apžiūra⁶⁶². Pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, užsakovas gali tikrinti visas medžiagas, įrangą, atliekamus darbus. Tokiu būdu yra įtvirtinama būtent užsakovo teisė, o ne pareiga. Taip pat, tais atvejais, kai užsakovas nustato kokius nors trūkumus, užsakovas privalo informuoti apie tai rangovą, kad būtų laikomasi sutarties sąlygų, reikalaujamų technologinių procesų⁶⁶³.

Analizuojant užsakovo teisę vykdyti atliekamų darbų kontrolę, paminėtina Raudonosios ir Geltonosios knygų minėta 7.3 punkto nuostata, nurodanti, kad rangovas, kai tik kuris nors darbas yra atliktas, prieš jį uždengiant, paslepiant įpakuojant sandėliuoti arba pervežti, apie tai praneša inžinieriui. Tada inžinierius nedelsdamas atlieka tikrinimą, apžiūrą, matavimus arba bandymus arba iškart informuoja rangovą, kad to atlikti nereikia. Jeigu rangovas uždelsia pateikti pranešimą, tai jis privalo, kai inžinierius to pareikalauja, savo sąskaita darbą atidengti ir po to grąžinti į tinkamą ankstesnę padėtį. Rangovas turi sudaryti sąlygas atsakingam asmeniui patikrinti atliktus darbus, prieš juos paslepiant, kas savo ruožtu turėtų užtikrinti užsakovo įsitikinimą, jog darbai atliekami tinkamai⁶⁶⁴.

⁶⁶² Nurodoma, kad užsakovo personalas bet kuriuo priimtinu metu: (a) turi galėti laisvai įeiti į visas statybvietės vietas bei visur, kur išgaunamos gamtinės medžiagos, ir (b) gamybos, apdirbimo ir statybos metu (statybvietėje ir bet kur kitur) turi teisę apžiūrėti, tikrinti, matuoti ir bandyti medžiagas bei darbo kokybę ir patikrinti įrangos gamybos eigą bei medžiagų gamybą ir apdirbimą.

Minėtame punkte dar nurodoma, kad rangovas privalo sudaryti užsakovo personalui visas galimybes vykdyti tokią veiklą, įskaitant priėjimą, patalpas, leidimus ir saugos darbe priemones. Jokia tokio pobūdžio veikla neatleidžia rangovo nuo kokių nors įsipareigojimų arba atsakomybės. Taip yra pabrėžiama, kad rangovas privalo sudaryti užsakovui galimybes stebėti statybos procesą tam, kad šis galėtų įgyvendinti nurodytą priežiūros teisę, tačiau, kaip ir LR CK, užsakovo pasinaudojimas ar nepasinaudojimas tokia teise, neatleidžia rangovo nuo atsakomybės darbus atlikti tinkamai.

⁶⁶³ Ši užsakovo teisė yra numatyta ir Sidabrinėje knygoje, kur užsakovas statybų procese iš esmės nedalyvauja, o maksimalus kiekis pareigų yra perduotas rangovui.

⁶⁶⁴ Sidabrinėje knygoje ši nuostata yra formuluojama šiek tiek kitaip, nurodoma, kad tuos darbus, kuriuos užsakovo personalas turi teisę apžiūrėti, tikrinti, matuoti ir bandyti, rangovas, kai tik kuris nors darbas yra atliktas, prieš jį uždengiant, paslepiant įpakuojant sandėliuoti arba pervežti, apie tai praneša užsakovui. Tada užsakovas nedelsdamas atlieka tikrinimą, apžiūrą, matavimus arba bandymus arba iškart informuoja rangovą, kad to atlikti nereikia. Jeigu rangovas uždelsia pateikti pranešimą, tai jis privalo, jeigu ir kada užsakovas to pareikalauja, savo sąskaita darbą atidengti ir po to grąžinti į tinkamą ankstesnę padėtį. Tokiu būdu skirtumas iš esmės yra tik tas, kad inžinierių pakeičia užsakovas, be to, jau konkrečiai detalizuojamas atliktų darbų patikrinimas, kadangi vėlgi pagamintos įrangos ar medžiagų tinkamumas paliekamas rangovo atsakomybei.

Taip pat FIDIC visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 7.4 punkte numatyta atliktų darbų bandymų procedūra, kurioje vėlgi yra numatytas inžinieriaus (Raudonoji ir Geltonoji knygos) arba užsakovo (Sidabrinė knyga) galimas dalyvavimas. Pabrėžtina, kad užsakovas turi teisę, o ne pareigą dalyvauti tokiuose bandymuose, todėl Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje nurodoma, kad inžinierius informuoja rangovą ne vėliau kaip prieš 24 valandas apie savo ketinimą dalyvauti bandymuose. Jei inžinierius nedalyvauja sutartu laiku ir numatytoje vietoje, rangovas, jeigu inžinierius nenurodė kitaip, gali vykdyti bandymus, ir bandymai turi būti laikomi atlikti inžinieriui dalyvaujant⁶⁶⁵.

Minėtos nuostatos yra įprastos stambesnių objektų statybos sutartyse, kadangi padeda užtikrinti užsakovui galimybę atlikti vykdomų darbų priežiūrą ir kontrolę.

Užsakovui vykdyti rangovo atliekamų darbų priežiūrą ir kontrolę padeda kiti statybų proceso dalyviai. LR CK 6.690 str. 1 d. yra nurodyta, kad užsakovui vykdant savo pareigas bei įgyvendinant teises, susijusias su statybos priežiūra ir kontrole, taip pat dalyvauja projektuotojas ir kitos institucijos (inžinierius, konstruktorius, konsultantas ir kt.). Projektuotojo teisės ir pareigos, susijusios su statybos priežiūra ir kontrole, nustatomos užsakovo ir projektuotojo bei kitų institucijų sudarytoje sutartyje, taip pat statybos rangos sutartyje. Pastebėtina, kad užsakovas dažnai neturi specialių statybos žinių, todėl jam įgyvendinti rangovo priežiūrą ir kontrolę gali būti sudėtinga. Šią teisę užsakovui padeda įgyvendinti užsakovų samdomi statybų ekspertai, specialistai, su kuriais užsakovas gali sudaryti rangovo darbų priežiūros ir

⁶⁶⁵ Sidabrinėje knygoje egzistuoja analogiška nuostata tik šią savo teisę tiesiogiai įgyvendina užsakovas. Tačiau pažymėtina, kad pagal FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 7.6 punktą, neatsižvelgdamas į joki ankstesnį bandymą arba patvirtinimą, inžinierius gali nurodyti rangovui: (a) pašalinti iš statybvietės ir pakeisti bet kokią įrangą arba medžiagas, neatitinkančias sutarties, (b) pašalinti arba perdaryti bet koki sutarties neatitinkantį darbą, ir (c) atlikti bet koki darbą, kuris skubiai būtinas darbų saugai, arba įvykus nelaimingam atsitikimui, arba dėl nenumatomo įvykio, arba dėl kitų priežasčių. Sidabrinėje knygoje tokia teisė yra numatyta užsakovui. Nors užsakovas ir turi teisę prižiūrėti atliekamus statybos darbus, tačiau tai nėra jo pareiga. Pareiga tinkamai atlikti darbus yra numatyta rangovui, o užsakovas tik gali padėti ją įgyvendinti. Atsižvelgiant į tai, net jei ir buvo anksčiau inžinieriaus ar užsakovo nurodyta, jog tarpiniai darbai buvo atlikti tinkamai, tačiau vėliau paaiškėjus tokiems trūkumams, būtent rangovo atsakomybė yra pašalinti tokius trūkumus, užtikrinant tinkamą savo prisiimtų įsipareigojimų įvykdymą.

kontrolės paslaugų sutartis. Pažymėtina, jog sudėtingiems statiniams yra privaloma projektuotojų autorinė priežiūra, taip pat yra nustatyti atvejai, kada parengtiems projektams yra privaloma projektuotojų parengtų projektų ekspertizė⁶⁶⁶.

Analizuojant LR CK 6.689 str. 4 d. ir LR CK 6.690 str. 1 d. yra svarbi LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartyje civilinėje byloje *J. Jankausko ir V. Petraškevičiaus tikroji ūkinė bendrija „Vikensta“ v. UAB „Skala“*, Nr. 3 3K-3-135/2006, kat. 52.3; 44.6⁶⁶⁷. LAT nustatė, kad statybos defektų priežasčių ekspertizės išvadoje nurodytos pagrindinės defektų priežastys – nukrypimas nuo projekto. Nukrypimas nuo projekto įvyko užsakovo pageidavimu. Šioje vietoje LAT pažymėjo, kad tokių užsakovo pageidavimų pasekmės tenka rangovui, nes jis turėjo įspėti užsakovą, o to nepadaręs, atsako už darbo trūkumus (LR CK 6.659 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 2 dalis). Rangovas privalo prisiimti atsakomybę už užsakovo daromus projekto pakeitimus, o matydamas, kad tai gali pakenkti statybos darbų kokybei, nedelsiant apie tai informuoti užsakovą ir sustabdyti darbus⁶⁶⁸. LAT atkreipė dėmesį, kad būtina atsižvelgti, kad nors rangovas ir yra atsakingas už

⁶⁶⁶ Statybos įstatymo 29 str. 1 d. yra nurodyta, kad ypatingo statinio ir statinio, įrašyto į Valstybės investicijų programą, projektų ekspertizė yra privaloma, išskyrus atvejus, kai pastatai atnaujinami (modernizuojami) pagal Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos patvirtintus tipinius statinių projektus, pritaikytus konkrečioms atnaujinamiems (modernizuojamiems) pastatams, arba pagal projektus, parengtus naudojant Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos patvirtintus tipinius konstrukcinius elementus. Ar kultūros paveldo statinių tvarkomųjų statybos darbų projektų ekspertizė yra privaloma, nustato Vyriausybės įgaliota institucija kartu su Kultūros ministerija.

⁶⁶⁷ Trumpai apie bylos esmę ir reikšmingas aplinkybes: tarp šalių buvo sudaryta statybos rangos sutartis. Po darbų atlikimo atsirado namo defektų. Teismo statybinės ekspertizės metu nustatyta: statant namą buvo nukrypta nuo projekto, tai lėmė defektų atsiradimą; defektų name galėjo atsirasti dėl darbų, kuriuos vykdė UAB „Skala“; projektas pakeistas savavališkai, neturint projekto konstruktoriaus leidimo, nebuvo atlikta namo projekto ekspertizė; namo statybos neprižiūrėjo techninės priežiūros atstovas. Be to, pats ieškovas buvo statybos techninis prižiūrėtojas. LAT pažymėjo, jog CK 6.695 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad rangovas atsako užsakovui už nukrypimus nuo norminių statybos dokumentų reikalavimų, taip pat už tai, kad nepasiekė šiuose dokumentuose ar sutartyje numatytų statybos darbų rodiklių. Projektuotojai, techninis prižiūrėtojas atsako už defektus, jeigu jie atsirado dėl jų sutartimi su rangovu nustatytos pareigos neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, arba iš delikto – Statybos įstatymo 26 straipsnio, Reglamento STR 1.09.03:1997 netinkamo vykdymo. Nustačius statinio defektus, rangovo, projektuotojo ar techninio prižiūrėtojo atsakomybei reikšminga kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti defektų atsiradimo priežastis ir sieti šias priežastis su atsakingų už defektus asmenų neatliktais ar netinkamai atliktais veiksmais. Todėl, nustatant rangovo atsakomybę, yra svarbu įvertinti ir kitų asmenų, dalyvaujančių statyboje atsakomybės ribas.

⁶⁶⁸ Tačiau LAT, vadovaudamasis LR CK 6.259 straipsnio 1 dalimi nurodė, kad tokia rangovo, kaip statybos verslu užsiimančio subjekto, atsakomybė gali būti sumažinta, nes LR CK 6.689 straipsnio 1 dalyje nustatyta užsakovo teisė kontroliuoti ir prižiūrėti atliekamus statybos darbus, be to, ieškovas pats buvo techninis statybos prižiūrėtojas (LR CK 6.689 straipsnio 4 dalis).

darbų kokybę, tačiau statybų procese ir statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose daug įsipareigojimų turi ir užsakovas. Jei užsakovui yra įstatymu nustatyta pareiga turėti techninį prižiūrėtoją, kuris padeda užsakovui kontroliuoti ir prižiūrėti rangovo darbus, būtina įvertinti tokio asmens neturėjimo pasekmes. O šiuo atveju netgi pats užsakovas buvo techniniu prižiūrėtoju, tai yra, profesionaliu statybų proceso dalyviu, kuris galėjo ir turėjo numatyti tokias projekto pakeitimo pasekmes.

LAT taip pat atkreipė dėmesį ir į tai, jog paties užsakovo pageidavimu, neatlikus atitinkamos techninės ekspertizės, buvo nukrypta nuo projekto, tačiau ir pats rangovas neįspėjo dėl galimų pasekmių ir įvykdė užsakovo pageidavimą, todėl už pasekmes atsako jie abu. LAT nustatė, kad už garantiniu laikotarpiu išaiškėjusius defektus atsako tiek ir rangovas, tiek ir užsakovas, jiems neįgyvendinus informavimo pareigos⁶⁶⁹.

Autoriaus nuomone, teismo nurodytas rangovo atliktas pareigos įspėti pažeidimas yra laikytinas daugiau formaliu pažeidimu, turint omenyje užsakovo profesionalumą ir elgesį statybų procese, todėl abiejų šalių padaryti pažeidimai pareigos informuoti kontekste nėra adekvatūs. Iš bylos faktinių aplinkybių matyti, kad pats užsakovas yra statybų specialistas ir numatė (turėjo numatyti), kad galutinis rezultatas, kurio tikisi užsakovas, gali būti nepasiektas, todėl rangovo įspėjimas būtų daugiau tik formalaus pobūdžio. Žinoma, rangovas privalo atsakyti už atliekamus darbus ir, matydamas, kad galutinis rezultatas gali būti su defektais, privalėjo stabdyti darbų atlikimą. Šiuo atveju daug didesnę vaidmenį atlieka ne pareigos bendradarbiauti elementas – pareiga įspėti, bet rangovo, kaip profesionalo, pareiga apskritai užtikrinti atliekamų darbų kokybę. Tiesa, galutinis sprendimas byloje, kuriuo paskirstyta šalių atsakomybė, vertintinas teigiamai. Apibendrinant, teigti, kad rangovas būtų galėjęs išvengti atsakomybės, jei būtų vykdęs savo pareigą įspėti apie galimus kokybės trūkumus, yra neadekvatu, palyginus su tuo, kad užsakovas

⁶⁶⁹ Šioje byloje LAT sumažino iš rangovo priteistiną sumą, konstatuodamas, kad tais atvejais, kai užsakovas savo iniciatyva nukrypo nuo projekto, o pagal norminius aktus statinio techninę priežiūrą ir kontrolę vykdė jo atstovas, rangovo atsakomybė už defektus gali būti mažinama (LR CK 6.689 straipsnio 4 dalis).

netinkamai bendradarbiavo prižiūrint ir kontroliuojant rangovą ir net pažeidė viešosios teisės nustatytus reikalavimus.

Pastebėtina, kad ne tik Lietuvos teisėje yra aktuali užsakovo vykdoma rangovo kontrolė ir priežiūra. Pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje jau seniai yra suformuluota taisyklė, kad užsakovas, kuris privalo paskirti architektą darbų priežiūrai, privalo tai atlikti be nepagrįsto atidėliojimo ir pan.⁶⁷⁰ Jei užsakovui yra numatyta pareiga aktyviai vykdyti rangovo atliekamų darbų priežiūrą, užsakovas arba jo atstovai privalo aktyviai dalyvauti statybų procese.

Pažymėtina, kad ir pagal DCFR, užsakovas, pastebėjęs, jog atliekami darbai, jo nuomone, neatitinka keliamų reikalavimų, privalo apie tai įspėti rangovą. DCFR IV. C – 2:110 straipsnio „Kliento įsipareigojimas pranešti apie pastebėtus neatitikimus“ pirmame paragrafe nurodoma, kad tai iš anksto yra numatyta visų aptariamų valstybių teisėje, be to, neįgyvendinus šios pareigos, prarandama teisė reikšti reikalavimus dėl įvykdymo ir nuostolių atlyginimo⁶⁷¹.

Žinoma, užsakovo teisė kontroliuoti ir prižiūrėti rangovo atliekamus darbus yra neatsiejama nuo užsakovo teisės duoti nurodymus rangovui.

Daugelyje teisinių sistemų yra pripažįstama užsakovo teisė duoti nurodymus rangovui, vykdam sutartį, tačiau išskirtina tendencija, kad tokie nurodymai yra suvaržyti rangovo laisvės sutikti arba ne atlikti tam tikrus pakeitimus⁶⁷². Išskirtina tai, kad užsakovo teisė teikti nurodymus yra kildinama iš užsakovo pareigos tai atlikti, kadangi tokie nurodymai yra būtini tinkamam sutarties įgyvendinimui⁶⁷³.

Prancūzijos statutinė teisė nenumato galimybės užsakovui vienašališkai teikti nurodymus rangovui, tačiau tai gali atlikti architektas, esant būtinoms aplinkybėms, todėl Prancūzijos teisės doktrinoje yra pripažįstama užsakovo teisė teikti nurodymus rangovui, tiesa *communio opinis* yra ta, kad tokie

⁶⁷⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 73.

⁶⁷¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 202, p. 287.

⁶⁷² *Cit. op.* 27, p. 157.

⁶⁷³ *Ibid.*, p. 158.

nurodymai turi būti duodami ne tiesiogiai užsakovo, bet per tarpininką – architektą⁶⁷⁴.

Vokietijos statutinė teisė taip pat tiesiogiai nesuteikia teisės užsakovui duoti nurodymus rangovui. Tačiau pripažįstama, kad tais atvejais, kai duodamais nurodymais yra siekiama užtikrinti tinkamą sutarties įvykdymą, tokie nurodymai gali būti duodami⁶⁷⁵.

O Anglijos teisėje situacija yra aiški: rangovas yra visiškai laisvas vykdyti sutartį taip, kaip jis mano esant tinkama. Žinoma, jei sutartyje yra padaroma šio principo išimtis ir užsakovui yra suteikiama teisė duoti tokius nurodymus, rangovas privalo priimti ir vykdyti užsakovo nurodymus⁶⁷⁶. Pažymėtina, kad daugeliu atveju tai ir numatoma sutartyse, t. y. užsakovo pasirinktas tarpininkas gali duoti įvairių nurodymų rangovui⁶⁷⁷.

Tokiu būdu kontinentinės teisės valstybėse užsakovo teisė duoti nurodymus rangovui yra suvaržyta. Tai yra sąlygota to, kad užsakovas jau iki sutarties sudarymo dažniausiai turi pateikti rangovui visą būtiną informaciją, taip pat ir parengtą projektinę dokumentaciją, kurios pagrindu rangovas ir įgyvendina gautą užduotį. Bet kokie vėlesni nurodymai, rangovui įgyvendinant konkrečius sprendinius, gali prieštarauti rangovo pasirinkimo laisvės principui⁶⁷⁸. Atsižvelgiant į tai, tokie nurodymai yra suvaržyti. Pripažįstama, kad užsakovas, o dažniausiai jo atstovas, gali duoti specifinius nurodymus, kurie detalizuojami sudaromose sutartyse. Pirma, tokius, kurie susiję su tinkamu numatytų darbų atlikimu, priimtų sutartinių įsipareigojimų įgyvendinimu.⁶⁷⁹ Antra, tokius nurodymus, kurie detalizuoja nurodytų sprendinių įgyvendinimą⁶⁸⁰. Trečia, tokius nurodymus, kurie sąlygoja rangovo sutartinių įsipareigojimų vykdymą. Juk iš esmės nei viena statyba nebūna atlikta ir užbaigta tiksliai taip, kaip buvo numatyta pačioje pradžioje⁶⁸¹.

⁶⁷⁴ *Ibid.*, p. 158.

⁶⁷⁵ *Ibid.*, p. 158.

⁶⁷⁶ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 159.

⁶⁷⁷ *Ibid.*, p. 161.

⁶⁷⁸ *Ibid.*, p. 160.

⁶⁷⁹ *Ibid.*, p. 163.

⁶⁸⁰ *Ibid.*, p. 164.

⁶⁸¹ *Ibid.*, p. 164.

Dažniausia nurodymų pateikimo situacija yra susijusi su architektų duodamais nurodymais, kas gali sukelti skaudžių teisinių pasekmių užsakovui, nes rangovas nebus laikomas atsakingu prieš užsakovą už pagal užsakovo nurodymu atliktus darbus⁶⁸². DCFR IV. C – 2:107 straipsnio „Kliento nurodymai“ pirmame paragrafe yra nurodoma, kad paslaugų teikėjas privalo laikytis visų savalaikių kliento nurodymų dėl paslaugos atlikimo su sąlyga, kad nurodymai: (a) yra sutarties dalis arba yra nurodyti bet kokiame dokumente, į kurį nukreipia sutartis, arba (b) yra rezultatas, įgyvendinant sprendimus, suteiktus klientui pagal sutartį; arba (c) yra nuo pradžių suteiktų abiem šalims realizavimo pasirinkimų rezultatas. Tokiu būdu siūlomas kompromisinis variantas suteikia užsakovui teisę duoti nurodymus, tačiau šių nurodymų davimo atvejai yra griežtai reglamentuoti, kad nebūtų peržengtos pradinio susitarimo ribos ir rangovui nebūtų sudaryta nepagrįstų kliūčių įvykdyti sutartį⁶⁸³.

Pripažįstama, kad užsakovo teisė duoti nurodymus rangovui yra kilusi iš prezumpcijos, jog tokie nurodymai sąlygos naudą užsakovui, kuri suteikia užsakovui galimybę pažymėti, patikslinti, nubrėžti, pataisyti, sustiprinti ir netgi pakeisti jo lūkesčius per materializacijos procesą⁶⁸⁴. Tačiau tai taip pat yra naudinga ir rangovui. Visose analizuojamose teisinėse sistemose, t. y. Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje, žinoma, su tam tikrais nežymiais skirtumais, tokie nurodymai suteikia galimybę detalizuoti pateiktą projektinę dokumentaciją, kas tik palengvina rangovui patikėtos užduoties įvykdymą⁶⁸⁵.

⁶⁸² *Cit. op.* 202, p. 316.

⁶⁸³ Tokių nurodymų davimo teisinės pasekmės taip pat yra aptariamoms. To paties straipsnio antrajame paragrafe nurodoma, jei paslaugos teikėjas neįvykdo vienos ar daugiau prievolių pagal IV. C – 2:105 (Pareigos, susijusios su kompetencija ir vykdymu) arba IV. C. – 2:106 (Įsipareigojimas pasiekti rezultata), kurią paslaugų teikėjas privalėjo vykdyti pagal paragrafą (1), paslaugų teikėjas neatsako pagal tuos straipsnius su sąlyga, jei klientas buvo tinkamai įspėtas pagal IV. C – 2:108 (Paslaugos teikėjo sutartinis įsipareigojimas perspėti). Trečiajame paragrafe papildomai nurodoma, jeigu paslaugos teikėjas mano, jog nurodymas patenka po paragrafu (1) kaip sutarties pakeitimas pagal IV. C – 2:109 (Paslaugų sutarties vienpusis pakeitimas), paslaugų teikėjas atitinkamai privalo įspėti klientą. Jei klientas tada panaikina nurodymą be nepagrįsto vėlavimo, paslaugų teikėjas turi laikytis nurodymo ir nurodymas galioja kaip sutarties pakeitimas.

⁶⁸⁴ *Cit. op.* 27, p. 167.

⁶⁸⁵ *Ibid.*, p. 168.

Papildomai pasakytina, kad nei Anglijoje, nei Vokietijoje ar Prancūzijoje nėra numatyta pareiga užsakovui atlikti darbų patikrinimą. Visose valstybėse numatoma tokia užsakovo teisė, tačiau tai yra įprasta praktika didelės apimties projektuose (Prancūzijoje visose statybose tai yra architekto pareiga)⁶⁸⁶. Apibendrintai galima teigti, kad nors Lietuvoje ir yra nustatytas pasyvus užsakovo dalyvavimas, kontroliuojant ir prižiūrint rangovo atliekamus statybos darbus, tačiau ši teisė, autoriaus nuomone, tam tikrais aptartais atvejais tampa pareiga, kurią užsakovas privalo įgyvendinti. Pavyzdžiui, užsakovui akivaizdžiai matant, kad rangovas veikia neteisėtai, arba tuomet, kai užsakovas teisės aktų numatytais atvejais privalo samdyti trečiuosius asmenis ir tokia kontrolė bei priežiūra yra trečiųjų asmenų pareiga, pavyzdžiui, projekto vykdymo priežiūrą⁶⁸⁷ atliekančių architektų ar techninę priežiūrą⁶⁸⁸ atliekančių techninių prižiūrėtojų. Nurodyti asmenys, kontroliuodami rangovo atliekamus darbus, privalo daryti įrašus statybos darbų žurnale. Bet kuriuo atveju, užsakovas bus laikomas pažeidusiu pareigą bendradarbiauti, jei neįspės rangovo apie pastebėtus pažeidimus ar netinkamą darbų atlikimą, juolab jei apie atitinkamus rangovo pažeidimus užsakovą informuoja pasamdyti konsultantai (projektuotojai, techniniai prižiūrėtojai), nes pareiga įspėti, kaip pareigos bendradarbiauti elementas, egzistuoja net ir tais atvejais, kai užsakovas turi tik atliekamų statybos darbų kontrolės ir priežiūros teisę, o ne pareigą.

⁶⁸⁶ *Cit. op.* 202, p. 354.

⁶⁸⁷ Vadovaujantis Statybos įstatymo 31 str. 1 d., statant, rekonstruojant, kapitališkai remontuojant ypatingą statinį ar statinį saugomoje teritorijoje, jo projekto vykdymo priežiūra yra privaloma, išskyrus atvejus, kai pastatai atnaujinami (modernizuojami) pagal Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos patvirtintus tipinius statinių projektus, pritaikytus konkrečioms atnaujinamiems (modernizuojamiems) pastatams.

⁶⁸⁸ Vadovaujantis Statybos įstatymo 30 str. 1 d., statinio (išskyrus nesudėtingą) statybos techninę priežiūra yra privaloma. Šis reikalavimas netaikomas atliekant statinio paprastąjį remontą.

3.6. Pareiga laiku atlikti darbus

Statybos darbų atlikimas laiku dažnai turi ypač didelę reikšmę statybos rangos sutarties šalims. Kokie šalių bendradarbiauti pareigos elementai vykdant sutartį padeda užtikrinti tinkamą statybos darbų atlikimą laiku? Siekiant atsakyti į šį klausimą, toliau detaliau bus analizuojamas pareigos bendradarbiauti principo vaidmuo, užtikrinant darbų atlikimą laiku.

3.6.1. Darbų atlikimo terminų nubrėžimas

Natūralu, kad sudarydamos sutartį šalys nustato darbų pradžios ir pabaigos laiką. Tam, kad darbai būtų atlikti laiku ir darbų atlikimo vykdymo laiką būtų galima kontroliuoti, užsakovai dažnai pageidauja ir tarpinių darbų atlikimo terminų nustatymo⁶⁸⁹.

LR CK 6.652 str. 1 d. nurodoma, kad rangos sutartyje nustatoma darbų pradžia ir pabaiga. Šalys taip pat gali nustatyti atskirų darbų atlikimo terminus (tarpiniai terminai). Tarpinių darbų atlikimo terminų nustatymas statybos rangos sutartyse yra sąlygotas statybos darbų sudėtingumo ir to, kad statybos rangos darbai užtrunka ilgą laiką. Praktikoje yra žinoma atvejų, kai nustatomos darbų proceso sąlygos ar rangovo programa⁶⁹⁰. Darbų atlikimo terminas statybos rangos sutartyse dažnai įvardijamas esmine sąlyga, už kurios pažeidimą užsakovas turi teisę nutraukti sutartį, tačiau tai nėra esminė sutarties sąlyga ir, kaip pažymi S. Mitkus, sutartyje nenurodžius jos įvykdymo termino pripažįstama, jog ji turi būti įvykdyta per protingą terminą⁶⁹¹. LR CK nenurodo

⁶⁸⁹ UNCITRAL Vadove pažymima, jog sudarytoje sutartyje privalo būti aiškiai apibrėžti terminai, kada statybos turi prasidėti ir kada rangovas privalo užbaigti pradėtus darbus. Statybos darbų pabaiga gali būti apibrėžta tiek nuoroda į kalendorinę datą, tiek tam tikru laiko periodu. Jei statyba yra baigiama kalendorine data, rekomenduojama sutartyje nustatyti atvejus, kada ši data gali būti nukeliama, ir nurodomi kriterijai, apibrėžiantys atidėjimo ilgumą. *Cit. op.* 15, p. 113.

⁶⁹⁰ Tačiau tokios programos pažeidimas, net ir pagal Anglijos teisę nelaikomas esminiu sutarties pažeidimu, jei nėra pažeidžiami nustatyti darbų atlikimo terminai. Daugiau apie tai: MURDOCH, John, MOSEY, David. *Butterworth's Building and Engineering Contracts: a Construction Practitioner's Guide*. London: Butterworth & Co (Publishers) Ltd, 1994, p. 35.

⁶⁹¹ *Cit. op.* 385, p. 135.

kriterijų, kuriais remiantis turėtų būti nustatomas protingas terminas, kadangi tai yra ne teisės, o fakto klausimas. Protingas terminas turi būti nustatomas kiekvieną kartą atsižvelgiant į visas faktines aplinkybes. Šis terminas reiškia ne „rytoj iš ryto“ arba kiek įmanoma greičiau, bet laiko tarpą, kurio normaliomis aplinkybėmis reikėtų rūpestingam ir pareigingam subjektui⁶⁹².

Darbe analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių bendrosiose sąlygose taip pat yra akcentuojami darbų pradžios ir pabaigos terminai. FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 8.1 punkte „Darbų pradžia“ nustatoma, kad inžinierius, nuroydamas datą, privalo informuoti rangovą apie darbo pradžią ne vėliau kaip prieš 7 dienas. Jeigu konkrečiose sąlygose nenurodyta kitaip, darbo pradžia nustatoma per 42 dienas, rangovui gavus akcepto raštą⁶⁹³. Rangovas turi pradėti vykdyti darbus kuo greičiau, kaip tai praktiškai įmanoma, po darbo pradžios, ir toliau turi veikti taip, kad darbai būtų vykdomi tinkama sparta ir neuždelsiant⁶⁹⁴. Pastebėtina, kad darbų pradžios terminas siejamas su inžinieriaus arba užsakovo nurodymu dėl to, kad rangovui, norint pradėti darbus, reikia suteikti statybvietę. Kaip matyti, vėlgi yra svarbu, kad abi šalys tinkamai vykdytų savo įsipareigojimus: kai yra sudaromos sąlygos pradėti rangos darbus, tuomet kita šalis ir išsiunčia pranešimą, o rangovas įgyja pareigą atlikti darbus laiku, t. y. už darbų atlikimą laiku atsakomybė nustatoma rangovui.

Be FIDIC modelinių sutarčių sąlygų, ir kitose, ypač Anglijoje naudojamų modelinių sutarčių sąlygų nuostatose darbų pabaigimas yra aiškiai išreikšta sąlyga⁶⁹⁵. Pastebėtina, kad Anglijos teismai yra pademonstravę ryškų nenorą priimti prielaidą, kad statybos sutartys yra lengvai veikiamos įvykių, kurie daro poveikį darbų užbaigimui laiku. Tose sutartyse, kur nėra aiškiai nurodomas

⁶⁹² KROL, Hohn J. P. *Construction contract law*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1993, p. 33.

⁶⁹³ Iš esmės analogiška nuostata yra nustatyta ir Sidabrinės knygos bendrųjų sąlygų 8.1 punkte, tačiau pranešimą apie darbų pradžią teikia užsakovas, o darbų pradžia nustatoma nuo sutarties sudarymo. Tokiu būdu FIDIC modelinių sutarčių sąlygose darbų pradžia nustatoma terminu, tačiau taip pat svarbus vaidmuo suteikiamas inžinieriui, užsakovui, nes būtent jis nurodo rangovui, kada pradėti darbus.

⁶⁹⁴ Pastebėtina, kad pagal Anglijos teismų praktiką rangovui net ir atliekant darbus sparčiau nei tai numatyta sutartyje, jis privalo ir toliau darbus tęsti pakankama sparta ir neturi teisės jų sulėtinti (*Hounslow v Twickenham Garden Developments*). Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 185.

⁶⁹⁵ *Cit. op.* 42, p. 647.

darbų užbaigimo terminas, nustatoma, kad darbai turi būti užbaigti per pagrįstą laiko tarpą⁶⁹⁶.

Kadangi darbų atlikimo terminai priklauso nuo to, kaip greitai rangovas atliks darbus, LR CK 6.652 str. 2 d. yra nustatyta bendroji taisyklė, kad rangovas atsako ir už darbų pradžios ar pabaigos termino, ir už tarpinių terminų pažeidimą, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato ko kita. Atsižvelgiant į tai, kad rangovas yra atsakingas už rangos darbų atlikimo terminų laikymąsi, prieš sudarydamas rangos sutartį jis turi pareigą visapusiškai įvertinti, ar spės atlikti darbus, nurodytais terminais.

Tarpinių terminų laikymasis ypač aktualus ilgo vykdymo sutartyse, o tokios sutartys dažnai sudaromos pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas. FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra pritaikytos stambių objektų statybai, todėl visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 8.2 punkte „Baigimo laikas“ yra nurodoma, kad rangovas privalo laikytis ir tarpinių darbų atlikimo terminų⁶⁹⁷.

Kaip yra pažymėjusi LAT Civilinių bylų skyriaus kolegija 2007 m. gruodžio 4 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Polikopija“ v. J. B. reklamos paslaugų įmonė „Era“ ir J. B.*, Nr. 3K-3-530/2007, kat. 52.3; 114.11, viena iš esminių rangos sutarties sąlygų pripažįstamas šalių susitarimas dėl darbų atlikimo terminų. Rangovas, vykdydamas sutartį, turi darbus atlikti iki sutartyje nustatyto termino pabaigos. Kita vertus, rangovas, specializuodamasis statybos (šiuo atveju – patalpų vidaus apdailos) darbų srityje, jau sutarties sudarymo etape turi realiai įvertinti savo pajėgumus, konkretaus objekto specifiką ir kitus galimus faktorius (pavyzdžiui – metų laiką ir su tuo susijusius statybos darbų proceso galimus ypatumus), kad nesuklaidentų užsakovo. Jeigu sutarties

⁶⁹⁶ *Ibid.*, p. 648.

⁶⁹⁷ Kaip nurodoma minėtame punkte, rangovas privalo baigti visus darbus ir kiekvieną grupę per darbų arba grupės (atsižvelgiant į situaciją) baigimo laiką, įskaitant: (a) atliekamus baigiamuosius bandymus ir (b) visą sutartyje nurodyto darbo užbaigimą; to reikalaujama, kad darbai arba jų grupė būtų laikoma baigta perimant juos pagal 10.1 punktą [*Darbų ir Grupių perėmimas*]. Jei rangovas nesilaiko šio reikalavimo, tuomet jis privalo mokėti užsakovui netesybas, kurios yra numatytos visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 8.7 punkte „Kompensacija už uždelsimą“. Pažymėtina, kad vėlavimo atveju, kol nėra baigiami darbai, užsakovas gali reikalauti tik tokios kompensacijos ir tokios kompensacijos mokėjimas neatleidžia rangovo nuo įsipareigojimo baigti darbus arba nuo kitų pareigų, įsipareigojimų arba atsakomybės pagal sudarytą sutartį.

vykdymo metu iškyla kliūčių, trukdančių tinkamai ir laiku įvykdyti sutartį, rangovas privalo imtis visų nuo jo priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti bei taip įgyvendinti LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtintą imperatyvią įstatyminę statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) sutarties vykdymo metu pareigą⁶⁹⁸.

Tokiu būdu LAT, vadovaudamasis LR CK 6.691 įtvirtinta pareiga bendradarbiauti, pažymėjo, kad rangovas yra atsakingas už sutarties įvykdymą laiku, tačiau tai ir taip yra rangovo pareiga, vadovaujantis LR CK 6.652 str. 2 d.⁶⁹⁹ Šioje byloje LAT neįvertino to, kiek rangovo pareiga laiku atlikti darbus priklauso ir nuo užsakovo veiksmų. Pats užsakovas privalo bendradarbiauti su rangovu, jei siekia, kad sutartis būtų įvykdyta laiku ir tinkamai.

Deja, Lietuvoje nėra detaliai analizuota tai, kada užsakovas laikomas tinkamai įvykdžiusiu pareigą bendradarbiauti, tačiau užsienio teisės doktrinoje yra plačiai analizuojamas vėlavimo aplinkybių klausimas, kuriame akcentuojama, kad tam tikrais atvejais rangovas negali būti laikomas atsakingu už darbų atlikimo terminus.

3.6.2. Darbų atlikimo vėlavimas: priežastys ir prevencinės priemonės

Darbų vėlavimą gali sukelti įvairios priežastys. Esant darbų vėlavimui, yra svarstomas darbų įvykdymo laiko pratęsimo klausimas, kuris dažnai būna komplikuoatas dėl to, kad konkretus darbų užbaigimo laikas nėra numatytas, taip pat dėl kitų įvairių priežasčių⁷⁰⁰. Tokiais atvejais gali būti susiduriama su

⁶⁹⁸ Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai neskyrė pakankamai dėmesio nustatyti, kaip kuri iš šalių vykdė pareigą bendradarbiauti vykdant statybos rangos sutartį. Apeliacinės instancijos teismo išvada dėl sutarties termino kaip neprotingai trumpo padaryta hipotetiškai, t. y. nepagrįsta įrodymais, be to, pastarąją aplinkybę įrodyti privalėtų rangovas (atsakovas), o esant poreikiui, į klausimą, ar sutartyje suderinti darbai technologiškai galėjo būti atlikti per joje nustatytą terminą, galėtų padėti atsakyti ekspertai.

⁶⁹⁹ Pritaikant atsakomybę dėl pareigos bendradarbiauti pažeidimo, akivaizdu, kad nebuvo atliktas pagrįstumo ir būtinumo testas.

⁷⁰⁰ Pirma, dėl įvykių, susijusių su užsakovo išsipareigojimų atlikimo rizika, pagal kurį sutartis numato, kad sutarties administratorius privalo suteikti papildomą terminą sutarties įvykdymui, o šis to neatliko. Antra, šalys turi teisę pratęsti vykdymo terminą, bet to negali įgyvendinti, nes nėra numatytas galutinio įvykdymo terminas, kurio atžvilgiu gali būti taikomas pratęsimas. Trečia, praleidus įvykdymo terminą

problemomis nustatant, kiek laiko yra būtina suteikti darbų užbaigimui. Atsižvelgiant į tai, daugelis šiuolaikinių modelinių sutarčių formų jau numato atvejus, kai įvykdymo terminas gali būti pratęsimas, taip pat nustatoma atsakomybė už vėlavimą⁷⁰¹.

Darbų vėlavimo priežastys gali būti susijusios tiek su rangovo, tiek su užsakovo veikimu ar neveikimu, t. y. gali konkuruoti įvairios darbų atlikimo vėlavimo priežastys, dėl ko tampa sudėtinga nustatyti, kuri iš šalių yra atsakinga už įvykdymo vėlavimą. Atsižvelgiant į tai, labai svarbu, kad šalys imtųsi prevencinių priemonių ir bendradarbiautų, bandydamos išvengti aplinkybių, sukeliančių darbų vėlavimą⁷⁰². Bendrosios teisės sistemos valstybėse tokios darbų vėlavimo priežasčių konkuravimo taisyklės yra formuojamos teismų praktikoje⁷⁰³. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse bendroji taisyklė nustato, kad vėlavimas yra rangovo atsakomybė, tačiau teisės aktuose ir sutartyse taip pat nustatomi atvejai, kai atsakomybę už vėlavimą turi prisiimti užsakovas⁷⁰⁴. Tai nustato teismai, vertindami konkrečias aplinkybes⁷⁰⁵.

Gali būti išskiriamos šios darbų vėlavimo grupės. Pateisinamas vėlavimas (vėlavimas, kurio riziką prisiima užsakovas ir kuris suteikia rangovui teisę į darbų atlikimo termino pratęsimą) ir nepateisinamas vėlavimas (kurio riziką prisiima rangovas, kuris nesuteikia rangovui teisės reikalauti atlikimo termino pratęsimo ir kai užsakovas turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo); kompensuojamas vėlavimas (suteikiantis užsakovui teisę reikalauti nuostolių

ir neapibrėžus naujo termino. Ketvirta, net ir pačioje sutartyje gali būti nenumatytas sutarties ar darbų vykdymo terminas. PICKAVANCE, Keith. Calculation of a reasonable time to complete when time is at large. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 168.

⁷⁰¹ *Ibid.*, p. 171.

⁷⁰² Daugiau apie darbų vėlavimo prevenciją žiūrėti: EGGLESTON, Brian. *Liquidated Damages and Extensions of Time in Construction Contracts*. Second edition. Oxford: Blackwell Science, 1997, p. 80–83.

⁷⁰³ Išskiriamos įvairios taisyklės: Devin's kriterijus, įrodinėjimo naštos kriterijus, dominuojančio įvykio kriterijus, deliktinis sprendimas, „dėl to“ kriterijus, Malamison kriterijus. Daugiau apie tai: Di PAOLA, Luigi. Concurrent delays. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 375–378.

⁷⁰⁴ Tai yra tie atvejai, kai užsakovas neįvykdo savo įsipareigojimų arba netinkamai bendradarbiauja su rangovu. Pavyzdžiui, laiku nepateikia darbų atlikimui būtinų brėžinių, leidimų ir pan.

⁷⁰⁵ *Cit. op.* 703, p. 380.

atlyginimo iš rangovo) ir nekompensuojamas vėlavimas (nesuteikiantis teisės užsakovui reikalauti iš rangovo nuostolių atlyginimo)⁷⁰⁶. Pateisinamas vėlavimas gali būti kompensuojamas arba nekompensuojamas, o nepateisinamas vėlavimas gali būti tik nekompensuojamas⁷⁰⁷.

Šalys, įgyvendindamos pareigą bendradarbiauti privalo viena kitą ne tik informuoti apie aplinkybes, sukėlusias vėlavimą, bet taip pat abi šalys privalo imtis priemonių tam, kad šios aplinkybės būtų pašalintos. Tai reiškia, kad šalys privalo imtis prevencinių veiksmų. Kai kurie autoriai, analizuodami darbų atlikimo vėlavimo klausimus, netgi išskiria savarankišką prevencijos principą⁷⁰⁸.

Analizuojant prevencijos principą ir pareigos bendradarbiauti principą, yra paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Skadas“ v. UAB „Lietmedis“*, Nr. 3K-3-325/2004, kat. 39.6.1; 47.1. Šioje byloje LAT nurodė, kad tuomet, kai rangovas atlieka darbus neapdairiai lėtai ar nerūpestingai, tokie kalti rangovo veiksmai nėra pateisinami. Atitinkamai rangovas privalo bendradarbiauti su užsakovu, informuoti užsakovą apie sutarties vykdymo eigą, įspėti apie aplinkybes, trukdančias laiku ir tinkamai užbaigti darbus.

⁷⁰⁶ *Ibid.*, p. 375.

⁷⁰⁷ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 373–385. Taip pat apie konkuruojančias aplinkybes daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 371, p. 281–286.

⁷⁰⁸ Pavyzdžiui, profesorius D. Jonesas, išskirdamas vadinamąjį prevencijos principą, pateikia tokias pagrindines šio principo nuostatas:

- užsakovas netenka teisės reikalauti nuostolių atlyginimo, jei vėlavimas yra sukeltas jo paties ar jo atstovo kaltės, nebent sutartyje yra aiškiai suformuluota laiko pratęsimo sąlyga, kuri suteikia teisę suteikti laiko pratęsimą tais atvejais, kai vėluojama dėl užsakovo veiksmų ar neveikimo, ir pratęsimas buvo suteiktas teisėtai;

- teismai nesvarsto nuostolių dėl vėlavimo paskirstymo tais atvejais, jei atlikimo vėlavimas yra sukeltas bent dalinio užsakovo įsipareigojimų vėlavimo;

- net jei rangovas ir neatlieka įsipareigojimų laiku, nesant užsakovo kaltės, tačiau užsakovas negalės reikalauti nuostolių atlyginimo tuo atveju, jei užsakovas bent dalinai yra kaltas dėl vėlavimo;

- nors užsakovas ir negalėtų dėl šio principo reikalauti iš rangovo sutartinių nuostolių atlyginimo, tačiau jis galės reikalauti iš rangovo kitų užsakovo dėl rangovo kaltės patirtų nuostolių atlyginimo.

JONES, Doug. Can prevention be cured by time bars? In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 58.

Būtent vadovaujantis prevencijos principu bendrosios teisės sistemos valstybėse yra sprendžiamas darbų vėlavimo ir jų pratęsimo klausimas, o tai reiškia, kad šalis negali pasinaudoti pačios padarytu sutarties pažeidimu⁷⁰⁹.

Vadovaujantis šiuo principu, rangovas turi teisę į darbų pratęsimo terminą tuo atveju, jei tai įvyko dėl nuo užsakovo priklausančių priežasčių, o užsakovas neturi teisės reikalauti nuostolių atlyginimo iš rangovo už darbų vėlavimą⁷¹⁰. Tačiau būtina pažymėti, kad šalys turi pareigą viena kitą informuoti ne tik apie aplinkybes, kurios gali sutrukdyti sutarties įvykdymą laiku, tačiau taip pat privalo keistis informacija ir informuoti viena kitą apie tai, kiek vėluos įsipareigojimų įvykdymas ir pan., tai padeda šalims planuoti ateities darbus, numatyti galimus finansinius nuostolius ir juos sumažinti⁷¹¹.

Taip pat šalys privalo įvertinti darbų vėlavimo pasekmes nustatydamos, ar suteikti laiko darbų užbaigimui, nutraukti sutartį ir pradėti bylinėtis, reikalaujant nuostolių atlyginimo ir pan.⁷¹² Atsižvelgiant į tai, galimybės pasinaudoti prevencijos principu yra ribotos. Modelinių sutarčių formose nustatoma, kad šalis privalo iš anksto informuoti kitą šalį apie aplinkybes, galinčias sukelti darbų vėlavimą, aptariamąs kitas sąlygas, susijusias su teise į darbų termino pratęsimą. Visa tai apriboja prevencijos principo taikymo galimybes ir šaliai neįgyvendinus pareigos informuoti, kita šalis netenka teisės remtis prevencijos principu⁷¹³. Įvertinus visa tai, šaliai, neįgyvendinus pareigos bendradarbiauti, jos reikalavimo teisės tampa ribotos.

Kaip minėta, labai dažnai pasitaiko atvejų, kai vėlavimą sukelia kelios aplinkybės (yra keletas priežasčių). Tai apsunkina vėlavimo pasekmių vertinimą⁷¹⁴. Kai vėlavimą sukelia kelios aplinkybės, susiduriama su vėlavimo

⁷⁰⁹ WINSER, Crispin. Shutting Pandora's box: the prevention principle after *Multiplex v Honeywell*. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 7, p. 512.

⁷¹⁰ Precedentas suformuotas byloje *Holme v Guppy*. Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 512.

⁷¹¹ *Cit. op.* 708, p. 63.

⁷¹² Daugiau apie darbų vėlavimo pasekmes žiūrėti: CARNELL, Nicholas J. *Causation and Delay in Construction Disputes*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2005, p. 232–270.

⁷¹³ Įspėjimo reikšmė plačiau diskutuota po sprendimo priėmimo byloje *Multiplex v Honeywell*. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 709, p. 520.

⁷¹⁴ Pavyzdžiui, tampa sunku priimti sprendimą, ar rangovui turi būti suteikiamas papildomas laikas įvykdymui, ar rangovas privalo atlyginti užsakovo nuostolius.

aplinkybių konkurencija, kuri yra labai retai analizuojama praktikoje⁷¹⁵. Juk paprasčiau yra pasirinkti lengviausią kelią – priimti sprendimą sureikšminant vieną iš aplinkybių, neatsižvelgiant į įvairių aplinkybių priežastingumą. Todėl vertėtų detaliau paanalizuoti vėlavimo aplinkybių konkurenciją, juolab kad tam tikros aplinkybės gali būti susiklosčiusios dėl abiejų šalių tinkamai įgyvendinant pareigą bendradarbiauti.

Statybos teisės asociacija⁷¹⁶ konkuruojančiomis aplinkybėmis siūlo laikyti tik tas aplinkybes, kurios atsiranda tuo pačiu metu – viena užsakovo rizika, kita rangovo rizika. Be to, konkuruojančiomis aplinkybėmis galima laikyti tik tokias aplinkybes, kurios viena nuo kitos nepriklauso⁷¹⁷. Nustačius, kad egzistuoja tikra aplinkybių konkurencija, rangovas visada turi teisę į vykdymo termino pratęsimą, o užsakovas galės reikalauti nuostolių atlyginimo tik tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad aplinkybių konkuravimas neegzistuoja ir vėlavimą sukėlė aplinkybė, kurios riziką prisiėmė rangovas⁷¹⁸.

Taip pat išskiriamos viena paskui kitą einančios aplinkybės, kurios nėra konkuruojančios aplinkybės tiesiogine prasme⁷¹⁹. Nurodoma, kad nustatant, ar šalis turi teisę į nuostolius ir laiko pratęsimą, turi būti nustatoma, ar pirminė vėlavimą sukėlusio aplinkybė galėjo sukelti kritinį atsilikimą ar kitų aplinkybių atsiradimą ar jų reikšmės išaugimą, dėl ko nebuvo pasiektas įvykdymas laiku⁷²⁰. Paralelinės aplinkybės yra tokios aplinkybės, dėl kurių atsiradimo riziką yra prisiėmusi viena šalis⁷²¹. Nors pagrindinių aplinkybių, sukeliančių įsipareigojimų neįvykdymą laiku, paieška yra labai svarbi ir jas būtina identifikuoti, nustatant atsakingą šalį, tačiau būtina turėti omeny, kad darbų

⁷¹⁵ TOBIN, Paul. Concurrent and sequential causes of delay. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 143. Apie sąlygų konkuravimą darbų atlikimo vėlavime taip pat plačiau žiūrėti: MASTRANDEA, Franco. Concurrent causation in construction claims. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 79–104.

⁷¹⁶ *Society of Construction Law*. Daugiau apie nurodomą šios asociacijos protokolą ir jo komentara žiūrėti: *Cit. op.* 712, p. 217–231.

⁷¹⁷ *Society of Construction Law*, Delay and Disruption Protocol (2002), paragrafas 1.4.4. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.eotprotocol.com>>.

⁷¹⁸ *Cit. op.* 715, p. 167.

⁷¹⁹ *Ibid.*, p. 144.

⁷²⁰ *Ibid.*, p. 167.

⁷²¹ Pavyzdžiui, užsakovas vėluoja pateikti rangovui darbų atlikimui būtina informaciją ir prieigą prie statybvietės. Šiuo atveju nustatant bendrą terminą, turi būti nesudedamas bendras terminas abiejų aplinkybių, o jos privalo būti įskaitomos. Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 145.

atlikimas laiku yra viena iš pagrindinių rangovo pareigų, kurios vykdymą jis privalo užtikrinti⁷²². Atsižvelgiant į tai, esant kelioms aplinkybėms, pareiga įrodyti, kad rangovas nėra atsakingas už darbų vėlavimą, tenka rangovui.

Igyvendinant prevencijos principą, FIDIC modelinių sutarčių sąlygose taip pat yra numatytas mechanizmas, kaip užsakovas galėtų kontroliuoti, ar rangovas laiku atlieka darbą, ar laiku suspės jį įgyvendinti. Tai ypač aktualu ilgai besitęsiančiuose projektuose. Atsižvelgiant į tai, Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 8.3 punkte „Programa“ yra numatyta, kad rangovas, gavęs pranešimą, pagal 8.1 punktą [*Darbo pradžia*], per 28 dienas privalo pateikti inžinieriui išsamią programą⁷²³ su joje nurodyta seka ir laiku⁷²⁴. Jei programa netenkina inžinieriaus arba užsakovo, nes neapima tam tikrų darbų ar rangovo prievolių, tuomet, vadovaujantis minėtu punktu, rangovas privalo pateikti pataisytą programą visuomet, kai ankstesnė yra nesuderinama su esama darbų eiga arba rangovo prievolėmis.

Detalios programos parengimas ir pateikimas užsakovui, padeda užsakovui detaliai numatyti, kokius veiksmus ketina atlikti rangovas. Kartu užsakovas gali numatyti, kur ir koku etapu gali prisidėti, padėti rangovui, teikti jam pagalbą, taip pat kontroliuoti rangovo darbų atlikimą, siekdamas užsitikrinti, kad sutartis bus įgyvendinta laiku. Teisę reikalauti paspartinti darbų atlikimą inžinieriui ir užsakovui (jei sutartis sudaryta pagal Sidabrinės knygos sąlygas) suteikia visų analizuojamų FIDIC sutarčių 8.6 punktas – „Darbų sparta“⁷²⁵. Jei yra matoma, kad rangovas atsiliks nuo suplanuoto darbų grafiko ir tai nėra pateisinama pagal sutartį, kita sutarties šalis turi teisę reikalauti, kad rangovas spartintų savo darbų atlikimą. O rangovas, pagal

⁷²² MASTRANDEA, Franco. Concurrent causation in construction claims. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 103.

⁷²³ Nurodytame punkte taip pat yra išdėstyta, kas tokioje programoje turi atsispindėti.

⁷²⁴ Sidabrinėje knygoje programos pateikimas yra numatytas tiesiogiai užsakovui.

⁷²⁵ Šiame punkte nurodoma, kad jeigu bet kuriuo metu: (a) esama sparta yra per lėta, kad darbas būtų baigtas per baigimo laiką ir (arba) (b) pažanga atsilieka (arba atsiliks) nuo esamos programos pagal 8.3 punktą [*Programa*], dėl kurių nors kitų priežasčių nei išvardytos 8.4 punkte [*Baigimo laiko pratesimas*], tai inžinierius, pagal 8.3 punktą [*Programa*], turi teisę pareikalauti rangovo pateikti pakeistą programą ir aiškinamąjį raštą, aprašantį naujus metodus, kuriuos jis siūlo spartai pagreitinti ir baigti per baigimo laiką. Sidabrinės knygos analogiškame punkte numatytas ne inžinierius, o užsakovas.

minėtą punktą, savo lėšomis ir rizika turi imti taikyti šiuos naujus metodus, nors jie ir gali reikalauti daugiau darbo valandų ir (arba) daugiau rangovo personalo ir (arba) prekių⁷²⁶.

Užsakovui kontroliuoti rangovo atliekamus darbus, nustatant, ar rangovas laiku atlieka darbus, padeda ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose numatytas statybos darbų ataskaitos teikimas⁷²⁷. Tokių ataskaitų pateikimas kartu padeda užsakovui įgyvendinti kontrolės teisę, užtikrinti šalių bendradarbiavimo pareigą, nes ataskaitomis informuojama apie darbų eigą, jose galima ne tik įvardyti pasiektą pažangą, bet ir paminėti su sutarties vykdymu susijusias kliūtis, kurias užsakovas gali padėti rangovui įveikti.

Analizuojant darbų vėlavimo priežastingumą, ne ką mažiau svarbus klausimas yra įrodinėjimo priemonių naudojimas, nustatant tai, kuri iš šalių nepakankamai bendradarbiavo ir dėl kurios iš šalių kaltės⁷²⁸ buvo daugiau nulemtas darbų vėlavimas.

Nustatant, ar rangovas laiku atliko darbus, vienas iš pagrindinių dokumentų yra atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas. Šioje vietoje paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autokaustos statyba“ v. UAB „Aviacijos paslaugų centras“*, Nr. 3K-3-361/2007, kat. 52.3; 114.3; 36.1⁷²⁹. Užsakovas, siekdamas įrodyti, kad

⁷²⁶ Programos parengimas yra naudingas ir rangovui, nes pats rangovas gali pastebėti, kad atliekamų darbų tempas nesutampa su programoje numatytu tempu. Vadovaujantis Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų minėtu punktu, rangovas nedelsdamas praneša inžinieriui apie galimus ypatingus įvykius arba aplinkybes, galinčias nepalankiai paveikti darbą, padidinti sutarties kainą arba dėl kurių bus uždelsiamas darbų vykdymas. Sidabrinėje knygoje taip pat egzistuoja analogiška nuostata, tačiau toks pranešimas teikiamas tiesiogiai užsakovui. Tokiu būdu programa padeda susidaryti aiškesnį vaizdą dėl sutarties vykdymo ir skatina šalis bendradarbiauti matant, kad darbai vykdomi ne pagal programą. Pats rangovas privalo nedelsdamas informuoti užsakovą apie priežastis, kurios trukdo atlikti darbus pagal programą, tiek užsakovas gali sėkmingiau įgyvendinti rangovo atliekamų darbų kontrolę.

⁷²⁷ Kaip nurodyta, FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.21 punkte, jeigu konkrečiose sąlygose nenumatyta kitaip, rangovas kas mėnesį privalo parengti darbų eigos ataskaitas ir pateikti inžinieriui šešis egzempliorius. Toliau minėtame punkte yra detalizuojamas ataskaitų turinys. Sidabrinėje knygoje taip pat egzistuoja analogiška nuostata, tik ataskaita pateikiama ne inžinieriui, o užsakovui.

⁷²⁸ Primintina, kad rangovo kaltė yra preziumuojama.

⁷²⁹ Aptariamoje byloje LAT akcentavo, jog aplinkybės, kurios pagal įstatymus turi būti patvirtintos tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis, negali būti patvirtintos jokiais kitomis įrodinėjimo priemonėmis (CPK 177 straipsnio 4 dalis). Kadangi rangos santykiuose atliktų darbų priėmimas ir perdavimas nustatytas įforminti rašytiniu aktu, tai tokios aplinkybės turi būti įrodinėjamos šia leistina įrodinėjimo priemone. Todėl šioje byloje, įvertinus įrodymų leistinumą buvo atmestas kaip teisiškai nepagrįstas kasacinio skundo motyvas, kad buvo pažeistos procesinės teisės nuostatos atmetant prašymą apklausti

rangovas vėlavo atlikti darbus, gali pasiremti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktu, kuriam yra nustatyta privaloma rašytinė forma ir kuriame yra fiksuojama atliktų darbų priėmimo–perdavimo data. Įvertinus tokiuose aktuose nurodytų datų ir sutartyje nustatytų darbų atlikimo terminus, galima nustatyti, ar rangovas ne vėlavo atlikti darbų pagal sutartį. Todėl praktikoje yra dažnai siejamas darbų atlikimo etapas su tarpiniais darbų atlikimo terminais. Tokiu būdu užsakovas gali kontroliuoti ne tik tai, ar rangovas atliko visus darbus, numatytus tam etapui, bet ir tai, ar rangovas nepažeidžia sutartyje numatytų darbų atlikimo terminų.

Atliktų darbų akto vertinimas nėra vienintelė ir pakankama priemonė, įrodinėjant darbų vėlavimą ir dėl to patirtus nuostolius. Vertinant darbų vėlavimą yra būtina analizuoti šalių elgesį ir tai, ar jos bendradarbiavo. Paminėtinas 1996 m. liepos mėnesio ICC arbitražo Romoje sprendimas byloje Nr. 5835⁷³⁰. Šioje byloje ginčas kilo iš pagrindinės statybos rangos sutarties, pagal kurią ieškovas – subrangovas, atliko su elektros instaliavimu susijusius darbus⁷³¹. Subrangovas nurodė, kad rangovo patirti nuostoliai dėl subrangovo atlikto darbų vėlavimo jau buvo įvertinti, nes sutartyje buvo numatytos netesybos už vėlavimą. Be to, rangovui neturėtų būti atlyginami didesni nuostoliai, nes subrangovas nepadarė didelės klaidos ar nesukčiavo (anglų k. *fraud or grave mistake*), o tik šiems pagrindams esant, pagal Kuveito teisę buvo galima reikalauti žalos, kuri viršija sumokėtą baudą, atlyginimo⁷³².

liudytoją. Liudytojas būtų kviečiamas liudyti apie aplinkybes, susijusias su atliktų darbų priėmimu. Esminės atliktų darbų priėmimo ir perdavimo aplinkybės yra fiksuojamos atliktų priėmimo–perdavimo akte. LAT nurodė, jog papildomi liudytojų paaiškinimai galimi tik dėl akte užfiksuotų darbų atlikimo pagal rangos sutartį aplinkybių.

⁷³⁰ Atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1999, vol. 10, no. 2, p. 33–38.

⁷³¹ Subrangovas nurodė, kad rangovas neteisėtai sulaikė mokėtinas sumas ir neteisėtai atsisakė išduoti darbų atlikimo raštus, nors pats rangovas gavo apmokėjimą už atliktus darbus. Subrangovas reikalavo, kad būtų išduoti darbų atlikimo raštai ir atlyginti nuostoliai, o rangovas nurodė, kad subrangovo reikalavimai negali būti tenkinami. Arbitrai, vadovaudamiesi Kuveito teise ir UNIDROIT Principais, priėmė sprendimą, kuriuo patenkino subrangovo reikalavimą sumokėti už papildomai atliktus darbus ir patirtą žalą. Šioje byloje buvo išsamiai analizuoti rangovo iškelto priešieškinių klausimai dėl darbų žalos, kuri buvo patirta dėl atliekamų darbų vėlavimo, atlyginimo.

⁷³² Rangovas nurodė, jog subrangovo vėlavimas buvo nepateisinamas prievolės vykdymas (anglų k. *flagrant disregard to his obligation*), didelio masto klaida (anglų k. *gross error*), fundamentaliai neteisingas sutartinių prievolių supratimas (anglų k. *fundamental misunderstanding of their contractual obligations*), didelio masto vėlavimas (anglų k. *extensive delays*), prilyginama didelio masto nelaimėi (anglų k. *potential disaster*), vėluota buvo daugiau nei 600 dienų, pareiga buvo pažeista šurkščiai ir buvo išžėsto pobūdžio. Be to, tai, kad subrangovas darbus atlikti vėlavo 44

Arbitražo teisėjai nurodė, kad rangovo argumentai dėl subrangovo didelių klaidų yra patvirtinti šiais įrodymais.

Pirma, rangovo atlikti veiksmai prilygsta didelei klaidai (anglų k. *gross mistake*), jei jo elgesys žymiai pažeidžia fundamentalias taisykles, taikomas profesionalams, ar jei jis pakartotinai ir iššęstai nesugeba įvykdyti laiko aspektu nustatytų savo prievolių. Ketinimas padaryti žalos kitai sutarties šaliai nesąlygoja svarios klaidos (*culpa grave*), atitinkamai nėra pagrindo reikšti ieškinį dėl sutartinio nerūpestingumo. Šalies elgesys yra didelio nerūpestingumo padarinys ir laikoma, jog yra padarytas pažeidimas, jei iš tokio elgesio matyti, kad yra elementari atidumo stoka padarytam veiksmui, o kita šalis tikėjosi visiškai kito rezultato iš kitos šalies ir jos atliekamų veiksmų.

Antra, subrangovo padaryti pažeidimai buvo ypač gausūs ir susiję su tokiais svarbiais veiksmais kaip brėžinių parengimas, statybvietės priežiūra ir darbų koordinavimas ir susitvarkymas su įžeminimo problemomis.

Trečia, neutralus ekspertas nurodė savo nusistebėjimą tuo faktu, kad vėlavimas pasiekė net 44 mėnesius – tai yra itin neproporcingas laiko tarpas.

Ketvirta, atskirai nagrinėjant visus rangovo atsiliepime pateiktus argumentus ir išdėstytus faktus, darytina išvada, kad subrangovo vėlavimas atlikti darbus buvo sukeltas didžiulės klaidos, net ir pagal Kuveito teisę.

Atsižvelgiant į visa tai, subrangovo atsikirtimai į atsakovo priešieškinį yra atmestini. Dėl to, sutartimi net ir apribojus atsakomybės dydį, buvo patenkintas atsakovo priešieškinys dėl nuostolių atlyginimo. Taigi, nustatant atsakomybę už darbų vėlavimą, didelę reikšmę turi ir kitos aplinkybės, kurias būtina įvertinti.

Žinoma, nustatyti dėl darbų neatlikimo laiku kaltą asmenį yra labai sudėtinga. Šis nustatymas yra susijęs su darbų vėlavimo priežastingumo nustatymu. Tik tiksliai identifikavus visas priežastis, dėl ko buvo vėluojama atlikti darbus, bus galima nustatyti, kuri iš šalių yra atsakinga už darbų neatlikimą laiku.

mėnesius, palyginus su tuo, jog darbai turėjo užtrukti 24 mėnesius, o vėlavimas buvo sukeltas paties subrangovo klaidų, sąlygoja tai, kad subrangovo klaidos buvo didelio masto.

Paminėtina, kad bendrosios teisės sistemos valstybėse ieškinių patenkinimas dėl darbų atlikimo vėlavimo yra labai sudėtingas. Iš dalies tai paaiškinama tuo, kad bendrosios teisės sistemos teismai naudoja priešastingumo principą „viskas arba nieko“, o Kanados ir Naujosios Zelandijos teismai daugiau remiasi proporcingumo principu⁷³³.

JAV statybos sektorius ir JAV teismai pripažįsta tris atskiras vėlavimo rūšis: atleidžiantis vėlavimas (anglų k. *excusable delay*), kompensuotinas vėlavimas (anglų k. *compensable delay*) ir neatleidžiantis vėlavimas (anglų k. *inexcusable delay*). O vėlavimo kategorizavimas pagal vieną iš šių rūšių jau yra sutarties dalyko reikalas⁷³⁴.

Be to, yra nurodomas trečiasis būdas, kaip nustatyti, ar šalis atsakys už vėlavimą. Siūloma naudoti „jei ne“ testą (anglų k. *"but for" test*)⁷³⁵. Šis testas yra naudingas rangovui. Jei rangovas dirbo tinkamai pagal visus jam pateiktus išeginius duomenis, o uždelsta buvo, pavyzdžiui, po padarytų projekto pakeitimų ar pan., rangovas gali sėkmingai apsiginti, nurodydamas, kad vėlavimas buvo sukeltas įvykdytų pakeitimų⁷³⁶.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darbų vėlavimas gali būti sukeltas įvairių priežasčių. Nors darbų atlikimas laiku yra rangovo pareiga, bet už darbų vėlavimą tam tikrais atvejais gali būti nustatyta ir užsakovo atsakomybė. Šioje vietoje yra svarbu tai, ar užsakovas bendradarbiavo su rangovu ne tik jį informuodamas, bet ir sudarydamas galimybes laiku pradėti vykdyti darbus, susilaikydamas nuo tam tikrų veiksmų ar šalindamas kliūtis, kurios trukdo atlikti darbus laiku, ir priklauso nuo užsakovo. Todėl pareigos bendradarbiauti turinys yra platesnio pobūdžio, kai yra analizuojamas darbų užbaigimo laiku

⁷³³ RAMSEY, Justice V. Problems of delay and disruption damages in international construction arbitration. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 202. Galima teigti, kad proporcingumo principo taikymas yra būdingas kontinentinės teisės valstybėms, tarp jų ir Lietuvai. O bendrosios teisės sistemos teismuose ieškovas, siekdamas ieškinių patenkinimo, turi nurodyti vieną ir pagrindinę priežastį, lėmusią vėlavimą ir sukėlusią nuostolius.

⁷³⁴ *Ibid.*, p. 202.

⁷³⁵ Daugiau apie šį testą, sąlygų konkurenciją ir kitus su tuo susijusius klausimus, žiūrėti: *Cit. op.* 722, p. 85–104.

⁷³⁶ Pabrėžiama, jog Anglijos teismai dažniausiai netaiko „jei ne“ testo vėlavimo priešastingumui nustatyti, nebent tai būtų labai aiškiai nurodoma sutartyje ir pagal sutartį būtų to reikalaujama. *Cit. op.* 733, p. 203.

klausimas, ir netgi gali būti laikomas savotišku „ginklu“, rangovui ginantis nuo užsakovo, šiam reiškiant reikalavimus dėl darbų vėlavimo. Tam, kad visiškai nebūtų paneigta rangovo atsakomybė už statybos rangos terminų laikymąsi visada būtina atlikti pagrįstumo testą dėl pareigos bendradarbiauti principo pritaikymo bei atsižvelgti į tai, kad ir pats rangovas turi pareigą iš anksto informuoti apie galimą vėlavimą dėl nuo užsakovo priklausančių priežasčių ar dėl užsakovo nebendradarbiavimo.

3.6.3. Darbų atlikimo vėlavimo pasekmės

Kadangi darbų vėlavimą gali sukelti daugybė priežasčių, labai aktualus yra darbų vėlavimo pasekmių klausimas, t. y. kokiomis priemonėmis gali pasinaudoti užsakovas, jei rangovas vėluoja atlikti darbus⁷³⁷?

UNCITRAL Vadove išskiriamos dvi pagrindinės gynybos priemonės: reikalavimas užbaigti darbus ar reikalavimas ištaisyti vykdymo trūkumus, atsiradusius dėl vėlavimo ar netinkamo darbų atlikimo; ir sutarties nutraukimas⁷³⁸. Tačiau daugeliu atvejų visų pirma yra numatomas kitos šalies įspėjimas, o tik tada teisė imtis kitų gynybos priemonių, tokių kaip sutarties nutraukimas.

LR CK 6.652 str. 4 d. yra numatyta, jeigu rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą, tai užsakovas turi teisę atsisakyti priimti įvykdžius prievolę atliktą darbą ir pareikalauti iš rangovo atlyginti dėl termino praleidimo padarytus nuostolius, jeigu dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę. Pažymėtina, kad statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ši norma yra sunkiai įgyvendinama⁷³⁹.

⁷³⁷ Dėl sutarties vykdymo ilgalaiškumo ir komplikuotumo, užsakovui yra būtina sutartyje numatyti detalias gynybos priemones, jei sutartis būtų vykdoma netinkamai.

⁷³⁸ *Cit. op.* 15, p. 196.

⁷³⁹ Ypač stambių objektų statybos atvejais. Atsisakymas priimti darbus dėl galutinio termino praleidimo, gali sukelti netgi rangovo bankrotą, nes statybų procesas yra imlus investicijoms ir reikalauja daug idėjų. Žinoma, jei vis dėlto užsakovas atsisakytų priimti galutinį statybos darbų rezultatą, jis neturėtų juo ir naudotis. Jei užsakovas naudojasi statybos darbų rezultatu, tuomet jis negali teigti, kad jam atlikti darbai prarado prasmę.

Nors ir yra nustatyta bendroji taisyklė, kad rangovas atsako už termino praleidimą ir praleidus terminą užsakovas turi teisę panaudoti minėtas gynybos priemones, tačiau svarbu nepamiršti, kad statybos rangos sutarties šalys privalo bendradarbiauti. Jei užsakovas tinkamai nebendradarbiaus su rangovu – nepateiks jam būtinos dokumentacijos, neparengs darbų fronto, laiku neperduos statybvietės, tokiu atveju rangovas gali būti atleistas nuo atsakomybės.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-553/2007, kat. 126.5⁷⁴⁰. LAT palaikė apeliacinės instancijos teismo padarytą išvadą, kad dėl termino baigti statybos darbus pagal kapitalinės statybos rangos sutartį praleidimo, esant užsakovo kaltei, rangovas nėra atsakingas dėl termino baigti statybos darbus praleidimo (LR CK 6.64 straipsnio 3 dalis). LAT pažymėjo, kad LR CK 6.652 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad rangovas privalo atlyginti užsakovui nuostolius dėl galutinio darbo atlikimo termino praleidimo, jei įstatyme ar sutartyje nenustatyta kitaip. Rangovas yra atsakingas už nuostolius, jeigu juos nulėmė rangovo neatlikti ar netinkamai atlikti veiksmai, vykdam sutartį. Pagal LR CK 6.691 straipsnio 1 dalį statybos rangos sutarties šalys sutarties vykdymo metu privalo bendradarbiauti. Jei kyla kliūčių, trukdančių tinkamai vykdyti sutartį, kiekviena sutarties šalis privalo imtis visų nuo jos priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti; šalis, nevykdanti šios pareigos, praranda teisę į nuostolius, padarytų dėl atitinkamų kliūčių nepašalinimo, atlyginimą. Tais atvejais, kai rangovas negali įvykdyti sutartinės prievolės dėl

⁷⁴⁰ Šioje byloje LAT konstatavo, jog vadovaujantis Statybos įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 3 punktu užsakovas privalėjo turėti nustatyta tvarka parengtą, suderintą ir patvirtintą statinio projektą pagal normatyvinių statybos dokumentų reikalavimus, be to, pats užsakovas buvo sudaręs sutartis dėl projekto parengimo. Kadangi užsakovas samdė statinio projektavimo darbus, tai rangovas nėra atsakingas už kokybiškų projektinių darbų parengimą laiku. Tokiu būdu LAT nurodė, jog dėl to samdęs projektuotoją užsakovas turėjo pateikti rangovui tinkamą projektinę dokumentaciją statybos darbams atlikti. LAT įvertino tą aplinkybę, jog užsakovas taip pat turi ir įstatymais numatytų pareigų rangovo atžvilgiu ir vykdydamas savo sutartines prievolės privalo šių pareigų laikytis. LAT nurodė, jog bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas įvertino bylos įrodymus, pagal kuriuos rangovas įsipareigojo baigti darbus iki 2001 m. lapkričio 12 d., kaip tai numatyta kapitalinės statybos rangos sutartyje, tačiau 2001 m. spalio ir lapkričio mėnesiais negalėdamas tęsti darbų dėl užsakovo laiku nepateiktos dalies projektinių sprendimų ir pateiktų klaidingų projektinių sprendimų faktiškai baigė darbų atlikimą 2001 m. gruodžio 21 d., raštu prašydamas užsakovo organizuoti darbų priėmimą.

nepakankamo užsakovo bendradarbiavimo su rangovu arba kitos užsakovo kaltės, rangovas nėra atsakingas už prievolės nevykdymu atsiradusius nuostolius užsakovui, kurio nerūpestingumas sukelia šiuos nuostolius (LR CK 6.64 straipsnio 3 dalis).

Paminėtina ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Skadas“ v. UAB „Lietmedis“*, Nr. 3K-3-325/2004, kat. 39.6.1; 47.1. Šioje byloje LAT pabrėžė, jog pagal LR CK 6.658 str. 2 d., jei rangovas nepradeda laiku vykdyti sutarties arba atlieka darbą taip lėtai, kad jį baigti iki termino pabaigos pasidaro aiškiai negalima, užsakovas turi teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti atlyginti nuostolius. Taigi rangovui netinkamai įgyvendinant savo įsipareigojimą atlikti darbus per nustatytus terminus, jeigu tai nėra pateisinama, užsakovas gali nutraukti sudarytą statybos rangos sutartį. Tačiau į tolimesnę LAT argumentaciją reikėtų žvelgti labai atsargiai. LAT, vertindamas darbų nepradėjimą laiku, nurodė, kad rangovui iš sutarties kylančių įsipareigojimų užsakovo naudai atlikti darbus numatytais terminais negali saistyti ir užsakovo turėjimas pasirūpinti Statybos įstatymo 23 str. numatytu statybos leidimu bei kitais normatyviniais-techniniais dokumentais, kadangi už leidimo vykdyti statybos darbus neturėjimą ar montuojamo objekto techninių sprendimų nesuderinamumą su galiojančiais norminiais aktais administracine tvarka atsako ne rangovas, o statomo objekto savininku esantis užsakovas. Nurodytos priežastys nėra pateisinančios rangovo statybos darbų neatlikimą ir dėl tokių priežasčių rangovo sutartinė atsakomybė užsakovui dėl neužbaigtų statybos darbų neišnyksta. Tokia LAT argumentacija yra labai kritikuotina. Pažymėtina, kad rangovas neturi teisės pradėti statybos darbų atlikimo, jei nėra gautas statybą leidžiantis dokumentas, juk šio leidimo gavimas yra nustatytas imperatyviomis viešosios teisės normomis. Rangovas, kuris vykdytų darbus be statybą leidžiančio dokumento, pažeistų teisės aktų nustatytus reikalavimus ir jam grėstų darbų atlikimo licencijos atėmimas arba sustabdymas⁷⁴¹.

⁷⁴¹ Daugiau apie statybos dalyvių licencijavimą žiūrėti: *Cit. op.* 539, p. 1–92.

LAT yra pažymėjęs, kad tais atvejais, kai rangos sutartis nutraukiama dėl to, kad rangovas darbus atlieka ne laiku, užsakovas turi teisę likusiems darbams atlikti sudaryti kitą rangos sutartį, tačiau prieš tai priėmęs jau atliktus darbus⁷⁴². Tokiu būdu yra akcentuojama, kad net ir nutraukus sutartį, užsakovas privalo organizuoti darbų priėmimą⁷⁴³.

Analizuojant darbų vėlavimą, neišvengiamai tenka sustoti ir prie netesybų klausimo. Sutartyse yra nustatomos netesybos ir jos yra skirtos nuostoliams atlyginti, todėl jos yra ir civilinės atsakomybės forma. Tačiau netesybos turi būti protingo dydžio, priešingu atveju jas gali pakeisti teismas. Teismų praktikoje pasisakyta, kad sutartinės atsakomybės proporcijų keitimas kartu reiškia ir šalių sutarties keitimą⁷⁴⁴. Pagal LAT praktiką, priteistinių netesybų dydis yra labai individualus klausimas ir netesybų dydžio klausimas turi būti vertinamas kiekvienoje byloje. Priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu. Dėl to ir teismų praktikoje negali būti vieno konkretaus dydžio, kuris neabejotinai reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose numatytų kriterijų ir turi būti mažinamos⁷⁴⁵.

⁷⁴² LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Kondventa“ v. UAB korporacijai „Stameda“*, Nr. 3K-3-517/2008, kat. 52.3; 114.11.

⁷⁴³ Detaliau apie tai darbo dalyje, kurioje yra analizuojamos statybos rangos sutarčių nutraukimo klausimai.

⁷⁴⁴ LAT nurodė, jog teismui keičiant (mažinant) sutarties netesybas, turi būti atsižvelgiama į CK 6.223 straipsnio nuostatas dėl sutarties keitimo. Pagal CK 6.223 straipsnio 2 dalį teismo sprendimu vienos iš šalių reikalavimu sutartis gali būti pakeista įstatymų nustatytais atvejais. Vienas iš tokių sutarties keitimo atvejų įtvirtintas CK 6.228 straipsnyje. Jame nustatyta LAT teisė pašalinti esminę šalių nelygybę, kai sudarant sutartį vienai šaliai nepagrįstai suteiktas perdėtas pranašumas. Šis straipsnis kartu su CK 6.73 straipsnio 2 dalimi, 6.258 straipsnio 3 dalimi taikytinas mažinant sutartimi nustatytą netesybų dydį ir nustatant protingą ir pagrįstą kreditoriaus ir skolininko interesų balansą. Pakeista sutartis ar jos sąlyga turi atitikti sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus (CK 6.228 straipsnio 2 dalis). Dėl atliekamos kompensuojamosios funkcijos netesybos negali būti sumažintos tiek, jog taptų mažesnės už nuostolius, atsiradusius dėl prievolės nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“*, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11. Šioje byloje LAT netesybų mažinimui pritaikyta norma (LR CK 6.228 straipsnis) yra parinkta netinkamai, kadangi ši norma taikytina keičiant esmines sutarties sąlygas (dalykas, kaina ir pan.), kurios suteikia kitai šaliai perdėtą pranašumą, dėl ko ji negali įvykdyti sutarties, tačiau į gilesnes diskusijas, kadangi tai nėra disertacijos tyrinėjimo dalykas, autorius nesivelia. Pastebėtina tik tiek, kad bent jau tinkamai yra nurodyta kita norma – LR CK 6.73 straipsnis.

⁷⁴⁵ Cituotoje byloje, įvertinus visas faktines aplinkybes ir patirtus nuostolius, LAT nustatė 0,1 procento dydžio netesybas. *Cit. op. 744.*

Kitose kontinentinės teisės valstybėse numatytos panašios teisinės pasekmės. Pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje yra įprastas netesybų numatymas ir pan.⁷⁴⁶

Bendrosios teisės sistemos valstybėse sutarties įvykdymas laiku taip pat yra vienas iš aktualių ir analizuojamų klausimų. Kaip nurodo Johnas E. Stannardas, kai yra nustatytas laikas darbų atlikimui, skolininkas privalo įvykdyti savo įsipareigojimą nurodytu laiku ir jis bus atsakingas už sutarties pažeidimą, jei šį įsipareigojimą pažeis be pateisinamos priežasties⁷⁴⁷. Taip pat yra išskiriami keli prievolės neįvykdymo laiku aspektai. Tuo atveju, jei dėl vėlavimo yra pažeidžiama visa sutartis – tuomet kreditorius turi teisę reikšti reikalavimus atlyginti nuostolius. Tuo atveju, jei vėlavimas sukelia sąlygos neįvykdymą ir visos sutarties pažeidimą, tuomet kita šalis gali atsisakyti įvykdyti tam tikrus susijusius savo įsipareigojimus. Tačiau pažymima, kad net ir vėlavimas įvykdyti sąlygas, sukeliantis sutarties pažeidimą, suteikia teisę nutraukti sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo⁷⁴⁸.

Taip pat pažymima, kad bendrosios teisės sistemos teismuose reikalavimas įvykdyti sutartį yra išimtis iš taisyklės, o ypač statybos rangos sutarčių vykdymo atvejais, nes tokios sutarties įvykdymas reikalauja labai atidžios teismo priežiūros⁷⁴⁹. Būtina turėti omenyje, kad net ir sutarties įvykdymas laiku gali priklausyti nuo to, kaip kita šalis bendradarbiavo, ypač kai tai liečia tas prievoles, kur kita šalis irgi turi atlikti tam tikrus veiksmus⁷⁵⁰. Skolininkas gali ir būti įvykdęs savo prievolę tuo konkrečiu metu, bet kreditoriui, nesudarant sąlygų priėmimui ar pan., skolininkas gali negalėti įvykdyti savo prievolės.

⁷⁴⁶ Pavyzdžiui, yra įprastas reikalavimas įvykdyti sutartį natūra ir pan. Daugiau apie tai: 250, p. 349.

⁷⁴⁷ STANNARD, John E. *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 5.

⁷⁴⁸ *Ibid.*, p. 147.

⁷⁴⁹ Tačiau išimtis yra nustatyta *Wolverhampton Corp v Emmons* byloje. Joje nurodomi reikalavimai: nuostolių atlyginimas turi būti nepakankama priemonė, sutartyje turi būti aiškiai įvardyti darbai, kurie turi būti atlikti, ir atsakovas turi turėti sutarties pagrindu žemės sklypo, kuriame turi būti atlikti darbai, valdymo teisę. *Ibid.*, p. 177.

⁷⁵⁰ Kaip nurodo John E. Stannard, tais atvejais, kai egzistuoja prievolės, kurias skolininkas gali įvykdyti vienas, bendradarbiavimas nėra būtinas, tačiau daugeliu atveju toks įvykdymas galimas tik tuomet, kai šalys bendradarbiauja, t. y. vykdant tas prievoles, kur viena šalis turi įsipareigojimą atlikti tam tikrą veiksmą nustatytu laiku, o kita šalis turi priimti tokį įvykdymą nustatytu laiku. *Ibid.*, p. 74.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, rangovui atsakomybė už darbų vėlavimą gali būti taikoma tik tuo atveju, jei dėl darbų vėlavimo nėra užsakovo kaltės, nes rangovo kaltė yra preziumuojama. Nors bendroji taisyklė ir nustato, kad už darbų vėlavimą yra atsakingas rangovas, tačiau rangovas gali išvengti atsakomybės, jei bus įrodytas užsakovo nebendradarbiavimas, todėl, autorius nuomone, pareigos bendradarbiauti pagrįstumo ir būtinumo testas, siekiant taikyti šį principą, visada privalo būti atliktas. Turint omenyje statybų proceso sudėtingumą, šalys dažnai bando susitarti dėl darbų terminų nukėlimo, todėl tai ir būtina paanalizuoti detaliau.

3.6.4. Darbų atlikimo terminų keitimas

Esant tam tikroms aplinkybėms darbų atlikimo terminų nukėlimas yra neišvengiamas. LR CK 6.652 str. 3 d. yra numatyta, kad šalių susitarimu sutartyje nustatyti darbų atlikimo terminai gali būti keičiami rangos sutartyje nustatyta tvarka.

Įvertinant tai, jog statybų procesas yra sudėtingas, ilgas bei vykdamas statybos rangos sutartį daug pareigų turi ir užsakovas, šalys dažnai sutartyse numato galimybę keisti statybos darbų terminus. Tais atvejais, kai sutartyje nėra numatytas darbų atlikimo terminų nukėlimas, o darbų atlikimas vėluoja dėl priežasčių, kurios nėra užsakovo rizika, rangovui kyla atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ir nėra būtina įrodinėti rangovo kaltės, kadangi rangovui atsakomybė kyla be kaltės⁷⁵¹.

Darbų atlikimo termino pratęsimas taip pat yra numatytas ir visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 8.4 punkte „Baigimo laiko pratęsimas“, kur nurodoma, kad pagal 20.1 punktą [*Rangovo pretenzijos*], rangovui turi būti suteikiama teisė į baigimo laiko pratęsimą. Rangovas gali prašyti laiko pratęsimo, esant dviem sąlygoms. Pirma, jeigu baigimas yra ar gali būti uždeliamas pagal 10.1 punktą [*Darbų ir Grupių perėmimas*] dėl

⁷⁵¹ Žr. LR CK 256 straipsnio 4 dalį.

toliau išdėstytų aplinkybių. Antra, rangovas, laikydamasis FIDIC sutarčių nustatytos tvarkos – informuoja inžinierių arba užsakovą (jei darbai vykdomi pagal Sidabrinę knygą) apie siekį pratęsti terminą. Taigi atvejai, kai rangovas turi teisę prašyti pratęsti darbų atlikimo laiką, yra šie:

Pirma, visų analizuojamų FIDIC sutarčių minėtas punktas pripažįsta rangovo teisę į baigimo laiko pratęsimą dėl pakeitimų sąlygų (nebent dėl baigimo laiko buvo susitarta pagal 13.3 punktą [*Pakeitimų tvarka*]). Tais atvejais, kai inžinierius arba užsakovas (pagal Sidabrinę knygą) kreipiasi į rangovą su prašymu arba nurodymu atlikti atliekamų darbų pakeitimus⁷⁵².

Antra, visų analizuojamų FIDIC sutarčių minėtas punktas pripažįsta rangovo teisę į baigimo laiko pratęsimą dėl uždelsimo priežasties. Tai tie atvejai, kai rangovas negali vykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų⁷⁵³.

Trečia, Raudonosios ir Geltonosios knygų 8.4 punkto (c) papunktyje nurodoma, kad rangovas turi teisę į baigimo laiko pratęsimą dėl išskirtinai nepalankių klimato sąlygų. Pažymėtina, kad tokios sąlygos turi būti išskirtinai nepalankios, t. y. rangovas, prieš teikdamas pasiūlymą, negalėjo ir neturėjo numatyti tokių klimato sąlygų. Jeigu rangovas būtų galėjęs numatyti tokias sąlygas, tuomet, vadovaujantis minėta nuostata, jis neturėtų teisės reikalauti darbų termino pratęsimo.

⁷⁵² Šiuo atveju, jei tokie pakeitimai reikalauja papildomų laiko sąnaudų, rangovas gali prašyti suteikti papildomą laiką numatytų darbų atlikimui. Raudonojoje knygoje papildomai prie šios sąlygos nurodoma, jog rangovas taip pat gali prašyti pratęsti darbų atlikimą ir dėl kitokių esminių sutartyje numatyto darbo apimties pokyčių.

⁷⁵³ Kaip pavyzdys galėtų būti pateiktas visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 8.5 punktas „Uždelsimas dėl valdžios institucijų veiksmų“. Šiame punkte yra nurodoma, jeigu susidaro šios sąlygos, t. y.: (a) rangovas kruopščiai laikėsi atitinkamų šalyje teisėtai veikiančios viešosios valdžios įstaigų nustatytų procedūrų, (b) valdžios įstaigos uždelsia arba nutraukia Rangovo darbą, ir (c) uždelsimas arba nutraukimas buvo nenumatomi, tai toks uždelsimas arba nutraukimas bus laikomi uždelsimo, pagal 8.4 punkto [*Baigimo laiko pratęsimas*] (b) pastraipą, priežastimi. Rangovas gali pagrįsti atliekamų darbų uždelsimą ir reikalauti suteikti papildomą terminą darbų atlikimui tuo atveju, jei toks veikimas buvo sąlygotas valstybės institucijų veiksmų, kurie nebuvo sąlygoti rangovo veiksmų, pvz., neteisėtos statybos atvejais, kurių nebuvo galima numatyti ir kurie tiesiogiai įtakoja darbų atlikimą. Be to, po šiuo punktu patenka 1.9 punktas [*Pavėluoti brėžiniai arba nurodymai*], 2.1 punktas [*Teisė naudotis statybviete*], 4.7 punktas [*Nužymėjimas*], 4.12 punktas [*Nenumatomos fizinės sąlygos*], 4.24 punktas [*Iškaskenos*], 7.4 punktas [*Bandymas*], 8.9 punktas [*Sustabdymo padariniai*], 10.3 punktas [*Trukdymas atlikti baigiamuosius bandymus*], 13.7 punktas [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*], 16.1. punktas [*Rangovo teisė sustabdyti darbus*], 17.4. punktas [*Užsakovo rizikos padariniai*], 19.4 punktas [*Nenugalimos jėgos padariniai*].

Ketvirta, Raudonosios ir Geltonosios knygų 8.4 punkto (c) papunktyje nurodoma, kad rangovas turi teisę į baigimo laiko pratęsimą dėl nenumatomo personalo arba prekių trūkumo, sukkelto epidemijos arba vykdomosios valdžios veiksmų. Rangovas gali reikalauti pratęsti darbų atlikimo terminą šiuo atveju, jei tokios priežastys susiklostė ne dėl rangovo veiksmų ir rangovas jų negalėjo numatyti.

Penkta, visų analizuojamų FIDIC sutarčių minėtas punktas pripažįsta rangovo teisę į baigimo laiko pratęsimą dėl bet kokio uždelimo, kliūčių arba trukdymų, sukeltų arba priskirtinų užsakovui, užsakovo personalui arba kitiems užsakovo rangovams statybvietėje. Taigi rangovas gali reikalauti darbų termino pratęsimu, jei tai įvyksta dėl užsakovo kaltės.

Žinoma, vadovaujantis vėlavimo konkurencijos taisyklėmis, rangovas turės teisę į laiko pratęsimą ir konkrečiai nenumatytais atvejais, jei toks pratęsimas bus sąlygotas užsakovo kaltės ir dominuos kaip veiksnys, sąlygojęs rangovo vėlavimą⁷⁵⁴.

Kaip ir analizuotose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose, daugelio kitų modelinių sutarčių sąlygų nuostatose darbų pabaigimo termino pratęsimas sąlygos ir tvarka paprastai yra aptariamoms detaliam⁷⁵⁵. Tačiau Anglijos teismų praktikoje yra suformuota taisyklė, kad rangovui turi būti pasiūlyta galimybė atlikti darbus per nustatytą periodą (*Wells v Army & Navy Co-op*)⁷⁵⁶. Taip pat nurodoma, kad bet koks sutrikdymo veiksmas, toks kaip pakeitimų darymas ar per vėlyvas pateikimas prie darbo vietų, atleidžia rangovą nuo darbų atlikimo fiksuotą dieną, nebent sutartyje yra numatytas mechanizmas, kaip yra pakeičiamas darbų atlikimo periodas (*Dodd v Churton*)⁷⁵⁷. Pastebėtina, kad pratęsiant darbų atlikimo terminus, svarbus vaidmuo tenka sutarties administratoriui – inžinieriui. Inžinierius (pagal Anglijoje paplitusias IEC ir JTC formas ir teismų praktiką), sprendamas klausimus, susijusius su darbų atlikimo termino pratęsimu, privalo veikti bešališkai ir nepriklausomai, o

⁷⁵⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 200.

⁷⁵⁵ *Cit. op.* 42, p. 647.

⁷⁵⁶ *Ibid.*, p. 688.

⁷⁵⁷ *Ibid.*, p. 688.

sprendžiant iškilusius sunkumus, svarbiausia yra atsižvelgti į esamą situaciją ir aplinkybes bei veikti taip, kaip reikalauja sąžiningumas ir teisingumas⁷⁵⁸.

Mažai tikėtina, kad rangovas užtikrins darbų atlikimą laiku, nesant užsakovo bendradarbiavimo⁷⁵⁹. Apibendrinant, vienai iš šalių nebendradarbiaujant ir dėl to nusikeliant darbų atlikimo terminams, už darbų nukėlimo terminą bus atsakinga ta šalis, kuri neįgyvendino pareigos bendradarbiauti, nepriklausomai net ir nuo to, jei sutartyje šalys buvo numačiusios konkretų darbų užbaigimo terminą ir griežtą rangovo pareigą laikytis nustatytų terminų. Pareigos bendradarbiauti turinys, nustatant atsakomybę už darbų vėlavimą, neapsiriboja tik būtinybe informuoti, bet yra daug platesnis – egzistuoja būtinybė imtis visų būtinų priemonių kilusioms kliūtims pašalinti (LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtintas principas-norma). Kadangi už darbų atlikimą laiku ir taip yra atsakingas rangovas, vertinant pareigos bendradarbiauti tinkamą įgyvendinimą, turi būti analizuojamas užsakovo elgesys ir taikomas pagrįstumo testas, nustatinėjant užsakovo bendradarbiavimo stoką.

3.7. Rangovo pareiga informuoti apie aplinkybes, trukdančias įvykdyti sutartį

Sudarytos rangos sutarties vykdymo metu gali atsirasti įvairių aplinkybių, kurios gali apsunkinti rangovo įsipareigojimų vykdymą. Ar tai, kad rangovas, privalo nedelsdamas įspėti užsakovą apie visas aplinkybes, kurios jam trukdo tinkamai ir laiku atlikti darbus, jau gali būti laikoma tinkamai įgyvendinta pareiga bendradarbiauti?

⁷⁵⁸ Daugiau apie sutarties administratoriaus vaidmenį darbų atlikimo terminų pratęsimu: MAK, Bevis. Extension of time: a contract administrator's perspective. In *Construction Law Journal*, 2007, no. 23 (3), p. 212.

⁷⁵⁹ Daugiau apie tai: WERZ, Jean-Claude. *Delay in Construction Contracts. A comparative study of legal issues under Swiss and Anglo-American law*. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1994, p. 327.

LR CK 6.659 str. 1 d. yra numatyti atvejai, kada rangovas privalo ne tik nedelsdamas įspėti užsakovą, bet ir, kol gaus nurodymus, sustabdyti darbą:

1) gauta iš užsakovo medžiaga, kitas turtas ar dokumentai netinkami ar blogos kokybės;

2) užsakovo nurodymų dėl darbo atlikimo būdo laikymasis sudaro grėsmę atliekamo darbo tinkamumui ar tvirtumui⁷⁶⁰;

3) yra kitų nuo rangovo nepriklausančių aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar darbo saugumui.

Pirmosios dvi aplinkybės yra susijusios su užsakovo įsipareigojimais, vykdant statybos rangos sutartį. Trečioji aplinkybių grupė nėra susijusi su užsakovo įsipareigojimų vykdymu. Tačiau visos aplinkybės yra susijusios su tuo, kad pagal rangos sutartį atliekamas darbas nebus tinkamos kokybės ar net pats darbų atlikimas nėra saugus.

Jeigu rangovas ir neįspėja užsakovo apie nurodytas aplinkybes, vadovaujantis LR CK 6.659 str. 2 d., rangovas neturi teisės remtis šiomis aplinkybėmis vėliau ir atsako už daikto trūkumus. Taip pat rangovas atsakys už pasekmes, net jei ir informavo užsakovą apie nurodytas aplinkybes, bet tęsia darbą, nelaukdamas, kol užsakovas duos atsakymą. Užsakovui nereaguojant į tokį rangovo įspėjimą ir nepašalinant nurodytų trūkumų, rangovas, vadovaudamasis LR CK 6.659 str. 3 d., turi teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti nuostolių atlyginimo.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Skadas“ v. UAB „Lietmedis“*, Nr. 3K-3-325/2004, kat. 39.6.1; 47.1. Šioje byloje buvo nustatyta, kad užsakovas pateikė patalpas

⁷⁶⁰ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „ANGEL STONE“ v. UAB „Ulgis“*, Nr. 3K-3-343/2009, kat. 52.1; 114.4. Šioje byloje buvo nustatyta, kad pagal šalių sudarytą 2006 m. rugpjūčio 29 d. rangos sutartį darbų atlikimas numatytas iš užsakovo pateiktų rangovui medžiagų. Šioje byloje nagrinėjamu atveju rangovas gynėsi tiek akivaizdžiais medžiagų trūkumais, kurie galėjo būti nustatyti priimant medžiagas ar jas pradėjus naudoti (granito plokščių skirtingos spalvos; nevienodas granito plokščių storis), tiek ir paslėptais trūkumais, kurie galėjo būti paneigti ar patvirtinti atitikties dokumentais (galimai netinkama granito rūšis). Taigi rangovas akivaizdžius trūkumus turėjo pastebėti jau priimdamas granito plokštes ar jas pradėjęs naudoti fontano statybai ir apie tai privalėjo pranešti ieškovui. Kilus abejonių dėl granito rūšies, kasatorius turėjo teisę sustabdyti darbus tol, kol medžiagų tinkamumas bus patvirtintas atitikties dokumentais. Šių veiksmų rangovas neatliko, todėl jam tenka rizika dėl netinkamos kokybės darbų rezultato.

rangovui tokios būklės, kuri nevisiškai atitiko sutartyje numatytus reikalavimus. Nors patalpos ir buvo nevisiškai tinkamos darbų atlikimui, tačiau apie tai, kad užsakovo perduotos patalpos rangovui buvo visiškai netinkamos ir galėjo sutrukdyti rangovui pradėti įrengimų montavimo darbus, neįrodinėjo ir pats rangovas. Tokiu būdu LAT, vadovaudamasis LR CK 6.659 str. 1 d. ir LR CK 6.659 str. 2 d., konstatavo: kadangi nagrinėjamoje byloje rangovas darbus sustabdė iš karto, neįspėjęs užsakovo apie perduotų patalpų trūkumus, tai nuostolių užsakovui atsiradimo rizika dėl įrengimų montavimo darbų neatlikimo laiku tenka rangovui, kuris tampa materialiai atsakingu užsakovui už darbų neatlikimą. Rangovas, matydamas, kad negalės laiku ir tinkamai atlikti darbų, privalo nedelsdamas informuoti užsakovą apie tai, kad negalės įgyvendinti prisiimtų įsipareigojimų.

Rangovo pareiga įspėti yra susijusi ir su tuo, kad, priešingai nei užsakovas, rangovas yra statybų srities specialistas. LAT yra pažymėjęs, kad rangovas, specializuodamasis statybos darbų srityje, priešingai nei užsakovas, privalo numatyti galimas nukrypimų nuo projekto neigiamas pasekmes ir apie jas įspėti užsakovą⁷⁶¹.

LR CK 6.659 str. 1 d. 3 p. nuostatos iš esmės atitinka FIDIC Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.12 punktą.

FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.12 straipsnyje yra aptariama nenumatytų fizinių sąlygų situacija. Šiame straipsnyje pažymima, jog „fizinės sąlygos“ reiškia gamtos ir žmogaus sukurtas fizines sąlygas bei kitas fizines kliūtis ir teršalus, su kuriais rangovas, vykdydamas darbus, susiduria statybvietyje, įskaitant geologines ir hidrologines sąlygas, tačiau tai neapima klimatinių sąlygų. Jeigu rangovas susiduria su nepalankiomis fizinėmis sąlygomis, kurių, jo manymu, jis negalėjo numatyti, tai rangovas kuo skubiau, kaip tai praktiškai įmanoma, privalo apie jas pranešti inžinieriui. Rangovui susidūrus su aplinkybėmis, kurios nuo jo nepriklauso ir gali įtakoti sutartinių įsipareigojimų vykdymą, rangovas

⁷⁶¹ Teisėjų kolegija pažymėjo, kad statybos darbų atlikimas yra rangovo verslas, jis veikia savo rizika. O užsakovo verslas nesusijęs su statybomis, todėl aukštesni atsargumo ir apdairumo standartai negali būti taikomi tokia apimtimi užsakovui, kokia jie taikytini rangovui. *Cit. op.* 1218.

nedelsdamas privalo apie tai pranešti inžinieriui, t. y. informuoti apie tai užsakovo paskirtą asmenį, kuris statybvietėje sprendžia su sutarties vykdymu susijusias problemas.

Taip pat minėtame punkte yra nurodoma, kad rangovas privalo tęsti darbų vykdymą, imdamasis tokių deramų ir pagrįstų priemonių, kurių tos fizinės sąlygos reikalauja, ir privalo laikytis visų nurodymų, kuriuos gali duoti inžinierius. Tokiu būdu šalims nustatoma pareiga bendradarbiauti, sprendžiant su tokiomis pasunkėjusiomis sutarties vykdymo sąlygomis susijusias problemas⁷⁶².

Atsižvelgiant į tai, kad Sidabrinėje knygoje yra numatyta padidinta rangovo atsakomybė, analizuojamas straipsnis iš esmės skiriasi. Pagal analizuojamą Sidabrinės knygos straipsnį „Nenumatytos aplinkybės“ rangovas prisiima visą atsakomybę už bet kokias nenumatytas aplinkybes, todėl ir sutarties kaina, susiklosčius tokioms aplinkybėms, negali būti perskaičiuojama.

Šios Sidabrinėje knygoje nustatytos sąlygos pritaikomumas Lietuvoje, kaip ir kitose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, yra labai abejotinas. Tai susiję su tuo, kad tokia sąlyga visiškai neatitinka rizikos paskirstymo tarp šalių pusiausvyros. Iš esmės visa rizika dėl sutarties vykdymo pereina tik vienai sutarties šaliai ir, pavyzdžiui, pagal Vokietijos teisę tokia nuostata negalėtų būti taikoma, kadangi prieštarautų geros valios principui. Kita vertus, atskirai aptarus tokios nuostatos sudarymo aplinkybes, pabrėžiant tai, kad rangovas sąmoningai prisiima tokias rizikas, tokios nuostatos pritaikymo galimybės yra svarstytinios⁷⁶³. Šio darbo autoriaus nuomone, minėtos Sidabrinės knygos

⁷⁶² Šalys gali spręsti išskylančius klausimus, vadovaudamasi 13 straipsniu [*Pakeitimai ir pataisymai*], taip pat rangovas įgyja teisę pagal 20.1 punktą [*Rangovo pretenzijos*] atitinkamai reikalauti: (a) pradžios dėl tokio uždelsimo, jeigu dėl to vėluojama arba bus vėluojama užbaigti Darbus, pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratesimas*], ir (b) visų tokių išlaidų apmokėjimo, kuris turi būti įtrauktas į sutarties kainą. Žinoma, inžinierius, gavęs tokį užsakovo pranešimą ir apžiūrėjęs ir (arba) ištyręs tas fizinės sąlygas privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad tarp sutarties šalių būtų pasiektas susitarimas arba pats privalo priimti sprendimą. Pažymėtina, jog tirdamas situaciją, kaip nurodyta minėtame straipsnyje, inžinierius gali atsižvelgti į bet kuriuos faktus, kuriuos rangovas, pateikdamas pasiūlymą, yra surinkęs apie fizinės sąlygas, ir juos gali pateikti, tačiau tie faktai inžinieriaus neįpareigoja. Inžinierius, siūlydamas šalims susitarti ar priimdamas sprendimą, privalo būti teisingas ir užtikrinti taiką tarp šalių, todėl pats privalo imtis visų būtinų priemonių tam, kad visiškai ir iki galo išsiaiškintų visą situaciją, nes rangovo surinkti duomenys gali būti sudėtingi.

⁷⁶³ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 260, p. 99.

nuostatos neturėtų būti taikomos, tačiau vis dėlto sutarties šalims dėl jų susitarus turi būti akcentuojamas tokių sąlygų legitimumas sutarčių laisvės principo kontekste. Priešingu atveju, tokios sąlygos galėtų būti pripažintos negaliojančiomis, nes jos prieštarauja ne tik LR CK 6.659 str. 1 d., bet ir iškreipia statybos rangos sutarties šalių teisių ir pareigų balansą.

Apskritai būtina pažymėti tai, kad rangovas privalo būti ypač atidus ir nuolat informuoti užsakovą apie aplinkybes, kurios, jo manymu, suteikia teisę nukelti darbų atlikimo terminus ar reikalauti papildomo apmokėjimo. Pranešimui yra suteikiama didelė reikšmė ir jis yra nustatytas visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 20.1 punkte „Rangovo pretenzijos“⁷⁶⁴. Šiame punkte nurodoma, jeigu rangovas mano, kad pagal kurį nors šių sąlygų straipsnį ar dar kaip kitaip pagal sutartį jam turi būti suteikta teisė gauti kokį nors baigimo laiko pratęsimą ir (arba) kokį nors papildomą mokėjimą, tai rangovas privalo laiku pranešti inžinieriui, aprašydamas įvykį arba aplinkybes, dėl kurių kyla tos pretenzijos⁷⁶⁵. Taip nustatomas griežtas reikalavimas, kad rangovas iš anksto privalo informuoti apie aplinkybes, galinčias lemti tai, kad užsakovui teks daugiau mokėti už sutartimi atliekamus darbus arba statybos nebus baigiamos vykdyti laiku.

Taip pat minėtame punkte nurodoma, jeigu apie pretenziją rangovas nepraneša per 28 dienų laikotarpį, tai baigimo laiko pratęsimas neturi būti suteikiamas, rangovui neturi būti suteikta teisė gauti papildomą mokėjimą, ir užsakovas turi būti atleistas nuo visų su pretenzija susijusių įsipareigojimų⁷⁶⁶. Pabrėžiama, kad pranešimas, kuris yra viena iš bendradarbiavimo pareigų užtikrinančių priemonių, turi labai svarbią reikšmę, ir rangovai turi turėti

⁷⁶⁴ Toliau analizuojamo punkto formuluotės Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje sutampa, o Sidabrinėje knygoje vietoj inžinieriaus visur yra numatytas užsakovas.

⁷⁶⁵ Pranešimas turi būti išsiųstas kuo greičiau, bet ne vėliau kaip po 28 dienų nuo tada, kai apie įvykį arba aplinkybes tapo žinoma rangovui arba jis turėjo būti apie tai sužinojęs.

⁷⁶⁶ Suprantama, kad per 28 dienas parengti išsamią pretenziją ne visada gali pavykti, juo labiau kad ji turi būti argumentuota ir pagrįsta. Atsižvelgiant į tai, rangovas per 28 dienas privalo pateikti pranešimą, tačiau vėliau jį gali detalizuoti, tikslinti ir panašiai. Kaip nurodoma toliau aptariamame punkte, per 42 dienas nuo tada, kai rangovas sužinojo (arba turėjo būti sužinojęs) apie įvykį arba aplinkybes, dėl kurių reiškama pretenzija, arba per kitą tokį laikotarpį, kuris gali būti pasiūlytas rangovo ir kuriam pritarė inžinierius, rangovas turi nusiųsti inžinieriui detaliai aprašytą pretenziją, pateikdamas išsamų pretenzijos pagrindimą ir nurodydamas prašomą pratęsti laiką ir (arba) reikalaujamą papildomą mokėjimą.

omeny, kad nepateikus tokio pranešimo laiku, jiems patiems tenka atsirandanti rizika⁷⁶⁷.

Jei vis dėlto rangovas pateikia pranešimą, tuomet yra nustatoma, kad rangovas taip pat privalo pateikti bet kuriuos kitus pranešimus raštu, kurių reikia pagal sutartį kartu su išsamiu pretenzijos pagrindimu, atitinkančiu tą įvykį arba aplinkybes⁷⁶⁸. Pagal Anglijos teismuose spręstas bylas, pretenzijas pagrindžiančiais dokumentais yra laikytini originalūs ar pirminiai dokumentai ar jų kopijos, paruošti ar parengti tuo metu, kai atsiranda pagrindas ginčui⁷⁶⁹.

Jeigu būtų ginčijama pranešime išdėstyta pretenzija, rangovas privalo bendradarbiauti su ją nagrinėjančiu asmeniu. Nurodoma, kad nepripažįstant užsakovo atsakomybės, inžinierius, pagal šį punktą gavęs bet kurį tokį pranešimą, gali tikrinti, kaip sudaromi ir laikomi dokumentai, ir (arba) nurodyti rangovui toliau sudaryti ir laikyti dokumentus. Rangovas turi leisti inžinieriui susipažinti su visais tais dokumentais ir privalo (jeigu gavo nurodymus) pateikti inžinieriui nuorašus.

Žinoma, kita šalis negali nereaguoti į rangovo pateiktas pretenzijas, todėl yra nurodoma, kad per 42 dienas nuo tos dienos, kai gavo pretenziją arba bet kurią išsamią informaciją, pagrindžiančią ankstesnę pretenziją, arba per kokią kitą laikotarpį, kuris gali būti pasiūlytas inžinieriaus ir kuriam pritarė rangovas, inžinierius privalo atsakyti pritardamas arba nepritardamas ir pateikti išsamius paaiškinimus⁷⁷⁰.

⁷⁶⁷ Įvykių, kurie turi tęstinį pobūdį, atveju pirminė pretenzija turi būti pateikta kiek įmanoma išsamesnė, o vėliau privalo būti pateikiamos periodiškai papildytos tarpinės pretenzijos.

Nurodoma, jeigu įvykis arba aplinkybė, suteikusi pagrindą pretenzijai reikšti, turi tęstinį poveikį, tai: (a) šioji smulkiai išdėstyta pretenzija turi būti laikoma tarpine pretenzija; (b) rangovas ir toliau kas mėnesį turi siųsti tarpines pretenzijas, nurodydamas bendrą vėlavimo laiką ir (arba) reikalaujamą sumą bei toliau teikdamas tokią išsamią informaciją, kurios gali pagrįstai reikėti inžinieriui; ir (c) galutinę pretenziją rangovas privalo išsiųsti per 28 dienas nuo tada, kai baigėsi įvykio arba aplinkybės sukeltas poveikis, arba per tokį kitą laikotarpį, kuris gali būti pasiūlytas rangovo ir kuriam pritarė inžinierius.

⁷⁶⁸ Tokiu būdu nustatoma pareiga rangovui pateikti tik pagrįstą pretenziją, taip pat laikyti kitus pranešime nurodytą informaciją patvirtinančius dokumentus tokioje vietoje, kad jie būtų pasiekiami pranešime išdėstyta pretenziją nagrinėsiančiam asmeniui. Minėtame punkte nurodoma, jog rangovas statybvietėje arba kitoje inžinieriui priimtinoje vietoje privalo laikyti tokius reikiamu metu sudarytus dokumentus, kurių gali reikėti bet kuriai pretenzijai pagrįsti.

⁷⁶⁹ Cituota iš bylos *Falkland Islands v Gordon Forbes Construction*, pagal: *Cit. op.* 590, p. 288.

⁷⁷⁰ Taip pat jis gali pareikalauti bet kurios išsamios informacijos, jeigu ji reikalinga, tačiau nepaisant to, per nustatytą laiką privalo duoti atsakymą dėl esminių pretenzijos klausimų. Negalima vilkinti klausimo sprendimo tik dėl to, kad, inžinieriaus nuomone, rangovas nepagrindė pretenzijoje išdėstyto reikalavimo. Taip pat nurodoma, kad inžinierius privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*],

Pagrindinis analizuoto punkto tikslas yra užkirsti kelią ginčų kilimui, skatinti šalių tarpusavio komunikavimą ir bendradarbiavimą⁷⁷¹. Tai yra sąlygota to, kad rangovas iš anksto įspėja užsakovą apie įvairias gresiančias aplinkybes, o užsakovas, būdamas iš anksto informuotas, turi galimybę imtis veiksmų, susijusių su neigiamų padarinių pašalinimu ir iškilusių problemų sprendimu.

Pareiga įspėti yra numatyta daugelio valstybių teisėje⁷⁷². Neišvengiamai rangovo pareiga įspėti užsakovą yra numatyta ir DCFR, kur IV. C – 2:108 straipsnio „Paslaugų teikėjo sutartinis įsipareigojimas įspėti“ pirmajame paragrafe nurodoma, kad: paslaugų teikėjas privalo įspėti klientą, jei paslaugos teikėjui tampa žinomos rizikos dėl užsakytų paslaugų, kad: (a) negali būti pasiektas kliento nurodytas arba numatytas rezultatas iki sutarties įvykdymo termino; (b) gali būti pažeisti kiti kliento interesai, arba (c) įvykdymas gali tapti brangesnis arba užtrukti ilgiau nei buvo susitarta sutartyje arba dėl informacijos arba nurodymų, kuriuos pateikė klientas, ar surinktų, ruošiantis įvykdymui, arba dėl atsiradimo bet kurios kitos rizikos. Kaip matome DCFR įtvirtinti pareigos įspėti atvejai yra daug abstraktesnio pobūdžio nei LR CK įtvirtinti atvejai. Abstraktesnis įvardijimas yra daug pozityvesnis, nes jį galima pritaikyti įvairioms susiklosčiusioms aplinkybėms, o kazuistinis įvardijimas yra tinkamas tik konkrečioms situacijoms. Kita vertus, turint omenyje Lietuvoje dirbančių kontrahentų teisinės moralės lygį (įprastai manoma, kad ir kaip dirbtų rangovas, jis vis tiek yra kaltas dėl visko, o ir teisė patvirtina, kad rangovo kaltė yra preziumuojama), kol kas geriau tinka konkretus įvardijimas, kadangi tokiu atveju išvengiama bereikalingo ginčų ar net šantažo, kai yra susiduriama su prievolių vykdymo sunkumais. LR CK įtvirtinti atvejai yra susiję su darbų saugumu, tvirtumu, kokybe ir tinkamumu. DCFR pareiga įspėti įtvirtinta ne tik dėl to, kad gali būti nepasiektas rezultatas, bet ir dėl to, kad gali

kad sutartų arba nuspręstų pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratęsimas*] dėl (i) baigimo laiko (prieš tam laikui pasibaigiant arba jam pasibaigus) pratęsimo (jeigu reikia), ir (arba) (ii) dėl papildomo mokėjimo (jeigu reikia), kurį gauti rangovui yra suteikta teisė pagal sutartį.

⁷⁷¹ Daugiau apie analizuoto punkto tikslus ir įgyvendinimą, žiūrėti: LAL, Hamish. The rise and rise of „time-bar“ clauses: the „real issue“ for construction arbitrators. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 118–132.

⁷⁷² *Cit. op.* 202, p. 255.

būti pažeisti bet kurie užsakovo interesai ar atsiranda bet kokios rizikos. Toks aplinkybių, apie kurias rangovas privalo įspėti, neapibrėžtumas, tiesiog verčia rangovą sistemingai informuoti užsakovą apie tokias rizikas, o tai kartu padeda užtikrinti ir sutarties įvykdymą⁷⁷³.

Nors rangovui ir yra nustatyta pareiga įspėti, tačiau kartu nepamirština, kad ir pats užsakovas turi teisę kontroliuoti ir prižiūrėti rangovo atliekamus darbus ir turi pareigą įspėti rangovą, jei mano, kad atliekami darbai neatitinka keliamų reikalavimų. Jau nekalbant apie tai, kad užsakovui visą sutarties įgyvendinimo laikotarpį išlieka pareiga teikti rangovui būtiną informaciją, kiek tai būtina tam, kad rangovas galėtų įgyvendinti sutartį tinkamai, ir tokia informacija gali būti gaunama tik iš užsakovo ar jo atstovų – architekto ar pan.⁷⁷⁴ Kartu ir pats rangovas pagal Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos teisę turi pareigą įspėti užsakovą apie tai, kad atlikti projektavimo darbai yra su defektais ar kitais trūkumais⁷⁷⁵.

Bendrosios teisės valstybėse, kuriose statutinė teisė nenumato rangovo pareigos informuoti užsakovą, tokia pareiga yra suformuluota teismų praktikoje, kadangi tai atitinka pareigos bendradarbiauti dvasią ir padeda užtikrinti sutarties vykdymą. Pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje yra suformuotos taisyklės, kad, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, numanoma sąlyga

⁷⁷³ Minėto DCFR punkto antrajame paragrafe, be to, nurodoma, kad paslaugų teikėjas turi imtis pagrįstų priemonių tam, kad užtikrintų, kad klientas supranta įspėjimo turinį. Rangovas turi pareigą ne tik formaliai informuoti, bet ir išaiškinti galimas pasekmes. Trečiajame paragrafe nurodoma, kad pareiga įspėti, kuri nurodyta paragrafe (1) netaikoma, jeigu klientas: (a) jau žino apie riziką, nurodytą paragrafe (1); arba (b) galima pagrįstai tikėtis, kad žino apie ją. Tai apriboja pranešimų pateikimo būtinybės ribas, nes rangovui nebereikia pranešinėti akivaizdžių aplinkybių. Ketvirtajame paragrafe nurodoma, jei rizikos, nurodytos paragrafe (1) realizuojasi ir paslaugos teikėjas neįvykdo pareigos įspėti klientą apie tai, pranešimas apie pakeitimus paslaugų teikėju, pagal IV. C – 2:109 (Paslaugų sutarties vienusiapusiai pakeitimai), paremti rizikos materializacija nesukelia pasekmių. Penktajame paragrafe nurodoma, kad, taikant šio straipsnio paragrafą (1), yra daroma prielaida, kad paslaugos teikėjas suvokia minėtas rizikas, jei jos turėtų būti akivaizdžios iš visų faktų ir aplinkybių, žinomų paslaugų teikėjui be tyrimo. Šeštajame paragrafe nurodoma, kad taikant šio straipsnio paragrafą (3) (b) negali būti pagrįstai tikimasi, kad klientas žinojo apie pavojus, vien dėl to, kad klientas buvo kompetentingas, arba buvo patartas kitų, kurie yra kompetentingi atitinkamoje srityje, išskyrus atvejus, kai kitas toks asmuo, veikė kaip kliento tarpininkas, tokiu atveju taikomas II – 1:105 (Priskirtosios žinios ir t. t.).

⁷⁷⁴ Jau detalčiai buvo nagrinėta užsakovo pareiga pateikti rangovui visą būtiną informaciją iki sutarties sudarymo, tačiau pareiga teikti informaciją išlieka ir sutarties vykdymo eigoje, juo labiau kad statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose dažnai tenka tikslinti pateiktus dokumentus, detalizuoti pateiktus sprendinius ir pan. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 494, p. 35–47.

⁷⁷⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 401, p. 449.

gali reikalauti, kad rangovas praneštų užsakovo architektui apie projekto trūkumus, kurie jam tapo žinomi, taip pat praneštų apie išaiškėjusius defektus ir pan.⁷⁷⁶ Taip pat rangovas turi pareigą pranešti apie galintį kilti akivaizdų pavojų⁷⁷⁷. Taip pat sudaromose sutartyse numatoma pareiga įspėti apie aplinkybes, galinčias įtakoti kainos išaugimą, darbų atlikimo vėlavimą, netinkamą darbų atlikimą ir pan.⁷⁷⁸ Tačiau, vadovaujantis nusivylimo (anglų k. *frustration*) doktrina, pagal Anglijos teisę rangovai gali tikėtis būti atleidžiami nuo atsakomybės, esant esminiam aplinkybių pasikeitimui, tik ypatingais atvejais⁷⁷⁹.

Kita vertus, pripažįstama, kad būtent išankstinis įspėjimas apie tokias aplinkybes ir yra vienas iš tinkamo šalių bendradarbiavimo išraiškos formų. Išankstinis įspėjimas padeda iš anksto numatyti, įvertinti ir išvengti rizikos, priimti būtinus sprendimus kuo skubiau, kol dar nėra kilę neigiamų pasekmių, o neįgyvendinus pareigos įspėti, laikoma, kad yra pažeista šalių bendradarbiavimo pareiga⁷⁸⁰. Tik būtina nepamiršti, kad pareigą įspėti taip pat privalo įgyvendinti ir užsakovas ar jo atstovas statybų aikštelėje⁷⁸¹.

Kontinentinės teisės valstybių teismai taip pat yra analizavę rangovo pareigą įspėti kaip vieną iš esminių pareigų, užtikrinančią šalių pareigą bendradarbiauti. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismų praktika, vadovaudamasi sąžiningumo sąlygomis, yra įtvirtinusi taisyklę, pagal kurią rangovas ne tik privalo įspėti užsakovą apie aplinkybes, trukdančias įvykdyti sutartį, bet ir padėti, patarti užsakovui. Tai yra susiję su tuo, kad rangovo atsakomybė yra griežta, jis atsakingas už galutinio darbų rezultato pasiekimą⁷⁸². Pareiga įspėti prieš imantis kardinalių veiksmų taip pat yra analizuota ir LAT praktikoje. Kaip nurodė LAT, abiejų šalių veiksmai vykdant sudarytą sutartį vertintini ir

⁷⁷⁶ *Cit. op.* 42, p. 670. Pastebėtina, jog paskutiniu metu Anglijos teismų sprendimuose ši sąlyga nėra taikoma dėl to, jog ji neišlaiko būtinumo testo, tai yra, nėra pagrindžiama, jog įspėjimas galėjo apsaugoti nuo kilusių neigiamų pasekmių. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 371, p. 45.

⁷⁷⁷ *Cit. op.* 42, p. 670.

⁷⁷⁸ Daugiau apie šias sąlygas žiūrėti: EGGLESTON, Brian. *The NEC 3 Engineering and Construction Contract. A Commentary*. Second edition. Oxford: Blackwell Science, 2006, p. 116–117.

⁷⁷⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 730.

⁷⁸⁰ *Cit. op.* 778, p. 119.

⁷⁸¹ *Ibid.*, p. 118.

⁷⁸² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 81.

vieno pagrindinių prievolių vykdymo principų – šalių bendradarbiavimo principo – požiūriu. Laikytis šio principo ypač svarbu vykdant prievoles, atsirandančias rangos sutarties pagrindu. Tačiau bylos medžiaga leidžia daryti išvadą, kad tiek užsakovas, tiek ir rangovas šį principą pažeidė. Pavyzdžiui, užsakovas, neketindamas mokėti avanso, nė karto apie tai neįspėjo rangovo; sutartį nutraukė iš anksto neįspėjęs rangovo. Faktą, kad bendradarbiavimo pareigą pažeidė ir rangovas, patvirtina tai, kad jis nederino su užsakovu architekto parengto projekto, neinformavo užsakovo apie darbų eigą⁷⁸³. Abi šalys, nevykdydamos pareigos įspėti, pažeidė pareigos bendradarbiauti principą. Kita vertus, jei atidžiau įvertintume nurodytus pažeidimus, matytume, kad vienos iš šalių atlikti ar neatlikti veiksmai yra konkrečių prievolių pažeidimas, o ne pareigos bendradarbiauti pažeidimas.

Analizuojant administracinės teisės priemones, kurios gina rangovą, yra pažymėtinos šios teorijos, kurias išskiria Prancūzijos teisės doktrina:

Pirma, *sujétions imprévues* – tai teorija, pagrindžianti rangovo atleidimą nuo atsakomybės tuomet, kai rangovas negali įvykdyti sutarties dėl iš anksto negalėtų numatyti techninių sunkumų, kurie iš esmės paveikia rangovo įsipareigojimų įvykdymą⁷⁸⁴.

Antra, *imprévision*, – tai teorija, pagrįsta *rebus sic stantibus* principu, sušvelninančiu *pacta sunt servanda* poveikį. Tai iš esmės atitinka esminį aplinkybių pasikeitimą, o kaip pavyzdys galėtų būtų pateikiama tai, kad 1974 m. pakilus kuro kainoms, buvo nustatyta, kad, jei tai paveikė sutartinę kainą bent 15 procentų, tada rangovui tai turi būti atlyginama⁷⁸⁵. Dėl šios patirties analogiška nuostata yra tapusi pozityviosios teisės taisykle net ir kitose valstybėse, pavyzdžiui, LR CK 6.685 str. įtvirtinta rangovo pareiga reikalauti darbų kainos perskaičiavimo, jei faktinė darbų kaina padidėjo ne dėl rangovo kaltės daugiau kaip 15 procentų.

⁷⁸³ *Cit. op.* 341.

⁷⁸⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 83.

⁷⁸⁵ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 83.

Trečia, *immixion théorie*, pagal kurią rangovui turi būti atlyginama, jei į rangovo veiklą nepagrįstai kišasi užsakovas ar jo atstovas⁷⁸⁶.

Kaip jau buvo minėta, vien tik rangovo pareigos informuoti numatymas pats savaime neužtikrina, kad atsiradusios rizikos bus pašalintos. Tam, kad atsiradusios rizikos būtų pašalintos arba būtų sumažintas jų poveikis, labai svarbus yra šalių tolimesnis veikimas kartu. Rangovui informavus užsakovą, užsakovas privalo imtis priemonių, kurios susijusios su užsakovo pagalbos teikimu rangovui⁷⁸⁷.

Sudaromose sutartyse šalys dažnai numato, kad užsakovas privalo teikti rangovui pagalbą, šiam atliekant darbus. Užsakovui nevykdant šios pareigos, vadovaujantis LR CK 6.660 str. 1 ir 2 d., rangovas turi teisę reikalauti jo atlyginti nuostolius, įskaitant papildomas išlaidas dėl prastovos arba darbo atlikimo termino nukėlimo ar darbų kainos padidėjimo, taip pat rangovas turi teisę reikalauti jam sumokėti sutartyje nustatytą kainą, atsižvelgiant į atliktų darbų dalį, bei atlyginti nuostolius arba sutartį nutraukti. Taigi sudaromoje sutartyje numačius užsakovui pareigą suteikti pagalbą rangovui vykdant sutartį, užsakovas privalo būti pasirengęs suteikti tokią pagalbą. Tačiau tokia pagalba turi būti apibrėžta sutartyje, taip pat sutartyje privalo būti nurodyta jos

⁷⁸⁶ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 83.

⁷⁸⁷ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mitvos statyba“ v. UAB „Lempura“*, Nr. 3K-3-427/2007, kat. 42.10; 114.11. Šioje byloje LAT pabrėžė, kad pagal LR CK 6.256 straipsnio, nustatančio sutartinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, 4 dalį, sutartinės prievolės neįvykdžiusi ar netinkamai įvykdžiusi įmonė (verslininkas) atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato ko kita. LR CK 6.64 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jeigu kreditorius pažeidžia prievolę, skolininkas laikomas jos nepažeidusiu, o kol kreditorius laikomas pažeidusiu prievolę, skolininkas negali būti laikomas ją pažeidusiu. LR CK 6.660 straipsnyje nustatyta užsakovo pagalba rangovui ir jos neįvykdymo teisinės pasekmės. LR CK 6.661 straipsnyje įtvirtintos priešpriešinės užsakovo pareigos, o 6.691 straipsnyje – kooperavimosi pareigos nevykdymo teisiniai padariniai. Teisėjų kolegija, įvertinusi šį reglamentavimą ir atsižvelgdama į tai, kad ginčo šalys yra verslininkai, veikiantys statybos srityje, daro išvadą, kad šioje byloje, sprendžiant klausimą dėl delpinigių priteisimo ieškovui, svarbu tinkamai įvertinti įrodymus, patvirtinančius ieškovo, kaip užsakovo, priešpriešinių pareigų (medžiagų, įrengimų perdavimas ir pan.) ir kooperavimosi pareigos vykdymą. Taigi, vienas iš pagrindinių kriterijų, vertinant statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių atsakomybę, yra jų pagalba vienas kitam, nuolatinis informavimas apie su sutarties vykdymu susijusias aplinkybes tam, kad kiekviena iš sutarties šalių galėtų tinkamai įgyvendinti savo priešpriešines pareigas. Tokiu būdu bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimas tampa esminiu principu statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, padedančiu įvertinti sutarties šalių atsakomybę.

įgyvendinimo tvarka. Priešingu atveju, užsakovas gali atsisakyti suteikti tokią pagalbą, nes jos rangovas gali reikalauti nepagrįstai.

Nors sutartyje ir nebūtų numatytas konkrečios pagalbos suteikimas rangovui, užsakovui vis tiek išlieka pareiga bendradarbiauti su rangovu, kad šis galėtų tinkamai atlikti savo pareigas. Ypač akcentuotina tai, kad, visų pirma, pats užsakovas privalo tinkamai ir laiku vykdyti savo priešpriešines pareigas rangovui. LR CK 6.661 str. 1 d. yra nurodoma, kad rangovas turi teisę nepradėti darbų arba sustabdyti pradėtus darbus, jeigu užsakovas neįvykdo rangos sutartyje numatytų savo priešpriešinių pareigų (neperduoda medžiagų, įrengimų, dokumentų ir kt.) arba kliudo rangovui vykdyti sutartį, arba yra kitų aplinkybių, akivaizdžiai patvirtinančių, kad užsakovas savo pareigų laiku neįvykdys (šio kodekso 6.219 straipsnis). Taip pat, vadovaujantis LR CK 6.661 str. 2 d., jeigu rangos sutartis nenustato ko kita, rangovas, esant anksčiau numatytais aplinkybėmis, turi teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti atlyginti nuostolius. Ši nuostata aktuali statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, nes suteikia rangovui papildomos apsaugos užsakovo atžvilgiu, kuris dažnai siekia tenkintis tik pasyvios šalies pranašumais, t. y. laukti, kol rangovas atliks visus statybos rangos darbus ir perduos juos užsakovui. Pažymėtina, kad tinkamas statybos rangos darbų atlikimas be užsakovo bendradarbiavimo iš esmės nėra galimas, kadangi statybos eigoje gali prireikti papildomos projektinės dokumentacijos ar priimti kitus sprendimus, kurių priėmimas be užsakovo pagalbos iš esmės nėra įmanomas. Taigi, jei užsakovas nevykdo savo priešpriešinių pareigų, rangovui nelieka kitos išeities kaip tik, vadovaujantis anksčiau nurodytomis nuostatomis, sustabdyti savo sutartinių įsipareigojimų vykdymą arba visai nutraukti sutartį.

Pastebėtina, kad LAT taip pat yra pabrėžęs, kad, be minėtų atvejų, bendradarbiavimo pareiga apima tokius veiksmus kaip pranešimą kitai šaliai apie savo gyvenamosios vietos pasikeitimą, įgalioto asmens pakeitimą, sąskaitų pakeitimą, atstovo įgaliavimo pasibaigimą ar panaikinimą ir t. t.⁷⁸⁸ Šalys turi prievolę pranešti ne tik apie su statybų eiga susijusias aplinkybes, bet

⁷⁸⁸ *Cit. op.* 330.

ir informuoti apie kitus pasikeitimus, kiek tai susiję su prisiimtų įsipareigojimų vykdymu.

Analizuojant užsakovo pagalbą rangovui, taip pat paminėtinos aplinkybės, apsunkinančios sutarties vykdymą. Iš esmės pasikeitus aplinkybėms, yra neišvengiama tai, kad šalys bus priverstos ieškoti bendrų sprendimų ir naujų galimybių, kaip įveikti iškilusius sunkumus. Bendrosios teisės sistemoje, kur nėra pozityviosios teisės nustatytų aplinkybių pasikeitimo, yra įprasta sutartyse numatyti vadinamąsias pasikeitusių aplinkybių sąlygas (anglų k. *hardship clauses*), kurios yra susijusios su šalių teisėmis ir pareigomis, kai iš esmės pasikeičia aplinkybės ir tai iš esmės apsunkina sutarties vykdymą.

Kaip nurodo prof. E. McKendricas, tokių sąlygų privalumas yra tas, kad jos suteikia galimybę tęstis šalių bendradarbiavimui net ir tokiomis sąlygomis. Taip pat pažymėtina ir tai, kad bendrosios teisės sistemos teismai nekeičia sutarties sąlygų, kurios yra susijusios su sutarties pakeitimu, pasikeitus aplinkybėms⁷⁸⁹. Pastebėtina, kad Vokietijos CK po 2002 m. reformos ir Prancūzijos teisės doktrina pripažįsta iš esmės pasikeitusių aplinkybių sąlygas, nors šių valstybių kodeksai ir buvo sukurti remiantis klasikinės sutarčių teisės teoriją, kur sutarčių laisvės principas buvo keliamas aukščiau kitų principų, kas neatitinka šiuolaikinės sutarčių teisės doktrinos realijų, kur *pacta sunt servanda* principas yra derinamas su sąžiningumo, teisingumo principais⁷⁹⁰.

Apibendrinant visa tai, rangovas, siekdamas tinkamai įgyvendinti pareigos bendradarbiauti principą, privalo aktyviai veikti vykdydamas sutartį. Rangovas privalo informuoti užsakovą apie iškylančias rizikas sutarties vykdymo metu, o užsakovas privalo reaguoti į tokius rangovo pranešimus, ir šalys bendrai turi spręsti, kas turi būti atlikta ar nuo kokių veiksmų reikėtų susilaikyti siekiant, kad sutartis būtų įvykdyta. Taigi rangovo pareiga įspėti gali būti laikoma vienu iš esminių pareigos bendradarbiauti principo elementų, kuris Lietuvos teisėje yra įtvirtinta net atskiroje normoje – LR CK 6.659

⁷⁸⁹ *Cit. op.* 93, p. 408.

⁷⁹⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 80, p. 391–395.

straipsnio 1 dalyje. Žinoma, pareiga bendradarbiauti tuo neapsiriboja, šis principas reikalauja, kad rangovui įspėjus, abi šalys atliktų viską, kas būtina, tai yra, net ir įvykdžius vieną pareigą (įspėjus), šalys statybos rangoje privalo bendradarbiauti taip, kaip to reikalauja LR CK 6.691 straipsnis.

3.8. Pareigos, susijusios su darbų pakeitimu ir su papildomais darbais

Statybos rangos darbai gali trukti ilgą laiką, ypač jei jie susiję su naujo statinio statyba ar didelių nekilnojamojo turto projektų įgyvendinimu. Ilgai įgyvendinant sutartį, įvairios priežastys gali lemti poreikį atlikti papildomus darbus. Papildomi darbai, vykdant statybos rangos sutartį, gali atsirasti tiek rangovo, tiek užsakovo iniciatyva. Taigi, koks yra pareigos bendradarbiauti turinys tais atvejais, kai iškyla poreikis atlikti papildomus darbus arba pakeisti vienus darbus kitais?

UNCITRAL Vadove nurodoma, kad vykdant statybos darbus, gali atsirasti situacijų, dėl kurių gali būti būtina ar gali būti rekomenduojama pakeisti tam tikrus statybų proceso elementus⁷⁹¹. Šalys iš esmės gali pasirinkti vieną iš trijų pagrindinių būdų, kaip reglamentuoti sutartyje darbų pakeitimo klausimus (anglų k. *variations*). Pirma, sutartis gali numatyti, kad rangovas yra įpareigotas įgyvendinti pakeitimus, kuriuos užsako užsakovas, tiek, kiek užsakytas pakeitimas atitinka konkrečius kriterijus, numatytus sutartyje. Antra, sutartis gali įpareigoti rangovą įgyvendinti pakeitimus užsakytus užsakovo, nebent rangovas jiems paprieštarauja, esant pagrįstiems ir apibrėžtiems pagrindams. Trečia, pakeitimus galima atlikti tik esant rašytiniam rangovo sutikimui⁷⁹². Tačiau taip pat nurodoma, kad rangovas tokiais atvejais gali reikalauti atlyginti už padarytus pakeitimus, todėl statybos darbų pakeitimų sąlygos yra svarbios ir jas rekomenduojama aptarti sutartyje.

⁷⁹¹ Sutartyje patartina numatyti konkrečias sąlygas, kurios numatytų atvejus, kuriems esant, rangovas privalo įgyvendinti pakeitimus. Nustatydamos tokias sutartines sąlygas, šalys turi siekti tinkamo balanso tarp įvairių interesų.

⁷⁹² *Cit. op.* 15, p. 248.

Rangovas, jau iki sutarties sudarymo teikdamas visą informaciją apie darbus, privalo numatyti visus darbus, kuriuos atliks pagal statybos rangos sutartį, kad būtų pasiekti užsakovo reikalavimai. Teikdamas tokią informaciją, rangovas privalo įvertinti tiek normatyvinių statybos dokumentų nustatytus reikalavimus, tiek individualius užsakovo pageidavimus, statybos objekto specifiką, parengtą projektinę dokumentaciją, jei ji yra turima. Tiesa, dažnai jau pačiose statybos rangos sutartyse ir yra nustatomi visi pagrindiniai darbai, kuriuos turi atlikti rangovas⁷⁹³.

LR CK 6.684 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas privalo vykdyti statybos darbus pagal normatyvinių statybos dokumentų nustatytus reikalavimus ir sutartį (sutarties dokumentus), kurioje nustatyta darbų kaina bei statinio (darbų) kokybės reikalavimai. LR CK 6.684 str. 2 d. nurodoma, kad statybos rangos sutartyje privalo būti nurodyta su ja susijusių dokumentų sudėtis (normatyviniai statybos dokumentai). Sutartyje taip pat privalo būti nurodyta, kuri šalis ir per kokius terminus turi pateikti tam tikrus normatyvinius statybos dokumentus. Kadangi statybos procesą reglamentuoja labai daug poįstatyminių teisės aktų, šalys sutartyje dažnai apsiriboja tik įvardijimu, kad privaloma laikytis nustatytų norminių statybos dokumentų reikalavimų, labai retai yra pridedamos patvirtintos rangovo statybos taisyklės. Prie normatyvinių dokumentų yra priskiriamas ir užsakovo pateiktas projektas. Taigi tais atvejais, kai konkretūs darbai buvo numatyti projekte, o rangovas buvo įsipareigojęs atlikti visus darbus, numatytus normatyviniuose dokumentuose, jis privalo atlikti visus projekte numatytus darbus, net jei šių darbų ir nebuvo įvertinęs.

LR CK 6.684 str. 3 d. nurodoma, jeigu statybos rangos sutartis nenustato ko kita, pripažįstama, kad rangovas privalo pats atlikti visus darbus, numatytus normatyviniuose statybos dokumentuose. Rangovas privalo atlikti tai, kas nustatyta ne tik sutartyje, bet ir norminiuose dokumentuose, taip pat nereikalauti užsakovo pagalbos. Tačiau užsakovui vis tiek išlieka pareiga bendradarbiauti su rangovu, jei iškyla, pavyzdžiui, poreikis pateikti

⁷⁹³ Tai gali būti atlikta paprastu išvardijimu sutarties tekste, išvardijimu prie sutarties pridėtame sąraše, detaliu nurodymu specifikacijoje ar net detaliu įvertinimu sąmatomis.

dokumentus, kuriuos turi užsakovas, ar kuriuos pagal sutartį ir teisės aktus užsakovas privalėjo turėti.

Tačiau atliekant statybos rangos darbus, gali paaiškėti, kad vis dėlto reikia atlikti papildomus darbus arba numatytų darbų pakeitimus. Vadovaujantis LR CK 6.684 str. 4 d., rangovas statybos metu padaręs išvadą, kad reikalingi normatyviniuose statybos dokumentuose nenumatyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus statybos darbus ir atitinkamai padidinti sutarties kainą, privalo apie tai pranešti užsakovui. Rangovas gali reikalauti padidinti statybos rangos sutartyje numatytą kainą tik tokiu atveju, jei reikalingi atlikti papildomi darbai yra sąlygoti normatyvinių statybos dokumentų. Toliau minėtoje normoje nurodoma, jeigu rangovas negauna užsakovo atsakymo į savo pranešimą per sutartyje nustatytą terminą, o jeigu terminas sutartyje nenustatytas, – per protingą terminą, tai rangovas turi teisę sustabdyti tų darbų atlikimą. Rangovas negali vykdyti darbų toliau, nes atlikti darbai neatitiks statybos normatyvinių dokumentų reikalavimų ir tokiam statybos darbų rezultatui, pavyzdžiui, pastatytam statiniui, negalės būti atliekama statybos užbaigimo procedūra. Toliau minėtoje normoje nurodoma, kad tuo atveju, jei užsakovas nepateikia atsakymo, o rangovas sustabdo darbus, nuostolius dėl darbų atlikimo sustabdymo turi atlyginti užsakovas, išskyrus atvejus, kai jis įrodo, kad papildomus darbus atlikti nebuvo būtina.

Autoriaus nuomone, LR CK 6.684 str. 4 d. ir LR CK 6.684 str. 3 d. būtina aiškinti kartu. Rangovas galėtų reikalauti apmokėjimo už papildomus darbus, vadovaudamasis LR CK 6.684 str. 4 d., tik tokiu atveju, jei tikrai negalėjo numatyti, kad tiems darbams yra taikomi LR CK 6.684 str. 3 d. reikalavimai, t. y. nenumatė ir negalėjo numatyti kai kurių norminių statybos dokumentų privalomumo konkrečios statybos darbų rangos sutarties tinkamam įvykdymui. Šiuo atveju, vertinant tokį rangovo galėjimą numatyti, būtų pasitelkiamas profesionalaus rangovo kriterijus, svarbus ir sutarties šalių elgesys. Net ir sutarties vykdymo metu rangovui pateikus papildomas sąmatas ir užsakovui jas patvirtinus, bus laikoma, kad užsakovas pritarė papildomiems darbams.

LAT laikosi pozicijos, kad net pastabų pareiškimas pateiktam komerciniam pasiūlymui dėl papildomų darbų atlikimo yra laikomas papildomų darbų akceptu. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“*, Nr. 3K-3-219/2009, kat. 42.5, 52.3, 114.4, 116.1. Šioje byloje buvo sprendžiamas papildomų darbų apmokėjimo klausimas. LAT vadovavosi apeliacinės instancijos teismo nustatytais aplinkybėmis, kad atsakovo bendrovės vadovas parašu patvirtino ieškovo pateiktą komercinį pasiūlymą, kuriame buvo sienos išramstymo darbų aprašymas, jų pavadinimai, kiekis ir apmokėtinos sumos bei vėliau pagal jį buvo apmokėta dalis darbų⁷⁹⁴. LAT nurodė, kad atsakovo vadovo veiksmai, pasirašant ieškovo komercinį pasiūlymą, darant pastabas dėl jo turinio ir iš dalies jį vykdant, buvo aiškūs ir pakankami, kad būtų išreikštas sutikimas dėl sutarties pakeitimo. Pagrindo teigti, kad atsakovas pasirašė komercinį pasiūlymą su išlygomis, sąlygiškai ar kitaip netinkamai sutarties pakeitimui, nėra⁷⁹⁵.

Kaip matome, pareiga informuoti apie atsirandančius papildomus darbus yra griežta taisyklė. Atitinkamai, LR CK 6.684 str. 5 d. yra nurodoma, kad rangovas, neinformavęs užsakovo apie būtinybę peržiūrėti statybos rangos darbų sutarties kainą, netenka teisės reikalauti iš užsakovo apmokėti atliktų papildomų darbų vertę ir atlyginti dėl to turėtus nuostolius, jeigu neįrodo, kad jo neatidėliotini veiksmai atitiko užsakovo interesus, o dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs ar sugadintas. Tokiu būdu šiomis nuostatomis yra įtvirtinamos specialios rangovo pareigos bendradarbiauti elemento – laiku informuoti – teisinės pasekmės situacijoms, kurios patenka į minėtų nuostatų regulavimo sritį.

⁷⁹⁴ LAT leido daryti išvadą, kad užsakovas sutiko, jog rangovas atliktų papildomus darbus objekte už papildomą kainą. LAT manymu, atsakovo bendrovės vadovo paaiškinimas, kad pasiūlymas neturės teisinės galios, neleidžia daryti išvados, kad atsakovas, būdamas įmonės direktorius ir jos vardu pasirašęs statybos generalinės rangos sutartį, galėjo nesuprasti ieškovo raštu pateikto komercinio pasiūlymo. Be to, apeliacinės instancijos teismo kolegija nurodė, kad CK 6.653 straipsnio 5 dalyje nenumatytas draudimas reikalauti iš atsakovo apmokėti už darbus, kurie nebuvo numatyti darbo ar techniniuose brėžiniuose, t. y. dokumentuose, kurie buvo patvirtinti, pasirašant rangos sutartį. Byloje esančiose sąmatose nėra numatytų sienelės išramstymo darbų.

⁷⁹⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“*, Nr. 3K-3-219/2009, kat. 42.5, 52.3, 114.4, 116.1.

Paminėtina, kad UNCITRAL Vadove taip pat yra numatyti atvejai, kai rangovas gali reikalauti sutarties pakeitimų kartu padidinant sutarties kainą ar nukeliant statybos darbų įvykdymo terminus. Tam, kad būtų išvengta tokių atvejų, kai rangovas, dalyvaudamas konkurse ir norėdamas jį laimėti, sumažina kainą, kurią vėliau bando padidinti, UNCITRAL Vadove patariama didesnę dėmesį skirti rangovo atrinkimo procedūrai⁷⁹⁶, pasitelkti rinkos profesionalus, pvz., konsultuojančius inžinierius ir t. t.⁷⁹⁷

Vadovaujantis LR CK 6.685 str. 1 d., užsakovas turi teisę daryti pakeitimus sutarties dokumentuose, jeigu papildomų darbų, kuriuos reikia atlikti dėl šių pakeitimų, kaina neviršija penkiolikos procentų sutartyje numatytos bendros statybos darbų kainos ir jeigu šie pakeitimai nepakeičia sutartyje numatytų statybos darbų pobūdžio. Kaip nurodo prof. S. Mitkus, ši LR CK nuostata užsakovui suteikia teisę vienašališkai keisti tik sutarties (projektinės dokumentacijos) sąlygas dėl sutarties objekto, bet pasikeitus atliekamų darbų apimčiai turi keistis ir sutarties kaina⁷⁹⁸. Be to, statybos rangos sutarties šalys gali sutartyje numatyti ir kitokias sutarties dokumentų pakeitimo sąlygas. Ši norma suteikia teisę detalizuoti užsakovo užduotį ar daryti nežymius pakeitimus užsakovui perduotoje projektinėje dokumentacijoje. Tačiau šia savo teise užsakovas neturi piktnaudžiauti, juo labiau kad ši norma, kaip nurodo prof. S. Mitkus, yra šalių lygiateisiškumo principo išimtis⁷⁹⁹.

Vadovaujantis dispozityvumo principu, statybos rangos sutarties šalys dažnai pakeičia šią nuostatą ir numato, kad visi užsakovo iniciatyva atlikti statybos projekto pakeitimai bus apmokestinami papildomai, net ir tuomet, jei tai nepareikalautų papildomų rangovo sąnaudų. Be to, tam tikri pakeitimai galimi net ir sutarties vykdymo metu ir šalims dėl to nėra būtina forminti sutarties pakeitimo, jei sutarties vykdymo metu šalys tinkamai bendradarbiauja

⁷⁹⁶ *Cit. op.* 15, p. 255.

⁷⁹⁷ Tai aktualu ir dėl to, kad sudarius sutartį ir įpusėjus darbus, rangovui pareikalavus papildomų darbų atlikimo, užsakovui tenka rinktis, ar sutikti su tokiu reikalavimu ir sumokėti papildomą kainą, ar susitaikyti su nekokybiškų darbų atlikimu, ar nutraukti sutartį su tokiu rangovu, ieškoti naujo rangovo, tačiau tuomet užvilkinami statybos pabaigos terminai, įsiveliama į ginčus.

⁷⁹⁸ *Cit. op.* 385, p. 81.

⁷⁹⁹ *Cit. op.* 385, p. 81.

ir užsakovas priima tokius rangovo atliktus darbus. Tai yra patvirtinta ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 20 d. nutartyje civilinėje byloje *BUAB „Švilda“ statybų koncernas“ v. BUAB „Baltcont“ (buvusi UAB „NCC Statyba“)*, *UAB „Philip Morris Lietuva“*, Nr. 3 3K-3-541/2006, kat. 44.5.1; 52.3. Šioje byloje buvo nustatyta, kad nors užsakovas ir rangovas buvo susitarę, esant poreikiui, dėl darbų kainos tvarkos pakeitimo, tačiau šios tvarkos iš esmės nesilaikė, todėl užsakovas privalo apmokėti už visus darbus, net ir tuos, kurie nebuvo aptarti sutartyje, o kuriuos rangovas atliko užsakovo prašymu ir kuriuos užsakovas priėmė⁸⁰⁰.

Pažymėtina, kad LAT šioje byloje suteikė reikšmę tarp šalių susiklosčiusių santykių prasmei, o ne formaliai išsprendė bylą. LAT nurodė: tai, kad atsakovas ne pagal kontrakte numatytą tvarką buvo išreiškęs savo valią ir sutikimą dėl ieškovo siūlomų papildomų darbų reiškia, jog šalys susitarė ir ieškovas faktiškai vykdė kontrakte neaptartus darbus. Abiejų šalių išreikštas papildomų darbų, kurie neįtraukti į statybos darbų kontraktą, atlikimo suderinimas daro tokį šalių susitarimą galiojantį. Taigi, nors tarp šalių, kaip matome, vėliau ir kilo ginčas dėl atsiskaitymo, tačiau sutarties vykdymo metu šalys bendradarbiavo, pasitikėjo viena kita. Užsakovas duodavo nurodymus, darydavo pakeitimus, o rangovas juos įgyvendindavo, nors rašytinės sutarties tekstas ir nebuvo keičiamas, tačiau užsakovas priimdavo tokius atliktus rangovo darbus.

LR CK 6.685 str. 3 d. yra numatyta, kad rangovas turi teisę reikalauti atlyginti protingas išlaidas, padarytas dėl sutarties dokumentų defektų

⁸⁰⁰ LAT pažymėjo, jog sutartyje nurodytos tvirtos sąmatos griežtai nesilaikė būtent atsakovas, neatsiskaitydamas už pagal kontrakto sąlygas atliktus ir į tvirtą sąmatą įtrauktus darbus. Taigi tvirtos sąmatos pagal kontraktą (rangos sutartį) griežtas laikymasis nebuvo esminė sąlyga faktiškai susiklosčiusiuose šalių rangos santykiuose. Šią išvadą LAT grindė tokiomis aplinkybėmis. Pirma, atsakovo darbų vadovas atliktus tarpinius darbus priimdavo, tačiau pretenzijų dėl darbų netinkamumo prieš darbų priėmimą nebūdavo pareiškiamas. Antra, atsakovas pareiškė 2000 m. spalio 7 d. raštu ieškoviui savo pastabas dėl nukrypimų nuo kontrakto, kai ieškovo subrangovai buvo atlikę daug tarpinių darbų. Tačiau, LAT nuomone, tokia pretenzija negali būti laikoma pareikšta laiku, nes rangovas nebeteko galimybės ištaisyti trūkumus dėl to, kad sutartys su atlikusiais darbus subrangovais buvo pasibaigusios. Trečia, atsakovas buvo informuojamas apie atliekamus tarpinius darbus, dėl to turėjo galimybę laiku reikšti pastabas ir šia savo teise nepasinaudojo. Ketvirta, dėl darbų kainų padidėjimo, atlikus papildomus darbus ir panaudojus kokybiškesnes medžiagas, ieškovas raštiškai kreipdavosi į atsakovą, kuris reikšdavo pritarimą atlikti papildomus darbus ir panaudoti geresnes medžiagas.

nustatymo ir pašalinimo. Praktikoje dažnai pasitaiko, kad tik statybos darbų eigoje pastebimos projektavimo darbų klaidos. Anksčiau nurodyta norma gina rangovo interesus. Juk būtų nesąžininga, jei rangovas, sutarties įgyvendinimo metu dar turėtų prisiimti ir projektavimo metu padarytų klaidų nulemtas papildomas išlaidas. Atsižvelgiant į tai, įstatymu nustatyta užsakovo pareiga atlyginti rangovo išlaidas, patirtas dėl sutarties dokumentų defektų ir papildomai atliktų darbų, kurie nebuvo numatyti sudarant sutartį. Atkreiptinas dėmesys, kad, jei sutarties dokumentų defektai yra sąlygoti rangovo, užsakovui pareiga atlyginti išlaidas, susijusias su tokių defektų nustatymu ir pašalinimu, nekyla.

Kyla klausimas, kaipgi tais atvejais, kai rangovui buvo pateikta projekcinė dokumentacija, tačiau statybos darbų vykdymo metu paaiškėjo, kad projekcinėje dokumentacijoje nebuvo numatyta tam tikrų sprendinių, užtikrinančių tinkamą darbų atlikimą. Ar tokiais atvejais rangovas taip pat yra atsakingas už darbų atlikimą ir privalo prisiimti papildomų darbų atlikimo kaštus, ar gali kreiptis į užsakovą dėl papildomų darbų apmokėjimo? Autoriaus nuomone, vienareikšmio atsakymo į šį klausimą pateikti negalima. Nors sutartyje ir būtų rangovo patvirtinimas, kad jis iki sutarties sudarymo įvertino projekcinę dokumentaciją ir yra pasirengęs atlikti darbus už konkrečią kainą, tam tikrais atvejais toks patvirtinimas, autoriaus nuomone, neturėtų suteikti užsakovui teisės reikalauti iš rangovo prisiimti tam tikrų papildomų darbų atlikimo kaštų. Tai tie atvejai, kurie yra susiję su aplinkybėmis, kurių nebuvo galima numatyti ir įvertinti, klaidinančiais projekcinės dokumentacijos sprendiniais, jau nekalbant apie tokius atvejus, kai, pavyzdžiui, paaiškėja nauji geologinių tyrimų duomenys, reikalaujantys stiprinti konstrukciją⁸⁰¹. Šiuo atveju rangovas turi galimybę ginti savo teises, vadovaudamasis tuo, kad abu sutartinių teisinių santykių dalyviai privalo elgtis sąžiningai tiek ikisutartinių santykių metu, tiek sutarties vykdymo metu.

⁸⁰¹ Daugiau apie tokius atvejus žiūrėti skyriuose, analizuojančiuose darbų kainą, rizikos paskirstymą tarp statybos rangos sutarties šalių.

LR CK 6.699 str. 1 d. yra nurodyta, kad statybos rangos sutartyje gali būti nustatyta rangovo pareiga užsakovo prašymu ir užsakovo lėšomis pašalinti darbų trūkumus, už kuriuos rangovas neatsako. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad rangovas turi teisę atsisakyti vykdyti anksčiau nurodytą pareigą, jeigu trūkumų šalinimas nėra tiesiogiai susijęs su statybos rangos dalyku arba jie negali būti pašalinti dėl nuo rangovo nepriklausančių priežasčių. Šia norma įstatymų leidėjas reglamentavo tuos atvejus, kai rangovo yra prašoma ištaisyti atliktų darbų trūkumus, kurie atsirado ne dėl rangovo atliktų darbų. Pavyzdžiui, rangovo, kuris atlieka dažymo darbus, prašoma ištaisyti kito rangovo atliktus tinkavimo ir sienų lyginimo darbus, kad galėtų būti tinkamai atlikti sienų dažymo darbai⁸⁰².

UNCITRAL Vadove taip pat patariama šalims sutartyje aptarti atvejus, kai statybos pakeitimai yra nulemti natūralių kliūčių (anglų k. *natural obstacles*). Pažymima, kad vykdant statybas, gali atsirasti tokių natūralių kliūčių kaip hidrometeorologinės ar paviršinio sluoksnio sąlygos, kurios pagrįstai buvo nenumatytos rangovo, prieš sudarant sutartį⁸⁰³.

Paminėtina, jog net UNCITRAL Vadove, kuris yra skirtas daugiau užsakovų interesų apsaugai ir kuriame, aptariant atvejus, kai rekomenduojama užsakovui aptarti sutarties pakeitimo sąlygas, pažymima, kad formuluojant sutartines sąlygas dėl pakeitimų, šalys turi siekti nustatyti tarp jų tinkamą balansą: iš vienos pusės tikrumo tikslai, susiję su sutartiniais šalių įsipareigojimais, ir principas, kad sutarties šalis yra įpareigota laikytis sutartų sąlygų, o iš kitos pusės, noras leisti būtinus ar pageidaujamus pakeitimus, siekiant įveikti gyvenimiškas situacijas, ypač kai tai susiję su ilgalaikių sutarčių vykdymu. Be to, šalys turi dėti pastangas, kad būtų pasiektas lygiateisiškumo balansas tarp užsakovo ir rangovo interesų⁸⁰⁴.

⁸⁰² Tai ypač aktualu tais atvejais, kai ankstesnis rangovas nebaigė vykdyti darbų, atsisakė ištaisyti savo darbų broką ar sutartis su antruoju rangovu buvo sudaryta dar iki pirmasis rangovas pabaigė savo darbus, o priimant jo darbus, nebuvo tinkamai patikrinta atliktų darbų kokybė ar pan. Žinoma, rangovas gali atsisakyti įvykdyti tokius darbus, jei už juos užsakovas atsisako papildomai sumokėti arba jie visiškai nesuję su rangovo atliekamais darbais, arba rangovas jų negali pašalinti dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių.

⁸⁰³ *Cit. op.* 15, p. 255.

⁸⁰⁴ *Cit. op.* 15, p. 250.

Deja, autoriaus nuomone, FIDIC sutartims trūksta tokio balanso ir, atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą, visos toliau nurodytos nuostatos būtų laikomos galiojančiomis. Visų FIDIC analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 13 straipsnyje „Pakeitimai ir pataisymai“ detalai yra reglamentuota tik užsakovo teisė reikalauti iš rangovo įgyvendinti tam tikrus pakeitimus, o rangovas gali siūlyti pakeitimus tik tuo atveju, jei jie būtų naudingi užsakovui. Tokiu būdu rangovas privalo įgyvendinti sudarytą sutartį, todėl rangovas privalo ypač atidžiai įvertinti visą iki sutarties sudarymo gautą informaciją. Žinoma, net ir vykdant sutartis, sudarytas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, yra taikomos anksčiau minėtos Lietuvos teisės normos, tarp jų ir rangovui suteikta teisė stabdyti darbus jau minėtais atvejais. Būtina detaliau paanalizuoti FIDIC nuostatas, susijusias su užsakovo teisės reikalauti pakeitimų įgyvendinimu.

Visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 13.1 punkte „Teisė daryti pakeitimus“ yra nurodoma, kad inžinierius⁸⁰⁵, prieš išduodamas perėmimo pažymą, gali bet kuriuo metu atlikti pakeitimus, davęs nurodymą arba paprašęs rangovo pateikti siūlymą. Taigi iš esmės įtvirtinama inžinieriaus arba užsakovo teisė reikalauti, kad rangovas įgyvendintų prašomus pakeitimus⁸⁰⁶. Toliau tame pačiame punkte nurodoma, kad kiekvieną pakeitimą rangovas privalo vykdyti ir jo laikytis, nebent nedelsdamas praneša inžinieriui⁸⁰⁷ (paaiškindamas konkrečiai), kad negali lengvai įsigyti pakeitimui reikiamų prekių. Inžinierius⁸⁰⁸, gavęs tokį pranešimą, privalo panaikinti, patvirtinti arba pakeisti savo nurodymą. Įtvirtinamas iš esmės besąlygiškas įpareigojimas rangovui vykdyti duotus nurodymus dėl kitos šalies planuojamų pakeitimų, išskyrus vienintelį atvejį, kai tai yra objektyviai neįmanoma įgyvendinti dėl to, kad rangovas negalės įgyti reikalaujamam pakeitimui įgyvendinti būtinų prekių⁸⁰⁹.

⁸⁰⁵ Sidabrinėje knygoje yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

⁸⁰⁶ Sidabrinėje knygoje ir Geltonojoje knygoje dar papildomai yra nurodoma, jog pakeitimas nebus susijęs su aplaidumu darbo, kurį privalėjo atlikti kiti.

⁸⁰⁷ Sidabrinėje knygoje yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

⁸⁰⁸ Sidabrinėje knygoje yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

⁸⁰⁹ Geltonojoje ir Sidabrinėje knygose nurodomi dar du atvejai, kada rangovas gali atsisakyti įgyvendinti pakeitimus. Pirma, pakeitimai gali sumažinti darbų saugumą ir tinkamumą. Antra,

Raudonosios knygos minėtame punkte papildomai nustatoma, kokių pakeitimų gali reikalauti užsakovas iš rangovo⁸¹⁰.

Pažymėtina, kad detalus pakeitimų darymo aptarimas sutartyje neatima iš sutarties šalių teisės papildomai susitarti dėl paprastesnės pakeitimų darymo tvarkos, ypač jei šalys iš karto susitaria dėl būtinų priemonių ir yra reikalinga skubiai daryti pakeitimus, siekiant užtikrinti tolimesnę darbų eigą⁸¹¹.

Kaip minėta, pakeitimus gali siūlyti ir rangovas. Visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 13.2 punkte „Vertės nustatymas“ yra nurodoma, kad rangovas gali inžinieriui⁸¹² bet kada pateikti raštu siūlymą. Tačiau tokio siūlymo tikslas yra labai aiškiai apibrėžtas sutartyse ir tame pačiame punkte nurodoma, kad tai turi būti toks siūlymas, kuris (rangovo nuomone), jeigu būtų priimtas, (i) priartintų baigimą, (ii) sumažintų užsakovo darbų vykdymo, išlaikymo arba valdymo išlaidas, (iii) padidintų baigtų darbų efektyvumą ir vertę arba (iv) būtų kitaip naudingas Užsakovui. Taigi toks siūlymas iš esmės turi būti naudingas užsakovui⁸¹³. Be to, Raudonosios knygos minėtas punktas papildomai nustato taisykles, susijusias su nuolatinių darbų atlikimu⁸¹⁴.

pakeitimas turės neigiamą poveikį pasiekiant garantijų planą. Tai yra susiję su tuo, jog pagal šias knygas, rangovas prisiima didesnę atliktų darbų riziką.

⁸¹⁰ Nurodoma, kad kiekvienas pakeitimas gali apimti: (a) bet kurio atskiro darbo, įtraukto į sutartį, apimties pakeitimus (tačiau tokie pakitimai nebūtinai sudaro pakeitimą), (b) kokybės ar kitų bet kurio atskiro darbo savybių pakitimus, (c) bet kurios darbų dalies lygių, pozicijų ir (arba) matmenų pakitimus,

(d) bet kurio darbo praleidimą, nebent jį turėtų atlikti kiti, (e) bet kurį papildomą darbą, įrangą, medžiagas arba paslaugas, būtinas nuolatiniams darbams, įskaitant visus susijusius baigiamuosius bandymus, gręžinius bei kitą bandymo ir tyrimo darbą, arba (f) darbų vykdymo sekos arba laiko pasirinkimo pakitimus. Be to, papildomai nurodoma, kad rangovas neturi niekaip keisti ir (arba) modifikuoti nuolatinių darbų, jeigu ir tol, kol inžinierius nurodys daryti pakeitimą arba jį patvirtins.

⁸¹¹ *Cit. op.* 298, p. 265.

⁸¹² Sidabrinėje knygoje yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

⁸¹³ Pastebėtina, kad minėto siūlymo rengimo išlaidas apmoka pats rangovas ir toks siūlymas, kaip nurodoma minėtame punkte, turi apimti dalykus, išvardytus 13.3 punkte [*Pakeitimų tvarka*].

⁸¹⁴ Nurodoma, jeigu siūlymas, kurį patvirtino inžinierius, numato dalies nuolatinių darbų projekto keitimą, tai, abiem šalims nesusitarus kitaip: (a) šią dalį turi projektuoti rangovas. Šio punkto nėra Geltonojoje ir Sidabrinėje knygoje dėl to, kad projektavimo darbus pagal minėtas knygas ir taip atlieka rangovas; (b) turi būti taikomos 4.1 punkto [*Bendrosios Rangovo prievolės*] (a)-(d) pastraipų nuostatos. Rangovui yra privalu parengti dokumentus ir juos perduoti inžinieriui; ir (c) jeigu dėl šio keitimo sumažėja šios dalies sutarties kaina, tai inžinierius privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad sutartų dėl užmokesčio, įskaičiuotino į sutarties kainą, arba jį nustatytų. Nustatoma, jog tam, kad rangovas būtų suinteresuotas siūlyti ir įgyvendinti tuos pakeitimus, jis turi iš to irgi gauti naudą. Todėl nustatoma, jog toks rangovui mokamas užmokestis turi sudaryti pusę (50%) šių sumų skirtumo: (i) minėto sutarties vertės, įgyvendinus keitimą, sumažėjimo, išskyrus pataisas pagal 13.7 punktą [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*] ir 13.8 punktą [*Pataisymai dėl kainos pakeitimo*] (t. y. eliminuojama suma, susidariusi dėl to, jog pasikeitė norminis reglamentavimas ar pigo / brango prekės,

Pažymėtina, kad visų analizuojamų sutarčių 13.3 punkte „Pakeitimų tvarka“ yra įtvirtinta šalių pareiga bendradarbiauti. Nurodoma, jeigu inžinierius paprašo siūlymo, prieš nurodydamas daryti pakeitimą, rangovas kuo skubiau privalo jam atsakyti raštu, nurodydamas priežastis, dėl kurių jis negali įvykdyti prašymo (jeigu taip yra iš tiesų), arba pateikdamas:

- (a) siūlomo atlikti darbo aprašymą ir jo vykdymo programą;
- (b) rangovo siūlymą dėl visų reikiamų programos pagal 8.3 punktą [*Programa*] ir baigimo laiko pakeitimų; ir
- (c) rangovo siūlymą dėl pakeitimų įvertinimo⁸¹⁵.

Nustatoma rangovo pareiga operatyviai reaguoti į kitos šalies pasiūlymus. Be to, nustatoma, kad inžinierius, gavęs tokį siūlymą, kuo skubiau (pagal 13.2 punktą [*Vertės nustatymas*] arba kitaip) turi atsakyti, pritardamas, nepritardamas arba pakomentuodamas. Taigi vos tik gaunamas rangovo pasiūlymas, kita šalis taip pat privalo kuo skubiau į jį sureaguoti, o rangovas, kaip yra nurodoma minėtame punkte, laukdamas atsakymo, neturi uždelsti jokio darbo⁸¹⁶. Kadangi už tokius pakeitimus rangovui turi būti atlyginama, sutartyse yra nurodomas ir kainos nustatymo mechanizmas⁸¹⁷.

Be to, užsitikrinant apmokėjimą už papildomus darbus, visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 13.5 punkte yra nustatyta galimybė šalims numatyti rezervinę sumą⁸¹⁸. Pastebėtina, kad visose FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 13.6 punkte yra numatytas padienis darbas⁸¹⁹. Tačiau šalys ir šiuo atveju

įrengimai ir pan., jei šalys buvo susitarusios, jog dėl šių veiksnių bus daromi kainos pakeitimai), ir (ii) pakeistų darbų vertės užsakovui sumažėjimo (jeigu yra), atsižvelgiant į bet kurį kokybės, eksploatacijos laiko arba veikimo efektyvumo sumažėjimą. Tačiau jeigu (i) suma yra mažesnė už (ii) sumą, užmokestis nėra mokamas.

⁸¹⁵ Geltonojoje ir Sidabrinėje knygoje (c) punkte nurodomas, ne rangovo siūlymo dėl pakeitimų įvertinimas, bet subrangovo siūlymas dėl sutarties kainos koregavimo.

⁸¹⁶ Sidabrinėje knygoje šiame punkte visur yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

⁸¹⁷ Raudonojoje knygoje nurodoma, jog kiekvienas pakeitimas privalo būti įvertintas pagal 12 straipsnį [*Matavimas ir įvertinimas*], jeigu pagal šio straipsnio nuostatas inžinierius nenurodo arba nepatvirtina kitaip. Sidabrinėje ir Geltonojoje knygoje nurodoma, jog sprendimas priimamas kaip nustatyta sutarties 3.5 punkte, tačiau siekiant užtikrinti, kad toks susitarimas ar sprendimas būtų sąžiningi, papildomai nurodoma, jog į tokį kainos pakeitimą turi būti įtrauktas ir protingo dydžio rangovo pelnas ir vertės nustatymas, t. y. 13.2 punktas.

⁸¹⁸ Šios sumos yra skiriamos pagal inžinieriaus (užsakovo) nurodymus prekėms, paslaugoms įsigyti, atsilyginti už atliktą darbą.

⁸¹⁹ Padieniu darbu yra laikomas nesvarbus arba atsitiktinis darbas, sudarantis pakeitimą, ir toks darbas turi būti įvertintas pagal sutartyje esantį padienio darbo žiniaraštį.

turi bendradarbiauti, nes rangovas prieš užsakydamas darbui reikalingas prekes, turi pateikti inžinieriui⁸²⁰ sąmatines kainas, pateikti jam išlaidas pagrindžiančius dokumentus ir pan., o ne veikti vienašališkai. Pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas pasikeitęs teisinis norminis reglamentavimas ar rinkoje esančių kainų pasikeitimas taip pat yra priskiriami prie pakeitimų ir yra nustatyti sutarčių bendrųjų sąlygų 13.7 ir 13.8 punktuose⁸²¹.

Kaip matome FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra detalai reglamentuojamas darbų pakeitimas ir tai tik patvirtina glaudų FIDIC modelinių sutarčių sąlygų ryšį su bendrosios teisės valstybių teise. Pažymėtina, kad iš esmės visose modelinių sutarčių sąlygų formose, naudojamose Anglijoje, yra numatyti sutarties pakeitimai užsakovo reikalavimu ar dėl projekto pakeitimo, kuris nebuvo numatytas pasiūlyme. Dažniausiai tokie nurodymai yra duodami užsakovo paskirto administratoriaus (inžinieriaus), siekiant užtikrinti darbų tinkamą užbaigimą⁸²². Istoriskai yra susiklostę taip, kad Anglijos teisėjai neigiamai žiūri į tai, kad užsakovai gauna ką nors už nieką, vadovaujantis *quantum meruit* doktrina, priemonių apibrėžimo (anglų k. *definitional devices*) doktrina, ir kitomis priemonėmis stengiasi užtikrinti sąžiningumą. Istoriskai, jei užsakovui sutartyje nebuvo numatyta teisė daryti pakeitimus, jis to ir negalėjo daryti, o rangovas galėjo įvykdyti sutartį taip, kaip numatyta, ir reikalauti apmokėjimo⁸²³.

Vadovaujantis Anglijos teismų praktika, pakeitimais nebus laikomi papildomi darbai, jei juos rangovas turi atlikti dėl to, kad užbaigtų sutartyje numatytų įsipareigojimų vykdymą, nors konkrečiai tas darbas ir nenumatytas (*Sharpe v San Paulo Railway, etc.*)⁸²⁴. O statybos sutarties administratoriaus

⁸²⁰ Sidabrinėje knygoje šiame punkte visur yra nurodomas užsakovas, o ne inžinierius. Padienio darbo aptarimo sutartyje tikslas yra apsaugoti užsakovą nuo pernelyg didelių išlaidų dėl padienio darbo. Detaliau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 272.

⁸²¹ Esant pirmajai situacijai, rangovas turi teisę į sutartinių prievolių vykdymo termino pratęsimą ir kainos pakeitimą, o antruoju atveju, tik į kainos pakeitimą, jei dėl to šalys buvo susitarusios. Detaliau tai analizuojama darbo dalyje dėl kainos pakeitimo.

⁸²² *Cit. op.* 42, p. 646.

⁸²³ *Cit. op.* 263, p. 66.

⁸²⁴ *Cit. op.* 42, p. 680.

nurodymai rangovui atlikti konkrečius darbus, kurių rangovas neprivalėjo atlikti, laikomi pakeitimu (*Simplex Concrete v Mayor of York, etc.*)⁸²⁵.

Apibendrinant pažymėtina, kad visose darbe analizuojamose jurisdikcijose yra numatyta galimybė daryti pakeitimus (Vokietijoje ir Prancūzijoje – statutinėje teisėje, Anglijoje ši teisė turi būti aiškiai išreikšta sutartyje), tačiau dėl tokių pakeitimų darymo reikia sumokėti⁸²⁶.

DCFR IV. C – 2:109 straipsnio „Paslaugų sutarties vienpusiai pakeitimai“ pirmajame paragrafe yra nustatyta, kad, nepažeidžiant kliento teisės nutraukti sutartį pagal IV. C – 2:111 (Kliento teisė nutraukti sutartį), bet kuri šalis gali, pranešusi apie tai kitai šaliai, pakeisti teikiamą paslaugą, jei toks pakeitimas yra pagrįstas, atsižvelgiant į: (a) rezultatą, kurį reikia pasiekti; (b) kliento interesus; (c) paslaugų teikėjo interesus ir (d) aplinkybes, egzistuojančias tuo metu, kuomet atliekami pakeitimai. Kaip matome, ir DCFR yra įtvirtintas bendras principas, kad siūlomi pakeitimai turi atitikti užsakovo interesus.

Siekiant atlikti pakeitimus, pagal DCFR, šie pakeitimai turi būti pagrįsti⁸²⁷. Be to, yra nustatyti kainos keitimo principai: (i) kainos sumažinimas, jei yra sumažinama darbų apimtis; (ii) papildomos kainos sumokėjimas, jei yra užsakomi papildomi darbai. Taip pat yra aptariamas laiko sąnaudų klausimas⁸²⁸.

⁸²⁵ *Ibid.*, p. 680.

⁸²⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 202, p. 265.

⁸²⁷ Analizuojamo straipsnio antrajame paragrafe nurodoma, jog pakeitimas yra laikomas pagrįstu tik tuomet, jeigu jis: (a) yra būtinas siekiant užtikrinti, kad paslaugos teikėjas veiktų pagal IV. C – 2:105 straipsnį (Pareigos, susijusios su kompetencija ir vykdymu), arba, jei to reikalauja situacija, pagal IV. C – 2:106 straipsnį (Įsipareigojimas pasiekti rezultatą); (b) nurodymo davimo pasekmė pagal IV. C – 2:107 straipsnio (Kliento nurodymai) paragrafą (1) ir neatšaukta be bereikalingo delsimo po perspėjimo gavimo pagal minėto straipsnio paragrafą (3); (c) tinkamas atsakymas į perspėjimą iš paslaugos teikėjo, pagal IV. C – 2:108 straipsnį (Paslaugų teikėjo sutartinis įsipareigojimas įspėti); arba (d) reikalaujama dėl pasikeitusių aplinkybių, kurios galėtų pateisinti paslaugos teikėjo įsipareigojimų pakeitimus pagal III – 1:110 (Pakeitimai arba nutraukimas pagal teismo sprendimą, pasikeitus aplinkybėms).

⁸²⁸ Analizuojamo straipsnio trečiajame paragrafe nurodoma, jog bet kokia papildoma kaina, atsiradusi dėl pasikeitimo, turi būti pagrįsta ir turi būti nustatoma taikant tuos pačius apskaičiavimo metodus, kaip ir nustatant kainą už paslaugą. Ketvirtajame paragrafe nurodyta, jog tuo atveju, jei paslauga yra sumažinama, apskaičiuojant kainą turi būti atsižvelgiama į dėl pakeitimų atsiradusias pasekmes: pelno netekimą, sutaupyta išlaidas ir bet kokią tikimybę, kad paslaugų teikėjas galėtų panaudoti atlaisvintus pajėgumus kitiems tikslams. Penktajame paragrafe nustatyta, jog paslaugos pakeitimas gali lemti būtinybę patikslinti įvykdymo atlikimo laiką, proporcingai reikalaujamam papildomam darbui, būtinam atsižvelgiant į iš pradžių nustatytas reikalingas paslaugas, ir laiką, reikalingą nustatytai paslaugai suteikti.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, užsakovui yra suteikta teisė atlikti pakeitimus, o rangovas privalo juos įgyvendinti. Pats rangovas neturi teisės reikalauti apmokėjimo už papildomai atsiradusius darbus, jei iki sutarties sudarymo buvo galimybė įvertinti, kad tokių darbų poreikis iškils⁸²⁹. Žinoma, tais atvejais, kai užsakovo nurodymai kelia pavojų arba išaiškėja, kad statinys neatitiks keliamų norminių reikalavimų, rangovas ne tik turi teisę, bet ir privalo kreiptis į užsakovą, kad būtų duoti būtini sprendiniai, pritarta būtiniems papildomiems darbams ar esamų darbų pakeitimui.

Šiuo metu atitinkama LR CK 6.684 str. 4 d. nuostata numato rangovo teisę stabdyti darbus, jei užsakovas neduoda atitinkamų nurodymų, tačiau, autoriaus nuomone, šią nuostatą vertėtų keisti ir numatyti šalių pareigą susitarti dėl būtinų pakeitimų, o užsakovui neįgyvendinant pareigos bendradarbiauti, būtina numatyti rangovo teisę priimti sprendimą savarankiškai, o užsakovui numatyti pareigą dėl tokio sprendimo įgyvendinimo kaštų, jei užsakovas operatyviai nepateikia rangovui savo atsakymo. Tai padėtų užtikrinti glaudesnę statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimą, nes šiuo metu yra nustatyta pareiga rangovui informuoti, o užsakovas gali vilkinti atsakymo davimą⁸³⁰. Dabartinė minėtos normos formuluotė neužtikrina užsakovo glaudaus bendradarbiavimo, o situacija iš esmės pasikeistų, pakeitus pareigos bendradarbiauti turinio elemento – pateikti atsakymą – nevykdymo pasekmę, tai yra, vietoje darbų stabdymo numatyti prievolę apmokėti papildomas išlaidas. Be to, kaip matome, pareigos bendradarbiauti turinį minėtais atvejais sudaro rangovo pareiga informuoti bei užsakovo pareiga pateikti atsakymą, ir Lietuvos teisėje tai yra įtvirtinta kaip savarankiškos normos.

⁸²⁹ Pažymėtina, kad nustatant, ar rangovas galėjo įvertinti atitinkamų darbų poreikio galimybę, būtina pasitelkti jau darbe aptartą akivaizdumo taisyklę, įvertinti pateiktos projektinės dokumentacijos išsamumą, pateiktą užsakovo užduotį rangovui bei tai, kad rangovas yra statybos rangos sutartinių teisinių santykių profesionalas ir jam atsakomybė kyla be kaltės.

⁸³⁰ Ypač tais atvejais, kai užsakovui nėra naudinga pateikti skubų atsakymą ir užsakovą tenkina statybos darbų sustabdymas.

3.9. Pareigos, susijusios su atliktų darbų perdavimu ir priėmimu

Neabejotina, kad šalių bendradarbiavimas, perduodant atliktus darbus⁸³¹, turi būti ypač aktualus ir pareigos bendradarbiauti principas šiame etape yra akcentuojamas: nustatomos detalios procedūros, kokie turi būti atlikti patikrinimai, kaip turi būti priimami darbai, kokie yra konkretūs kiekvienos šalies įsipareigojimai ir pan.⁸³² Tai padeda nustatyti šalių pareigos bendradarbiauti turinį šiame procese, tačiau atsakymas į klausimą, ar konkrečios priemonės yra būtinos, yra labai individualus ir priklauso nuo vykdomo projekto dydžio ir apimties⁸³³.

LR CK 6.694 str. ir yra reglamentuotos pagrindinės statybos rangos sutarties šalių teisės ir pareigos darbų priėmimo–perdavimo metu. LAT vienoje iš savo bylų⁸³⁴ nurodė, kad LAT priimtose nutartyse ne vieną kartą analizavo ir pasisakė dėl reikalavimų darbų priėmimo–perdavimo aktui, atskleidė jo, kaip įrodinėjimo priemonės ginčiuose dėl statybos rangos sutarties vykdymo, esmę, todėl laikytina, kad šiuo klausimu teismų praktika yra išplėtotą ir suformuotą. Kita vertus, svarbu įvertinti šią praktiką ir palyginti ją su kitų valstybių patirtimi, atsakyti į klausimą, ar pareigos bendradarbiauti principo vaidmuo nepervertinamas atliktų darbų priėmimo–perdavimo procese?

3.9.1. Atliktų darbų perdavimo reglamentavimas ir pareigos, susijusios su pasirengimu perduoti darbų rezultata

⁸³¹ Darbe analizuojamas pats atliktų darbų priėmimo–perdavimo procesas, šalių bendradarbiavimas, įgyvendinant šį procesą, ir nėra analizuojama *nemo dat taisyklė*, t. y. nėra analizuojami tie atvejai, ar rangovas turėjo teisę perduoti nuosavybės teises į atliktus darbus ir pan., vadovaujantis *nemo dat quod non habet* taisykle. Daugiau apie šią taisyklę ir teisių perdavimą žiūrėti: TOLHURST, Greg. *The Assignment of Contractual Rights*. Oxford: Hart Publishing, 2006, p. 42.

⁸³² Statybos rangos sutartis gali numatyti, jog darbai bus priduodami, atlikus dalį darbų ar atlikus visus darbus po jų užbaigimo. Kadangi statybos rangos sutarties vykdymas gali būti labai ilgas, šalys dažnai susitaria dėl tarpinių darbų perdavimo, o jau tik atlikus visus darbus, atliekamas baigiamasis atliktų darbų perdavimas. Atsižvelgiant į tai, toliau bus bendrai analizuojamas pats atliktų darbų priėmimo–perdavimo procesas, tačiau papildomai išskiriamas galutinis atliktų darbų perdavimas.

⁸³³ *Cit. op.* 202, p. 331.

⁸³⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pineka“ v. UAB „Liuks“*, Nr. 3K-3-349/2008, kat. 52.3

Rangos darbų perdavimas yra reglamentuotas LR CK 6.662 str. Statybos rangos darbų priėmimas ir perdavimas yra reglamentuotas LR CK 6.694 str. Iš pirmo žvilgsnio, vadovaujantis taisykle *lex specialis derogat legi generali*, statybos rangos darbų priėmimui ir perdavimui neturėtų būti taikomos LR CK 6.662 str. nuostatos, kaip bendrosios nuostatos, nes specialios taisyklės yra nustatytos minėtame LR CK 6.694 str. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje vertinant atliktų darbų priėmimą ir perdavimą, yra taikomos tiek LR CK 6.662 str., tiek LR CK 6.694 str. Tai galėtų būti grindžiama tuo, kad specialios taisyklės nėra visiškai pakeičiančios bendrąsias nuostatas. Kyla klausimas, ar tikrai yra pagrįsta tokia LAT praktika?

Analizuojant specialiųjų bei bendrųjų normų konkurencijos sprendimo būdus, paminėtinas vienas iš pagrindinių motyvų – *ratio decidendi*, suformuluotas LAT Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2004 m. birželio 29 d. nutartyje c. b. *J. Zolotariovas v. UAB „Baldras“ ir VI „Registru centras“ Klaipėdos filialas*, Nr. 3K-P-346/2004 m. kat. 37.8. Šioje byloje LAT pabrėžė, kad LR CK yra privatinės teisės kodifikuotas šaltinis, „kuriame teisės normos išdėstytos tam tikra logine seka – nuo bendrųjų teisės principų iki konkrečių taisyklių ir išimčių, todėl aiškinant LR CK reglamentuojamas žemės nuomos sutarties nutraukimo taisyklės, įvertintinas LR CK normų struktūrinis talpinimas į skyrius, skirsnius, straipsnius, kuriuos būtina aiškinti sistemiškai ir lingvistiškai, sprendžiant bendrųjų ir specialiųjų teisės normų turinio konkurencijos klausimus. Taip pat būtina atsižvelgti ir į normų prigimtį, teisinę reikšmę, tarpusavio ryšį, kadangi normos LR CK išdėstytos vadovaujantis tam tikra teisine logika ir technika.

Akivaizdu, kad sprendžiant normų konkurencijos klausimus būtina atsižvelgti į LR CK kaip vientisą teisės aktą, kurio normos turi būti aiškinamos sistemiškai ir neatsietai viena nuo kitos. Taip pat reikia atsižvelgti ir į tai, kad atskirų santykių specifika yra nustatyta atitinkamose teisės normose, kurios būdamos specialios turi pirmenybę bendrųjų teisės normų atžvilgiu, tačiau, jei specialios normos nenustato konkrečių taisyklių, abi normos (tiek LR CK 6.694 str., tiek LR CK 6.662 str.) turi būti taikomos bendrai. Autoriaus

nuomone, egzistuoja ryški šių normų konkurencija, tačiau LR CK 6.662 str. nustatyta akivaizdžių trūkumų taisyklė yra pagrįstai taikoma statybos rangos sutartinių santykių atveju, nors atliktų darbų trūkumo akivaizdumo taisyklė ir nėra numatyta LR CK 6.694 str.

Kaip tokio taikymo pavyzdys galėtų būti pateikiama LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3 K-3-235/2005, kat. 52.3; 52.5. Nors tarp bylos šalių ir buvo kilęs ginčas dėl statybos rangos sutarties vykdymo, LAT šioje byloje nurodė, kad užsakovas netenka teisės remtis atliktų darbų trūkumų faktu tuo atveju, jeigu darbų perdavimas ir priėmimas buvo tinkamas, t. y. atitinka visas sutarties ar įstatymų numatytas sutarties priėmimo sąlygas. Esant ginčui, kad darbai nebuvo perduoti arba perduoti netinkamai, teismai turi tai įvertinti ne tik analizuodami darbų priėmimo aktą, bet turi pasisakyti, ar šie aktai atitinka sutarties ir įstatymo numatytas sąlygas. Net ir tinkamo darbų priėmimo atveju nenurodžius trūkumų, užsakovas nepraranda teisės remtis trūkumų faktu, jeigu trūkumai neakivaizdūs. Tokiais atvejais teismai turi analizuoti trūkumų pobūdį ir tik esant akivaizdžiam trūkumui taikyti LR CK 6.662 straipsnio 3 dalį⁸³⁵.

Pritaikydamas šias nuostatas LAT iš dalies susiaurina užsakovo teisės reikšti reikalavimus, jei pats užsakovas nebuvo pakankamai atidus, nes LR CK 6.662 str. 3 d. yra nurodyta, jeigu sutartis nenustato ko kita, užsakovas, priėmęs darbą jo nepatikrinęs netenka teisės remtis darbo trūkumų faktu, kurie galėjo būti nustatyti normaliai priimanč darbą (akivaizdūs trūkumai).

Galima būtų teigti, kad toks bendrosios nuostatos, numatytos LR CK 6.662 str. 3 d., taikymas ir statybos rangos sutartiniams santykiams neturi teisinės prasmės, nes rangovas prieš atsakovą vis tiek išlieka atsakingas už atliktų darbų kokybę per visą garantinį laiką ir, vadovaujantis LR CK 6.697 str. 1 d., rangovas, jeigu ko kita nenustato statybos rangos sutartis, per visą garantinį laiką užtikrina, kad statybos objektas atitinka normatyvinių statybos

⁸³⁵ Matome, kad LAT, analizuodamas darbų priėmimą, yra suformavęs tokią praktiką, kad dvi teisės normos – CK 6.694 str. ir LR CK 6.662 str. – nekonkuruoja.

dokumentų nustatytus rodiklius ir yra tinkamas naudoti pagal sutartyje nustatytą paskirtį. Kita vertus, būtent toks LR CK 6.662 str. 3 d. taikymas suteikia galimybę rangovui apsiginti nuo užsakovo piktnaudžiavimo savo teisėmis, pavyzdžiui, tais atvejais, kai buvo priimtas darbų rezultatas, bet vėliau nuspręsta, kad jis netenkina užsakovo.

Ne veltui LAT yra daugelyje savo bylų pabrėžęs, kad net ir tinkamo darbų priėmimo atveju užsakovui nenurodžius trūkumų, jis nepraranda teisės remtis trūkumų faktu, jeigu trūkumai yra būtent neakivaizdūs⁸³⁶. Žinoma, tam tikrais atvejais, trūkumų akivaizdumo taisyklė negali būti taikoma, pavyzdžiui, tais atvejais, kai trūkumai paaiškėja (tampa akivaizdūs) tik po viso darbų atlikimo ir tik pradėjus naudoti atliktų darbų rezultata⁸³⁷.

Pateisinus LR CK 6.662 str. taikymą ir statybos rangos sutartinių teisinių santykių atveju, galima pereiti prie atliktų darbų priėmimo–perdavimo, kuris prasideda nuo pasirengimo perduoti atliktus darbus.

Rangovas, atlikęs visus darbus ar darbų etapą, privalo pasirengti darbų perdavimui ir informuoti užsakovą apie tai, kad jis atliko darbus ar darbų etapą ir yra pasirengęs perduoti šiuos darbus. Užsakovas, gavęs rangovo pranešimą apie pasirengimą perduoti atliktų darbų rezultata arba, jeigu tai numatyta sutartyje, apie įvykdytą darbų etapą, privalo nedelsdamas pradėti darbų priėmimą⁸³⁸.

LR CK 6.694 str. 2 d. yra nurodyta, kad darbų priėmimą organizuoja ir atlieka užsakovas savo lėšomis, jeigu ko kita nenustato statybos rangos sutartis. Rangovas privalo tik pasirengti darbų perdavimui ir pateikti visus būtinus

⁸³⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Universali arena“ v. UAB „Sofritas“*, Nr. 3K-3-431/2009, kat. 52.3.

⁸³⁷ Pavyzdžiui, byloje *Cit. op.* 836 yra atskleista, kokią reikšmę trūkumų paaiškėjimui turi atmosferiniai reiškiniai. Byloje buvo nustatyta, kad pagal 2004 m. balandžio 28 d. rangos sutartį atliktų darbų trūkumai pastebėti 2005 m. rugpjūčio 9 d., t. y. per garantinį terminą, atsiradus atmosferinių kritulių poveikiui. Akivaizdu, kad rangos sutarties dalykas – stogo uždengimas, užtikrinant galimybę jį tinkamai naudoti pagal paskirtį – statinio apsaugai nuo atmosferinių kritulių poveikio, apsunkina galimybę fiksuoti galimus darbų trūkumus atliktų darbų priėmimo metu, todėl dėl atmosferinių kritulių poveikio paaiškėję darbų trūkumai pagrįstai gali būti vertinami kaip nebuvę akivaizdūs darbų atlikimo metu.

⁸³⁸ CK 6.694 str. 1 d. Pažymėtina, jog įstatymų ir normatyvinių statybos dokumentų numatytais atvejais priimant statybos darbų rezultata dalyvauja atitinkamų valstybės ir savivaldybių institucijų atstovai.

dokumentus, tačiau bendroji taisyklė nustato, kad darbų priėmimo organizavimas yra užsakovo pareiga⁸³⁹.

Vadovaujantis LR CK 6.668 str., rangovas privalo kartu su darbų rezultatu perduoti užsakovui informaciją apie rangos sutarties dalyko naudojimą, jeigu tokia rangovo pareiga nustatyta rangos sutartyje arba informacijos pobūdis yra toks, kad be jos neįmanoma naudoti darbų rezultato pagal sutartyje nustatytą paskirtį. Vadovaudamiesi šia bendrąja rangos santykius reglamentuojančia norma, rangovai dažnai parengia taisykles, jei jos nebūna parengtos medžiagų gamintojo, kaip naudoti statybos darbų rezultata. Vadovaujantis tokiomis taisyklėmis, vėliau galima nustatyti, ar garantiniu laikotarpiu atsiradę darbų trūkumai atsirado dėl rangovo nekokybiškai atliktų darbų, ar dėl netinkamo objekto eksploatavimo ir naudojimo.

Įstatymų ar statybos rangos sutarties numatytais atvejais, taip pat kai to reikalauja darbų pobūdis, prieš priimant darbų rezultatą turi būti atlikti bandymai bei kontroliniai matavimai. Tokiais atvejais darbai gali būti priimami tik esant teigiamiems bandymų bei kontrolinių matavimų rezultatams⁸⁴⁰. Reikalavimai atlikti bandymus ar kontrolinius matavimus yra numatyti sudėtingiems darbams, dažniausiai tai yra susiję su statinių konstrukcijomis, šilumos varžos, statinio saugos ir patvarumo reikalavimais. UNCITRAL Vadove nurodoma, kad daugelyje šalių, ypač laikomose pramoninėmis valstybėmis, yra priimti teisiniai reglamentai, kurie reikalauja, kad įranga ir medžiagos, kurie yra panaudojami pramoninėje statyboje, turi būti patikrinti viešosios valdžios institucijų ar autorizuotų privačių institucijų⁸⁴¹. Tam tikrus bandymus ir matavimus būtina atlikti perduodant darbus etapais, o ne tik galutiniame etape.

Bandymų bei kontrolinių matavimų reikšmė atsispindi LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 8 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Stiebas“*

⁸³⁹ Minėtoje normoje taip pat numatyta, kad įstatymų ir normatyvinių statybos dokumentų numatytais atvejais priimant statybos darbų rezultatą dalyvauja atitinkamų valstybės ir savivaldybių institucijų atstovai, tačiau jų dalyvavimas yra privalomas statybos užbaigimo procedūrų vykdymo metu, todėl tai bus analizuojama kitoje dalyje.

⁸⁴⁰ CK 6.694 str. 5 d.

⁸⁴¹ *Cit. op.* 15, p. 141.

v. *AB firmai „Viti“*, Nr. 3K-3-334/2005, kat. 52.3. Šios bylos viena iš *ratio decidendi* – rangovui neatlikus tarpinių darbų rezultatų kontrolinių matavimų, bandymų ar kitokios darbų kokybės patikros, kai tokią rangovo pareigą numato subrangos sutartis, ir laiku nepareiškus pretenzijų subrangovui dėl tarpinių rezultatų darbų kokybės, rangovas netenka teisės remtis tokių atliktų tarpinių darbų kokybės trūkumais priimdamas galutinį darbų rezultatą, jei nuo tarpinių darbų rezultatų tiesiogiai priklauso galutinio rezultato kokybė. Tokioje situacijoje, kai subrangos sutartimi užsakomas darbų atlikimas ir juos kontroliuoja rangovas, šis negali remtis galutinio rezultato trūkumais, jei subrangovas sąžiningai bendradarbiavo ir teikė informaciją rangovui apie statybos darbų eigą.

Minėtoje byloje LAT akcentavo, kad tarpiniai bandymai ir kontroliniai matavimai turi ne mažesnę reikšmę nei galutiniai. Statybos rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti turi būti užtikrinama kiekvienoje statybos darbų stadijoje. Rangovas, priimdamas darbus iš subrangovo, bendradarbiavo, tačiau neįgyvendino savo pareigos – patikrinti subrangovo darbus, nors subrangovas buvo pasirengęs tokių patikrinimų atlikimui.

Atskleidžiant bandymų ir tikrinimų reikšmę atliekant statybos darbus UNCITRAL Vadove yra nurodoma, kad tikrinimai ir bandymai, kurie atliekami gamybos ir statybos procese yra iš principo skirti pademonstruoti, kad rangovas atliko savo įsipareigojimus, susijusius su statybos darbų atlikimu. Bandymai ir tikrinimai yra daugiau skirti patenkinti užsakovą, siekiant įrodyti, kad gamyba ir statybos yra vykdomos pagal sutartą darbų atlikimo grafiką ir pagal sutartį. Atitinkamai, patariama numatyti, kad užsakovui nepastebėjus trūkumų darbų atlikimo metu, vėliau jis nepraranda teisės reikšti reikalavimų, kurie susiję su išaiškėjusiais defektais⁸⁴². Pats rangovas gali pasiūlyti atlikti bandymus gamybos ar statybos proceso metu, kaip savo kokybės kontrolės sistemos sudėtinę dalį⁸⁴³. Pažymėtina, kad reikalavimai atliekamiems bandymams yra nustatyti gausybės techninių standartų, parengtų tiek

⁸⁴² *Cit. op.* 15, p. 141.

⁸⁴³ *Ibid.*, p. 141.

nacionalinių, tiek tarptautinių standartizacijos institucijų⁸⁴⁴. Dėl to sutartyje gali būti numatyta, kokių standartų reikalavimus turi atitikti atliekami darbai tam, kad jie būtų tinkamai atlikti ir juos galėtų priimti užsakovas⁸⁴⁵.

Tol, kol bandymų rezultatai bus netinkami, atlikti darbai negali būti laikomi atliktais tinkamai ir negali būti perduodami užsakovui, tačiau rangovas bet kada gali vėl atlikti papildomus ar pakartotinius matavimus tam, kad galėtų priduoti darbus.

Pastebėtina, kad FIDIC visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 9 straipsnyje baigiamieji bandymai – yra reglamentuoti baigiamieji bandymai. 9.1 punkte yra nustatyta baigiamųjų bandymų atlikimo tvarka ir šalių dalyvavimas juose, 9.2 punkte sprendžiami klausimai, susiję su pavėlavimu atlikti bandymus, 9.3 punkte numatyta pakartotinių bandymų galimybė, jei atlikti bandymai nepavyksta, kur pakartotinių bandymų gali reikalauti bet kuri iš šalių, 9.4 punkte yra nustatytos pasekmės to, jei nepavyksta net ir pakartotiniai bandymai. Pastaruoju atveju pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas inžinierius, o pagal Sidabrinę knygą užsakovas, įgauna teisę:

(a) įsakyti dar kartą pakartoti baigiamuosius bandymus pagal 9.3 punktą⁸⁴⁶;

(b) atmesti darbus arba grupę (atsižvelgiant į situaciją), jeigu tie nepavykę bandymai apskritai atima iš užsakovo galimybę gauti pelno iš darbų arba grupės⁸⁴⁷; arba

⁸⁴⁴ *Ibid.*, p. 142.

⁸⁴⁵ Be to, sutartyje rekomenduoja apibūdinti bandymus, kurie yra reikalaujami, siekiant apibrėžti, ar statybos darbai buvo užbaigti. Tokie bandymai gali susidėti iš kelių ar visų toliau nurodytų procedūrų, priklausomai nuo vykdytų statybos darbų: vizualinė darbų ir jų sudėtinių dalių apžiūra, patikrinimas tam tikrais instrumentais, saugumo testai, pralaidumas drėgmei, darbų ir jų sudėtinių dalių mechaninis veikimas, techninių dokumentų, kuriuos rangovas turi pateikti užsakovui, siekiant padėti užsakovui naudoti ir palaikyti atliktus darbus, patikrinimas. *Cit. op.* 15, p. 149.

⁸⁴⁶ Tai yra, šiuo atveju rangovui būtų suteikiama dar viena galimybė atlikti bandymus, kuriais remiantis jau būtų galima priduoti darbus.

⁸⁴⁷ Šiuo atveju užsakovui turi būti suteikta teisė naudotis tomis pačiomis priemonėmis, kaip nurodyta 11.4 punkto [*Defektu neištaisymas*] (c) pastraipoje. Užsakovas turi teisę atsisakyti dar kartą suteikti rangovui galimybę atlikti pakartotinius bandymus, jei yra iš esmės akivaizdu, kad bandymai vėl nepavyks, o ir pačių atliktų darbų nėra tikslo priimti, tai yra, užsakovas yra praradęs suinteresuotumą priimti nekokybiškai atliktus darbus. Tokiu atveju užsakovas įgyja teisę nutraukti sutartį arba tą jos dalį, kurios negali panaudoti numatytais tikslais, be to, užsakovui tada turi būti suteikiama teisė atgauti visas už darbus arba už tą jų dalį (atsižvelgiant į situaciją) sumokėtas sumas, įskaitant delspinigius bei išlaidas, kurių reikėjo ardymui, statybvietai išvalyti, įrangai ir medžiagoms grąžinti rangovui. Tačiau

(c) išduoti perėmimo pažymą, jeigu to pageidauja Užsakovas⁸⁴⁸.

Be bandymų atlikimo, rangovui ne tik sutartyje, bet ir teisės aktuose, gali būti numatyta papildomų reikalavimų. Gali būti pareikalauta, kad rangovas pateiktų išpildomąją atliktų darbų dokumentaciją, pažymas apie atliktų darbų vertę ir pan. Be to, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra įprasta, kad rangovas privalo parengti ir pateikti kiekių žiniaraščius (anglų k. *bills of quantities*)⁸⁴⁹. Tai yra visiškai įprasta tokiose sutartyse, kur užsakovo mokėtina kaina rangovui priklauso nuo rangovo patirtų išlaidų.

Atliktų darbų priėmimui turi pasirengti ne tik rangovas. Tai turi padaryti ir užsakovas. Tam tikrais atvejais gali būti nustatyta, kad užsakovas privalo pateikti nuomonę, įvertinimus dėl rangovo atliekamų darbų. Tačiau viso statybos proceso metu pats svarbiausias įvertinimas yra jau atliktų darbų kokybės įvertinimas, kurį užsakovas privalo pateikti rangovui. Ši taisyklė yra nustatyta visose analizuojamose teisinėse sistemose⁸⁵⁰. Užsakovas, prieš priimdamas darbus, privalo pasirengti jų įvertinimui ir jau atliktų darbų priėmimo procese įvertinti atliktus darbus.

Pasirengimas priimti atliktus darbus nors ir nėra DCFR tiesiogiai įvardijamas kaip atskira norma, tačiau DCFR IV. C – 3:106 straipsnyje „Statinio perdavimas“ yra nustatytas atliktų darbų perdavimas ir šiame straipsnyje įtvirtinta atliktų darbų perdavimo formuluotė atskleidžia pasirengimo perduoti ir priimti darbus svarbą. Šio straipsnio pirmoje dalyje nustatyta, jei rangovo nuomone statinys ar bet kuri jo dalis yra tinkama savarankiškam naudojimui kaip tinkamai užbaigta ir rangovas siekia perduoti jos kontrolę užsakovui, užsakovas privalo priimti tokią kontrolę per protingą

sutarties nutraukimas ir minėtų išlaidų atlyginimas yra vertintina kaip kraštutinė priemonė ir jos panaudojimo galimybės yra labai abejotinos.

⁸⁴⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad taikant šios pastraipos nuostatą, rangovas privalo tęsti veiklą, vykdydamas visas kitas sutartines prievoles, ir sutarties kaina turi būti sumažinta tokia suma, kurios užsakovui pakaktų padengti dėl tokių nepavykusių bandymų sumažėjusią vertę. Jeigu tik sutartyje už tokius nepavykusius bandymus nenustatytos atitinkamos nuolaidos (arba neapibrėžtas jų skaičiavimo metodas), užsakovas gali reikalauti, kad tas sumažinimas (i) būtų suderintas abiejų šalių (tik dėl šių nepavykusių bandymų) arba (ii) nustatytas ir apmokėtas pagal 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*] ir 3.5 punktą [*Sprendimai*]. Šalys privalo bendradarbiaudamos siekti abiem pusėms priimtino sprendimo.

⁸⁴⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 253, p. 43.

⁸⁵⁰ *Cit. op.* 27, p. 209.

laikotarpį nuo tada, kai jam buvo apie tai pranešta. Užsakovas gali atsisakyti priimti statinio ar jo atitinkamos dalies kontrolę, kai statinys neatitinka sutarties ir toks neatitikimas sąlygojo jo netinkamumą naudoti. Taigi užsakovas privalo priimti atliktus darbus net ir tuo atveju, jei yra tik nežymūs ir smulkūs trūkumai ir neturi teisės atsisakyti priimti atliktų darbų, jei statinys yra tinkamas naudoti⁸⁵¹. Tokiu būdu nustatyta, kad užsakovas neturi teisės piktnaudžiauti savo teise priimti darbus ir privalo pasirengti darbų perdavimui, o rangovas privalo perduoti tik perdavimui parengtus darbus.

Rangovui ir užsakovui pasirengus atliktų darbų perdavimui ir užsakovui sutikus priimti atliktus darbus, šalys pasirašo atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą. Kaip matome, atliktų darbų perdavimo procese tiek užsakovas, tiek rangovas turi tam tikrų pareigų. Šios pareigos yra įtvirtintos konkrečiose normose ir, autoriaus nuomone, neturėtų būti sudaromos galimybės riboti vienos ar kitos šalies atsakomybę pareigos bendradarbiauti principo pažeidimu (nebent pareigos informuoti pažeidimas) nes atliktų darbų priėmimo–perdavimo procesas yra gana detaliai reglamentuotas, o kuriai nors šaliai nevykdant konkrečių pareigų, tai ir turėtų būti laikoma konkrečios pareigos pažeidimu, o ne pareigos bendradarbiauti principo pažeidimu.

3.9.2. Atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas

Atliktų darbų perėmimas buvo žinomas jau senovės Romos teisėje. Šiam procesui apibūdinti buvo naudotas terminas – *adprobatio operis*, kuris atitiko du požymius: fizinį priėmimą ir užsakovo pripažinimą, kad tai, kas jam pateikta, yra tai, ko jis ir prašė⁸⁵².

Analizuodamas šio akto formas statybos rangos santykiuose, prof. R. Zimmermannas išskiria dvi *adprobatio operis* formas. Kartais tai yra rangovo išduotas aktas, kuriuo jis nurodo, kad pastatas yra pastatytas

⁸⁵¹ *Cit. op.* 202, p. 367.

⁸⁵² *Cit. op.* 48, p. 404.

meistriškai ir pagal sutarties reikalavimus. Šiuo atveju nereikalaujama patvirtinimo deklaracijos. Kitais atvejais yra pabrėžiama, kad būtent iš užsakovo turi būti gautas patvirtinimas. Šiuo atveju pats užsakovas tikrina pastatą arba tam pasitelkia trečiuosius asmenis. Taigi *adprobatio* priklauso nuo užsakovo. Tokio patvirtinimo forma turėdavo atitikti *arbitrium viri boni*. Šis atvejis, t. y. kai reikalaujama patvirtinimo iš užsakovo, laikytinas daugiau išimtimi ir būdavo naudojamas tik tuo atveju, jei dėl to būdavo specialiai susitarta⁸⁵³.

Atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas turi ypatingą reikšmę, nes juo užsakovas konstatuoja ne tik tai, kad priėmė darbus iš rangovo, bet ir tai, kad darbai yra atlikti tinkamai. Taigi šiuo dokumentu yra fiksuojamas darbų, atitinkančių sutartį, atlikimo faktas, o atliktų darbų akte nurodyta darbų kaina ir pan. turi atitikti sutartyje nurodytus duomenis. LAT yra pažymėjęs, kad atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas yra dokumentas, fiksuojantis tam tikrą sutartinių įsipareigojimų įvykdymo etapą, tačiau tai nėra dokumentas, kuriuo keičiamos sutarties sąlygos, tarp jų ir sutarties kaina, jeigu rangos sutartyje šalys to nenumatė⁸⁵⁴. Taigi rangovui atliktų darbų akte nurodžius kitas atliktų darbų kainas nei numatyta sutartyje ir užsakovui pasirašius šį aktą, vėliau rangovas negali teigti, kad užsakovas sutiko su rangos sutarties kainos ar kitų rangos sutarties sąlygų pakeitimu.

Analizuojant atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto formos ir turinio klausimus, būtina aptarti ir daugiau LAT praktikos.

LR CK nustato privalomą rašytinę darbų priėmimo–perdavimo akto formą. LR CK 6.694 str. 4 d. yra nurodoma, kad darbų perdavimas ir priėmimas įforminamas aktu, kurį pasirašo dvi šalys. LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 17 d. nutartyje civilinėje byloje *A. Š. tikroji ūkinė bendrija „Be priekaištų“ v. UAB „Molesta“*, Nr. 3K-3-17/2007, kat. 52.3. pažymėjo, kad įstatyme nenustatyta specialios privalomos priėmimo–perdavimo akto formos, todėl tokiu aktu gali būti laikomas dokumentas,

⁸⁵³ *Cit. op.* 48, p. 404.

⁸⁵⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“*, Nr. 3K-3-19/2009, kat. 42.8; 52.1; 114.11.

atitinkantis įstatyme nurodytus priėmimo–perdavimo akto požymius. LAT pažymėjo, kad iš LR CK 6.694 straipsnio 4 dalies nuostatų akivaizdu, kad priėmimo–perdavimo aktas turi būti rašytinės formos, jo turinys – nuorodos apie atliktų darbų priėmimą be išlygų arba pažymint darbų trūkumus, nustatant jų pašalinimo tvarką ir sąlygas. Šioje byloje LAT išskyrė pagrindinį atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto požymį. Šiuo dokumentu turi būti konstatuojamas darbų priėmimas be išlygų. Jei užsakovas turi kokių nors priekaištų dėl atliktų darbų, tuomet tokiam dokumente turi būti daromos atliktų darbų priėmimo išlygos⁸⁵⁵. Užsakovas, darbų priėmimo metu nustatęs jų trūkumus, privalo apie tai informuoti rangovą ir šalys turi bendradarbiaudamos siekti, kad tie trūkumai būtų kuo greičiau ištaisyti, tai yra, turi būti sudarytos sąlygos trūkumams pašalinti, o aktas pasirašytas⁸⁵⁶.

Analizuojant atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto įforminimą, kyla klausimas, ar pateikiamą dokumentą privalu vadinti atliktų darbų aktu ar darbų priėmimo–perdavimo aktu? Atsakymas yra pateiktas LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartyje civilinėje byloje *BUAB „Ekama“ v. UAB „Versenta“*, Nr. 3K-3-413/2005, kat. 36.1; 52.3. Šioje byloje rangovo atliktų darbų priėmimo–perdavimo dokumentas buvo įvardytas ne aktu, o pažyma. LAT pabrėžė, kad akto pavadinimas „pažyma“ nekeičia šio dokumento esmės, todėl negali būti pagrindas laikyti, kad toks dokumentas neatitinka rangos sutarties ir įstatymo nuostatų, nes teismų nustatyta (tai patvirtina ir byloje esančios pažymos), kad nuo pat sutarties vykdymo pradžios už tam tikrus laikotarpius atliktų darbų perdavimas ir atsiskaitymas už atliktus darbus buvo įforminami tokios pačios formos ir turinio pažymomis. Panašios išvados daromos ir kitose LAT nagrinėtose bylose⁸⁵⁷. Atsižvelgiant į teismų

⁸⁵⁵ Nurodytoje byloje LAT pripažino, kad šalių surašytas protokolas atitinka visus reikalavimus, keliamus atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktui.

⁸⁵⁶ Vis dėlto, jeigu skubiai nepavyksta pasirašyti akto ir nors viena iš šalių atsisako pasirašyti aktą, jame daroma žyma apie atsisakymą ir, vadovaujantis minėta norma, aktą pasirašo kita šalis. Tokiu būdu darbai laikomi perduotais vienašališkai. Tai detaliau bus analizuojama toliau.

⁸⁵⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. tikroji ūkinė bendrija „Be priekaištų“ v. UAB „Molesta“*, Nr. 3K-3-17/2007, kat. 52.3. LAT pažymėjo, kad esminę reikšmę sandorio kvalifikavimui turi ne dokumento pavadinimas, bet jo turinys, jį sudariusių šalių valia, tikslai, kurių jos siekė surašydamos konkretų vertinamą dokumentą (LR CK 6.193 straipsnio 1 dalis).

praktiką, galima vienareikšmiškai konstatuoti, kad svarbiausia yra ne atliktų darbų akto pavadinimas, o turinys, tarp šalių susiklostę santykiai ir praktika, atitinkamą dokumentą laikyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktu. Be to, svarbu, kad toks dokumentas atitiktų svarbiausią darbų akto požymį, t. y. jame turi būti konstatuotas darbų perdavimo arba atsisakymo juos priimti faktas. Abiejų sutarties šalių pasirašomas atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas yra dvišalis sandoris. Ir vadovaujantis teismų praktika, esminę reikšmę šiam sandoriui kvalifikuoti turi ne dokumento pavadinimas, bet jo turinys, jį sudariusių šalių valia ir tikslai, kurių jos siekė surašydamos atitinkamą dokumentą.

Analizuojant atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto turinį pažymėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autokaustos statyba“ v. UAB „Aviacijos paslaugų centras“*, Nr. 3K-3-361/2007, kat. 52.3; 114.3; 36.1. Šioje byloje LAT nurodė, kad atliktų darbų akte yra nurodomos svarbios faktinės aplinkybės: faktiškai atliktų darbų kiekiai, jų apimtis, vertė, atliktų darbų trukumai. Jame gali būti pastabų dėl darbų atlikimo laiko ar netinkamai įrašyto šių darbų priėmimo laiko. LAT pabrėžė, kad darbų atlikimo aktas yra įstatyme įtvirtintas dokumentas, kuriame surašomi faktinio pobūdžio duomenys apie svarbias bylai aplinkybes. Taigi darbų priėmimo–perdavimo aktas yra įrodymų šaltinis apie tai, ar pagal rangos sutartį nurodyti darbai buvo atlikti, kada jie buvo atlikti ir ar jų atlikimas atitinka sutarties sąlygas. Taigi atliktų darbų aktas yra vienas iš pagrindinių dokumentų, įrodančių ne tik darbų atlikimą, bet ir jų atlikimą laiku⁸⁵⁸.

Primintina, kad vykdydamas statybos darbus, rangovas veda statybos darbų žurnalą, kuriame fiksuoja atliekamus darbus, o juos priima užsakovo paskirtas techninis prižiūrėtojas⁸⁵⁹. Nors techninis prižiūrėtojas ir yra užsakovo paskirtas asmuo, turintis daug pareigų, susijusių su statybos darbų masto ir

⁸⁵⁸ Akivaizdu, kad atliktų darbų priėmimo–perdavimo procesui statybos rangos sutarties šalys turi skirti ne ką mažiau dėmesio nei pačiam darbų atlikimui, nes šio proceso metu sudarytas atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktas turi ypatingą reikšmę.

⁸⁵⁹ Techninė priežiūra yra privaloma tik teisės aktų numatytais atvejais. Pastebėtina, kad net ir nesant nustatytam reikalavimui samdyti techninę priežiūrą, užsakovas gali samdyti techninį prižiūrėtoją, kuris galėtų padėti įvertinti ir priimti rangovo atliktus darbus.

kokybės kontrole, įgyvendinantis atliekamų darbų techninę priežiūrą, tačiau jo pasirašyti statybos darbų žurnale nurodyti darbai negali būti sutapatinami su darbų priėmimu iš užsakovo pusės⁸⁶⁰.

Jeigu rangovas perdavė atliktus darbus, užsakovui kyla pareiga už juos atsiskaityti. Taigi užsakovas turi būti suinteresuotas atidžiai įvertinti atliktų darbų kokybę. Vis dėlto jis privalo priimti darbus, jei jie yra atlikti tinkamai. Kilus ginčui dėl perduotų darbų kokybės, vertintinos ir kitos aplinkybės, pavyzdžiui, ar statybos užbaigimo komisija surašė statybos užbaigimo aktą, ar atliktų darbų rezultatas buvo naudojamas ir kt.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Senovė“ v. UAB „Vingio kino teatras“*, Nr. 3 K-3-218/2005, kat. 52.3⁸⁶¹. Šioje byloje, be to, kad darbai buvo priduoti, taip pat buvo nustatyta, kad rangovo pastatytas pastatas 2003 m. sausio 21 d. buvo priimtas valstybinės komisijos statinio priėmimo aktu ir pripažintas tinkamu naudoti. Byloje nustatyta, kad atsakovo atstovas 2002 m. gruodžio 31 d. atliktų statybos montavimo darbų priėmimo–perdavimo aktu pripažino, kad rangovas atliko akte nurodytus darbus. Pastabų, kad rangovo atlikti darbai neatitinka projektinės dokumentacijos ar sutarties, šiame akte nenurodyta (LR CK 6.694 straipsnio 4 ir 6 dalys). Atsižvelgiant į visas šias aplinkybes, LAT konstatavo, kad nėra pagrindo laikyti, kad ieškovas kurių nors akte nurodytų darbų neatliko ar juos atliko nekokybiškai, todėl atsiranda prievolė mokėti⁸⁶².

⁸⁶⁰ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pamario Andova“ v. A. Z. ir Z. Z. antstolių kontora*, Nr. 3K-3-371/2008, kat. 44.5.1; 52.3. Šioje byloje buvo nustatyta, kad darbus priėmė užsakovą atstovavusi darbų techninė priežiūrėtoja, pasirašydama rangovo statybos darbų žurnale ir paslėptų darbų patikrinimo aktuose. LAT nurodė, kad užsakovas privalo priimti rangovo perduodamus darbų rezultatus. Todėl tai, kad minėtus dokumentus pasirašė techninė priežiūrėtoja, negali būti laikoma, jog buvo įgyvendintas 6.694 straipsnio 4 dalyje nustatytas reikalavimas abiem šalims – rangovui ir užsakovui – pasirašyti darbų priėmimo–perdavimo aktą. Priešingai, LAT pabrėžė, kad byloje esančio atliktų darbų akto Nr. 1 nepasirašė nei užsakovas asmeniškai, nei techninė priežiūrėtoja.

⁸⁶¹ Trumpai apie byloje nustatytas aplinkybes: 2002 m. gegužės 7 d. ieškovas su atsakovu sudarė statybos darbų sutartį dėl „Multiplex“ kino teatro statybos darbų Vilniuje, Savanorių pr. 7. Sutarties 14 punkte šalys nustatė darbų apmokėjimo sąlygas. Atlikti darbai buvo perduoti. Užsakovas neatsiskaitė.

⁸⁶² Paminėtina, kad šioje byloje atsakovas grindė savo veiksmų teisėtumą sulaikymo teise. Tačiau LAT konstatavo, kad sustabdant prievolės įvykdymą būtina vadovautis proporcingumo principu (CK 6.58 straipsnio 3 dalis), t. y. įstatymas numato galimybę sustabdyti savo prievolės įvykdymą arba atsisakyti ją vykdyti tik tiek, kiek prievolės neįvykdė šalis, privalėjusi įvykdyti pirma. Atsakovas šioje byloje akivaizdžiai nesilaikė proporcingumo principo. Kadangi ieškovo prašoma priteisti darbų, priimtų pagal

Kita vertus, nereiškia, kad pareiga atsiskaityti kyla tik tuomet, kai pasirašomas priėmimo–perdavimo aktas. LAT vienoje iš bylų pažymėjo, kad darbų priėmimas–perdavimas pagal CK 6.644 straipsnio 1 dalyje ir 6.662 straipsnyje nustatytus reikalavimus neįvyko, tačiau užsakovas rangovo darbų rezultatą pradėjo naudoti pagal paskirtį, tai darė ilgą laiką ir gera valia pradėjo vykdyti atsiskaitymus už atliktus darbus, o tai rodo, kad šalys pažeidė sutartinius įsipareigojimus ir nesilaikė teisės normų reikalavimų, tačiau pažeidimų faktas neatleidžia šalių nuo prievolių, kylančių iš sutarčių vykdymo principų (CK 6.200 straipsnis) bei rangos sutarties esmės, reikalaujančių, kad už tinkamą darbo rezultatą būtų sumokama sulygta kaina⁸⁶³. Tokiu būdu faktinis naudojimas atliktų darbų rezultatu gali būti pripažintas faktiniu atliktų darbų priėmimu. Tai savo ruožtu lemia užsakovo būtinybę atsiskaityti su rangovu.

Priėmimo–perdavimo aktas gali būti ir nesudaromas kaip vientisas dokumentas, o darbų perdavimas–priėmimas įforminamas keliais dokumentais ar atliekant kelis faktinius veiksmus. Pavyzdžiui, FIDIC sutartyse atliktų darbų perdavimas yra įtvirtinamas ne viename, o keliuose dokumentuose.

Visose analizuojamose FIDIC sutartyse atliktų darbų perėmimas yra nustatytas 10 straipsnyje – perdavimas užsakovui. Pagal FIDIC sutartis vietoj atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto yra numatyta perėmimo pažyma (anglų k. *taking-over certificate*)⁸⁶⁴. Užsakovas yra įpareigotas išduoti perėmimo pažymą tik tuo atveju, jei perduodami darbai išlaikė bandymus ir užsakovas neturi pretenzijų dėl atliktų darbų bei rangovas pateikė perėmimo pažymai reikalingus dokumentus.

2003 m. gruodžio mėn. aktą, suma viršija atsakovo reikalaujamą sumą, tai laikytina, kad atsakovas UAB „Vingio kino teatras“ negali remtis sulaikymo teise ir ši suma gali būti priteista ieškovo naudai.

⁸⁶³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Autokausta“ v. A. V., Nr. 3K-3-535/2009, kat. 52.1; 52.2; 114.5.

⁸⁶⁴ Visų analizuojamų sutarčių 10.1 punkte – darbų ir grupių perėmimas – yra nurodoma, jog išskyrus, kaip numatyta 9.4 punkte [*Nepavykę Baigiamieji bandymai*], darbus užsakovas perima: (i) kai darbai baigti pagal sutartį, įskaitant 8.2 punkte [*Baigimo laikas*] aprašytus atvejus, bet išskyrus tai, kas leista (a) pastraipoje toliau, ir (ii) kai darbams buvo išduota perėmimo pažyma arba laikoma, kad ji buvo išduota pagal šį punktą.

Rangovas turi teisę perduoti tiek dalį, t. y. grupę, tiek visus atliktus darbus. Prieš perduodamas atliktus darbus, rangovas informuoja inžinierių⁸⁶⁵, kad yra pasirengęs perduoti atliktus darbus. Toks kreipimasis gali būti pateiktas ne anksčiau kaip prieš keturiolika dienų, kai darbai, rangovo nuomone, bus baigti ir parengti perduoti. Taigi rangovas turi iš anksto informuoti inžinierių, kad yra pasirengęs perduoti dalį ar visus atliktus darbus, tačiau turi būti įsitikinęs, kad perėmimo dieną atlikti darbai bus tinkami perdavimui ir tuomet rangovui arba išduodama perėmimo pažyma, arba prašymas yra atmetamas⁸⁶⁶.

Tokiu būdu, autoriaus nuomone, Lietuvos teisėje numatytu priėmimo–perdavimo aktu pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas būtų rangovo pranešimas, kad rangovas yra pasirengęs perduoti darbus, bei užsakovo atstovo inžinieriaus išduodama perėmimo pažyma. Atliktų darbų priėmimą–perdavimą pažymi du dokumentai.

Atsižvelgiant į tai, kad statybos procesas gali užsitęsti, o rangovui finansavimas yra reikalingas visą statybos laikotarpį, sudaromose sutartyse dažnai numatoma, kad darbai bus perduodami etapais ar periodiškai tam tikrais laiko intervalais. Pavyzdžiui, UNCITRAL Vadove minimas negalutinis atliktų darbų priėmimas (anglų k. *provisional acceptance*)⁸⁶⁷. Pagal FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 10.2 punktą darbai gali būti perduodami ir dalimis⁸⁶⁸.

⁸⁶⁵ Sidabrinės knygos atveju ne inžinierių, o užsakovą.

⁸⁶⁶ Kaip toliau nurodoma minėtame punkte, inžinierius (Sidabrinės knygos atveju ne inžinierius, o užsakovas), gavęs rangovo prašymą, per 28 dienas privalo: (a) išduoti rangovui perėmimo pažymą, nurodydamas dieną, kada darbai arba grupė buvo baigti pagal sutartį, išskyrus bet kurį smulkų nebaigtą darbą ir defektus, kurie neturės esminės įtakos, darbus arba grupę naudojant numatytiems tikslams pasiekti (arba tol, kol tas darbas yra arba bus baigiamas ir tie defektai yra taisomi); arba (b) atmesti prašymą, pateikiant atmetimo pagrindą ir nurodant darbą, kurį rangovas turi atlikti, kad galėtų būti išduota perėmimo pažyma. Tokiu atveju rangovas pirmiau turi baigti nurodytą darbą ir tik po to pagal šį punktą kreiptis su kitu prašymu.

⁸⁶⁷ Praktikoje šalis kartais numato sutartyse „dalinį“ darbų priėmimą. Tokio darbų priėmimo numatymo tikslas yra įgalinti užsakovą perimti fizinį atliktų darbų valdymą be įprastinių pasekmių, kurias sukelia atliktų darbų perėmimas (pvz., netenkama teisės reikšti reikalavimus dėl paaiškėjusių defektų). Kad ir kaip būtų, atitinkamas rezultatas gali būti pasiektas ir nenumatant sutartyje „dalinio“ darbų perėmimo, o tiesiog numatant, kad užsakovas turi teisę perimti atliktus darbus net ir tuo atveju, kai bandymų rezultatai buvo nesėkmingi, o priimti juos galutinai tik po sėkmingų bandymų rezultatų. *Cit. op.* 15, p. 156.

⁸⁶⁸ Sidabrinės knygos analogiškame punkte yra pabrėžiama, kad darbai dalimis neperduodami, nebent šalis susitaria kitaip ar tai yra numatyta sutartyje. Atsižvelgiant į atliktų darbų perdavimo reikšmę, vis

Tarpiniai, t. y. grupės darbų pridavimo etapai yra naudingi rangovui ir dėl to, kad jam vėluojant atlikti darbus, užsakovas neturės galimybės reikalauti netesybų už vėlavimą nuo visos darbų sumos, o galės reikalauti tik nuo tos dalies, t. y. grupės, kurios darbai nėra baigti⁸⁶⁹. Tokiu būdu yra išskaidoma rangovo rizika dėl vėlavimo atlikti darbus, nes netesybas jis mokėtų tik nuo tos darbų vertės, kurią vėluojama atlikti konkrečiu etapu. Be to, jei tarp šalių kyla ginčas dėl mokėtinos kompensacijos, inžinierius turi padėti šalims priimti susitarimą arba priimti teisingą, objektyvų sprendimą⁸⁷⁰.

Pažymėtina, kad apibrėžti, koks yra optimalus tikrinimo lygis, kurį privalo atlikti užsakovas, yra labai sudėtinga⁸⁷¹. Vokietijos teisėje iš užsakovo yra reikalaujama iš esmės žinoti apie defektus priimant darbus. Prancūzijos teisės sistemoje yra reikalaujama, kad defektai būtų matomi⁸⁷². Lietuvoje suformuota teismų praktika labai panaši į Prancūzijos teisėje naudojamą praktiką – yra taikoma LR CK rangos bendrosiose nuostatose (6.662 str.) numatyta akivaizdumo taisyklė.

Prievolė priimti atliktus darbus yra numatyta visų analizuojamų valstybių teisėje. Išskirtina tai, kad Vokietijoje atliktų darbų priėmimas yra daugiau analizuojamas kaip pats atliktų darbų priėmimo faktas, kuris savaime suponuoja užsakovo nuomonės išreiškimą apie atliktus darbus⁸⁷³. Prancūzijos teisės doktrinoje ryškiai išskiriami du atliktų darbų priėmimo elementai,

dėlto rangovui, dirbančiam pagal Sidabrinę knygą, yra rekomenduotina numatyti ir tarpinius darbų pridavimo etapus.

⁸⁶⁹ Kaip pažymima FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 10.2 punkto paskutiniame paragrafe, jeigu perėmimo pažyma buvo išduota darbų daliai (kitai nei grupė), tai kompensacija už uždelsimą baigti likusius darbus turi būti atitinkamai sumažinta. Ta pačia tvarka turi būti sumažinta ir kompensacija už uždelsimą baigti likusią grupės dalį (jeigu yra), į kurią įtraukta toji dalis. Kiekvienam uždelsimo laikotarpiui po datos, nurodytos toje perėmimo pažymoje, proporcingas kompensacijos už uždelsimą sumažinimas turi būti skaičiuojamas kaip proporcija, kurios dalies vertė atitinka darbų arba grupės (atsižvelgiant į situaciją) vertę. Inžinierius privalo veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad dėl šių proporcijų sutartų arba nuspėtų. Šios pastraipos nuostatos turi būti taikomos tik nustatant kompensacijos už uždelsimą dienos atlygį, pagal 8.7 punktą [*Kompensacija už uždelsimą*], ir neturi pakeisti maksimalios kompensacijos sumos.

⁸⁷⁰ Tačiau net rangovui ir perdavus atliktus darbus, dar neatsiranda užsakovui pareiga apmokėti už atliktus darbus. Ši pareiga užsakovui atsiranda tik po matavimų ir įvertinimo atlikimo, kaip tai yra nurodyta FIDIC sutarčių 12 straipsnyje, kuris detaliau analizuojamas darbo dalyje, aptariančioje su atsiskaitymais susijusias pareigas.

⁸⁷¹ *Cit. op.* 202, p. 368.

⁸⁷² *Ibid.*, p. 369.

⁸⁷³ *Cit. op.* 27, p. 223.

pirmasis – tai pats atliktų darbų priėmimas, kaip faktas ir veiksmas, ir antras elementas (fazė) – nuomonės išreiškimas apie tai, ar darbai atlikti tinkamai ir kokybiškai. Kad ir kaip būtų, šie du elementai vis vien yra laikomi priėmimo (prancūzų k. *réception*) visuma⁸⁷⁴. Lietuvos teisėje vėlgi analogiškai yra numatyta jau minėta pareiga pateikti pastabas.

Pastebėtina, kad Anglijos teismų praktikoje yra suformuluotos šios taisyklės, susijusios su užsakovo patvirtinimu, kad rangovo atlikti darbai yra atlikti tinkamai. Pirma, užsakovas neturi kištis į priimamų darbų sertifikavimo procedūrą, jei tai yra pavesta kitam asmeniui, pavyzdžiui, architektui. Antra, jei užsakovas mato, kad jo paskirtas architektas ar kitas asmuo, kuris turi priimti sprendimus, gali priimti neteisingus sprendimus ar negali būti laikomas nepriklausomu sprendimų priėmėju, tuomet jis turi nušalinti tokį asmenį ir paskirti nepriklausomą asmenį⁸⁷⁵.

Kaip matome, užsakovo pareiga informuoti apie atliktų darbų trūkumus yra pareigos bendradarbiauti principo elementas, įtvirtintas konkrečioje normoje. Užsakovas, neįgyvendinęs šios pareigos, praranda teisę reikšti reikalavimus dėl atliktų darbų trūkumų, išskyrus neakivaizdžių trūkumų atvejus.

3.9.3. Vienašalis atliktų darbų pridavimas

Ar vienašalis atliktų darbų pridavimas padeda užtikrinti pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimą? Ar nevertėtų atsisakyti vienašalio atliktų darbų pridavimo?

Daugybė ginčų praktikoje kyla dėl to, kad rangovai vienašališkai priduoda atliktus darbus, kai užsakovas atsisako juos priimti. LAT yra pažymėjęs, kad įstatymo nuostata, suteikianti juridinę galią vienos šalies pasirašytam aktui, yra speciali, taikoma išskirtinai statybos rangos santykiuose

⁸⁷⁴ *Ibid.*, p. 224.

⁸⁷⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 74.

kaip priemonė, užkertanti kelią užsakovui nepagrįstai vilkinti darbų priėmimą ir vengti vykdyti kitas sutartines pareigas⁸⁷⁶.

Pažymėtina, kad užsakovas gali atsisakyti pasirašyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą tik turėdamas tam rimtą pagrindą. Šie pagrindai yra įtvirtinti LAT praktikoje, kurioje yra suformuluotos užsakovo pareigos priimti rangovo atliktus perduodamus darbus išimtyms⁸⁷⁷:

Pirma, kai rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą ir dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę (LR CK 6.652 straipsnio 4 dalis).

Antra, kai pagal įstatymą, sutartį ar darbų pobūdį privalomų bandymų ir kontrolinių matavimų rezultatai yra neigiami (LR CK 6.694 straipsnio 5 dalis).

Trečia, kai nustatomi darbų rezultato trūkumai, dėl kurių jo neįmanoma naudoti pagal statybos rangos sutartyje numatytą paskirtį, o šių trūkumų nei užsakovas, nei rangovas ar jo pasitelktas trečiasis asmuo negali pašalinti (LR CK 6.694 straipsnio 6 dalis).

Taigi užsakovas turi teisę atsisakyti pasirašyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą, tik esant anksčiau paminėtiems pagrindams, nurodytiems LR CK. Visi kiti užsakovo motyvai ir argumentai, dėl ko jis nepasirašo atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto, neturi teisinės reikšmės. Be to, LAT yra pažymėjęs, kad užsakovas, atsisakydamas pasirašyti aktą, privalo nurodyti atsisakymo priežastis.

Užsakovas privalo organizuoti atliktų darbų priėmimą ir reikalauti pateikti jam visus dokumentus, būtinus pateiktų atliktų darbų patikrinimui. Žinoma, užsakovo pastabos turi būti pagrįstos ir susijusios su konkrečiais atliktais darbais, o ne su įvairaus pobūdžio abejonėmis, ar darbai yra atlikti tinkamai. Kaip yra pažymėjęs LAT, užsakovo nurodytos abejonės dėl rangovo galimybės (net ir pasitelkus subrangovus) įvykdyti sulygtus darbus, taip pat dėl finansinių sunkumų įvykdyti sutartinius įsipareigojimus neatleidžia užsakovo

⁸⁷⁶ *Cit. op.* 336.

⁸⁷⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. *tikroji ūkinė bendrija „Be priekaištų“ v. „Molestas“*, Nr. 3K-3-17/2007, kat. 52.3.

nuo sutartinių įsipareigojimų atsakyti į pateiktus darbų perdavimo aktus, t. y. darbus priimti, atsisakyti priimti ar pareikšti pretenzijas dėl trūkumų ir pan.⁸⁷⁸

Tinkamam darbų atlikimo patikrinimui užsakovas gali reikalauti pateikti įvairius dokumentus, kurių vėliau reikalauti gali būti per vėlu. Kaip yra pažymėjęs LAT, užsakovo reikalavimas rangovui pateikti statybos žurnalo duomenis po to, kai rangovas darbus pridavė vienašališkai, rangovo tai daryti neįpareigoja, nes užsakovui atsiskaitymo prievolės kilo iš priėmimo–perdavimo sandorių, kurie įstatymų nustatyta tvarka teisme nebuvo ginčijami⁸⁷⁹. Todėl rangovui pridavus darbus vienašališkai, užsakovui, nesutinkant su tokiu darbų pridavimu, privalu tai ginčyti.

Pažymėtina, kad vienašalis perdavimo aktas gali būti teismo pripažintas negaliojančiu, jeigu teismas pripažįsta, kad kita šalis pagrįstai atsisakė pasirašyti priėmimo–perdavimo aktą. Atsižvelgiant į tai, tiek šalis, kuri atsisako pasirašyti aktą, tiek šalis, kuri daro žymą akte apie vienašalį darbų pridavimą, privalo įvertinti, ar toks jų veiksmas yra pagrįstas, ar nėra galimybės perimti dalį atliktų darbų ir pan. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Ekama“ v. UAB „Versenta“*, Nr. 3K-3-413/2005, kat. 36.1; 52.3⁸⁸⁰. Šioje byloje buvo nustatyta, kad rangovas pateikė užsakovui pažymą apie atliktų darbų ir turėtų išlaidų vertę bei pateikė užsakovui juos detalizuojančius dokumentus apie įvykdytus statybos montavimo darbus ir panaudotas medžiagas, tačiau užsakovas tuos darbus priimti atsisakė, rangovo pateiktų pažymų nepasirašė ir PVM sąskaitų-faktūrų neapmokėjo, nors teismų buvo nustatyta, kad dalį darbų

⁸⁷⁸ *Cit. op.* 742.

⁸⁷⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Statybų pasažas“ v. UAB „Senamiesčio svečių namai“*, Nr. 3K-3-504/2009, kat. 35.5; 52.3.

⁸⁸⁰ Trumpai apie teismų bylose nustatytas aplinkybes: 2001 m. balandžio 11 d. buvo sudaryta šalių *UAB „Versenta“* ir *UAB „Ekama“* kapitalinės statybos rangos sutartis, pagal kurią rangovas *UAB „Ekama“* įsipareigojo pagal sutartyje nustatytas sąlygas, savo jėgomis ir priemonėmis pastatyti ir perduoti užsakovui statinį „Ledo rūmai“. Rangovas įsipareigojo statybos darbus pradėti 2001 m. balandžio 12 d. ir baigti ne vėliau kaip iki 2001 m. lapkričio 12 d. Visi statybos darbai buvo atlikti iki 2001 m. gruodžio 31 d. Ieškovas pateikė atsakovui pažymą apie atliktus darbus ir turėtas išlaidas ir jas detalizuojančias įvykdytų statybos ir montavimo darbų pažymą už 2002 metų vasario–kovo mėnesius, atitinkamai 595 338,32 Lt bei 491 418,08 Lt, tačiau atsakovas per sutartyje nustatytą 8 dienų terminą tų darbų nepriėmė ir už juos su rangovu neatsiskaitė. 2002 m. rugpjūčio 28 d. aktu „Ledo rūmai“ buvo pripažinti tinkamais naudoti.

užsakovas priėmė ir juos užfiksavo aktuose. LAT, vadovaudamasis LR CK 6.694 str. 4 d., pažymėjo, jeigu viena iš šalių atsisako pasirašyti aktą, jame daroma žyma apie atsisakymą ir aktą pasirašo kita šalis. Šioje byloje visų instancijų teismai rangovo pateiktus ir jo vieno pasirašytus dokumentus, kuriuose pasirašyti atsisakė užsakovas, pripažino tinkamais ir nurodė, kad užsakovas juos pasirašyti ir pagal juos atsiskaityti su rangovu atsisakė nepagrįstai, nes tie darbai yra atlikti, ir dėl to objektas yra priimtas naudoti.

Praktikoje vienašalio atliktų darbų perdavimo galimybė vertinama nevienareikšmiškai. Šios rangovo teisės atžvilgiu ypač priešišškai yra nusiteikę užsakovai, tačiau paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. tikroji ūkinė bendrija „Be priekaištų“ v. „Molesta“*, Nr. 3K-3-17/2007, kat. 52.3., kur išsakyta nuomonė dėl rangovo teisės priduoti darbus vienašališkai. Vienašalis pridavimas yra išskirtinė rangovo teisės ginanti teisinė priemonė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, sąlygota statybų proceso ekonominio turinio. Juk dažniausiai už atliekamus darbus yra atsiskaitoma po jų pabaigimo. Žinoma, dažnai yra numatomas ir dalinis darbų pridavimas. Tokiu būdu rangovas, visą laiką įgyvendinęs sutartį tinkamai, ilgą laiką atlikęs darbus, tikisi, kad jam galų gale bus sumokėta. Tokiam darbų atlikimui rangovas dažnai naudoja savo apyvartines lėšas ir kitus savo išteklius, todėl ilgainiui užvilkinus atliktų darbų priėmimo procesą, rangovas labai nukentėtų ekonomiškai. Autoriaus nuomone, vienašalio atliktų darbų pridavimo galimybę daugiau reikėtų vertinti ne kaip prievartos priemonę, bet kaip skatinimo priemonę šalims bendradarbiauti ir operatyviau įgyvendinti savo tarpusavio pareigas. Juk statybos rangos sutartiniuose santykiuose, pagrindinė rangovo pareiga yra atlikti darbą, o pagrindinė užsakovo pareiga – sumokėti už juos.

Be to, minėtoje byloje LAT pažymėjo, kad vienašališkai pasirašytas aktas turi tokią pat juridinę galią kaip ir pasirašytas abiejų šalių, o nepasirašiusiai šaliam tenka akto sudarymo pasekmės, t. y. tos teisės ir pareigos, kurios atsiranda abiem šalims pasirašius aktą. Kadangi vienašalis atliktų darbų pridavimas yra speciali nuostata, LAT minėtoje byloje pažymėjo, kad

kasatorius, teigdamas, kad tokios nuostatos pažeidžia šalių lygybės principą, remiasi bendrosiomis prievolių teisės normomis, neatkreipdamas dėmesio į tai, kad įstatyme įtvirtintos specialiosios normos turi viršenybę bendrųjų normų atžvilgiu (*lex specialis derogat legi generali*). Pažymėtina, kad užsakovo interesų apsaugą užtikrina įstatyme įtvirtinta jo teisė ginčyti vienašalių darbų pridavimą. Be to, LAT šioje byloje taip pat pažymėjo, kad užsakovo abejonės dėl darbų kokybės nesuponuoja pareigos rangovui inicijuoti darbų kokybės ekspertizę⁸⁸¹ ir neatleidžia užsakovo nuo perduodamų darbų priėmimo.

Pažymėtina, kad LR CK 6.694 str. 6 d. yra nurodoma, kad užsakovas turi teisę atsisakyti priimti darbų rezultata, jeigu nustatomi trūkumai, dėl kurių jo neįmanoma naudoti pagal statybos rangos sutartyje numatytą paskirtį ir jeigu šių trūkumų rangovas ar užsakovas negali pašalinti. Tokiu būdu ši norma sąlygoja šalių būtinybę bendradarbiauti priimant darbus. Turi būti įvertinama, kaip greitai gali būti pašalinti trūkumai, kas nustatytus trūkumus šalins, kaip tai atsilies apmokėjimui už darbus, ar galima priimti dalį darbų, kurie yra be trūkumų, ir pan.

Žinoma, sudaromose sutartyse šalys turi teisę nustatyti, kad rangovas prieš vienašališkai pridudamas atliktus darbus įvykdytų tam tikrus veiksmus, tarkim, papildomai įspėtų ar pan. Pavyzdžiui, įgyvendinti rangovo teisę vienašališkai priduoti darbus pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas būtų sudėtinga, juolab kad pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas darbai perduodami ne vienu atliktų darbų perdavimo aktu. Kita vertus, net ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose rangovas yra iš dalies apsaugotas nuo galimo užsakovo neveikimo priimant atliktus darbus ir yra numatyta procedūra, atitinkanti vienašalių atliktų darbų pridavimą pagal Lietuvos teisę.

Kadangi pagal FIDIC sutartis nėra pasirašomas atskiras priėmimo–perdavimo aktas, o perėmimo pažymos išdavimas priklauso grynai nuo darbus priimančios šalies, visų analizuojamų sutarčių 10.1 punkto paskutiniame

⁸⁸¹ Atsakant į argumentą dėl ekspertizės skyrimo tvarkos, pažymėtina, kad LR CK 6.662 straipsnio 5 dalyje pakankamai detalai reglamentuojama teisė, o ne pareiga reikalauti paskirti ekspertizę.

paragrafe nurodoma, jeigu inžinierius⁸⁸² neišduoda perėmimo pažymos arba neatmeta rangovo prašymo per 28 dienas ir jeigu darbai arba grupė (atsižvelgiant į situaciją) iš esmės atitinka sutarties reikalavimus, tai turi būti laikoma, kad perėmimo pažyma buvo išduota paskutinę to laikotarpio dieną. Tokiu būdu Lietuvos teisėje yra numatytas vienašalis atliktų darbų pridavimas rangovo iniciatyva tais atvejais, kai užsakovas nepagrįstai atsisako priimti atliktus darbus, o pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas – vienašalis pridavimas nėra galimas, tačiau, jei rangovo atliktus darbus kita šalis delsia priimti tam nesant pagrindo, tuomet darbai laikomi priduotais, nors formaliai iš užsakovo ar inžinieriaus ir nėra gautas patvirtinimas, kad jis priima atliktus darbus.

Pastebėtina, kad net ir esant aktyviam užsakovo trukdymui priduoti darbus, FIDIC modelinių sutarčių sąlygos numato rangovui savitą teisę vienašališkai priduoti darbus⁸⁸³ ir tai susiję su trukdymais atlikti baigiamųjų darbų bandymus⁸⁸⁴. Be to, pats užsakovas nėra suinteresuotas daryti kliūtis rangovui perduoti darbus, nes tokiu atveju rangovas patirtų nuostolių, kuriuos atlyginti privalėtų tas pats užsakovas⁸⁸⁵. Pažymėtina, kad pagal FIDIC sutartis

⁸⁸² Sidabrinės knygos atveju ne inžinierius, o užsakovas.

⁸⁸³ Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 10.3 straipsnyje yra nustatytos trukdymo atlikti baigiamuosius bandymus pasekmės. Nurodoma, jeigu rangovui daugiau kaip 14 dienų sutrukdoma atlikti baigiamuosius bandymus dėl priežasčių, už kurias atsakingas užsakovas, tai turi būti laikoma, kad užsakovas perėmė darbus arba grupę (atsižvelgiant į situaciją) nuo tos datos, kurią kitu atveju baigiamieji bandymai būtų baigti. Taigi yra preziumuojama, kad rangovas darbus atliko tinkamai ir jie yra perduoti. Kita vertus, minėtame punkte vis dėlto numatoma, kad tokiu atveju inžinierius privalo išduoti atitinkamą perėmimo pažymą, ir rangovas, kai tik įmanoma, prieš baigiantis pranešimo apie defektus laikui, turi atlikti baigiamuosius bandymus, t. y. inžinierius privalo išrašyti dokumentą, patvirtinantį, kad darbai yra perimti, o rangovui vis tiek išlieka pareiga atlikti visus būtinus bandymus. Be to, nurodoma, kad inžinierius turi reikalauti, kad baigiamieji bandymai būtų atliekami ir apie juos pranešta prieš 14 dienų ir laikantis atitinkamų sutarties nuostatų.

⁸⁸⁴ Sidabrinėje knygoje minėto punkto nuostata skiriasi, nurodoma, jeigu rangovui daugiau kaip 14 dienų sutrukdoma atlikti baigiamuosius bandymus dėl priežasčių, už kurias atsakingas užsakovas, rangovas, kai tik įmanoma, turi atlikti baigiamuosius bandymus. Taigi pagal šią knygą, neatlikus bandymų, net ir dėl tų priežasčių, už kurias atsakingas užsakovas, darbai nebus laikomi atlikti tinkamai ir rangovas vis tiek privalės atlikti visus būtinus bandymus ir tik tuomet turės teisę pranešti užsakovui, kad yra pasirengęs perduoti darbus.

⁸⁸⁵ Kaip yra nurodoma visų analizuojamų sutarčių minėto punkto paskutiniuose paragrafuose: jeigu rangovas, atlikdamas baigiamuosius bandymus, dėl šio sutrukdyto uždelsia ir (arba) dėl to turi išlaidų, tai jis apie tai privalo pranešti inžinieriui ir įgyja teisę pasinaudoti 20.1 punkto [*Rangovo pretenzijos*] nuostatomis: (a) jeigu yra arba bus vėluojama baigti, tai, pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratęsimas*], už bet kurį tokį uždelimą gauti baigimo laiko pratęsimą, ir (b) gauti mokėjimą už bet kurias tokias išlaidas, įskaitant pagrįstą pelną, šią sumą įtraukiant į sutarties kainą. Gavęs tokį pranešimą inžinierius privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad tuo klausimu sutartų arba nuspręstų

netgi priešingai, užsakovas gali vienašališkai perimti darbus ir jais pradėti naudotis⁸⁸⁶. Ši nuostata padeda išvengti situacijos, kai rangovas vilkina darbų pridavimą.

Apibendrinant galima pastebėti, jei pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas sudarytą sutartį užsakovas pradeda naudotis atliktais darbais, tuomet rangovui privalo būti išduota perėmimo pažyma, kuri įrodys, kad rangovas darbus atliko. Lietuvos teisėje iš esmės analogiška nuostata yra numatyta LR CK 6.694 str. 3 d., kur yra nurodyta, kad užsakovui, iš anksto priėmusiam atskiro darbų etapo rezultata, pereina šio rezultato atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, išskyrus atvejus, kai tai įvyko dėl rangovo kaltės. Jeigu užsakovas pradeda naudotis statiniu iki jo priėmimo, statinio atsitiktinio žuvimo rizika tenka užsakovui, jei sutartis nenustato ko kita⁸⁸⁷.

Darytina išvada, kad statybos rangos sutarties šalims yra daug palankiau bendradarbiauti atliktų darbų perdavimo procese nei vengti tarpusavio kooperavimosi. Užsakovui nepagrįstai vengiant priimti tinkamai atliktus darbus, kurie yra tinkamai parengti pridavimui, rangovas turi teisę vienašališkai perduoti atliktus darbus ir užsakovui atsiranda pareiga atsiskaityti už atliktus darbus bei atlyginti su delsimu priimti atliktus darbus susijusias išlaidas. Toks vienašalis atliktų darbų pridavimas yra įprasta praktika ir skatina

(Inžinierius yra nurodomas Raudonosios ir Geltonosios knygų nuostatose, o Sidabrinėje knygoje nurodomas užsakovas). Tai yra, užsakovas nėra suinteresuotas dirbtinių kliūčių sudarymą rangovui, nes priešingu atveju užsakovas privalės atlyginti rangovui jo patirtas išlaidas, nusikels viso projekto įvykdymo terminai. Tai yra, darbų perdavimu yra suinteresuotas tiek rangovas, tiek užsakovas, kas lemia būtinybę šalims bendradarbiauti.

⁸⁸⁶ Kaip nurodoma Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 10.2 punkte – darbų dalių perėmimas, inžinierius vien užsakovo nuožiūra gali išduoti perėmimo pažymą bet kuriai nuolatinių darbų daliai. Tačiau bendroji taisyklė yra ta, jog užsakovas neturi naudoti kurios nors kitos darbų dalies (išskyrus laikinai, kaip numatyta sutartyje arba susitarta šalių), kol inžinierius tai daliai neišdavęs perėmimo pažymos, tačiau jeigu užsakovas, prieš išduodant perėmimo pažymą, naudoja kurią nors darbų dalį, tai: (a) turi būti laikoma, kad naudojamoji dalis yra perimta nuo jos naudojimo pradžios dienos, (b) rangovo atsakomybė už rūpinimąsi ta dalimi baigiasi nuo tos dienos, kai atsakomybė turi atitekti užsakovui, ir (c) inžinierius, rangovo reikalavimu, tai daliai privalo išduoti perėmimo pažymą.

⁸⁸⁷ Be to, minėtame FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų punkte yra nurodoma, kad po to, kai inžinierius darbų daliai išdavė perėmimo pažymą, rangovui turi būti sudarytos visos galimybės imtis veiksmų, kurių gali reikėti atlikti visus kitus baigiamuosius bandymus. Tuos baigiamuosius bandymus rangovas turi atlikti, kai tik praktiškai įmanoma, prieš baigiantis atitinkamam pranešimo apie defektus laikui. Tai yra, nors ir būtų darbai perduodami etapais, tačiau šalys privalo bendradarbiauti, veikti geranoriškai ir sudaryti viena kitai sąlygas tinkamai įvykdyti tarpusavio įsipareigojimus, tai yra, užsakovas gali naudotis atliktais darbais, tačiau tai neturi trukdyti rangovui atlikti būtinus bandymus.

užsakovą įgyvendinti pareigą priimti atliktus darbus bei pareikšti dėl priimamų darbų pastabas.

3.9.4. Baigiamasis atliktų darbų perdavimas–priėmimas

Nors pagal sudarytą sutartį darbai ir būtų perduodami etapais, tačiau esminę reikšmę turi visų atliktų darbų perdavimas. Ar baigiamajam atliktų darbų perdavimui taikomi specialūs reikalavimai, ar galimas vienašalis baigiamųjų darbų perdavimas?

Dažnai yra nustatoma, kad rangovas, atlikęs visus darbus, privalo priduoti darbus valstybinei statybos užbaigimo komisijai ir perduoti visus jau atliktus darbus užsakovui kartu su statybos užbaigimo aktu⁸⁸⁸. Tokiais atvejais yra nustatoma, kad šalys privalo pasirašyti dar papildomą baigiamąjį atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą. Baigiamąjį atliktų darbų aktą dažniausiai rengia rangovas. Taip pat rangovas pasirūpina, kad užsakovui būtų perduota visa būtina dokumentacija. Nors įstatyme specialiai nenurodoma baigiamojo akto galia, tačiau pagal LAT praktiką, baigiamajam aktui yra taikomos atliktų darbų aktui nustatytos taisyklės. Baigiamasis aktas, kaip ir atliktų darbų aktas, yra dvišalis sandoris, sukuriantis šalims atitinkamas teises ir pareigas⁸⁸⁹.

Net ir tais atvejais, kai šalys nenumato baigiamojo akto sudarymo, apie atliktų darbų kokybę ir darbų užbaigimą galima spręsti iš statybos užbaigimo akto, kuriuo yra konstatuojamas statybą leidžiančiame dokumente numatytų darbų užbaigimas ir statinio tinkamumas naudoti⁸⁹⁰. Taip pat, nustatant atliktų

⁸⁸⁸ Pastebėtina, kad pradedant statybos užbaigimo procedūrą, rangovas jau turi būti pabaigęs atlikti visus darbus, o visa dokumentacija privalo būti tvarkinga. Pagal statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“, patvirtinto 2010 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. D1-828 (*Valstybės žinios*, 2010-09-30, nr. 116-5947), 3 priedo 5 punktą, tarp Statybos užbaigimo komisijai pateikiamų dokumentų yra įvardijamas ir rangovo užbaigtų statybos darbų perdavimo statytojui aktas. Tokiu būdu nustatyta, kad statyba turi būti užbaigta ir pats užsakovas jau turi būti priėmęs iš rangovo atliktus darbus.

⁸⁸⁹ Daugiau žiūrėti: LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ortas“ v. UAB „Solveiga“*, Nr. 3K-3-430/2009, kat. 36.1; 52.3.

⁸⁹⁰ Pažymėtina, kad rangovai privalo būti ypač atidūs pasirašydami ne tik atliktų darbų aktus, bet ir statybos užbaigimo dokumentus, kuriais yra įforminamas statybos užbaigimas. Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 18 d. nutartyje civilinėje byloje *BUAB „Neptis“ v. Mykolo*

darbų kiekį, yra reikšmingi ir kiti dokumentai, tokie kaip statybos užbaigimo komisijos išduodamos pažymos apie statinių baigtumą, atliktų kadastrinių matavimų bylų duomenys⁸⁹¹, ekspertizės išvados. Visais šiais dokumentais yra įvertinama rangovo atliktų darbų vertė.

Pats rangos darbų atlikimas dar nereiškia, kad užsakovas turės galimybę naudotis atliktais darbais. Kaip jau minėta anksčiau, svarbią reikšmę turi įvairūs išbandymai, formalus statybos užbaigimo faktas. Iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusi statybos įstatymo redakcija ir poįstatyminiai teisės aktai numatė, kad gali būti naudojami tik tie statiniai, kurie pripažinti tinkamais naudoti. Nuo 2010 m. spalio 1 d. nebeliko draudimo naudoti statinio, kurio statybos užbaigimo procedūra nėra įvykdyta, tačiau šalys sutartyje gali numatyti, kad, kol nėra įvykdyta statybos užbaigimo procedūra, tol juo negalima naudotis ir per visą tą laiką užsakovas gali patirti nuostolių⁸⁹².

Romerio universiteto Teismo medicinos institutas, Nr. 3K-3-587/2006, kat. 52.3; 114.11, rangovo reikalavimai buvo atmesti daugiausiai dėl to, kad rangovas nesugebėjo įrodyti, už kokią sumą darbų jis perdavė, taip pat paneigti atliktų darbų vertės sumos, įrašytos statinio pripažinimo tinkamu naudoti akte po atliktos rekonstrukcijos. Šioje byloje LAT pažymėjo, jog net ekspertizės išvada, kuria rėmėsi apeliacinės instancijos LAT, iš dalies tenkindamas ieškovo ieškinį, yra nepakankamas pagrindas paneigti ginčo pastato priėmimo–perdavimo akte Valstybinės komisijos užfiksuotus duomenis.

⁸⁹¹ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“*, Nr. 3K-3-177/2008, kat. 42.8; 42.11.1; 52.3. Aptariamoje byloje LAT pažymėjo, kad atliktų darbų perdavimu–priėmimu iš esmės įtvirtinta rangos sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyra, nes rangovas turi teisę reikalauti iš užsakovo sumokėti tik už faktiškai atliktų darbų dalį sumą, proporcingą pagal atliktų darbų dalį visų darbų sąmatai. Dėl to rangovas negali reikalauti sumokėti už neatliktų ir neįrodytų darbų dalį. Šioje byloje LAT nurodė, jog nuoroda į ekspertizės aktą, kuriame nustatytas 72 proc. statinio baigtumas, negali būti tapatinama su statybos objekto pagal rangos sutartį baigtumu, nes rangos sutarties objektas, yra ne tik pastato statybos darbai, bet ir išorės darbai, kurie nepatenka į statinio kaip nekilnojamojo daikto baigtumo laipsnį. Pažymėtina, kad nustatydamas statinio baigtumą, šioje byloje LAT vadovavosi ir nekilnojamojo turto registro duomenis. Byloje nurodyta, jog nekilnojamojo turto registro duomenimis, užfiksuotas 72 proc. pastato, kaip nekilnojamojo daikto, baigtumas neapima pastato išorės inžinerinių tinklų įrengimo ir aplinkos tvarkymo darbų. Tokiu būdu LAT konstatavo, jog bylos įrodymai dėl pastato baigtumo nesusiję ir nepatvirtina ieškovo įrodinėjamų darbų pagal rangos sutartį atlikimo, tai yra, kad rangovas atliko ir išorės inžinerinių tinklų įrengimo, ir aplinkos tvarkymo darbų.

⁸⁹² Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos dujos“ v. „Akmenės energija“*, Nr. 3K-3-97/2007, kat. 42.8; 42.9; 42.10; 45.5; 52.3. Šioje byloje LAT pažymėjo, kad Valstybinės energetikos inspekcijos Panevėžio skyriui išdavus Dujų įrenginių (tiekimo sistemų, dujas naudojančių įrenginių ir prietaisų) techninės būklės patikrinimo aktą Nr. 03-123A, pažymint jame, kad garo katilinėje sumontuoti ir išbandyti vidaus dujotiekio tinklai, dujų skaitiklis bei dujinis garo katilas atitinka projekto, norminių teisės aktų reikalavimus ir gali būti naudojami pagal paskirtį. Tai yra, visi atlikti darbai buvo patikrinti, įranga sumontuota tinkamai ir pan. Tačiau to neužtenka, kad būtų galima pradėti naudoti pastatytą statinį. Kaip LAT pažymėjo, pačia katiline, kaip pastatu, galima buvo pradėti naudotis tik 2003 m. gruodžio 9 d., kai buvo patvirtintas statinių pripažinimo tinkamais naudotis komisijos 2003 m. lapkričio 28 d. įformintas garo katilinės pripažinimo tinkama naudoti aktas (LR aplinkos ministro 2002 m. gegužės 14 d. įsakymu Nr. 242 patvirtinto Statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2002 „Statinių pripažinimo tinkamais naudoti

Pagal analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, rangovo įsipareigojimai laikomi visiškai įvykdytais tik tada, kai jam yra išduodama atlikimo pažyma (anglų k. *performance certificate*). Kaip nurodoma visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 11.9. punkte – atlikimo pažyma, rangovo prievolės neturi būti laikomos atliktos tol, kol inžinierius⁸⁹³ jam išduoda atlikimo pažymos, nurodydamas joje datą, kada rangovas baigė vykdyti savo sutartines prievoles. Tik išdavus atlikimo pažymą, laikoma, kad rangovas galutinai perdavė darbus užsakovui⁸⁹⁴. Atlikimo pažyma iš esmės dalinai galėtų būti laikoma atitinkančia Lietuvos praktikoje įprastai naudojamą baigiamąjį atliktų darbų aktą. Tačiau egzistuoja vienas esminis skirtumas, nulemtas to, kad Lietuva yra kontinentinės teisės tradicijos valstybė. Lietuvoje, kaip ir Vokietijoje, atliktų darbų garantinis laikotarpis pradedamas skaičiuoti nuo atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymo⁸⁹⁵, tai yra, nuo akto, kada darbai buvo perduoti užsakovui. Pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas garantinio termino pradžia būtų 11.9 punkte numatytos atlikimo pažymos išdavimas⁸⁹⁶.

Minėtame punkte pažymima, kad inžinierius⁸⁹⁷ privalo išduoti atlikimo pažymą per 28 dienas, skaičiuojant nuo vėliausios dienos, kurią baigėsi pranešimo apie defektus laikas arba kuo greičiau po to, kai rangovas pateikė visus rangovo dokumentus ir baigė visus darbus bei juos išbandė, įskaitant ir bet kurių defektų ištaisymą⁸⁹⁸. Be to, pagal visas knygas, yra nurodoma, kad turi būti laikoma, kad tik atlikimo pažyma reiškia darbų priėmimą. Todėl galima teigti, kad rangovas laikomas visiškai įvykdžiusiu savo prievoles,

tvarka“ 23 punktas). Tai, kad darbai yra atlikti, dar nereiškia, kad galima naudotis atliktų darbų rezultatu, nes statybas reguliuoja ir viešojoji teisė, kuri numato papildomus reikalavimus – statinio pripažinimą tinkamu naudoti. Minėtas reglamentas šiuo metu yra panaikintas, taip pat yra pakeistas Statybos įstatymas ir nėra likę viešosios teisės draudimo naudoti statinį, kurio statyba nėra užbaigta.

⁸⁹³ Sidabrinėje knygoje nurodomas užsakovas.

⁸⁹⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 250.

⁸⁹⁵ O kai statiniui yra nustatyta statybos užbaigimo procedūra, nuo statybos užbaigimo procedūros įvykdymo dienos.

⁸⁹⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 260, p. 110.

⁸⁹⁷ Sidabrinėje knygoje nurodomas užsakovas.

⁸⁹⁸ Kadangi atlikimo pažymą pagal Sidabrinę knygą išduoda užsakovas, o pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas – inžinierius, pastarosiose yra numatyta, jog vienas atlikimo pažymos egzempliorius turi būti išduotas užsakovui.

susijusius su statybos darbų atlikimu tik tuomet, kai jis gauna iš užsakovo atlikimo pažymą⁸⁹⁹.

Kaip nurodoma visų analizuojamų sutarčių 11.10 punkte – neįvykdytos prievolės, išdavus atlikimo pažymą, kiekvienai šaliai lieka prievolė įvykdyti visus tuo metu nebaigtus vykdyti įsipareigojimus. Kad būtų nustatytos prievolių neįvykdymo priežastys ir mastas, turi būti laikoma, kad sutartis lieka galioti. Tai yra, net ir išdavus atlikimo pažymą, sutartis lieka galioti ir ji nenutrūksta. Be to, būtina įvertinti ir tai, kad išdavus atlikimo pažymą, vis tiek išlieka neįvykdytų įsipareigojimų, pavyzdžiui, 11.11 punkte – statyb vietės išvalymas – numatyta rangovo pareiga sutvarkyti statyb vietę. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Geltonosios ir Sidabrinės knygų 12 straipsnį – bandymai po baigimo, atlikus visus darbus, jei šalys buvo susitarusios, dar atliekami papildomi baigiamieji bandymai, kuriais patikrinami galutinai atlikti darbai.

Iš pirmo žvilgsnio tokia testavimo procedūra yra pateisinama, siekiant užtikrinti atliktų darbų kokybę, tačiau EIC negaili kritikos FIDIC nustatytoms testavimo procedūroms. Be to, kad tokie bandymai smarkiai pakelia atliekamų darbų kainą, nurodoma, kad reikalavimas atlikti baigiamuosius išbandymus yra išskirtinai taikomas tik statybos sutartims ir problema yra ne pats šių bandymų atlikimas, bet baudžiamosios šių bandymų neatlikimo pasekmės. Išskirtinomis aplinkybėmis tai gali lemti tokias pasekmes kaip pastato nugriovimas ir statyb vietės gražinimas į pradinę padėtį ir reikalavimas sugrąžinti visą sumokėtą atlyginimą. Tokia sąlyga gali būti patraukli tik neapdairiems užsakovams⁹⁰⁰ ir turėtų būti pašalinama, kita vertus, keista, kad FIDIC apskritai yra numatyta tokia sąlyga⁹⁰¹. Autoriaus nuomone, jei baigiamajame etape būtų nustatyti atliktų darbų trūkumai, sukeltys minėtas pasekmes,

⁸⁹⁹ Pastebėtina, jog Sidabrinėje knygoje minėtame punkte papildomai nurodoma, jei užsakovas neišduoda atlikimo pažymos, tuomet yra laikoma, jog tokia pažyma yra išduota 28 dieną, skaičiuojant nuo tos dienos, kada atlikimo pažyma turėjo būti išduota, be to, nėra taikomas 11.11 punktas, kuriuo rangovas yra įpareigotas išvalyti statyb vietę. Tokiu būdu užsakovas yra suinteresuotas atlikimo pažymos išdavimu.

⁹⁰⁰ Dauguma statybos sutarčių šalių sutinka, kad rangovo galimybė atlikti tikslų išlaidų įvertinimą priklauso nuo užsakovo pateiktos informacijos konkurso vykdymo metu, todėl vadovaujantis vien tik šia nuostata, rangovas dažnai gali ja pasinaudoti kaip gynybos priemone.

⁹⁰¹ EIC Contractor's Guide to the FIDIC "New Red Book". 2003. [Žiūrėta 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.eicontractors.de/seiten/bookshop/description.php?id=7>>.

pagal Lietuvos teisę tokių nuostatų įgyvendinimas būtų ypač sunkus ir, ko gero, neįmanomas, kadangi tokių pasekmių numatymas neatitinka protingumo kriterijaus, jau nekalbant apie tai, kad pats užsakovas, kuris pasitelkia profesionalus į statybos procesą (techninius prižiūrėtojus, architektus, inžinierius), turi jau ne kartą minėtą pareigą įspėti apie trūkumus vos tik juos pastebi.

Autoriaus nuomone, minėtų pasekmių būtų negalima pritaikyti, net jei sutarčiai būtų taikoma ir Anglijos teisė, nors FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra labai paveiktos Anglijos teisės. Be to, kad Anglijoje naudojamų daugelio modelinių sutarčių sąlygų nuostatose yra aiškiai numatoma darbų priėmimo–perdavimo tvarka⁹⁰², būtina nepamiršti ir pačios rangovo atrankos. Kaip yra pažymėta Anglijos teismų praktikoje, galima tikėtis, kad rangovo atlikti darbai, juos užbaigus, pagrįstai atitiks konkretų tikslą, jei: pirma, užsakovas nurodo rangovui konkretų tikslą, kuriam atrenkamas rangovas, antra, atrenkamas rangovas, kuris gali atlikti tokį darbą, ir, trečia, užsakovas pasitiki rangovo įgūdžiais ir sprendimais⁹⁰³. Taigi dalį rizikos visada prisiima ir pats užsakovas – tiek etapais priimdamas darbus, tiek pasirinkdamas konkretų rangovą ir suformuluodamas jam užduotį.

Net rangovui ir galutinai perdavus užsakovui atliktus darbus, rangovui išlieka tam tikrų pareigų, susijusių su darbų kokybės garantija, konfidencialumo pareiga ir pan. Tai yra įprasta praktika ir, kaip nurodoma DCFR IV. C – 3:106 straipsnio – statinio perdavimas – antroje dalyje, užsakovui priėmus statinio kontrolę, rangovas neatleidžiamas nuo atsakomybės. Ši taisyklė taip pat yra taikoma tuomet, kai klientas yra prisiėmęs sutartinį įsipareigojimą tikrinti, prižiūrėti ar priimti statinį ar atliktus darbus⁹⁰⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad baigiamajam atliktų darbų perdavimui pagal Lietuvos teisę taikomos tos pačios privatinės teisės nuostatos kaip ir tarpiniam atliktų darbų pridavimui, tačiau, atsižvelgiant į šio akto specifiką, jei

⁹⁰² *Cit. op.* 42, p. 647.

⁹⁰³ *Ibid.*, p. 670.

⁹⁰⁴ Pastebėtina, kad to paties straipsnio trečiojoje dalyje nurodoma, kad šis straipsnis netaikomas, jeigu pagal sutartį kontrolė neturi būti perduota užsakovui.

šalys sutartyje susitaria dėl konkrečių rangovo pareigų įvykdymo prieš perduodant darbus baigiamuoju aktu, o praktikoje tai yra įprasta, tada rangovas privalo įvykdyti šias pareigas.

3.10. Rizikų paskirstymas bei pareigos, susijusios su atsitiktiniu statybos objekto žuvimu ir draudimu

Atsitiktinio daikto žuvimo rizika ir rizikos, kylančios iš statybos rangos sutarties vykdymo⁹⁰⁵, yra aktualūs klausimai statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose. Kaip nurodoma UNCITRAL Vadove, nuostoliai ar žala įrangai ar medžiagoms, naudojamiems atliekant darbus gali būti padaryti tiek iki darbų pabaigos, tiek juos pabaigus, tokia pat žala gali būti padaroma ir įrenginiams ar statybinei technikai, naudojamai rangovo, vykdant rangos sutartį⁹⁰⁶. Statybos proceso metu žala taip pat gali būti padaroma ne tik statybos proceso dalyviams, bet ir tretiesiems asmenims. Todėl rizikų paskirstymo ir draudimo klausimai bent trumpai turi būti aptarti kartu identifikuojant pareigos bendradarbiauti principo vaidmenį šiame – rizikų paskirstymo ir draudimo – etape.

3.10.1. Rizikų paskirstymas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose

Rizikos paskirstymo rangos santykiuose ištakas galima rasti senovės Romos teisėje. Vadovaujantis *Labeo*, darbų atlikimas yra rangovo (*conductor*)

⁹⁰⁵ Prof. Nael G. Bounni nurodo, kad rizikos nereikia suvokti vien tik neigiama prasme. Rizika gali būti suprasta ne tik kaip atsitikimas, sukeliantis nuostolius, bet ir kaip nenumatytas atsitikimas, kuris gali sukelti ir teigiamo pobūdžio pasekmių. Daugiau apie rizikos sampratą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose žiūrėti: *Cit. op.* 31, p. 4–23.

⁹⁰⁶ *Cit. op.* 15, p. 158.

rizika⁹⁰⁷. Rangovas, įsipareigodamas atlikti darbus, prisiimdavo tokių darbų atsitiktinio žuvimo riziką. Tačiau rangos santykiai yra besitęsiantys santykiai, kai darbai atliekami tam tikrą laiko tarpą. Todėl natūraliai kyla klausimas, kada rizika pereina užsakovui? Romėnų teisė nustatė esminį momentą *adprobatio*: „*Antequam eum adprobares*“, todėl po *adprobatio* rizika pereidavo užsakovui (*locator*). Tačiau prieš šį momentą turėjo būti atlikti visi darbai – *adprobatio*: (*omne*) *periculum est conductoris*⁹⁰⁸.

Vėlyvesniuoju Romos teisės laikotarpiu jau atsiranda rizikos paskirstymas. Prof. R. Zimmermannas pateikia šį pavyzdį. Paulus, paimdamas minėtą Labeo kanalo pavyzdį, nubrėžia ribą: „*Imnio si soli vitio id accidit, locatoris erit periculum, si operis vitio accidit, tuum erit detrimentum.*“ *Vitium soli* ir *vitium operis* neatitinka kaltės, bet yra atsitiktiniai įvykiai, tipiškai kylantys iš (ir todėl paskirstytini tarp) rizikos sričių, kurios nepriklauso nei nuo vienos iš šalių⁹⁰⁹. Užsakovas yra tas asmuo, kuris nurodo, kurioje vietoje turi būti atliekami darbai. Jei žemė nėra tinkama darbų atlikimui ir dėl to sugriūna kanalo sienos, jis turi prisiimti šią riziką. Kita vertus, darbus atlieka rangovas. Kiekvienas įvykis, kuris susijęs su darbų atlikimu, yra rangovo rizika: jei rangovas susirgo ir dėl to negali užbaigti darbų pagal grafiką, jis negaus nieko už tai, ką atliko⁹¹⁰.

Romos teisėje suformuluotos taisyklės nepraranda savo aktualumo ir šiomis dienomis, jomis remiasi ir dalis autorių, analizuojančių statybos rangos teisinius santykius. Pvz., R. Stanislovaitis nurodo, kad rizikos esmė yra ta, kad rangovas neturi teisės reikalauti iš užsakovo atlyginimo už darbą ir medžiagas, kurios buvo sunaudotos, o vėliau objektas prarastas ar sugadintas⁹¹¹.

Statybos sutartyse daugeliu atveju rizika tarp šalių paskirstoma, vadovaujantis rizikos kontrolės ir / ar pasekmių koncepcija⁹¹². Profesorius

⁹⁰⁷ *Si rivum, quem faciendum conduxeras et feceras, antequam eum probares, labes corrumpit, tuum periculum est.* Tu (rangovas), prisiėmėi įsipareigojimą pastatyti tiltą per kanalą. Įgriuvo krantinė. Kadangi užsakovas (*locator*) negavo atlikto darbo, *conductor* negaus atlyginimo. *Cit. op.* 48, p. 401.

⁹⁰⁸ *Cit. op.* 48, p. 402.

⁹⁰⁹ *Ibid.*, p. 384.

⁹¹⁰ *Ibid.*, p. 403.

⁹¹¹ *Cit. op.* 3, p. 213.

⁹¹² *Cit. op.* 31, p. 7.

Naelis G. Buni nurodo tokią loginę seką: rizika, atsakomybė, kompensavimas, draudimas⁹¹³. Įvykus rizikai, visų pirma kyla atsakomybė ir privaloma kompensuoti patirtą žalą, kuri statybos procese dažnai būna apdrausta dėl to, jog kylanti žala būna labai didelė.

Profesorius Naelis G. Buni išskiria ir rekomenduoja naudoti rizikos paskirstymo tarp šalių principus, kuriuos įvardija šios keturios maksimos:

- kuri iš šalių gali geriausiai kontroliuoti riziką ir / ar yra labiausiai susijusi su rizika;
- kuri iš šalių gali geriausiai numatyti riziką;
- kuri iš šalių gali geriausiai prisiimti tą riziką; ir
- kuri iš šalių gauna daugiausiai naudos ar labiausiai nukenčia, kai rizika materializuojasi⁹¹⁴.

Toks rizikų paskirstymas, autoriaus nuomone, atitiktų sąžiningą rizikų paskirstymą. Kyla klausimas, ar LR CK pateikiamas rizikų paskirstymas, reglamentuojant statybos rangos sutartinius teisinius santykius, iš esmės atitinka minėtus kriterijus? Autoriaus nuomone, Lietuvos teisėje įtvirtintas rizikų paskirstymas atitinka minėtus sąžiningo rizikų paskirstymo kriterijus, o nustatytos taisyklės yra akceptuotos praktikoje, todėl pakeitimai šioje srityje nėra būtini.

LR CK yra nustatyta bendroji taisyklė: medžiagų ar įrenginių, perduotų darbams atlikti, atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika tenka juos davusiai šaliai, o darbų rezultato ar tarpinio darbų etapo rezultato iki užsakovas jį priima, atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika tenka rangovui⁹¹⁵. Taigi medžiagas pateikęs asmuo atsako už tų medžiagų atsitiktinį žuvimą ar sugedimą, o kadangi darbai dažniausiai yra atliekami iš rangovo medžiagos, jis ir prisiima didžiąją dalį atliekamų darbų rizikos. Kita vertus, statybos rangoje egzistuoja tam tikra specifiška ir dažnai statybos procese medžiagos susimaišo, jas atskirti iš esmės tampa sudėtinga (pvz., gelžbetonio konstrukcijos gamybos atveju). Atsižvelgiant į tai, minėtos taisyklės taikymas ne visais atvejais yra

⁹¹³ *Ibid.*, p. 8.

⁹¹⁴ Daugiau apie šiuos principus, iliustruotus Anglijos teise, žiūrėti: *Ibid.*, p. 4–23.

⁹¹⁵ CK 6.649 str. 1 d.

galimas. Analizuojant užsienio valstybių praktiką, pažymėtina, kad daugelyje valstybių yra nustatytos imperatyvios taisyklės, kurios nustato, kad po to, kai įrengimai ir medžiagos yra inkorporuojamos į atliekamus darbus, jos netenka savo atskirumo ir šalis, kuri prisiima darbų atlikimo riziką, taip pat prisiima riziką dėl panaudotų medžiagų ir įrengimų⁹¹⁶. Autoriaus nuomone, Lietuvos teisėje įtvirtintos taisyklės nevertėtų keisti, tačiau kilus ginčams, kiekvienas atvejis turėtų būti įvertinamas individualiai ir rangovo atsakomybė gali kilti net ir už užsakovo pateiktas medžiagas tais atvejais, kai rangovas priėmė jam pateiktas medžiagas, jas patikrino, turėjo galimybę nustatyti pateikiamų medžiagų trūkumus, bet tų trūkumų nenustatė. O atsakomybė užsakovui pereina iš karto, kai jis perima atliktus darbus (jų etapą).

Kitas aktualus klausimas yra rizikos perėjimas terminų praleidimo atveju. Kaip nustato bendroji taisyklė, jei yra praleidžiamas darbų rezultato perdavimo ar priėmimo terminas, nurodyta rizika tenka terminą praleidusiai šaliai⁹¹⁷.

Igyvendinant sudėtingus nekilnojamojo turto vystymo projektus, beveik be išimčių visada yra numatomi tarpiniai atliktų darbų pridavimo terminai. Tai padeda užsakovui kontroliuoti, kaip rangovas laikosi sutarto darbų atlikimo grafiko, tačiau užsakovui, iš anksto priėmusiam atskiro darbų etapo rezultatą, pereina šio rezultato atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, išskyrus atvejus, kai rezultatas žuvo arba sugedo dėl rangovo kaltės⁹¹⁸. Todėl užsakovas, prieš priimdamas atliktą darbų etapą, privalo ne tik pilnai įvertinti atliktų darbų kokybę, bet įvertinti ir tai, kad prisiima atliktų ir perimtų darbų rezultato atsitiktinio žuvimo riziką.

Nors darbai ir priimami etapais, šalys gali susitarti, kad atsitiktinio žuvimo rizika pereis užsakovui tik galutinai priėmus visus darbus. Tokiu būdu užsakovas apsaugo savo interesus, nes būtent rangovas iki galutinio statinio priėmimo būna objekte ir ten vykdo statybos darbus. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. Č. v. UAB*

⁹¹⁶ *Cit. op.* 15, p. 158.

⁹¹⁷ CK 6.649 str. 2 d.

⁹¹⁸ CK 6.694 str. 3 d. Ši nuostata iš esmės atkartoja CK 6.682 str. 1 d., kurioje nurodoma, kad Statybos objekto arba jo dalies atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, kol jį priims užsakovas, tenka rangovui.

„*Molesta*“, Nr. 3K-3-338/2009, kat. 44.5.1; 52.3⁹¹⁹. Šioje byloje LAT nurodė, kad, esant įstatymu ir sutartimi rangovui nustatytai statybos objekto apsaugos prievolei ir atitinkamai iš šios sutarties sąlygos jam kylančiai statybos objekto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizikai, aplinkybė, kad rangovas neužtikrino statybos objekto apsaugos ir dėl tokio jo nerūpestingumo atsiradus pašalinių atviros ugnies šaltinių poveikio galimybei, lemia pagrindą taikyti rangovui atsakomybę, t. y. atsiranda rangovo turtinė prievolė atlyginti užsakovui patirtus tiesioginius nuostolius, nes, kaip minėta, statybos objekto arba jo dalies atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, kol ją priims užsakovas, tenka rangovui. Be to, LAT konstatavo, kad, esant sutartyje nustatytai rangovo atsakomybei už daikto apsaugą ir prisiimtai rizikai dėl daikto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo, o užsakovui savo nuožiūra imantis papildomų priemonių daikto saugumui užtikrinti, tai negali būti traktuojama kaip aplinkybė, atleidžianti rangovą nuo sutartimi prisiimtų pareigų vykdymo ir nuo atsakomybės dėl nuostolių⁹²⁰.

Pastebėtina, kad užsakovui vilkinant darbų priėmimą, tačiau jau pradėjus naudoti darbų rezultata, užsakovui taip pat pereina statinio atsitiktinio žuvimo rizika. LR CK 6.694 str. 3 d. yra nurodyta, jeigu užsakovas pradeda naudotis statiniu iki jo priėmimo, statinio atsitiktinio žuvimo rizika tenka užsakovui, jei sutartis nenustato ko kita. Akivaizdu, kad būtų nesąžininga, jei užsakovas jau naudotųsi statiniu, o jo atsitiktinio žuvimo rizika vis dar tektų rangovui.

LR CK 6.682 str. 2 d. numatyta, jeigu statybos objektas ar jo dalis iki priėmimo žūva ar sugadinamas dėl užsakovo pateiktų medžiagų, detalių ar konstrukcijų netinkamos kokybės arba dėl užsakovo neteisingų nurodymų vykdymo, rangovas turi teisę reikalauti sumokėti jam visą sutartyje nustatytą

⁹¹⁹ Byloje buvo nustatyta, kad pagal rangos sutarties 4.4 punktą, „Pasirašius galutinį darbų priėmimo–perdavimo aktą, užsakovui pereina atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika. Užsakovas taip pat nuo galutinio darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymo dienos perima statinio apsaugą, jei šalis raštu nesutaria kitaip“. Taigi šia rangos sutarties nuostata aiškiai susitarta ne tik dėl pagal statybos rangos sutartį atliktų darbų perdavimo užsakovui formos – tai turi būti atlikta surašant galutinį darbų priėmimo–perdavimo aktą, bet ir dėl statinio apsaugos perėmimo momento – užsakovas perima statinio apsaugą nuo galutinio darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymo dienos. Perėmus statinio apsaugą užsakovui pereina ir atsitiktinio daikto žuvimo ar sugedimo rizika. Gaisro įvykio ikiteisminio tyrimo metu nustatyta, kad labiausiai tikėtina, kad gaisras galėjo kilti dėl pašalinių atviros ugnies šaltinių poveikio.

⁹²⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. Č. v. UAB „Molesta“*, Nr. 3K-3-338/2009, kat. 44.5.1; 52.3.

darbų kainą, kai rangovas įvykdė šio kodekso 6.659 straipsnio 1 dalyje nustatytas pareigas. Taigi rangovas gali reikalauti apmokėti už atliktus darbus, kurie žuvo, jei informavo užsakovą apie užsakovo medžiagų, nurodymų netinkamumą, kitas aplinkybes, galinčias grėsti statybos darbų rezultatui. Be to, aptariamoje normoje nurodoma, jeigu užsakovas nevykdo rangovo prašymų pakeisti medžiagas, detales, konstrukcijas ar nurodymus, dėl kurių gali kilti grėsmė aplinkiniams ar būtų iš esmės pažeisti statybos dokumentuose nurodyti normatyvai, rangovas privalo sutartį nutraukti. Jei yra nustatomos anksčiau nurodytos aplinkybės, rangovas yra įpareigojamas ne tik sustabdyti darbus, bet ir nutraukti sutartį. Tai yra, rangovas, vykdydamas sutartį, privalo vadovautis ne tik asmeninės naudos kriterijumi, užsakovo nurodymais, bet taip pat ir atsižvelgti į viešuosius interesus. Juk statinys, pavyzdžiui, pastatytas ne pagal normatyvinius reikalavimus, gali sugriūti, o tai lemtų ypač skaudžius padarinius.

Anksčiau išdėstyti rizikų paskirstymo atvejai yra ne tik sąžiningo rizikų paskirstymo pavyzdžiai. Toks rizikų paskirstymas yra pagrįstas ir elementaria logika – rizika tenka tai šaliai, kuri kontroliuoja daiktą.

UNCITRAL Vadove papildomai aptariamas rizikos paskirstymo klausimas, jei statybos darbus atlieka keli rangovai. Tuo atveju, jei visus statybos darbus atlieka vienas rangovas, yra patariama sutartyje nustatyti, kad rangovas privalo prisiimti riziką iki užsakovas visiškai perima ar priima atliktus darbus. Tuo atveju, kai darbus atlieka keli rangovai vienas po kito, sutartis gali numatyti, kad rizika pereina kiekvienam rangovui tuo metu, kai jam yra perduodami nebaigti darbai, arba pereina užsakovui tuo metu, kai darbai yra perimami užsakovo⁹²¹.

Rizikos paskirstymo klausimai taip pat yra numatyti ir analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 17 punkte – rizika ir atsakomybė. Ar šiame punkte įtvirtintas rizikos paskirstymas neprieštarauja Lietuvos teisėje įtvirtintam rizikos paskirstymui?

⁹²¹ *Cit. op.* 15, p. 158.

Galima išskirti tokį rizikų paskirstymą minėtame FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų punkte: užsakovas prisiima rizikas, kurios priklauso nuo užsakovo ar nuo jo atstovų, kiek tai liečia bendruosius atsakomybės klausimus⁹²². Taip pat užsakovas prisiima rizikas po darbų priėmimo iš rangovo. Rangovas prisiima tas rizikas, kurios priklauso nuo jo ar nuo jo atstovų, o t. y. iš esmės visas rizikas, kurios yra susijusios su statybomis⁹²³, kartu įpareigojant rangovą apsaugoti užsakovą nuo bet kokių nuostolių, galinčių kilti dėl šių rizikų. Kaip matome, iš esmės toks rizikų paskirstymas atitinka Lietuvos teisėje įtvirtintą rizikų paskirstymą. Be to, toks rizikos paskirstymas yra apskritai būdingas ir Anglijos teisei, pagal kurią, jei šalys aiškiai nenustato, kuri iš jų prisiima riziką dėl statybvietės sąlygų, šią riziką dažniausiai prisiima rangovas, tačiau daugelyje sutarčių numatoma, kad, atsiradus tokie rizikai, rangovas įgyja teisę į vykdymo pratęsimą ir pan.⁹²⁴ Būtent tokios sąlygos ir yra nustatytos FIDIC sutarčių bendrosiose nuostatose.

Kaip nurodoma visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 17.2 punktu – rangovo rūpinimasis darbais, rangovas privalo prisiimti visišką atsakomybę už darbų ir prekių priežiūrą nuo darbo pradžios ir kol visiems darbams bus išduota (arba laikoma, kad išduota pagal 10.1 punktą [*Darbų ir Grupių perėmimas*]) perėmimo pažyma, kai atsakomybė už darbų priežiūrą turi pereiti užsakovui. Jeigu perėmimo pažyma kuriai nors grupei arba darbų daliai yra išduota (arba laikoma, kad ji išduota), tai tada atsakomybė už tos grupės arba darbų dalį turi pereiti užsakovui. Tokiu būdu perėmimo pažymos išdavimas, kaip ir atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymas pagal

⁹²² Nors atsakomybę ir riziką, kylančią statybos aikštelėje, prisiima rangovas, tačiau nurodoma, kad užsakovas privalo suteikti nuostolių atlyginimo garantiją ir apsaugoti rangovą, rangovo personalą ir atitinkamus jų atstovus nuo visų pretenzijų, kompensacijų, nuostolių ir išlaidų (įskaitant mokesčius ir išlaidas už teisinę paslaugą), atsižvelgiant į (1) kūno sužalojimą, negalavimą, ligą arba mirtį, kurie priskirtini kokiam nors užsakovo, užsakovo personalo arba kurio nors atitinkamo jų atstovo aplaudumui, tyčiniam veiksmui arba sutarties pažeidimui, ir (2) dalykus, už kuriuos atsakomybė gali būti neapdrausta, kaip nurodyta 18.3 punkto [*Atsakomybės draudimas už padarytą žalą fiziniam asmeniui arba turtui*] (d) pastraipos (i), (ii) ir (iii) dalyse.

⁹²³ Kaip nurodoma visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 17.1 punkte – nuostolių atlyginimas, rangovas privalo suteikti nuostolių atlyginimo garantiją ir apsaugoti užsakovą, užsakovo personalą ir atitinkamus jų atstovus nuo visų pretenzijų, kompensacijų, nuostolių bei išlaidų (įskaitant mokesčius ir išlaidas už teisinę paslaugą), atsižvelgdamas į nurodytame punkte pateiktus kriterijus.

⁹²⁴ *Cit. op.* 585, p. 415.

Lietuvos teisę, yra dokumentas, pagal kurį užsakovui pereina atsitiktinio darbų žuvimo rizika.

Nors perdavus darbus užsakovui, jam pereina atliktų darbų rizika, analizuojamose sutartyse taip pat pažymimi atvejai, kai rangovui vis tiek išlieka dalis rizikos⁹²⁵. Rangovas net ir po darbų perdavimo privalo elgtis rūpestingai ir nepadaryti žalos perimtiems darbams, taip pat darbų perdavimas jo neatleidžia nuo atsakomybės, jei paaiškėtų, kad žala atsirado dėl įvykių, už kuriuos atsakingas rangovas, nors jie ir būtų įvykę po darbų perdavimo⁹²⁶.

Taigi galima teigti, kad rangovas pagal visas analizuojamas FIDIC sutartis yra atsakingas ir prisiima riziką už atliekamus darbus iki perėmimo pažymos išdavimo užsakovui, išskyrus tai, kiek tai priklauso nuo užsakovo ar jo atstovų, o po perėmimo pažymos išdavimo, tai jau užsakovo rizika. Tačiau egzistuoja daugybė rizikų, kurios nepriklauso nuo šalių valios, kurių nebuvo galima numatyti sudarant sutartį ir dėl kurių tolimesnis statybos darbų

⁹²⁵ Pirma, kai atsakomybė perduota užsakovui, rangovas privalo imtis atsakomybės už tokio darbo priežiūrą, kuris nėra baigtas perėmimo pažymoje nurodytą dieną tol, kol šis nebaigtas darbas bus baigtas. Tai yra, rangovas privalo rūpintis visais darbais, kurių bent dalis nėra perduodama užsakovui. Antra, jeigu darbams, prekėms ar rangovo dokumentams padaroma kokia nors žala arba jie prarandami tuo metu, kai už jų priežiūrą atsako rangovas ir dėl kokios nors priežasties, neįvardytos 17.3 punkte [*Užsakovo rizika*], tai rangovas savo rizika ir sąskaita privalo ištaisyti praradimą arba žalą taip, kad darbai, prekės ir rangovo dokumentai atitiktų sutartį. Tai yra, jei paaiškėtų, jog žala buvo padaryta dar iki to momento, kol rizika perėjo užsakovui, rangovas privalo atlyginti tokią žalą. Trečia, rangovas privalo atsakyti už bet kuriuos nuostolius ir žalą, sukeltus jo atliktų veiksmų po to, kai buvo išduota perėmimo pažyma. Rangovas taip pat privalo atsakyti už bet kuriuos nuostolius ir žalą, kuri atsiranda po to, kai buvo išduota perėmimo pažyma, tačiau kyla dėl anksčiau buvusių įvykių, už kuriuos buvo atsakingas rangovas.

⁹²⁶ Kaip nurodoma visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 17.3 punkte – užsakovo rizika, užsakovas prisiima šias rizikas: (a) karai, karo veiksmai (nesvarbu, karas paskelbtas ar ne), invazija, užsienio priešų veikla; (b) šalyje sukilimas, terorizmas, revoliucija, perversmas, karinė arba uzurpuota valdžia arba pilietinis karas; (c) maištas, pilietiniai neramumai arba riaušės šalyje, sukelti kitų asmenų, bet ne rangovo personalo ir kitų rangovo darbuotojų bei subrangovų; (d) karinės ginkluotės panaudojimas karo tikslais, sprogstamosios medžiagos, jonizuojanti radiacija arba radioaktyvusis užterštumas šalyje, nebent būtų priskirtina, kad tokia karinė ginkluotė, sprogstamasis medžiagas, radiaciją arba radioaktyvumą panaudojo rangovas; (e) garso ar viršgarsiniu greičiu skriejančių skraidymo aparatų arba aviacijos sukeltos slėgio bangos. Pažymėtina, kad rizikos, išvardintos nuo (a) iki (e) papunkčio imtinai, sutampa su 19 punkte išvardytomis rizikomis, patenkančiomis į nenugalimos jėgos aplinkybių apibrėžimą ir šių rizikų nei viena iš šalių negali kontroliuoti. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 280. Tik Raudonosios ir Geltonosios knygų nurodytame punkte papildomai nustatoma: (f) užsakovo naudojimas arba užėmimas bet kurios nuolatinių darbų dalies, išskyrus kaip gali būti numatyta pagal sutartį; (g) bet kurios darbų dalies projektavimas, kurį atlieka užsakovo personalas arba kiti asmenys, už kuriuos atsako užsakovas; ir (h) bet koks nenumatomas gamtos jėgų veikimas, kurio joks patyręs rangovas negalėtų pagrįstai tikėtis ir nebūtų galėjęs imtis tinkamų atsargumo priemonių.

vykdymas iš esmės negali būti vykdomas. Didžiąją dalį tokių rizikos atvejų privalo priimti užsakovas⁹²⁷.

Tai, kad nuo sutarties šalių nepriklausančios rizikos priskirtos užsakovui, jokių būdu nereiškia, kad rangovas lieka nuošalyje. Rangovas privalo bendradarbiauti su užsakovu tam, kad kuo greičiau būtų pašalinti šių rizikų padariniai. Tai, kad nustatyta, jog nuo šalių valios nepriklausančias rizikas prisiima užsakovas, reiškia tik tai, kad užsakovas negalės reikšti pretenzijų rangovui, kad įvykus minėtiems įvykiams rangovas atsilieka nuo sutarto darbų grafiko ir pan. Be to, kadangi užsakovas renkasi vietą kur statyti, jis ir privalo priimti tokias rizikas, o įvykus minėtiems įvykiams, atlyginti visas išlaidas rangovui, kurios yra jo patiriamos, tinkamai įgyvendinant bendradarbiavimo pareigą. Kaip nurodoma visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 17.4 punkte – užsakovo rizikos padariniai, jeigu ir tuo mastu, kiek kuri nors iš anksčiau 17.3 punkte nurodytų rizikų, kurias prisiima užsakovas ir kurios nepriklauso nuo šalių valios, sukelia nuostolių arba padaro žalą darbams, prekėms ar rangovo dokumentams, tai rangovas nedelsdamas privalo apie tai raštu pranešti inžinieriui ir ištaisyti šiuos nuostolius arba žalą taip, kaip pareikalavo inžinierius. Taip pat rangovas tokiu atveju turi teisę reikalauti patirtų išlaidų ir net pelno atlyginimo, taip pat reikalauti papildomo termino sutarties įvykdymui⁹²⁸. Inžinierius, gavęs anksčiau minėtą rangovo pranešimą, privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad šiais klausimais sutartų arba nuspręstų.

⁹²⁷ Daugiau apie tai: JENKINS, Jane, STEBBINGS, Simon. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 340.

⁹²⁸ Jeigu rangovas, ištaisydamas tuos nuostolius arba žalą, uždelsia ir (arba) patiria išlaidų, tai jis privalo pateikti inžinieriui kitą pranešimą ir jam, pagal 20.1 punktą [*Rangovo pretenzijos*], turi būti suteikta teisė gauti: (a) laiko pratęsimą, pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratęsimas*], dėl bet kurio tokio uždelsimo, jeigu yra arba bus vėluojama baigti, ir (b) apmokėjimą bet kurių tokių išlaidų, kurios turi būti įtraukiamos į sutarties kainą. Tais atvejais, kai taikomos 17.3 punkto [*Užsakovo rizika*] (f) ir (g) pastraipų nuostatos, prie išlaidų taip pat turi būti pridėtas ir pagrįstas pelnas. Pastebėtina, kad papildomai nustatyta, jog tais atvejais, kai taikomos 17.3 punkto [*Užsakovo rizika*] (f) ir (g) pastraipų nuostatos, prie išlaidų taip pat turi būti pridėtas ir pagrįstas pelnas, yra numatyta tik Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje. Sidabrinėje knygoje ši nuostata nenumatyta, kadangi atitinkamo punkto paragrafai taip pat nenumatyti, tai yra, užsakovas pagal Sidabrinę knygą minėtų rizikų nepriima. Be to, visur, kur Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje numatytas inžinierius, Sidabrinėje knygoje nurodomas užsakovas.

Skirtingi autoriai laikosi prieštaringos pozicijos minėtų FIDIC modelinių sutarčių sąlygų atžvilgiu. Dalies autorių nuomone, toks rizikų paskirstymas visiškai neatitinka proporcingumo principo, prieštarauja geros valios principui ir šios nuostatos net galėtų būti laikomomis negaliojančiomis pagal Vokietijos teisę. Nurodoma, kad būtų galima bent numatyti galimybę rangovui suteikti teisę pratęsti darbų atlikimo laiką ar reikalauti realiai patirtų išlaidų atlyginimo⁹²⁹. Nors toks trumpas terminas pateikti pretenzijas ir kelia abejonių dėl jo taikymo teisėtumo, tačiau tiek pagal Vokietijos, tiek pagal Prancūzijos teisę jis galėtų būti taikomas⁹³⁰.

Autoriaus nuomone, minėtos nuostatos tik aptaria procedūrą, kuri užtikrina, kad sutartis būtų vykdoma toliau, ir neprieštarauja imperatyvioms Lietuvos teisės nuostatoms. Rangovas yra atsakingas už tai, kad būtų atlikti statybos darbai, todėl jis, net ir tais atvejais, kai atsitinka įvykis, kurio rizika tenka užsakovui, privalo kooperotis ir atlikti viską, kas būtina, kad būtų sumažinti nuostoliai. O užsakovas privalo atlyginti šiuos rangovo nuostolius. Numatytas trumpas terminas, per kurį rangovas turi pareikšti savo pretenzijas, padeda užsakovui apskritai įvertinti, ar yra verta užsakovui patirti tas papildomas išlaidas, ar geriau iš viso atsisakyti projekto. Jei užsakovas neprieštarauja rangovo veiksmams, kuriais pašalinami užsakovo rizikai tenkančių veiksmų padariniai, tuomet rangovas gali reikalauti ne tik išlaidų atlyginimo, bet ir pelno. Taigi tokią situaciją būtų galima prilyginti būtiniems papildomiems darbams, už kuriuos rangovui turi būti sąžiningai atlyginta. Inžinieriai priimdami sprendimą privalo tai įvertinti ir suteikti rangovui papildomą terminą ne tik darbams užbaigti, pritari patirtų išlaidų atlyginimui, bet ir pelnui sumokėti.

Taip pat FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra aptariamas ir rizikos paskirstymas įvykus *force majeure* aplinkybėms. Pažymėtina, kad net ir *force majeure* atveju statybos rangos sutarties šalys privalo bendradarbiauti.

⁹²⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 260, p. 113.

⁹³⁰ Rangovas šiuo atveju neprarastų teisės reikšti pretenzijas, tačiau jam kiltų pareiga įrodyti, jog jo keliamos pretenzijos vis dar yra galiojančios ir privalo būti tenkinamos. Daugiau apie tai: SAMMARTANO, Mauro, Rubino. FIDIC's clause 20.1 – a civil law view. In *Construction law international*, March 2009, vol 4, issue 1, p. 14–19.

Visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 19.1 punkte yra nustatyta nenugalimos jėgos sąvoka, kuri iš esmės atitinka LR CK 6.212 str. nurodomą nenugalimos jėgos sąvoką⁹³¹. Taip pat minėtame punkte pateikiamas nebaigtinis sąrašas įvykių arba aplinkybių, kurios laikomos nenugalimos jėgos aplinkybėmis, jeigu tenkinamos nenugalimos jėgos sąlygos⁹³².

Nenugalimos jėgos atvejai yra iš esmės priskiriami užsakovo rizikai pagal 17.3 straipsnį, o tai savo ruožtu reiškia, kad užsakovas privalo iš esmės prisiimti neigiamas jų atsiradimo pasekmes. Tačiau net ir įvykus nenugalimos jėgos aplinkybėms, labai svarbu, kad šalys tinkamai bendradarbiautų. Kaip pabrėžiama visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 19.2 punkte – pranešimas dėl nenugalimos jėgos, jeigu šalis dėl nenugalimos jėgos yra arba bus priversta pagal sutartį nevykdyti kokių nors savo prievolių, tai ji privalo pranešti kitai šaliai apie įvykį arba aplinkybes, sudarančias nenugalimą jėgą, pažymėdama tas prievoles, kurių ji yra arba bus priversta nevykdyti. Pranešimas turi būti pateiktas per 14 dienų, skaičiuojant nuo dienos, kurią šalis sužinojo (arba privalėjo sužinoti) apie atitinkamus nenugalimą jėgą sudarančius įvykį arba aplinkybes. Taigi šalys privalo informuoti viena kitą ir kooperuotis⁹³³.

Pareiga kooperuotis iš esmės yra tiesiogiai numatyta analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 19.3 punkte – pareiga trumpinti delsimą. Šiame punkte nurodoma, kad kiekviena šalis, vykdydama šią sutartį, privalo dėti visas

⁹³¹ Nurodoma, kad nenugalima jėga (*Force Majeure*) reiškia išskirtinį įvykį arba aplinkybes, kurių: (a) šalis negali kontroliuoti; (b) tokia šalis, prieš pasirašydama sutartį, pagrįstai negalėjo numatyti; (c) tokia šalis, esant realioms įvykiams arba aplinkybėms, negali jų išvengti arba įveikti; ir (d) esmės negalima priskirti kitai šaliai.

⁹³² (i) karai, karo veiksmai (nesvarbu, karas paskelbtas ar ne), invazija, užsienio priešų veikla, (ii) sukilimas, terorizmas, revoliucija, perversmas, karinė arba uzurpuota valdžia ar pilietinis karas, (iii) maištas, pilietiniai neramumai, riaušės, streikai arba lokautai, keliami ne rangovo personalo arba kitų rangovo ir subrangovo darbuotojų, (iv) karinės ginkluotės panaudojimas karo tikslais, sprogstamosios medžiagos, jonizuojanti radiacija arba radioaktyvusis užterštumas, nebent tai būtų priskirtina rangovui, panaudojusiam tokią karinę ginkluotę, sprogstamąsias medžiagas, radiaciją arba radioaktyvumą, ir (v) tokios gamtos katastrofos kaip žemės drebėjimas, uraganas, taifūnas arba vulkaninis aktyvumas.

⁹³³ Nurodoma, kad šalis, išsiuntusi tokį pranešimą, privalo būti atleista nuo tų prievolių vykdymo tol, kol ta nenugalima jėga neleidžia jų vykdyti. Neatsižvelgiant į kitas šio straipsnio nuostatas, nenugalima jėga netaikoma kurios nors iš šalių prievolėms pagal sutartį daryti mokėjimus kitai šaliai. Tai yra ypač aktualu tuo aspektu, kad užsakovas, prisidengdamas nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimu, negalėtų nutraukti mokėjimų rangovui už jo atliktus darbus, perduotas medžiagas ir įrengimus. Be to, vadovaujantis 19.4 punktu, rangovas gali prašyti užsakovo pratęsti sutarties vykdymo laiką ar prašyti išlaidų atlyginimo.

pastangas, kad sutrumpintų bet kurią dėl nenugalimos jėgos ištikusį vėlavimą. Šalis, nustojusi būti veikiama nenugalimos jėgos, privalo apie tai pranešti kitai šaliai. Taigi šalys privalo būti sąžiningos ir dėti maksimalias pastangas, kad sutartinių prievolių vykdymas būtų atnaujintas.

Aptariant rizikos paskirstymo klausimus, pažymėtina, kad visose analizuojamose FIDIC sutarčių sąlygose iš esmės identišškai yra numatytas atsakomybės apribojimas (17.6 punktą). Nurodoma, kad nė viena šalis neprivalo būti atsakinga kitai šaliai dėl nuostolių naudojantis kuria nors dalimi darbų, pelno praradimo, bet kurios kitos sutarties nuostolių arba dėl bet kurių kitų netiesioginių arba padariniu tapusių ir kitos šalies patiriamų nuostolių ar žalos, susijusių su sutartimi kitaip nei pagal 16.4 punktą [*Mokėjimas nutraukus*] ir pagal 17.1 punktą [*Atsakomybės draudimas*]⁹³⁴. Tokios atsakomybę ribojančios sąlygos, netgi jei jos yra santykinai aiškiai apibrėžtos, daugelyje atvejų reikalauja ginčą sprendžiančio asmens interpretavimo, atsižvelgiant į tokių nuostatų tikslą. Tai ypač aktualu tarptautiniame kontekste, kai tam tikros definicijos (pavyzdžiui, padariniu tapusi žala), gali būti skirtingai suprantamos šalių, kilusių iš skirtingų jurisdikcijų ar kitų teisinių sistemų⁹³⁵.

Paminėtinas 2001 m. ICC arbitražo Ženevoje sprendimas byloje Nr. 9950⁹³⁶. Šioje byloje arbitrų kolegija aiškinosi „padariniu tapusios žalos“ sąvoką, kuri yra kilusi iš bendrosios teisės sistemos, tačiau buvo įrašyta į sutartį, kuriai buvo taikoma Egipto teisė, t. y. Egipto civilinis kodeksas⁹³⁷.

⁹³⁴ Taip pat nurodoma, jog rangovo atsakomybę užsakovui pagal šią sutartį arba su ja susijusi, išskyrus pagal 4.19 punktą [*Elektra, vanduo ir dujos*], 4.20 punktą [*Užsakovo įrengimai ir pateikiamos medžiagos*], 17.1 punktą [*Atsakomybės draudimas*] ir 17.5 punktą [*Intelektinės ir pramoninės nuosavybės teisės*], negali viršyti konkrečiose sąlygose nurodytos sumos arba (jeigu tokia suma nenurodyta) priimtą sutarties sumos. Tai yra, nustatoma maksimali suma, kurios galima reikalauti iš rangovo. Nurodoma, jog šis punktas neturi riboti įsipareigojimų nevykdančios šalies atsakomybės bet kuriuo apgavystės, tyčinio neveikimo arba neapdairaus aplaidumo atveju.

⁹³⁵ GÉLINAS, Paul-A. General Characteristics of Recoverable Damages in International Arbitration. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 17.

⁹³⁶ Atskleista in *The UNIDROIT Principles: New Developments and Applications, 2005 Special Supplement – ICC International Court of Arbitration Bulletin*, p. 77–79.

⁹³⁷ Atsakovas nurodė, kad „padariniu tapusi žala“ draudžia reikalauti žalos atlyginimo dėl negauto pelno ir šis terminas nėra apibrėžtas Egipto teisėje. Be to, atsakovas nurodė, kad jo argumentacija yra tinkama dėl tarptautinėms komercinėms sutartims priimtinos praktikos, kas nagrinėtoje byloje, interpretuojant, nenumato atsakomybės už negautą pelną. O ieškovas argumentavo tuo, kad Egipto

Deja, arbitražo sprendime sąvoka „padariniu tapusi žala“ taip ir liko neapibrėžta, apsiribojant nurodymu, kad netektas pelnas buvo tiesioginė ir kaip vėlavimo pasekmė patirta bei numatoma žala, atsiradusi kaip sutarties pažeidimo pasekmė. Tokiu būdu buvo nuspręsta, kad atsakovas privalo kompensuoti ieškovo negautą pelną.

Visai Europai būdingas rizikų paskirstymas yra pateiktas DCFR IV. C – 3:108 straipsnyje „rizika“. Lietuvos teisėje įtvirtintos rizikos prisiėmimo taisyklės iš esmės atitinka minėtame straipsnyje išdėstytas taisykles dėl rizikos, susijusios su statinio sunaikinimu dėl aplinkybių, kurių rangovas negalėjo kontroliuoti, prisiėmimu. Galima teigti, kad iki darbų perdavimo rizika tenka rangovui, o po darbų perdavimo – užsakovui⁹³⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje įtvirtintas šioje darbo dalyje aptartų rizikų paskirstymas atitinka sąžiningą rizikų paskirstymą tarp sutarties šalių. Kita vertus, dėl statybos rangos sutarties specifikos, kiekvienoje situacijoje svarbų vaidmenį atlieka faktinės aplinkybės ir sudarytos sutarties nuostatos. Statybos rangos sutarties šalys privalo bendradarbiauti ir sutarties šalis, kuriai net ir nėra priskirta rizika, turi atlikti būtinus veiksmus tam, kad būtų tinkamai įgyvendinta pareiga bendradarbiauti.

teisė numato tokios žalos atlyginimą, nes tai buvo atlygintina tiesioginė ir normali žala, sąlygota sutarties pažeidimo.

⁹³⁸ Šis straipsnis yra taikomas, jeigu statinys yra sunaikintas ar sugadintas dėl įvykio, kurio rangovas negalėjo išvengti ar įveikti ir rangovas negali būti laikomas atsakingu už sunaikinimą ar sugadinimą. Atsakomybė priklauso nuo to, ar darbai turėjo būti perduoti, ar ne, todėl yra pateikiama „atitinkamo laiko“ sąvoka, nurodant, kad "atitinkamas laikas" yra: (a) kur statinio kontrolė turi būti perleista užsakovui – laikas, kai tokia kontrolė buvo arba turėjo būti perkelta pagal IV. C – 3:106 (Statinio perdavimas); (b) kitais atvejais – laikas, kai darbas buvo baigtas ir rangovas apie tai informavo užsakovą.

Pirmuoju atveju, kai situacija buvo sukelta įvykio, atsiradusio prieš atitinkamą laiką ir įvykdymas yra vis dar galimas: (a) rangovas vis dar turi atlikti darbą arba, priklausomai nuo situacijos, vėl atlikti įvykdymą; (b) užsakovas yra priverstas mokėti už rangovo įvykdymą pagal (a); (c) įvykdymo laikas yra pratęsiamas pagal IV. C – 2:109 straipsnio (Paslaugų sutarties vienus pakeitimais) paragrafą (6); (d) taisyklės, nurodytos III – 3:104 straipsnyje (Atleidimas dėl kliūties) gali būti taikomos rangovo pradiniam įvykdymui; ir (e) rangovas neprivalo atlyginti užsakovui nuostolių dėl medžiagų, kurias pateikė užsakovas.

Antruoju atveju, kai situacija buvo sukelta įvykio, įvykusio prieš atitinkamą laiką, ir nėra įmanoma atlikti įvykdymo: (a) užsakovas neturi mokėti už suteiktas paslaugas; (b) taisyklės, nurodytos III – 3:104 straipsnyje (Atleidimas dėl kliūties), gali būti taikomos rangovo įvykdymui; ir (c) rangovas neprivalo atlyginti užsakovui nuostolių už medžiagas, kurios buvo pateiktos užsakovo, tačiau privalo grąžinti užsakovui statinį ar tai, kas iš jo liko.

Trečiuoju atveju, kai situacija buvo sukelta įvykio, įvykusio po atitinkamo laiko: (a) rangovas neturi atlikti įvykdymo dar kartą, ir (b) užsakovas yra įpareigojamas sumokėti kainą.

3.10.2. Draudimas nuo rizikų, kylančių statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose

Draudimas yra vienas iš priimtinausių ir labiausiai paplitusių būdų, siekiant sumažinti patiriamą žalą, materializavusis įvairioms rizikoms⁹³⁹. Koks yra pareigos bendradarbiauti turinys, derinant su draudimu susijusius klausimus?

LR CK 6.683 str. 1 d. yra nustatyta, kad statybos rangos sutartis gali nustatyti šalies, kuriai tenka objekto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, pareigą apdrausti statybos objektą, medžiagas ar kitokį turtą, naudojamą statybos procese, taip pat pareigą apdrausti tos šalies civilinę atsakomybę už kitiems asmenims padarytą žalą. Nors ši norma ir dispozityvi, tačiau statybų draudimas yra aktuali tema, ypač tais atvejais, kai yra vykdomos didelių nekilnojamojo turto vystymo projektų statybos. Jeigu sutarties šalys numato vienos iš sutarties šalių pareigą drausti statybos objektą ar civilinę atsakomybę, tuomet šalis, privalanti tai padaryti, turi pateikti kitai šaliai per sutartyje nustatytus terminus draudimo sutarties sudarymo įrodymus, taip pat nurodyti draudimo įmonę, draudimo sumą ir pagrindines draudimo sąlygas⁹⁴⁰.

Rangovo draudimas yra ypač aktualus tiek dėl galimos deliktinės, tiek dėl sutartinės civilinės atsakomybės pritaikymo, todėl kaip tinkamai pažymi Godfrey Bruce-Radcliffe'as, „Rangovo draudimas turi būti atidžiai peržiūrimas, atsižvelgiant ne tik į atliekamų darbų pobūdį, bet ypač dėl viešosios atsakomybės“⁹⁴¹. Statybos įstatymo 37 str. 1 d. yra imperatyviai nurodyta, kad statinio projektuotojo ir rangovo civilinė atsakomybė draudžiama privalomuoju draudimu, neatsižvelgiant į projektavimo ir statybos finansavimo šaltinius, statinio nuosavybės formą bei statinio projektuotojo, rangovo ir statytojo (užsakovo) juridinį statusą.

⁹³⁹ Daugiau apie statybų draudimą žiūrėti: KLIMAS, Evaldas. Statybų draudimas. In *Statybų žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2008, p. 1–66 (6.8 dalis).

⁹⁴⁰ CK 6.683 str. 2 d.

⁹⁴¹ Godfrey Bruce-Radcliffe. *Development and the Law: a guide for construction and property professionals*. London: Taylor & Francis, 2005, p. 149.

Pastebėtina, kad rangovas privalo drausti savo civilinę atsakomybę rangovo civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu, o rangovo civilinės atsakomybės draudimas apima ir jo subrangovų civilinę atsakomybę⁹⁴². Šis draudimas skirtas netoli statybų vietos esančiam turtui ar žmonėms apsaugoti ir nuostoliams dėl atsiradusios žalos atlyginti⁹⁴³. Be to, rangovo privalomasis draudimas apima ir žalą padarytą užsakovui, jei draudiminiu įvykiu padaroma žala užsakovui⁹⁴⁴.

Tačiau rangovo civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės apsiribojama minimalios sumos vienam draudiminių įvykiui nustatymu, tai yra, minimali draudimo suma negali būti mažesnė nei 150 000 Lt vienam draudiminių įvykiui⁹⁴⁵. Pažymėtina, kad rangovams draudžiant savo privalomąją civilinę atsakomybę minimalia suma, nukentėjusiojo asmens galimybės patenkinti patirtos žalos atlyginimą iš draudimo kompanijos yra labai ribotos.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UADB „Seesam Lietuva“*, Nr. 3K-7-466/2004, kat. 67. Šioje byloje LAT nurodė, kad apdairus ir rūpestingas savininkas ar teisėtas valdytojas apdraudžia turtą nuo sužalojimo ar jo netekimo rizikos. Šie draudimo atvejai teisės doktrinoje įvardijami turto draudimu, kurio porūšiai – turto draudimo sutartis, civilinės atsakomybės draudimo sutartis ir ūkinės veiklos rizikos draudimas. Kiekvienas iš šių draudimo porūšių suteikia skirtingo turbinio intereso apsaugą. Turto draudimo sutartimi apdraudžiamas draudėjo turtas nuo sužalojimo ir netekimo, civilinės atsakomybės sutartimi draudėjas apdraudžiamas civilinės atsakomybės pagal

⁹⁴² Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos valdybos 2002 m. balandžio 30 d. nutarimo Nr. 79 dėl rangovo civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2002-05-08, nr. 46-1779) punktas Nr. 2.

⁹⁴³ *Cit. op.* 939, p. 45 (6.8 dalis).

⁹⁴⁴ Minėto privalomojo draudimo taisyklių 9 punkte nurodoma, kad tretysis asmuo – tai asmuo, kuris šiose taisyklėse nurodytomis sąlygomis įgyja teisę į draudimo išmoką. Šiose taisyklėse vartojama sąvoka „tretysis asmuo“ apima ir statytoją (užsakovą). Trečiuoju asmeniu laikomas: asmuo, kuriam padaryta žala turtui dėl atliekamų ir (ar) atliktų statinio statybos darbų. Žala turtui nustatoma įstatymų nustatyta tvarka; asmuo, kuriam padaryta žala sveikatai dėl atliekamų ir (ar) atliktų statinio statybos darbų ir (ar) pagal įstatymus turintis teisę į žalos dėl asmens gyvybės atėmimo atlyginimą, kai asmens gyvybės atėmimas įvyko dėl atliekamų ir (ar) atliktų statinio statybos darbų. *Cit. op.* 942.

⁹⁴⁵ *Cit. op.* 942, 16 p.

prievoles atveju, kai ši atsakomybė atsiranda padarius žalą kitų asmenų turtui, o jeigu numatyta įstatyme – ir nuo sutartinės rizikos, o ūkinės veiklos rizikos draudimo sutarties atveju draudėjas įgis draudimo apsaugą, jeigu kontrahentas nevykdys prievolių arba pasikeis ūkinės veiklos sąlygos nepriklausomai nuo draudėjo valios.

Draudiminių santykių įvairovė nulemia, kad neretai turto draudimo sutartys apima kelių porūšių draudimą. Minėtoje byloje LAT nurodė, jog analizuojant šios draudimo sutarties ir subrangos sutarties nuostatas, galima padaryti išvadą, kad ji neapima subrangovo vykdomų darbų rizikos ir jo civilinės atsakomybės, nes subrangovas darbų riziką bei savo civilinę atsakomybę privalėjo apsidrausti savarankiškai (1999 m. liepos 26 d. sutarties Nr. 99/06 9 punktas). Kolegija konstatavo, kad tais atvejais, kai vienas iš atsakingų už tretiesiems asmenims padarytą žalą subjektų yra apdraudęs civilinę atsakomybę, o kitas ne, teismai nustato kaltų subjektų dalinę atsakomybę. Žalos dalį, už kurią atsakingas apsidraudęs subjektas, atlygina draudikas, o dalį, už kurią atsakingas neturintis draudiminės apsaugos subjektas, atlygina jis pats. Tokiu būdu, net ir pasinaudojus draudimo instituto instrumentais, tam tikrais atvejais išlieka galimybė, kad statybos proceso dalyviai privalės atlyginti kitų asmenų patirtą žalą.

Net ir drausdamos savo veiklą, šalys turi bendradarbiauti, informuoti viena kitą apie turimus draudimus. Kaip ir pažymėta UNCITRAL Vadove, jei kuri iš šalių įgyja draudimą, patartina sutartyje numatyti sąlygą, kad apie tai būtina informuoti kitą šalį, kad ši neįgytų tokio paties draudimo ir draudimai vienas kito nedubliuotų⁹⁴⁶. Beje, praktikoje tokių atvejų pasitaiko gana dažnai.

Draudimo klausimams taip pat didelis dėmesys skiriamas ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose⁹⁴⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad visais aptariamais draudimo klausimais yra numatyta šalių bendradarbiavimo pareiga,

⁹⁴⁶ *Cit. op.* 15, p. 181.

⁹⁴⁷ Tam skiriamas visas bendrųjų nuostatų 18 straipsnis – draudimas. Jame aptariami šie atvejai: 18.1 punktas – bendrieji draudimo reikalavimai; 18.2 punktas – darbų ir rangovo įrengimų draudimas; 18.3 punktas – atsakomybės draudimas už padarytą žalą fiziniam asmeniui arba turtui; 18.4 punktas – rangovo personalo draudimas.

pasireiškianti pareiga dalintis informacija, laiku pateikti būtinus pranešimus ir pan.

Kaip nurodoma visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 18.1 punkte – bendrieji draudimo reikalavimai, visada, kai draudžiančioji šalis yra rangovas, kiekvienas draudimas privalo būti atliktas, remiantis užsakovo patvirtintomis sąlygomis ir jo nurodytu draudiku⁹⁴⁸.

Taip pat FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 18.1 punkte yra pabrėžiama, kad kiekviena šalis privalo laikytis visų kiekviename draudimo liudijime apibrėžtų sąlygų. O tai yra įmanoma įgyvendinti tik tuomet, jei šalys bendradarbiauja ir pateikia viena kitai visą su draudimu susijusią būtiną informaciją. Minėtame punkte taip pat nurodoma, kad nė viena šalis neturi daryti jokių svarbių bet kurio draudimo sąlygų pakeitimų be išankstinio kitos šalies sutikimo. Jeigu draudikas padaro (arba mėgina padaryti) pakeitimą, tai pirmoji šalis, kuriai apie tai pranešė draudikas, privalo nedelsdama pranešti ir kitai šaliai apie tokį pakeitimą. Taigi vėlgi nustatoma šalių pareiga informuoti viena kitą apie su draudimu susijusias sąlygas.

Net ir tuo atveju, jei, vienos šalies manymu, kita šalis netinkamai vykdo pareigas, susijusias su draudimu, yra numatoma galimybė kitai šaliai atlikti tuos veiksmus, kurių neatliko kita šalis. Be to, FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 18.1 punkte nurodoma, jeigu draudžiančioji šalis neapdraudžia ir nepalaiko galiojančio draudimo, kuris įmanomas ir kurį reikia atlikti bei palaikyti pagal

⁹⁴⁸ Tos sąlygos turi atitikti bet kurias sąlygas, dėl kurių abi šalys susitarė dar prieš akcepto rašto datą. Tas susitarimas dėl sąlygų turi viršenybę prieš šio straipsnio nuostatas. Visada, kai draudžiančioji šalis yra užsakovas, kiekvienas draudimas privalo būti atliktas pagal nuostatas, suderintas su išsamiu aprašymu, pridėtu prie konkrečių sąlygų. Tokiu būdu yra nustatoma, jog bet kuriai iš šalių draudžiantis toks draudimas turi atitikti tarp šalių suderintas sąlygas. Šalys turi būti iš anksto suderinusios esmines draudimo sąlygas. Tai padeda ne tik valdyti statybų procese kylančias rizikas, bet ir išvengti draudimo sąlygų dubliavimosi. Be to, nurodoma, jog draudžiančioji šalis pasiūlymo priede nurodytu atitinkamu laikotarpiu (skaičiuojamas nuo darbo pradžios) kitai šaliai privalo pateikti: (a) įrodymą, kad šiame straipsnyje aprašyti draudimai buvo atlikti, ir (b) draudimo liudijimų nuorašus, patvirtinančius, kad buvo apdrausta, kaip nurodyta 18.2 [*Darbų ir rangovo įrengimų draudimas*] ir 18.3 [*Atsakomybės draudimas už padarytą žalą fiziniam asmeniui arba turtui*] punktuose. Kai sumokama kiekviena draudimo įmoka, draudžiančioji šalis kitai šaliai privalo pateikti mokėjimo įrodymą. Visada, kai įrodymai arba draudimo liudijimai yra pateikti, draudžiančioji šalis apie tai taip pat privalo pranešti inžinieriui. Tokiu būdu nustatoma, kad šalis, kuri privalo apdrausti riziką, privalo informuoti kitą šalį apie draudimo sąlygas, pateikti draudimo sąlygas, kad kita šalis galėtų įsitikinti draudimo sąlygų tinkamumu. Tai yra, kad neliktų neapdraustų rizikų ar nebūtų dubliuojamos draudimo rizikos, kad galėtų susipažinti su savo teisėmis ir pareigomis, kylančiomis iš tokio draudimo.

sutartį, ir kita šalis nei patvirtina to praleidimo, nei apdraudžia suma, atitinkančia šį neatliktą draudimą, tai bet kurios gautinos sumos už šį draudimą privalo būti sumokėtos draudžiančiosios šalies. Taigi tais atvejais, kai viena šalis neįvykdo savo pareigų, susijusių su draudimu, kita šalis gali imtis tų įsipareigojimų įvykdymo, tačiau jei tai neįvykdoma, nuostoliai tenka tai šaliai, kuri privalėjo įvykdyti su draudimus susijusius įsipareigojimus. Turint omenyje didžiulių nuostolių galimybę, kuri yra tikėtina vykdant statybos darbus, jei viena šalis nevykdo savo įsipareigojimų, susijusių su draudimu, vis dėlto kita šalis turėtų imtis visų būtinų priemonių tam, kad atliekamiems darbams būtų taikoma draudiminė apsauga. Tokiu būdu, laikantis šių nuostatų, yra tinkamai įgyvendinama kooperavimosi pareiga.

Kaip nurodoma visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 18.2 punkte – darbų ir rangovo įrengimų draudimas, draudžiančioji šalis privalo apdrausti darbus, įrangą, medžiagas ir rangovo dokumentus ne mažesne kaip visiško atstatymo kaina, įskaitant griovimą, šiukšlių išvežimą ir atlygį už profesionalias paslaugas bei pelną. Šis draudimas privalo galioti, pradedant data, kurią turi būti pateiktas įrodymas, pagal 18.1 punkto [*Bendrieji draudimo reikalavimai*] (a) pastraipą⁹⁴⁹, ir baigiant data, kurią darbams išduota perėmimo pažyma. Taigi nustatoma pareiga per visą statybų laikotarpį užtikrinti ne tik visos statybos, bet ir joje naudojamų priemonių draudimą. Tokiu būdu yra sumažinama nuostolių ir žalos rizika iki tol, kol statybos darbų rezultatas yra perduodamas užsakovui.

Be to, FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra numatytas ir civilinės atsakomybės draudimas⁹⁵⁰. Nors pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas rangovo civilinės atsakomybės draudimas ir nėra privalomas, tačiau pagal Statybos įstatymo 37 straipsnį, rangovas privalomai turi drausti savo civilinę

⁹⁴⁹ Geltonojoje ir Sidabrinėje knygoje papildomai nurodoma, jog ir dėl 12 straipsnio [*Baigiamieji bandymai*].

⁹⁵⁰ Tai nustatoma visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 18.3 punkte – atsakomybės draudimas už padarytą žalą fiziniam asmeniui arba turtui. Šio draudimo suma vienam įvykiui neturi viršyti pasiūlymo priede nustatytos sumos, neribojant įvykių skaičiaus. Jeigu pasiūlymo priede nenurodyta jokia suma, tai šis punktas netaikytinas. Tokiu būdu civilinės atsakomybės draudimas dėl žalos padarymo tretiesiems asmenims ir turtui yra neprivalomas pagal FIDIC sutartis, tačiau, jei toks draudimas yra privalomas pagal nacionalinę teisę, tuomet rangovas vis tiek privalo jį turėti.

atsakomybę. Minėto straipsnio pirmoje dalyje yra nurodoma, kad statinio projektuotojo ir rangovo civilinė atsakomybė draudžiama privalomuoju draudimu. Reikalavimas privalomai drausti civilinę atsakomybę yra laikytinas objektyviu, atsižvelgiant į tai, kad vykdant statybos rangos sutartis egzistuoja daugybė rizikų. Nors, kaip minėta, modelinių sutarčių sąlygos nenustato reikalavimo privalomai drausti rangovo civilinę atsakomybę, tačiau pagal visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 18.4 punktą – rangovo personalo draudimas, rangovas vis tiek turi turėti bent ribotą savo civilinės atsakomybės draudimą⁹⁵¹.

Pastebėtina, kad toks detalus draudimo klausimų aptarimas FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra perimtas iš Anglijos teisinės sistemos. Anglijoje naudojamų daugelio modelinių sutarčių sąlygų nuostatose yra detalie aptariami statybos draudimo klausimai, kadangi tai aktualu statybos darbų atlikimo metu⁹⁵². Nepaisant to, Anglijos teismų praktika yra suformulavusi tam tikras taisykles, kurios yra privalomos. Pavyzdžiui, jei sutartyje yra numatyta, kad rangovas privalo pasirūpinti draudimu, tai rangovas turi apdrausti save ir toks reikalavimas negali būti išplečiamas iki to, kad draudimas turėtų apimti ir su užsakovu susijusius draudimus, nebent tai aiškiai numatyta sutartyje⁹⁵³.

Apibendrinant galima teigti, kad draudimo klausimai yra aktualūs statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose dėl daugybės rizikų, kylančių vykdant statybos rangos sutartis. Lietuvoje numatytas privalomas rangovo civilinės atsakomybės draudimas yra nuostata, padedanti užtikrinti potencialios žalos atlyginimą, todėl imperatyvus reikalavimas drausti projektuotojų ir

⁹⁵¹ Kaip nurodoma, rangovas privalo atlikti ir palaikyti savo atsakomybės draudimą dėl pretenzijų, kompensacijos, nuostolių ir išlaidų (įskaitant mokesčius ir teisinio proceso išlaidas), kurie kiltų dėl bet kurio asmens, įdarbinto rangovo arba bet kurio kito rangovo personalo sužalojimo, negalavimo, ligos arba mirties. Užsakovas taip pat privalo būti apdraustas pagal draudimo liudijimą, išskyrus tai, kad šis draudimas gali neapimti nuostolių ir pretenzijų tiek, kiek gali kilti dėl bet kurio aplaidaus užsakovo arba užsakovo personalo veiksmo. Draudimas visu mastu privalo galioti ir būti palaikomas visą laiką, kurį apdraustasis personalas vykdo darbus. Subrangovo darbuotojų draudimą gali atlikti pats subrangovas, tačiau už tai, kad būtų laikomasi šio straipsnio nuostatų, privalo atsakyti rangovas.

⁹⁵² *Cit. op.* 42, p. 649.

⁹⁵³ Daugiau apie draudimą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose Anglijoje: *Cit. op.* 288, p. 89.

rangovų civilinę atsakomybę yra pateisinamas. Pareigos bendradarbiauti turinį sudaro pareiga informuoti apie draudimo sąlygas, jei tai nustatyta sutartyje, ir kai kuriais atvejais net pareiga imtis tam tikrų būtinų veiksmų (šioje vietoje protinga priemone LR CK 6.691 straipsnio prasme netgi laikytinas draudimo sutarties sudarymas kitos šalies sąskaita), kad būtų apdraustos statyboje kylančios rizikos.

3.11. Pareigos, susijusios su kainos nustatymu

Statybos neretai yra itin ilgai besitęsiantis procesas. Statybos darbų vykdymo metu gali smarkiai pakisti statybos medžiagų, įrangos ar įrengimų kaina, pasikeisti darbo užmokesčio lygis. Be to, gali atsirasti papildomų darbų, gali iškilti poreikis atidėti tam tikrų darbų atlikimą arba pakeisti vienus darbus kitais. Įvairios priežastys gali sąlygoti poreikį pakeisti šalių sutartą statybos darbų atlikimo kainą. Galimybė pakeisti statybos rangos sutarties kainą neretai priklauso nuo parinkto kainos nustatymo metodo. Analizuojant galimybę pakeisti kainą, žinoma, kyla klausimas, kokį vaidmenį kainos keitimo procese atlieka pareigos bendradarbiauti principas ir pasirinktas kainos nustatymo metodas? Visa tai aptariama toliau.

3.11.1. Kainos nustatymo metodas

Kaina nėra esminė rangos sutarties sąlyga. LR CK 6.653 str. 1 d. yra nurodoma, kad rangos sutartyje gali būti nurodoma darbų kaina arba jos apskaičiavimo būdas ir kriterijai. Taigi statybos rangos sutarties šalys statybos rangos sutartyje gali susitarti tiek dėl konkrečios, tiek dėl orientacinės darbų kainos. Kilus ginčui dėl kainos, yra svarbu nustatyti sutarties šalių ketinimus. LAT yra pažymėjęs, kad šalių konkrečių ketinimų nustatymas, taigi ir

konkrečios sutarties aiškinimas, yra fakto klausimas⁹⁵⁴. Taigi kainos nustatymui reikšmės turi įvairios faktinės aplinkybės, tarp jų ir šalių faktinis elgesys iki sutarties sudarymo ir sutarties vykdymo metu. Jeigu sutartyje konkrečiai kaina nėra nurodyta, ji nustatoma pagal LR CK 6.198 straipsnio nustatytas taisykles. LAT yra pažymėjęs, jog esant ginčui dėl jau atliktų darbų kainos, rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareigos (CK 6.691 straipsnio 1 dalis) vykdymo išraiška yra įprastos kainos nustatymas, o jeigu tokia kaina neegzistuoja – protingumo kriterijus atitinkančios kainos nustatymas⁹⁵⁵. Tokiu būdu tai, kaip šalys įgyvendino pareigą bendradarbiauti, turi esminės reikšmės, nustatant sutarties kainą. Kainos įrodinėjimo pareiga, esant ginčui teisme, paskirstoma pagal CPK 178 straipsnyje įtvirtintas įrodinėjimo pareigos taisykles – abi ginčo šalys, pagrįsdamos savo reikalavimus ir atsikirtimus, turi teikti teismui įrodymus dėl, jų nuomone, taikytinos kainos ir jos pagrindimo⁹⁵⁶.

Nors LR CK 6.653 str. 2 d. yra numatyta, kad į rangos sutartyje nurodytą kainą įeina rangovo atlikto darbo atlyginimas, t. y. pelnas, ir jo turėtų išlaidų kompensavimas, tačiau į statybos rangos sutarties kainą šalys įtraukia ne tik rangovo pelną, bet ir įvairius mokesčius, net, pavyzdžiui, sėkmės mokesťį, ir pan. Tarkim, jei rangovas darbus baigs anksčiau, užsakovas sumokės papildomą sumą. Tenka pripažinti, kad praktikoje yra susiformavę įvairūs

⁹⁵⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. individuali įmonė v. UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-505/2005, kat. 36.1; 40.2; 52.3.

⁹⁵⁵ Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į darbų priėmimo–perdavimo akto paskirtį (šios bylos atveju – ginčijami atliktų darbų aktai), faktines bylos aplinkybes apie šalių sudarytos rangos sutarties sąlygas ir jos vykdymą, šalių bendradarbiavimą, jų statusą bei joms taikytinus griežtesnius reikalavimus dėl savo teisių ir pareigų žinojimo, nusprendė, kad šioje byloje apeliacinės instancijos LAT nepagrįstai suabsoliutino atliktų darbų aktų, dėl kurių nagrinėjamas ginčas, teisinę reikšmę ieškovui juose nurodytos kainos aspektu ir dėl to netinkamai taikė materialinės teisės normas. LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Congestum group“ v. „Sermeta“*, Nr. 3K-3-54/2009, kat. 35.1; 52.3; 114.9.6.2; 114.11.

⁹⁵⁶ Byloje nurodyta, jog esant ginčui dėl užsakovo prievolės rangovui atsiskaityti už atliktus statybos rangos darbus dydžio, užsakovas turi teisę ginčyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo akte nurodytą kainą, taip pat ir tuo atveju, kai dėl kainos rangos sutarties šalys nebuvo iš anksto susitarusios ir kaina rangos sutartyje nenurodyta. Šia teise užsakovas gali naudotis atsikirtimų į ieškinį pareiškimo forma. Tuo atveju, kai sutarties (atliktų darbų) kainai nustatyti pagal CK 6.653 straipsnio 1 dalį taikomos CK 6.198 straipsnio taisyklės ir statybos rangos sutarties šalių ginčas dėl sutarties (atliktų darbų) kainos sumokėjimo nagrinėjamas teisme, abi šalys, pagrįsdamos savo reikalavimus ir atsikirtimus, turi teikti teismui įrodymus dėl, jų nuomone, taikytinos kainos ir jos taikymo pagrindimo (CPK 178 straipsnis). *Cit. op.* 955.

statybos rangos sutarties kainos nustatymo metodai, todėl tenka detaliau aptarti ne tik pačius kainos nustatymo metodus, bet ir jų turinį.

UNCITRAL Vadove apibendrintai nurodoma, kad rangos sutartyse yra trys pagrindiniai ir įprastai naudojami kainos nustatymo metodai: konkrečios sumos (anglų k. *lump-sum*), išlaidų atlyginimo (anglų k. *cost-reimbursable*) ir vieneto kainos (anglų k. *unit-price* arba *measures and values*). Šie metodai taip pat nurodomi ir DCFR autorių⁹⁵⁷.

Pagal konkrečios sumos metodą užsakovas yra įpareigojamas sumokėti įvardytą sumą, kuri išlieka nepakitusi netgi tuo atveju, jeigu statybos išlaidos pasirodo buvo kitokios, nei buvo numatytos sutarties sudarymo metu. Nors nustačius kainą pagal šį metodą užsakovas ir turėtų žinoti, kad konkretaus darbo atlikimas kainuos konkrečią sumą, tačiau pasitaiko, kad rangovai teikiamame pasiūlyme padidina kainą arba būna neįtraukiami tam tikri būtini darbai, dėl ko tenka daryti sutarties, o kartu ir kainos pakeitimus⁹⁵⁸. Tokiu būdu vien tik tai, jei sutartyje kaina yra nustatyta pagal konkrečios sumos metodą, dar negarantuoja, kad sutarties kaina jokiais atvejais negalės būti pakeista. Šie atvejai bus analizuojami vėliau. Tiesa, yra autorių, darančių išvadą, kad konkrečios kainos metodas yra tinkamiausias statybos industrijai, nes prioritetas yra suteikiamas atsakomybei ir mažina įsikišimų (konfliktų) kiekį⁹⁵⁹.

Vis dėlto konkrečios sumos metodas neturėtų būti painiojamas su kitais kainos nustatymo metodais. Pavyzdžiui, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad konkrečios sumos metodas yra panaudotas ir nustatant sutartinę darbų kainą pagal Geltonąją knygą⁹⁶⁰. Geltonosios knygos bendrųjų sąlygų 14.1 punkte – sutarties kaina – yra nurodyta, jei kitaip nenustatyta konkrečiose sąlygose: (a) užmokestis už darbus bus atliekamas konkrečios sumos sutarties kainos pagrindu, priklausant nuo taisyčių, numatytų sutartyje; (b) rangovas privalo mokėti visus pagal šią sutartį reikiamus mokesčius, muitus ir atlyginimus ir

⁹⁵⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 202, p. 313.

⁹⁵⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 28.

⁹⁵⁹ USTINOVIČIUS, Leonas (*et al*). Multicriteria verbal analysis for the decision of construction problems. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU, 2009, 15 (2), p. 337.

⁹⁶⁰ Tokios pozicijos laikosi dalis statybos teisės specialistų, tarp jų ir C. R. Seppälä. Daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 590, p. 279.

jeigu 13.7 punkte [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*] nenumatyta kitaip, tai sutarties kaina dėl bet kurių tokių išlaidų netaisoma; (c) bet kurie kiekliai, kurie gali būti nustatyti žiniaraščiuose, yra apytikriai ir neturi būti laikomi faktiniais ir tiksliais darbų kiekiais, kuriuos rangovas privalo išpildyti; ir (d) bet kokie kiekiai ar kainos duomenys, kurie gali būti nustatyti žiniaraščiuose, bus naudojami tikslams, nustatytiems žiniaraščiuose ir gali būti netaikomi kitiems tikslams. Tačiau nurodoma, jei bet kuri darbų dalis turi būti apmokama pagal pateiktus kiekliaus ar atliktus darbus, nuostatos dėl matavimų ir įvertinimo bus apibrėžtos atitinkamai, atsižvelgiant į taisymus, atliktus pagal sutartį.

Tokiu būdu minėtose FIDIC modelinės sutarties sąlygose yra nustatoma, kad sutarties kaina, viena vertus, yra konkreti ir negali būti keičiama, tačiau, kita vertus, vis dėlto kaina gali būti perskaičiuojama, vadovaujantis faktiniais kiekiais. Dėl tokio perskaičiavimo šalys turi susitarti. Taigi galima teigti, kad yra nustatomas lankstus konkrečios kainos nustatymo metodas arba tiksliau – yra įtvirtinta kelių kainos nustatymo metodų kombinacija – konkrečios kainos metodo bei vieneto kainos metodo. Literatūroje, įvertinus tai, kad kaina gali būti taisoma, minėtos modelinės sutarties sąlygos kartais netgi priskiriamos sutartims, kuriose kaina nustatoma pagal vieneto kainos metodą⁹⁶¹.

Griežtesnės kainos fiksavimo nuostatos yra nustatytos Sidabrinės knygos bendrųjų sąlygų 14.1 punkte – sutarties kaina, kur yra nurodyta, jei kitaip nenumatyta konkrečiose sąlygose: (a) užmokestis už darbus bus atliekamas konkrečios sumos sutarties kainos pagrindu, priklausant nuo taisymų, numatytų sutartyje; ir (b) rangovas privalo mokėti visus pagal šią sutartį reikiamus mokesčius, muitus ir atlyginimus ir jeigu 13.7 punkte [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*] nenumatyta kitaip, tai sutarties kaina dėl bet kurių tokių išlaidų netaisoma. Taigi šalys, sudarydamos sutartį, nustato galutinę sutarties kainą, kurios negalima keisti, išskyrus sutartyje nustatytus atvejus, ir į šią kainą patenka visos rangovo patiriamos išlaidos. Galima teigti, kad minėtos modelinės sutarties sąlygose kaina yra nustatyta pagal numatomos galutinės kainos metodą (anglų k. *provisional lump sum*), pagal kurį daliai darbų

⁹⁶¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 280.

nustatoma konkreti darbų kaina, taip pat numatomos kainos keitimo galimybės. Tokiu atveju užsakovas žino, kokia gali būti pati didžiausia kaina⁹⁶². Šio kainos nustatymo metodo sutarčių grupei yra būdinga tai, kad kaina iš esmės gali keistis tik tais atvejais, jeigu atsiranda nenumatytos aplinkybės ar pan.

Apibendrinant, galima išskirti du pagrindinius konkrečios kainos nustatymo metodo porūšius: lankstus konkrečios kainos nustatymo metodas ir numatomos galutinės kainos nustatymo metodas.

Pagal vieneto kainos metodą⁹⁶³ šalys susitaria dėl įkainių už visus statybos darbus ir kaina nustatoma pagal faktiškai galutinai panaudotus išteklius. Šis metodas turi abiejų pirmųjų metodų bruožų – fiksuojama konkreti vieneto kaina, bet galutinė kaina nustatoma tik po to, kai apskaičiuojama, kiek buvo sunaudota vienetų. Tačiau šiuo atveju atsiranda išlaidų padidėjimo rizika, kurią lemia panaudotų faktinių kiekių padidėjimas, lyginant su tuo, kuris buvo numatytas sutarties sudarymo momentu, ir kuriuos užsakovas prisiėmė. O konkretaus vieneto kainos padidėjimo riziką prisiima rangovas⁹⁶⁴. Kadangi praktikoje kaina dažnai nustatoma pagal vieneto kainos dydį, kaip pavyzdys galėtų būti pateikiama Raudonoji knyga, kurioje yra naudojamas vieneto kainos metodas.

Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 14.1 punkte – sutarties kaina – yra nurodoma, jeigu konkrečiose sąlygose nenumatyta kitaip, tai:

a) dėl sutarties kainos turi būti susitarta arba ji nustatyta pagal 12.3 punktą [*Įvertinimas*], sutarties kainai taikomi visi pagal šią sutartį privalomi pataisymai;

b) rangovas privalo mokėti visus pagal šią sutartį reikiamus mokesčius, muitus ir atlyginimus ir jeigu 13.7 punkte [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*] nenumatyta kitaip, tai sutarties kaina dėl bet kurių tokių išlaidų netaisoma;

c) bet kurie kiekiai, kurie gali būti nustatyti sąnaudų žiniaraštyje arba kituose žiniaraščiuose, yra apytikriai ir neturi būti laikomi faktiniais ir tiksliais

⁹⁶² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 28.

⁹⁶³ Dar kartais vadinamas *measured works* metodu, pagal kurį, vadovaujantis ataskaitomis įvertinamas dienos darbas, pirminės išlaidos, numatytos išlaidos. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 29.

⁹⁶⁴ *Cit. op.* 15, p. 76.

kiekiais: (i) tų darbų, kuriuos rangovas privalo įvykdyti, arba (ii) skirtais 12 straipsnyje [*Matavimas ir įvertinimas*] numatytiems tikslams; ir

(d) rangovas per 28 dienas nuo darbo pradžios privalo pateikti inžinieriui siūlomą kiekvienos žiniaraštyje esančios bendrosios sumos išskaidymą. Inžinierius, rengdamas mokėjimo pažymą, gali atsižvelgti į tą išskaidymą, tačiau neturi būti jo saistomas.

12 straipsnis [*Matavimas ir įvertinimas*] yra labai svarbus kainos nustatymui pagal Raudonąją knygą, todėl jį būtina paanalizuoti detaliau.

Vadovaujantis Raudonosios knygos 12 straipsniu – matavimas ir įvertinimas, yra tikrinami rangovo atliktų darbų kiekiai ir mokama pagal atliktų darbų kiekius.

Pagal Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 12.1 punktą yra numatytas darbų matavimas. Šiame punkte nurodoma, kad darbai dėl apmokėjimo turi būti matuojami ir įvertinami. Nustatoma, kad prieš rangovui atliekant bet kokius mokėjimus, kita šalis dar įvertina ir išmatuoja atliktus darbus. Tokius matavimus atlieka inžinierius⁹⁶⁵.

Tokiu būdu pats rangovas yra suinteresuotas, kad jis ar jo atstovas dalyvautų inžinieriaus atliekamame darbų įvertinime, nors pareiga, jeigu sutartyje nenumatyta kitaip, parengti dokumentus matavimų atlikimui yra nustatyta inžinieriui. Tačiau, kaip nurodoma, rangovas, jeigu (ir kai) yra kviečiamas, privalo atvykti, kad tuos dokumentus kartu su inžinieriumi peržiūrėtų ir suderintų, o suderinęs – pasirašytų. Kai inžinierius vertina atliktus darbus, rangovą atvykti skatina ir tai, kad pastarajam neatvykus, dokumentai bus pripažinti teisingais. Žinoma, rangovas, peržiūrėjęs dokumentus, gali su jais ir nesutikti ir (arba) jų nepasirašyti, tačiau tuomet jis apie tai turi raštu pranešti inžinieriui, nuroydamas priežastį, dėl ko dokumentai vertintini kaip

⁹⁶⁵ Siekiant, kad inžinierius galėtų įgyvendinti šią savo funkciją, yra nustatyta rangovo pareiga bendradarbiauti su inžinieriumi. Nurodoma, kad visada, kai inžinieriui reikia atlikti kurios nors darbų dalies matavimą, turi būti įteiktas pagrįstas pranešimas raštu rangovo atstovui, kuris privalo: (a) nedelsdamas atvykti pats arba atsiųsti kitą kvalifikuotą atstovą, kuris inžinieriui padėtų atlikti matavimą, ir (b) teikti konkrečią informaciją, kurios tik inžinierius pareikalautų. Jei rangovas neįvykdytų šios pareigos ir nebendradarbiautų su inžinieriumi, tuomet minėtame punkte nurodoma, kad inžinieriaus (arba asmens jo vardu) atliktas matavimas turi būti pripažintas kaip teisingas.

neteisingi. Inžinierius, gavęs šį raštą, privalo dar kartą peržiūrėti dokumentus ir juos patvirtinti arba pakeisti.

Be to, yra nustatoma, kad inžinierius iš esmės turi vadovautis rangovo parengtais ir pateiktais dokumentais⁹⁶⁶ ir tik pastebėjęs neatitikimus tarp jų, tai įvertinti toliau nurodomo punkto nustatyta tvarka.

Atlikus matavimus, inžinierius atlieka darbų įvertinimą, vadovaudamasis Raudonosios knygos 12.3 punktu – įvertinimas. Jei šalys susitaria, rangovo atlikti darbai yra įvertinami ir mokėtina kaina perskaičiuojama pagal įkainius arba kainą, kurie yra nurodyti sutartyje, arba, jeigu jie nenurodyti, pagal nustatytus panašių darbų įkainius⁹⁶⁷.

Tokiu būdu yra išskiriamos dvi darbų grupės, kurioms taikomi skirtingi kainos nustatymo metodai. Pirmoji grupė yra darbai, kurie pagal sutartį yra atliekami, bet jų įkainiai nėra nustatyti. Antroji grupė – papildomi darbai.

Minėtame punkte nurodoma, kad kiekvienas naujas įkainis arba kaina turi būti apskaičiuojami pagal bet kuriuos kitus atitinkamus sutarties įkainius arba kainas, taikant pagrįstus taisymus. Taigi, jei atliekant taisymo darbus nėra reikiamų įkainių arba kainų, pagal kuriuos būtų galima apskaičiuoti naują įkainį arba kainą, jie turi būti skaičiuojami, remiantis pagrįstomis darbo atlikimo sąnaudomis, kartu įskaičiuojant ir pagrįstą pelną bei atsižvelgiant į kitas aplinkybes. Tokiu būdu yra nustatomi pakankamai objektyvūs kainos nustatymo kriterijai darbams, kurių įkainiai nenurodyti, ir kartu sumažinama ginčų dėl kainos nustatymo kilimo tikimybė⁹⁶⁸.

Pastebėtina tai, kad rangovas papildomai gali reikalauti padengti išlaidas, kurios atsirado dėl to, kad po sutarties sudarymo buvo padaryti tam tikri

⁹⁶⁶ Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 12.2 punkte – matavimo metodas – taip pat nustatomas ir tokių inžinieriaus atliekamų matavimų metodas, kad atlikti matavimai būtų atlikti objektyviai. Nurodoma, jeigu sutartyje nenumatyta kitaip, tai, nepaisant vietinių praktikos būdų: (a) turi būti matuojami visi faktiniai kiekvienos nuolatinių darbų sudedamosios dalies neto kiekiai, ir (b) matavimo metodas privalo sutapti su sąnaudų žiniaraščiais arba kitais patvirtintais žiniaraščiais.

⁹⁶⁷ Tačiau nurodoma, jog naujas įkainis arba kaina turi būti taikomi atskiram darbui, ir yra išvardijamos būtinos sąlygos.

⁹⁶⁸ Atsižvelgiant į tai, kad tokių įkainių nustatymas gali užtrukti, minėtame punkte papildomai nurodoma, jog iki to laiko, kol sutariama dėl tinkamo įkainio arba kainos arba nusprendžiama dėl jų, inžinierius privalo nustatyti laikinus įkainius ir kainą, kad galėtų išduoti tarpinio mokėjimo pažymą. Tai yra papildomai nustatoma, jog net ir užtrukus nustatant įkainius, užsakovas neturi sulaikyti mokėjimų, kuriuos privalo atlikti rangovui.

pokeitimai. Vadovaujantis Raudonosios knygos 12.4 straipsniu, rangovas dėl tokių išlaidų kompensavimo kreipiasi į inžinierių, o šis tokiu atveju siekia susitarimo tarp šalių ar priima sprendimą pagal 3.5 punktą.

Kaip matome, Raudonoje knygoje yra pakankamai detalizuotas darbų tikrinimo ir vertinimo procesas. Tai padeda užtikrinti šalių bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą. Pažymėtina, kad konkretaus kainos nustatymo metodas priklauso nuo sutarties šalių valios ir jų pasiekto susitarimo, o sutartyje kaina gali būti nustatoma ne tik pagal vieną iš anksčiau minėtų metodų, bet gali būti naudojama ir šių kainos nustatymo metodų kombinacija⁹⁶⁹, dėl ko gali atsirasti naujų metodų, tokių kaip garantuotos maksimalios kainos metodas (anglų k. *guaranteed maximum price*). Pagal šį metodą, pirmiausia, vadovaujantis išlaidų atlyginimo metodu, yra atliekami pirminiai tyrimai, patikrinamas projektas, tada rangovas gali patvirtinti, kad jo atliekamų statybų kaina tikrai neišaugs ir antrojoje stadijoje jau yra fiksuojama kaina, kurios rangovas negali viršyti⁹⁷⁰.

Vieneto kainos metodas tinka ne visais atvejais, kadangi yra tam tikrų statybos rangos darbų, kurių vienetais negalima įvertinti. Be to, gali atsirasti kitų nenumatytų darbų, kuriems vieneto kaina nėra nustatyta. Tokiais atvejais šalys gali susitarti dėl kainos, kurią sudaro visų patirtų išlaidų atlyginimas. Pagal išlaidų atlyginimo metodą⁹⁷¹, kuris, autoriaus nuomone, galėtų būti laikomas vieneto kainos metodo porūšiu, užsakovas yra įpareigojamas sumokėti visas pagrįstas išlaidas, kurias patiria rangovas statybos darbų atlikimo metu, kartu su sutartu mokesčiu. Pagal šį metodą, užsakovas prisiima statybos išlaidų, kurios buvo numatytos sutarties sudarymo metu, padidėjimo riziką. Ši kainos padidėjimo rizika, kurią prisiima užsakovas, gali būti sumažinama šalims susitariant dėl kainos lubų konkrečia suma dėl kompensuojamų išlaidų arba planuotų išlaidų. Skatinančia priemone galėtų

⁹⁶⁹ Pavyzdžiui, Eurotunelio statyboje buvo panaudoti visi trys anksčiau nurodyti metodai atskiroms darbų dalims. Įdomu, jog didžiausias išlaidų viršijimas buvo pasiektas tuose darbuose, kur buvo numatytas konkrečios sumos metodas. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 30.

⁹⁷⁰ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 29.

⁹⁷¹ Dar kartais vadinamas anglų k. *target cost* metodu dėl to, kad nustatoma maksimali suma, kurią gali naudoti rangovas, o dėl viršijančios šią sumą dalies, šalys tariasi įvairiai, pvz., pasidalina proporcingai ir pan. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 27.

būti suplanuotas mokestis už rangovo ekonomiją ar statybos darbų atlikimą anksčiau laiko⁹⁷².

Kalbant apie kainos nustatymą, būtina paminėti ir darbų sąmatas. Dažniausiai statybos rangos sutarties kaina nustatoma pagal prie sutarties pridedamą priedą – sąmatą. Kaip nurodo R. Stanislovaitis, atsiskaitymo už darbus pagrindas yra rangos darbų sąmata, numatanti kiekvieno darbo kainą, medžiagų kainą, transporto išlaidas, mokesčius, darbo užmokestį, rentabilumo procentą ir kitas išlaidas. Ši sąmata savo esme yra vertinama kaip verslo planas, kurį derina rangovas ir užsakovas sudarydami sutartį⁹⁷³. Į sąmatą rangovas įtraukia naudojamas medžiagas, darbo laiko sąnaudas ir kt. Sąmatas rangovai parengia naudodami įvairias sąmatų parengimo programas. Būtent sąmatose šalys susitaria dėl vienetinių įkainių metodo nustatymo ir jos yra labai svarbios, kai yra būtina pagrįsti pateikto pasiūlymo kainą.

Parengdamas ir pateikdamas sąmatas, rangovas įvertina daugybę elementų. Be jau minėtų medžiagų, įrangos ir įrengimų kainu, taip pat yra įvertinamos pridėtinės išlaidos, numatomas rangovo pelnas, tačiau sąmatose numatytas rangovo pelnas negali būti sutapatinamas su rangovo nuostoliais, jei, pavyzdžiui, sudaryta sutartis būtų nutraukta. Pastebėtina, kad rangovo sąmatoje nurodytas pelnas sutarties nutraukimo atveju negali būti tiesiogiai traktuojamas kaip rangovo nuostoliai negautų pajamų forma. LAT⁹⁷⁴ yra pažymėjęs, kad negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl to, kad buvo sutrikdyta veikla, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti⁹⁷⁵. Tokiu būdu statybos rangos sutarčių sąmatose nurodytas pelnas

⁹⁷² Dar šis metodas kartais yra vadinamas *cost plus* metodu. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 27.

⁹⁷³ *Cit. op.* 3, p. 214.

⁹⁷⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.

⁹⁷⁵ LAT pažymėjo, kad negautos pajamos kaip nuostolius apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis iš tikro asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Tai turi būti jo grynasis pelnas (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Negautos pajamos kaip nuostoliai, kurios suprantamos kaip grynasis pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip sąmatoje nurodoma pelno norma ar pelnas. Negautos pajamos yra pagrįstai iš statybos rangos sutarties tikėtinos gauti lėšos, kurios šaliai liktų įvertinus visas sąnaudas ir įplaukas. Taip gaunamas ikimokestinis pelnas. Jis nesudaro negautų pajamų kaip nuostolių, nes nuo šios sumos turi būti mokamas pelno mokestis pagal Pelno mokesčio įstatymą. Atskaičiavus pelno mokestį likęs grynasis pelnas būtų asmens iš neteisėtai sutrikdytos veiklos gautina nauda, kuria jis pagrįstai tikėjosi praturtėti.

padeda įrodyti rangovo negautas pajamas, jei sutartis yra nutraukiama dėl užsakovo kaltės ir rangovas negavo pelno. Tačiau tokiu atveju iš šios pelno eilutės turi būti išskaičiuojami mokesčiai, taip pat turi būti įvertinta, kokių papildomų sąnaudų būtų patyręs rangovas, jei sutartis būtų įvykdyta ir rangovas būtų gavęs sąmatoje nurodytą pelną⁹⁷⁶.

Apibendrinant, galima išskirti du pagrindinius vieneto kainos metodo porūšius: vienetų kainos pagrindu paremtos garantuotos maksimalios kainos nustatymo metodas ir patiriamų išlaidų atlyginimo kainos nustatymo metodas.

Kaip matome, tiek konkrečios kainos nustatymo metodo atveju, tiek vieneto įkainio kainos metodo atveju, šalys gali susitarti dėl galutinės, maksimalios kainos. Darbe pateiktų metodų išskyrimas padeda pagrįsti tai, kad nepriklausomai nuo to, kuris kainos nustatymo metodas yra pasirinktas, labai svarbu identifikuoti kainos nustatymo metodo porūšį, kuris yra svarbus sprendžiant tokio pobūdžio klausimus kaip, pavyzdžiui, ar turi būti atlyginama ir kaip turi būti atlyginama už papildomus darbus. Žinoma, statybos rangos sutarčių vykdymo praktikoje galima rasti ir daugiau įvairių šių metodų kombinacijų, o kartu ir porūšių.

Kaip jau buvo minėta, kaina pagal Lietuvos teisę nėra esminė statybos rangos sutarties sąlyga. Kaina gali būti nustatoma jau įvardytais kriterijais. Analizuojant kainos nustatymą, kai dėl jos nėra susitarta, palyginimui, paminėtinos taisyklės, nustatytos Vokietijos teisėje, kurios, beje, yra kiek specifinės, taip pat Anglijoje paplitusi praktika. Pagal Vokietijos teisę, jei kaina nebuvo nurodyta sutartyje, preziumuojama, kad rangovas turi teisę gauti atlyginimą už atliktą darbą, jei to galima pagrįstai tikėtis, atsižvelgiant į aplinkybes. Tokiu atveju, taikomas Vokietijos CK 632 str. antrasis paragrafas, kuriame nurodyta, jog laikoma, kad šalys susitarė dėl bendro tarifo, kuris gali būti taikomas, ar kito, kuris yra įprastai taikomas (vokiečių k. *übliche Vergütung*). Tačiau minėta nuostata suformuluota taip, kad rangovui tenka pareiga įrodyti, jog specifinis atlygis buvo sutartas. Todėl jei užsakovas pareiškia, kad tarp šalių buvo sutarta konkreti kaina, rangovui tenka įrodinėti,

⁹⁷⁶ Cit. op. 974.

jog priešingai – jokia speciali kaina nustatyta nebuvo. Kaip nurodo prof. B. S. Markesinis, toks sprendimas gali nustebinti kitų valstybių atstovus. Tačiau tai nėra betikslis dalykas, nes tokiu būdu siekiama užsitikrinti, kad šalys konsensusą dėl mokėtinos sumos pasiektų jau sutarties sudarymo metu, ir patartina, kad tai jos užfiksuotų raštu⁹⁷⁷. Autoriaus nuomone, Lietuvoje susiklosčius analogiškoms situacijoms, rangovas taip pat turėtų įrodinėti, kad buvo sutarta dėl konkrečios kainos, kadangi rangovas yra profesionalas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir jam taikomi padidinti atidumo reikalavimai.

Atsižvelgiant į tai, kad pagal Anglijos teisę statybos sutarties dalyko apibrėžimas yra platus, Anglijos teisėje statybos sutarties kaina taip pat nustatoma pagal įvairius metodus. Pirma, naudojamas konkrečios sumos metodas, pagal kurį užsakovas privalo mokėti tik tokią sumą, kuri numatyta sutartyje. Jei sutartyje nėra pakankamai apibrėžti darbai ir jų negalima atitinkamai numatyti pagal sutartį, rangovas turi teisę gauti apmokėjimą už papildomai atliktą darbą⁹⁷⁸. Taip pat gali būti naudojamas vieneto kainos metodas (anglų k. dar kartais vadinamas *re-measurment*). Šis metodas yra naudojamas ICE parengtose statybos modelinės sutarties sąlygose. Pagal šį metodą yra pateikiama kiekių išsklotinė (anglų k. *bill of quantities*), kurioje nurodomi atliktų darbų kiekiai ir paskaičiuojama atliktų darbų vertė⁹⁷⁹. Taip pat naudojamas išlaidų atlyginimo (anglų k. dar vadinamas *prime cost*) metodas. Tokiose sutartyse nustatoma, o jei nenustatyta, tuomet numanoma sąlyga, jog rangovas patirs išlaidas, siekdamas efektyvumo ir atsargumo⁹⁸⁰. Taip pat yra pripažįstamas ir šių metodų kombinavimas⁹⁸¹. Tokiu būdu pagal Anglijos teisę yra pripažįstama, kad tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, esant darbų neapibrėžtumui), net ir konkrečios kainos nustatymo atvejais yra galimas galutinės kainos pakeitimas.

⁹⁷⁷ *Cit. op.* 438, p. 42.

⁹⁷⁸ *Cit. op.* 42, p. 639.

⁹⁷⁹ *Ibid.*, p. 639.

⁹⁸⁰ *Ibid.*, p. 640.

⁹⁸¹ *Ibid.*, p. 640.

Kaip matome, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra įvairių kainos nustatymo metodų. Net ir tais atvejais, kai kaina sutartyje nėra tiksliai įvardyta, ji gali būti nustatoma pasitelkiant daugybę kriterijų, tarp kurių, ką yra pripažinęs ir LAT, yra ir tai, kaip šalys įgyvendino pareigą bendradarbiauti.

3.11.2. Nustatytos kainos pakeitimas ir kainos peržiūrėjimas

Nustatytos kainos pakeitimas ir kainos peržiūrėjimas yra vienas aktualiausių klausimų statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, todėl šį klausimą būtina paanalizuoti detaliau.

UNCITRAL Vadove skiriamos dvi sutartinės kainos peržiūrėjimo sąvokos. Pirmuoju atveju, kainos peržiūrėjimas vadinamas pakeitimu arba padidiniu (anglų k. *adjustment*), antruoju – peržiūrėjimu (anglų k. *revision*).

Kainos pakeitimu remiamasi tais atvejais, kai statybos išlaidos po sutarties sudarymo dėl pasikeitimų statybose tampa didesnės ar mažesnės. Šis pakeitimas gali būti būtinas dėl atliekamų statybos darbų ar statybos darbų atlikimo metodų pakeitimo, kurie buvo numatyti sudarant sutartį, pavyzdžiui, dėl neteisingų duomenų, kuriuos pateikė užsakovas. Taigi kainos pakeitimas apima tokias situacijas, kurios susijusios su rangovui pateiktos užduoties keitimu.

O kainų peržiūrėjimas yra susijęs su situacijomis, kur statybos darbai, numatyti sutartyje, išlieka tie patys, bet konkretūs ekonominiai faktoriai pasikeičia tokia kryptimi, kad statybos išlaidos ir kaina, mokama už šias statybas, tampa iš esmės nesubalansuota. Tai gali atsitikti, pavyzdžiui, dėl esminio naudojamos įrangos, medžiagų ar statybos paslaugų kainų pasikeitimo, mokesčių reglamentavimo ar mokesčių tarifų pasikeitimo po to, kai sutartis jau buvo sudaryta, arba dėl esminio valiutų kurso pasikeitimo, lyginant su kitomis

valiutomis⁹⁸² (aktualu tarptautinio pobūdžio nekilnojamojo turto vystymo sutartyse).

UNCITRAL Vadove patariama sutarties šalims aiškiai numatyti sutartyje atvejus, kai gali būti keičiama sutarties kaina, netgi susitarti dėl kainos peržiūrėjimo ar pakeitimo formulės. Pažymėtina, kad sutarties šalys nėra apsaugotos nuo daugelio sutarties vykdymo metu galinčių iškilti su sutarties vykdymu susijusių kliuvinių, kurie gali suteikti rangovui pagrįstą pagrindą tikėtis ir reikalauti iš užsakovo kainos padidinimo. Tai gali būti nulemta ir netinkamai parengtos projektinės dokumentacijos ar jos pakeitimų statybų metu, netinkamai įvertintų pirminių duomenų, pavyzdžiui, netinkamai atlikus grunto tyrimus, ar valstybėje, kurioje vykdomi statybos darbai, priimtų papildomų reikalavimų atliekams statybos darbams, dėl ko gali išaugti sąmatinė projekto vertė. Visus tokius iškilusius klausimus sutarties šalys privalo spręsti tarpusavyje ir privalo bendradarbiauti tam, kad būtų tinkamai įvykdyta sutartis ir būtų išvengta bylinėjimosi⁹⁸³.

UNCITRAL Vadove taip pat pažymima, kad galimos situacijos, kai iš esmės pasikeitusios aplinkybės gali įtakoti sutarties vykdymą. Dėl šių aplinkybių kaina turėtų būti peržiūrima. Statybos darbų atlikimo metu gali atsirasti tokių aplinkybių, dėl kurių apsunkinamas sutartinių įsipareigojimų įvykdymas⁹⁸⁴. Atsižvelgiant į tai, sutarties šalims yra rekomenduojama aptarti tokias aplinkybes. Tai aktualu ne tik kainos pakeitimo atveju, bet ir kitais sutarties vykdymo atvejais, pavyzdžiui, sutartinių terminų nukėlimo atveju ir pan.

UNCITRAL Vadove pabrėžiama, kad pageidautina sutartyje numatyti sąlygą, kad šalis, susidurianti su aplinkybėmis, kurios apsunkina sutarties vykdymą, praneštų apie tai kitai sutarties šaliai be jokio delsimo po to, kai tik

⁹⁸² *Cit. op.* 15, p. 87.

⁹⁸³ Paminėtina, jog UNCITRAL Vadove net yra pateikiama kainos perskaičiavimo formulė, daugiau apie tai žiūrėti: *Cit. op.* 15, p. 96 psl.

⁹⁸⁴ Tokios aplinkybės gali būti fizinės prigimties, tokios kaip stichinės nelaimės, arba jos gali būti teisinės prigimties, tokios kaip, pavyzdžiui, užsakovo šalyje pasikeitęs teisinis reglamentavimas po sutarties sudarymo, kuris uždraudžia naudoti įrangą, kurios panaudojimas buvo numatytas sutartyje. Tokie pasikeitimai gali sutrikdyti kitos sutarties šalies pareigų vykdymą laikinai ar visam laikui. O pagal vietinę teisę, tokie pasikeitimai gali numatyti galimybę net ir nutraukti sutartį. *Cit. op.* 15, p. 234.

tokios aplinkybės atsirado ar apie jų atsiradimą šalis privalėjo sužinoti. Toks pranešimas gali lemti būtinybę imtis priemonių sumažinti kitos šalies nuostolius, kurie atsiranda ar gali atsirasti dėl negalėjimo įvykdyti sutartį. Sutartyje gali būti nustatytas reikalavimas specifikuoti tokių aplinkybių detales, kartu pateikiant įrodymus, kad įvykdymas šaliai gali būti sukliudytas ar yra sukliudytas, ir jei yra galimybė, nurodyti tokių aplinkybių buvimo terminą⁹⁸⁵.

Detalizuojant, šalys gali siekti numatyti sąlygą, kad esant pranešimui dėl aplinkybės, atleidžiančios nuo sutarties vykdymo, atsiradimo, jos privalo susitikti ir apsvarstyti, kokių priemonių galima imtis, siekiant užkirsti ar apriboti tokios aplinkybės poveikį ir apsaugoti ar sušvelninti bet kokius nuostolius, kuriuos ji gali sukelti. Tokios priemonės gali būti sutartinių įsipareigojimų pakeitimas, kuriuos paveikia tokia aplinkybė, ar tam tikrais atvejais persiderėjimas dėl sutarties sąlygų⁹⁸⁶. Sutarties šalys turi bendradarbiauti, siekdamos įveikti kliūtis, iškylančias su sutarties vykdymu, o kartu turi būti sudarytos galimybės ir kainos pakeitimui.

Apibendrinant, tarptautinėje praktikoje yra išskiriamos dvi kategorijos – kainos pakeitimas ir kainos peržiūrėjimas. Tiek dėl kainos pakeitimo, tiek dėl kainos peržiūrėjimo šalims yra rekomenduojama susitarti iš anksto. Lietuvoje, kaip kontinentinės teisės valstybėje, kurioje yra plačiai taikomas sąžiningumo principas, būtent atsižvelgiant į sąžiningumo principą ir nustatytas pozityviosios teisės taisykles, tiek kainos pakeitimas, tiek kainos peržiūrėjimas iš esmės turėtų būti galimos situacijos, net ir tais atvejais, kai jos nėra aptartos sutartyje, todėl tai būtina aptarti detaliau.

⁹⁸⁵ *Cit. op.* 15, p. 239.

⁹⁸⁶ *Ibid.*, p. 240.

3.11.2.1. Garantuotos vienetinio įkainio pagrindu pagrįstos maksimalios kainos nustatymo metodu ar numatomos galutinės kainos nustatymo metodu sutartos kainos pakeitimas ir peržiūrėjimas

Analizuojant nustatytos kainos pakeitimą ir peržiūrėjimą svarbiausias klausimas yra tai, ar gali būti pakeista ar peržiūrėta sutarties kaina, jei šalys sutarties kainą nustatė pagal garantuotos vienetinio įkainio pagrindu pagrįstos maksimalios kainos nustatymo metodą ar numatomos galutinės kainos nustatymo metodą? Ar Lietuvos teisėje yra išskiriamos kainos peržiūrėjimo ir kainos pakeitimo kategorijos, ar skiriasi pasekmės, jei kalbame apie kainos pakeitimą ir kainos peržiūrėjimą, kokį vaidmenį atlieka pareigos bendradarbiauti principas šioje situacijoje?

Analizuojant Lietuvos pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje suformuotas taisykles, nėra pabrėžiamas skirtumas tarp kainos pakeitimo ir kainos peržiūrėjimo. Pagrindinės nuostatos dėl darbų kainos keitimo ir peržiūrėjimo yra išdėstytos LR CK 6.653 str., o papildomas atvejis yra nustatytas LR CK 6.685 str. 2 d. Be to, statybos rangos sutartyje šalys gali numatyti papildomų sąlygų nustatytos darbų kainos pakeitimui ar peržiūrėjimui.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“*, Nr. 3K-3-543/2006, kat. 52.1, 21.5, kurioje yra detalios išdėstytos sutartos kainos keitimo ir peržiūrėjimo galimybės statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Šioje byloje LAT pažymėjo, kad statybos rangos sutartyje nustačius konkrečią kainą, įstatymas nenumato galimybės jos keisti nei didinant, nei mažinant (LR CK 6.653 straipsnio 5 dalis)⁹⁸⁷. Tai imperatyvi teisės norma,

⁹⁸⁷ Papildomai LAT pažymėjo, jog LR CK 6.38 straipsnyje nustatyti prievolių vykdymo principai: prisiėmusi prievolę šalis turi ją įvykdyti tinkamai, sąžiningai ir laikydamasi nustatytų terminų, o jei prievolės vykdymas yra profesinė veikla – laikydamasi tokių veiklai taikomų reikalavimų. Rangovui statybos verslas – profesinė veikla, todėl, sudarydamas statybos rangos sutartį, jis galėjo numatyti statybos konkurse pasiūlyto pastatyti objekto kainą. Tokios profesinės veiklos žinios ir gebėjimai reikšmingi, vertinant ieškovo galėjimą numatyti statybos darbų kainos padidėjimo pasekmes, prisiimtų prievolių vykdymo sutartyje sulygtomis sąlygomis riziką.

draudžianti keisti konkrečią kainą net ir tais atvejais, kai rangos sutarties sudarymo momentu nebuvo galima tiksliai numatyti viso darbų kiekio arba visų darbams atlikti būtinų išlaidų. Toks teisinis reglamentavimas įpareigoja sutarties šalis apsispręsti renkantis kainos nustatymo būdą. Šių nuostatų tikslas – statybos rangos sutarties šalims suteikti alternatyvių galimybių joms labiau priimtinu būdu nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, susijusias su darbų kainos koregavimu, taip užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą, drausminti statybos proceso dalyvius ir kt. Šalys, nustatančios statybos rangos sutartyje konkrečią kainą, privalo prisiimti tokio susitarimo pasekmes⁹⁸⁸.

Tokiu būdu yra nustatyta bendroji taisyklė, kad kainos pakeitimas nėra galimas, jei šalys sutarties kainą nustatė pagal garantuotos vienetinio įkainio pagrindu pagrįstos maksimalios kainos nustatymo metodą ar numatomos galutinės kainos nustatymo metodą.

Minėtoje byloje LAT išskyrė, kad kainos keitimas galimas tais atvejais, kai sulygta statybos kaina yra orientacinė, apytikrė, arba kai kaina nenurodyta, o tik susitarta dėl jos nustatymo kriterijų. Konkrečios kainos keitimas prievolių vykdymo metu gali būti tik išimtiniais atvejais. Tokias išimtis nustato bendrosios rangos normos, konkrečiai – LR CK 6.653 straipsnio 6 dalis bei specialiosios statybos rangos sutartis reglamentuojančios normos – LR CK 6.684 straipsnio 4 dalis ir 6.685 straipsnis. Sutartyje sulygta konkrečios kainos keitimo pagrindai:

a) rangovo tiekiamų medžiagų ir įrengimų arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina padidėjo iš esmės, o šių kainų padidėjimo jis negalėjo numatyti sutarties sudarymo momentu (LR CK 6.653 straipsnio 6 dalis);

b) statybos metu būtina atlikti darbus, nenumatytus normatyviniuose statybos dokumentuose (LR CK 6.684 straipsnio 4 dalis);

c) užsakovas pakeičia sutarties dokumentus ir dėl to reikia papildomų darbų, kurių kaina viršija 15 proc. sutartyje numatytos bendros statybos darbų

⁹⁸⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006, kat. 52.1, 21.5.

kainos. Bendrosiose rangos nuostatose nustatyta taisyklės, draudžiančios keisti kainą, išimtis (LR CK 6.653 straipsnio 6 dalis). Statybos rangos specialiosios taisyklės konkretizuotos LR CK 6.685 straipsnio 2 dalyje, kur nustatyta, kad rangovas turi teisę reikalauti perskaičiuoti sutarties kainą, jeigu dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip 15 proc. Ši specialioji teisės norma nustato vieną kainos padidėjimo iš esmės kriterijų – padidėjimas turi viršyti 15 proc. sulygtos rangos darbų kainos⁹⁸⁹. Žinoma, šalys, sudarydamos sutartį, gali susitarti dėl 15 proc. dydžio pakeitimo, kadangi LR CK 6.685 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma yra dispozityvi. Kita vertus, ši norma palengvina sutarties įgyvendinimą, nes griežtas *pacta sunt servanda* principo laikymasis, net ir iš esmės pasikeitus aplinkybėms, būtų nesąžiningas (nebent priešingai būtų labai aiškiai nustatyta pačioje sutartyje). Ši norma apriboja *pacta sunt servanda* principo veikimą, nurodant šalims pareigą vykdyti sutartį, atsižvelgiant į sutarties vykdymo metu pasikeitusias aplinkybes, kaip to reikalauja *rebus sic stantibus* doktrina.

Kaip matome, šiame teismo sprendime į visumą yra sujungti tiek kainos keitimo, tiek peržiūrėjimo atvejai, tačiau pripažįstama, kad nurodytais atvejais yra galimas kainos keitimas bei peržiūrėjimas.

Autoriaus nuomone, sutarties kaina privalo būti peržiūrėta visais atvejais, jei susiklosto aplinkybės, kurios lemia kainos peržiūrėjimą, net jei šalys sutarties kainą nustatė pagal garantuotos vienetinio įkainio pagrindu pagrįstos maksimalios kainos nustatymo metodą ar numatomos galutinės kainos nustatymo metodą. Juolab kad minėtos kainos peržiūrėjimo taisyklės yra tiek įtvirtintos pozityvioje teisėje, tiek pripažintos teismų praktikoje. Šioje vietoje pabrėžtina, kad šaliai, kuri reikalauja kainos peržiūrėjimo, tenka kainos peržiūrėjimą sąlygojančių aplinkybių įrodinėjimo pareiga, ką yra pabrėžęs ir S. Mitkus⁹⁹⁰.

Analizuojant kainos keitimo atvejus, pažymėtina, kad tarptautinėje praktikoje net ir nustačius konkrečią maksimalią sumą, kurią užsakovas privalo

⁹⁸⁹ *Cit. op.* 988.

⁹⁹⁰ *Cit. op.* 535, p. 132.

sumokėti rangovui už atliktus darbus, tam tikrais atvejais sutarties kaina gali būti pakeista, pavyzdžiui, kai užsakovas pateikia neteisingus duomenis, kai rangovas susiduria su nenumatytomis natūraliomis kliūtėmis ir tais atvejais, kai pasikeičia vietinis reglamentavimas ar sąlygos⁹⁹¹.

Tenka pastebėti, kad LAT formuojama praktika dėl galimybės pakeisti kainą, sutarties šalims susitarus dėl konkrečios galutinės darbų kainos, nėra vienareikšmė, tačiau tai labai priklauso nuo sudarytos sutarties formuluočių, faktinių aplinkybių ir šalių elgesio.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“*, Nr. 3K-3-543/2006, kat. 52.1, 21.5⁹⁹². Šioje byloje LAT pažymėjo, kad sutarties esmė – šalių susitarimas (*consensus ad idem*), t. y. šalių valios sutapimas (LR CK 6.154, 6.159 straipsniai). Šalių susitarimas pasiekiamas šalims apsikeičiant oferta ir akceptu. Nagrinėjamoje byloje statybos rangos sutarties sudarymui lemiamos reikšmės turėjo konkursiniai pasiūlymai: užsakovas skelbė konkursą, siekdamas surasti rangovą, galintį pastatyti pageidaujamą objektą už jam priimtina kainą. Rangovas, dalyvaudamas konkurse ir norėdamas jį laimėti, nurodė sumažintą orientacinę tokio objekto pastatymo kainą, o dalyvavimas konkurse laimėjusį asmenį įpareigojo sudaryti sutartį, nes ir ikisutartinių santykių dalyviai turi elgtis sąžiningai (LR CK 6.163 straipsnis). Nagrinėjamoje byloje reikšminga tai, kad esant ikisutartiniams santykiams šalys siekė susitarti dėl konkrečios objekto pastatymo kainos, kurios negalima viršyti. Sudarydamos sutartį, šalys susitarė dėl galutinės konkrečios kainos (rangos sutarties 2.1 punktas) ir dėl rangovo ekonomijos, t. y. kad faktinėms rangovo išlaidoms esant mažesnėms nei sutarta kaina, jis gaus sutartą konkrečią kainą.

Žinoma, statybos rangos sutarties šalys, atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą, gali numatyti ir kitus atvejus, kai yra perskaičiuojama kaina. Dažnai

⁹⁹¹ *Cit. op.* 15, p. 76.

⁹⁹² Šioje byloje rangovas prašė teismų įvertinti statybos rangos sutarties dalį, kurioje buvo nustatyta jo, kaip rangovo, atliktų darbų kaina. Jis nurodė, kad projektuotojas ir užsakovas jį suklaidino dėl darbų kainos, nes šie kainą nustatė neturėdami tinkamo darbų projekto, nesudarius sąmatos.

sutarties šalys susitaria dėl fiksuotos darbų kainos, tačiau sutartyse numato ir atvejus, kai kaina gali būti perskaičiuojama. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“*, Nr. 3K-3-597/2005, kat. 35.4; 40.2; 42.8; 52.3; 114.11⁹⁹³. Šioje byloje LAT pažymėjo, kad LR CK 6.193 straipsnyje yra įtvirtinti sutarčių aiškinimo principai, kuriais reikia vadovautis aiškinant sutarties sąlygas. Sisteminiis sutarties aiškinimo principas reikalauja bet kurią sutarties sąlygą aiškinti atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. Be to, sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai. Tai reiškia, kad, aiškinant sutartį, reikia atsižvelgti į abiejų šalių ketinimus, analizuoti visą sutartį, o ne tam tikras jos dalis, teikti pirmenybę tam aiškinimui, kuris patvirtina sutarties galiojimą, ir pan. Sutarties 10 punkte šalys susitarė, kad mokėjimai bus koreguojami pagal faktiškai atliktų darbų kiekį ir sąmatos įkainius. Pagal tai bus koreguojama ir sąmata. Tai reiškia, kad šio punkto nuostatos paneigia sutarties 2 punktą, kuriame numatyta, fiksuota objekto kaina. Kartu LAT pažymėjo, kad sutarties 10 punkto sąlygos suteikė šalims teisę viršyti sutarties 2 punkte numatytą objekto kainą ir numatė atsakovui pareigą sumokėti ieškovui už faktiškai atliktus darbus, kurių atlikimas buvo suderintas su atsakovo atstovu ir ligoninės vadovu. Tokiu būdu LAT patvirtino, kad statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose šalys gali susitarti ir dėl kitų kainos pakeitimo atvejų.

Kaip matome, Lietuvoje iš esmės yra galimas ir konkrečios kainos pakeitimas, tačiau tai labai priklauso nuo sudarytos sutarties nuostatų ir susiklosčiusių aplinkybių. Šioje vietoje, autoriaus nuomone, būtina išskirti pareigos bendradarbiauti principą. Šalis, kuri siekia kainos pakeitimo, privalo bendradarbiauti su kita šalimi – laiku pranešti apie pasikeitusias aplinkybes, nurodyti, kiek ir kodėl turėtų būti keičiama kaina. Netgi, jei analizuotume konservatyvią Prancūzijos teisinę sistemą, matome, kad vadovaujantis

⁹⁹³ Trumpai apie bylos aplinkybes: Statybos rangos sutartimi ieškovas įsipareigojo atlikti ligoninės fasadų remonto darbus, o atsakovas įsipareigojo apmokėti už darbus. Sutarties 10 p. šalys susitarė, kad mokėjimai bus koreguojami pagal faktiškai atliktų darbų kiekį ir sąmatos įkainius. Pagal tai bus koreguojama ir sąmata. Tai reiškia, kad šio punkto nuostatos paneigia sutarties 2 p., kuriame numatyta, kad viso objekto kaina yra fiksuota. Ieškovas pagal šią sutartį atliktiems darbams apmokėti pateikė tris PVM sąskaitas-faktūras – 220 457 Lt sumai. Atsakovas dalies sumos nesumokėjo, nurodydamas, kad su juo nebuvo suderintas kainos padidėjimas.

Prancūzijos CK 1793 str. yra įprastas galutinės kainos metodas ir šalys, norėdamos pakeisti sutartį, privalo sudaryti rašytinį susitarimą, tačiau teismų praktika šiuo klausimu yra lanksti ir pripažįsta būtinybę keisti sutarties kainą, esant darbų įvardijimo ar brėžinių nepakankamumui pasirašant sutartį, esant atitinkamam užsakovo ar projektuotojo elgesiui⁹⁹⁴.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, Lietuvoje yra galimas nustatytos konkrečios kainos pakeitimas ir peržiūrėjimas, tačiau tam turi būti jau įvardyti teisiniai pagrindai. Jeigu sutarties peržiūrėjimas nurodytais atvejais iš esmės visada yra galimas, tai kainos keitimo atveju svarbus vaidmuo tenka ne tik sutartinėms nuostatoms, faktinėms aplinkybėms, bet ir šalių pareigos bendradarbiauti principui, kas tampa ypač aktualu tuomet, kai kyla apmokėjimo už papildomus darbus klausimų.

3.11.2.2. Apmokėjimas už papildomus darbus

Rangovui, siekiant apmokėjimo už papildomai atliktus darbus, taip pat yra svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip buvo įgyvendinta pareiga bendradarbiauti. Ar laiku rangovas pranešė apie papildomus darbus, ar suderino šiuos darbus su užsakovu?

LR CK numatytus atvejus, kada rangovas turi teisę reikalauti apmokėti už papildomus darbus, detaliam yra išanalizavęs prof. S. Mitkus⁹⁹⁵, tačiau per pastaruosius metus nebuvo vertinama susiformavusi teismų praktika. Be to, nėra įvertintas pareigos bendradarbiauti principas papildomų darbų apmokėjimo aspektu.

Praktikoje galima sutikti nuomonių, kad rangovas turi teisę reikalauti apmokėti už papildomus darbus tik tais atvejais, kai dėl jo atliktų papildomų darbų kaina išaugo daugiau kaip penkiolika procentų (LR CK 6.685 str. 2 d.).

⁹⁹⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 82.

⁹⁹⁵ Žiūrėti: *Cit. op.* 535, p. 151–163. Taip pat žiūrėti: MITKUS, Sigitas. Rizikos dėl papildomų nenumatytų darbų atsiradimo paskirstymas statybos rangos sutartyse. In *Veršlas, vadyba ir studijos 2004*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2005 (3), p. 108–118.

Su tuo kategoriškai negalima sutikti. Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK 6.685 str. 2 d. yra taikomas tik tai pačiai prievolei. Tai pažymėta ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 13 d. nutartyje civilinėje byloje *S. N. įmonė v. GNSB, VI „Registru centras“ Vilniaus filialas*, Nr. 3K-3-545/2004, kat. 25.3; 28; 47.3; 126. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ieškovo prašymu buvo atlikti papildomi darbai, kurie buvo jo priimti ir iš dalies atskirai apmokėti. Tokiu būdu tarp šalių susiklostė ir buvo vykdomi santykiai dėl kitų darbų atlikimo ir apmokėjimo greta sudarytos ir vykdytos sutarties. Iš to atsiradusi prievolė turi būti vykdoma tinkamai. Dėl to užsakovas privalo tenkinti rangovo reikalavimą apmokėti už papildomai atliktus darbus, kurie nebuvo pradinėje sutartyje ir kurie akivaizdžiai peržengia pradinio susitarimo ribas.

Kitas aktualus praktikoje pasitaikantis klausimas, jei sąmatose nėra tiksliai įvardijami darbai, šalims susitarus ar nesusitarus dėl konkrečių darbų atlikimo, – ar privalu apmokėti už šiuos darbus?

Jei sąmatoje nėra nurodyti konkretūs darbai, o juos rangovas atliko, rangovas gali teigti, kad tai papildomi darbai, už kuriuos reikia sumokėti (jei dėl jų buvo susitarta). Kaip pažymi S. Mitkus, svarbu įvertinti, ar rangovas įgyvendino pareigą laiku įspėti užsakovą apie papildomus darbus⁹⁹⁶, tai yra, svarbu nustatyti, ar rangovas tinkamai bendradarbiavo su užsakovu. Be to, svarbu įvertinti, ar papildomais traktuojami darbai tikrai nebuvo įtraukti į sąmatą. LAT byloje, kurioje buvo kilęs ginčas dėl papildomų darbų apmokėjimo, yra pažymėjęs, kad būtina įvertinti visus byloje esančius įrodymus ir faktines aplinkybes ir tik tada spręsti dėl komercinio pasiūlymo: buvo lokalinėje sąmatoje nenumatyti darbai ar darbai, pakeičiantys pirmo statybos etapo kitus darbus. Tik išsiaiškinus šias aplinkybes, galima spręsti, ar tai apskritai buvo oferta, o tik po to – buvo akceptuota ji ar ne⁹⁹⁷. Taigi, esant neišsamiai sąmatai, gali tekti derinti papildomų darbų sąmatas, kur vėlgi yra taikomos ofertos–akcepto taisyklės, kurių šalys privalo laikytis.

⁹⁹⁶ *Ibid.* 995, p. 132.

⁹⁹⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“*, Nr. 3K-3-473/2008, kat. 52.3.

Todėl būtina prisiminti tai, kokia svarbi yra šalių bendradarbiavimo pareiga net ir ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose. Tai yra, užsakovas privalo skelbdamas konkursą pateikti visą būtiną informaciją rangovui, o rangovas privalo gautą informaciją tiksliai ir išsamiai įvertinti. Jei rangovui kyla neaiškumų, rangovas privalo užklausti užsakovą papildomai ir tik tada pateikti savo pasiūlymą. Šios taisyklės taikomos ir sutarties vykdymo stadijoje, kai kyla papildomų darbų suderinimo klausimas.

LAT minėtoje byloje įvertino tik vieną aspektą, kad rangovas pateikė sumažintą kainą, tačiau nevertino rangovo argumentų dėl to, kad jį suklaidino užsakovo projektas. Jei LAT būtų įvertinęs ir tą aspektą, kad užsakovas taip pat privalo bendradarbiauti ir ikisutartiniuose santykiuose pateikti visą jam žinomą informaciją, o paaiškėjus, kad projektas nebuvo tinkamas, svarstyti, ar užsakovas įgyvendino savo pareigą pateikti išsamią informaciją ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose ir sutarties vykdymo metu, – tuomet LAT sprendimas byloje galėjo būti priešingas. Deja, teisėjų kolegija išaiškino tik tai, kad tais atvejais, kai statybos rangos sutarties šalys ikisutartiniuose santykiuose siekė susitarti dėl konkrečios kainos ir tokią sulygtą rangos darbų kainą nustato sutartyje, tai sutarties vykdymo metu paaiškėjus, kad faktinės išlaidos yra didesnės nei sulygta kaina, tai nesudaro pagrindo pripažinti sutarties sąlygos dėl konkrečios kainos nustatymo negaliojančia, o gali būti sprendžiami sutartos kainos pakeitimo klausimai. Nagrinėjamoje byloje sutarties šalių sulygtą kainą teismai laikė konkrečia kaina ir faktinių išlaidų padidėjimo nepripažino pagrindu, kuriuo remiantis sutarties sąlygos dėl tokios kainos nustatymo gali tapti negaliojančios⁹⁹⁸.

Kaip matome, net ir tais atvejais, kai šalys yra susitarusios dėl konkrečios kainos, egzistuoja galimybė, kad kaina gali būti peržiūreta, ypač jei tai liečia papildomus darbus. Todėl statybos rangos sutartyse šalims yra patariama detaliau aptarti kainos formavimo klausimus.

⁹⁹⁸ *Ibid.*

Pavyzdžiui, FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra numatyta rangovo pareiga įvertinti kainos pakankamumą⁹⁹⁹. Yra nustatoma pareiga rangovui išsamiai įvertinti ne tik sutarties kainą, pagal kurią jis įsipareigoja atlikti statybos darbus, bet ir nurodoma, kad jis turi maksimaliai rūpestingai, bendradarbiaudamas su užsakovu įsivertinti išėjinius duomenis kainos nustatymui tam, kad ateityje nekiltų konfliktas dėl šių išėjinių duomenų neteisingumo, dėl ko gali kilti reikalavimas keisti sutarties kainą¹⁰⁰⁰. Sudarydamas sutartį rangovas patvirtina, kad nustatyta sutarties kaina yra galutinė ir negali būti keičiama.

FIDIC Sidabrinėje knygoje taip pat egzistuoja atitinkama nuostata, tačiau joje naudojama formuluotė yra dar griežtesnė ir nurodoma, kad rangovo pareiga yra išsiaiškinti, kad sutarties kaina yra teisinga ir pakankama. Tai yra, nurodoma, kad apskritai sutarties kaina, o ne priimta sutarties suma, yra pakankama tinkamam įsipareigojimų įgyvendinimui pagal sutartį. Šiuo būdu įtvirtinama visiška rangovo atsakomybė nustatant kainą. Kaip pažymi R. Knutson, pagal Anglijos teisę tokios numanomos sąlygos paprastai sukuria tik prezumpcijas, kurios tiek gali, tiek ir negali būti paneigiamos¹⁰⁰¹. Lietuvos teisės kontekste, autoriaus nuomone, tokios prezumpcijos gali būti ginčijamos, ypač jei būtų nustatytas šalies nesąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose ir pan.

Kita vertus FIDIC Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje yra numatyti atvejai, kada net ir nustatyta kaina gali būti keičiama, pavyzdžiui, bendrųjų sąlygų 4.12 straipsnyje numatytu atveju – nenumatytų fizinių sąlygų situacija. O Sidabrinėje knygoje net ir iškilus nenumatytiems sunkumams, pagal bendrųjų sąlygų 4.12 straipsnį, kainos keitimo galimybė nenumatyta. Tačiau, bent jau vadovaujantis Anglijos teise, tokios sąlygos įgyvendinimas būtų labai

⁹⁹⁹ FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.11 punkte yra nurodyta, kad rangovo pareiga: (a) išsiaiškinti, kad priimta sutarties suma yra teisinga ir pakankama, ir (b) remtis tuo, kad priimta sutarties suma pagrįsta duomenimis, būtina informacija, patikrinimais, tyrimais bei išsiaiškinimu visų atitinkamų dalykų, kurie paminėti 4.10 straipsnyje [*Statybietės duomenys*].

¹⁰⁰⁰ Tai įtvirtinant, minėto straipsnio antrajame paragrafe, kur nurodoma, jeigu sutartyje nenurodyta kitaip, kad priimta sutarties suma apima visus rangovo sutartinius įsipareigojimus (įskaitant ir rezervines sumas, jeigu tokių yra) ir visus dalykus, kurie būtini deramai vykdyti ir baigti darbus bei ištaisyti visus defektus.

¹⁰⁰¹ *Cit. op.* 263, p. 54.

sunkus, kadangi šiuo metu esanti teismų praktika yra visiškai priešinga¹⁰⁰². Lietuvoje tokia sąlyga galiotų, bet rangovas galėtų gintis bendrosiomis sąžiningumo ir kitomis nuostatomis įrodinėdamas tai, kad negalėjo įvertinti visos kainos.

Vis dėlto, analizuojant atsiskaitymo už papildomus darbus privalomumo klausimą, esminę reikšmę turi CK 6.653 str. 4 d., kurioje nurodyta, jeigu būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kai kurių darbų kainą, jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. Jeigu užsakovas nesutinka padidinti kainą, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties. Tokiu atveju rangovas turi teisę reikalauti iš užsakovo sumokėti už atliktus darbus. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje numatytą kainą.

Šioje teisės normoje nustatyta bendro pobūdžio rangos teisinių santykių taisyklė, kuria užsakovas apsaugomas nuo netikėtų sutarties kainos pasikeitimų, kai rangovas, atlikdamas pagal sudarytą sutartį sulygtus darbus, nustato poreikį papildomiems darbams¹⁰⁰³. Tokios normos buvimas užtikrina, kad rangovas užbaigęs vykdyti statybos darbus neturės teisės pareikalauti sumokėti už papildomus. Tai verčia rangovą iš anksto įspėti apie papildomus darbus, o taip pat šalis ieškoti kompromiso ir bendradarbiauti.

Analizuojant tinkamo subjekto, su kuriuo turi būti suderinti papildomi darbai, klausimą, paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“*, Nr. 3K-3-597/2005, kat. 35.4; 40.2; 42.8; 52.3; 114.11. Šioje byloje, be kitų klausimų, buvo nagrinėjamas klausimas, ar atsiranda užsakovui pareiga papildomai mokėti už atliekamus darbus, jei papildoma kaina nebuvo suderinta su užsakovu, šiuo atveju įmonės, vadovu. LAT pažymėjo, kad sprendžiant panašaus pobūdžio klausimus yra svarbu nustatyti, ar toks asmuo turėjo

¹⁰⁰² *Ibid.*, p. 55.

¹⁰⁰³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonnskip AS“*, Nr. 3K-3-281/2009, kat. 52.1; 42.8; 42.9; 42.10; 114.11; 42.11.4; 114.9.6.2.

įgaliojimus pasirašyti panašaus pobūdžio sutartį¹⁰⁰⁴. Papildomi darbai bus suderinti tik tokiu atveju, jei tokiam asmeniui yra suteikti įgaliojimai suderinti papildomus darbus.

Analizuojant papildomų darbų apmokėjimo klausimus, taip pat paminėtina ir priešinga situacija – kainos mažinimas. Rangovai, sudarydami statybos rangos sutarčių sąmatas, dažnai numato didesnius sunaudotinių medžiagų kiekius išeigai, todėl dažnai susiklosto situacija, kai rangovas nepatiria visų išlaidų, numatytų sąmatoje, ir tai užsakovai pamato priimdami darbus ir tikrindami atliktų darbų aktus, kiekių žiniaraščius. Tačiau užsakovai šiuo atveju neturi teisės reikalauti iš rangovo, kad šis sumažintų atliktų darbų kainą, jei statybos rangos sutartimi nebuvo susitarta, kad darbų kaina bus perskaičiuojama, vadovaujantis, pavyzdžiui, kasmėnesiniais aktavimais¹⁰⁰⁵.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, kartu su kitomis faktinėmis aplinkybėmis, pareigos bendradarbiauti principo elementas – įspėjimas ir po to susitarimas – atlieka svarbų vaidmenį, sprendžiant papildomų darbų pripažinimo ir apmokėjimo klausimus. Todėl šis pareigos bendradarbiauti elementas papildomų darbų atveju yra net atskirai įtvirtintas pozityviojoje teisėje – CK 6.653 straipsnio 4 dalyje yra nurodyta, kad šios normos laikymasis turi esminės reikšmės pateikto reikalavimo patenkinimui.

¹⁰⁰⁴ Šioje byloje, be to, LAT dar nurodė, kad iš bylos duomenų matyti, kad šią ginčo sutartį pasirašė ir rangovo (ieškovo) lokalinę sąmatą suderino bei pasirašė atsakovo bendrovės direktoriaus pavaduotojas statybai. Pastarasis bendravo su ieškovu, kontroliavo objekte atliekamus darbus, derino atliekamų darbų sąmatas, pasirašydavo atliktų darbų aktus, pažymas, pasirašė rangos sutarties projektą, leido dirbti objekte, todėl ieškovui buvo pagrindo manyti, jog šis asmuo, veikdamas atsakovo vardu, turėjo teisę pasirašyti sutartis, sąmatas bei atlikti kitus veiksmus, susijusius su atsakovo vykdomomis statybomis (LR CK 2.133 straipsnio 2 dalis). Taigi šioje byloje LAT vertino visas aplinkybes, susijusias su tokio asmens įgaliojimais, be to, atkreipdamas dėmesį į tai, kad kita sutarties šalis turėjo pakankamą pagrindą manyti, kad įmonės direktoriaus pavaduotas statybai turi visus įgaliojimus suderinti atliekamų darbų sąmatas, juo labiau kad įmonė vykdė atsiskaitymus ir kitus įsipareigojimus pagal anksčiau su šiuo asmeniu suderintus dokumentus.

¹⁰⁰⁵ Užsakovas neturi teisės reikalauti sumažinti kainos, nes CK 6.654 str. 1 d. yra numatyta, kad tuo atveju, kai rangovo faktinės išlaidos yra mažesnės, negu buvo numatyta nustatant atliekamų darbų kainą, rangovui išlieka teisė gauti atlyginimą, numatytą rangos sutartyje, jeigu užsakovas neįrodo, kad ekonomija turėjo neigiamos įtakos sutartyje numatytai darbo kokybei. Pažymėtina, kad ekonomiškas nėra savitikslis dalykas, todėl jis neatsiejamas nuo kitų principų. Ekonomijos taip pat būtina siekti protingai ir sąžiningai. *Cit. op. 57, p. 70.*

3.11.2.3. Kainos keitimas ir peržiūrėjimas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas

Nors, kaip minėta anksčiau, pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas iš esmės yra numatyta, kad sutartinė kaina yra galutinė ir negali būti keičiama (išimtis tik Raudonoji knyga, kur galutinė kaina priklauso nuo atliktų darbų kiekio, jei šalys nesusitarė kitaip), tačiau net pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, siekiant užtikrinti šalių teisių ir pareigų balansą, atsižvelgiant į statybos rangos sutarties vykdymo ilgalaikiškumą, yra numatyta, kada sutartinė kaina gali būti keičiama ir peržiūrima. Kaina gali būti peržiūreta dėl įvairių priežasčių. Pirma, dėl užsakovo ar rangovo pasiūlytų pakeitimų, nustatytų visų sutarčių 13.1–13.3 punktuose, kas jau buvo detalai analizuota šio darbo dalyje apie sutarties pakeitimą. Antra, pakeitimai, kurie įtakoti pasikeitusio teisinio reguliavimo. Trečia, kainos pasikeitimas dėl medžiagų pabrangimo ir pan. Pastaruosius atvejus būtina aptarti detaliau.

Visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 13.7 punkte – pataisymai dėl įstatymų pakeitimo – yra nustatyta kainos pakeitimo galimybė, pasikeitus teisiniam reguliavimui. Toks pasikeitimas turi įvykti tik po to, kai yra pradedami vykdyti darbai, ir rangovas gali pasinaudoti toliau nurodomomis teisėmis tik tokiu atveju, jei būtent tai turi įtakos jo sutartinių įsipareigojimų vykdymui. Kaip toliau nurodoma minėtame punkte, jeigu rangovas dėl anksčiau minėtų įstatymų pakeitimų arba aiškinimų, daromų po pradžios datos, vėluoja (arba vėluos) ir (arba) patiria (arba patirs) papildomų išlaidų, tai rangovas apie tai privalo pranešti inžinieriui ir, pagal 20.1 punktą [*Rangovo pretenzijos*], jam turi būti suteikta teisė: (a) dėl bet kurio tokio vėlavimo, jeigu yra arba bus vėluojama baigti, gauti laiko pratęsimą, pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratęsimas*], ir (b) gauti bet kurių tokių išlaidų apmokėjimą, kuris turi būti įtrauktas¹⁰⁰⁶ į sutarties kainą.

¹⁰⁰⁶ Sidabrinėje knygoje vietoj žodžio *įtrauktas* yra panaudotas žodis *pridėtas*, kas yra suponuota to, jog pagal Sidabrinę knygą kaina visais atvejais yra galutinė ir ji negali būti keičiama, tačiau esmė išlieka ta pati, ir pasikeitus norminiam reguliavimui, net ir pagal Sidabrinę knygą kaina yra iš esmės pakeičiama.

Tai yra, nustatoma teisė rangovui reikalauti tiek pratęsti sutartinių įsipareigojimų vykdymo terminą, tiek gauti patirtų išlaidų atlyginimą, kas iš esmės yra kainos padidinimas. Pažymėtina, kad kita šalis neturi teisės ignoruoti rangovo prašymo, o turi bendradarbiauti su rangovu. Nors tinkamos išeities iš susiklosčiusios situacijos turi ieškoti rangovas, tačiau ir užsakovas yra suinteresuotas bendradarbiauti su rangovu, kad kuo greičiau būtų surasta išeitis, priešingu atveju pats užsakovas patiria didžiulių išlaidų. Pažymėtina, kad minėtame punkte toliau nurodoma, jog inžinierius, gavęs tą pranešimą, privalo toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad dėl šių klausimų sutartu arba nuspręstų¹⁰⁰⁷. Tai yra, kita šalis turi bendradarbiauti ieškant bendro sprendimo.

Pažymėtina, kad Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 13.8 punkte – pataisymai dėl kainos pakeitimo – yra nustatyti atvejai, kokie pakeitimai turi būti atlikti, jeigu keičiasi sutartinė kaina. Pažymėtina, kad šis punktas taikomas tik tuo atveju, jei į pasiūlymo priedą buvo įtraukta pataisymų duomenų lentelė. Tai yra, jei šalys susitarė dėl šio punkto taikymo, tai pataisymai, dėl kainos pakeitimo gali būti atlikti taip, kaip tai nurodyta minėtame punkte¹⁰⁰⁸.

Anglijos teisėje yra numatytas iš esmės tokios pačios kainos nustatymo ir keitimo taisyklės, kaip jau aptartos nuostatos, tik paminėtina, kad bendrosios

¹⁰⁰⁷ Sidabrinėje knygoje šiame punkte vietoj inžinieriaus yra numatytas užsakovas.

¹⁰⁰⁸ Šiame punkte yra nurodoma, kad, jeigu šis punktas taikomas, sumos, mokamos rangovui, turi būti pataisomos dėl darbo apmokėjimo, prekių ir kitų sudedamųjų darbų dalių kainų kilimo arba kritimo, pridėdant arba atimant sumas, gautas pagal šiame punkte įrašytą formulę. Be to, nurodoma, kad atsižvelgiant į tai, kad pagal šio arba kitų straipsnių nuostatas bet kuris kainų kilimas arba kritimas kompensuojami nevisiškai, tai turi būti laikoma, kad į priimtą sutarties sumą jau yra įtrauktos sumos, skirtos padengti kitiems nenumatytiems kainų kilimams arba kritimams. Tai yra, nustatoma, kad pasikeitus sutartinei kainai, turi būti įvertinamas ir rangovo patiriamų išlaidų padidėjimas ar sumažėjimas, kas vėlgi įtakoja kainos pakeitimą. Taip pat minėtame punkte nurodoma, jog pataisymas, taikytinas rangovui mokamai sumai, įvertintai pagal atitinkamą žiniaraštį ir patvirtintai mokėjimo pažymose, turi būti nustatomas pagal formulę atskirai kiekvienai valiutai, kuria mokėtina sutarties kaina. Pataisymas neturi būti taikomas darbui, vertinamam remiantis išlaidomis arba esamomis kainomis. Turi būti taikoma konkreti sutartyje nurodyta formulė. Atkreiptinas dėmesys, kad Sidabrinėje knygoje esantis 13.8 punktas – pataisymas dėl kainos pakeitimo – yra daug lakoniškesnis. Jame tenurodoma, jei sutarties kaina turi būti peržiūreta dėl darbo apmokėjimo, prekių ir kitų sudedamųjų darbų dalių kainų kilimo arba kritimo, tokie pakeitimai bus paskaičiuojami pagal specialiųjų sąlygų nuostatas. Kadangi vyrauja infliaciniai, o ne defliaciniai procesai, rangovams yra rekomenduotina ypač atidžiai pasižiūrėti į šio punkto reikalavimus ir specialiose sąlygose aptarti pataisymą dėl kainos pakeitimo, priešingu atveju pats rangovas privalės prisiimti išlaidas, kurias patirs vykdydamas sutartį ir kurios yra susijusios su minėtais faktoriais.

teisės sistemos valstybėse yra išvystyta *quantum meruit* doktrina¹⁰⁰⁹. Be to, Anglijos teisės doktrinoje, o kartu ir teismų praktikoje laikomasi tokių nuostatų:

- jei rangos sutartis taip nustato, visi būtini atlikti, tai yra, nepakeičiami ir kartu sutartyje neapibrėžti darbai turi būti vykdomi be papildomo užmokesčio;

- net ir sutartyje numačius, kad yra atliekami darbų matavimai ir įvertinimai, tai nėra pagrindas rangovui reikalauti papildomo atlyginimo iš užsakovo, jei sutartyje kaina yra fiksuota;

- rangovo atliktas darbas negali būti traktuojamas kaip sutarties pakeitimas, suteikiantis teisę gauti papildomą atlyginimą už atliekamą darbą, vien todėl, kad jį buvo pavesta atlikti, jam patenkant į anksčiau nurodytas grupes¹⁰¹⁰.

Nurodytų principų yra privalu laikytis, nebent pačioje sutartyje yra aiškiai numatyta priešingai¹⁰¹¹.

Apibendrinant galima teigti, kad statybų pramonėje yra griežtai reikalaujama laikytis nustatytos sutarties kainos, jei šalys, sudarydamos sutartį, susitarė dėl fiksuotos sutarties kainos. Sutarties kaina gali būti keičiama tik minėtais išimtiniais atvejais, kurie yra nustatyti teisės aktuose, pakartoti teismų praktikoje ar dėl to šalys susitaria atskirai sutartyje.

3.12. Pareiga atsiskaityti už atliktus darbus

Tinkamas užsakovo pareigos atsiskaityti su rangovu vykdymas daugeliui rangovų yra gyvybiškai svarbus, nes tik tokiu būdu yra užtikrinama, kad rangovas atgaus investicijas, įdėtas į atliktus darbus, ir toliau galės sėkmingai tęsti savo veiklą bei tinkamai ir laiku užbaigti darbus¹⁰¹². Todėl užsakovas

¹⁰⁰⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 629, p. 708.

¹⁰¹⁰ Daugiau apie tai: THORNTON, Judge. The inclusive price principle – a attribute to I. N. Duncan Wallace Q. C. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 4, p. 276–292.

¹⁰¹¹ *Ibid.*, p. 290.

¹⁰¹² *Cit. op.* 927, p. 31.

privalo pasirūpinti darbų finansavimu¹⁰¹³ ir užtikrinti, kad turės galimybę atsiskaityti su rangovu sutartyje nustatytais terminais ir tvarka.

Kainos sumokėjimas taip pat yra reglamentuotas DCFR IV. C – 3:107 straipsnyje kainos mokėjimas¹⁰¹⁴. Pagal DCFR bendrąją taisyklę, užsakovo pareiga sumokėti kainą siejama ne su atliktų darbų perdavimu, o su kontrolės perdavimu. Toks apmokėjimo sąlygos numatymas yra naudingesnis užsakovui, nes kontrolė perduodama tik po to, kai nebelieka diskusijų dėl statinio kokybės ir užsakovas, kaip jau buvo nurodyta, neturi pareigos priimti statinio kontrolės tol, kol statinys tampa tinkamas naudoti¹⁰¹⁵.

Lietuvoje užsakovo pareiga atsiskaityti su rangovu už atliktus darbus yra pagrindinė užsakovo pareiga. LR CK 6.687 str. 1 d. numatyta, kad užsakovas privalo apmokėti už atliktus statybos darbus statybos rangos sutartyje nustatytais terminais ir tvarka. LAT yra nurodęs, kad rangos sutarties šalių teisės ir pareigos turi priešpriešinį pobūdį, t. y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas. Rangovas privalo atlikti iš savo ar užsakovų medžiagų darbus pagal užsakovo nustatytas sąlygas, laiku ir kokybiškai. Užsakovas privalo darbus priimti ir už juos atsiskaityti¹⁰¹⁶.

Taigi atsiskaitymas už rangovo atliktus ir perduotus darbus yra viena iš pagrindinių užsakovo pareigų, įgyvendinant statybos rangos sutartį, ir šią savo pareigą užsakovas privalo vykdyti net nepriklausomai nuo to, ar statybos darbai buvo atliekami trečiojo asmens naudai¹⁰¹⁷.

¹⁰¹³ Daugiau apie statybų finansavimą: DELMON, Jeffrey. *Project finance, BOT Projects and Risk*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.

¹⁰¹⁴ Šio straipsnio pirmoje dalyje nurodoma, kad kaina arba proporcinga jos dalis yra mokama, kai rangovas perduoda struktūros arba jos dalies kontrolę užsakovui pagal IV. C – 3:106 straipsnį. Antroje dalyje nurodoma: tačiau tais atvejais, kai lieka atlikti darbo statinyje ar jo dalyje pagal sutartį po tokio perdavimo, užsakovas gali sulaikyti pagrįstą kainos dalį tol, kol darbas bus baigtas. Trečioje dalyje nurodoma, jeigu pagal sutartį nėra numatytas kontrolės perdavimas užsakovui, kaina yra mokama tada, kai darbai buvo užbaigti, rangovas informavo apie tai užsakovą ir užsakovas turėjo galimybę apžiūrėti statinį.

¹⁰¹⁵ *Cit. op.* 202, p. 374.

¹⁰¹⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. BUAB „Atnava“*, Nr. 3 K-3-235/2005, kat. 52.3; 52.5.

¹⁰¹⁷ Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Ergeda“ v. AB firma „VITI“*, Nr. 3K-3-998/2003, kat. 47.3, nurodė, kad yra nepagrįsti atsakovo argumentai, kad negavęs apmokėjimo iš trečiojo asmens atsakovas neprivalo apmokėti ieškovui už atliktus darbus, nes atsakovo problemos dėl atsiskaitymo su kitais subjektais neturi reikšmės tarp šalių sudarytos sutarties vykdymui – sutartį sudariusios šalys privalo ją vykdyti. Tai yra, užsakovas, sudaręs

Pagal Vokietijos teisę, užsakovo pareiga sumokėti kainą taip pat yra laikoma pagrindine užsakovo pareiga, numatyta Vokietijos CK 631 str.¹⁰¹⁸ Pastebėtina, kad Anglijos teisėje, vadovaujantis doktrina „*entire contracts*“, teisė gauti apmokėjimą už medžiagų teikimą ir paslaugas nekyla tol, kol neįvykdyta visa sutartis. Tai galima pakeisti sutartinėmis nuostatomis, tačiau sutartinė teisė gali kilti tik tinkamai vykdant prievolės, kurių pagrindu ir kyla teisė gauti apmokėjimą¹⁰¹⁹.

Visose analizuojamose jurisdikcijose šalims yra suteikta teisė susitarti dėl mokėjimų tvarkos už atliktus darbus: mokėti avansą, nustatyti atidėjimus ir pan. Vadovaujantis LR CK 6.687 str. 2 d., statybos rangos sutarties šalys gali susitarti, kad darbai bus apmokami etapais arba visa sutarties kaina bus sumokėta po objekto priėmimo. Tokiu būdu šalims yra nustatyta teisė pasirinkti apmokėjimo būdą už atliktus darbus. Mokėjimai gali būti vykdomi tiek etapais, tiek atlikus visus darbus. Be to, užsakovas gali sumokėti rangovui ir avansą už atliekamus darbus. Visus šiuos atvejus būtina analizuoti detaliau ir atsakyti į klausimą, koks vaidmuo tenka pareigos bendradarbiauti principui? Kadangi FIDIC sutartyse yra numatyti visi anksčiau analizuoti atvejai dėl kainos mokėjimo, tai yra, avansinis mokėjimas, tarpiniai mokėjimai ir sumos sulaikymas, o praktikoje dažnai kyla klausimų dėl apmokėjimo tvarkos pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, šioje darbo dalyje bus detaliai analizuojamos FIDIC sutarčių nuostatos.

3.12.1 Avanso sumokėjimas

Avanso mokėjimas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra įprastas reiškiny. Pagal sutartį sumokėtas avansas suteikia rangovui galimybę įsigyti statybos darbams būtinas medžiagas ir laiku bei tinkamai pradėti darbus.

statybos rangos sutartį su rangovu, privalo ją vykdyti ir privalo sutartyje numatytomis sąlygomis atsiskaityti su rangovu, kuris tinkamai atliko ir perdavė darbus užsakovui.

¹⁰¹⁸ *Cit. op.* 438, p. 42.

¹⁰¹⁹ *Cit. op.* 263, p. 66.

Pagal UNCITRAL Vadovą, avansinis užsakovo mokėjimas gali būti apribotas kainos dalimi, kuri yra pagrįstai reikalinga padengti rangovo išlaidas pradinėje statybos stadijoje ir apsaugoti jį nuo nuostolių tuo atveju, jei sutartis būtų nutraukta pradinėje stadijoje¹⁰²⁰. Tai yra, šalys yra visiškai laisvos sutarti dėl avanso dydžio, nors rekomenduojama atsižvelgti į tai, kiek lėšų reikės rangovui pradinėje darbų stadijoje.

Jei užsakovas laiku nesumoka rangovui avanso, laikytina, kad užsakovas netinkamai įvykdė savo priešpriešinę prievolę¹⁰²¹. Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose avansas turi didžiulę reikšmę, nes dažnai rangovas finansuoja savo darbų pradžia būtent iš avanso.

Avansinis mokėjimas taip pat yra numatytas ir visose FIDIC sutarčių bendrosiose nuostatose – 14.2 punkte, ir jis vadinamas išankstiniu mokėjimu. Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje išankstinį mokėjimą nustatančios sąlygos yra iš esmės identiškos. O Sidabrinėje knygoje jos skiriasi.

Raudonosios ir Geltonosios knygų aptariamo punkto pirmame ir antrame paragrafuose nurodoma, kad užsakovas, rangovui pateikęs garantiją pagal šio punkto reikalavimus, privalo atlikti išankstinį mokėjimą kaip beprocentę paskolą įsikūrimo statybvietėje¹⁰²² išlaidoms padengti¹⁰²³. Sidabrinės knygos

¹⁰²⁰ *Cit. op.* 15, p. 77.

¹⁰²¹ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Remolita ir Ko“ v. UAB „Autopartis“*, Nr. 3K-3-795/2002, kat. 47.3. Šioje byloje buvo analizuota situacija, kai rangovas nurodė, jog savo prievolių negali įvykdyti dėl to, jog užsakovas laiku nesumokėjo avanso. Byloje buvo nustatyta, jog šalių sudarytos sutarties 3 punktą numatė, kad užsakovas privalo sumokėti rangovui 23 000 Lt dydžio avansą iki 1999 m. liepos 1 d. Sutarties 4 punktą numatė, kad užsakovui nesumokėjus avanso iki 1999 m. liepos 1 d., darbų pabaiga nukeliama proporcingai uždelstų avanso apmokėjimo dienų skaičiui. Jokių papildomų sąlygų vykdyti šią pareigą sutartis užsakovui nenumatė. Iš bylos medžiagos matyti, kad užsakovas sutartyje numatytos pareigos sumokėti avansą neįvykdė. Todėl teisėjų kolegija pripažino, kad septintasis kasacinio skundo argumentas, jog sutartį pažeidė ir užsakovas, yra pagrįstas.

¹⁰²² Geltonojoje knygoje papildomai nurodoma, kad ne tik įsikūrimo statybvietėje, bet ir projektavimo išlaidoms padengti.

¹⁰²³ Visas išankstinis mokėjimas – atskirų mokėjimų (jeigu jų daugiau nei vienas) skaičius, pasirinktas mokėjimo laikas, tinkamos valiutos ir jų proporcijos turėtų būti toks, koks įrašytas pasiūlymo priede. Jeigu užsakovas negauna garantijos ir iki tol, kol jos negauna, arba jeigu toks išankstinis mokėjimas nėra nurodytas pasiūlymo priede, tai šis punktas neturi būti taikomas. FIDIC modelinių sutarčių sąlygose rangovo teisė gauti avansą siejama su garantijos pateikimu ir tai yra gana įprasta ir dažna praktika, ypač rangos sutarčių, kurių sumos, o kartu ir avansiniai mokėjimai, yra dideli, sudarymo atvejais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad avansas yra laikomas beprocentę paskola, su konkrečiu tikslu. Tai yra, nutraukus sutartį, net ir dėl priežasčių, nepriklausančių nuo rangovo, rangovui sumokėtas avansas turėtų būti gražinamas užsakovui, jei jis buvo panaudotas ne pagal avanso paskirtį, tai yra, įsikūrimo išlaidoms statybvietėje padengti. Nepaisant to, kad sumokėtas išankstinis mokėjimas ir

aptariamo punkto pirmasis paragrafas yra detalesnis, tačiau išlieka tas pats principas¹⁰²⁴.

Kaip nurodoma Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 14.7 punkto – mokėjimas, (a) dalyje, užsakovas privalo rangovui sumokėti pirmąjį išankstinio mokėjimo dalinį mokėjimą per 42 dienas nuo akcepto rašto išdavimo arba per 21 dieną, gavęs dokumentus, pagal 4.2 punktą [*Atlikimo užtikrinimas*] ir 14.2 punktą [*Išankstinis mokėjimas*], atsižvelgdamas į tai, kuris iš šių laikotarpių paskiausias. Sidabrinės knygos aptariamo punkto atitinkamas paragrafas nustato šiek tiek kitas sąlygas¹⁰²⁵, nors ir Sidabrinės knygos formuluotės labai panašios į kitų analizuojamų knygų formuluotę. Išskirtini šie Sidabrinės knygos skirtumai: pirma, nėra numatyta tarpinio mokėjimo pažyma, išduodama inžinieriaus, nes jis ir nėra numatytas Sidabrinėje knygoje; antra, ataskaita (pagal 14.3 punktą [*Kreipimasis dėl Tarpinio mokėjimo pažymų*]) yra aiškiai įvardijama kaip viena iš sąlygų mokėjimo atlikimui; trečia, net ir pateikus garantiją, bet neįvykdžius kitų, ką tik išvardytų sąlygų, išankstinio mokėjimo punktas nebus taikomas, o pagal kitas knygas išankstinio mokėjimo punkto netaikymo sąlyga tėra garantijos nepateikimas.

Be to, FIDIC modelinių sutarčių sąlygose nurodoma, kad rangovas privalo užtikrinti, kad tol, kol bus gražintas išankstinis mokėjimas, garantija būtų galiojanti ir įvykdoma, tačiau jos suma gali būti progresyviai mažinama

nurodoma, kad jis laikomas beprocente paskola, tačiau analizuojamo punkto paskutiniame paragrafe (visose analizuojamose FIDIC sutarčių bendrosiose sąlygose) dar papildomai pabrėžiama, jeigu išankstinis mokėjimas nebuvo gražintas iki perėmimo pažymos išdavimo arba iki nutraukimo, pagal 15 straipsnį [*Darbų nutraukimas Užsakovo iniciatyva*], pagal 16 straipsnį [*Sustabdymas ir nutraukimas Rangovo iniciatyva*] arba pagal 19 straipsnį [*Nenugalima jėga*] (atsižvelgiant į situaciją), tai visas tuo metu nesumokėtas likutis iškart turi tapti privalomas mokėti ir rangovo sumokamas užsakovui.

¹⁰²⁴ Jame nurodoma, kad užsakovas, rangovui pateikus garantiją pagal šio punkto reikalavimus, įskaitant detales, numatytas konkrečiose sąlygose, privalo atlikti išankstinį mokėjimą kaip beprocentę paskolą įsikūrimo statybvietėje ir projektavimo išlaidoms padengti. Jei konkrečios sąlygos nenustato: išankstinio mokėjimo sumos, tuomet šis punktas netaikomas; mokėjimų skaičiaus ir laiko, tuomet bus vienas; taikomos valiutos ir jos proporcijos, tuomet bus tos, kuria sutarties kaina yra mokama; ir / ar gražinimų amortizacijos normos, tuomet jis bus skaičiuojamas dalinant visą išankstinio mokėjimo sumą iš sutarties kainos, nustatytos rangos sutartyje.

¹⁰²⁵ Nurodoma, jog užsakovas sumokės pirmąjį mokėjimą po to, kai gaus (i) ataskaitą (pagal 14.3 punktą [*Kreipimasis dėl Tarpinio mokėjimo pažymų*]) (ii) atlikimo užtikrinimą, pagal 4.2 punktą [*Atlikimo užtikrinimas*], ir (iii) išankstinio apmokėjimo sumoms ir valiutoms prilygstančią garantiją. Ši garantija turi būti išduota tos įstaigos, tos šalies (arba kitos jurisdikcijos) kaip yra patvirtinta ir tokios formos, nustatytos konkrečių sąlygų priede, arba kitos formos, kurią patvirtino užsakovas. Jeigu užsakovas negauna garantijos ir iki tol, kol jos negauna, šis punktas neturi būti taikomas.

rangovo sugrąžintų sumų dydžiais, kurie nurodyti mokėjimo pažymose¹⁰²⁶. Jeigu garantijos mokėjimo sąlygos tiksliai nurodo jos baigimosi datą ir išankstinis mokėjimas nebuvo grąžintas iki tada, kai lieka 28 dienos iki garantijos pasibaigimo datos, tai rangovas privalo pratęsti garantijos galiojimą, kol išankstinis mokėjimas bus grąžintas.

Tokiu būdu nustatoma rangovui pareiga rūpintis tuo, kad garantija būtų visą laiką galiojanti, o jos negaliojimo pasekmės tenka rangovui. Atsižvelgiant į tai, kad tokios garantijos gali kainuoti brangiai, o tai didina rangovo išlaidas, kaip nurodyta, galima mažinti tokios garantijos sumą. Tai yra, rangovas, gavęs pirmuosius mokėjimus, gali sumažinti garantijos sumą, tačiau vėlgi tai neturėtų būti daroma vienašališkai – rangovas turėtų dėl to tartis ir pranešti užsakovui arba inžinieriui.

Raudonosios ir Geltonosios knygų aptariamo punkto penktame paragrafe yra nustatyta, kokių būdu yra padengiamas sumokėtas išankstinis mokėjimas. Nurodoma, jog išankstinis mokėjimas turi būti grąžintas atskaitant procentus mokėjimo pažymose¹⁰²⁷. O Sidabrinėje knygoje sumokėto išankstinio mokėjimo padengimas yra išdėstytas šiek tiek kitaip. Nurodoma, kad išankstinis mokėjimas turi būti grąžintas proporcingais atskaitymais iš tarpinių mokėjimų¹⁰²⁸.

Jei šalys yra susitarusios dėl avanso sumokėjimo, šios pareigos neįvykdymo pasekmės turėtų būti sprendžiamos, priklausomai nuo situacijos, pagal sutartines nuostatas, taisykles, nustatytas LR CK 6.656 str., kurios bus aptarimos toliau. FIDIC sutarčių vykdymo atveju, vėluojant mokėti avansą yra taikomas 14.8 punktas – pavėluotas mokėjimas. Analizuojant įdomesnę tarptautinę praktiką iš FIDIC sutarčių taikymo, paminėtinas 1993 m. ICC

¹⁰²⁶ Sidabrinėje knygoje nėra detalizuojama tai, kad rangovo sugrąžintų sumų dydžiai yra nurodyti mokėjimo pažymose, o tiesiog nurodoma, jog mažinama rangovo sugrąžintų sumų dydžiais.

¹⁰²⁷ Nurodytose sutartyse siūloma dalimis išskaičiuoti iš anksto sumokėtos sumos dalis nuo kiekvieno mokėjimo rangovui. Pažymėtina, kad nustatytas dydis yra pakankamai didelis, tačiau atskaitymai yra pradami tik tuomet, kai rangovui jau yra mokėtina nemaža visos kainos dalis. Tokiu būdu tai laikoma kompromisiniu sprendimu, kai rangovai siekia, kad tokie išskaitymai turi būti pradėti kuo vėliau, o užsakovai siekia avansu sumokėtas sumas įskaityti kuo greičiau.

¹⁰²⁸ Tai padeda apsisaugoti nuo tokių atvejų, kai sumokėtą avansą prašoma įskaityti jau pirmuoju mokėjimu, pagal užsakovo norus, ar paskutiniu mokėjimu, pagal rangovo norus.

arbitražo galutinis sprendimas byloje Nr. 5948¹⁰²⁹. Ginčas kilo iš antrojo leidimo FIDIC sutarties vykdymo. Byloje buvo nagrinėjamas užsakovo įsipareigojimo laiku sumokėti avansą pažeidimas, tai yra, užsakovas pavėlavo sumokėti avansą 202 dienas. Sprendime nurodoma, kad teorijoje yra nurodoma, jog ieškovas turi būti atstatytas į tokią pat padėtį, lyg avansinis mokėjimas būtų sumokėtas laiku. Tokiu būdu jis turi atgauti tai, ko neteko, o tai yra: pirma, atgauti tą komercinę vertę laiko prasme, jei avansinis mokėjimas nebūtų uždelstas 202 dienas. Tai būtų *prima facie* pamatuota palūkanomis, kurias galėtų gauti rangovas už atitinkamą periodą. Arba, antra, kas yra labiau susiję su anksčiau nurodytu neatlikto mokėjimo komercinės vertės netekimu. Tokiu būdu užsakovui būtų atstatyta grynoji pinigine vertė to, ką jis būtų uždirbęs iš šių pinigų¹⁰³⁰.

Aptariamoje byloje arbitrai pažymėjo, kad yra neracionalu tikėtis, jog bus laikoma, kad rangovas visą 202 dienų periodą negalėjo gauti kitų pajamų, jo visi darbai sustojo. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia turi būti nustatyta, kiek išlaidų buvo patirta per visą tą periodą. Antra, iš šios sumos turi būti išskaičiuota tai, kokio naudingo darbo buvo atlikta per tą periodą¹⁰³¹. Taigi vien tik tai, kad laiku nebuvo gautas avansas, pagal FIDIC modelinių sutarčių

¹⁰²⁹ Atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 1, p. 80–85.

¹⁰³⁰ Tačiau ieškovas turi teisę reikalauti ne tik to, ką jis būtų uždirbęs, jei būtų gavęs minėtą sumą, bet taip pat ir to, ką jis prarado netekęs galimybės išleisti avansą darbų atlikimui tuo metu, kai jis turėjo būti gautas. Pažymėta, jei ieškovas būtų pats pasiskolinęs minėtą avansą, tada jo nuostoliai būtų sumokėtos palūkanos, bet nebūtų patirta kitų nuostolių. Tačiau, neatsižvelgiant į tai, pagal byloje taikytiną teisę, ieškovui privalėtų būti atlygintos visos jo patirtos išlaidos, susijusios su vėlavimu sumokėti avansą. Sprendime nurodoma, jei rangovas būtų samdęs subrangovus, dėl vėlavimo sumokėti avansą rangovo patirtos išlaidos subrangovų atžvilgiu taip pat privalėtų būti kompensuotos. Tačiau šioje byloje rangovas buvo vienintelis ieškovas, todėl ir nekilo reikalo atlyginti nuostolius, susijusius su subrangovams ar kitiems tretiesiems asmenims mokėtinomis sumomis. Sprendime pažymima, kad užsakovas turėjo numatyti, kad vėlavimas sumokėti gali lemti ne tik darbų atlikimo laiko pratęsimą, bet ir papildomų išlaidų atsiradimą ar darbų pabrangimą. Tačiau rangovas turi įrodyti, kokias išlaidas jis patyrė ir kiek reikia pratęsti darbų atlikimo laiką dėl to, kad užsakovas vėlavo sumokėti avansą.

¹⁰³¹ Atsižvelgiant į tai, arbitrai nustatė, kad dalis rangovo personalo negalėjo dirbti per minėtą laikotarpį ir net 80 procentų tenkino šiuos ieškovo reikalavimus dėl patirtų išlaidų: a) ofiso pridėtinės išlaidos; b) darbo užmokestis darbuotojams; c) medicininis draudimas; d) išlaidos darbuotojams; e) pašto išlaidos; f) kelionių oro transportu išlaidos; g) įvairios kitos išlaidos; h) išlaidos viešbučiams; i) vizų mokesčiai; j) įsipareigojimų išlaidos; k) draudimo išlaidos; l) telefono ir telekso išlaidos. Tačiau pilnai į nuostolius buvo įskaičiuota: a) kapitalo nepakankamumas (nors reikalavimas atlyginti kapitalo nuvertėjimą nebuvo patenkintas); b) pavėluotas sulaikytų sumų išmokėjimas; c) statybvietės elektra. Taip pažymėta, kad tik atsižvelgiant į tai, kokį laikotarpį truko atidėjimas, galima nuspręsti, kad turi būti kompensuotinos visos kitos išlaidos, susijusios su padidėjusių kaštų pasirengimu statyboms – mobilizavimu, logistika, personalo atranka, statyboms reikalingos įrangos ir medžiagų įsigijimu, jų nuvežimu į statybvietę.

sąlygų nuostatas ir formuojamą tarptautinę praktiką, nesuteikia ne tik teisės atidėti darbų pradžią, bet net ir teisės reikalauti bet kokių išlaidų ir nuostolių atlyginimo.

Apibendrinant galima teigti, kad avansas ir jo sumokėjimas laiku yra labai svarbus statybos rangos sutarties vykdyme, todėl rangovai dažnai siekia susitarti dėl avanso gavimo iš užsakovo. Be to, paties avanso sumokėjimas jau verčia šalis nuo pat sutarties vykdymo pradžios atidžiai vertinti savo prisiimtus įsipareigojimus, nes abi šalys, galima teigti, adekvačiai įdeda savo indėlį į projektą, o tai skatina abi šalis siekti, kad sutartis būtų galutinai įvykdyta, sudaromos sąlygos LR CK 6.691 straipsnyje įtvirtintam pareigos bendradarbiauti principui įgyvendinti.

3.12.2. Darbų apmokėjimas etapais

Kaip jau buvo minėta, statybos rangos sutartys dažniausiai yra ilgalaikio vykdymo sutartys, todėl statybos rangos sutarties vykdymas užsitęsia. Vykdydamas statybos darbus rangovas investuoja didžiules lėšas, todėl jam yra būtinos apyvartinės lėšos. Vienas iš statybų pramonėje plačiausiai naudojamų būdų, jau tapęs įprasta praktika, yra toks, kad rangovas etapais perduoda užsakovui atliktus darbus, o užsakovas atsiskaito už dalimis perduodamus darbus. UNCITRAL Vadove nurodoma, kad sutartyje apmokėjimo sąlygos gali būti numatytos kaip tam tikra procentinė kainos dalis, kuri mokama įvairiais statybos etapais. Taip pat gali būti numatyta atsiskaitymo tvarka ar vieta¹⁰³². Toks etapinis darbų pridavimas ir apmokėjimas verčia šalis kooperuotis ir bendradarbiauti, nes rangovas yra suinteresuotas kuo greičiau priduoti atliktą darbų dalį ir gauti už tai apmokėjimą, o užsakovas, priimdamas dalį atliktų darbų, privalo iš anksto tikrinti atliekamus ir etapais priimamus darbus.

Galima išskirti kelias pagrindines tarpinių mokėjimų formas. Pirma, progresiniai mokėjimai (anglų k. *progress payments*). Tai yra, rangovui

¹⁰³² *Cit. op. 15, p. 77.*

mokama periodiškai pagal tai, kiek darbų jis atliko ir pridavė užsakovui¹⁰³³. Antra, etapiniai mokėjimai (anglų k. *milestone payments*). Tai yra, rangovui užsakovas atlieka tarpinius mokėjimus tuomet, kai rangovas užbaigia ir priduoja rangovui konkretų darbų etapą¹⁰³⁴. Šiuo atveju rangovas yra suinteresuotas kuo greičiau pabaigti konkretų darbų etapą, jį priduoti užsakovui ir gauti už tai apmokėjimą.

Kadangi FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra pritaikytos stambių ir ilgalaikių nekilnojamojo turto objektų statybai, FIDIC sutarčių bendrosiose nuostatose yra numatyta detali tvarka, kaip yra atliekami tarpiniai atsiskaitymai tarp šalių. Nurodoma, kad rangovas privalo kreiptis dėl tarpinio mokėjimo pažymų, nurodomos sąlygos dėl mokėjimo žiniaraščio vedimo, medžiagų ir įrangos apmokėjimo sąlygos, pats mokėjimas, pavėluoto mokėjimai atvejai ir t. t. Detalus mokėjimo sąlygų išdėstymas atspindi tai, kad ir šiame procese šalys privalo bendradarbiauti, todėl jį būtina detaliau aptarti.

Siekdamas gauti apmokėjimo už atliktus tarpinius darbus rangovas privalo pirmiausia parengti patvirtintos formos ataskaitas. Vadovaujantis Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 14.3 punktu – kreipimasis dėl tarpinio mokėjimo pažymų, rangovas privalo įteikti inžinieriui šešiais egzemplioriais inžinieriaus patvirtintos formos ataskaitą pasibaigus kiekvienam mėnesiui¹⁰³⁵.

Pagal visų analizuojamų sutarčių minėtą punktą ataskaitoje smulkiai nurodomos sumos, kurias rangovas mano turįs teisę gauti, kartu įteikiant patvirtinančius dokumentus, tarp kurių, pagal 4.21 punktą [*Darbų eigos ataskaitos*], turi būti ir to laikotarpio darbų eigos ataskaita, be to, ataskaitoje turi būti detaliai aptariama statybų eiga. Iš reikalavimų, išdėstytų rangovo pateiktos ataskaitos turiniui, matyti, kad ši ataskaita turi būti parengta detaliai, pats rangovas jau iš anksto numato, kiek jam turėtų sumokėti užsakovas už konkrečiu etapu atliktus darbus.

¹⁰³³ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 31.

¹⁰³⁴ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 31.

¹⁰³⁵ Geltonojoje knygoje yra numatyta analogiška nuostata, tačiau ataskaita teikiama ne kas mėnesį, o nurodoma, kad ataskaita teikiama po sutartyje nurodyto mokėjimo periodo pabaigos (jei nenurodytas, tada pasibaigus kiekvienam mėnesiui). Sidabrinėje knygoje egzistuoja analogiška nuostata, kaip ir Geltonojoje knygoje, tik nurodoma, kad ataskaitos forma yra tvirtinama užsakovo ir pateikiama taip pat tiesiogiai užsakovui.

Darbams numatytos įrangos ir medžiagos įtraukimas į ataskaitą yra detalai nustatytas Raudonosios ir Geltonosios knygų 14.5 punkte – darbams numatyta įranga ir medžiagos¹⁰³⁶.

Jeigu šalys susitaria vesti mokėjimų žiniaraštį, tada papildomai taikomas sutarčių 14.4 punktas – mokėjimų žiniaraštis. Jei sutartyje mokėjimų žiniaraščio vedimas nenumatytas, rangovas privalo pateikti neįpareigojančias sąmatines mokėjimų sumas, kurias, kaip jis tikisi, kiekvieną ketvirtį bus privaloma mokėti.

Tik rangovui pateikus ataskaitą, atsiranda inžinieriaus pareiga išduoti tarpinio mokėjimo pažymą pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas. Net ir išdavus tarpinio mokėjimo pažymą, užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu tik po to, kai yra gaunamas atlikimo užtikrinimas.

Tarpinio mokėjimo pažymos išdavimo tvarka yra nustatyta Raudonosios ir Geltonosios knygų sutarčių 14.6 punkte – tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas. Šiame punkte nurodoma, kad nė viena suma nebus patvirtinta arba apmokėta tol, kol užsakovas negavo ir nepatvirtino atlikimo užtikrinimo¹⁰³⁷. Analizuojamų sutarčių sąlygose yra numatyta inžinieriaus pareiga išduoti tarpinio mokėjimo pažymą. Taip pat yra pabrėžiama, kad tarpinio mokėjimo pažyma neturi būti sulaikyta dėl jokių kitų priežasčių¹⁰³⁸. Tačiau netgi esant jau išduotai tarpinei mokėjimo pažymai, rangovas negali būti visiškai tikras, kad ateityje nebus iškelta klausimų dėl anksčiau išduotose tarpinio atlikimo

¹⁰³⁶ Pažymėtina, kad šis punktas yra taikomas tik tuomet, jei įranga ir medžiagos yra tie, kurie pasiūlymo priede įvardyti kaip apmokėtini po jų išsiuntimo arba pristatymo į statybietę. Tai yra, tuomet, kai užsakovas už įrengimus ir medžiagas atsiskaito tarpinių mokėjimų metu. Šiame punkte yra labai detalai nurodomos sąlygos, kurioms esant inžinierius privalo nustatyti ir patvirtinti kiekvieną sumos papildymą, o šios sąlygos yra susijusios su tinkamu rangovo įsipareigojimų vykdymu, tai yra, rangovas privalo turėti tvarkingus dokumentus ir teises į įrangą ar medžiagas.

¹⁰³⁷ Inžinierius, gavęs ataskaitą ir patvirtinančius dokumentus, per 28 dienas privalo užsakovui išduoti tarpinio mokėjimo pažymą, kurioje turi būti nurodyta inžinieriaus teisingai nustatyta privaloma mokėti suma ir išsamūs paaiškinimai. Taip pat papildomai nurodoma, kad prieš išduodant perėmimo pažymą, inžinierius neturi būti saistomas prievolės išduoti tarpinio mokėjimo pažymą, kurios suma (išskaičiuavus sulaikymą ir kitus atskaitymus) būtų mažesnė negu mažiausia tarpinio mokėjimo pažymos suma (jeigu yra), įrašyta pasiūlymo priede. Tokiu atveju inžinierius rangovui privalo nusiųsti atitinkamą pranešimą.

¹⁰³⁸ Sulaikymo pažyma gali būti neišduodama tik konkrečiais sutartyje nurodytais atvejais.

pažymose padarytų klaidų, juo labiau turint omenyje tai, kad jos yra rengiamos pagal užsakovo pateiktas ataskaitas¹⁰³⁹.

Kadangi Sidabrinėje knygoje nėra numatytas inžinierius, pagal šią knygą nėra išduodama tarpinė mokėjimo pažyma. Sidabrinės knygos 14.6 punkte – tarpinis mokėjimas – yra iš karto nustatytos tarpinio mokėjimo sąlygos, kurios, tenka pastebėti, yra labai susijusios su 14.6 punkto sąlygomis, išdėstytomis Raudonojoje ir Geltonojoje knygose.

Sidabrinėje knygoje iš esmės nustatomos tos pačios sąlygos, kada užsakovas gali sulaikyti mokėjimą rangovui, kaip ir inžinierius gali sulaikyti tarpinės mokėjimo pažymos išdavimą. Tačiau, kaip ir tarpinės mokėjimo pažymos išdavimo atveju, rangovas negali būti visiškai tikras, jog ateityje nebus iškelta klausimų dėl anksčiau padarytų klaidų, juo labiau turint omenyje tai, kad jos yra rengiamos pagal užsakovo pateiktas ataskaitas¹⁰⁴⁰.

Tik po tokio formalaus, preciziško ir ilgo proceso, rangovas įgyja teisę gauti iš rangovo apmokėjimą už atliktus darbus ir užsakovas yra įpareigojamas sumokėti už atliktus darbus rangovui per 56 dienas¹⁰⁴¹.

Apibendrinant galima teigti, kad pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas užsakovo atsiskaitymas su rangovu etapais yra ilgas ir sudėtingas procesas. Pastebėtina, kad Anglijos teisėje (kurios pagrindu ir yra parengtos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos), kuriai taip pat yra įprasta mokėjimo sertifikatų išdavimo sistema, nėra numatytas toks ilgas procesas, kol rangovas įgyja teisę į apmokėjimą už atliktus darbus. Paprastai numatomas paprastesnis dokumento,

¹⁰³⁹ Kaip nurodoma minėtame punkte, inžinierius bet kurioje mokėjimo pažymoje gali daryti taisymus arba pakeitimus, kuriuos derėjo padaryti bet kurioje ankstesnėje mokėjimo pažymoje. Neturi būti laikoma, kad mokėjimo pažyma rodo inžinieriaus sutikimą priimti, teigiamą įvertinimą, tylų sutikimą arba reikalavimų išpildymą.

¹⁰⁴⁰ Kaip nurodoma minėtame punkte, užsakovas bet kuriuo mokėjimu gali daryti taisymus arba pakeitimus, kuriuos derėjo padaryti bet kurio ankstesnio mokėjimo atžvilgiu. Minėtame punkte labai konkrečiai nurodoma, jog neturi būti laikoma, kad mokėjimas rodo inžinieriaus sutikimą priimti, teigiamą įvertinimą, tylų sutikimą arba reikalavimų išpildymą.

¹⁰⁴¹ Kaip nurodoma Raudonosios ir Geltonosios knygų sutarčių 14.7 punkto – mokėjimas, (b) dalyje, užsakovas privalo rangovui sumokėti sumą, patvirtintą kiekvienoje tarpinio mokėjimo pažymoje, per 56 dienas, inžinieriui gavus ataskaitą ir patvirtinančius dokumentus. Kaip nurodoma Sidabrinės knygos bendrųjų sąlygų 14.7 punkto – mokėjimų laikas, (b) dalyje, nebent kitaip nustatyta 2.5 punkte [*Užsakovo pretenzijos*], užsakovas privalo rangovui sumokėti kiekvienoje ataskaitoje, išskyrus galutinėje ataskaitoje, nurodytą sumą, per 56 dienas, užsakovui gavus ataskaitą ir patvirtinančius dokumentus.

Anglijos statybos sutartyse įprastai vadinamo mokėjimo sertifikatu (anglų k. *payment certificates*), išdavimas¹⁰⁴². Tačiau esant tarpiniams atsiskaitymams, daugelis Anglijoje naudojamų modeliųjų sutarčių sąlygų numato, kad sumokama tik tuomet, kai gaunamas inžinieriaus, architekto ar kito paskirto profesionalo sertifikatas¹⁰⁴³.

Toks detalus tarpinio darbų pridavimo procesas nustatymas yra naudingas abiem sutarties šalims, užtikrinamas šalių bendradarbiavimas, mažinama įtampa tarp šalių. Tai yra sąlygota to, kad rangovas darbus perduoda etapais ir jau priimant darbus etapais užsakovui iš anksto tampa žinoma, kaip vyksta statybos, kokių kyla problemų, kokia statybų eiga, atliekamų darbų kokybė. Sumokėjęs tam tikrą dalį sumos rangovui, užsakovas jau būna investavęs dalį lėšų į statybos ir taip pat tampa suinteresuotas sklandžiu ir greitai proceso užbaigimu, o tai verčia šalis kooperuotis ir bendradarbiauti.

Pažymėtina, kad net ir vykstant ginčui, egzistuoja užsakovo pareiga atsiskaityti su rangovu. Kaip nurodo J. Beechey ir G. Kenny, ginčiuose, kylančiuose iš statybos, yra įprasta priemonė reikalauti tarpinio apmokėjimo. Tokie mokėjimai gali būti reikalingi siekiant užtikrinti besikreipiančios šalies finansines galimybes tęsti darbus. Arbitražo tribunolas tam tikrais atvejais gali nurodyti sumokėti kaip tarpinį mokėjimą tam tikrą pinigų sumą, kuri yra neginčijama, o likusią dalį, kai bus priimtas galutinis sprendimas¹⁰⁴⁴. Tai yra, iškilus ginčui, užsakovas neturėtų sulaikyti tarpinių mokėjimų, kuriuos jis privalo atlikti, vien tik dėl to, kad tarp šalių yra kilęs koks nors ginčas. Toks mokėjimų sulaikymas lemia rangovo apyvartinių lėšų trūkumą ir tik dar labiau pagilina rangovo problemas, tarp šalių padidėja įtampa, todėl sėkmingas bendro projekto įgyvendinimas tampa sunkiai įmanomas.

Nors pareiga apmokėti už atliktus darbus užsakovui atsiranda tik priėmus iš rangovo atliktus darbus (arba rangovui vienašališkai pridavus šiuos darbus),

¹⁰⁴² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 371, p. 69–70.

¹⁰⁴³ *Cit. op.* 42, p. 647.

¹⁰⁴⁴ BEECHEY, John, KENNY, Gareth. How to Control the Impact of Time Running Between the Occurrence of the Damage and its Full Compensation: Compensatory and Alternative Remedies in Interim Relief Proceedings. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration*, 2008, p. 95.

tačiau net ir Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai yra nurodoma, kad užsakovo pareiga mokėti už atliktus darbus atsiranda pradėjus faktiškai naudoti darbų rezultatą. Tai yra, pareiga mokėti už atliktus darbus nėra siejama tik su atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymu¹⁰⁴⁵. Tačiau ši taisyklė taikytina tik tais atvejais, kai sutartyje šalys mokėjimą susieja ne tik su faktiniu atliktų darbų pridavimu, bet ir su galimybe naudoti atliktus darbus.

Apibendrinant būtina pažymėti, kad atliekant tarpinius darbų priėmimus ir sutartyje nustačius tarpinius atsiskaitymus, labai svarbus yra šalių bendradarbiavimas, kurio elementus sudaro pareigos pateikti visą būtiną informaciją, sąlygų sudarymas patikrinti atliktus darbus ir pan.

3.12.3. Darbų apmokėjimas užbaigus darbus arba po objekto priėmimo

Kaip buvo išdėstyta praeitoje dalyje, statybų pramonėje susitarimas dėl darbų pridavimo etapais, o kartu ir atsiskaitymo dalimis, yra įprasta praktika. Žinoma, ne ką mažiau svarbus yra ir galutinio atsiskaitymo už atliktus darbus klausimas. Yra įprasta, kad konkreti procentinė kainos dalis gali būti mokama po darbų priėmimo ar, tam tikrais atvejais, po sėkmingo visų atliktų darbų perėmimo, užbaigus statybą, su kainos likučiu, kuris sumokamas tik pasibaigus garantiniam periodui¹⁰⁴⁶. Tokiu atveju sutartyje gali būti numatyta, jei per garantinį laikotarpį atsiranda kokių nors defektų ir apie juos yra pranešama laiku, užsakovas gali sulaikyti tokią sumą netgi ilgiau, kol galutinai bus ištaisyti atliktų darbų defektai, išryškėję garantiniu laikotarpiu¹⁰⁴⁷.

Dažnai šalys susitaria, kad sulaikys tam tikrą sumą iš mokėtinų sumų iki visiško darbų užbaigimo ar tam tikrą laikotarpį. Tokiu būdu užsakovas papildomai užsitikrina tai, kad rangovas tinkamai užbaigs vykdyti visus savo prisiimtus įsipareigojimus ir bus suinteresuotas bendradarbiauti su užsakovu.

¹⁰⁴⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje S. J. v. G. A., byla Nr. 3K-3-2005.

¹⁰⁴⁶ *Cit. op.* 15, p. 77.

¹⁰⁴⁷ *Ibid.*, p. 95. Taip pat apie atsiskaitymą už darbus po baigimo žiūrėti: *Cit. op.* 1013, p. 212–213.

Toks atidėtų mokėjimų mechanizmas, kuris iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti labai sudėtingas, yra numatytas ir analizuojamose FIDIC sutartyse. Be jau anksčiau minėtų nuostatų, atsiskaitymas su rangovu taip pat priklauso ir nuo Raudonojoje knygoje esančio 12 straipsnio – matavimai ir įvertinimai, bei 14 straipsnio – kaina ir mokėjimai. Kadangi praktikoje dažnai yra sulaikomos mokėtinos sumos rangovui, FIDIC modelinių sutarčių sąlygos taip pat numato šias priemones, bet taip pat yra detalai nustatyta, kokias sąlygas privalo įgyvendinti rangovas, kad su juo būtų galutinai atsiskaityta. Pažymėtina, kad nustatytos sąlygos yra pagrįstos ir objektyvios bei įtvirtina šalių pareigą bendradarbiauti.

Kaip minėta, nuo kiekvieno mokėjimo pagal visas analizuojamas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas yra sulaikoma tam tikra pinigų suma, kuri išmokama užbaigus darbus. Šių sulaikytų sumų išmokėjimo sąlygos yra numatytos visų analizuojamų sutarčių 14.9 punkte – sulaikomų pinigų mokėjimas¹⁰⁴⁸. Sulaikomų pinigų išmokėjimo sąlygos pagal darbe analizuojamas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas yra panašios, tačiau šiek tiek ir skiriasi, atsižvelgiant į sutarčių specifiką.

Visose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose nustatyta, kad sulaikytos sumos išmokamos etapais.

Galima išskirti tokius pagrindinius pirmosios pusės sulaikomų pinigų išmokėjimo sąlygų skirtumus. Pirma, pagal Raudonąją knygą¹⁰⁴⁹ ir Geltonąją

¹⁰⁴⁸ Visų analizuojamų sutarčių minėto punkto pirmame paragrafe nustatomas pirmosios dalies sulaikytos sumos išmokėjimas. Antrame paragrafe nustatomas antrosios dalies sulaikytos sumos išmokėjimas, kituose paragrafuose nustatomos kitos su šių sumų išmokėjimu susijusios sąlygos.

¹⁰⁴⁹ Raudonosios knygos 14.9 punkte pirmame paragrafe nurodoma, kai išduodama perėmimo pažyma, inžinierius privalo patvirtinti sulaikomų pinigų pirmosios pusės išmokėjimą rangovui. Jeigu perėmimo pažyma išduodama grupei arba darbų daliai, tai proporcinga sulaikomų pinigų dalis turi būti patvirtinta ir išmokėta. Šią proporciją turi sudaryti du penktadaliai (40 %) proporcijos, apskaičiuotos dalijant grupes arba dalies sąmatinę sutarties vertę iš sąmatinės galutinės sutarties kainos. Pažymėtina, kad Raudonosios knygos analizuojamo punkto paskutiniame paragrafe nurodoma, jog skaičiuojant tas proporcijas neturi būti atsižvelgiama į jokių pataisymus, pagal 13.7 punktą [*Pataisymai dėl įstatymų pakeitimo*] ir 13.8 punktą [*Pataisymai dėl kainos pakeitimo*]. Tai taikoma tiek pirmosios, tiek ir likusios sulaikytos sumos išmokėjimo skaičiavimui.

Geltonosios knygos 14.9 punkte pirmame paragrafe nurodoma, kai išduodama perėmimo pažyma ir darbai išlaikė visus nurodytus bandymus (įskaitant baigiamuosius bandymus, jei nustatyta), inžinierius privalo patvirtinti sulaikomų pinigų pirmosios pusės išmokėjimą rangovui. Jeigu perėmimo pažyma išduodama grupei, tai nustatyta procentinė pirmos pusės iš sulaikomų pinigų dalis turi būti patvirtinta ir išmokėta, kai grupė išlaiko visus bandymus. Pažymėtina, kad Geltonosios ir Sidabrinės knygų analizuojamo punkto paskutiniame paragrafe, kuris taikomas tiek pirmosios, tiek ir likusios

knygą, prieš sulaikytos pirmosios pusės sumos išmokėjimą dar turi būti gaunamas inžinieriaus patvirtinimas, o pagal Sidabrinę knygą¹⁰⁵⁰ šios sąlygos nėra. Antra, pagal Geltoną ir Sidabrinę knygas, prieš sulaikytos pirmosios pusės sumos išmokėjimą turi būti papildomai atlikti baigiamieji bandymai, kurie nėra numatyti Raudonojoje knygoje. Trečia, jei išmokama pagal dalį atliktų darbų, tai yra, jei darbai suskirstyti į grupes, tai pagal Raudoną knygą yra išmokama proporcinga sulaikytų pinigų suma, vadovaujantis sąmatiniais skaičiavimais, o pagal Geltoną ir Sidabrinę knygas, išmokama procentinė pirmos pusės sulaikytų pinigų dalis, tačiau tik po to, kai ta grupė išlaiko visus bandymus, numatytus sutartyje.

Galima išskirti tokius pagrindinius antrosios pusės sulaikomų pinigų išmokėjimo sąlygų skirtumus. Pirma, pagal Raudoną ir Geltoną knygas¹⁰⁵¹, prieš sulaikytos antrosios pusės sumos išmokėjimą dar turi būti gaunamas inžinieriaus patvirtinimas, o pagal Sidabrinę knygą¹⁰⁵² šios sąlygos nėra, tačiau visais atvejais turi būti pasibaigęs pranešimo apie defektus laikas. Antra, jei išmokama pagal dalį atliktų darbų, tai yra, jei darbai suskirstyti į grupes, tai pagal Raudoną knygą yra išmokama proporcinga sulaikytų pinigų suma, vadovaujantis sąmatiniais skaičiavimais, o pagal Geltoną ir Sidabrinę knygas,

sulaikytos sumos išmokėjimo skaičiavimui, nurodoma, kad atitinkama procentinė dalis kiekvienai grupei bus grupės procentinė dalis, kaip nurodoma priede Pasiūlymas. Jei grupės procentinė dalis nenustatyta priede Pasiūlymas, nebus taikomas ne tik sulaikytų sumų išmokėjimo pagal grupes sąlygos, bet net ir pirmosios pusės sulaikytų sumų išmokėjimo sąlygos, nustatytos analizuojamame punkte.

¹⁰⁵⁰ Sidabrinės knygos minėto punkto pirmame paragrafe nurodoma, kai išduodama perėmimo pažyma ir darbai išlaikė visus nurodytus bandymus (įskaitant baigiamuosius bandymus, jei nustatyta), sulaikomų pinigų pirmoji pusė turi būti išmokėta rangovui. Jeigu perėmimo pažyma išduodama grupei, tai nustatyta procentinė pirmos pusės iš sulaikomų pinigų dalis turi būti išmokėta, kai grupė išlaiko visus bandymus.

¹⁰⁵¹ Raudonojoje knygoje nurodoma, jog pasibaigus pranešimo apie defektus laikui, inžinierius iškart privalo patvirtinti visą sulaikomų pinigų nesumokėto likučio mokėjimą rangovui. Jeigu perėmimo pažyma buvo išduota grupei, tai sulaikomų pinigų antrosios pusės proporcija turi būti patvirtinta ir išmokėta iš karto, kai pasibaigia pranešimo apie grupės defektus laikas. Šią proporciją turi sudaryti du penktadaliai (40%) proporcijos, apskaičiuotos dalijant grupės arba dalies sąmatinę sutarties vertę iš sąmatinės galutinės sutarties kainos.

Geltonojoje knygoje nurodoma, jog pasibaigus pranešimo apie defektus laikui, inžinierius iškart privalo patvirtinti visą sulaikomų pinigų nesumokėto likučio mokėjimą rangovui. Jeigu perėmimo pažyma buvo išduota grupei, tai sulaikomų pinigų antrosios pusės procentinė dalis turi būti patvirtinta ir išmokėta iš karto, kai pasibaigia pranešimo apie grupės defektus laikas.

¹⁰⁵² Sidabrinėje knygoje nurodoma, jog pasibaigus pranešimo apie defektus laikui, rangovui iškart privalo būti sumokėta visa sulaikomų pinigų nesumokėtas likutis. Jeigu perėmimo pažyma buvo išduota grupei, tai sulaikomų pinigų antrosios pusės procentinė dalis turi būti išmokėta iš karto, kai pasibaigia pranešimo apie grupės defektus laikas.

išmokama procentinė antrosios pusės sulaikytų pinigų dalis, tačiau tik po to, kai yra pasibaigęs pranešimo apie defektus laikas.

Be to, galima išskirti tokius pagrindinius sąmatinės kainos patvirtinimo sulaikymo skirtumus. Pirma, pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas tokį sulaikymą atlieka inžinierius, o pagal Sidabrinę knygą, tokį sulaikymą atlieka užsakovas. Antra, pagal Raudonąją knygą yra numatytas tik vienas atvejis, kada galimas toks sulaikymas, tai yra – 11 straipsnis [*Atsakomybė už defektus*], o Geltonojoje ir Sidabrinėje knygoje papildomai išskiriamas 12 straipsnis [*Bandymai po baigimo*].

Rangovas, gavęs perėmimo pažymą, taip pat privalo pateikti darbų baigimo ataskaitas¹⁰⁵³. Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje nurodoma, kad tada inžinierius baigimo ataskaitas privalo patvirtinti pagal 14.6 punktą [*Tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas*]. O Sidabrinėje knygoje iš karto nurodoma, kad užsakovas pateikia pranešimą pagal 14.6 punktą [*Tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas*] ir 14.7. punktą [*Mokėjimų terminai*]. Tai yra, kita šalis privalo patvirtinti, kad rangovo pateikta atlikimo pažyma tinkama ir rangovas įgyja teisę kreiptis dėl galutinės mokėjimo pažymos išdavimo.

Tik po baigimo ataskaitų patvirtinimo yra išduodama galutinė mokėjimo pažyma¹⁰⁵⁴. Be to, yra nustatoma, kad užsakovas jokių būdu negali sulaikyti visos sumos ir nieko nemokėti rangovui, jei ginčas kyla tik dėl dalies sumos¹⁰⁵⁵.

¹⁰⁵³ Kadangi rengiama jau ankstesniųjų ataskaitų pagrindų, tai neturėtų rangovui užimti daug laiko ir sukelti nepatogumų. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 301. Šios ataskaitos pateikimas yra nustatytas visų analizuojamų sutarčių 14.10 punkte – darbų baigimo ataskaita. Nurodoma, kad rangovas, gavęs perėmimo pažymą, per 84 dienas privalo inžinieriui įteikti šešis darbų baigimo ataskaitas kartu su patvirtinančiais dokumentais egzempliorius, pagal 14.3 punktą [*Kreipimasis dėl Tarpinio mokėjimo pažymų*], parodydamas: (a) viso atlikto darbo vertę pagal sutartį iki datos, įrašytos darbų perėmimo pažymoje, (b) bet kurias, rangovo nuomone, toliau mokėtinas sumas, ir (c) sąmatą bet kurių kitų sumų, kurios, rangovo nuomone, jam turės būti mokamos pagal sutartį. Sąmatinės sumos toje darbų baigimo ataskaitoje turi būti parodytos atskirai. Sidabrinėje knygoje nurodytas ne inžinierius, o tiesiogiai užsakovas.

¹⁰⁵⁴ Galutinės mokėjimo pažymos išdavimas yra reglamentuotas analizuojamų sutarčių 14.11 punkte – kreipimasis dėl galutinio mokėjimo pažymos. Pastebėtina, kad visose sutartyse šio punkto nuostatos iš esmės yra identiškos.

¹⁰⁵⁵ Pagal Raudonosios ir Geltonosios knygų paskutinį paragrafą, jeigu iš tolesnių inžinieriaus ir rangovo diskusijų bei visų galutinės ataskaitos projekto pakeitimų, dėl kurių susitarta, tampa akivaizdu, kad ginčas egzistuoja, tai inžinierius privalo pristatyti užsakovui (nuorašą nusiųsdamas rangovui) tarpinio mokėjimo pažymą toms galutinės ataskaitos projekto dalims, dėl kurių susitarta. O Sidabrinėje knygoje nurodoma, jeigu iš tolesnių šalių diskusijų bei visų galutinės ataskaitos projekto

Pastebėtina, kad, vadovaujantis visų analizuojamų sutarčių 14.12 punktu – prievolių įvykdymas, rangovas, pateikdamas galutinę ataskaitą, privalo pristatyti ir atleidimo nuo prievolių raštą, patvirtinantį, kad bendra galutinės ataskaitos suma rodo visišką ir galutinį atsiskaitymą visais rangovui pagal sutartį mokėtinais pinigais¹⁰⁵⁶. Tokiu būdu užsitikrinama, kad rangovas tikrai įvertins visus atliktus darbus ir ateityje nereikš rangovui pretenzijų ar reikalavimų dėl darbų, už kuriuos nebuvo apmokėta. Tai taip pat skatina rangovą labai atidžiai ir tvarkingai vesti visą savo dokumentaciją, susijusią su vykdomais statybos darbais, stebėti patiriamas išlaidas, ir patirtas išlaidas, jei jas pagal sutartį privalo kompensuoti užsakovas, įtraukti į užsakovui pateikiamas ataskaitas.

Vadovaujantis Raudonosios ir Geltonosios knygų 14.13 punktu – galutinio mokėjimo pažymos išdavimas, užsakovas, siekdamas galutinio apmokėjimo dar turi gauti iš inžinieriaus galutinio mokėjimo pažymą. Šiame punkte išdėstytos sąlygos nustato, kad pareiga sumokėti už atliktus darbus turi būti įgyvendinta, jei visi darbai yra atlikti ir pateikti visi tai patvirtinantys dokumentai, kurie yra priimti inžinieriaus¹⁰⁵⁷. Rangovui neįvykdžius bent vieno formalumo, inžinierius turi bendradarbiauti su rangovu, nusiųsti jam priminimą, negana to, savo iniciatyva išduoti tokią pažymą, kad su rangovu būtų atsiskaitoma laiku ir tinkamai¹⁰⁵⁸.

pakeitimų, dėl kurių susitarta, tampa akivaizdu, kad ginčas egzistuoja, tai užsakovas privalo sumokėti už sutartas galutinės ataskaitos projekto dalis pagal 14.6 punktą [*Tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas*] ir 14.7. punktą [*Mokėjimų terminai*].

¹⁰⁵⁶ Šiame rašte gali būti nurodyta, kad atleidimas įsigalioja nuo tos dienos, kai rangovas gauna atlikimo užtikrinimą ir neapmokėtą šios bendros sumos likutį; tokiu atveju atleidimas privalo įsigalioti tą pačią dieną.

¹⁰⁵⁷ Yra nustatomas maksimalus laiko tarpas, per kurį inžinierius privalo išduoti galutinio mokėjimo pažymą po to, kai rangovas įvykdo savo pareigas, pateikti visus dokumentus, būtinus tokios pažymos išdavimui. Be to, nurodoma, jeigu rangovas nesikreipė dėl galutinio mokėjimo pažymos, pagal 14.11 punktą [*Kreipimasis dėl galutinio mokėjimo pažymos*] ir 14.12 punktą [*Prievolių įvykdymas*], tai inžinierius privalo paprašyti rangovo tai padaryti. Jeigu rangovas nepateikia prašymo per 28 dienas, tai inžinierius privalo išduoti galutinio mokėjimo pažymą tokiai sumai, kurią jis teisingai nustato esant mokėtina.

¹⁰⁵⁸ Sidabrinėje knygoje skiriasi ne tik 14.13 punkto pavadinimas – galutinis mokėjimas, bet ir pats turinys, tai yra susiję su tuo, kad inžinierius šioje sutarties formoje nėra numatytas. Šiame punkte nurodoma, kad vadovaujantis 14.7 punkto [*Mokėjimų laikas*] (c) dalyje nustatytais sąlygomis, užsakovas privalo sumokėti rangovui priklausantį mokėti galutinį mokėjimą, nebent visos sumos užsakovo buvo sumokėtos anksčiau ir išskaičiuotos pagal 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*].

Pažymėtina, kad visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 14.14 punkte – užsakovo atsakomybės pabaiga – užsakovo atsakomybė rangovui siejama su galutiniu mokėjimu. Tačiau taip pat nurodoma, kad šis punktas neturi apriboti užsakovo atsakomybės už įsipareigojimus atlyginti žalą arba užsakovo atsakomybės bet kokios apgavystės atveju, dėl tyčinio neveikimo arba neprotingo reikalų tvarkymo¹⁰⁵⁹.

Taigi rangovas turi pateikti nemažai dokumentų ir tik po visų minėtų dokumentų įforminimo rangovas įgyja teisę į galutinį apmokėjimą. Nors šis procesas ir galėtų susilaukti daug kritikos, tačiau būtent nustatyti griežti terminai kitai šaliai pateikti pastabas dėl perduodamų dokumentų ir detalčiai nustatyta visa dokumentacijos perdavimo procedūra turi užtikrinti tinkamą užbaigtų darbų perdavimą. Atkreiptinas dėmesys, kad užsakovas neturi teisės vilkinti ne tik rangovo pateikiamų dokumentų priėmimo, įvertinimo, bet ir nustatytų sumų išmokėjimo. Todėl, pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, labai svarbus yra sutarties šalių tinkamas pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas, kadangi aiškiai yra įtvirtinti pareigos bendradarbiauti elementai – atlikti viską, kas būtina, ir informuoti per nustatytus terminus.

Nurodytos analizuotų FIDIC modelinių sutarčių sąlygų nuostatos yra kilusios iš Anglijos teisės, todėl būtina pažymėti, kad tokia ilga galutinio atsiskaitymo procedūra išsivystė iš Anglijos teisėje įtvirtintos bendrosios taisyklės, kuri nustato, kad už darbus yra atsiskaitoma po jų atlikimo¹⁰⁶⁰. Tačiau pagal Anglijos teisę tai jokiu būdu nereiškia, kad užsakovas, esant nustatytai konkrečiai kainai, gali sulaikyti mokėjimą, jei rangovas vėlavo atlikti darbus ar darbus atliko su defektais, išskyrus tuos atvejus, kai atliktas pažeidimas yra esminis, pavyzdžiui, atlikta tik pusė darbų¹⁰⁶¹.

Apibendrinant galima teigti, kad statybų pramonėje galutinis apmokėjimas rangovui yra siejamas su tinkamu ir pilnu rangovo įsipareigojimų užsakovui įgyvendinimu. Kita vertus, užsakovas neturi teisės piktnaudžiauti

¹⁰⁵⁹ Žinoma, jei tam tikros aplinkybės paaiškėjo tik po galutinės darbų baigimo ataskaitos, tuomet šis punktas nėra taikomas. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 306.

¹⁰⁶⁰ Detaliau apie atsiskaitymus žiūrėti: *Cit. op.* 629, nuo p. 698.

¹⁰⁶¹ *Cit. op.* 42, p. 639.

savo teise atsiskaityti su rangovu ir privalo šią savo pareigą vykdyti laiku ir tinkamai.

3.12.4. Rangovo teisinės gynybos priemonės užsakovui nevykdant pareigos atsiskaityti už atliktus darbus

Kadangi užsakovo pareigos atsiskaityti su rangovu nevykdymas gali lemti labai neigiamus padarinius, rangovai, sudarydami statybos rangos sutartis, yra priversti ieškoti efektyvių gynybos priemonių, kuriomis būtų galima užkirsti kelią užsakovų vėlavimui atsiskaityti su rangovais.

Pagal Lietuvos teisę, užsakovui nevykdant pareigos atsiskaityti su rangovu, rangovas gali pasinaudoti šiomis teisinėmis gynybos priemonėmis, numatytomis LR CK 6.656 str.:

1) rangovas turi teisę išieškoti jam pagal sutartį priklausančias sumas už atliktą darbą iš užsakovui priklausančių įrenginių, likusių medžiagų ir kito užsakovui priklausančio turto, kol užsakovas visiškai su juo atsiskaitys; arba

2) gali sulaikyti darbų rezultatą tol, kol užsakovas tinkamai įvykdys savo prievolę.

Tvarkos, kaip užsakovas galėtų išieškoti jam priklausančias sumas, kurių nesumoka užsakovas, LR CK nepateikia. Todėl rangovas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose vis tiek privalo kreiptis į teismą dėl skolos priteisimo, o tik po to išieškoti skolą iš užsakovui priklausančių įrenginių, likusių medžiagų ir kito užsakovui priklausančio turto. Be to, statybos darbų rezultato sulaikymas, taip pat nepadedą išspręsti problemos, nes statybos darbai yra atliekami užsakovui priklausančioje statybos aikštelėje, o atlikti statybos rangos darbai, juos užbaigus, tampa neatsiejami nuo anksčiau atliktų kitų rangovų darbų.

Kita vertus, situacija nėra tokia beviltiška, kokia galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Analizuojant statybų pramonėje susiklosčiusią praktiką, galima išskirti daugybę kitų teisėtų gynybos priemonių, kuriomis efektyviai

gali pasinaudoti rangovai, siekdami apginti savo interesus. Pavyzdžiui, jei rangovui buvo sumokėtas avansas, rangovas gali sumokėto avanso sumos dydžiu, įskaitymo pagrindu, sumažinti užsakovo įsiskolinimą rangovui¹⁰⁶². Taip pat rangovai labai efektyviai gali pasinaudoti priverstinės hipotekos institutu, kuris yra numatytas LR CK 4.177 str. Pastebėtina, kad patys rangovai nepakankamai išnaudoja priverstinės hipotekos instituto suteikiamas galimybes¹⁰⁶³. Taip pat rangovai gali efektyviai pasinaudoti netesybų institutu, jau nekartojant kitų rangovo gynybos priemonių, kurios buvo aptartos anksčiau, pavyzdžiui, LR CK 6.662 straipsnyje nurodyta teise parduoti darbų rezultata.

Analizuojant įprastas teises rangovų gynybos priemones, užsakovui neatsiskaitant su rangovu, būtina detaliau paanalizuoti šioje darbo dalyje plačiai analizuotas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas. Tiesioginė rangovo gynybos priemonė, užsakovui vėluojant atsiskaityti su rangovu yra numatyta visų darbe analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 14.8 punkte – pavėluotas mokėjimas, kuriame nurodoma, jeigu rangovas negauna mokėjimo, pagal 14.7 punktą [*Mokėjimas*], tai jis turi teisę į delspinigius, kas mėnesį apskaičiuojamus nuo per vėlavimo laikotarpį neapmokėtos sumos¹⁰⁶⁴.

¹⁰⁶² Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1. Šioje byloje LAT pažymėjo, jog į atliktų darbų apmokėjimo sumą pirmiausia turi būti įskaityti visi atlikti pagrindiniai mokėjimai, t. y. ir avansas. Avansas yra išankstinis mokėjimas, kurio paskirtis – apmokėti pagrindinį mokėjimą ar jo dalį. Jeigu įskaičiavus avansą į pagrindinį mokėjimą lieka likutis, tai šis gali būti įskaitomas į kitus atsiskaitymus tarp šalių pagal LR CK 6.54 straipsnio taisykles. Pastebėtina, jog nors, kaip nustatyta byloje, pagal šalių sutartį darbų pradžioje buvo sumokėtas avansas. Jis apskaičiuotas pagal sutartą kainą ir susitarta jį įskaityti tik baigiant darbus objekte. Tačiau LAT pažymėjo, kad avanso paskirtis – pagrindinės prievolės mokėjimas. Esant skoloms ir avanso likučiui, juo pirmiausia apmokamas pagrindinis įsipareigojimas, bet ne nuostoliai, netesybos ar kitos įmokos. Sutartis patvirtina, kad šalys vadovavosi tokiu avansinio mokėjimo supratimu, nes sutartyje jo sumą siejo su sutarties kaina. Sutartyje nustatyta aplinkybė dėl avanso įskaitymo momento nekeičia avanso paskirties. Jeigu šalys susitarė avansą įskaityti tik baigus darbą objekte, bet darbai objekte nebaigiami dėl atsiskyrimo nuo sutarties, tai nutraukiant sutartį avansas turi būti įskaitomas pirmiausia į pagrindinius mokėjimus.

¹⁰⁶³ Daugiau apie tai žiūrėti: KLIMAS, Evaldas. Statybos rangos sutartinių teisinių santykių vystymosi tendencijos Lietuvoje. *Justitia*, 2009, nr. 2 (72), p. 85.

¹⁰⁶⁴ Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje dar papildomai detalizuota nurodant, kad turi būti laikoma, kad šis laikotarpis prasideda nuo mokėjimo datos, nustatytos 14.7 punkte [*Mokėjimas*], nepriklausomai (jeigu taikoma to punkto (b) pastraipa) nuo dienos, kada yra išduota bet kuri tarpinio mokėjimo pažyma. Jeigu konkrečiose sąlygose nenumatyta kitaip, tai tie delspinigiai turi būti apskaičiuoti kaip metinis tarifas, trimis procentais didesnis už šalies, kurios valiuta mokama, centrinio banko nustatytą diskonto normą, ir apmokėti čia minima valiuta. Rangovui turi būti suteikta teisė gauti šį apmokėjimą

Nors tokių netesybų dydis ir yra nustatytas minėtame punkte, tačiau šalys taip pat yra laisvos susitarti ir dėl kito netesybų dydžio. Žinoma, tokie nuostoliai turi būti protingo dydžio.

Pastebėtina, kad tiek *clauses pénales*, tiek nuostolių atlyginimo sąlygos yra labai dažnos praktikoje, faktiškai įvairaus pobūdžio, taip pat ir statybos rangos, net ir tarptautinėje praktikoje naudojamose sutartyse jos yra naudojamos neatskiriant jų, naudojant įvairiais sutartinių įsipareigojimų pažeidimo atvejais (vėluojant įvykdyti sutartį, vėluojant pateikti medžiagas, netinkamo įvykdymo ir kt.)¹⁰⁶⁵. Pažymėtina, kad šalys, nustatydamos tokias sąlygas, turi būti ypač atidžios. Ypač atkreiptinas dėmesys į tuos atvejus, kai sutarčiai taikomos bendrosios teisės sistemos normos, nes pagal tokias sąlygas, kur nuostolių atlyginimas yra pagrindinė gynybos priemonė, vadovaujantis jomis bus nustatomas atlygintinos žalos dydis, pažeidus sutartį¹⁰⁶⁶.

Grįžtant prie analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių sąlygų, pastebėtina, kad jose yra numatytas pozityvus mechanizmas, padedantis išvengti situacijos, kai užsakovas negali atsiskaityti su rangovu.

Tiek Raudonosios, tiek Geltonosios knygų, tiek ir Sidabrinės knygos 2.4. straipsnyje yra nurodyta, kad gavęs kokią nors rangovo prašymą, užsakovas privalo per 28 dienas pateikti pagrįstus įrodymus, kad užsakovas yra finansiškai pasirengęs ir tas pasirengimas leidžia užsakovui sumokėti sutarties kainą (tokią, kokia nustatyta tuo metu) pagal 14 straipsnį [*Sutarties kaina ir mokėjimas*]. Tai yra, rangovas, abejodamas užsakovo mokumu, bet kada turi teisę reikalauti patvirtinti ir pateikti pagrįstus įrodymus to, kad užsakovas turės galimybę atsiskaityti su rangovu.

Negana to, minėtame straipsnyje taip pat nurodoma, jeigu užsakovas ketina daryti kokių nors svarbių savo finansinio pasirengimo pakeitimų, tai jis apie tai privalo pranešti rangovui, pateikdamas išsamius paaiškinimus. Tai yra,

be oficialaus pranešimo arba pažymos ir nepažeidžiant bet kurios kitos teisės arba teisinės gynybos priemonių. Tokiu būdu yra nustatyta, kad užsakovas privalo mokėti netesybas rangovui, jei yra vėluojama atsiskaityti su rangovu.

¹⁰⁶⁵ DIMOLITSA, Antonio. Contractual Remedies: Clauses Pénales and Liquidated Damages Clauses. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration*, 2008, p. 14.

¹⁰⁶⁶ *Ibid.*, p. 14.

užsakovas privalo bendradarbiauti su rangovu, neslėpti informacijos dėl savo mokumo, informuoti, ar galės įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus ir, svarbiausia, informuoti, ar galės atsiskaityti su rangovu už atliktus darbus¹⁰⁶⁷. Nors šiomis nuostatomis yra užtikrinama sutarties šalių pusiausvyra, tačiau praktikoje yra labai dažnai nustatoma, kad šios nuostatos nėra taikomos.

Be šių nuostatų, yra paminėtina ir tai, kad FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra griežtai reglamentuotas užsakovo teisės reikšti piniginius reikalavimus rangovui įgyvendinimo terminas. Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų 2.5. punkte yra numatyta, jeigu užsakovas save laiko turinčiu teisę į kokią nors pinigų sumą pagal kurį nors šių sąlygų straipsnį, arba tai kaip nors kitaip susieta su šia sutartimi, ir (arba) mano turįs teisę į kokį nors pranešimo apie defektus laiko pratęsimą, tai užsakovas arba inžinierius privalo apie tai pranešti rangovui, suteikdamas išsamią informaciją¹⁰⁶⁸. Sidabrinėje knygoje taip pat yra analogiška formuluotė, tik nėra numatytas inžinierius. Pabrėžtina, kad tokį pranešimą užsakovas privalo pateikti kiek įmanoma skubiau rangovui¹⁰⁶⁹.

Siekiant apsaugoti rangovą nuo užsakovo piniginių reikalavimų, yra numatyta, kad užsakovas privalo veikti skubiai ir efektyviai, informuodamas užsakovą apie tokių reikalavimų atsiradimą. Tai yra, užsakovas turi sutarties vykdymo metu bendradarbiauti su užsakovu ir, pastebėjęs nurodytas aplinkybes, nedelsiant informuoti rangovą. Be to, pranešimas turi būti detalizuotas¹⁰⁷⁰. Pareiškus tokius reikalavimus, vėl yra pasitelkiamas inžinierius, kuris turi pateikti savo sprendimą, padėti šalims pasiekti susitarimą.

¹⁰⁶⁷ Tai ypač aktualu tais atvejais, kai užsakovas yra projektinė įmonė. Tačiau šią teisę rangovas turi tik tuomet, kai sutartis pasirašyta, o iki sutarties pasirašymo, pasiūlymo pateikimo metu, tokia rangovo teisė nėra numatyta. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 50.

¹⁰⁶⁸ Tai yra, užsakovas privalo pateikti pranešimus pagal 7.5, 7.6, 8.1, 8.6, 8.7, 9.4, 10.2, 11.3, 11.4, 13.7, 15.3, 15.4, 17.1, 18.1, 18.2 punktus, tačiau pranešimas nereikalingas mokėjimams, privalomiems pagal 4.19 ir 4.20 punktus, arba už kitas paslaugas, kurių prireikia rangovui.

¹⁰⁶⁹ Minėtame straipsnyje taip pat nurodoma, jog pranešimas turi būti įteiktas kuo anksčiau, kai tik užsakovui tampa žinomi įvykiai arba aplinkybės, suteikiančios pagrindą jo reikalavimui. Pranešimas, susijęs su kokių nors pranešimo apie defektus laiko pratęsimu, turi būti įteiktas dar nepasibaigus šiam laikui.

¹⁰⁷⁰ Kaip nurodyta minėtame straipsnyje, išsamioje informacijoje turi būti nurodomas straipsnis arba kitas reikalavimo pagrindas, taip pat turi būti pagrįsta suma ir (arba) pratęsimas, kurie, kaip pats užsakovas mano, jam priklauso pagal sutartį.

O pasiekus tokį susitarimą Raudonojoje ir Geltonojoje knygose yra nurodoma, kad tokia suma gali būti įtraukta, atimant ją iš sutarties kainos ir tai įrašant mokėjimo pažymoje¹⁰⁷¹.

Tokiu būdu FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra numatyta, kad sutartinė kaina gali būti sumažinta užsakovo iniciatyva, bet užsakovas šia teise gali pasinaudoti tik veikdamas operatyviai ir sutarus dėl to su rangovu, tai yra, su pastaruoju bendradarbiaudamas, ir nustatyta, kad užsakovas negali atlikti vienašalio įskaitymo. Be to, kol tarp šalių kilęs ginčas nėra išnagrinėtas, užsakovui yra rekomenduojama nepasinaudoti bet kokių sumų išskaitymo teise, kol tarp šalių šis klausimas nebus galutinai išspręstas¹⁰⁷².

Minėtos nuostatos yra glaudžiai susijusios su tais atvejais, kai rangovui priverstiniu būdu tenka siekti atlyginimo už atliktus darbus pagal Anglijos teisę ir kai taikoma teisingo atlygio už darbą (lot. *quantum meruit*) doktrina. Vadovaujantis šia doktrina, rangovas gali siekti atlyginimo už patirtas išlaidas dėl darbo ir medžiagų, pridėdamas pelną¹⁰⁷³. Yra keturios pagrindinės situacijos, kai rangovas gali siekti atlyginimo pagal *quantum meruit* doktriną:

- kai buvo susitarimas sumokėti pagrįstą kainą;
- kai sutartis nebuvo sudaryta;
- kai yra sudaryta sutartis, tačiau reikalaujamas atlikti darbas neatitinka sutartų sąlygų;
- kai buvo sudarytas niekinė ar nuginkijama sutartis¹⁰⁷⁴.

Nors užsakovo pareiga atsiskaiyti su rangovu yra labai svarbi tolimesnei rangovo veiklai, tačiau ir pats rangovas privalo užtikrinti tinkamą savo įsipareigojimų vykdymą. Rangovui netinkamai vykdant savo įsipareigojimus, užsakovas gali pritaikyti rangovui sutartyje numatytas netesybas ir, vadovaudamasis CK 6.46 str., sustabdyti savo prievolių vykdymą. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje

¹⁰⁷¹ Kadangi Sidabrinėje knygoje inžinierius nenumatytas, tarp šalių minėtas klausimas sprendžiamas tiesiogiai, ir jau yra numatyta, jog užsakovas gali sutartą sumą nuskaiyti nuo mokamos sumos ar nuo būsimos mokėtinos sumos.

¹⁰⁷² *Cit. op.* 282, p. 89.

¹⁰⁷³ *Cit. op.* 371, p. 83.

¹⁰⁷⁴ *Ibid.*, p. 83.

UAB „Laugina“ v. UAB „Agaras“, Nr. 3K-3-585/2008, kat. 52.3; 114.3; 114.11; 116.1. Šioje byloje LAT, įvertinęs byloje esančius įrodymus ir aplinkybes¹⁰⁷⁵ bei tai, kad netesybas galima taikyti, jeigu skolininkui galima taikyti civilinę atsakomybę, nurodė, kad užsakovas turėjo teisę sustabdyti prievolės atsiskaityti pagal statybos rangos sutartį vykdymą rangovui.

Apibendrinant galima teigti, kad viena iš pagrindinių užsakovo pareigų yra tinkamai ir laiku atsiskaityti su rangovu. Žinoma, pats rangovas turi būti atidus ir rūpestingas bei imtis būtinų priemonių: atlikti darbus tinkamai ir laiku, parengti šiuos darbus perdavimui užsakovui ir t. t. Kartu ir pats užsakovas turi būti aktyvus ir tinkamai bei laiku įvertinti rangovo pateikiamus dokumentus. Tai yra, net užsakovo pareigos atsiskaityti tinkamas įvykdymas yra susijęs su šioje darbo dalyje išdėstytais pareigos bendradarbiauti principo turinio elementais.

3.13. Pareigos, susijusios su užsakovo teise samdyti kitus rangovus

Užsakovas kartu yra ir statinio statytojas, kuris turi teisę priimti visus svarbiausius sprendimus dėl statomo statinio. Sudarydamas statybos rangos sutartį, užsakovas patiki rangovui įgyvendinti užsakovo projektą – pastatyti statinį ar atlikti kitus darbus. Rangovas, būdamas jam pavesto projekto įgyvendintoju, prisiima atsakomybę už tinkamą projekto įgyvendinimą. Dėl šios priežasties kyla klausimas, ar visais atvejais užsakovas turi teisę samdyti kitus rangovus, jei statinio statybai buvo pasirinktas vienas rangovas ir, jei turi tokią teisę, kokį vaidmenį atlieka pareigos bendradarbiauti principas, užsakovui įgyvendinant teisę samdyti kitus rangovus?

Tais atvejais, kai dar nėra sudaryta statybos rangos sutartis, statytojas gali nuspręsti samdyti kelis rangovus. Tokiais atvejais užsakovo teisė samdyti

¹⁰⁷⁵ teismų priimtais sprendimais buvo konstatuota, kad rangovas užsakovo nustatytu terminu nesutiko nei ištaisyti statybos trūkumus, nei sumažinti darbų kainą. Be to, byloje konstatuota, kad statybos darbų defektai buvo nustatyti dar iki baigėsi galutinis išskolinimo mokėjimo terminas pagal sutartį. Iki defektų paaiškėjimo užsakovas (atsakovas) skolos mokėjimo grafiko laikėsi.

atskirus rangovus statinio pastatymui nėra ribojama. Tačiau jei užsakovas sudaro sutartį su vienu rangovu, kuris tampa generaliniu rangovu, užsakovo teisė samdyti kitus subrangovus yra ribojama. Užsakovas atskirų darbų atlikimui norėdamas pasitelkti kitus rangovus, privalo gauti generalinio rangovo sutikimą, kaip tai yra numatyta LR CK 6.650 str. 5 d. Jei užsakovas pats pasitelkia kitus asmenis darbų atlikimui, tuomet šie asmenys už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą atsako tiesiai užsakovui¹⁰⁷⁶. Pavyzdžiui, užsakovas gali pasitelkti atskirą asmenį statomo statinio techninių įrenginių pateikimui ir sumontavimui. Kadangi atitinkamą įrenginių montavimo sutartį sudarytų užsakovas ir įrenginių montavimą atliekantis subrangovas tiesiogiai, tokiu atveju šis subrangovas galėtų reikšti reikalavimus tiesiogiai užsakovui, nes juos sieja tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai.

Tai, kad užsakovas, pasitelkdamas kitą rangovą darbų atlikimui, jei tai nebuvo iš anksto aptarta, turi gauti generalinio rangovo sutikimą, reiškia, kad užsakovas turi bendradarbiauti su rangovu – ne tik informuoti rangovą apie pasitelkiamus kitus rangovus, bet ir gauti jo sutikimą¹⁰⁷⁷. Kaip yra pažymėjęs LAT, užsakovas tik generalinio rangovo sutikimu gali sudaryti sutartis montavimo ir kitokiems specialiems darbams atlikti. Jei ši nuostata yra pažeista, sutartis būtų laikoma sudaryta prieštaraujant imperatyvioms įstatymo normoms, o sandoris, prieštaraujantis imperatyvioms įstatymo normoms negalioja (LR CK 1.80 str.) ir tokia sutartis pripažintina negaliojančia nuo jos sudarymo momento¹⁰⁷⁸.

Žinoma, užsakovas gali iš karto numatyti, kad statinį statys keletas, o ne vienas rangovas. Tai yra įprasta praktika statybų pramonėje, ypač jeigu nekilnojamojo turto projektą įgyvendina profesionalūs nekilnojamojo turto vystytojai.

¹⁰⁷⁶ CK 6.650 str. 5 d.

¹⁰⁷⁷ Reikalavimas gauti sutikimą samdyti kitus rangovus yra pagrįstas, kadangi rangovas, sudaręs sutartį, tampa atsakingu užsakovui už visus savo ir subrangovų atliktus statybos ir montavimo darbus, rangovas garantuoja galutinę atliktų darbų kokybę, prisiima garantinius įsipareigojimus. Tuo atveju, jei užsakovas laisvai galėtų sudarinėti sutartis su kitais rangovais, kiltų klausimas, ar generalinis rangovas galėtų prisiimti atsakomybę ir garantuoti viso statinio kokybę.

¹⁰⁷⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Žvaizdrė“ ir ko v. 595-ajai gyvenamųjų namų statybos bendrija*, Nr. 3K-3-772/2003, kat. 15.2.1.1.; 47.3.

Galimybė sudaryti vieno objekto statybos rangos sutartį su keliais rangovais taip pat yra aptariama ir UNCITRAL Vadove. Pabrėžiama, kad užsakovas privalo koordinuoti pagal kiekvieną iš tokių sutarčių prisiimtus rangovų įsipareigojimus darbų apimtį ir laiko atžvilgiu tam, kad būtų pasiekti statybos tikslai¹⁰⁷⁹. Jeigu vienas iš rangovų netinkamai įvykdytų savo prisiimtus įsipareigojimus, kitas rangovas patirtų žymių nuostolių. Jei užsakovas nėra statybos srities specialistas, jam rekomenduojama pasamdyti inžinierių konsultantą, kuris užtikrintų koordinavimo pareigos įgyvendinimą. Taip pat nurodoma, kad užsakovas, kaip vis dažniau pasitaiko praktikoje, gali pasamdyti statybų valdytoją (kartais vadinamą vadovaujančiu rangovu), kurio atsakomybė būtų platesnė nei konsultuojančio inžinieriaus¹⁰⁸⁰. Taip pat siūloma koordinavimo funkciją pavesti vienam iš rangovų. Pavyzdžiui, toks rangovas galėtų būti įpareigotas nubrėžti statybos darbų atlikimo veiksmų planą kitam užsakovo pasamdytam rangovui ir parengti darbų atlikimo grafiką. Jis taip pat galėtų būti įpareigotas stebėti ir tikrinti kito rangovo atliktų darbų kokybę ir pranešti užsakovui apie pastebėtus kito rangovo atliktų darbų defektus¹⁰⁸¹. Be to, tuo atveju, kai statinį projektuojant arba statant dalyvauja daugiau negu vienas rangovas, statytojas privalo paskirti vieną ar kelis saugos ir sveikatos koordinatorius, kurie turi užtikrinti, kad statinio projekte būtų numatyti darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimai; statybos metu koordinuoti ir kontroliuoti norminiuose teisės aktuose nustatytų darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų įgyvendinimą¹⁰⁸². Šią pareigą taip pat galima pavesti vienam iš pagrindinių rangovų, o toks rangovas iš esmės atliktų generalinio rangovo funkcijas.

Teisė samdyti užsakovui kitus rangovus yra numatyta ir analizuojamų FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Tačiau tokiu atveju, užsakovas privalo užtikrinti, kad jo pasamdyti rangovai bendradarbiautų su rangovu. Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygu bendrųjų sutarčių sąlygų 2.3

¹⁰⁷⁹ *Cit. op.* 15, p. 20.

¹⁰⁸⁰ *Ibid.*, p. 21.

¹⁰⁸¹ *Ibid.*, p. 22.

¹⁰⁸² Statybos įstatymo 12 str. 1 d. 11 p.

punkte yra numatyta, kad užsakovas privalo būti atsakingas, kad užsakovo personalas bei kiti užsakovo rangovai statybvietėje (a) bendradarbiautų, remdami rangovo veiksmus, pagal 4.6 punktą [*Bendradarbiavimas*], ir (b) imtūsi veiksmų, panašių į tuos, kurių imasi rangovas pagal 4.8 punkto [*Sauga darbe*] pastraipų (a), (b) ir (c) ir pagal 4.18 punkto [*Aplinkos apsauga*] reikalavimus. Tokiu būdu yra pabrėžiama, kad užsakovo teisė samdyti kitus rangovus darbų atlikimui toje pačioje statybvietėje egzistuoja, tačiau užsakovas privalo užtikrinti, kad kiti užsakovo pasamdyti rangovai bendradarbiautų su rangovu. Taigi tais atvejais, kai statybvietėje dirba keletas tiesiogiai užsakovui atsakingų rangovų, pareigos bendradarbiauti principas tampa ypač aktualus. Šiais atvejais turi būti užtikrinamas abipusis bendradarbiavimas, kuris pasireiškia būtinų veiksmų derinimu ir atlikimu tam, kad vyktų sklandus statybos procesas.

Apibendrinant galima teigti, kad užsakovo teisės samdyti kitus rangovus apribojimas yra pagrįstas. Vykdydami statybas, statybos dalyviai turi bendradarbiauti, ir rangovas turėtų nesipriešinti užsakovo ketinimams samdyti kitus rangovus, jei tai buvo iš anksto numatyta, kadangi tai tik paspartina projekto įgyvendinimą. Tačiau jei kitų rangovų samdymas nebuvo numatytas iš anksto, užsakovas neturi teisės reikalauti rangovo, kad šis sutiktų su kitų rangovų samdymu, nes tokiu būdu rangovas gali netekti numatytos pelno dalies ar kt., kas net galėtų būti traktuojama kaip kišimasis į rangovo verslą ar jo vidinę veiklą. Vienašalis užsakovo veiksmas – kito rangovo samdymas be generalinio rangovo sutikimo, net gali būti laikomas neteisėtu vienašaliu sutarties pakeitimu tais atvejais, kai kito rangovo pasamdymas lemia generalinio rangovo darbų apimčių sumažėjimą. Tais atvejais, kai siekiama užbaigti statybas per trumpesnę laiką, užsakovas, užuot tiesiogiai samdęs kitus rangovus, turėtų glaudžiau bendradarbiauti su rangovu ir, pavyzdžiui, galėtų aktyviau padėti pačiam rangovui tinkamai ir per numatytą terminą atlikti darbus, jei reikia, siūlyti rangovui pačiam tiesiogiai samdyti užsakovo surastus subrangovus.

3.14. Pareigos, susijusios su statybos darbų sustabdymu ir konservavimu

Nekilnojamojo turto projektų įgyvendinimas yra brangiai kainuojantis ir laikui imlus procesas. Bet koks uždelsimas vykdant statybos darbus, juo labiau statybos darbų sustabdymas, lemia didžiulius nuostolius abiem statybos rangos sutarties šalims. Todėl būtina atsakyti į klausimą, kokiais atvejais gali būti stabdomi statybos darbai ir koks yra pareigos bendradarbiauti turinys statybos darbų stabdymo atvejais?

Ginčiuose, kylančiuose dėl statybų, pagrindinis rūpestis yra konkretaus projekto užbaigimas. Daugeliu atveju sutartyse numatoma, kad kilus ginčui šalys neturi teisės stabdyti statybų proceso, kol vyksta ginčas. Yra teigiama, kad net arbitrai, jei ginčas yra nagrinėjamas arbitraže, siekia palengvinti projekto progresą tam, kad būtų sumažintos delsimo priimti sprendimą pasekmės¹⁰⁸³. Net ir vykstant ginčui tarp šalių, projektas turi būti ir toliau įgyvendinamas, todėl statybos darbų sustabdymas yra galimas tik išimtiniais atvejais.

UNCITRAL Vadove, aptariant statybos darbų sustabdymą, analizuojamas tik statybų sustabdymas, o ne įsipareigojimų, numatytų sutartyje, sustabdymas¹⁰⁸⁴. Nurodoma, kad daugelyje šalių nėra išvystytos statybų sustabdymo doktrinos, todėl šalims siūloma sutartyje aptarti statybų sustabdymą, numatyti galimybę sustabdyti statybas ir apibrėžti aplinkybes, dėl kurių statybos gali būti sustabdytos, bei aptarti statybos sustabdymo teises pasekmes¹⁰⁸⁵.

Lietuvoje nėra išvystyta statybos darbų sustabdymo doktrina ir statybos darbų sustabdymas apsiriboja keletu jau minėtų LR CK normų. Autoriaus nuomone, galima išskirti dvi pagrindines statybų darbų sustabdymo atvejų grupes, kurių teisinės pasekmės yra skirtingos. Pirma grupė – statybos darbų sustabdymas rangovo iniciatyva; jos pogrupiai: statybos darbų sustabdymas dėl

¹⁰⁸³ *Cit. op.* 1044, p. 95.

¹⁰⁸⁴ *Cit. op.* 15, p. 260.

¹⁰⁸⁵ *Ibid.*, p. 260.

nuo užsakovo priklausančių prižasčių ir dėl kitų, nebūtinai nuo užsakovo priklausančių prižasčių. Antra grupė – statybos darbų sustabdymas užsakovo iniciatyva. Būtina detaliau aptarti šiuos atvejus.

Analizuojant statybų darbų sustabdymą rangovo iniciatyva išskirtina tai, kad toks statybos darbų sustabdymas yra numatomas kaip rangovo pareiga. Taigi rangovas visais žemiau išvardintais atvejais yra įpareigotas stabdyti atliekamus darbus.

Rangovas privalo stabdyti statybos darbus dėl nuo užsakovo priklausančių prižasčių tais atvejais, kai susiklosto aplinkybės, kurios yra nurodytos:

- LR CK 6.659 str. 1 d. 1 ir 2 p., kuriame nurodoma, kad rangovas privalo nedelsdamas įspėti užsakovą ir, kol gaus nurodymus, sustabdyti darbą, kai: 1) gauta iš užsakovo medžiaga, kitas turtas ar dokumentai netinkami ar blogos kokybės; 2) užsakovo nurodymų dėl darbo atlikimo būdo laikymasis sudaro grėsmę atliekamo darbo tinkamumui ar tvirtumui;

- LR CK 6.661 str. 1 d., kurioje nurodoma, kad rangovas turi teisę nepradėti darbų arba sustabdyti pradėtus darbus, jeigu užsakovas neįvykdo rangos sutartyje numatytų savo priešpriešinių pareigų (neperduoda medžiagų, įrengimų, dokumentų ir kt.) arba kliudo rangovui vykdyti sutartį, arba yra kitų aplinkybių, akivaizdžiai patvirtinančių, kad užsakovas savo pareigų laiku neįvykdys (šio kodekso 6.219 straipsnis).

Taip pat rangovas privalo stabdyti statybos darbus dėl aplinkybių, kurios nebūtinai priklauso nuo užsakovo ir kurios yra nurodytos:

- LR CK 6.659 str. 1 d. 1 ir 2 p., kuriame nurodoma, kad rangovas privalo nedelsdamas įspėti užsakovą ir, kol gaus nurodymus, sustabdyti darbą, kai yra kitų, nuo rangovo nepriklausančių aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar darbo saugumui;

- LR CK 6.684 str. 1 d., kurioje nurodoma, kad rangovas, statybos metu padaręs išvadą, kad reikalingi normatyviniuose statybos dokumentuose nenumatyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus statybos darbus ir atitinkamai padidinti sutarties kainą, privalo apie tai pranešti užsakovui. Jeigu rangovas negauna užsakovo atsakymo į savo pranešimą per sutartyje nustatytą

terminą, o jeigu terminas sutartyje nenustatytas – per protingą terminą, tai rangovas turi teisę sustabdyti tų darbų atlikimą.

Anksčiau nurodyti atvejai kartu yra statybos darbų sustabdymas kaip rangovo pareiga, tačiau kartu yra ir teisinės gynybos priemonė. Rangovas turi teisę stabdyti statybos darbų atlikimą, jei rangovas negali toliau vykdyti savo darbų dėl užsakovo kaltės ir kitų aplinkybių, už kurias užsakovas nėra atsakingas. Kita vertus, prieš imdamasis kardinalios statybos darbų sustabdymo priemonės, rangovas prisiima su tokių darbų sustabdymu susijusią riziką. Tai savo ruožtu verčia rangovą įsitikinti, ar statybos darbų sustabdymas yra būtina priemonė.

Be to, jei darbai yra sustabdomi dėl nuo užsakovo priklausančių aplinkybių ir užsakovas nebendradarbiauja su rangovu, tuomet rangovui suteikiama teisė nutraukti sutartį, o užsakovas privalo atlyginti rangovo patirtus nuostolius¹⁰⁸⁶. Jei darbai sustabdomi dėl aplinkybių, už kurias nei viena iš šalių neatsako, tuomet statyba yra konservuojama ir tai, kaip nurodoma toliau, privalo apmokėti užsakovas, o dėl tokio sustabdymo rangovo patirti nuostoliai galės būti atlyginami, jei tai yra atskirai aptarta.

Nors tokie atvejai, kai statybos darbai yra sustabdomi užsakovo iniciatyva, ir nėra atskirai numatyti specialiosiose LR CK nuostatose, tačiau užsakovams sustabdžius statybos darbus ir dėl to nesant rangovo kaltės, yra įprasta, kaip nurodyta toliau, kad užsakovas privalo atlyginti dėl tokio sustabdymo rangovo patirtus nuostolius. O dėl statybos darbų sustabdymo nuostolių patyrus užsakovui, kai dėl statybos darbų sustabdymo kaltas rangovas, atsakingas yra rangovas, vadovaujantis bendrosiomis sutartinės atsakomybės nuostatomis.

Be jau minėtų atvejų, šalys sutartyje gali numatyti atvejus, kai statybos gali būti sustabdytos ir vienos iš šalių prašymu. UNCITRAL Vadove pabrėžiama, kad sutartis gali suteikti rangovui teisę sustabdyti statybas dėl dviejų specifinių aplinkybių. Rangovui gali būti suteikta teisė sustabdyti statybas, pirma, kaip alternatyvi priemonė drastiškai savo pažeistų teisių

¹⁰⁸⁶ LR CK 6.659 str. 3 d., 6.661 str. 2 d.

gynybai – sutarties nutraukimui, tais atvejais, kai sutarties nutraukimas yra pakankamas pagrindas užsakovui pažeidus savo sutartinius įsipareigojimus, ir antruoju atveju, kai užsakovo netinkamas įsipareigojimų vykdymas lemia rangovui nepagrįstai sudėtingą statybos darbų atlikimą¹⁰⁸⁷.

Visos analizuojamos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos numato darbų sustabdymo galimybę tiek rangovo, tiek užsakovo iniciatyva ir šalių teises bei pareigas, sustabdžius darbus.

Kaip yra nurodoma Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 8.8 punkte – darbų sustabdymas, inžinierius gali bet kuriuo metu nurodyti rangovui sustabdyti visų darbų arba jų dalies vykdymą¹⁰⁸⁸. Pažymėtina, kad darbus sustabdančiam asmeniui nėra nustatyta pareiga informuoti apie sustabdymo priežastis. Nepriklausomai nuo statybos sustabdymo priežasčių, tokio sustabdymo metu visus darbus arba tą jų dalį rangovas privalo prižiūrėti, sandėliuoti, saugoti nuo sugadinimo, praradimo arba žalos¹⁰⁸⁹.

Rangovas turi teisę ne tik pratęsti darbų atlikimo terminus, bet taip pat įgyja teisę į nuostolių atlyginimą, jei yra sustabdomi darbai dėl aplinkybių, kurios nepriklauso nuo rangovo¹⁰⁹⁰. Tačiau šiuo atveju rangovas privalo laikytis griežtų FIDIC modelinių sutarčių sąlygose nustatytų reikalavimų, tai yra pagal nustatytą formą apie tai iš anksto informuoti kitą sutarties šalį. Tai reiškia, kad rangovas turi bendrauti su užsakovu per inžinierių, o inžinierius privalo siekti, kad šalys pasiektų susitarimą arba pats turi priimti sprendimą, kaip tai yra numatyta sutarčių 3.5 punkte [*Sprendimai*]¹⁰⁹¹.

¹⁰⁸⁷ *Cit. op.* 15, p. 260.

¹⁰⁸⁸ Sidabrinėje knygoje taip pat egzistuoja analogiška nuostata, tačiau vietoj inžinieriaus yra numatytas užsakovas.

¹⁰⁸⁹ Visų sutarčių 8.9–8.11 punktuose yra detalizuojamas šios pareigos įgyvendinimas, tačiau minėti punktai nėra taikomi, jei sustabdymo priežastis yra nurodoma ir už sustabdymą yra atsakingas rangovas.

¹⁰⁹⁰ Vadovaujantis Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 8.9 punktu, jei darbai yra sustabdomi ne dėl rangovo kaltės ir rangovas uždelsia ir (arba) turi išlaidų dėl to, kad laikėsi inžinieriaus nurodymų, pagal 8.8 punktą [*Darbo sustabdymas*], ir (arba) dėl to, kad atnaujino darbą, tai jis, apie tai pranešęs inžinieriui, įgyja teisę taikyti 20.1 punkte [*Rangovo pretenzijos*] numatytas nuostatas: (a) pratęsti laiką dėl kiekvieno tokio uždelsimo, jeigu yra arba bus vėluojama baigti, pagal 8.4 punktą [*Baigimo laiko pratęsimas*], ir (b) padengti visas dėl to atsiradusias išlaidas, kurios turi būti įtrauktos į sutarties kainą.

¹⁰⁹¹ Tame pačiame punkte įvardijami atvejai, kai rangovas neturėtų tikėtis savo reikalavimo patenkinimo. Tai yra tie atvejai, kai darbų sustabdymą iš esmės lėmė rangovo veiksmai. Kaip nurodyta minėtame punkte, rangovas, pagal 8.8 punktą [*Darbo sustabdymas*], neįgyja teisės pratęsti laiko arba

Be to, sustabdžius darbus, užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu už pristatytas medžiagas ar įrangą, kuri jau yra panaudota statyboje arba perduota užsakovui, jo nuosavybėn¹⁰⁹².

Suprantama, kad ilgalaikis statybos darbų sustabdymas gali sąlygoti didžiulius nuostolius rangovui. Atsižvelgiant į tai, visų analizuojamų sutarčių 8.11 punktas nustato rangovo galimus veiksmus, jei statybų sustabdymas užsitęsia nepagrįstai ilgą laiką. Šiame punkte nepagrįstu laikomas 84 dienų laikotarpis, kuriam suėjus, rangovas turi kreiptis į inžinierių¹⁰⁹³, reikalaujantis leidimo tęsti sustabdytus darbus¹⁰⁹⁴.

Visose analizuojamose sutartyse yra numatytas šalių bendradarbiavimas, būtinas atnaujinant statybas. Kaip yra nurodyta sutarčių 8.11 punkte, kai duodamas leidimas arba nurodymas tęsti darbą, rangovas ir inžinierius privalo kartu apžiūrėti sustabdymo paveiktus darbus, įrangą ir medžiagas. Rangovas privalo pašalinti bet kuriuos dėl sustabdymo atsiradusius darbų, įrangos ar medžiagų sugadinimus arba defektus bei trūkumus¹⁰⁹⁵. Tai yra šalys privalo kartu įvertinti darbų sustabdymo poveikį atliktiems darbams, o rangovas pašalinti neigiamo poveikio pasekmes¹⁰⁹⁶.

Jei užsakovas nevykdo savo esminės pareigos pagal statybos rangos sutartį – sumokėti už atliktus darbus, rangovas gali sustabdyti atliekamus darbus¹⁰⁹⁷. Kadangi visiškas statybos darbų sustabdymas gali skaudžiai

gauti mokėjimą už išlaidas, ištaisdamas savo paties klaidingo projektavimo padarinius, prastai atliktą darbą arba nekokybiškas medžiagas, arba dėl nesugebėjimo jų prižiūrėti, sandėliuoti arba saugoti. Sidabrinėje knygoje egzistuoja analogiška nuostata, tačiau vietoj inžinieriaus yra numatytas užsakovas.

¹⁰⁹² Visų analizuojamų sutarčių 8.9 punkte yra nurodyta, kad rangovas įgyja teisę gauti mokėjimą už nepristatytą į statybvietyje įrangos ir (arba) medžiagų vertę (sustabdymo dieną), jeigu: (a) įrangos montavimo darbai arba įrangos ir (arba) medžiagų pristatymas buvo sustabdyti ilgiau negu 28 dienas, ir (b) rangovas, vykdydamas Inžinieriaus nurodymus, įrangą ir (arba) medžiagas paženklino kaip užsakovo nuosavybę. Sidabrinės knygos analogiškoje nuostatoje vietoj inžinieriaus yra nurodytas užsakovas.

¹⁰⁹³ Sidabrinės knygos atveju į užsakovą.

¹⁰⁹⁴ Tokiu būdu rangovas išreiškia reikalavimą sudaryti būtinas sąlygas darbų atlikimui ir, jei rangovas nesulaukia atsakymo per 28 dienas, tuomet rangovas gali nutraukti sutartį, pagal 16.2 punktą [*Nutraukimas Rangovo iniciatyva*], jei yra sustabdyta visa statyba, arba reikalauti pakeisti sutartį pagal 13 straipsnį [*Pakeitimai ir pataisymai*], jei yra sustabdoma dalis darbų.

¹⁰⁹⁵ Sidabrinės knygos analogiškoje nuostatoje vietoj inžinieriaus yra nurodytas užsakovas.

¹⁰⁹⁶ Nors šioje normoje nėra detalizuojama, kas turėtų atlyginti rangovo išlaidas dėl neigiamo poveikio pasekmių pašalinimo, tačiau tai priskirtina rangovo išlaidoms, pagal sutarčių 8.9 punktą, todėl tokias išlaidas turėtų atlyginti užsakovas.

¹⁰⁹⁷ Rangovo teisė sustabdyti vykdomus statybos darbus yra numatyta visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16 straipsnio [*Sustabdymas ir nutraukimas rangovo iniciatyva*] 16.1 punkte

atsiliepti ne tik užsakovui, bet ir rangovui, numatyta, kad rangovas turi teisę ne sustabdyti darbus, bet sulėtinti darbų atlikimo tempą, taip užsakovą įspėdamas, kad užsakovui ar jo paskirtam inžinieriui ir toliau nevykdant savo įsipareigojimų, darbai gali būti iš viso sustabdomi¹⁰⁹⁸.

Be to, analizuojamose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose nustatoma pareiga rangovui operatyviai reaguoti, jei užsakovas įvykdo savo sutartinius įsipareigojimus, dėl kurių buvo sustabdytas darbų atlikimas¹⁰⁹⁹.

Kadangi darbų sustabdymas kenkia ne tik užsakovui, bet ir rangovui, nes šis patiria papildomas išlaidas dėl prastovų, nurodoma, jeigu rangovas, laikydamasis šio punkto nuostatų, vėluoja ir (arba) patiria išlaidų dėl sustabdyto darbo (arba dėl sulėtinto darbo tempo), tai jis apie tai turi pranešti ir įgyja teisę į laiko pratęsimą ir bet kurių tokių išlaidų apmokėjimą, įskaitant ir pagrįstą pelną, kuris turi būti įtraukiamas į sutarties kainą. Pažymėtina, kad priimant sprendimą ar šalims tariantis, turi būti atsižvelgiama į tai, ar pagrįstas buvo darbų sustabdymas, kiek laiko jis truko, kokių priemonių ėmėsi rangovas, kad būtų sumažintos jo išlaidos, ir pan.

Matome, kad FIDIC modelinių sutarčių sąlygos orientuoja šalis bendradarbiauti, jei yra stabdomi statybos darbai¹¹⁰⁰ – privaloma pranešti apie

[*Rangovo teisė sustabdyti darbą*]. Šiame punkte nurodoma, jeigu inžinierius, pagal 14.6 punktą [*Tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas*], neišduoda mokėjimo pažymos, arba užsakovas neįvykdo 2.4 punkto [*Užsakovo finansinis pasirengimas*] arba 14.7 punkto [*Mokėjimas*] reikalavimų, tai rangovas, ne vėliau kaip prieš 21 dieną apie tai pranešęs užsakovui, gali sustabdyti darbą (arba sulėtinti darbo tempą), jeigu jis nebus gavęs (ir tol, kol gaus) mokėjimo pažymos, pagrįsto paaiškinimo arba mokėjimo, atsižvelgiant į situaciją ir kaip parašyta pranešime.

Atkreiptinas dėmesys, jog Sidabrinėje knygoje vietoj inžinieriaus nurodomas užsakovas bei nėra nurodomas pirmasis sustabdymo pagrindas, kuris yra įvardytas Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje – tai rangovo teisė sustabdyti darbus pagal 14.6 punktą [*Tarpinio mokėjimo pažymų išdavimas*].

¹⁰⁹⁸ Taip pat šiame punkte nurodoma, jog rangovo veiksmas neturi pažeisti jam suteiktų teisių gauti delspinigius, pagal 14.8 punktą [*Pavėluotas mokėjimas*], ir nutraukti sutartį, pagal 16.2 punktą [*Nutraukimas Rangovo iniciatyva*]. Tai yra darbų sustabdymas pagal FIDIC sutartis yra viena iš alternatyvių rangovo gynybos priemonių, užsakovui vilkinant atsiskaitymus su rangovu.

¹⁰⁹⁹ Kadangi darbų sustabdymas gali lemti didžiulius nuostolius užsakovui, nurodoma, jeigu rangovas vėliau gauna tokią mokėjimo pažymą, pagrįstą paaiškinimą arba mokėjimą (kaip aprašyta atitinkamame punkte ir anksčiau minėtame pranešime), tai jis kuo greičiau privalo atnaujinti normalų darbą.

¹¹⁰⁰ Be jau aptartų atvejų, tiek rangovas gali sustabdyti darbus, tiek užsakovas gali reikalauti, kad rangovas sustabdytų darbus, jei inicijuojamas sutarties nutraukimas. FIDIC modelinių sutarčių sąlygos taip pat nustato šalių teises ir pareigas sutarties nutraukimo ir su tuo susijusio statybų sustabdymo procese, ir šios nuostatos detaliau analizuojamos darbo dalyje, kurioje nagrinėjami statybos rangos sutarčių nutraukimo klausimai.

planuojamą sustabdymą, patiriamus nuostolius ir pan. Be to, šalys įpareigojamos atlyginti dėl tokio sustabdymo patiriamus nuostolius.

Pastebėtina, kad Anglijos teisėje, kurios pagrindu ir yra sukonstruotos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos, statybos darbų sustabdymo institutas nėra plačiai išanalizuotas ir daugiau yra sutartinis dalykas. Pažymėtina tik tai, kad statybų stabdymas daugiau vertintinas kaip sutarties pažeidimas, atsisakant vykdyti savo įsipareigojimus (anglų k. *repudiatory breach*)¹¹⁰¹, priešingai nei Lietuvos teisėje – kaip rangovo pareiga, esant jau įvardytiems atvejams.

Vertinant statybos darbų sustabdymą, būtina aptarti ir nutrauktų statybų konservavimą.

LR CK 6.693 str. nurodoma, jeigu dėl nuo šalių nepriklausančių priežasčių statybos darbai buvo sustabdyti, o statybos objektas užkonservuotas, užsakovas privalo sumokėti už visus iki konservavimo atliktus darbus, taip pat atlyginti išlaidas, susijusias su darbų nutraukimu ir objekto konservavimu, įskaitant į jas naudą, kurią rangovas gavo ar galėjo gauti dėl darbų nutraukimo. Kadangi, sudarius statybos rangos sutartį, tarp šalių susiklosto sutartiniai teisiniai santykiai, kiekviena iš šalių privalo vykdyti savo pareigas. Tačiau praktikoje susiklosto situacijos, kai užsakovas nebegali tęsti statybų. Jei iki 2008 m. dažniausia priežastis būdavo prasidėjęs ilgas bylinėjimosi procesas dėl teritorijų planavimo dokumentų, kurių pagrindu išduotas statybą leidžiantis dokumentas, ginčijimo¹¹⁰², pradėjus kovą su savavališkomis statybomis, tai nuo 2008 m. dažniausiai statybos buvo konservuojamos dėl to, kad statytojai prarado finansavimą dėl prasidėjusios ekonomikos recesijos.

Pažymėtina, kad užsakovas privalo sumokėti rangovui ne tik už atliktus darbus, bet taip pat ir už konservavimo darbus. Tačiau darbų konservavimas gali būti sudėtingas procesas, kuris daug kainuoja. Todėl yra neprotinga ir neteisinga reikalauti, kad užsakovas konservavimo darbus užsakytų tik iš to

¹¹⁰¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 729.

¹¹⁰² Daugiau apie trečiųjų asmenų teisių gynimo modelius žiūrėti: MITKUS, Sigita, ŠOSTAK, Olga. Modelling the process for defence of third party rights infringed while implementing construction investment projects. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2008, 14 (2), p. 208–223. Taip pat žiūrėti: MITKUS, Sigita, ŠOSTAK, Olga. Peculiarities of defence of public and private interests. *Socialiniai tyrimai / Social research*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008, 2 (12), p. 75–83.

rangovo, kuris atliko darbus, ypač jei kiti rangovai siūlo atlikti darbus daug mažesne kaina. Kita vertus, konservuojant statybas, rangovas praranda naudą, kurią būtų gavęs pabaigęs darbus. Todėl yra paliktinas platesnei diskusijai probleminis klausimas, ar nekeistina įstatyminė nuostata, susijusi su tuo, kad užsakovas privalo atlyginti rangovui ne tik išlaidas, susijusias su darbų nutraukimu, ir objekto konservavimo darbų kainą, bet ir įskaitant naudą, kurią rangovas gavo ar galėjo gauti dėl darbų nutraukimo.

Deja, bet minėta norma reguliuoja tik statybos konservavimo darbus, jei statyba buvo sustabdyta dėl nuo šalių nepriklausančių aplinkybių. Nėra reglamentuota, ar rangovas, sustabdęs darbus dėl užsakovo kaltės, taip pat privalo atlikti statybvietės konservavimo darbus¹¹⁰³.

Statybos proceso dalyviai ir juos konsultuojantys teisininkai dažnai pamiršta vis dar galiojančias kai kurias respublikines statybos normas. Viena iš tokių normų yra RSN 152-93 statybos konservavimo taisyklės¹¹⁰⁴, kurių 3 punkte nurodyta, kad priėmęs sprendimą užkonservuoti statybą, statytojas atsiskaito su rangovu už atliktus iki konservavimo darbus ir vadovaudamasis rangos sutartimi bei laikiniais statybos rangos sutarties nuostatais jam atlygina nuostolius dėl vienašališko rangos sutarties nutraukimo arba laikino jos vykdymo sustabdymo. O rangovas privalo atlikti konservavimo darbus pagal papildomą sutartį prie generalinės sutarties. Joje numatomi konservavimo darbų atlikimo terminai, sutartinė kaina ir konservavimo darbų priėmimo terminas bei sąlygos. Kai statytojas rangovui įsiskolinęs ir negali laiduoti konservavimo darbų apmokėjimo, rangovas gali juos vykdyti. Taigi matome, kad rangovas nėra įpareigotas atlikti konservavimo darbų, jei už juos rangovui nėra atlyginama. Kita vertus, STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“ yra numatyti būtini atlikti statomo statinio konservavimo darbai, kai sustabdomi statybos darbai, kuriems pirkti taikomas Viešųjų pirkimų įstatymas, nepaisant sustabdymo priežasčių. Šiais atvejais, vadovaujantis

¹¹⁰³ Net sustabdžius statybas ir dėl nuo užsakovo priklausančių aplinkybių, vis tiek būtina užkonservuoti statybas, kad jos nekeltų grėsmės aplinkai, žmonių sveikatai.

¹¹⁰⁴ Patvirtintos LR Statybos ir urbanistikos ministro 1993 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. 98, *Valstybės žinios*, 1993-06-09, Nr. 20-505.

minėto reglamento 32.7 punktu, statytojas rangovui apmoka atliktus konservavimo darbus.

Apibendrinant, pasakytina, kad sudarant statybos rangos sutartis, šalys turėtų pasirūpinti, kad jų sudaromose sutartyse būtų detalai aptarta ne tik statybos darbų vykdymo eiga, bet ir statybos darbų sustabdymo atvejai bei tokio sustabdymo pasekmės. Pavyzdžiui, rangovui abejojant užsakovo pateiktais sprendimais, jo vienintelė teisinė gynybos priemonė, kol bus išspręsti su kilusiomis abejonėmis susiję klausimai, yra statybos darbų sustabdymas, tačiau tokioms abejonėms nepasitvirtinus, pats rangovas bus atsakingas už darbų vėlavimą, nulemtą tokio sustabdymo. Statybų sustabdymas lemia didžiulius nuostolius statybos rangos sutarties šalims, dėl šios priežasties prieš imantis statybos darbų stabdymo, šalys turi imtis visų priemonių, kad nereikėtų stabdyti pradėtų darbų. Statybos darbų sustabdymo būtų galima išvengti tuo atveju, jei šalys labiau bendradarbiautų vykdydamos sutartį, padėtų viena kitai spręsti su sutarties vykdymu susijusias problemas. Be to, šalys turi pareigą bendradarbiauti ir statybos darbų sustabdymo etape, kurio pareigos bendradarbiauti elementai jau yra nurodyti anksčiau šioje darbo dalyje.

3.15. Teisė nutraukti statybos rangos sutartį ir su tuo susijusios pareigos

Sutarties nutraukimas yra viena iš kraštutinių teisinės gynybos priemonių, kai viena iš sutarties šalių pažeidžia sutartį. Taip pat sutarties nutraukimas galimas, kai susiklosto tokios aplinkybės, dėl kurių tolimesnis sutarties vykdymas netenka prasmės kitai šaliai ir pan.¹¹⁰⁵

Statybos rangos sutarčių nutraukimo atveju taikomos bendrosios sutarčių teisės nuostatos dėl sutarčių nutraukimo, tačiau pastebėtina, kad statybos

¹¹⁰⁵ Paminėtina, kad, pavyzdžiui, pagal Anglijos teisę, sutarties nutraukimas yra susijęs su pasirinkimo doktrina (anglų k. *electing doctrine*), pagal kurią apskritai viena šalis turi pasirinkimo teisę nutraukti sutartį ar tęsti sutartinius teisinius santykius. Daugiau apie tai: LINCOLN, Bronwyn, AISTROPE, Katherine. Current issues in the termination of construction contracts. In *The International Construction Law Review*, January–October 2002, vol. 19. London: Informa, 2007, p. 488–505.

rangos sutartyse yra dažnai numatomas sutarties nutraukimas vienos iš šalių iniciatyva, nesant kitos šalies kaltės (anglų k. *termination for convenience*)¹¹⁰⁶.

Statybos rangos sutartis gali būti nutraukiama tiek rangovo, tiek užsakovo iniciatyva. Statybos rangos sutarties nutraukimo atveju, šalys taip pat įgyja tam tikrų pareigų, kurios yra sąlygotos statybos rangos sutarties dalyko: statybvietės atlaisvinimas, darbų perėmimas, sutarčių, sudarytų su subrangovais ir tiekėjais, likimas, brėžinių, išpildomosios dokumentacijos ir kitų dokumentų perdavimas, atsiskaitymas ir pan. Todėl būtina atsakyti į klausimus, kokias teises ir pareigas šalys turi sutarties nutraukimo atveju ir koks yra pareigos bendradarbiauti principo turinys sutarties nutraukimo atveju?

Žinoma, siekiant išvengti sutarties nutraukimo, statybos dalyviai privalo labai atidžiai pasirinkti sudaromos sutarties sąlygas. Autoriaus nuomone, didžiausią naudą sutarties šalims atneša tokios sutartys, kuriose yra subalansuotos šalių teisės ir pareigos, jų tarpusavio pareigų paskirstymas (tokiomis yra laikytinos FIDIC Raudonosios knygos modelinės sutarties sąlygos). O darbe analizuotų kitų FIDIC modelinių sutarčių sąlygos, ypač Sidabrinės knygos (ir iš dalies kitų) 4.10 ir 4.12 punktai, Sidabrinės ir Geltonosios knygų 17 skyrius „Rizikų paskirstymas“ atspindi, kad šiose modelinių sutarčių sąlygose nėra išlaikytas šalių prisiimamų rizikų balansas, tačiau tokių sąlygų teisėtumas pagrindžiamas sutarčių laisvės principu ir jų sąlygos yra laikytinos teisėtomis, nors darbe analizuotoje užsienio literatūroje ir abejojama tokių sutarčių tam tikrų sąlygų teisėtumu, jų atitikimu sąžiningumo bei socialinius šiuolaikinės sutarčių teisės principus.

3.15.1. Teisė nutraukti sutartį ir teisė atsisakyti nuo statybos rangos sutarties

Visų pirma, reikia atriboti teisę nutraukti sutartį (anglų k. *termination*) nuo teisės atsisakyti sutarties (anglų k. *cancellation*). Esminis skirtumas yra tas,

¹¹⁰⁶ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 505–509.

kad teise nutraukti sutartį naudojama tuo atveju, kai kita šalis padaro sutarties pažeidimą ir siekia nutraukti sutartinius teisinius santykius, neatlygindama kitai šaliai patirtų nuostolių. O teisė atsisakyti sutarties yra toks atvejis, kai viena iš sutarties šalių atsisako nuo sutarties, nesant kitos šalies padaryto pažeidimo ir atlygina kitai šaliai patirtus nuostolius, kaip yra nustatyta¹¹⁰⁷.

Tiek vienu, tiek kitu atveju šalims yra rekomenduotina aptarti pasekmes, atsirandančias dėl pasitraukimo iš sutarties. Atsisakymo nuo sutarties atvejai yra mažiau komplikuoti, nes atsisakant sutarties šalys dažnai išsiskiria tarpusavio susitarimu, aptarusios atsirandančias pasekmes, neigiamų pasekmių kompensavimo klausimus. O konfliktai kyla tuomet, kai viena iš šalių nusprendžia nutraukti sutartį vienašališkai.

Kadangi statybos rangos sutarčių vykdymas dažnai užsitęsia ilgą laiką, dėl ko gali pasikeisti užsakovo ketinimai sutarties įgyvendinimo klausimais, LR CK yra įvardyta galimybė užsakovui bet kada iki sutarties įvykdymo atsisakyti sutarties. Vadovaujantis LR CK 6.658 str. 4 d., jei yra svarbių priežasčių, užsakovas turi teisę bet kada, kol darbas nebaigtas, atsisakyti sutarties, kartu sumokėdamas rangovui atlyginimą už atliktą darbo dalį ir atlygindamas nuostolius, padarytus dėl sutarties nutraukimo, įskaitant į nuostolius ir tai, ką rangovas sutaupo dėl sutarties nutraukimo. Kaip yra pažymėjęs LAT, esant finansiniam nuosmukiui, komercinių bankų atsisakymas finansuoti planuojamą plėtoti projektą, pripažintinas svarbia priežastimi LR CK 6.658 straipsnio 4 dalyje nustatytos užsakovo teisės nutraukti sutartį vertinimo aspektu, šios aplinkybės nereikalaujama įrodinėti (CPK 182 straipsnio 1 punktą)¹¹⁰⁸. Taigi ekonominio sunkmečio laiku užsakovui susidūrus su finansavimo problemomis, tokios problemos yra laikytinos pakankamu pagrindu teisėtai nutraukti sudarytą sutartį. Tačiau pažymėtina, kad tokio vienašalio nutraukimo atveju užsakovas privalo atlyginti rangovo patirtus nuostolius dėl užsakovo sprendimo nutraukti sutartį.

¹¹⁰⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 202, p. 300.

¹¹⁰⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ranga IV investicijos“ v. UAB „Medga“*, Nr. 3K-3-564/2009, kat. 44.2.4.1; 52.3.

Kaip nurodo prof. S. Mitkus, teismų praktikoje sutarties pažeidimams, kurie galėtų būti priskirti prie esminių pažeidimų, taikomi labai griežti reikalavimai. LR CK įtvirtintas šalių bendradarbiavimo principas reikalauja, kad sutarties šalys padėtų viena kitai ir stengtųsi išsaugoti sutartinius santykius¹¹⁰⁹. Be bendrosiose sutarčių teisės nuostatose nustatytų atvejų, kada viena sutarties šalis gali nutraukti sudarytą sutartį dėl kitos šalies padaryto esminio sutarties pažeidimo, LR CK taip pat yra nustatyta, kad užsakovas gali nutraukti sutartį dėl rangovo atlikto sutarties pažeidimo, šiais atvejais:

- jeigu rangovas nepradeda laiku vykdyti sutarties arba atlieka darbą taip lėtai, kad jį baigti iki termino pabaigos pasidaro aiškiai negalima, užsakovas turi teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti atlyginti nuostolius¹¹¹⁰;
- jeigu darbo atlikimo metu pasidaro aišku, kad jis nebus tinkamai atliktas, užsakovas turi teisę nustatyti rangovui protingą terminą trūkumams pašalinti, o jeigu rangovas per nustatytą terminą šio reikalavimo neįvykdo, – atsisakyti sutarties ir (arba) reikalauti atlyginti nuostolius, arba pavesti trečiajam asmeniui darbą pataisyti rangovo sąskaita¹¹¹¹;
- jeigu rangovas sutarties pažeidimų ar kitokių trūkumų per protingą terminą nepašalina arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius¹¹¹².

Kaip matome, visais atvejais, užsakovui nutraukiant sutartį dėl nuo rangovo priklausančių priežasčių, rangovas privalo atlyginti užsakovo patiriamus nuostolius. Taip pat kai užsakovas nutraukia rangos sutartį minėtais pirmuoju ir trečiuoju pagrindais, rangovas privalo grąžinti užsakovui jo perduotas medžiagas ir kitokį turtą, o jeigu to padaryti neįmanoma, – atlyginti jų vertę pinigais¹¹¹³. Be minėtų sutarties nutraukimo atvejų užsakovo

¹¹⁰⁹ *Cit. op.* 385, p. 159.

¹¹¹⁰ LR CK 6.658 str. 2 d.

¹¹¹¹ LR CK 6.658 str. 3 d.

¹¹¹² LR CK 6.665 str. 3 d.

¹¹¹³ LR CK 6.670 str.

iniciatyva, atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą, šalys taip pat gali numatyti ir kitus atvejus, kada užsakovas gali nutraukti sutartį.

Sutarties nutraukimas kaip užsakovo teisė taip pat detaliam aptartas DCFR V. C – 2:111 straipsnyje „Kliento teisė nutraukti sutartį“. Numatyta, kad klientas gali nutraukti sutartinius santykius bet kuriuo metu, pranešdamas apie tai paslaugos teikėjui¹¹¹⁴. Tokio nutraukimo teisinės pasekmės skiriasi priklausomai nuo nutraukimo pagrįstumo. Nurodoma, kad, kai klientas pagrįstai nutraukia santykius, už tai žala nėra atlyginama¹¹¹⁵, o kai klientas neturi teisės nutraukti santykius, nutraukimas vis tiek laikomas galiojančiu, tačiau paslaugos teikėjas turi teisę į žalos atlyginimą¹¹¹⁶. Tokiu būdu yra akcentuojama, kad sutarties nutraukimas turi būti pagrįstas, bet net ir nepagrįsto sutarties nutraukimo atveju tarp sutarties šalių sutartiniai teisiniai santykiai yra laikytini pasibaigusiais¹¹¹⁷. Tai vertintina kaip teisinga nuostata, kadangi sutarties nutraukimas yra *ultima ratio* ir, jei jau viena sutarties šalis pasinaudojo tokia galimybe, akivaizdu, kad tolimesnis bendras projekto įgyvendinimas, ko gero, nebus įmanomas, juo labiau turint omenyje tai, koks svarbus sutarties šalių bendradarbiavimas įgyvendinant statybos rangos sutartį.

Analizuojant užsienio valstybių teisę pažymėtina, kad nors Vokietijoje ir pripažįstama užsakovo teisė laisvai nutraukti sutartį, tačiau pagal Anglijos ir Prancūzijos teisę užsakovo teisė vienašališkai nutraukti sutartį, nesant tam pagrindų, yra labai ribota, jei tokios sąlygos nėra aiškiai išreikštos sutartyje¹¹¹⁸. Todėl vertinant vienašalio sutarties nutraukimo pagrįstumą užsakovo iniciatyva, taip pat didelę reikšmę turi sutartinės nuostatos.

¹¹¹⁴ DCFR V. C – 2:111 straipsnio paragrafas (1). To paties straipsnio antrajame paragrafe nurodoma, kad nutraukimo pasekmės yra reglamentuotos III – 1:109 straipsnio (*Pakeitimas arba nutraukimas pateikiant pranešimą*) trečiajame paragrafe.

¹¹¹⁵ DCFR V. C – 2:111 straipsnio paragrafas (3).

¹¹¹⁶ DCFR V. C – 2:111 straipsnio paragrafas (4), žala atlyginama pagal III knygos taisykles.

¹¹¹⁷ Be to, tame pačiame DCFR V. C – 2:111 straipsnyje pabrėžiama, kad klientas laikomas pagrįstai nutraukiančiu santykius, jei klientas: (a) savo teisę nutraukti santykius įgyvendino pagal sutartyje išdėstytas sąlygas ir įvykdė visus sutartyje nustatytus reikalavimus tam atlikti; (b) turėjo teisę nutraukti ryšius pagal knygos III skyriaus 3.5 skirsnį (*Nutraukimas*); arba (c) turėjo teisę nutraukti ryšius pagal III – 1:109 (*Pakeitimai arba nutraukimas pateikiant pranešimą*) paragrafą (2) ir suteikė pagrįstą įspėjimo laikotarpį, kaip reikalaujama pagal minėtą nuostatą. Taigi yra pateikiamos prezumpcijos, kada sutarties nutraukimas bus laikomas pagrįstu.

¹¹¹⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 401, p. 450.

Detali vienašalio sutarties nutraukimo tvarka yra pateikiama FIDIC modelinių sutarčių sąlygose, kur yra numatyti atvejai, kada šalys gali nutraukti sudarytą statybos rangos sutartį.

Kadangi sutarties nutraukimas yra kraštutinė priemonė, prieš nutraukdamos sutartį šalys visų pirma turėtų išnaudoti visas kitas galimybes išspręsti kilusį konfliktą. Atsižvelgiant į tai, užsakovas, prieš pasinaudodamas sutarties nutraukimo galimybe, pagal visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.1 punktą – nurodymas pataisyti, gali dar suteikti galimybę rangovui pasitaisyti¹¹¹⁹. Pažymėtina, kad ši nuostata yra dispozityvi, tačiau pagal LR CK 6.218 str., užsakovas, prieš pasinaudodamas teise nutraukti sutartį, turėtų įspėti rangovą prieš 30 dienų arba kitą laiko tarpą, kurį šalys nustato sutartyje. Taigi bet kuriuo atveju rangovui yra suteikiama teisė pasitaisyti pagal Lietuvos teisę, nepaisant to, kad teisės pasitaisyti suteikimas tėra dispozityvi nuostata pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas.

Atvejai, kada statybos rangos sutartis gali būti nutraukta užsakovo iniciatyva dėl rangovo padaryto sutarties pažeidimo, yra nurodyti visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punkte – darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva. Šiame punkte nurodoma, kad užsakovui turi būti suteikiama teisė nutraukti sutartį, jeigu rangovas:

- nevykdo 4.2 punkto [*Atlikimo užtikrinimas*] nuostatų arba nevykdo 15.1 punkto [*Nurodymas pataisyti*] reikalavimų¹¹²⁰;
- nebevykdo darbų arba kitaip aiškiai parodo ketinimą netęsti savo įsipareigojimų pagal sutartį¹¹²¹;

¹¹¹⁹ Šiame punkte nurodoma, jeigu rangovas nevykdo kurių nors sutartinių įsipareigojimų, tai inžinierius (Sidabrinės knygos analogiškoje nuostatoje nurodomas ne inžinierius, o užsakovas) gali rangovui nurodyti, apie tai pranešdamas raštu, įvykdyti įsipareigojimus ir juos įgyvendinti per pagrįstai tinkamą laiką.

¹¹²⁰ Tai tie atvejai, kai rangovas užsakovui taip ir nepateikia darbų atlikimo užtikrinimo garantijos ar nevykdo minėto reikalavimo įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus. Tai yra bendro pobūdžio ir labai plati nuostata, kuria vadovaudamasis užsakovas gali nutraukti sutartį iš esmės bet kurioje situacijoje, kai rangovas nevykdo kokių nors prisiimtų įsipareigojimų. Užsakovas gali nutraukti sutartį ir pašalinti rangovą iš statybietės pagal šį punktą apie tai prieš 14 dienų raštu pranešęs rangovui.

¹¹²¹ Tai yra tie atvejai, kai rangovas dėl nepateisinamų priežasčių ilgą laiką nevykdo prisiimtų įsipareigojimų ir užsakovui tampa aišku, kad rangovas, ko gero, nebevykdys sutarties, arba toks lėtas ar pavėluotas sutarties vykdymas jau bus nepriimtinas užsakovui. Užsakovas gali nutraukti sutartį ir pašalinti rangovą iš statybietės pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs rangovui prieš 14 dienų.

- be pateisinamos priežasties: (i) neatnaujina darbų, pagal 8 straipsnį [*Pradžia, uždelsimai ir sustabdymas*], arba (ii) per 28 dienas, gavęs pranešimą, neįvykdo jame keliamų reikalavimų pagal 7.5 punkto [*Atmetimas*] arba 7.6 [*Ištaisymo darbas*] punkto nuostatas¹¹²²;
- negavęs reikiamo sutikimo visus darbus paveda vykdyti subrangovui, sudarydamas su juo subrangos sutartį, arba perleidžia sutartį¹¹²³;
- bankrutuoja arba tampa nemokus, pradėtas jo įmonės likvidavimas, turi teismo arba administracinę nutartį, turi įsiskolinimų kreditoriams arba vykdo veiklą, prižiūrimas bankroto administratoriaus, patikėtinio arba vadybininko, veikiančio jo kreditorių naudai, arba jeigu atliktas koks nors veiksmas, arba atsitinka įvykis, kuris (pagal galiojančius įstatymus) turi panašų poveikį kaip ir bet kuris kitas anksčiau minėtas veiksmas arba įvykis¹¹²⁴;
- duoda arba pasiūlo (tiesiogiai arba netiesiogiai) bet kuriam asmeniui kokį nors kyšį, dovaną, piniginių atsidėkojimą, komisinius arba kitą vertingą daiktą kaip paskatą arba apdovanojimą už: (i) bet kurio su šia sutartimi susijusio veiksmo atlikimą arba susilaikymą jį atlikti, arba (ii) už palankumo arba nepalankumo parodymą arba susilaikymą juos parodyti bet kurio su šia sutartimi susijusio asmens atžvilgiu; arba jeigu kas nors iš rangovo personalo, tarpininkų arba subrangovų duoda arba pasiūlo (tiesiogiai ar netiesiogiai) bet kuriam asmeniui tokią paskatą arba apdovanojimą. Tačiau įstatymais numatytos paskatos arba

¹¹²² Sidabrinėje knygoje nurodoma tik pirmoji alternatyva, o nutraukimas dėl to, kad rangovas per 28 dienas, gavęs pranešimą, neįvykdo jame keliamų reikalavimų pagal 7.5 punkto [*Atmetimas*] arba 7.6 [*Ištaisymo darbas*] punkto nuostatas, nėra nurodomas. Tai tie atvejai, kai rangovas po darbų sustabdymo ar pertraukos, atsisako toliau tęsti darbus ir nepateikia jokių pagrįstų priežasčių, dėl ko nevykdo anksčiau nurodytais punktais jam priskirtų pareigų. Užsakovas gali nutraukti sutartį ir pašalinti rangovą iš statybvietės pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs rangovui prieš 14 dienų.

¹¹²³ Reikia priminti, kad pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, rangovas gali pasitelkti subrangovus savo sutartinių prievolių įvykdymui tik tokiu atveju, jei tai buvo iš anksto suderinta su užsakovu ar buvo gautas užsakovo sutikimas jau po sutarties sudarymo. Užsakovas gali nutraukti sutartį ir pašalinti rangovą iš statybvietės pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs rangovui prieš 14 dienų.

¹¹²⁴ Nors iš pirmo žvilgsnio tai modelinė sutarties sąlyga, tačiau FIDIC naudojama formuluotė yra labai griežta, ir bet kokios teismo nutarties ar pan. priėmimas, kuris gali nors kiek įtakoti sutarties vykdymą, užsakovo gali būti laikomas pakankamu pagrindu nutraukti sutartį. Užsakovas, pranešdamas raštu, sutartį pagal šį punktą gali nutraukti iš karto.

apdovanojimais rangovo personalui neturi suteikti teisės nutraukti sutartį¹¹²⁵.

Taip pat nustatomos šalių teisės ir pareigos, susijusios su sutarties nutraukimu, kurios bus aptariamoms darbe toliau. Pastebėtina, kad užsakovo pasirinkimas nutraukti sutartį neturi pažeisti kurių nors kitų iš sutarties arba kitaip kylančių jo teisių.¹¹²⁶ Tokiu būdu yra nustatoma rangovo pareiga bendradarbiauti su užsakovu net ir tuo atveju, jei sutartis buvo nutraukta užsakovo iniciatyva.

Visų darbe analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.5 punktu – užsakovo teisė nutraukti sutartį – užsakovui yra suteikiama teisė nutraukti sutartį bet kuriuo jam patogiu metu, apie tai rangovui pranešant raštu¹¹²⁷. Tačiau, siekiant užtikrinti rangovo teises, pažymėta, kad užsakovas neturi nutraukti sutarties pagal šį punktą, kad darbus vykdytų pats arba organizuotų, kad darbus vykdytų kitas rangovas. Tai yra užsakovas negali persigalvoti sudaręs sutartį ir atsisakyti rangovo darbo tik todėl, kad gavo geresnį pasiūlymą ar pan. Tokia rangovo teisė nutraukti sutartį ne dėl rangovo neteisėtų veiksmų yra apribota iš esmės tų aplinkybių, kurios nepriklauso nuo užsakovo valios. Jei sutartis yra nutraukiama šiuo pagrindu, šalys vis tiek turi bendradarbiauti perimant statybvieta, dokumentaciją, atsiskaitant su rangovu¹¹²⁸. Tokiu būdu, tais atvejais, kai užsakovas tiesiog persigalvoja dėl sutarties vykdymo, nori pasamdyti kitą rangovą ir sutartis yra vykdoma pagal FIDIC sutarčių sąlygas, užsakovui rekomenduotina pasinaudoti LR CK 6.658 str. 4 d. nurodyta teise vienašališkai nutraukti sutartį, tačiau, kaip minėta, šiuo

¹¹²⁵ Šia nuostata pabrėžiama, kad sudaryta sutartis privalo būti vykdoma sąžiningai ir tinkamai, šalys neturi neteisėtomis priemonėmis siekti, kad būtų nepastebėti jų įsipareigojimų vykdymo trūkumai. Užsakovas, pranešdamas raštu, sutartį pagal šį punktą gali nutraukti iš karto.

¹¹²⁶ Pažymėtina, jog visos sutarties nutraukimo sąlygos turi būti vertinamos atidžiai ir jų turi būti laikomasi griežtai. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 315.

¹¹²⁷ Tai yra, FIDIC sutartys suteikia užsakovui teisę nutraukti sudarytą rangos sutartį dėl bet kokių priežasčių, tai reiškia, net rangovui ir nepadarius jokio pažeidimo, o toks nutraukimas įsigalioja po 28 dienų, kai rangovas gauna tokį pranešimą arba kai užsakovas grąžina atlikimo užtikrinimą, paskiausia iš šių datų.

¹¹²⁸ Kaip nurodoma minėtame punkte, nutraukus sutartį rangovas privalo toliau veikti, pagal 16.3 punktą [*Darbo nutraukimas ir rangovo įrengimų pašalinimas*], ir jam turi būti apmokėta, pagal 19.6 punktą [*Teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių*].

atveju privalo būti kompensuojami užsakovo nuostoliai, įskaitant ir negautą pelną.

Apžvelgiant aktualią tarptautinio arbitražo praktiką dėl sutarčių, sudarytų pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, paminėtinas 1991 m. ICC arbitražo dalinis sprendimas byloje Nr. 5948.¹¹²⁹ Šioje byloje užsakovas nutraukė sutartį, tačiau buvo pažeista nustatyta procedūra. Arbitrai, vadovaudamiesi antrojo leidimo FIDIC modelinių sutarčių sąlygomis, padarė išvadą, kad nutraukimas buvo neteisėtas, kadangi buvo netinkamai įformintas pranešimas, kurį užsakovas nurodė kaip pranešimą dėl sutarties nutraukimo. Nors naujos redakcijos FIDIC modelinių sutarčių sąlygos ir pasikeitė, tačiau reikalavimas laikytis nustatytų įspėjimo procedūrų vis tiek išlieka ir į tai sutartį siekianti nutraukti šalis privalo atsižvelgti. Kaip nurodė arbitrai minėtoje byloje, užsakovui, vadovaujantis ne tik sutarties sąlygomis, bet ir byloje taikytina teise, neteisėtai nutraukus sutartį ir neteisėtai pašalinus rangovą iš objekto, užsakovas neteko įskaitymo teisės.

Statybos rangos sutartis taip pat gali būti nutraukta ir rangovo iniciatyva. LR CK yra nurodyti šie atvejai, kada rangovas turi teisę nutraukti sudarytą statybos rangos sutartį vienašališkai:

- kai rangovo tiekiamų medžiagų ar įrenginių kaina arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina padidėja iš esmės ir šio kainų padidėjimo rangovas negalėjo numatyti rangos sutarties sudarymo momentu, rangovas turi teisę reikalauti padidinti darbų kainą arba nutraukti sutartį pagal šio kodekso 6.204 straipsnio nustatytas taisykles¹¹³⁰;
- jeigu užsakovas neteikia ar netinkamai teikia sutartyje numatytą pagalbą ir rangovas sutartyje numatytų darbų atlikti negali, jis turi teisę reikalauti jam sumokėti sutartyje nustatytą kainą, atsižvelgiant į atliktų darbų dalį, bei atlyginti nuostolius arba sutartį nutraukti¹¹³¹.

¹¹²⁹ Atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, Vol. 9, No. 1, p. 76–80.

¹¹³⁰ LR CK 6.653 str. 6 d.

¹¹³¹ LR CK 6.660 str. 2 d.

Nurodytais atvejais rangovas turi teisę ne tik nutraukti sutartį, bet ir reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo, jei sutarties nutraukimo priežastys priklauso nuo užsakovo. Išskirtina tai, kad tais atvejais, kai kyla grėsmė darbų saugumui, aplinkai, žmonėms, rangovas ne tik turi teisę nutraukti sudarytą sutartį, bet net privalo nutraukti sutartį:

- jeigu užsakovas nevykdo rangovo prašymų pakeisti medžiagas, detales, konstrukcijas ar nurodymus, dėl kurių gali kilti grėsmė aplinkiniams ar būtų iš esmės pažeisti statybos dokumentuose nurodyti normatyvai, rangovas privalo sutartį nutraukti¹¹³²;
- jeigu yra nustatyti defektai užsakovo pateiktose medžiagose ar įrengimuose ir užsakovas atsisako juos pakeisti, rangovas privalo nutraukti sutartį ir pareikalauti apmokėti už faktiškai atliktus darbus¹¹³³.

Kaip matome, minėtais atvejais nėra tiesiogiai numatyta rangovo teisė reikalauti patiriamų nuostolių atlyginimo, tačiau šių nuostolių atlyginimo rangovas turi teisės reikalauti, vadovaudamasis bendrosiomis prievolių teisės ir sutartinės atsakomybės sąlygomis.

Autoriaus nuomone, minėtos sąlygos, kai rangovui yra numatyta pareiga nutraukti sutartį, nėra pati tinkamiausia įstatymo leidėjo parinkta ir rangovui suteikta teisinės gynybos priemonė. Nurodytais atvejais, būtų daug tinkamiau nustatyti ne sutarties nutraukimą, bet darbų sustabdymą, o tolimesnis sutarties vykdymas būtų galimas išsprendus ginčą. Sutarties nutraukimas galėtų būti paliktas kaip alternatyvi rangovo pažeistų teisių gynybos priemonė. Šis klausimas yra paliktinas platesnei diskusijai, tačiau, autoriaus nuomone, minėtos normos turėtų būti peržiūrėtos ir pakeistos, nes nustatyta pažeistų teisių gynybos priemonė šiose normose kartais gali sąlygoti dar didesnę rangovo interesų pažeidimą.

Rangovo teisės nutraukti sudarytą sutartį įgyvendinimo tvarka ir pasekmės yra nurodytos ir darbe analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16 straipsnyje – sustabdymas ir nutraukimas rangovo iniciatyva. Visų

¹¹³² LR CK 6.682 str. 2 d.

¹¹³³ LR CK 6.686 str. 3 d.

analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16.2 punktu – nutraukimas rangovo iniciatyva – rangovui turi būti suteikta teisė nutraukti sutartį, jeigu:

- rangovas, atsižvelgdamas į 2.4 punkto [*Užsakovo finansinis pasirengimas*] nuostatų nevykdymą, per 42 dienas nuo pranešimo, pagal 16.1 punktą [*Rangovo teisė sustabdyti darbus*], įteikimo dienos negauna pagrįsto paaiškinimo¹¹³⁴;
- inžinierius, gavęs ataskaitą ir aiškinamuosius dokumentus, per 56 dienas neišduoda atitinkamos mokėjimo pažymos¹¹³⁵;
- rangovas, pasibaigus 14.7 punkte [*Mokėjimas*] nurodytam laikui, per 42 dienas, per kurias turi būti sumokėta (išskyrus atskaitymus pagal 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*]), negauna sumos, jam priklausančios pagal tarpinio mokėjimo pažymą¹¹³⁶;
- užsakovas apskritai nevykdo savo sutartinių įsipareigojimų;¹¹³⁷
- užsakovas nevykdo 1.6 punkto [*Rangos sutartis*]¹¹³⁸ arba 1.7 punkto [*Perleidimas*] reikalavimų¹¹³⁹;
- užsitęsęs sustabdymas paveikia darbų visumą, kaip aprašyta 8.11 punkte [*Užsitęsęs sustabdymas*]¹¹⁴⁰, arba
- užsakovas bankrutuoja arba tampa nemokus, pradėtas jo įmonės likvidavimas, turi teismo ar administracinę nutartį, turi įsiskolinimų kreditoriams arba vykdo veiklą, prižiūrimas bankroto administratoriaus,

¹¹³⁴ Jei užsakovas ir toliau nevykdo savo įsipareigojimų, susijusių su mokėjimu už darbus, net ir po to, kai rangovas sustabdė statybos darbus, rangovas gali nutraukti sutartį pagal šį punktą, apie tai iš anksto raštu pranešęs užsakovui prieš 14 dienų.

¹¹³⁵ Šis punktas yra numatytas tik Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje, Sidabrinėje knygoje jo nėra. Tai tie atvejai, kai užsakovo paskirtas inžinierius, vilkindamas savo pareigų vykdymą, užkerta kelią rangovui gauti apmokėjimą už atliekamus darbus. Rangovas gali nutraukti sutartį pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs užsakovui prieš 14 dienų.

¹¹³⁶ Užsakovui nevykdant savo pagrindinės pareigos – atsiskaityti su rangovu, rangovas gali inicijuoti sutarties nutraukimą. Rangovas gali nutraukti sutartį pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs užsakovui prieš 14 dienų.

¹¹³⁷ Tai – bendroji nuostata, nekonkretizuojanti pažeidimų pagal sutartį, kuri suteikia rangovui teisę nutraukti sutartį, jei užsakovas pažeidžia savo sutartinių prievolių vykdymą. Rangovas gali nutraukti sutartį pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs užsakovui prieš 14 dienų.

¹¹³⁸ Sidabrinėje knygoje nėra numatytas nutraukimo pagrindas, jei užsakovas nevykdo 1.6 punkto [*Rangos sutartis*], yra tik toliau nurodytas pagrindas.

¹¹³⁹ Rangovas gali nutraukti sutartį pagal šį punktą apie tai raštu pranešęs užsakovui prieš 14 dienų.

¹¹⁴⁰ Tuo atveju, kai užsitęsia statybos darbų sustabdymas, atliktas užsakovo iniciatyva, ir dėl to yra paveikta rangovo atliekamų darbų visuma. Rangovas, pranešdamas raštu, sutartį pagal šį punktą gali nutraukti iš karto.

patikėtinio ar vadybininko, veikiančio jo kreditorių naudai, arba, jeigu atliktas koks nors veiksmas ar atsitinka įvykis, kuris (pagal galiojančius įstatymus) turi panašų poveikį, kaip ir bet kuris kitas anksčiau minėtas veiksmas arba įvykis¹¹⁴¹.

Analogiškai, kaip ir sutarties nutraukimo užsakovo iniciatyva atveju, nurodoma, kad rangovo pasirinkimas nutraukti sutartį neturi pažeisti kurių nors kitų iš sutarties arba kitaip kylančių jo teisių, o šalių teisės ir pareigos, susijusios su tokiu nutraukimu yra nustatytos 16.3 ir 16.4 punktuose, kurie darbe aptariami toliau.

Teisė nutraukti sutartį pagal analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 19.6 punktą – teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių, taip pat suteikiami šalims ir tuo atveju, jei darbai sustabdomi dėl nenugalimos jėgos. Tai yra objektyvi priežastis sutarties nutraukimui, kai objektyviai nebegali būti toliau vykdomos sutartinės prievolės¹¹⁴². Taip pat, kaip atskiras sutarties nutraukimo pagrindas yra nurodomas negalėjimas įvykdyti prievolių dėl pasikeitusio norminio reglamentavimo¹¹⁴³.

Apibendrinant galima teigti, kad FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra detalai aptarta sutarties nutraukimo tvarka ir šalims suteikiama pakankamai daug laisvės nutraukti sudarytas sutartis. Kita vertus, tais atvejais, kai dar galima išgelbėti esamus sutartinius santykius, yra numatytas terminas įspėti apie numatomą sutarties nutraukimą. Tokiu būdu sutarties šalims suteikiama galimybė apsvarstyti priežastis, dėl kurių kilo grėsmė sutartiniams

¹¹⁴¹ Tai analogiška sąlyga, kaip ir sutarties nutraukimo užsakovo iniciatyva atveju. Rangovas, pranešdamas raštu, sutartį pagal šį punktą gali nutraukti iš karto.

¹¹⁴² Kaip nurodoma minėtame punkte, jeigu visi vykdomi darbai sustabdomi dėl nenugalimos jėgos, apie kurią buvo pranešta pagal 19.2 punktą [*Pranešimas dėl nenugalimos jėgos*], visą 84 dienų laikotarpį arba dėl tos pačios nenugalimos jėgos kelis atskirus laikotarpius, kurie visi kartu sudaro daugiau kaip 140 dienų, tai kuri nors viena šalis gali pranešti kitai šaliai apie sutarties nutraukimą. Tokiu atveju nutraukimas turi įsigalioti po 7 dienų, kai pateikiamas pranešimas, ir rangovas privalo toliau veikti pagal 16.3 punktą [*Darbo nutraukimas ir rangovo įrengimų pašalinimas*].

¹¹⁴³ Visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 19.7 punkte – atleidimas nuo prievolių vykdymo pagal įstatymą, nurodoma, kad nepaisant bet kurios kitos šio straipsnio nuostatos, jeigu įvyksta koks nors Šalių nekontroliuojamas (įskaitant, tačiau neapsiribojant nenugalima jėga) įvykis arba aplinkybės, atimančios realią arba teisinę galimybę vienai kuriai nors šaliai arba abiem šalims vykdyti jos arba jų sutartinius įsipareigojimus, arba pagal sutarčiai taikomus įstatymus šalims suteikiama teisė būti atleistoms nuo tolesnio sutarties vykdymo, tai kuriai nors vienai šaliai nusiuntus pranešimą raštu kitai šaliai apie tokį įvykį arba aplinkybes, šalis turi būti atleidžiamos nuo tolesnio sutarties laikymosi, nepažeidžiant kurios nors vienos šalies teisių dėl bet kurio ankstesnio sutarties pažeidimo.

santykiams, kartu sudarant galimybę bendradarbiaujant išspręsti kilusius klausimus.

Teisė nutraukti sutartį skirtingose valstybėse yra reglamentuota skirtingai, ypač kiek tai susiję su sutarties pažeidimu, suteikiančiu teisę nutraukti sutartį. Paprastas sutartinių įsipareigojimų pažeidimas paprastai nesuteikia teisės nutraukti sutartį, o esminis sutarties pažeidimas suteikia teisę nutraukti sutartį.

Anglijos teismai koncentruojasi ties konkrečios sąlygos reikšmingumu, nustatydami, kad sąlyga, siekiant nutraukti sutartį turi būti, esminė¹¹⁴⁴. Bendrosios teisės sistemoje, nukentėjusi šalis, kuri turi teisę nutraukti sutartį, gali nutraukti sutartį pateikdama pranešimą sutartį pažeidusiai šaliai. Žinoma, nukentėjusioji šalis turi įvertinti nustatytas analizuojamos teisės peržengimo ribas ir prisiimti riziką, kad sutartinių santykių pabaiga ir atsisakymas vykdyti sutartį be pateisinamų priežasčių taip pat yra esminis pažeidimas¹¹⁴⁵. Atsižvelgiant į tai, kad statybos nutraukimas gali sukelti didžiulius nuostolius, rekomenduotina sutartyje numatyti privalomą sąlygą, kad net ir kilus ginčui, statybos darbų atlikimas negali būti stabdomas, kol ginčas bus išspręstas. Tačiau atskirais atvejais tokia sutartinė nuostata negalėtų būti įgyvendinta. Pavyzdžiui, Anglijos 1996 m. Statybos įstatymo 111 straipsnyje yra aiškiai nurodoma, kad rangovas turi teisę sustabdyti darbų atlikimą, jeigu rangovas neatsiskaito su užsakovu, vadovaujantis sutarties sąlygomis¹¹⁴⁶.

Pagal Vokietijos teisę, kitos šalies įvykdytas pažeidimas nesuteikia laiko, kaip įprasta, savaime nukentėjusiajai šaliai užbaigti sutartinius santykius. Jei skolininkas nevykdo ar netinkamai vykdo įsipareigojimus tuo metu, kai jis juos turi įgyvendinti, kreditorius iš esmės turi suteikti skolininkui papildomą laiką įvykdymui¹¹⁴⁷. Pagal Vokietijos CK 326 str., jei skolininkas per tokį suteiktą laiką tarpą neįvykdo savo prievolių, kreditorius turi teisę nutraukti sutartį, nepriklausomai nuo to, ar skolininkas buvo kaltas, ar ne. Rangos sutartis gali

¹¹⁴⁴ REIMANN, Mathias, ZIMMERMANN, Reinhard. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 923.

¹¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 924.

¹¹⁴⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 98.

¹¹⁴⁷ *Cit. op.* 1144, p. 924.

būti nutraukta, pateikiant pranešimą, kaip tai yra numatyta Vokietijos CK 649 str.¹¹⁴⁸

Pagal Prancūzijos teisę, teisė užbaigti sutartinius santykius tik šalių susitarimu kyla iš to, kad kiekviena dvišalė sutartis yra laikoma sudaryta pagal esminę tinkamo abipusių pareigų vykdymo sąlygą¹¹⁴⁹. Pagal Prancūzijos civilinį kodeksą – šaliai nesuteikiama teisė užbaigti sutartinius teisinius santykius tuo atveju, jei viena šalis pažeidžia savo įsipareigojimų vykdymą. Šalis, pageidaujanti nutraukti sutartį, privalo reikšti ieškinį dėl sutartinių teisinių santykių pasibaigimo. Ir nors sutartis gali būti nutraukta tik teisiniu keliu, jei šalys nėra numačiusios sutartyje sutarties nutraukimo ne teismo keliu, *Cour de cassation* yra pripažinęs teisę nutraukti sutartį ir tuo atveju, kai yra padaromas esminis sutarties pažeidimas¹¹⁵⁰. Anglijoje, kaip ir Lietuvoje, vienašalis nutraukimas vien įspėjimo pagrindu seniai yra įprasta praktika, bet Prancūzijos teisės doktrinoje pabrėžiama, kad net ir vienašalio nutraukimo atveju, šalys turi bendradarbiauti, nors kitų valstybių teisininkams ir sunku suvokti, koks gali būti bendradarbiavimas sutarties nutraukimo metu¹¹⁵¹.

Apibendrinant tenka pastebėti, kad statybos rangos sutarties nutraukimas skirtingose jurisdikcijose skiriasi, tačiau net ir sudarytos sutarties nutraukimo atveju šalys privalo bendradarbiauti, o pareigos bendradarbiauti principo turinį sudaro ne tik pranešimas, tai yra įspėjimas apie sutarties nutraukimą, bet ir tinkamas statybvietės atlaisvinimas, atliktų darbų, dokumentacijos tinkamas perdavimas bei perėmimas. Šių papildomų pareigų tinkamas įgyvendinimas yra analizuojamas tolimesnėse darbo dalyse.

¹¹⁴⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 259, p. 522.

¹¹⁴⁹ *Cit. op.* 1144, p. 925.

¹¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 925.

¹¹⁵¹ HESSELINK, Martijn W. (*et al.*) *The Politics of a European Civil Code*. The Hague: Kluwer Law International, 2006, p. 86.

3.15.2. Statybos nutraukimas ir statybvietės atlaisvinimas

Statybvietės atlaisvinimas po sutarties nutraukimo nėra reglamentuotas LR CK. Atsižvelgiant į tai, šią rangovo pareigą, jei būtų nutraukta sutartis, rekomenduotina aptarti sudaromų statybos rangos sutarčių sąlygose. Daugeliu atveju, šias sąlygas būtina detalizuoti, kad nutraukus sutartį rangovas nepalikėtų statybvietės, vos tik sutartis yra nutraukiama, jei yra būtina atlikti dar papildomus darbus.

Tam, kad būtų apsaugota bent dalis atliekamų darbų, jei to pageidauja užsakovas, turi būti atlikti jau minėti konservavimo darbai, juolab kad iki darbų perdavimo užsakovui, darbų atsitiktinio žuvimo rizika tenka rangovui. Taip pat rekomenduotina sutartyje aiškiai numatyti galimo sutarties nutraukimo atveju būtinų priemonių įgyvendinimą, užbaigti pradėtą darbų etapą. Pavyzdžiui, būtų neracionalu, jei rangovo, kuris atlieka konstruktyvo statybos darbus, būtų pareikalauta nedelsiant palikti statybvietę, nors jis jau yra ne tik surinkęs klojinius, bet ir surišęs armatūrą naujos perdangos sukonstravimui ir yra likę tik užpilti betoną.

Pastebėtina, kad aptariant statybvietės atlaisvinimo klausimą, reikėtų aptarti ir rangovo įrangos bei įrengimų pašalinimo iš statybvietės klausimus. Tačiau jei statybos darbai buvo atliekami su rangovo parūpintais įrengimais ir būtų racionalu juos ir toliau naudoti iki statybų pabaigos, apskritai yra svarstytinas tokios įrangos pašalinimo iš statybvietės racionalumo klausimas, juo labiau jei tokia įranga buvo specialiai užsakoma iš trečiųjų asmenų būtent konkreto objekto statybai. Pavyzdžiui, UNCITRAL Vadove taip pat aptariama galimybė nupirkti iš rangovo įrangą ar medžiagas, kurios yra naudojamos darbų atlikimui statybvietėje¹¹⁵².

Šie praktikoje kylantys klausimai yra pakankamai išsamiai aptarti FIDIC modelinių sutarčių sąlygose. Sutartį nutraukus užsakovo iniciatyva dėl rangovo kaltės, rangovas privalo apleisti statybvietę ir pristatyti inžinieriui bet kurias

¹¹⁵² *Cit. op.* 15, p. 273.

reikalaujamas prekes, visus rangovo dokumentus ir kitus jo paties arba jo užsakymu sukurtus projektavimo dokumentus¹¹⁵³. Sutarties nutraukimo rangovo iniciatyva atveju, rangovas nedelsdamas privalo¹¹⁵⁴ nutraukti visą tolesnį darbą, išskyrus tokį, kurį atlikti dėl gyvybės ar nuosavybės apsaugos arba dėl darbų saugos galėjo nurodyti inžinierius¹¹⁵⁵, ir pašalinti visas kitas prekes iš statyb vietės, išskyrus tas, kurios būtinos saugai darbe užtikrinti, ir pats palikti statyb vietę.

Nutraukus sutartį, jei darbai sustabdomi dėl nenugalimos jėgos aplinkybių,¹¹⁵⁶ rangovui privalo būti kompensuojamos laikinųjų darbų ir rangovo įrengimų išvežimo iš statyb vietės ir jų grąžinimo į rangovo darbų vietą jo šalyje (arba išvežimo ne didesnėmis išlaidomis į bet kurią kitą vietą) išlaidos. Taigi, net ir šiuo atveju konstatuojama, kad pats rangovas privalo atlaisvinti statyb vietę.

Kaip matome, sutarties nutraukimo atveju, rangovas privalo atlaisvinti statyb vietę. Netinkamas šios pareigos įvykdymas gali lemti papildomus užsakovo nuostolius, kuriuos rangovas, jei yra delsiama atlaisvinti statyb vietę, privalo atlyginti.

3.15.3. Darbų perėmimas

Net ir po sutarties nutraukimo, užsakovui išlieka pareiga perimti iš rangovo atliktus darbus.

LR CK 6.671 str. nurodoma, jeigu įstatymo ar sutarties nustatytu pagrindu rangos sutartis nutraukiama iki darbų rezultato priėmimo, užsakovas turi teisę reikalauti perduoti jam atliktų darbų rezultatą, o rangovas turi teisę tokiu atveju reikalauti apmokėti faktiškai atliktus darbus. Lietuvos teismų

¹¹⁵³ Tai numatyta visose analizuojamose FIDIC sutartyse bendrųjų sąlygų 15.2 punkte – darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva.

¹¹⁵⁴ Numatyta visų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 16.3 punkte – darbo nutraukimas ir rangovo įrengimų pašalinimas.

¹¹⁵⁵ Sidabrinėje knygoje nurodomas užsakovas, o ne inžinierius.

¹¹⁵⁶ Pagal analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 19.6 punktą – teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių.

praktika suformulavo pareigą užsakovui organizuoti darbų priėmimą, priimti rangovo atliktus darbus ir už juos atsiskaityti. LAT yra pažymėjęs, kai rangos sutartis nutraukiama iki darbų rezultato perdavimo, faktiškai atlikti darbai priimami ta pačia tvarka, kaip ir galutinis darbų rezultatas¹¹⁵⁷.

Lietuvoje net ir nutraukus statybos rangos sutartį, rangovas privalo pasirengti perduoti darbus užsakovui, informuoti apie tai užsakovą, parengti visą būtiną dokumentaciją darbams perduoti. Tai, kad užsakovas turi priimti atliktus darbus, lemia ir tai, jog užsakovui nutraukus sutartį, jis vis tiek naudosis jau atliktu statybos rangos darbų rezultatu, net ir neatsiskaitęs su rangovu.

Pažymėtina, kad rangovas vis tiek lieka atsakingas užsakovui už savo atliktus darbus ir rangovo atliktiems darbams yra taikomi įstatyme nustatyti garantiniai terminai, net jei ir yra nutraukiama sutartis. Todėl net ir sutarties nutraukimo atveju, rangovas pats turi būti suinteresuotas, kiek tai leidžia sutarties nutraukimo situacija, užtikrinti, kad jis galės atsakyti garantiniu laikotarpiu už atliktus statybos darbus.

Statybų pramonėje yra įprasta nustatyti tam tikrus reikalavimus net ir sutarties nutraukimo atveju. Tai yra būtina tam, kad būtų sumažinti galimi nuostoliai dėl statybų neužbaigimo ir sutarties nutraukimas. Kaip pavyzdys galėtų būti pateikiamos FIDIC modelinių sutarčių sąlygų nuostatos.

FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punkte – darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva – yra numatyta, kad sutartį nutraukus užsakovo iniciatyva dėl rangovo kaltės užsakovas gali baigti darbus ir (arba) pasirūpinti, kad tai atliktų kas nors kitas. Tada užsakovas ir tie kiti asmenys gali naudoti bet kurias prekes, rangovo dokumentus ir kitus rangovo arba jo vardu sukurtus projektavimo dokumentus. Užsakovas tokiu atveju turi raštu pranešti, kad rangovo įrengimai ir laikinieji darbai bus jam perduodami statybvietėje arba

¹¹⁵⁷ *Cit. op.* 340.

šalia jos. Rangovas privalo nedelsdamas organizuoti jų pašalinimą savo rizika ir sąskaita¹¹⁵⁸.

Sutarties nutraukimo rangovo iniciatyva atveju, vadovaujantis visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16.3 punktu – darbo nutraukimas ir rangovo įrengimų pašalinimas, – įsigaliojus pranešimui dėl sutarties nutraukimo,¹¹⁵⁹ rangovas nedelsdamas privalo perduoti rangovo dokumentus, įrangą, medžiagas ir kitą darbą, už kuriuos rangovui jau sumokėta.

Apibendrinant galima teigti, kad net ir sutarties nutraukimo atveju (neatsižvelgiant į tai, kurios šalies iniciatyva buvo įvykdytas sutarties nutraukimas), statybos rangos sutarties šalys pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas vis tiek privalo toliau bendradarbiauti tam, kad būtų sumažinti galimi nuostoliai dėl sutarties nutraukimo. Užsakovas privalo organizuoti darbų priėmimą, rangovas privalo perduoti jau atliktus darbus, užsakovas privalo atsiskaityti už atliktus darbus, o rangovas privalo užtikrinti atliktų darbų garantinių įsipareigojimų vykdymą.

3.15.4. Sutarčių, sudarytų su subrangovais ir trečiaisiais asmenimis, perėmimas

Nutraukiant statybos rangos sutartį, rangovas gali būti sudaręs sutartis su subrangovais ir kitais trečiaisiais asmenimis, pavyzdžiui, medžiagų tiekėjais. Tam tikrais atvejais užsakovas gali būti suinteresuotas, kad tokios sudarytos sutartys nenutrūktų. Kartais net yra patogiausia, kad naujasis rangovas, kurį pasirenka užsakovas, senojo rangovo nebaigtų statybos rangos darbų užbaigimui, perimtų tam tikrus senojo rangovo sutartinius įsipareigojimus iš sutarčių, sudarytų su subrangovais ar teikėjais, arba sudarytų naujas sutartis su tokiais subrangovais ar tiekėjais. Naujų sutarčių sudarymas gali būti

¹¹⁵⁸ Tačiau jeigu iki to laiko rangovas nesumokėjo užsakovui mokėtinos sumos, tai užsakovas šiuos įrengimus gali perduoti, kad atgautų šį savo mokėjimą. Bet koks tokių pajamų likutis galiausiai turi būti sumokamas Rangovui.

¹¹⁵⁹ Pagal 15.5 punktą [*Užsakovo teisė nutraukti sutartį*], pagal 16.2 punktą [*Nutraukimas Rangovo iniciatyva*] arba pagal 19.6 punktą [*Teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių*].

pageidaujamas tais atvejais, kai naujam rangovui nėra naudinga perimti visų senojo rangovo prisiimtų įsipareigojimų.

UNCITRAL Vadove yra nurodomi atvejai, kada būtų naudinga perimti rangovo, su kuriuo yra nutraukiama sutartis, sudarytas sutartis su subrangovais ar tiekėjais. Nurodoma, kad naujų sutarčių sudarymas gali turėti praktinės naudos, jei subrangovai ar tiekėjai yra atleisti nuo sutarčių, sudarytų su rangovu, vykdymo. Atsižvelgiant į tai, tais atvejais, kai sutartis yra nutraukiama dėl aplinkybių, priklausančių nuo rangovo (pvz., rangovui neįvykdžius sutarties, rangovui bankrutavus ar esant jo nemokumui), sutarties šalys gali siekti numatyti rangovui įsipareigojimą perleisti tokias sutartis užsakovui ar naujam rangovui, ar nutraukti tokias sutartis, jei to pareikalauja užsakovas savo pranešime apie sutarties nutraukimą, jei yra galimybė perleisti tokias sutartis ar jas nutraukti. Be to, siūloma sutartyje numatyti sąlygą, kad rangovui draudžiama nutraukti minėtas sutartis, jei su rangovu yra nutraukiama sudaryta statybos rangos sutartis¹¹⁶⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad nutraukus statybos rangos sutartį su rangovu ir perimant jo sudarytas sutartis su subrangovais ar tiekėjais, gali iškilti rangovo skolų minėtiems asmenims klausimai¹¹⁶¹. Atsižvelgiant į tai, statybos rangos sutartyje būtina aptarti, kad užsakovas turi teisę sumokėti subrangovams ar medžiagų tiekėjams tiesiogiai, jei iškykla su sutarties vykdymu susijusių problemų dėl rangovo kaltės. Jei tai iš anksto nebuvo aptarta sutartyje, tuomet perimant iš rangovo minėtų sutarčių vykdymą, būtina atkreipti dėmesį į atsiskaitymo sąlygas su tokiais asmenimis, aiškiai apibrėžiant, kokios teisės ir pareigos yra perimamos, kokia suma yra mokama ir pan.¹¹⁶²

Kadangi minėtas reikalavimų perleidimas gali žymiai palengvinti projekto įgyvendinimo užbaigimą, net ir po sutarties nutraukimo šalys privalo

¹¹⁶⁰ *Cit. op.* 15, p. 274.

¹¹⁶¹ Tai net gali sąlygoti tokias situacijas, kai šie asmenys nebenorės tęsti pradėtų darbų dėl to, jog su jais nėra atsiskaityta už anksčiau atliktus darbus ar anksčiau pateiktas medžiagas. Dar daugiau, pavyzdžiui, tiekėjai gali siekti atsiimti pateiktas medžiagas ir pan. Atsižvelgiant į tai, užsakovui gali tekti sumokėti tokias sumas tiesiogiai tiekėjams ir rangovams, užuot jas sumokėjus rangovui, su kuriuo sutartis yra nutraukta.

¹¹⁶² Atsiskaitymų klausimas detalai yra analizuotas darbo skyriuje, kuriame aptariamas subrangovo teisinis statusas.

bendradarbiauti ir atskleisti viena kitai informaciją. Suprantant tokio bendradarbiavimo naudą, net ir pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, yra numatyta rangovo pareiga perduoti visus dokumentus, jau užsakytas prekes, kas galėtų būti siejama ir su pareiga atskleisti užsakovui informaciją dėl tiekėjų, ir pan.¹¹⁶³ Žinoma, jei būtų reikalaujama tokios informacijos, kuri jau yra kišimasis į rangovo vidinę veiklą, rangovas turi teisę atsisakyti pateikti tokią informaciją.

Atkreiptinas dėmesys, kad FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punkte – darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva – yra numatyta, kad sutartį nutraukus užsakovo iniciatyva dėl rangovo kaltės, rangovas privalo dėti visas pastangas, kad nedelsdamas įvykdytų visus rašte esančius pagrįstus nurodymus dėl bet kurios subrangos sutarties perleidimo. Tokiu būdu yra tiesiogiai numatyta reikalavimų perleidimo pareiga, jei to pageidauja užsakovas.

3.15.5. Brėžiniai, išpildomoji dokumentacija ir kiti dokumentai

Jau minėta, kad, nutraukus sutartį, rangovas privalo pateikti užsakovui visus dokumentus, kurie gali būti reikalingi užsakovui tolimesnėse statybose.

Kaip pažymima UNCITRAL Vadove, jei užsakovas ketina užbaigti darbus, nebaigtus pagal nutrauktą sutartį, užsakovas gali norėti siekti įgyti projektą, brėžinius, skaičiavimus, aprašymus, *know-how* ir montavimo bei kitus dokumentus, susijusius su statyba, kuri turėjo rangovo būti baigta, taip pat statyba, kuri bus baigta.¹¹⁶⁴ Šios dokumentacijos perėmimo klausimas yra svarbus dėl to, kad ji iš esmės gali būti parengta tik paties rangovo ir kiti tretieji asmenys jos neturės¹¹⁶⁵.

¹¹⁶³ Žiūrėti jau minėtą FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punktą.

¹¹⁶⁴ *Cit. op.* 15, p. 274.

¹¹⁶⁵ Pavyzdžiui, rangovas, atlikdamas statybos rangos darbus, kiekvieną dieną veda statybos žurnalą, rengia išpildomąją dokumentaciją. Visi šie dokumentai yra tik pas jį ir šių dokumentų būtinai reikės užsakovui siekiant įvykdyti statybos užbaigimo procedūrą.

Dokumentacijos perdavimas užsakovui yra numatytas ir jau minėtose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose, tiek jei sutartis nutraukiama rangovo iniciatyva,¹¹⁶⁶ tiek jeigu sutartis nutraukiama užsakovo iniciatyva¹¹⁶⁷.

Tais atvejais, kai sutartis nutraukiama dėl rangovo kaltės, pavyzdžiui, bankroto, nemokumo ir pan., jis visais atvejais privalo perduoti tokius dokumentus. Tais atvejais, kai sutartis nutraukiama dėl užsakovo kaltės, rangovas taip pat neturėtų sulaikyti tokios dokumentacijos, nes tai gali padaryti didelę žalą užsakovui.

Tokiu būdu yra nustatyta, kad šalys turi bendradarbiauti sutarties nutraukimo metu, rangovas turi perduoti visą turimą dokumentaciją. Be to, rangovas net gali būti įpareigojamas parengti tokią dokumentaciją, jei jos neturi, pavyzdžiui, atliktų darbų išpildomas nuotraukas, nes naujasis rangovas negalės parengti šių dokumentų, kadangi ne jis yra atlikęs šiuos darbus.

3.15.6. Su statybos rangos sutarties nutraukimu susiję mokėjimai

UNCITRAL Vadove, aptariant mokėjimų klausimą, nutraukiant sutartį, yra išskiriami keturi atvejai: pirmasis, nutraukimas dėl pagrindų, priskirtinų rangovui, antrasis, nutraukimas dėl pagrindų, priskirtinų užsakovui, trečiasis, nutraukimas dėl aplinkybių, nepriskirtinų nei vienai iš šalių, ketvirtasis, nutraukimas dėl naudingumo (anglų k. *convenience*)¹¹⁶⁸.

Jei sutartis yra nutraukiama tais pagrindais, kurie priklauso nuo rangovo, užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu už jau atliktus darbus. Žinoma, tokie darbai privalo būti priduoti užsakovui. Kita vertus, UNCITRAL Vadove nurodoma, kad tais atvejais, kai užsakovas sutartį nutraukia dėl pagrindų, priklausančių nuo rangovo, užsakovas gali patirti išlaidų ir nuostolių, kurių jis nebūtų patyręs, jei sutartis nebūtų nutraukta ir rangovas būtų užbaigęs statybas.

¹¹⁶⁶ Analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punktas.

¹¹⁶⁷ Analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16.3 punktas.

¹¹⁶⁸ Daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 15, nuo p. 275.

Jei sutartis yra nutraukiama dėl to, kad rangovas neįvykdė savo sutartinių įsipareigojimų, sutartis gali numatyti, jog užsakovui privalo būti kompensuotos išlaidos ir nuostoliai, tai yra, atlyginama patirta žala¹¹⁶⁹.

Kadangi tokia žala iš esmės yra neišvengiama, šalims yra rekomenduotina iš anksto apsibrėžti tokios žalos dydį sutartyje, kad vėliau neiškiltų sunkumų įrodinėjant patirtos žalos dydį¹¹⁷⁰. Taip pat UNCITRAL Vadove pateikiami ir papildomi žalos nustatymo kriterijai. Nurodoma, kad sutartis gali įpareigoti rangovą kompensuoti užsakovui sumą, kuri viršys naujam rangovui mokamą sumą už darbų užbaigimą, palyginus su ta suma, kuri būtų mokama rangovui, jei jis būtų pabaigęs statybą pagal sudarytą sutartį ir panašiai¹¹⁷¹. Tai yra, UNCITRAL Vadove įvardijama rangovo kompensuotina žala, kurią patiria užsakovas, nutraukus sutartį, iš esmės atitinka civilinės atsakomybės žalos kriterijus, kurie yra numatyti ir LR CK.

Antruoju atveju, jei sutartis yra nutraukiama dėl pagrindų, priklausančių nuo užsakovo, nuostolių patiria rangovas. Tokiu atveju, rangovas gali reikalauti patirtos žalos atlyginimo iš užsakovo¹¹⁷².

Trečiuoju atveju, kai sutartis yra nutraukiama dėl aplinkybių nepriklausančių nei nuo vienos iš šalių, yra tokie atvejai, kaip, pavyzdžiui, iš esmės pasikeitusios aplinkybės ir pan. Tokiu atveju rangovas vis tiek išsaugo teisę gauti atlyginimą už jau atliktus darbus. O UNCITRAL Vadove pabrėžiama, kad tokiais atvejais šalys turi svarstyti, koks būtų teisingiausias kelias išspręsti šalių patirtų išlaidų ir nuostolių klausimus, kurie atsirado nutraukus sutartį. Vienas iš būdų būtų pasidalinti šalių patirtą žalą lygiomis dalimis ar pagal nustatytą formulę. Kitas, galimybė kiekvienai iš šalių prisiimti

¹¹⁶⁹ *Cit. op.* 15, p. 275.

¹¹⁷⁰ Tokia žala gali būti įvertinama pagal daugybę kriterijų. Pavyzdžiui, rangovas privalo kompensuoti žalą, kuri yra susijusi su dalinai užbaigtų darbų apsauga, kol dalinai atliktus darbus perims kitas rangovas, išlaidas ar nuostolius, kurie bus patirti dėl sutarties nutraukimo, kuriuos patirs užsakovas, mokėdamas kitiems tiekėjams ar rangovams dėl savo įsipareigojimų neįvykdymo laiku.

¹¹⁷¹ *Cit. op.* 15, p. 276.

¹¹⁷² UNCITRAL Vadovas, aptardamas tai, kokios žalos atlyginimo gali reikalauti rangovas, nurodo, jog išlaidos ir nuostoliai gali susidėti, pavyzdžiui, iš bet kokio pobūdžio išlaidų, kurių buvo reikalaujama imtis arba kurių paprašė užsakovas, siekdamas pasaugoti jau atliktus darbus, išlaidų, susijusių su rangovo personalo, statybos įrankių ir įrangos perkėlimu, negauta nauda, neįvykdžius sutarties pilnai, bei baudų ir išlaidų, kurios buvo sumokėtos rangovo dėl sutarties nutraukimo subrangovams ar tiekėjams. *Cit. op.* 15, p. 276.

savo patirtus nuostolius¹¹⁷³. Tai yra, šiuo atveju ypač svarbu, kad šalys bendradarbiautų, sprendamos šiuos klausimus.

Ketvirtuoju atveju, kai sutartis yra nutraukiama dėl patogumo, yra tokie atvejai, kai sutartyje numatoma galimybė nutraukti sutartį nesant sutartyje numatytų pagrindų, o tik remiantis vienašaliu sutarties šalies sprendimu. Pažymėtina, kad sutarties šalys, vadovaudamosi sutarčių laisvės principu, gali numatyti tokią sąlygą sutartyje, tačiau tokios teisės suteikimas gali sukelti kitai šaliai žymių nuostolių. Pavyzdžiui, užsakovui nutraukus sutartį be jokio pagrindo, kaip nurodoma UNCITRAL Vadove, rangovas gali patirti nuostolių, nes jis netenka planuoto pelno, sudarydamas sutartį galbūt atsisakė sudaryti kitas sutartis¹¹⁷⁴ ir pan. Tokiu atveju rekomenduotina sutartyje detaliai aptarti galimų nuostolių kompensavimo mechanizmą ar susitarti dėl patirtų išlaidų atlyginamos sumos. Priešingu atveju, neatmetama galimybė, kad tokia sutarties sąlyga gali būti ginčijama teisme arba laikoma negaliojančia (pavyzdžiui, LR CK 1.91 str. pagrindu), jei vis dėlto po tokio nutraukimo kita sutarties šalis patirtų didelių išlaidų ar nuostolių.

Toliau detaliau bus nagrinėjami tik žalos pagal analizuojamas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas numatyti atvejai, kadangi pagrindiniai statybos rangos sutarčių nutraukimo atvejai ir žalos atlyginimo klausimai pagal LR CK jau buvo aptarti anksčiau.

Užsakovui nutraukus sutartį, pagal FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.2 punktą, nustatoma pareiga atsiskaityti su rangovu, tačiau žalos atlyginimas nėra numatomas. Pirma, atliekamas tokios mokėtinos sumos įvertinimas, antra, nurodoma, ar tokia suma mokėtina. Pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas, tuoj pat turi įsijungti inžinierius, kuris turi padėti šalims pasiekti abiem priimtina susitarimą dėl tokios sumos, kurią reiktų sumokėti rangovui¹¹⁷⁵. Kadangi Sidabrinėje knygoje nėra numatytas inžinierius, pats užsakovas privalo veikti

¹¹⁷³ *Ibid.*, p. 276.

¹¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 276.

¹¹⁷⁵ Analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 15.3 punkte – įvertinimas nutraukimo dieną – nurodoma, kai, pagal 15.2 punktą [*Darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva*], įsigalioja raštas dėl nutraukimo, inžinierius¹¹⁷⁵ kuo greičiau privalo pradėti toliau veikti pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], kad sutartų arba nuspręstų dėl darbų, prekių ir rangovo dokumentų vertės bei dėl bet kurių kitų rangovui mokėtinų sumų už pagal sutartį atliktą darbą.

objektyviai ir siekti tinkamai ir objektyviai įvertinti, kokias išlaidas kompensuoti ir kokią sumą sumokėti rangovui.

Pastebėtina, kad užsakovas, nutraukęs sutartį dėl rangovo kaltės, taip pat gali sulaikyti mokėjimus rangovui arba išskaičiuoti tam tikras sumas iš rangovui mokėtinų sumų.¹¹⁷⁶ Vadovaujantis Lietuvos teismų praktika, šios nuostatos nebūtų galima įgyvendinti, jei rangovo atlikti darbai jau būtų priimti¹¹⁷⁷, nes, kaip analizuota anksčiau, net ir po sutarties nutraukimo, užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu¹¹⁷⁸.

Jeigu sutartis nutraukiama rangovo iniciatyva dėl ne nuo rangovo priklausančių priežasčių, kurios yra užsakovo rizika, užsakovas privalo kompensuoti rangovo praradimus¹¹⁷⁹. Nutraukus sutartį, jei darbai sustabdomi dėl nenugalimos jėgos¹¹⁸⁰ arba nutraukus sutartį dėl negalėjimo įvykdyti

¹¹⁷⁶ Kaip nurodoma sutarčių 15.4 punkte – mokėjimas po nutraukimo, įsigaliojus pranešimui dėl sutarties nutraukimo, pagal 15.2 punktą [*Darbų nutraukimas užsakovo iniciatyva*], užsakovas gali: (a) imtis tolesnių veiksmų pagal straipsnio 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*]. Tai yra užsakovas turi teisę pareikšti pretenzijas rangovui, jei su juo nepavyksta skubiai susitarti, (b) sulaikyti tolesnius mokėjimus rangovui, kol bus apskaičiuotos vykdymo (Geltonojoje ir Sidabrinėje knygose papildomai dar nurodoma ir projektavimo išlaidos), baigimo ir bet kurių defektų ištaisymo išlaidos, kompensacijos už uždelsimą baigti laiku (jeigu yra) ir visos kitos užsakovo patirtos išlaidos, ir (arba) (c) pagal 15.3 punktą [*Įvertinimas nutraukimo dieną*], nustačius bet kurią rangovui mokėtiną sumą, padengti rangovo sąskaita bet kurias papildomas darbų baigimo išlaidas ir bet kurias užsakovo patirtas praradimus ir nuostolius. Tai yra, šalims susitarus dėl rangovui mokėtinų sumos, užsakovas tiesiog sumoka rangovui pagal priklausančią sutartį ir sutartis tarp šalių pasibaigia.

¹¹⁷⁷ Šioje vietoje primintina, kad pagal FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 11.9 punktą – atlikimo pažyma, darbai laikomi priimtais tik tuomet, kai išduodama atlikimo pažyma, o ji yra išduodama ne anksčiau nei metai nuo darbų užbaigimo. Todėl šioje vietoje kyla klausimas, ar nebūtų sąžininga šalių pusiausvyros atžvilgiu nustatyti, kad darbai būtų laikomi atliktais ir priimtais tuomet, kai yra išduodama perėmimo pažyma pagal sutarčių 10 punktą.

¹¹⁷⁸ Nurodoma, kad užsakovas, padengęs išlaidas už bet kurias tokius praradimus ir nuostolius bei papildomas išlaidas, visą likutį privalo išmokėti rangovui. Tai yra, nustatoma, kad užsakovas negalėtų nesąžiningai praturtėti rangovo sąskaita.

¹¹⁷⁹ Vadovaujantis visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 16.4 punktu – mokėjimas nutraukus, įsigaliojus pranešimui dėl sutarties nutraukimo, pagal 16.2 punktą [*Nutraukimas rangovo iniciatyva*], užsakovas nedelsdamas privalo: (a) grąžinti rangovui atlikimo užtikrinimą, (b) sumokėti rangovui, pagal 19.6 punktą [*Teisė nutraukti Sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių*], ir (c) sumokėti rangovui sumą, už bet kurį prarastą pelną ir (arba) už kitus dėl šio nutraukimo rangovo patirtus nuostolius arba žalą.

¹¹⁸⁰ Analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 19.6 punktas – teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių. Pažymyje turi būti nurodyta: (a) sumos, mokėtinų už bet kurį atliktą darbą, kurio atlikimo kaina yra nurodyta sutartyje; (b) išlaidos įrangai ir medžiagoms, kurios skirtos darbams ir pristatytos rangovui arba kurias rangovas yra teisiškai įsipareigojęs priimti: užsakovui sumokėjus, ši įranga ir medžiagos turi tapti užsakovo nuosavybe (užsakovo rizika), o rangovas jas privalo perduoti užsakovo žinion; (c) bet kurios kitos išlaidos arba įsipareigojimai, kuriuos, esant tam tikroms aplinkybėms, pagrįstai prisiėmė rangovas, tikėdamasis baigti darbus; (d) laikinųjų darbų ir rangovo įrengimų išvežimo iš statybų vietos ir jų grąžinimo į rangovo darbų vietą jo šalyje (arba išvežimo nedidesnėmis išlaidomis į bet kurią kitą vietą) išlaidos; ir (e) rangovo darbuotojų ir darbininkų, nutraukimo dieną dirbančių pagrindinėse pareigose, grąžinimo į tėvynę išlaidos.

prievolių pasikeitus teisiniam norminiam reglamentavimui¹¹⁸¹, nurodoma, kad inžinierius¹¹⁸² privalo nustatyti atlikto darbo vertę ir išduoti mokėjimo pažymą. Tai yra, nustatoma pareiga užsakovui visiškai atsiskaityti su rangovu ir kompensuoti jo patirtas pagrįstas išlaidas, kadangi sutartis buvo nutraukta dėl nurodytų aplinkybių.

Pastebėtina, kad pabaigtas projektas visada yra vertingesnis už nebaigtą projektą. Dažniausiai yra brangiau samdyti naują rangovą, kuris užbaigtų projektą, nei užbaigti projektą su esamu rangovu¹¹⁸³. Todėl sutarties nutraukimas yra *ultima ratio*, o šalys privalo bendradarbiauti ir spręsti probleminius klausimus statybų proceso metu, tik nepavykus jų išspręsti ir matant, kad sutarties nutraukimas neišvengiamas – turėtų pasinaudoti galimybe nutraukti sutartį.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, akivaizdu, kad, nutraukiant statybos rangos sutartį, sutarties šalių bendradarbiavimas yra neišvengiamas. Šalys turi būti sąžiningos ir turi priešpriešinių pareigų, net ir sutarties nutraukimo atveju. Pavyzdžiui, rangovas privalo perduoti užsakovui turimą dokumentaciją, atliktus darbus, užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu už atliktus darbus ir pan.

3.16. Pareiga mažinti nuostolius

Kadangi statybos rangos sutarties vykdymo metu iškyla daug papildomų klausimų, visus probleminius klausimus šalys turėtų spręsti neatidėliodamos bei kooperuodamosi¹¹⁸⁴. Tai, autoriaus nuomone, lemia, kad net ir tais atvejais,

¹¹⁸¹ Visų analizuojamų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 19.7 punkte – atleidimas nuo prievolių vykdymo pagal įstatymą – nurodoma, kad užsakovo rangovui mokėtina suma turi būti tokia pati, kokia būtų buvusi mokėtina pagal 19.6 punktą [*Teisė nutraukti sutartį, mokėjimai ir atleidimas nuo prievolių*], jeigu sutartis būtų buvusi nutraukta pagal 19.6 punktą.

¹¹⁸² Sidabrinėje knygoje nurodomas ne inžinierius, o užsakovas.

¹¹⁸³ WHITE, Nancy J. *Principles and Practices of Construction Law*. New Jersey: Practice Hall, 2002, p. 389.

¹¹⁸⁴ LR CK 6.691 str. 1 d. tiesiogiai nurodyta, jeigu kyla kliūčių, trukdančių tinkamai įvykdyti sutartį, kiekviena sutarties šalis privalo imtis visų nuo jos priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti. 6.249 str. 4 d. nurodyta, kad be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius

kai yra padaromas pažeidimas ir / ar tarp šalių yra nutraukiami sutartiniai teisiniai santykiai, tiek rangovas, tiek užsakovas privalo elgtis taip, kad būtų patiriami kuo mažesni nuostoliai.

LR CK civilinės atsakomybės bendrosios nuostatos¹¹⁸⁵ ir sutartinės atsakomybės nuostatos¹¹⁸⁶ numato atvejus, kada gali būti mažinamas reikalaujamų atlyginti nuostolių dydis. Šios nuostatos tik netiesiogiai lemia pareigą šalims mažinti kitos šalies patiriamus nuostolius, tačiau LR CK 6.691 str. 1 d. nuostatos, autoriaus nuomone, tiesiogiai įpareigoja statybos rangos sutarties šalis mažinti viena kitos patiriamus nuostolius. Kadangi Lietuvos teisės doktrinoje pareigos mažinti nuostolius klausimas yra mažai plėtotas, autoriaus nuomone, būtina aptarti tai, kaip yra reguliuojamas pareigos mažinti nuostolius klausimas užsienio valstybėse, atsakant į klausimą, ar statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose šalys turi pareigą mažinti nuostolius ir kada ši pareiga gali būti laikoma tinkamai įgyvendinta.

Pareiga sumažinti nuostolius yra daugelio išsivysčiusių teisinių sistemų dalis ir buvo inkorporuota daugelyje dokumentų, kurie atstovauja „viršnacionalines“ pastangas sukurti bendras teisės taisykles, tokiuose kaip UNIDROIT Principai, harmonizuojant besiskiriančias nacionalines teises sistemas¹¹⁸⁷. Pabrėžiama, kad pažeidimo metu turi būti siekiama sumažinti nuostolius ir maksimaliai padidinti galimą gauti naudą. Pareigos mažinti nuostolius įgyvendinimas yra naudingas abiem atvejais¹¹⁸⁸. Todėl abi šalys, turi pareigą siekti sumažinti nuostolius.

įskaičiuojamos ir protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar žalai sumažinti. To paties straipsnio 6 d. nurodoma, kai dėl to paties veiksmo atsirado ir žala, ir nauda nukentėjusiam asmeniui, tai gauta nauda nepažeidžiant protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijų gali būti įskaitoma į nuostolius.

¹¹⁸⁵ LR CK 6.251 str. numatyta, kad teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Tačiau sumažintas nuostolių atlyginimas negali būti mažesnis už draudimo sumą, kuria skolininko civilinė atsakomybė buvo ar turėjo būti privalomai apdrausta.

¹¹⁸⁶ 6.259 str. 1 d. nustatyta, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta dėl abiejų šalių kaltės, skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinta arba jis gali būti visiškai atleistas nuo atsakomybės.

¹¹⁸⁷ *Cit. op.* 124, p. 96.

¹¹⁸⁸ HARIS, Donald, CAMPBELL, David, HALSON, Roger. *Remedies in Contract & Tort*. Second edition. Suffolk: Clays Ltd. 2002, p. 109.

Pareiga mažinti nuostolius yra kilusi iš Anglijos teisės. Ši taisyklė atrodo paprasta ir pagrįsta, remiantis geros valios principu, kuris turi viršenybę sutarties sukurtai teisei¹¹⁸⁹. Šios koncepcijos vystymuisi didžiulę įtaką turėjo tai, kad nuostolių atlyginimas yra pagrindinė priemonė sutarties pažeidimo atveju.

Anglijos teisėje (apskritai bendrosios teisės sistemos valstybėse) nuostolių kompensavimas yra pagrindinė gynybos priemonė sutarties pažeidimo atveju. Reikalavimas įvykdyti sutartį yra daugiau šios taisyklės išimtis ir bendrosios teisės sistemos teismuose reikalavimas įvykdyti sutartį yra labai neįprastas reiškinys. Viena iš tokių išimčių būtent ir yra statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Bendrosios teisės sistemos teismai pripažįsta statybos rangoje reikalavimus vykdyti sutartį, tai yra, atlikti darbus, o ne vien tik reikalavimus atlyginti nuostolius. Tačiau siekiant tokio reikalavimo patenkinimo, turi būtų kelios specifinės sąlygos. Pirma, tokia rangovo pareiga turi būti aiškiai išreikšta sutartyje, kad teismas galėtų lengvai nustatyti, kokio įvykdymo yra reikalaujama. Antra, nuostolių atlyginimas turi adekvačiai kompensuoti užsakovo netekimus. Trečia, rangovas turi valdyti žemę, kurioje yra statomas statinys. Paskutinė sąlyga būtent ir atskleidžia taisyklės išimtinumo pobūdį, kuriam esant gali būti keliamas reikalavimas vykdyti sutartį pagal Anglijos teisę¹¹⁹⁰. Tačiau ši išimtis įgauna platesnį aspektą ir netgi, pavyzdžiui, tokiu atveju, kai nuomininkas yra įpareigotas atlikti pastato išorinių sienų remonto darbus, jei to reikalauja patalpų savininkas, privalo tai atlikti¹¹⁹¹, nes teisėtas naudotojas yra nuomininkas, ir savininkas, nusamdęs rangovą, kad atliktų remonto darbus, padarytų patekimo į nuomininko teritoriją pažeidimą.

Anglijos teisės nuostolių kompensavimo doktrina ir sąlygojo pačios nuostolių mažinimo pareigos idėjos atsiradimą. Tiesą sakant, ši pareiga atsiranda iš karto, kai atsiranda neįvykdymas (įskaitant ir numatomą neįvykdymą). Nukentėjusioji šalis privalo nedelsiant imtis priemonių

¹¹⁸⁹ *Cit. op.* 124, p. 79.

¹¹⁹⁰ *Cit. op.* 438, p. 621.

¹¹⁹¹ *Ibid.*, p. 622.

priemonių, kad sumažintų nuostolius¹¹⁹². Šiuolaikinė JAV atskirų jurisdikcijų teisė, pagrįsta tuo pačiu principu, išvystė sudėtingą nagrinėjimą. Skirtumas nuo anglų teisės yra tas, kad anglų teisė fiksuoja nuostolius pažeidimo metu, o JAV atskirų jurisdikcijų teisė įvertina faktinius duomenis geros valios, pagrįstumo ir greitumo atžvilgiu. JAV atskirų jurisdikcijų teisė yra lankstesnė nei Anglijos teisė todėl, kad taikomi tokie bendrieji principai, kaip geros valios, pagrįstumo¹¹⁹³. Lietuvoje, vertinant nuostolių atlyginimo klausimą, taip pat yra vertinamas nuostolių realumas LR CK 6.249 str. pagrindu.

Pagal nuostolių sumažinimo doktriną, bendrojoje teisės sistemoje išskiriamos trys nuostolių sumažinimo taisyklės. Pirma – išvengiama žala, asmuo negali reikalauti atlyginti iš sutartį pažeidusios šalies tų patirtų nuostolių, kurių galėjo pats išvengti, jei būtų ėmėsis pagrįstų priemonių. Antroji – veiksmų, kurių buvo imtasi siekiant išvengti nuostolių, išlaidų atlyginimo. Tai yra, galima reikalauti atlyginimo tų išlaidų, kurios buvo patirtos dėl to, kad buvo imtasi pagrįstų veiksmų ir priemonių, nesvarbu, ar jie davė rezultatą, siekiant išvengti nuostolių. Trečioji – faktiškai išvengtų nuostolių neatlyginimo taisyklė. Tai yra, asmuo, kuris ėmėsi pagrįstų veiksmų tam, kad būtų išvengta nuostolių, ir nuostolių buvo išvengta, negali reikalauti iš įsipareigojimus pažeidusios šalies nuostolių, kurie galėjo atsirasti, bet neatsirado, atlyginimo¹¹⁹⁴.

Kontinentinės teisės sistemos valstybėse situacija yra šiek tiek kita. Vokietijos teisėje, bent jau teorijoje, reikalavimas įvykdyti sutartį yra pagrindinė priemonė, o nuostolių atlyginimas yra daugiau papildoma priemonė. Tačiau tai savo ruožtu sukelia kitų problemų. Pavyzdžiui, užsakovas, kuris turi teisę atsisakyti priimti atliktus darbus su defektais, negali paprasčiausiai reikalauti defektų pašalinimo, tačiau gali reikalauti iš naujo atlikti darbus. Šioje vietoje ir kyla problema, kada galima reikalauti tik defektų

¹¹⁹² *Cit. op.* 124, p. 80.

¹¹⁹³ *Ibid.*, p. 81.

¹¹⁹⁴ *Cit. op.* 1188, p. 111.

pataisymo, o kada galima kelti reikalavimą dėl visų darbų atlikimo iš naujo tam, kad būtų pasiektas sutartyje numatytas rezultatas¹¹⁹⁵.

Vokietijos CK 254 str. yra numatytas prisidedantis nerūpestingumas (vokiečių k. *mitverschulden*). Šio straipsnio pirmame paragrafe nurodoma, kad nuostolių apimtis ir atsakomybė už juos priklauso nuo santykinio laipsnio, kiek šalys prisidėjo prie nuostolių, o antrasis paragrafas nustato, kad tas pats taikoma, kai nukentėjusioji šalis nesirūpino apsisaugoti nuo nuostolių. Tokiu būdu pareiga mažinti nuostolius yra nustatyta bendrajame principo dėl prisidedančio nerūpestingumo¹¹⁹⁶. Nors Prancūzijos CK neturi tokios pačios nuostatos, kaip Vokietijos CK 254 str., bet nerūpestingas prisidėjimas yra plačiai pripažįstamas jurisprudencijoje, analizuojant 1147 str. Pagal Prancūzijos teisę, nuostoliai daugiausiai yra nustatomi teismo sprendimo priėmimo metu. Pastebėtina, kad Kvebeko CK, 1991 m. redakcijoje, įrašyta tiksli nuostata, įpareigojanti sumažinti nuostolius (1479 str.)¹¹⁹⁷.

Rusijos CK 404 straipsnyje nustatyta, kad teismas taip pat turi teisę sumažinti skolininko skolą kreditoriui, jei kreditorius tyčia ar dėl neatsargumo palengvino nuostolių sumos padidėjimą, sąlygotą neveikimo ar netinkamo veikimo, ar nesiėmė pagrįstų priemonių jam sumažinti. Minėta nuostata aiškiai nurodo žalos mažinimo koncepciją, kuri yra nulemta modernios praktikos. Turi būti pastebėta, kad Rusijos Federacijos Prekybos rūmų Tarptautinio komercinio arbitražo teismo, kuris pagrindžia ir sprendžia komercinius ginčus posovietinėje erdvėje, praktikoje nuostolių mažinimo taisyklė yra viena iš dažniausiai naudojamų taisyklių, kai ginčų sprendimui taikoma Rusijos teisė¹¹⁹⁸.

Nors apibendrintai yra teigiama, kad kontinentinės teisės sistema tradiciškai neturėjo pareigos mažinti nuostolius doktrinos¹¹⁹⁹, tačiau kontinentinės teisės jurisprudencija pasiekė panašų, jei ne identišką rezultatą,

¹¹⁹⁵ *Cit. op.* 438, p. 622.

¹¹⁹⁶ *Cit. op.* 124, p. 81.

¹¹⁹⁷ *Ibid.*, p. 82.

¹¹⁹⁸ KOMAROV, Alexander S. Mitigation of Damages. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 39.

¹¹⁹⁹ Pavyzdžiui, Prancūzijoje būtent doktrina ir išvystė *obligation de minimiser son propre préjudice*, daugiau apie tai: *Cit. op.* 250, p. 354.

kaip bendrosios teisės valstybės, įgyvendinant minėtą principą. Galima pateikti profesorių Lando ir Baele lyginamosios analizės mintis. Jie išskiria tris situacijas: pirma, kur nukentėjusiosios šalies elgesys buvo dalinai nulemtas prievolės neįvykdymo, antra, kur nukentėjusioji šalis nors pati ir nebuvo atsakinga už neįvykdymą, tačiau įtakojo ar net sukėlė savo elgesiu nuostolių atsiradimą, ir trečia, kur nuostoliai, sukelti prievolės neįvykdymo, galėjo būti sumažinti ar net nuostolių galima buvo išvengta, jei būtų buvę tinkamai elgiamasi. Minėtų autorių nuomone, Anglijos teisė pirmąsias dvi situacijas vertina prisidedančio nerūpestingumo koncepcijos aspektu (anglų k. *contributory negligence*) ir trečiuoju atveju – kaip nesėkmę pagal koncepciją sumažinti nuostolius. Kita vertus, daugelis kontinentinės teisės sistemos valstybių neskiria šių dviejų koncepcijų, tačiau gauna tokius pačius rezultatus, vadovaudamosi priežastingumo koncepcija¹²⁰⁰.

Kadangi pareiga mažinti nuostolius yra visuotinai pripažinta, UNIDROIT Principuose taip pat išskiriama pareiga mažinti nuostolius 7.4.8 straipsnyje – žalos mažinimas¹²⁰¹. Pareiga mažinti nuostolius yra numatyta ir PECL, kurių 9.505 straipsnio formuluotė labai artima minėtai UNIDROIT formuluotei¹²⁰².

Apibendrinant pasakytina, kad statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviai turi pareigą mažinti nuostolius ir ši pareiga gali būti taikoma daugelyje situacijų, bet visos jos gali būti apibendrintos viena formule: šalis turi imtis priemonių, tam, kad sumažintų savo nuostolius, iš vienos pusės, ir turi susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie didintų nuostolius kitai šaliai¹²⁰³. Nuostolių mažinimas ypač aktualus statybos rangos sutartinių teisinių santykių atveju, kai įgyvendinami stambūs nekilnojamojo turto projektai. Pats nuostolių mažinimo pareigos įgyvendinimas yra glaudžiai susijęs su sutarties šalių pareiga bendradarbiauti, kur tinkamai įgyvendinant pareigą bendradarbiauti

¹²⁰⁰ LANDO, Ole, BEALE Hugh. *Principles of European Contract Law Parts I and II*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. p. 445.

¹²⁰¹ Šiame straipsnyje nurodoma, jog (1) įsipareigojimo neįgyvendinanti šalis nėra atsakinga už nukentėjusiosios šalies patirtą žalą su sąlyga, kad tokia žala galėjo būti sumažinta pastarosios šalies, jei ši būtų ėmusi pagrįstų veiksmų, (2) pažeidimą padariusi šalis turi teisę gauti pagrįstai atlyginimą patirtų išlaidų, kurios buvo patirtos siekiant žalos sumažinimo.

¹²⁰² *Cit. op.* 124, p. 86.

¹²⁰³ *Cit. op.* 1198, p. 41.

galima sumažinti patiriamus nuostolius, o nagrinėjant, ar šis principas tinkamai įgyvendintas, būtina vadovautis maksimalių pastangų standartu – atsakyti į klausimą, ar šalis ėmėsi visų nuo jos priklausančių protingų priemonių.

3.17. Garantiniai įsipareigojimai statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose

Statybos rangos darbų kokybės garantija ir su ja susiję aspektai yra vieni iš daugiausiai visuomenės dėmesio susilaukiančių klausimų. Darbe analizuojant pareigos bendradarbiauti principą yra būtina atsakyti į klausimus, kokie statybų dalyviai yra atsakingi už statybos darbų kokybės garantiją, kokios yra šalių pareigos ir koks yra pareigos bendradarbiauti principo turinys, įgyvendinant statybos darbų kokybę.

3.17.1. Statybos rangos darbų kokybės garantijos samprata

Rangos sutarties šalių teisės ir pareigos turi priešpriešinį pobūdį, t. y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas. Rangovas privalo atlikti iš savo ar užsakovų medžiagų darbus pagal užsakovo nustatytas sąlygas, laiku ir kokybiškai. Pareiga atlikti darbus kokybiškai reiškia, kad darbai turi atitikti sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos – įprastus tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus, statybos rangos sutarties atveju – normatyvinių statybos dokumentų reikalavimus¹²⁰⁴.

LR CK 6.697 str. 1 d., įvardijant darbų kokybės garantiją, yra nurodyta, kad rangovas, jeigu ko kita nenustato statybos rangos sutartis, per visą garantinį laiką užtikrina, kad statybos objektas atitinka normatyvinių statybos dokumentų nustatytus rodiklius ir yra tinkamas naudoti pagal sutartyje nustatytą paskirtį. Tokiu būdu statybos rangos darbų kokybės garantijai įstatymų leidėjas nustatė toliau analizuojamus bruožus.

¹²⁰⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. BUAB „Atnava“*, Nr. 3K-3-235/2005, kat. 52.3.

Pirma, užtikrinti atliktų statybos rangos darbų kokybės garantiją yra rangovo pareiga. Atsižvelgiant į tai, kad statybos rangos sutartiniams teisiniams santykiams yra būdingas kompleksiskumas, šiuose santykiuose dalyvauja gausus būrys kitų asmenų, statybos rangos darbų kokybės garantijas tam tikra apimtimi, kiek tai numato teisės aktai ar šalių susitarimas, gali teikti ir tretieji asmenys (ekspertai, atlikę ekspertizes, medžiagų tiekėjai ir kt.)¹²⁰⁵. Pažymėtina, kad rangovas, kaip pagrindinis statybos rangos sutartinių teisiųjų santykių dalyvis ir savo srities profesionalas, yra darbų kokybės garantiją užtikrinantis asmuo, į kurį visų pirma ir turi teisę kreiptis užsakovas, išaiškėjus atliktų darbų kokybės trūkumams. Trečiųjų asmenų vaidmuo ir padėtis užtikrinant statybos rangos darbų kokybę priklauso ir nuo šalių pasirinkto statybų proceso modelio – statybų valdymas, generalinė ranga, ūkio būdas ar kt. Kita vertus, vadovaujantis LR CK 6.257 str., kad ir koku pagrindu tretieji asmenys vykdo skolininko prievolę, kreditoriui už netinkamą prievolės įvykdymą atsako skolininkas¹²⁰⁶, jei skolininkas buvo pasitelkęs trečiuosius asmenis prievolės vykdymui.

Antra, statybos rangos darbų kokybės garantija yra užtikrinama per visą garantinį laiką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra numatyti ypač ilgi kokybės garantiniai terminai. Užsakovas, pastebėjęs atliktų darbų kokybės trūkumus per garantinį laikotarpį turi pagrįstą teisę kreiptis į rangovą, jei ko kita nenumato sudaryta sutartis, su reikalavimu dėl savo pažeistų subjektinių teisių, susijusių su išaiškėjusiais darbų kokybės trūkumais¹²⁰⁷.

Trečia, statybos rangos darbų kokybės garantija yra prilyginama statybos objekto atitikimui normatyvinių statybos dokumentų nustatytus rodiklius. Statybos rangos darbų rangovu gali būti tik asmuo, kuris turi teisę verstis

¹²⁰⁵ Pastebėtina, jog techninio prižiūrėtojo, projektuotojo, medžiagų tiekėjo, subrangovo ir kt. statybų procese dalyvaujančių asmenų veiksmai yra svarbūs nustatant atsakomybės ribas ir užtikrinant atliktų darbų kokybę.

¹²⁰⁶ *Cit. op.* 328, p. 358.

¹²⁰⁷ Pastebėtina, kad nors statybos rangos darbų kokybės garantija ir yra užtikrinama per visą garantinį laiką, tačiau kuo vėliau yra pareiškiami reikalavimai dėl kokybės garantijų, tuo rangovui gali būti lengviau išvengti civilinės atsakomybės, kadangi trūkumai gali išaiškėti dėl priežasčių, šalinančių rangovo civilinę atsakomybę.

tokiais darbais. Atsižvelgiant į tai, preziumuojama, kad rangovas išmano statybos normatyvinius dokumentus ir privalo užtikrinti statybos objekto atitikimą normatyvinių statybos dokumentų nustatytus rodiklius. Nors Lietuvoje teisės aktuose ir nėra bendros statybos rangos darbų kokybės garantijos sąvokos, tačiau yra išskiriama statinio normatyvinės kokybės sąvoka, kuri apibrėžiama¹²⁰⁸ kaip statinio projekto, statybos darbų ir pastatyto statinio kokybė, atitinkanti normatyvinių statybos techninių dokumentų ir normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų nustatytus reikalavimus¹²⁰⁹. Taigi darytina prielaida, kad statybos rangos darbai, atitinkantys normatyvinius reikalavimus, laikytini atliktais kokybiškai.

Ketvirta, statybos rangos darbų kokybės garantija yra užtikrinamas objekto tinkamumas naudoti pagal sutartyje nustatytą paskirtį. Statybos rangos sutarties pagrindu sukuriama objektas, pvz., pastatomas namas, arba pakeičiamas esamas objektas, pvz., atliekami buto pilnos vidaus apdailos darbai. Atsižvelgiant į tai, rangovas užtikrina, kad perduodamas darbų rezultatas bus tinkamas naudoti pagal numatytą paskirtį, kokybiškas.

Statybos rangos darbų kokybės užtikrinimas yra kompleksinis reiškinys. Technine prasme, statybos rangos darbų kokybės užtikrinimą turėtų garantuoti Valstybės kokybės garantijų sistema. Tarpusavyje susijusių standartizacijos, metrologijos, sertifikacijos ir akreditacijos sistemų kompleksas, kaip vientisa valdymo sistema, sąlygiškai vadinama Valstybės kokybės garantijų sistema¹²¹⁰. Valstybės kokybės garantijų sistema šiame darbe detaliau neanalizuojama, kadangi tai yra daugiau viešosios teisės ir techninių mokslų, o ne teisės nagrinėjimo dalykas. Atsižvelgiant į tai, apsiribojama statybos rangos darbų kokybės garantijų klausimų analize civilinės atsakomybės ir pažeistų civilinių subjektinių teisių gynimo aspektu.

¹²⁰⁸ Apibrėžimas yra pateikiamas Statybos įstatymo 2 str. 40 d.

¹²⁰⁹ Šią sąvoką pateikia ir MITKUS, Sigitas. *Statybos teisės terminų žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 94, atkartojant Statybos įstatymo 2 str. 40 d.

¹²¹⁰ VAINIŪNAS, Povilas. *Statybos proceso teisinio ir techninio reglamentavimo pagrindai*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2005, p. 99.

Gali būti išskiriamos įvairios statybos rangos darbų kokybės garantijų rūšys, pvz., pagal nustatyto termino ilgį – bendroji, paslėptų statinio elementų, tyčia paslėptiems defektams ir t. t.

Teisės doktrinoje yra išskiriamos dvi pagrindinės garantijų rūšys: aiškiai išreikštos ir numanomos¹²¹¹. Aiškiai išreikštas garantijas šalys aptaria sudarytoje sutartyje. Numanomos garantijos yra tos garantijos, kurias galima numatyti esant iš teisės aktais ir sutartimi nustatytų reikalavimų, taikomų rangovo atliekamiems darbams. Aiškiai išreikštos garantijos dar kitaip gali būti vadinamos sutartinėmis garantijomis¹²¹².

Vadovaujantis sutarčių laisvės principu, šalys taip pat gali susitarti, kad garantiniu laikotarpiu rangovas teiks papildomas priežiūros paslaugas užsakovui. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai rangovai atlieka statybos darbus „iki rakto“ pramoniniuose objektuose, tai yra statybos rangos sutartimi įsipareigoja ne tik pastatyti statinį, bet ir jį įrengti. Atsižvelgiant į tai, UNCITRAL Vadove sutarties šalims rekomenduojama papildomai susitarti dėl atsarginių dalių tiekimo, pakeitimo ir klausimų, susijusių su įrengimų priežiūra, net ir po pastatyto statinio perdavimo užsakovui¹²¹³.

Paminėtina, kad FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 11.1 punkte, kuriame nurodoma statybos darbų kokybės garantija, nurodomas ne atsakomybės už defektus periodas, bet pranešimo apie defektus periodas. Tai yra, garantija siejama su tuo, kad per konkretų laiką užsakovas privalo informuoti rangovą apie paaiškėjusius defektus¹²¹⁴.

Apibendrintai galima teigti, kad statybos rangos darbų kokybės garantija yra rangovo patvirtinimas užsakovui, jog perduodamas (perduotas) statybos rangos darbų rezultatas yra atliktas laikantis normatyvinių reikalavimų ir gali

¹²¹¹ CURRIE, Overton Anderson, SWEENEY, Neal J., HAFER, Randall F. *Construction subcontracting: a legal guide for industry professionals*. New York: Wiley Law Publications, 1991, p. 452.

¹²¹² Jos gali būti įvardytos tiek pagrindiniame sutarties tekste, tiek išdėstytos sutarties prieduose. Kadangi statybos rangos garantija yra įvardyta tiek Civiliniame kodekse, tiek Statybos įstatyme, sutartinę garantiją galima laikyti papildoma (šalia garantijos pagal įstatymą) rangovo suteikiama darbų garantija.

¹²¹³ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 15, p. 280.

¹²¹⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 240.

būti naudojamas pagal numatytą paskirtį, priešingu atveju rangovui kyla atsakomybė.

3.17.2. Statybos rangos darbų kokybės garantijas teikiantys subjektai

Statybos rangos darbų kokybės garantiją teikia rangovas (LR CK 6.695 str.). Subjektas, teikiantis darbų kokybės garantiją pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, taip pat yra rangovas¹²¹⁵.

Pažymėtina, kad Lietuvoje įstatymų leidėjas yra numatęs ir kitų statybų proceso dalyvių atsakomybę. Ypatingu atveju – už statinio sugriuvimą ir tuo padarytą žalą atitinkamai atsako rangovas, projektuotojas ir statybos techninis prižiūrėtojas, jeigu objektas sugriuvo dėl projektavimo, konstrukcijų ar statybos darbų defektų ar netinkamo žemės grunto¹²¹⁶. Tokiu būdu CK be rangovo išskiria dar du statybų proceso dalyvius, kurie yra atsakingi už atliktų darbų kokybę, tai yra, projektuotoją ir statybos techninį prižiūrėtoją. Preziumuojama, kad visų anksčiau paminėtų asmenų atsakomybė yra solidari, jeigu negalima nustatyti, dėl kurių konkrečiai iš numatytų asmenų kaltės statinys sugriuvo¹²¹⁷. Nustačius statinio defektus, rangovo, projektuotojo ar techninio prižiūrėtojo atsakomybei taikyti svarbu nustatyti defektų atsiradimo priežastis bei priežastinį ryšį tarp trūkumų atsiradimo ir atsakingų už defektus asmenų veiksmų¹²¹⁸.

CK yra numatyta, kada įvardyti asmenys gali būti atleisti nuo civilinės atsakomybės. Projektuotojas arba statybos techninis prižiūrėtojas gali būti atleisti nuo atsakomybės, jeigu jie įrodo, kad objektas sugriuvo ne dėl jo projektavimo ar konstrukcinių defektų arba ne dėl nepakankamos statybos

¹²¹⁵ Pagal Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų 11.1 punktą, paaiškėjus defektui arba žalai, užsakovas (arba asmuo jo vardu) apie tai atitinkamai privalo pranešti rangovui, o rangovas privalo atlikti visą defektų arba žalos ištaisymo darbą, kurį atlikti (atsižvelgiant į situaciją) gali pareikalauti užsakovas (arba asmuo jo vardu), nepasibaigus arba pasibaigus pranešimo apie defektus laikui.

¹²¹⁶ LR CK 6.696 str. 1 d.

¹²¹⁷ LR CK 6.696 str. 4 d.

¹²¹⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laugina“ v. UAB „Agaras“*, Nr. 3K-3-585/2008, kat. 52.3; 114.3; 114.11; 116.1.

darbų priežiūros ar kontrolės, o dėl rangovo ar užsakovo kaltų veiksmų¹²¹⁹. Rangovas gali būti atleistas nuo atsakomybės, jeigu įrodo, kad objektas sugriuvo dėl projektuotojo ar statybos techninio prižiūrėtojo, kuriuos pasirinko užsakovas, kaltės arba dėl užsakovo kaltų veiksmų¹²²⁰. Analogiškos atsakomybės sąlygos yra nustatytos ir daugelyje kitų valstybių, pavyzdžiui, Anglijos teisėje pagrindinis statybų garantijas teikiantis asmuo taip pat yra rangovas, tačiau taip pat ir architektas prisiima atsakomybę už jo atliktus projektavimo darbus ir teikia garantijas¹²²¹.

Kiti statybų proceso dalyviai turėtų būti atleidžiami nuo atsakomybės, kai žala buvo patirta ne dėl jų kaltės. Todėl ir LR CK yra įtvirtinta, kad minėti statybų proceso dalyviai yra atleidžiami nuo atsakomybės, jei įrodo, kad tinkamai atliko savo įsipareigojimus, o darbų kokybė nebuvo užtikrinta dėl kitų statybų dalyvių netinkamo įsipareigojimų vykdymo. Pavyzdžiui, LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2007, kat. 126.5. Šioje byloje buvo nustatyta, kad, vadovaujantis 2002 m. sausio 31 d. Statybinių konstrukcijų griūties tyrimo aktu, 2002 m. sausio 2 d. statinys sugriuvo dėl projektuotojų klaidos, padarytos apskaičiuojant sniego apkrovas ant stogo, bei dėl to, kad buvo netinkamai suprojektuoti statinio konstrukciniai elementai ir neišsami techninio projekto projektinė dokumentacija¹²²². Esant tokioms nustatytoms faktinėms bylos aplinkybėms, LAT konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas turėjo teisinį pagrindą atleisti rangovą nuo atsakomybės dėl statinio sugriuvimo, taikydamas LR CK 6.696 straipsnio 3 dalį, pagal kurią rangovas gali būti atleistas nuo atsakomybės, įrodžius objekto sugriuvimą dėl projektuotojo ar statybos techninio prižiūrėtojo, kuriuos pasirinko užsakovas, kaltės.

¹²¹⁹ LR CK 6.696 str. 2 d.

¹²²⁰ LR CK 6.696 str. 3 d.

¹²²¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 426. Taip pat apie architekto atsakomybę už atliktus projektavimo darbus bei pastatomumo, įgyvendinamumo ir naudojimo kriterijus daugiau žiūrėti: BARRETT, Kevin J. *Defective construction work*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008, p. 140–141.

¹²²² LAT nurodė, jog minėtame akte aiškiai nurodyta, kad griūties priežasčių susiformavimui įtakos turėjo statinio projektuotojo UAB „Elvora“ direktoriaus J. M. aplaidi veikla rengiant techninį projektą ir vykdant autorinę priežiūrą dėl jo menkos metalo konstrukcijų projektavimo patirties (T. XI, b. I. 23-29).

Į statybų procesą gali būti įtraukiama ir daugiau trečiųjų asmenų, tai inžinieriai, konsultantai, ekspertai ir kt. Jų atsakomybės ribos yra nustatomos sudaromose sutartyse, o už atliktų darbų kokybės stoką ir dėl to patirtos žalos atlyginimą jie atsako vadovaujantis bendrosiomis civilinės atsakomybės nuostatomis (LR CK 6.245 str. ir kt.), jei patirta žala buvo jų neteisėto veikimo, neveikimo ar nevykdymo bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai rezultatas bei egzistuoja kitos civilinės atsakomybės sąlygos. Pastebėtina, kad pretenzijas minėtiems asmenims gali reikšti tiek rangovas, tiek užsakovas. Tai priklauso nuo susiklosčiusių faktinių aplinkybių. Šiuo atveju svarbu paminėti LR CK 6.650 str. 5 d., kur nurodyta – jeigu generalinis rangovas sutinka, užsakovas turi teisę sudaryti sutartis su kitais asmenimis atskiriems darbams atlikti. Tokiu atveju šie asmenys už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą atsako tiesiai užsakovui. Matome, kad kiti statybų proceso dalyviai taip pat yra atsakingi už statybos rangos darbų rezultato kokybę, tačiau kiekvienu atveju būtina atsižvelgti į konkrečias aplinkybes. Kita vertus, statybos rangos sutartis yra dvišalė. Taigi už statybos rangos darbų kokybės trūkumus užsakovui atsako rangovas, kaip dvišalio sandorio – statybos rangos sutarties – šalis.

Stambių ir smulkesnių nekilnojamojo turto projektų įgyvendinimas yra sunkiai įsivaizduojamas be subrangos santykių. Rangovas, savo prievolių vykdymui pasitelkęs kitus rangovus (subrangovus), tampa generaliniu rangovu. Kadangi generalinis rangovas atsako užsakovui už subrangovų prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą¹²²³, generalinis rangovas bus atsakingas prieš užsakovą ir dėl netinkamos subrangovo atliktų darbų kokybės. Pažymėtina, kad rangovas turi teisę nukreipti reikalavimą dėl atliktų darbų kokybės į subrangovą tik tokiu atveju, jei generaliniam rangovui tokias pretenzijas pateikė užsakovas. Šioje vietoje paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *A. Stankovskienės individuali įmonė v. UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-538/2005, kat. 52.3. LAT pabrėžė, kad Darbų rezultato atidavimas naudoti suprantamas kaip darbų

¹²²³ CK 6.650 str. 3 d.

rezultato statinio pripažinimas tinkamu naudoti Statybos įstatymo 24 straipsnio nustatyta tvarka¹²²⁴. Darbų kokybės garantija yra suteikiama statiniui ir teisę pasinaudoti garantija turi statinio užsakovas. Jei užsakovas būtų pareiškęs generaliniam rangovui pretenziją dėl subrangovo atliktų darbų trūkumų, kasatorius turėtų atgręžtinį reikalavimą į atsakovą, kuriuo ieškinio senaties terminas skaičiuojamas pagal LR CK 6.667 straipsnio 3 dalyje nustatytas taisykles. Tokiu būdu LAT atmetė nepagrįstus generalinio rangovo reikalavimus dėl atliktų darbų kokybės, kadangi tokius reikalavimus gali reikšti tik užsakovas, o šis subrangovo atliktais darbais naudojasi ir pretenzijų nereiškia¹²²⁵.

Minėtoje byloje buvo akcentuotas ir žalos, kaip būtinos civilinės atsakomybės sąlygos, privalomumas. LAT nurodė, kad žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kai civilinė atsakomybė reiškiasi nuostolių atlyginimu. Tokiu būdu LAT, įvertindamas vieną iš būtinų civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygų, atmetė nepagrįstus generalinio rangovo reikalavimus subrangovui. Pažymėtina, kad statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose šalys privalo būti sąžiningos ir nesiekti praturtėti viena kitos sąskaita. Be to, šalys turi demonstruoti gerą valią ir bendradarbiauti tiek įgyvendindamos sutartį, tiek nustatant atliktų darbų trūkumus ar juos šalinant.

Užsakovas, sudarydamas sutartį su rangovu, išreiškia savo pasitikėjimą rangovu. Įvertinęs tai, rangovas neturėtų visų jam patikėtų darbų perduoti atlikti subrangovui, nes tokiu būdu nebelieka tiesioginio ryšio tarp asmens, užsakančio tam tikrą rezultatą ir asmens, įgyvendinančio darbus. LAT yra pasisakęs, kad generalinis rangovas jam sutartimi suteiktą teisėtą pastato valdytojo teisių negali visa apimtimi perduoti subrangovui, nes toks perdavimas neatitiktų generalinio rangovo teisinės padėties statybos procese

¹²²⁴ Primintina, kad nuo 2010 m. spalio 1 d. statinio pripažinimą tinkamu naudoti pakeitė statybos užbaigimo procedūra ir buvo panaikintas draudimas naudoti statinį, kol nėra įvykdyta statybos užbaigimo procedūra.

¹²²⁵ Be to, LAT nurodė, kad bylą nagrinėję teismai nustatė, jog kasatorius savo sąskaita nustatytų atsakovo darbų trūkumų nepašalino, atsakovo atliktų darbų rezultatus perdavė trečiajam asmeniui, kuris jais naudojasi. Dėl to teismų išvada, kad nėra teisinio pagrindo remiantis LR CK 6.665 straipsnio 1 dalies 3 punktu priteisti trūkumų šalinimo išlaidas, nes ieškovas tokių išlaidų nepatyrė, laikytina pagrįsta.

<...> generaliniam rangovui išlieka atsakomybė prieš užsakovą ir kitus asmenis visą statybos laiką nepriklausomai nuo subrangos sutartimi subrangovui suteiktų teisių apimties¹²²⁶. Akcentuotina, kad generalinis rangovas yra pagrindinis statybų proceso dalyvis, pasitelkęs savo patirtį, žinias, užtikrinantis sklandų statybų proceso įgyvendinimą bei pasiekto rezultato kokybę. Jei rangovas perduoda visų pagrindinių įsipareigojimų įgyvendinimą subrangovui, užtikrinti šalių bendradarbiavimą tampa ypač sudėtinga.

Atsižvelgiant į visa tai, būtina detaliau analizuoti rangovo, kaip pagrindinio statybos rangos darbų kokybės garantiją užtikrinančio asmens, ir kitų statybų proceso dalyvių atsakomybę už statybos rangos darbų kokybę.

3.17.3. Rangovo ir kitų statybų dalyvių atsakomybės už statybos rangos darbų kokybę ribos

Jau praeitoje dalyje buvo pabrėžta, kad rangovas ir kiti statybų proceso dalyviai (architektai, inžinieriai, konsultantai ir pan.) privalo užtikrinti atliekamų darbų kokybę ir teikia atliktų darbų garantijas. Tačiau labai aktualus klausimas, kokios šių asmenų atsakomybės ribos.

Rangovas, būdamas atliekamų darbų specialistu, privalo prisiimti didžiąją dalį atsakomybės už atliktų darbų kokybę. Žinoma, atsakingi yra ir kiti statybų dalyviai. Pažymėtina, kad rangovams, ketinantiems atlikti paprastus statybos darbus, nėra nustatyti specialūs reikalavimai (bet kuris Lietuvoje įsteigtas juridinis asmuo gali būti statinio rangovu¹²²⁷), tačiau statybos techninės veiklos pagrindinėms sritims gali vadovauti tik atestuoti vadovai¹²²⁸. Dėl šios priežasties yra nustatyti specialūs atestacijos reikalavimai statybos darbų

¹²²⁶ *Cit. op.* 252.

¹²²⁷ *Cit. op.* 539, p. 30.

¹²²⁸ Vadovai privalo atitikti Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintus kvalifikacinius reikalavimus (išsimokslinimas, darbo stažas, profesinės ir teisinės žinios) ir nustatyta tvarka gauti atestavimo dokumentą. Vadovauti nesudėtingo statinio projektavimui, statybai, statinio projekto vykdymo priežiūrai, statinio statybos techninei priežiūrai turi teisę neatestuoti asmenys, jų kvalifikacinius reikalavimus nustato Vyriausybės įgaliota institucija. JUODIS, Arvydas, LUOBIKIENĖ, Aldona. *Statybos teisė ir draudimas*. Kaunas: Technologija, 2002, p. 36.

vadovams, projektų vadovams, techninės priežiūros vadovams. Be atestacijos reikalavimų, šiems asmenims keliami bendrieji profesinės etikos reikalavimai, todėl, pavyzdžiui, asmuo, tapęs architektu ar statybos inžinieriumi, privalo teikti savo paslaugas kvalifikuotai ir rūpestingai¹²²⁹.

Tokiu būdu yra užtikrinama, kad statybos rangos darbus ar bent jų priežiūrą atliks kvalifikuoti asmenys, kas sudaro papildomas garantijas, kad statybos rangos darbai yra atliekami kokybiškai. Šiuo atveju būtina pabrėžti Civilinio kodekso 6.256 str. 3 d., kur sutartinių teisinių santykių dalyviams yra įtvirtinta pareiga vykdyti sutartį ir pagal profesinei veiklai taikomus reikalavimus. Civilinio kodekso 6.695 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas atsako užsakovui už nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų, taip pat už tai, kad nepasiekė šiuose dokumentuose ar sutartyje numatytų statybos darbų rodiklių (įmonės gamybinių pajėgumų, atsparumo ir kt.). Tokiu būdu rangovui, neišpildžiusiam norminių reikalavimų rodiklių, kyla civilinė atsakomybė, nes neišpildžius norminių reikalavimų, preziumuojama, kad statybos rangos darbai nebeatitinka jiems keliamų kokybės reikalavimų. Kai statiniai ir įrenginiai rekonstruojami, rangovas atsako už statinio ar įrenginio patikimumo, patvarumo ar atsparumo sumažėjimą ar netekimą¹²³⁰.

Dėl technologinių priežasčių statybų procese svarbią reikšmę turi parengiamieji dokumentai – projektinė dokumentacija, kurios pagrindu yra atliekami statybos rangos darbai. Atliekant statybos rangos darbus, atsižvelgiant į gyvenimo realijas, galimi nukrypimai nuo parengto projekto ar tam tikrų normatyvinių reikalavimų, žinoma, tik tiek, kiek tai nepakenkia esminiams statinio reikalavimams, kiek tai suderinta su atsakingomis institucijomis, kontroliuojančiomis statybų priežiūrą. Rangovas neatsako už smulkius nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų, padarytus užsakovo sutikimu, jeigu įrodo, kad tie nukrypimai neturėjo įtakos statybos objekto kokybei ir nesukels neigiamų pasekmių¹²³¹. Pastebėtina, kad

¹²²⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 329.

¹²³⁰ CK 6.695 str. 2 d.

¹²³¹ *Ibid.*, 6.695 str. 3 d.

būtina civilinės atsakomybės sąlyga – žala. Jei rangos darbų rezultatas tinkamas naudoti ir nenukrypstama nuo esminių reikalavimų, o nukrypimai buvo suderinti su užsakovu, bei užsakovui nėra padaroma žala, rangovui pretenzijos negali būti reiškiamos.

Rangovui negali kilti atsakomybė už atliktų statybos darbų kokybės defektus, jei trūkumai buvo nulemti to, kad pats užsakovas teikė netinkamus nurodymus vykdyti darbus, užsakovo pateikta projektinė dokumentacija buvo netinkama ar darbai yra atlikti netinkamai ir su defektais dėl kitų priežasčių, priklausančių nuo užsakovo, sukeltų nepakankamo užsakovo bendradarbiavimo su rangovu¹²³². Atitinkamos pozicijos laikosi ir DCFR autorių darbo grupė. Nurodoma, kad kiekviena šalis yra atsakinga už jos atliktus pasirinkimus, susijusius su prisidėjimu prie statybos proceso¹²³³. Pavyzdžiui, kiekviena iš šalių yra atsakinga už žalą, kuri buvo padaryta jos pateiktų medžiagų¹²³⁴.

Tai, kad rangovo atsakomybės už atliktų statybos darbų (darbų rezultato) kokybę principas neturi būti absoliutinamas, nurodo ir K. Saukalienė, kuri teigia, kad tam tikrais atvejais atsakomybė už statybos defektus kyla ir užsakovui, pavyzdžiui, už įstatymo numatytos pareigos organizuoti ir vykdyti tokių darbų statybos techninę priežiūrą neįvykdymą arba netinkamą vykdymą, už prievolės pateikti tinkamai įformintą ir reikalavimus atitinkantį statinio projektą, sudarytą iš tarpusavyje suderintų dalių, įskaitant ir vėliau atliekamus pakeitimus ar papildymus. Teismų praktikoje svarbu tiksliai nustatyti netinkamai vykdytą užsakovo pareigą bei jos apimtį, kad būtų išvengta klaidingo atsakomybės taikymo už užsakovo teisės nevykdymą¹²³⁵. Tokiu būdu yra pagrindžiama mišri atsakomybė, o kartu ir labai svarbus aspektas – šalių bendradarbiavimo pareigos turinio elementų įvykdymas.

¹²³² Tai yra galutinė išvada pateikta: *Cit. op.* 27, p. 548.

¹²³³ *Cit. op.* 202, p. 309.

¹²³⁴ Šioje vietoje paminėtinas IV. C – 2:107 straipsnis Kliento nurodymai, kuriame nustatoma, jog paslaugų teikėjas, kuris laikėsi kliento nurodymų ir įspėjo klientą, yra atleidžiamas nuo atsakomybės.

¹²³⁵ SAUKALIENĖ, Kristina. Statybos defektai ir užsakovo atsakomybės už juos problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, 2 (6). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 255.

Visais minėtais atvejais, darbus atlikęs asmuo neturėtų būti atsakingas už defektus, nes ne dėl jo kaltės tie defektai yra atsiradę. Todėl galima teigti, kad rangovui ir kitiems statybos darbų garantijas teikiantiems asmenims neturėtų kilti atsakomybė ir garantiniu laikotarpiu tokiais atvejais, kurie, pavyzdžiui, yra numatyti LR CK 6.686 str., 6.689 str. Pažymėtina, kad LR CK 6.697 str. 3 d. yra numatyti konkretūs atvejai, kada rangovas, projektuotojas ir statybos techninis prižiūrėtojas atleidžiami nuo atsakomybės už defektus, nustatytus per garantinį terminą, tačiau šie statybų dalyviai turi įrodyti, jog:

- 1) defektai atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo;
- 2) defektai atsirado dėl objekto ar jo dalių netinkamo naudojimo;
- 3) objekto ar jo dalių defektai atsirado dėl užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų.

Tokiu būdu nustatoma, kaip yra patvirtinęs LAT, kad defektų faktą privalo įrodyti užsakovas, bet jų susidarymo priežastis, šalinančias rangovo atsakomybę, privalo įrodyti rangovas¹²³⁶. Taip yra paskirstyta šalių įrodinėjimo pareiga.

Toks paskirstymas atitinka protingumo kriterijų. Rangovas, būdamas savo srities specialistu – išmanydamas darbų kokybės klausimą, privalo atsikirsti į užsakovo reikalavimus, pateikdamas rangovo atsakomybę naikinančius įrodymus. Kaip yra pažymėta LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. liepos 11 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Mindija“ v. Edvinas Mamedovas*, Nr. 3K-3-371/2005, kat. 52.3., Rangovas, siekdamas išvengti atsakomybės, turi įrodyti, kad defektai atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų¹²³⁷.

¹²³⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“*, Nr. 3K-3-652/2004, kat. 47.3.

¹²³⁷ Be to, šioje byloje taip pat pažymėta, jog statybos rangos sutarties šalis sieja sutartiniai santykiai. Statybos darbų atlikimas rangovo statybos įmonei yra verslas. Jo atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų, kurie yra verslo dalis, nevykdymą taikoma pagal LR CK 6.256 straipsnio 4 dalį ir yra griežta, t. y. be kaltės. Ji taikoma atsižvelgiant į LR CK 6.667 straipsnio 3 dalies nuostatas. Tokiu būdu

Toks įrodinėjimo pareigos paskirstymas gali būti kritikuotinas. Būtina atsižvelgti į tai, kad rangovui, jau pridavus eksploatacijai objektą, yra labai sunku įvertinti atsiradusių kokybės trūkumų priežastis. Tai ypač sunku atlikti, jei užsakovas atsisako bendradarbiauti su rangovu. Atsižvelgiant į tai, LAT, jau minėtoje byloje¹²³⁸, yra pabrėžęs, kad kooperavimosi pareiga šalims išlieka ir pasibaigus sutarčiai – aiškinantis defektų atsiradimo priežastis¹²³⁹. Būtent šios pareigos nesilaikymas, sprendžiant kokybės trūkumų šalinimo klausimą, gali būti pripažintas pagrindu, galinčiu lemti rangovo civilinės atsakomybės mažinimą. Rangovo civilinės atsakomybės ribų nustatymo klausimui didelę reikšmę turi išlikusi statybinė dokumentacija, vykdyto darbų perdavimo proceso eiga, terminas, per kurį pareikštos pretenzijos ir daugelis kitų aplinkybių. Todėl, be tinkamo bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimo, būtina atsižvelgti ir į minėtus klausimus.

Pastebėtina, kad iki darbų perdavimo rangovo atstovai (tiek bendrųjų, tiek specialiųjų statybos darbų vadovai) privalo tinkamai ir laiku užpildyti vedamą atliekamų darbų dokumentaciją. Tai aktualu ir vertinant atliktų darbų kokybę bei nustatant statybų proceso dalyvių atsakomybę. Tinkamas statybinės dokumentacijos įforminimas, o ypač – tvarkingai pildytas statybos darbų žurnalas, kuris yra privalomasis statybos darbų vykdymo dokumentas, aprašantis ne tik statinio statybos darbų eigą, atskirų darbų perdavimą statytojui (užsakovui), bet ir atliktų statybos darbų kokybę¹²⁴⁰, gali palengvinti tam tikrų aplinkybių įrodinėjimą ir supaprastinti atsakingų asmenų atsakomybės ribų nustatymą.

rangovas patenka į mažiau palankią padėtį, nes jis turi įrodyti, jog defektai negalėjo atsirasti dėl jo atliktų darbų.

¹²³⁸ Tai yra: *Cit. op.* 339.

¹²³⁹ LAT nurodė, kad: vykdant rangos sutartį ypač svarbu laikytis šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principo, ši pareiga vienodai svarbi abiem sutarties šalims, ir viena iš šalių, pati nesilaikiusi bendradarbiavimo pareigos, neturi teisės panaudoti kitos šalies bendradarbiavimo stokos prieš ją kaip pagrindo atsisakyti vykdyti savo prievolę. Kolegija, atsižvelgdama į ieškovo bendradarbiavimo su atsakovu stoką sprendžiant trūkumų pašalinimo klausimus, taip pat vadovaudamasi sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais (CK 1.5 straipsnis), nusprendė apeliacinės instancijos teismo sprendimą pakeisti ir sumažinti ieškovui iš atsakovo atlygintinos žalos dydį.

¹²⁴⁰ Statybos techninio reglamento STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“, 4 priedo 1 punktas.

Įrodinėjant atliktų darbų kokybės trūkumus, išaiškėjusius objekto eksploatacijos metu, ypatingą reikšmę turi tai, ar darbai buvo perduoti tinkamai ir ar priimant darbus nebuvo nustatyta atliktų darbų kokybės trūkumų. LAT laikosi nuomonės, kad užsakovas netenka teisės remtis atliktų darbų trūkumų faktu tuo atveju, jeigu darbų perdavimas ir priėmimas buvo tinkamas, t. y. atitinka visas sutarties ar įstatymų numatytas sutarties priėmimo sąlygas. Net ir tinkamo darbų priėmimo atveju nenurodžius trūkumų, užsakovas nepraranda teisės remtis trūkumų faktu, jeigu trūkumai neakivaizdūs. Tokiais atvejais teismai turi analizuoti trūkumų pobūdį ir tik esant akivaizdžiam trūkumui taikyti LR CK 6.662 straipsnio 3 dalį.

Kaip minėta, pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, už išaiškėjusius atliktų darbų defektus yra atsakingas rangovas ir juos jis privalo pašalinti, tačiau pagal Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų 11.2 punktą – defektų ištaisymo išlaidos, papildomai numatoma, kad rangovas ne tik privalo ištaisyti visus darbų defektus, bet ir prisiimti tokio ištaisymo išlaidas.

Kaip yra nurodoma minėtame punkte, visas darbas, susijęs su defektų taisymu, turi būti atliekamas rangovo rizika ir sąskaita, jeigu tas darbas ir ta dalimi priskiriami:

- (a) bet kuriam projektavimui, už kurį atsakingas rangovas,
- (b) sutarties neatitinkančiai įrangai, medžiagoms arba darbo kokybei,
- (c) netinkamam valdymui ar naudojimui, kuris priskirtinas rangovo atsakomybės atvejams¹²⁴¹ arba
- (d) rangovo nevykdymui kurio nors kito įsipareigojimo.

Kitais atvejais, tai yra tais atvejais, kai išryškėja defektai ne dėl rangovo kaltės, nurodoma, kad užsakovas (arba asmuo jo vardu) turi nedelsdamas pranešti Rangovui, taikant 13.3 punktą [*Pakeitimų tvarka*]. Tai yra, užsakovas turi teisę reikalauti rangovo, kad būtų pašalinti net ir tie defektai, kurie išryškėjo ne dėl rangovo kaltės, o rangovas gali atsisakyti šalinti tokius išaiškėjusius defektus tik esant priežastims, dėl kurių jis negali įvykdyti tokio prašymo.

¹²⁴¹ Nenumatytas Raudonojoje knygoje.

Pažymėtina, kad užsakovas, per garantinį laiką nustatęs objekto defektus, privalo per protingą terminą nuo jų nustatymo pareikšti pretenziją rangovui¹²⁴². Tokiu būdu LR CK yra įtvirtinta „lankstaus“ termino taisyklė. Protingo termino pradžia reiktų laikyti momentą, kuriuo išaiškėjo atliktų darbų kokybės trūkumai. Koks terminas yra protingas, priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių, jis gali būti numatytas tiek sutartyje, tiek apie jį galima spręsti iš tarp sutarties šalių susiklosčiusių santykių praktikos, kokybės trūkumų pobūdžio, jų galimos žalos padarymo ar padidėjimo, tuoj pat nelikvidavus kokybės trūkumų ir kt.¹²⁴³

Užsakovas, reikšdamas reikalavimus rangovui, privalo elgtis sąžiningai, reikšti tik pagrįstas pretenzijas, tai yra, įgyvendinti savo subjektines teises nepiktnaudžiaudamas jomis. Teismas gali atsisakyti ginti subjektinę teisę, jeigu asmuo ja piktnaudžiauja. Primintina, kad piktnaudžiavimas savo teise gali ir neturėti tikslo padaryti žalos kitiems asmenims, tačiau gali objektyviai padaryti žalos kitiems asmenims¹²⁴⁴. Tokiu būdu žalą patyręs asmuo, esant būtinoms civilinės atsakomybės sąlygoms, galės nukreipti savo reikalavimą į žalą padariusį asmenį. Statybos teisinių santykių kontekste, reikalavimas visų pirma nukreipiamas į rangovą¹²⁴⁵.

¹²⁴² CK 6.697 str. 5 d.

¹²⁴³ Daugiau apie protingą terminą: MIZARAS, Vytautas. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (2). In *Justitia*, 2003, nr. 5(47), p. 10–22, p. 20.

¹²⁴⁴ *Cit. op.* 57, p. 270.

¹²⁴⁵ Primintina, jog šiuolaikiniame statybų versle yra daugybė nekilnojamojo turto vystymo modelių ir statybų proceso dalyviai sueina į įvairius sutartinius teisinius santykius, kur ir kiti statybų proceso dalyviai teikia įvairaus pobūdžio garantijas, tarp jų ir kokybės garantijas. Bet kuriuo atveju, būtina pabrėžti, jog remiantis klasikiniu modeliu, būtent rangovas teikia statybos darbų kokybės garantiją, išaiškėjus statybos darbų kokybės trūkumams, užsakovas privalo kreiptis į rangovą. Kartu rangovas turi įvertinti galimybę į procesą įtraukti ir kitus statybų proceso dalyvius, tačiau tai padaryti jau privalo rangovas (generalinis rangovas), gindamas savo interesus.

3.17.4. Užsakovo subjektinių teisių gynimo būdai, šalinant darbų kokybės trūkumus garantiniu laikotarpiu

Būtina detaliau paanalizuoti užsakovo subjektinių teisių gynimo būdus, kurie naudotini statybos rangos darbų kokybės trūkumo atveju. Civiliniais teisių gynimo būdais galima manyti esant materialiuosius teisinius reikalavimus, kuriais nukentėjusysis siekia, kad būtų atkurtos jo pažeistos teisės, ginčijant – pripažintos, taip pat būtų pašalinti teises pažeidžiantys veiksmai ir užkirstas kelias atlikti tokius veiksmus¹²⁴⁶. Bendrieji civilinių teisių gynimo būdai, kuriuos gali taikyti teismas, yra numatyti LR CK 1.138 str., tačiau būtina atkreipti dėmesį ir į kitus, specialiuosius pažeistų subjektinių teisių trūkumus.

Už netinkamos kokybės atliktus darbus rangovui kyla atsakomybė taikant *mutatis mutandis* LR CK 6.665 straipsnio taisyklę¹²⁴⁷. Jeigu darbai atlikti nukrypstant nuo sutarties sąlygų, dėl kurių darbų rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje nurodytą paskirtį arba pablogėja jo naudojimo pagal sutartyje nurodytą paskirtį galimybės (sąlygos), o jeigu paskirtis sutartyje nenurodyta, – pagal normalią paskirtį, tai užsakovas savo pasirinkimu turi teisę, jei įstatymas ar sutartis nenustato ko kita, reikalauti iš rangovo:

- 1) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą;
- 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą;
- 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje¹²⁴⁸. Taip pat užsakovas turi teisę reikalauti atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovas šalino trūkumus rangovo sutikimu.

Kiekvienas iš nurodytų užsakovo teisių gynimo būdų privalo būti naudojamas vadovaujantis teisėtų rangovo ir užsakovo interesų pusiausvyros, protingumo, proporcingumo, sąžiningumo ir kitais principais. Pažymėtina, kad užsakovo teisė reikalauti iš rangovo neatlygintinai pašalinti trūkumus,

¹²⁴⁶ Daugiau apie protingą terminą: *Cit. op.* 1243, p. 20.

¹²⁴⁷ AMBRASIENĖ, Dangutė (*et al.*). *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 436.

¹²⁴⁸ *Cit. op.* 4, 6.665 str. 1 d.

sumažinti darbų kainą ar atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas atsiranda tik nustačius paslėptus trūkumus ir įrodžius šį faktą¹²⁴⁹.

Reikalavimas pašalinti trūkumus yra laikytinas reikalavimu įvykdyti prievolę natūra. Jeigu įvykdymo trūkumai yra nedideli, o jiems ištaisyti ar pakeisti visą daiktą prireiktų neprotingų pastangų ar neprotingų skolininko išlaidų, taikytinas ne prievolės įvykdymas natūra, o kiti gynimo būdai, pavyzdžiui, kainos mažinimas¹²⁵⁰. LAT, vertindamas trūkumų šalinimo klausimą, taip pat akcentuoja bendradarbiavimo pareigą ir pabrėžia, kad aiškinantis darbų defektų nustatymo ir pašalinimo klausimus taip pat turi būti vertinama tai, kaip šalys vykdė bendradarbiavimo pareigą, ar atsakovas reikalavo per protingą terminą pašalinti trūkumus ir pan.¹²⁵¹

Kaip nurodo prof. S. Mitkus, praktikoje būna atvejų, kai užsakovas pateikia ieškinį teisme su reikalavimu rangovui ištaisyti defektus. Tačiau vykdant tokį sprendimą, kyla daug problemų. Dažnai šalys, vykstant teismo procesui, būna susipriešinusios, kaltina viena kitą nebendradarbiavimu. Todėl šalių konfliktas didėja, kyla problemų vykdant remonto darbus, ginčų dėl atliktų darbų kokybės juos perduodant ir priimant¹²⁵². Žinoma, dažnai užsakovai nenori laukti, kol baigsis ilgas bylinėjimosi procesas ir patys ištaiso atliktų darbų trūkumus, o tada kreipiasi į teismą su reikalavimu, kuris nėra susijęs su prievolės įvykdymu natūra. Tačiau net ir šiuo atveju užsakovai dažnai susiduria su sunkumais, nes teisme paskyrus ekspertizę dėl buvusių defektų susidarymo, ekspertai neturi galimybių atsakyti į klausimus, kai defektai jau būna ištaisyti. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad užsakovai turi labai atidžiai pasirinkti savo teisių gynimo būdus, o pasirinkę vieną iš jų, iš anksto pasiruošti bylos nagrinėjimui: atlikti būtinas defektų fiksacijas, paskirti ekspertizę ir pan. Be to, privalo bendradarbiauti su rangovu – informuoti apie eigą ir sudaryti rangovui galimybes pačiam atlikti reikalingus tyrimus.

¹²⁴⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Vedina“ v. likviduojama statybos-remonto UAB „Ersta“, Nr. 3K-3-465/2009, kat. 42.8; 114.11; 52.3.

¹²⁵⁰ *Cit. op.* 14, p. 499.

¹²⁵¹ *Cit. op.* 336.

¹²⁵² *Cit. op.* 385, p. 176.

LR CK 6.665 str. 2 d. yra nurodoma, kad rangovas vietoj trūkumų pašalinimo turi teisę neatlygintinai atlikti darbą iš naujo ir atlyginti užsakovui dėl sutarties įvykdymo termino praleidimo padarytus nuostolius. Šiuo atveju užsakovas privalo grąžinti perduotąjį darbų rezultatą rangovui, jeigu jį grąžinti, atsižvelgiant į darbų pobūdį, yra įmanoma. Atsižvelgiant į statybos rangos darbų pobūdį, gaunamo rezultato grąžinimas statybos rangos sutartiniuose santykiuose gali būti sunkiai įgyvendinamas, todėl apsiribotina darbų atlikimu iš naujo (pvz.: sienų pertinkavimas, perdažymas ar kt.).

LR CK 6.665 str. 3 d. yra numatyta, jeigu rangovas sutarties pažeidimų ar kitokių trūkumų per protingą terminą nepašalina arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius. Ši nuostata koresponduoja su bendrosiomis sutarčių nuostatomis ir atitinka bendrą sutarčių teisės principą, kad sutarčių reikia laikytis (*pacta sunt servanda*), o galimybė nutraukti sutartį suteikiama kaip paskutinė teisių gynimo priemonė (*ultima ratio*), kai kitų teisių gynimo priemonių nepakanka užsakovo teisėms apginti. Visų pirma, turi būti nustatytas trūkumų pobūdis, jų ištaisymo galimybė ir tik tada sprendžiama dėl sutarties nutraukimo ir nuostolių atlyginimo¹²⁵³.

Rangovui pačiam nepašalinus defektų reikalaujami nuostoliai dažnai sudaro sumą, sumokėtą kitam rangovui už tokių trūkumų šalinimą, ir šiuo atveju pagrindiniai įrodymai yra tokių defektų pašalinimo darbams reikalingų sumų pagrindimas sąmatomis, pateiktomis sąskaitomis¹²⁵⁴.

Be viso to, užsakovas turi teisę reikalauti, kad rangovas atlygintų patirtus nuostolius, vadovaujantis LR CK 6.63 str. 2 d., 6.256 str. 2 d. ir kitomis bendrosiomis nuostatomis. Atlyginami tie nuostoliai, kurie yra sutarties

¹²⁵³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. UAB „Žvyrkelis“*, Nr. 3K-3-385/2009, kat. 52.3.

¹²⁵⁴ Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Valviktė“ v. UAB „Laugina“*, Nr. 3K-3-575/2008, kat. 52.3; 114.9.6.2; 123.4; 123.6, kurioje buvo analizuojamas atliktų darbų trūkumų šalinimo klausimas. LAT nurodė, jog nustatęs darbų rezultato trūkumus, užsakovas savo pasirinkimu turi teisę reikšti vieną iš CK 6.665 straipsnyje įtvirtintų reikalavimų rangovui, vienas iš kurių yra atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas. Šia teise ieškovas pasinaudojo, pateikęs pretenzijas atsakovui, reikalaudamas pašalinti trūkumus. Šiam to nepadarius, ieškovas pašalino trūkumus savo sąskaita, dėl to apeliacinės instancijos teismas nutartyje pagrįstai priteisė ieškovui jo turėtas darbų trūkumų šalinimo išlaidas iš už šiuos trūkumus atsakingo atsakovo.

pažeidimo padarinys (*conditio sine qua non*). Kita vertus, pabrėžtina, kad nuostolių atlyginimas gali konkuruoti su kitais teisių gynimo būdais¹²⁵⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos įstatymų leidėjas pasisakė už civilinės atsakomybės rūšių konkurencijos draudimą, nes įstatymu sureguliuoti šių rūšių atsiradimo ir taikymo atvejai¹²⁵⁶. Todėl užsakovui arba esamam statinio savininkui renkantis subjektinių teisių gynybos būdus svarbu iš anksto aiškiai nustatyti civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindą, o ginant savo teises pasirinkti tinkamiausius civilinių subjektinių teisių gynimo būdus – ne tik aptartus, bet ir bendruosius.

Kadangi praktikoje labai dažnai pasitaiko, kad rangovai atsisako ne tik šalinti atliktų darbų trūkumus, bet net ir atvykti bei įvertinti atsiradusius trūkumus, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos (toliau – Inspekcija), parengdama jau minėtą statybos techninį reglamentą STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“ papildomai numatė priemones, kurios turėtų drausminti rangovus ir padėti užtikrinti bendradarbiavimą iš rangovų pusės atliktų darbų kokybės garantiniu laikotarpiu. Nors šiuo reglamentu, kuris yra viešosios teisės norminis aktas ir yra įsikišama į privatinis teisinius santykius, tačiau, autoriaus nuomone, yra sveikintina papildomai numatyta galimybė panaikinti dokumento, suteikiančio rangovui teisę vykdyti atitinkamus statybos darbus, jei rangovas vengia įgyvendinti garantinius įsipareigojimus¹²⁵⁷.

¹²⁵⁵ MIZARAS, Vytautas. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (3). *Justitia*, 2003, nr. 6(48), p. 8–25, p. 18.

¹²⁵⁶ MIZARAS, Vytautas. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007, p. 51–75, p. 57.

¹²⁵⁷ Minėto reglamento 45 punkte numatyta, kad Statinio garantiniu laiku išryškėję statybos defektai šalinami vadovaujantis Civilinio kodekso šeštosios knygos XXIII skyriaus ir Statybos įstatymo 36 straipsnio nuostatomis:

- statytojas, per garantinį laiką nustatęs statinio statybos defektą, pakviečia rangovo įgaliotą atstovą ir surašo dvišalį aktą, kuriame nurodo išryškėjusius statybos defektus ir su rangovu suderina jų pašalinimo terminą; jei rangovo įgaliotas atstovas neatvyksta arba atsisako pasirašyti dvišalį aktą, galioja statytojo surašytas vienašalis aktas;
- jei rangovas nepašalina statybos defektų akte nurodytu terminu, statytojas apie tai raštu informuoja Inspekciją ir kreipiasi į teismą dėl rangovo įpareigojimo pašalinti statybos defektus arba dėl statybos defektų šalinimo išlaidų išieškojimo iš rangovo, jei statytojas juos pašalina savo lėšomis;
- Inspekcija, gavusi statytojo informaciją apie rangovo vengimą šalinti statinio garantiniu laiku nustatytus statybos defektus, teikia statinių projektuotojų, statybos rangovų ir statinių projektų ar

Paminėtina, kad, vadovaujantis LR CK 6.665 str. 4 d., rangos sutarties sąlygos, panaikinančios rangovo atsakomybę už tam tikrus trūkumus, neatleidžia jo nuo atsakomybės, jeigu užsakovas įrodo, kad trūkumai atsirado dėl rangovo tyčios ar didelio neatsargumo. Šalys, įgyvendindamos statybos rangos sutartį, veikia sutartiniuose santykiuose. Statybos darbų atlikimas rangovui – statybos įmonei – yra verslas. LAT laikosi pozicijos, kad rangovo atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų, kurie yra verslo dalis, nevykdymą yra griežta, t. y. be kaltės¹²⁵⁸. Be to, jei darbas buvo atliekamas iš rangovo medžiagos, už medžiagų kokybę rangovas atsako kaip pardavėjas pagal pirkimo–pardavimo sutartį¹²⁵⁹. Tai yra, statyboje panaudotoms medžiagoms yra taikomos kokybės garantijos nuostatos, nustatytos teisės normose, reglamentuojančiose pirkimo-pardavimo sutartis.

FIDIC modelinių sutarčių sąlygose taip pat yra numatytos priemonės, kurių gali imtis užsakovas, jei rangovas neištaiso darbų defektų¹²⁶⁰. Užsakovas, prieš imdamasis bet kokių kitų priemonių, pirmiausia turi sudaryti galimybę rangovui pačiam ištaisyti atliktų darbų defektus¹²⁶¹, tai yra, turi bendradarbiauti su rangovu, sprendžiant klausimus, susijusius su defektų pašalinimu, ir sudaryti galimybes pačiam rangovui pašalinti defektus, kas atitinka LR CK 6.665 str. 1 d. 1 p. Pažymėtina, kad kitų priemonių, kurios atitinka LR CK nurodytus atvejus, užsakovas gali imtis tik tuo atveju, jei už defektus yra atsakingas rangovas¹²⁶².

statinių ekspertizės rangovų atestavimo komisijai medžiagą bei pasiūlymus dėl rangovo veiklos įvertinimo ir / ar dokumento, suteikiančio rangovui teisę vykdyti atitinkamus statybos darbus, panaikinimo.

¹²⁵⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“, Nr. 3K-3-652/2004, kat. 47.3.

¹²⁵⁹ CK 6.665 str. 5 d.

¹²⁶⁰ Šios priemonės yra nustatytos Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų 11.4 punkte – defektų neištaisymas.

¹²⁶¹ Visų pirma nurodoma, jeigu rangovas per pagrįstą laiką neištaiso kokio nors defekto arba žalos, tai Užsakovas (arba asmuo jo vardu) gali nustatyti datą, kurią arba iki kurios tas defektas arba žala turi būti ištaisyti. Ši data Rangovui turi būti pranešama iš anksto.

¹²⁶² Minėtame punkte nurodoma, jeigu rangovas iki praneštosios datos defektų arba žalos neištaiso ir tas ištaisymo darbas, pagal 11.2 punktą [*Defektų ištaisymo išlaidos*], turėjo būti atliktas rangovo sąskaita, tai užsakovas (savo nuožiūra) gali:

(a) rangovo sąskaita tinkamu būdu atlikti darbą pats arba su kitų pagalba, tačiau rangovas už tą darbą neatsako; pagal 2.5 punktą [*Užsakovo pretenzijos*], rangovas privalo užsakovui apmokėti išlaidas, kurias, ištaisydamas defektą arba žalą, užsakovas pagrįstai patyrė. Tai yra, FIDIC sutartys įtvirtina

Tais atvejais, kai defektai atsiranda ne dėl priežasčių, priklausančių nuo rangovo, ir rangovas sutinka su tokių defektų pašalinimu, tuomet jis privalo bendradarbiauti su kita šalimi ir dėti visas pastangas, kad būtų išsiaiškintos tokių defektų priežastys¹²⁶³.

Kadangi išryškėję defektai gali sukelti abejonių dėl atliktų statybos darbų tinkamumo, FIDIC papildomai 11.6 punkte – tolimesni bandymai – numato teisę pakartoti bandymus. Šiame punkte yra nurodoma, jeigu bet kurių defektų arba žalos taisymo darbas gali turėti poveikio darbams vykdyti, tai inžinierius¹²⁶⁴ gali reikalauti pakartoti bet kuriuos sutartyje nurodytus bandymus¹²⁶⁵. Tai yra, jei defektai išaiškėjo dėl priežasčių, priklausančių nuo rangovo, tuomet jis privalo prisiimti tokių bandymų išlaidas. Jei ne dėl nuo rangovo priklausančių priežasčių – tuomet išlaidas privalo kompensuoti užsakovas.

Taigi ir pagal FIDIC yra numatytos iš esmės analogiškos užsakovo teisių gynimo priemonės ir jų įgyvendinimo tvarka, kaip ir Lietuvos teisėje, kas yra įprastos priemonės statybų pramonėje, tik pažymėtinas tas ypatumas, jog darbai laikomi visiškai užbaigtais, kai pasibaigia garantinis terminas, o tai

užsakovo teisę pačiam pašalinti atliktų darbų trūkumus ir reikalauti atlyginimo už tai, kas atitinka LR CK 6.665 str. 1 d. 3 p.;

(b) pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas reikalauti, kad inžinierius, pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*], sutartų arba nuspręstų dėl pagrįsto Sutarties kainos sumažinimo. Pagal Sidabrinę knygą pats užsakovas bando susitarti arba priima sprendimą, vadovaudamasis 3.5 punktu [*Sprendimai*]. Tai yra, numatoma kainos sumažinimo galimybė, kas atitinka LR CK 6.665 str. 1 d. 2 p.; arba

(c) nutraukti sutartį arba tą jos dalį, kurios negali panaudoti numatytais tikslais, jeigu defektas arba žala apskritai atima iš užsakovo galimybę gauti pelno iš darbų arba iš bet kurios didesnės jų dalies. Nepažeidžiant kurių nors kitų teisių, kylančių iš sutarties arba kitaip, užsakovui tada turi būti suteikiama teisė atgauti visas už darbus arba už tą jų dalį (atsižvelgiant į situaciją) sumokėtas sumas, įskaitant delspinigius bei išlaidas, kurių reikėjo ardymui, statybvietai išvalyti, įrangai ir medžiagoms grąžinti rangovui. Tai yra nuostata, iš esmės atitinkanti LR CK 6.665 str. 3 d.

¹²⁶³ Pagal FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 11.8 punktą, kitos šalies reikalavimu rangovas, laikydamasis duotų nurodymų, privalo ieškoti bet kurio defekto priežasties, išskyrus atvejus, kai defektas turi būti ištaisytas rangovo sąskaita, pagal 11.2 punktą [*Defektų ištaisymo išlaidos*], o sprendimas dėl išlaidų yra priimamas pagal 3.5 punktą [*Sprendimai*]. Be to, visų analizuojamų sutarčių 11.5 punkte – detalių su defektais išvežimas, yra numatyta rangovo teisė išvežti įrangos detales remontui, tačiau tik tokiu atveju, jeigu defektų arba žalos negalima operatyviai ištaisyti vietoje ir užsakovas su išvežimu sutinka. Tai susiję su tuo, kad FIDIC sutartys dažnai sudaromos didelių objektų statyboms ir rangovai, be įprastų statybos darbų, taip pat įsipareigoja atlikti ir įrangos pagaminimo, montavimo darbus, atitinkamai teikdami tokiai įrangai garantijas.

¹²⁶⁴ Sidabrinėje knygoje numatytas ne inžinierius, o užsakovas.

¹²⁶⁵ Toks reikalavimas turi būti pateikiamas raštu per 28 dienas, ištaisius defektus arba žalą. Pažymėtina, jog bandymai turi būti atlikti tomis pačiomis sąlygomis kaip ir ankstesni, išskyrus tai, kad jie turi būti atliekami rizika ir sąskaita šalies, atsakingos už ištaisymo darbą.

lemia būtinybę, sudarant sutartis pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, pritaikyti šių sutarčių 11 straipsnį pagal Lietuvos teisę.

Paminėtina, kad UNCITRAL Vadove rekomenduojama sutartyje numatyti darbų kokybės garantiją, pagal kurią rangovas prisiimtų atsakomybę už darbų defektus ir klaidas ar neatitikimus techninėje dokumentacijoje, pateiktoje kartu su darbais, kurie būtų nustatyti ir apie juos pranešta rangovui, iki kol baigsis garantinis periodas, numatytas sutartyje¹²⁶⁶. Tai aktualu dėl to, kad labai dažnai sprendžiant kokybės klausimus ir garantiniu laikotarpiu yra analizuojama statybinė dokumentacija.

Kontinentinės teisės sistemos valstybėse yra iš esmės naudojama panaši užsakovo subjektinių teisių gynimo sistema, kaip ir Lietuvoje. Pavyzdžiui, Vokietijos teisėje, bent jau teorijoje, reikalavimas įvykdyti sutartį yra pagrindinė priemonė, o nuostolių atlyginimas yra daugiau papildoma priemonė. Tačiau tai savo ruožtu sukelia kitą problemą – kada užsakovas gali reikalauti atlikti visus darbus iš naujo, o kada gali tik reikalauti nuostolių atlyginimo. Profesorius B. S. Markesinis nurodo, kad rangovo pareiga pašalinti darbų defektus ar netgi atlikti darbus iš naujo priklauso nuo svarbaus kvalifikavimo: rangovas gali atsisakyti šalinti trūkumus, jei tai reikalauja nepagrįstų išlaidų – Vokietijos CK 633 str. antrasis paragrafas. Nustatant šią taisyklę, įstatymų leidėjas turėjo omenyje tuos atvejus, kai išlaidos, patirtos šalinant darbų defektus, viršytų užsakovo nuostolius, dėl to pagal Vokietijos CK reikalavimas pašalinti defektus turi būti kvalifikuojamas ekonominio pagrįstumo aspektu. Tai savo ruožtu yra taikytina ir reikalavimui atlikti darbus iš naujo¹²⁶⁷. Tačiau taip pat pabrėžiama, kad visų pirma užsakovas turi suteikti rangovui galimybę ištaisyti atliktų darbų defektus. Išskyrus tuos atvejus, kai defektų ištaisymas yra neįmanomas arba rangovas atsisako juos ištaisyti skubiai, gali būti įgyvendintas reikalavimas nutraukti sutartį ar sumažinamas mokėtinos kainos dydis, vadovaujantis specialių užsakovo interesų apsauga¹²⁶⁸.

¹²⁶⁶ *Cit. op.* 15, p. 60.

¹²⁶⁷ *Cit. op.* 438, p. 623.

¹²⁶⁸ *Ibid.*, p. 624.

Anglijos teisėje (ir apskritai bendrosios teisės sistemoje), kaip jau minėta, nuostolių kompensavimas yra pagrindinė gynybos priemonė sutarties pažeidimo atveju¹²⁶⁹. Reikalavimas įvykdyti sutartį, tai yra, ir ištaisyti defektus, daugiau yra išimtis iš taisyklės ir bendrosios teisės sistemos teismuose yra labai neįprastas reiškinys¹²⁷⁰. Todėl ir ginčiuose, kylančiuose iš garantiniu laikotarpiu išaiškėjusių trūkumų, dažniau yra naudojamos nuostolių kompensavimo institutu.

3.17.5. Statybos rangos darbų garantiniai terminai

Turbūt nei vienas klausimas nesusilaukia tiek daug dėmesio, analizuojant garantinius įsipareigojimus, kaip statybų garantiniai terminai.

LR CK 6.698 str. 1 d. yra nurodyta, kad rangovas, projektuotojas ar statybos techninis prižiūrėtojas atsako už objekto sugriuvimą ar defektus, jeigu objektas sugriuvo ar defektai buvo nustatyti per:

- 1) penkerius metus;
- 2) dešimt metų – esant paslėptų statinio elementų (konstrukcijų, vamzdynų ir kt.);
- 3) dvidešimt metų – esant tyčia paslėptų defektų¹²⁷¹.

Pastebėtina, kad tai yra labai ilgi kokybės garantiniai terminai. Palyginimui galima būtų pateikti LR CK 6.338 str. 2 d. pirkimo-pardavimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose numatytą bendrąjį įstatyminį 2 metų garantinį terminą.

Nurodyti terminai pradedami skaičiuoti nuo darbų rezultato atidavimo naudoti dienos¹²⁷².

¹²⁶⁹ *Ibid.*, p. 621.

¹²⁷⁰ Kaip jau minėta, bendrosios teisės sistemos teismai pripažįsta statybos rangoje reikalavimus vykdyti sutartį, tai yra, atlikti darbus, o ne vien tik reikalavimus atlyginti nuostolius, tačiau turi būti kelios specifinės sąlygos. Pirmą, tokia rangovo pareiga turi būti aiškiai išreikšta sutartyje, kad teismas galėtų lengvai nustatyti, kokio įvykdymo yra reikalaujama. Antra, nuostolių atlyginimas turi adekvačiai kompensuoti užsakovo netekimus. Trečia, rangovas turi valdyti žemę, kurioje yra statomas statinys. Paskutinė sąlyga būtent ir pateikia taisyklės išimtinumo pobūdį, kuriam esant gali būti keliamas reikalavimas vykdyti sutartį pagal Anglijos teisę.

¹²⁷¹ Analogiška nuostata yra atkartota ir Statybos įstatymo 36 str. 1 d.

Garantinis terminas sustabdomas tiek laiko, kiek objektas negalėjo būti naudojamas dėl nustatytų defektų, už kuriuos atsako rangovas¹²⁷³. Tai visiškai įprasta praktika statybų pramonėje. Net ir vadovaujantis visų FIDIC sutarčių bendrųjų sąlygų 11.3 punktu – pranešimo apie defektus laiko pratęsimas – atliktiems darbams pranešimo dėl defektų terminas gali būti pratęstas papildomai iki dvejų metų, jei darbų buvo negalima naudoti pagal numatytą paskirtį¹²⁷⁴.

Pažymėtina, kad statinyje naudojamų statybos produktų ir įrenginių garantinis terminas nustatomas tiekėjo išduodamuose dokumentuose¹²⁷⁵ (tačiau tik tų, kurie nesusiję su esminiais statinio reikalavimais, išskyrus statybos produktus ir įrenginius, kurie yra paslėptose statinio konstrukcijose). Tiekėjai visomis priemonėmis turi užtikrinti, kad statybos produktai, naudoti statiniuose, būtų tiekiami į rinką tik su sąlyga, kad jie bus tinkami naudoti pagal paskirtį, o jų charakteristikos būtų tokios, kad statiniai, į kuriuos jie bus įmontuoti, sumontuoti, įdėti ar instaliuoti, atitiks esminius reikalavimus, jei šiuos reikalavimus nustato teisės aktai¹²⁷⁶.

Nors įstatymu numatyti statybos garantiniai terminai yra labai ilgi, tačiau sutarties šalys turi teisę įstatymų nustatytą garantinį terminą savo susitarimu pratęsti¹²⁷⁷.

Atkreiptinas dėmesys į ieškinio senaties skaičiavimo specifiką, esant garantiniams terminams. LR CK skirsnyje, reglamentuojančiame statybos rangos sutartinius teisinius santykius, nėra reglamentuotas ieškinio senaties klausimas. Todėl nustatant ieškinio senaties terminus, būtina vadovautis bendromis rangos sutartinius teisinius santykius reglamentuojančiomis normomis – LR CK 6.667 str.¹²⁷⁸ Kadangi statybos rangos darbams yra numatyti garantiniai terminai, yra taikytina minėto straipsnio 3 d. Ši norma

¹²⁷² LR CK 6.698 str. 2 d.

¹²⁷³ LR CK 6.697 str. 4 d.

¹²⁷⁴ Daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 298, p. 243.

¹²⁷⁵ LR CK 36 str. 4 d.

¹²⁷⁶ MITKUS, Sigitas. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 225.

¹²⁷⁷ LR CK 6.697 str. 2 d.

¹²⁷⁸ Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog reikalavimams, kylantiems dėl atliktų darbų trūkumų, nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas.

numato ieškininės senaties termino eigos pradžią esant garantiniam terminui, nes per jį leidžiama pareikšti [ieškinį – *aut. past.*] dėl darbų trūkumų. Pagal pastarąją normą, ieškinio senaties terminas prasideda nuo [pretenzijos – *aut. past.*] pareiškimo apie trūkumus dienos. Kita vertus, būtina prisiminti, jog užsakovas privalo nedelsdamas informuoti užsakovą apie išaiškėjusius kokybės trūkumus, tai yra, savo subjektnes teises įgyvendinti laiku ir tinkamai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, jeigu pagal rangos sutartį darbų rezultatas buvo priimtas dalimis, ieškinio senaties terminas prasideda priėmus visą darbų rezultata¹²⁷⁹.

Vadovaujantis LAT suformuota praktika, būtina atidžiau atkreipti dėmesį ieškinio senatį subrangos teisiniuose santykiuose. Kaip pažymėta LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 spalio 5 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Parama“ v. UAB „Klaipėdos keliai“*, Nr. 3K-3-370/2007, kat. 52.3; 24.1; 44.5.1; 44.2.3., tuo atveju, kai pagal rangos sutartį atliktus darbus užsakovui perduoda ir už jų kokybę atsako generalinis rangovas, tai užsakovo ir generalinio rangovo reikalavimams, kylantiems dėl atliktų darbų trūkumų, taikomas LR CK 6.667 straipsnyje nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Santykiams tarp generalinio rangovo ir subrangovų ši norma netaikoma, nes ji nereglamentuoja generalinio rangovo ir subrangovo santykių. Reikalavimui dėl generalinio rangovo nuostolių, kurie susidarė sumokėjus užsakovui darbų trūkumų taisymo išlaidas, netaikomas CK 6.667 straipsnio 1 dalyje nustatytas sutrumpintas ieškinio senaties terminas. Generalinio rangovo pareikštas reikalavimas subrangovui dėl šių nuostolių atlyginimo yra ne reikalavimas dėl atliktų darbų trūkumų, o generalinio rangovo regresinis reikalavimas subrangovui dėl padarytos žalos atlyginimo, kuriam taikytinas trejų metų ieškinio senaties terminas, nustatytas CK 1.125 straipsnio 8 dalyje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje byloje generalinio rangovo reikalavimas subrangovui atsirado iš to, kad generalinis rangovas buvo atlyginęs užsakovo nuostolius ir todėl įgijo teisę į regresinį reikalavimą. Todėl šios LAT byloje suformuluotos taisyklės negalima taikyti aklai. Pavyzdžiui, jei

¹²⁷⁹ LR CK 6.667 str. 2.

užsakovas būtų kreipęsis į generalinį rangovą dėl atliktų darbų trūkumų ištaisymo, tada generalinis rangovas būtų privalėjęs taisyti trūkumus pats, arba to pareikalauti iš subrangovo. Apskritai, LAT pozicija šioje byloje dėl tokio ieškinio senaties taikymo yra diskusijų objektas. Juk tarp generalinio rangovo ir subrangovo taip pat susiklosto statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai ir subrangovas yra atsakingas generaliniam rangovui už savo atliktų darbų kokybę. Jei jau į generalinį rangovą kreipėsi užsakovas su pretenzijomis dėl atliktų darbų kokybės, ar generalinis rangovas privalo apie tai informuoti subrangovą ir įtraukti jį į bylą? Juk LR CK 6.650 str. 4 d. draudžia užsakovui ir subrangovui vienas kitam reikšti tik piniginius reikalavimus, bet ne kitus reikalavimus.

Pastebėtina, kad LR CK 6.651 str. pirmoje ir antroje dalyse nurodyta, jei rangos darbus atlieka du ar daugiau asmenų, tai, kai prievolės dalykas yra nedalus, visi jie užsakovui turi solidariosios prievolės skolininkų ir kreditorių teises ir pareigas, o jeigu prievolės dalykas yra dalus, tai šių asmenų teisės ir pareigos užsakovui atsiranda tik dėl atitinkamos dalies (dalinė prievolė), jeigu sutartis nenustato ko kita¹²⁸⁰.

Tokiu būdu užsakovai ar statinių valdytojai, net ir įgyvendindami savo teises garantinio įsipareigojimo vykdymo laikotarpiu, gali reikšti reikalavimus visiems statinio statybos procese dalyvavusiems rangovams, nes paprastai nustatyti, dėl kurio iš rangovų kaltės atsirado išaiškėję defektai, yra sudėtinga. O analizuojant užsakovo galimybę reikalauti defektų pašalinimo iš subrangovo, Anglijos teisėje užsakovas paprastai neturi teisės reikalauti defektų pašalinimo iš subrangovo, nebent tokia teisė yra numatyta kaip papildoma garantija, kurią teikia subrangovas, kas yra paplitę statybų sektoriuje¹²⁸¹. Tokios pačios pozicijos, LR CK 6.651 str. atžvilgiu, laikosi ir LAT. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Stiebas“ v. AB firmai „Viti“*, Nr. 3 K-3-334/2005, kat. 52.3. Teisėjų kolegija šioje byloje nurodė, kad atsakovui

¹²⁸⁰ Tokiu būdu įstatymų leidėjas šia norma numatė išimtį rangos santykiuose, nes, vadovaujantis CK 6.5 str. 1 d. solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama.

¹²⁸¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 712.

(rangovui) priėmus darbus (iš subrangovo), šiam perėjo ir atsakomybė už atliktų darbų kokybę¹²⁸². Todėl visi reikalavimai dėl atliktų darbų kokybės turėtų būti reiškiami generaliniam rangovui.

Dėl ilgų garantinių terminų ir to, kad išaiškėjus bet kokiems defektams visų pirma yra apkaltinamas rangovas, yra pastebima tendencija, kad rangovai bando išvengti prisiimti atsakomybę už atliktų darbų kokybę. Tai bandoma pasiekti įvairiomis priemonėmis, pavyzdžiui, statybos rangos sutartinius teisinius santykius dangstant kitais teisiniais santykiais (paslaugų, prekių tiekimo ir sumontavimo bei kt.), ribojant atsakomybę steigiant paralelias įmones (steigiant vieno projekto įmones, kurios yra likviduojamos po projekto baigimo) ir kt. Todėl užsakovų (statinių savininkų) teisių į garantijas įgyvendinimo galimybės yra apribotos. Pažymėtina, kad civiliniai teisiniai santykiai tampa vis sudėtingesni, todėl apskritai probleminis tampa civilinių teisinių santykių ir sudarytų sutarčių kvalifikavimas ir atskirų sutarčių institutų atribojimas, jei jis yra būtinas nustatant specifinius civilinės atsakomybės aspektus¹²⁸³. Kita vertus, teismų praktikoje yra gausu pavyzdžių, kai užsakovai vengia atsiskaityti su rangovais už atliktus darbus¹²⁸⁴.

¹²⁸² Tačiau atkreiptinas dėmesys į šioje byloje suformuotą *ratio decidendi*: vertinant, ar subrangovui tenka atsakomybė už netinkamos kokybės statybos darbus, nustatytina, kaip šalys pasiskirstė įsipareigojimus dėl darbų kokybės, t. y. ar tuos darbus užsakęs rangovas turėjo sutartinę pareigą ir realią galimybę kontroliuoti (tikrinti) atliekamus darbus, ar rangovą tenkino darbų vykdymo eiga, terminai, taip pat ar rangovas neprieštaravo dėl tarpinių darbų rezultatų kokybės. Tokiu būdu pažymėtina, kad subrangovas lieka atsakingas generaliniam rangovui už atliktų darbų garantinius įsipareigojimus, tačiau jo atsakomybė yra ribojama, jei generalinis rangovas priėmė iš subrangovo darbus, nepatikrinęs tų darbų kokybės.

¹²⁸³ Civilinių teisinių santykių dalyvių išradinumas puikiai atsiskleidžia Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 8 d. sprendime c. b. R. D. v. UAB „Baileksas“, Nr. 2A-285/2007, kat. 42.8, 42.4. Nors bylos šalys tarpusavio sudarytą sutartį pavadino statybos rangos sutartimi, tačiau pagal savo prasmę ir esmę ji daugiau laikytina preliminaria būsimo buto pirkimo-pardavimo sutartimi, nes sutartyje buvo aptariama buto pastatymas ir jau pastatyto buto (ne namo, ne statinio) nuosavybės teisės į jį perdavimas užsakovui (pirkėjui). Minėtoje byloje pirmosios instancijos teismas sudarytą sutartį įvertino kaip preliminarią sutartį, o apeliacinės instancijos teismas apskritai konkrečiai neįvardijo sutartį sudariusių šalių tarpusavio teisinių santykių, tai yra, tarp šalių susiklosčiusių teisinių santykių nekvalifikavo kaip preliminarios, pirkimo-pardavimo ar rangos sutarties, o sprendžiant ginčą daugiausia rėmėsi tik bendromis sutarčių teisės nuostatomis.

¹²⁸⁴ Kaip pavyzdį galima būtų nurodyti LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 12 d. nutartį c. b. UAB „Liunetė“ v. 91-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija, R. B., A. G., V. P., P. R., V. S. ir A. K., Nr. 3K-3-233/2007, kat. 27.3.1.10; 35.6.2 (S). Nutartyje nurodoma, jog užsakovas, kurio teisinė forma – gyvenamųjų namų statybos bendrija, neatsiskaitė su rangovu, esant surinktų lėšų stygiui. Nors byla buvo grąžinta nagrinėti į pirmosios instancijos teismą, LAT atkreipė dėmesį, jog asmenys, kurie dalyvaudami gyvenamųjų namų statybos bendrijoje siekė ne tik apsirūpinti gyvenamosiomis patalpomis, turėtų būti solidariai atsakingi už bendrijos prievoles tretiesiems asmenims. Jeigu bendrijos

Taip pat ir patys rangovai, vengdami vykdyti garantinius įsipareigojimus, kaip jau minėta, renkasi kitas statybos darbų vykdymo sutarčių formas. Pavyzdžiui, dauguma daugiabučių gyvenamųjų namų yra pastatyta statybų valdytojų, o ne rangovų. Statybų valdytojai parduoda butus gyventojams ir tokiu būdu gyventojams yra suteikiama tik pirkimo-pardavimo sutartims nustatyta garantija. Tiesa, LAT yra pažymėjęs, kad pagal CK 6.333 straipsnio 3 dalį trečiųjų asmenų kaltė dėl daikto kokybės yra viena iš pardavėjo atsakomybę pašalinančių aplinkybių. Ją turi įrodyti pardavėjas. Trečiaisiais asmenimis yra laikomi asmenys, už kuriuos nei pirkėjas, nei pardavėjas neatsako. Jeigu pardavėjas parduoda pirkėjui daiktą, kurį pardavėjo užsakymu pagamino asmuo pagal sutartį su pardavėju, tai toks daikto gamintojas yra asmuo, kuris susijęs su pardavėju ir pagal CK 6.334 straipsnio 3 dalį nelaikomas trečiuoju asmeniu¹²⁸⁵. Taigi pardavėjas yra atsakingas ir už rangovų atliktų darbų broką.

Įvertinus tai, kas išdėstyta, aktualių klausimų tampa pripažintos žalos kompensavimas. Įstatymų leidėjas yra numatęs statybų valdytojo atsakomybę be kaltės¹²⁸⁶, kas turėtų palengvinti civilinės atsakomybės pritaikymą statybų valdytojui. Kita vertus, „Ar tam tikra veikla yra didesnio pavojaus šaltinis, yra fakto klausimas“¹²⁸⁷, kurio nustatymui nėra apibrėžtų objektyvių sąlygų.

įgaliotinių veiksmai sudarė sąlygas jiems tapti bendrijos statomų butų savininkais nepagrįstai maža kaina, nevienoda su kitais lėšų davėjais ir nesant tam rimtų pateisinamų priežasčių (pvz., asmeninio indėlio darbu ar kt.), tai trūkstamos atsiskaitymams su kreditoriais lėšos iš jų gali būti priteisiamos kaip žalos atlyginimas (CK 2.87 straipsnio 7 dalis).

¹²⁸⁵ *Cit. op.* 1249. Be to, šioje byloje LAT pažymėjo, jog prievolė garantuoti pasižymi didžiausiu pareigos įvykdymo privalomumu. Pardavėjo prievolė patvirtinti daikto kokybę yra garantija pagal įstatymą (CK 6.317 straipsnio 2 dalis), todėl ji pasižymi didžiausiu vykdymo intensyvumu. Viena vertus, tai reiškia, kad pardavėjas garantuoja, jog parduodamų daiktų kokybė atitinka reikalavimus daiktui (CK 6.327 straipsnis), o kita vertus, pardavėjui atsakomybė už netinkamą daikto kokybę netaikoma tik įstatyme ar sutartyje aiškiai apibrėžtais pagrindais. Pagal CK 6.327 straipsnio 3 dalį, pardavėjas atsako už bet kokį neatitikimą, kuris buvo nuosavybės teisės perėjimo momentu, net jeigu tai paaiškėja vėliau. Tai reiškia, kad pagal šią nuostatą už paslėptus (neakivaizdžius) daikto trūkumus atsakomybė tenka pardavėjui. Pagal CK 6.327 straipsnio 4 dalį pardavėjas atsako už bet kokį neatitikimą, kuris yra bet kokios pardavėjo prievolės, įskaitant tinkamumą naudoti, pažeidimo pasekmė.

¹²⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 270 str. 1 d. – Asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams (transporto priemonių, mechanizmų, elektros ir atominės energijos, sprogstamųjų ir nuodingų medžiagų naudojimas, statybos ir t. t.), privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą, jeigu neįrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusio asmens tyčios ar didelio neatsargumo.

¹²⁸⁷ *Cit. op.* 239, p. 375.

Akivaizdu, kad statybų procesų metu gali būti padaroma didžiulė žala¹²⁸⁸, kas lemia būtinybę rangovui apdrausti civilinę atsakomybę, tačiau net ir rangovo privalomojo civilinės atsakomybės draudimo taisyklių 28 punktą nustato tik minimalų 2 metų draudiminės apsaugos terminą¹²⁸⁹.

Kaip matyti, nors įstatymų leidėjas ir yra nustatęs labai ilgus garantinio laikotarpio terminus atliktiems statybos darbams, tačiau šie terminai yra daugiau teoriniai ir nėra užtikrinamas jų laikymasis. Juo labiau kad statybų industrijoje rangovai yra linkę suteikti ne daugiau kaip dvejų metų garantinį terminą, nes būtent per tokį laiko tarpą dažniausiai išaiškėja atliktų darbų brokas. Ilgi garantiniai terminai taip pat iš dalies lemia tai, kad reta statybų įmonė yra įsteigta daugiau nei prieš penkerius metus, nes yra žymiai naudingiau kas kelerius metus įsteigti po naują statybinę įmonę, nei tęsti veiklą su ta pačia įmone, kuri yra prisiėmusi ilgus garantinius terminus.

Kitas aktualus klausimas yra statinio valdytojo, kuris nėra užsakovas, teisė reikalauti iš rangovo įgyvendinti garantinius įsipareigojimus. Autoriaus nuomone, net ir tretieji asmenys, kurie įgijo statinį (patalpas), tačiau nebuvo statybos rangos sutarties šalimi, turi teisę reikšti rangovui reikalavimus, susijusius su garantinių įsipareigojimų įvykdymu. Šios teisės įgyvendinimui net nėra būtinas atskiras užsakovo reikalavimo teisių į rangovo garantinių įsipareigojimų įgyvendinimą perleidimas. Pirma, atliktų statybos darbų kokybės garantijos užtikrinimas yra viena iš svarbiausių rangovo pareigų ir ši prievolė seka paskui daiktą. Antra, statybos rangos darbų garantija yra įtvirtinta ne tik privatinėje teisėje (LR CK 6.697 str., 6.698 str. ir kt. straipsniai), bet

¹²⁸⁸ Pavyzdžiui, šiuo metu nagrinėjamoje paskutinėje rezonansinėje byloje Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius 2007 m. balandžio 19 d. nutartimi c. b. *UAB „Fortesta“ v. UAB „Axis Industries“*, Nr. 2-230/2007, kat. 110.1, paliko galioti Kauno apygardos teismo 2007 m. vasario 12 d. nutartimi pritaikytas laikinąsias apsaugos priemones – areštuoti atsakovo nekilnojamąjį ir kilnojamąjį turtą, o šio turto nesant arba jam esant nepakankamai, ir atsakovo 2 222 914,51 Lt piniginių lėšų, esančių pas atsakovą, trečiuosius asmenis, bankų ir kitų kredito įstaigų sąskaitose. Pažymėtina, jog kitoje byloje *UAB „Axis Industries“* prašymu areštuotas net 8 723 165,56 Lt vertės rangovo *UAB „Fortesta“* turtas.

¹²⁸⁹ Minėtame punkte nurodoma, kad draudiminės apsaugos terminas negali būti trumpesnis nei 2 metai nuo draudimo sutarties galiojimo pabaigos. Daugiau apie rangovo privalomąjį civilinės atsakomybės draudimą žiūrėti šio darbo 3.10.2 skyriuje Draudimas nuo rizikų, kylančių statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

rangovo pareiga atsakyti už garantiniu laikotarpiu išaiškėjusius defektus yra įtvirtinta ir viešojoje teisėje, tai yra Statybos įstatymo 36 str.¹²⁹⁰

Pastebėtina, kad Anglijos teisė nenustato specialių taisyklių, susijusių su statinių kokybės garantijos palaikymu, todėl šioje vietoje yra labai svarbu tai, ką numato sutartis¹²⁹¹. Pavyzdžiui, jei sutartis būtų sudaroma pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, tada atliktų darbų garantinis laikotarpis būtų vieneri metai, kuri būtų gali pratęsti iki dvejų metų, esant rimtiems defektams¹²⁹². Švedijos AB 04 ketvirto skyriaus 7 paragrafe numatyta, kad rangovo atliktiems darbams yra suteikiamas penkerių metų atsakomybės už defektus laikotarpis ir dvejų metų – už medžiagas ir prekes¹²⁹³. O Prancūzijoje nėra galimybės sutrumpinti dešimties metų garantinio laikotarpio termino, ir tokia sąlyga būtų negaliojanti, kaip prieštaraujanti Prancūzijos civilinio kodekso 1792-5 straipsniui¹²⁹⁴. Latvijoje ir Estijoje statybos darbams taip pat suteikiamas dvejų metų garantinis terminas nuo statybos pabaigos¹²⁹⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje nors ir yra įstatymu nustatyti labai ilgi garantiniai atliktų darbų terminai, tačiau šios nuostatos įgyvendinimas yra problemiškas. Atliktų statybos darbų kokybės garantiniai terminai tampa deklaratyvia nuostata.

Įstatymų leidėjui siūlytina persvarstyti įtvirtintus įstatyminius garantinius terminus, nes dabartinis ilgas garantinių terminų nustatymas atneša daugiau žalos nei naudos. Vietoje šiuo metu nustatytų garantinių terminų, nustačius

¹²⁹⁰ Nors minėto straipsnio 1 dalyje ir akcentuojama, kad statinio garantinis terminas nustatomas statinio projektavimo, rangos ir statinio statybos techninės priežiūros sutartyse, tačiau akcentuojama, kad šis terminas negali būti trumpesnis (skaičiuojant nuo statinio pripažinimo tinkamu naudoti dienos) kaip 5 metai, paslėptų statinio elementų (konstrukcijų, vamzdynų ir kt.) – 10 metų, o jeigu buvo nustatyta šiuose elementuose tyčia paslėptų defektų, – 20 metų. Be to, nurodyto straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad statinio projektuotojas, rangovas ir statinio statybos techninis prižiūrėtojas LR CK nustatyta tvarka atsako už statinio sugriuvimą ar per garantinį terminą nustatytus defektus. Šioje dalyje pateikiama nuoroda į LR CK nustatytą tvarką, autoriaus nuomone, reiktų aiškinti kaip sąlygų rangovui ir statinio valdytojui nustatymą, kai iškyla poreikis įgyvendinti garantinius įsipareigojimus.

¹²⁹¹ *Cit. op.* 263, p. 61.

¹²⁹² *Cit. op.* 260, p. 106. Taip pat apie garantinio laikotarpio įsipareigojimus daugiau žiūrėti: BARRETT, Kevin J. *Defective construction work*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008, p. 118–129.

¹²⁹³ Daugiau apie statybos rangos sutartis Švedijoje žiūrėti: *Cit. op.* 365, p. 115.

¹²⁹⁴ *Cit. op.* 405, p. 84.

¹²⁹⁵ FOIGT, Dalia (*et al.*). Construction law: an overview of recent development in the Baltics. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 148.

analogiškus terminus, kaip yra daugelyje valstybių (nuo dvejų iki penkerių metų), galėtų būti sudarytos sąlygos rangovams laikytis realių nustatytų garantinių terminų, o ne vengti prisiimti tokius įsipareigojimus, kaip šiuo metu įprasta. Tikėtina, kad rinkoje net atsirastų realių draudimo instrumentų, padedančių užtikrinti tokių įsipareigojimų laikymą, o kartu ir efektyvesnį statybos proceso dalyvių tarpusavio bendradarbiavimą. Be to, jau šiuo metu valstybė yra labai griežtai sunorminusi daugelį statybos procesų. Užtikrinus nustatytą normatyvų laikymąsi, galėtų būti garantuojamas atliktų darbų kokybės ilgaamžiškumas, nes šiuo metu, net ir galiojant griežtiems normatyvams, kurių priežiūros įgyvendinimas yra deklaratyvaus pobūdžio, nėra nustatyta valstybės priežiūros įstaigų atsakomybė garantiniu laikotarpiu išaiškėjus trūkumams¹²⁹⁶.

Žinoma, svarstyti siūlymai, kuriuos pateikia garantinių terminų trumpinimo kritikai, teigiantys, kad statybų rezultatas – nekilnojamojo turto sukūrimas, o jam privalo būti nustatyti ilgi garantiniai terminai. Yra teikiami tokie alternatyvūs pasiūlymai kaip garantinio laikotarpio įsipareigojimų užtikrinimo privalomojo draudimo sistemos sukūrimas, tačiau, autoriaus nuomone, tokios sistemos efektyvumas būtų labai ribotas. Jei būtų sukurta valstybinė privaloma draudimo sistema, išaugtų administracinė našta mokesčių mokėtojams, kiltų statybos darbų kainos dėl privalomų įmokų. Jei būtų sukurta privaloma draudimo sistema, numatanti pareigą rangovams (o gal ir kitiems statybų proceso dalyviams) draustis privačiose draudimo įmonėse, kiltų statybos darbų kainos dėl privalomų įmokų, o draudimo įmonės imtų ieškoti bet kokių priemonių, siekdamos vengti išmokų mokėjimo. Bet kuriuo atveju, minėtų alternatyvų numatymas turėtų būti įvertintas ekonominio naudingumo ir efektyvumo aspektais, kas yra tolimesnių tyrinėjimų objektas.

¹²⁹⁶ Statybos užbaigimo komisija, patvirtinusi statybos užbaigimo aktą, neprisiima jokios atsakomybės dėl statybos darbų atitikimo normatyvinius reikalavimus, todėl kyla tokios komisijos vykdomo statybos darbų tikrinimo privalomumo tikslingumo klausimas, juk nukrypimas nuo patvirtinto projekto galėtų būti konstatuojamas ir po statinio pastatymo, daugeliu atvejų nereikalaujant privalomai atlikti šios procedūros.

4. Kitų statybų proceso dalyvių reikšmė, įgyvendinant pareigą bendradarbiauti

Be jau darbe minėtų rangovo ir užsakovo, statybų procese dalyvauja ir daugybė kitų asmenų. Literatūroje nurodoma, kad net į ne itin didelių objektų statybą yra įtraukiama daugiau nei du šimtai skirtingo išsilavinimo ir skirtingų kompetencijų asmenų¹²⁹⁷.

Statybos įstatymo 11 str. 1 d., be rangovo ir užsakovo, statybų dalyviais yra nurodyti tyrinėtojas, statinio projektuotojas, statinio statybos techninis prižiūrėtojas, tiekėjas, statinio projektavimo valdytojas ir statinio statybos valdytojas. Kaip pažymi S. Mitkus knygoje „Statybos teisė“, „Statybos proceso metu statybos proceso dalyviai yra susiję teisiniais santykiais ne tik tarpusavyje, bet ir su subjektais, kurie nėra Statybos įstatyme įvardinti statybos proceso dalyviais.“¹²⁹⁸ Dėl plataus statybos teisinių santykių dalyvių rato, ekonominio ir technologinio pobūdžio priežasčių, statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai tampa vis sudėtingesni ir kompleksiškesni.

Inžinieriai, architektai, techniniai darbų prižiūrėtojai ir kiti statybų proceso profesionalūs dalyviai yra paskiriami pagal statybos rangos modelių sutarčių sąlygas ar kitas sutartis tam, kad įgyvendintų teises ir pareigas, priskirtas tretiesiems asmenims, įvairiai įvardijamiems, kaip prižiūrintis asmuo, projekto vadovas, sutarties administratorius, užsakovo atstovas ar, tradiciškai, inžinierius ir architektas¹²⁹⁹. Visi šie asmenys įprastai veikia kaip verslininkai, yra savo srities profesionalai, todėl jiems taip pat yra taikomi jų darbo kokybės ir profesionalumo standartai, kaip ir rangovui¹³⁰⁰, o šių asmenų vaidmuo, užtikrinant statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimą, yra labai svarbus.

¹²⁹⁷ *Cit. op.* 279, p. 13.

¹²⁹⁸ MITKUS, S. *Statybos teisė: vadovėlis*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 257.

¹²⁹⁹ *Cit. op.* 42, p. 714.

¹³⁰⁰ *Cit. op.* 371, p. 111.

Statybos rangos sutartis yra sudaroma tarp rangovo ir užsakovo, bet abi šalys dažnai yra priverstos sudaryti papildomas sutartis su trečiaisiais asmenimis tam, kad galėtų įgyvendinti savo vaidmenį projekte. Tokie papildomi susitarimai, pavyzdžiui, galėtų būti subrangos sutartys tarp pagrindinio rangovo ir subrangovų, sutarčių sutartys tarp užsakovo ir projektuotojo ar prižiūrinčio konsultanto, paskolos sutartis tarp užsakovo ir finansuotojo, draudimo sutartys, sudaromos tiek rangovo, tiek užsakovo kartu ar atskirai¹³⁰¹. Taip pat galima išskirti įvairaus pobūdžio tarpininkavimo ar agentavimo sutartis. Pabrėžtina, kad statybų sektorius turi savo specifiką, todėl sudarant agentavimo, tarpininkavimo ir kitas panašaus pobūdžio sutartis, būtina į tai atsižvelgti.

Paminėtinas 1996 m. birželio mėn. ICC arbitražo Lozanoje galutinis sprendimas byloje Nr. 8177¹³⁰². Arbitrai, analizuodami agento prisiimamų įsipareigojimų apimtį, nurodė, kad sutartis dėl didelių statybos rangos darbų negali būti lyginama su paprastomis ir trumpalaikėmis sutartimis, tokiomis kaip pirkimo-pardavimo sutartys¹³⁰³. Tokio pobūdžio statybos sutartys ne tik reikalauja didelių pastangų juos įgyvendinant, jos taip pat reikalauja tęstinio dalyvavimo per visą sutarties vykdymo laikotarpį, kai tam tikrų vykdymo problemū neišvengiamai atsiranda.

Tenkindami pareiškėjo reikalavimus, arbitrai nurodė, kad tais atvejais, kai projektas yra įgyvendinamas kitoje valstybėje su nežinoma aplinka, agento, kuris turi geras vietinių sąlygų žinias, pagalba yra būtina ne tik užtikrinant konkurso laimėjimą, bet taip pat ir įveikiant tam tikras problemas. Tik nuostabą keltų, jei pareiškėjas būtų prašęs agento pagalbos vien tik gaunant užsakymą ir būtų visiškai tikras, kad pats susitvarkys su ateityje kilsiančiomis problemomis. Iš bylos fabulos matyti, kad vos tik gavus užsakymą iškilo

¹³⁰¹ CRIVALLERO, Antonio. Consolidation of Arbitral and Court Proceedings in Investment Disputes. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Parallel State and Arbitral Procedures in International Arbitration*, 2005, p. 81.

¹³⁰² Atskleista In *Lausanne ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2001, Vol. 12, No. 1, p. 88–96.

¹³⁰³ Šioje byloje pareiškėjas – konsorciumo dalyvis, kreipėsi su ieškiniu dėl sudarytos agentavimo sutarties, pagal kurią buvo keliami reikalavimai, susiję su agento įsipareigojimais ir jam mokėtina kaina, kai padedant agentui buvo laimėtas didžiulis konkursas nutiesti dujotiekį vienoje iš Pietryčių Azijos valstybių.

daugybė problemų, susijusių su leidimų įsivežti darbo priemones ir įrangą išdavimu ir pan.

Matome, kad sėkmingas statybos rangos sutarties įgyvendinimas taip pat priklauso ir nuo kitų statybos proceso dalyvių. Būtina atsakyti į klausimus, kokia yra kitų statybų proceso dalyvių atsakomybė prieš statybos rangos sutartinių teisinių santykių šalis, kaip trečiųjų asmenų prisiimtų įsipareigojimų vykdymas įtakoja statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvių atsakomybę, kaip tretieji asmenys įtakoja ar gali įtakoti bendradarbiavimo pareigos įgyvendinimą statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir kt.

Ne veltui teisinėje literatūroje yra analizuojami rangovo ir subrangovo, rangovo ir architekto bei kitų statybų proceso dalyvių atskiros ir bendros atsakomybės klausimai¹³⁰⁴. Pabrėžiama, kad kitų statybos proceso dalyvių bendradarbiavimas su pagrindiniais statybų proceso dalyviais yra labai aktualus, o tokį bendradarbiavimą privalo užtikrinti ta sutarties šalis, kuri yra susijusi sutartiniais santykiais su šiuo dalyviu. Vienai statybos rangos sutarties šaliai neužtikrinant tokio asmens bendradarbiavimo su kita statybos rangos sutarties šalimi, ši šalis gali reikšti atitinkamus reikalavimus kitai šaliai. Pavyzdžiui, pagal Anglijos teisę, profesionalai, kurie yra pasamdyti užsakovo ir neturi tiesioginių sutartinių teisinių santykių su rangovu, vis tiek privalo elgtis sąžiningai rangovo atžvilgiu ir užsakovas privalo užtikrinti, kad minėti asmenys bendradarbiautų su rangovu, o jam to neužtikrinant, rangovas turi teisę reikšti reikalavimus užsakovui¹³⁰⁵.

¹³⁰⁴ Daugiau apie bendrą statybų proceso dalyvių atsakomybę: CHAO-DUIVIS, Monika A. B. Joint and several liability in construction contract law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 406–426.

¹³⁰⁵ *Cit. op.* 371, p. 112.

4.1. Subrangovas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose

Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose svarbų vaidmenį atlieka subrangovai. Pažymėtina, kad pastaruoju metu rangovai (ir subrangovai) vis dažniau sudaro partnerystės ar panašaus pobūdžio sutartis tam, kad galėtų pasiūlyti platesnį paslaugų ratą ir pasidalinti riziką. Užsienio teisės literatūroje nurodoma, kad apskritai ginčai dėl didelių sumų daugiau kyla ne tarp užsakovo ir rangovo, bet tarp rangovo ir subrangovo¹³⁰⁶.

Subrangovų samdymas statybos procese yra įprastas reiškinys, tačiau tai taip pat kelia tokio pobūdžio klausimus kaip rangovo teisė samdyti subrangovus, subrangovo atsakomybė prieš užsakovą, subrangovo galimybė reikšti tiesioginius reikalavimus užsakovui ir pan. Šie klausimai yra susiję su privatumo taisykle.

Galima teigti, kad privatumo taisyklė, kuri buvo išvystyta Anglijos teisėje, nėra pažeidžiama, jei statybos procese atsiranda subrangovai¹³⁰⁷. Pats rangovas dažniausiai samdo subrangovus. Tais atvejais, kai užsakovas tiesiogiai samdo subrangovus, pagal Anglijos teisę yra pripažįstama užsakovo pareiga koordinuoti atliekamus darbus¹³⁰⁸. O Prancūzijoje yra susiklosčiusi tradicija, kad pats užsakovas samdo po keletą rangovų, kurie atlieka atskirus darbus, todėl Prancūzijoje ypač aktualu, kad užsakovas tinkamai užtikrintų savo pareigą koordinuoti atskirų rangovų darbą¹³⁰⁹. Vokietijos teisės doktrinoje taip pat pripažįstama užsakovo teisė koordinuoti atliekamus darbus ir tai atlikti dažniausiai pavedama architektui, kaip užsakovo atstovui¹³¹⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad į statybos procesą įtraukus subrangovus, sutarties šalys privalo užtikrinti įtrauktų subrangovų darbo koordinavimą, todėl pirmiausia reiktų apskritai aptarti galimybes į statybų procesą įtraukti subrangovus įgyvendinimą.

¹³⁰⁶ *Cit. op.* 410, p. 12.

¹³⁰⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 713.

¹³⁰⁸ *Ibid.*, p. 186.

¹³⁰⁹ *Cit. op.* 27, p. 182.

¹³¹⁰ *Ibid.*, p. 185.

4.1.1. Generalinė ranga ir generalinio rangovo teisė pasitelkti subrangovą

Generalinės rangos atsiradimas buvo atsakas į pramoninės revoliucijos iššūkius, kai išaugus projektų sudėtingumui, atsirado poreikis rangovų, kurie užtikrintų darbų koordinavimą statybvietėje, taip pat architektams daugiau orientuojantis į statybos projektavimo eigą, o ne į kasdien atliekamų darbų priežiūrą¹³¹¹.

Bendrosiose rangos sutarties nuostatose – LR CK 6.650 str. 1. d. nurodyta, kad rangovas turi teisę pasitelkti savo prievolėms įvykdyti kitus asmenis (subrangovus), jeigu įstatymai ar rangos sutartis nenustato, kad užduotį privalo įvykdyti pats rangovas. Ši bendroji taisyklė nustato, kad bendrai rangos santykiuose rangovas, nesant užsakovo prieštaravimo, savo darbų atlikimui gali pasitelkti ir subrangovus¹³¹².

Specialioji norma statybos rangos sutartiniams teisiniams santykiams – LR CK 6.684 str. 3 d. nustato, jeigu statybos rangos sutartis nenustato ko kita, kad rangovas privalo pats atlikti visus darbus, numatytus normatyviniuose statybos dokumentuose. Taigi statybos rangoje rangovas gali samdyti subrangovus tik esant užsakovo sutikimui. Tačiau LAT vienoje iš savo bylų išreiškė kitą nuomonę. LAT nurodė, kad CK 6.684 straipsnio 3 dalis taikytina, siekiant nustatyti darbų apimtį, kurią pagal rangos sutartį privalo atlikti rangovas. Ši norma taikytina, kai sprendžiamas klausimas, kokia sutartis buvo sudaryta – statybos rangos sutartis dėl darbų dalies (numatytos statybos normatyviniuose dokumentuose) ar viso objekto statybos (visų darbų, numatytų statybos normatyviniuose dokumentuose) atlikimo¹³¹³.

¹³¹¹ *Cit. op.* 279, p. 27.

¹³¹² Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Kondventa“ v. UAB korporacija „Stameda“*, Nr. 3K-3-517/2008, kat. 52.3; 114.11. Šioje byloje užsakovas atsisakė apmokėti rangovui darbus, kuriuos atliko subrangovas, tačiau LAT nurodė, kad šalių sudarytoje rangos sutartyje nesant nuostatos, kad visus darbus turi atlikti ieškovas, taip pat draudimo pasitelkti trečiuosius asmenis, teisėjų kolegija nusprendžia, kad byla nagrinėję teismai padarė pagrįstą išvadą, kad rangovas turėjo teisę sudaryti sutartį su subrangovu dėl tam tikrų darbų atlikimo, ir tai nustatyta CK 6.650 straipsnio 1 dalyje.

¹³¹³ *Cit. op.* 742.

Tokiu būdu, pagal LAT formuojamą praktiką, statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose rangovui yra suteikiama teisė pasitelkti subrangovus be užsakovo sutikimo, tačiau tik daliai darbų atlikti, nebent sutartyje būtų aiškiai aptarta, jog rangovas savo darbų atlikimui negali pasitelkti subrangovų. Toks minėtų normų aiškinimas kelia abejonių ir, autoriaus nuomone, šis aiškinimas nėra teisingas, nes pažeidžiama taisyklė *lex specialis derogat generali*. Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose užsakovui yra ypač svarbu, kad jo užsakytus darbus atliktų konkretus rangovas, nes jis darbų atlikimą patikėjo konkrečiam asmeniui ir duomenis turi tik apie jį¹³¹⁴, užsakovas yra išreiškęs pasitikėjimą konkrečiu rangovu. Pasitelktam rangovui atlikus darbus ir vėliau išryškėjus darbų brokui, užsakovas gali susidurti su sunkumais šalinant atliktų darbų trūkumus ir pan.¹³¹⁵

Nustatant užsakovo, generalinio rangovo ir subrangovų santykius jau taikytinos bendrosios rangos sutartinius teisinius santykius reglamentuojančios normos – LR CK 6.650 str.

Tiek esant, tiek ir nesant užsakovo sutikimui pasitelkti subrangovus, o rangovui vis tiek pasitelkus subrangovus sutarties vykdymui, rangovas yra atsakingas užsakovui už subrangovo atliekamus veiksmus ir privalo atlyginti užsakovui nuostolius, kuriuos padarė generalinio rangovo pasirinkti subrangovai¹³¹⁶. Visose darbe analizuojamose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose taip pat atskirai aptariama rangovo teisė pasitelkti subrangovus sutartyje numatytų darbų įvykdymui. Nurodoma, kad rangovas pagal subrangos sutartį negali perduoti visų darbų. Tai yra, rangovas tik dalį atliktų darbų gali perleisti subrangovams. Tačiau rangovas lieka atsakingas užsakovui

¹³¹⁴ Pavyzdžiui, kad darbus atliks atestuoti specialistai ir pan.

¹³¹⁵ Autoriaus nuomone, teismas galėjo bylą išspręsti pasitelkdamas kitas teisės normas. Jei teismui reikėjo išspręsti apmokėjimo už subrangovo atliktus darbus klausimą, galima buvo pasitelkti normas, reglamentuojančias užsakovo nepagrįstą atsisakymą priimti atliktus darbus (LR CK 6.694 str.) ar pan. Be to, jau pačioje byloje buvo nustatyta, kad užsakovas savo konkludentiniais veiksmais sutiko, kad rangovas pasitelktų subrangovą dalies darbų atlikimui.

¹³¹⁶ LR CK 6.650 str. 2 d. numatyta, jeigu rangovas sutarčiai įvykdyti pasitelkė subrangovus pažeisdamas įstatymų ar sutarties nustatytas taisykles, jis atsako užsakovui už nuostolius, kuriuos padarė vykdydami sutartį subrangovai.

už pasitelktų subrangovų darbų atlikimą¹³¹⁷. Tai yra visiškai įprasta praktika statybų srityje ne tik bendrosios teisės, bet ir kontinentinės teisės valstybėse, pavyzdžiui, pagal Vokietijos teisę, rangovas yra atsakingas už subrangovus¹³¹⁸. Kita vertus, Raudonosios knygos bendrosiose sąlygose yra numatyta galimybė užsakovui tiesiogiai reikšti reikalavimus subrangovui¹³¹⁹.

Be to, subrangovas neturi teisės reikšti reikalavimų užsakovui, nes subrangovo ir užsakovo nesieja sutartiniai teisiniai santykiai¹³²⁰. Todėl užsakovui nekyla sutartinė civilinė atsakomybė subrangovo atžvilgiu, kaip ir subrangovui nekyla sutartinė civilinė atsakomybė užsakovo atžvilgiu, nes jų nesieja sutartiniai teisiniai santykiai¹³²¹.

Pažymėtina, kad LAT laikosi pozicijos, jog ne visos teisės normos, reglamentuojančios rangą, yra taikomos tarp subrangovo ir generalinio rangovo. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Irlanda“ v. UAB „Mistro statyba“*, Nr. 3K-3-261/2008, kat. 42.9; 52.3¹³²². Šioje byloje LAT nurodė, jog generalinio rangovo negalima laikyti užsakovu, o subrangovo – rangovu LR CK 6.659

¹³¹⁷ Raudonosios, Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.4 punkto antrame paragrafe nurodoma, kad rangovas privalo būti atsakingas už subrangovo, jo įgaliotų atstovų ir darbuotojų veiksmus arba neveikimą taip, kaip atsakytų už savo paties veiksmus ir neveikimą.

¹³¹⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 259, p. 527.

¹³¹⁹ FIDIC Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.5 straipsnyje yra nurodoma, jeigu subrangovo prievolės tęsiasi ilgiau nei atitinkamas pranešimo apie defektus laikas, ir inžinierius, šiam laikui nepasibaigus, nurodo rangovui šias prievoles perleisti užsakovui, tai rangovas privalo tokį nurodymą įvykdyti. Jeigu perleidime nenurodyta kitaip, tai Rangovas neatsako Užsakovui už Subrangovo darbą, atliktą tokiam perleidimui įsigaliojus. Taigi, nors ir yra numatyta galimybė užsakovui perimti reikalavimo teises į subrangovą, tačiau tai nustatyta tuo atveju, jei subrangovo įsipareigojimai yra ilgesnio termino, nei bendri rangovo suteikti garantiniai terminai. Šiuo atveju, inžinieriui pareikalavus, rangovas gali perleisti reikalavimo teises į subrangovą, tačiau kartu užsakovas atlikto perleidimo apimtyje nebetenka teisės reikšti reikalavimų rangovui.

¹³²⁰ Kaip nurodyta CK 6.650 str. 3 d., generalinis rangovas atsako užsakovui už subrangovų prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, o subrangovams – už užsakovo prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.

¹³²¹ Tas pats pasakytina ir apie kitus statybų proceso dalyvius – medžiagų tiekėjus ir pan. Jei nėra tiesioginės sutarties – nesusiklosto tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai, tarp užsakovo ir minėtų asmenų nekyla sutartinė civilinė atsakomybė.

¹³²² Šalių buvo sudaryta statybos darbų subrangos sutartis, t. y. dėl tam tikrų veiksmų atliekant betono grindų užtrynimo darbus. Generalinis rangovas turėjo žinoti, kokius reikalavimus turi atitikti jo perduota medžiaga, kokios aplinkybės gali turėti įtakos atliekamo darbo tinkamumui. Subrangovo darbų vykdymui būtent generalinis rangovas pateikė atsakovui statybines medžiagas ir įrengimus, būtinus darbams atlikti (sutarties 2.3 punktas), o betono grindų įrengimas, kaip tai nustatyta šioje byloje, susidėjo iš trijų operacijų: betono klojimo, betono vibravimo ir betono paviršiaus užtrynimo. Pirmąsias dvi operacijas atliko generalinis rangovas, o betono užtrynimo operacija buvo vykdoma tik po jau atliktų dviejų darbų operacijų. LAT nustatė, kad šios visos darbų operacijos tarpusavyje labai susijusios, todėl atliekamų darbų dalyviai siekė tinkamo darbų rezultato.

straipsnio nuostatų prasme, todėl atmetė ieškovo kasaciniame skunde nurodytus motyvus, kad teismai netinkamai taikė LR CK 6.659 straipsnio bei 6.661 straipsnio nuostatas.

Reiktų sutikti su šia LAT pozicija, kadangi pagal LR CK užsakovas yra asmuo, kuris užsako darbų atlikimą, tačiau nėra statybos srities specialistas, ir užsakovui minėtomis normomis yra nustatytos papildomos teisinės gynybos priemonės. O rangovas yra statybos darbų specialistas, kuris veikia kaip verslininkas, savo srities profesionalas. Atsižvelgiant į tai, tos LR CK nuostatos, kurios yra susijusios su užsakovo kaip silpnesnės šalies gynimu statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, neturėtų būti taikomos subrangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, kur sutartis yra sudaroma tarp dviejų verslininkų, dirbančių toje pačioje verslo srityje¹³²³.

Analizuojant generalinio rangovo teisę pasitelkti subrangovus, reikia pažymėti, kad jokių būdu negalima sutapatinti medžiagų tiekėjo ar įrengimų tiekėjo su subrangovu. UNCITRAL Vadove nurodoma, kad sutartis su subrangovu suprantama kaip rangovo samdymas trečiojo asmens atlikti rangovo naudai konkrečias rangovo pareigas pagal rangos sutartį¹³²⁴. Skiriamasis bruožas tarp subrangovo ir tiekėjo yra tai, kad tiekėjas tik pateikia medžiagas, kurias naudoja rangovas atlikdamas darbus, o subrangovas pats atlieka darbus rangovo vardu. Taigi rangovai yra laisvi pasirinkti medžiagų tiekėjus, jei medžiagų tiekėjų parinkimas nėra atskirai aptartas sutartyje.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad generalinis rangovas gali samdyti subrangovus, tik gavęs užsakovo sutikimą. Generalinis rangovas yra visiškai atsakingas prieš užsakovą už savo pasamdytus subrangovus ir privalo užtikrinti, kad generalinio rangovo parinkti subrangovai bendradarbiautų su

¹³²³ Žinoma, jei rangovas samdo subrangovą atlikimui tokių darbų, kurių rangovas pats niekada nėra atlikęs, o subrangovas yra atitinkamų darbų profesionalas ir specialistas bei tai deklaruoja sudaromoje sutartyje, išdėstytus teiginius reikėtų vertinti atitinkamai.

¹³²⁴ Šis terminas apima, pavyzdžiui, trečiuosius asmenis, kurie yra pasitelkiami rangovo įrangos įrengimui ar atlikti kitus statybos darbus, ar pagaminti įrengimus, kuriuos rangovas privalo pateikti statybos darbų atlikimui. Tačiau šis terminas neapima trečiųjų asmenų iš kurių rangovas įgyja standartinę įrangą, medžiagas ar paslaugas, kuriuos rangovas naudoja pats, įgyvendindamas savo sutartinius įsipareigojimus. Pavyzdžiui, subranga neapima tiekėjų. *Cit. op.* 15, p. 129.

užsakovu ar jo atstovais tiek, kiek tokią pareigą turi ir pats generalinis rangovas.

4.1.2. Užsakovo teisė rangovui parinkti ir paskirti subrangovus

Nors ir įprasta, kad subrangovus savo darbų atlikimui renkasi rangovas, tačiau taip pat ir užsakovas gali būti suinteresuotas subrangovų parinkimu ir paskyrimu. Užsakovas gali būti suinteresuotas užsitikrinti, kad bus parinkti kvalifikuoti subrangovai ir subrangovų įsipareigojimais bus įgyvendinti tinkamai, be to, tai aktualu, kai užsakovo mokama kaina nustatoma išlaidų atlyginimo metodu, tada užsakovas yra suinteresuotas parinkti subrangovą, kad darbai būtų atlikti pigiau¹³²⁵. Todėl pastaruoju metu statybų sektoriuje yra įprasta, kad pats užsakovas generaliniam rangovui parenka subrangovus ir nurodo su jais sudaryti sutartis¹³²⁶.

UNCITRAL Vadove nurodoma, kad daugelyje pasaulio šalių yra įprasta praktika, kai pats užsakovas parenka subrangovus, o ne tik dalyvauja rangovui pasirenkant subrangovus. Tai suteikia įvairaus pobūdžio privalumų užsakovui: (i) suteikia užsakovui daug priemonių kontroliuoti kainą ir kitas sąlygas, kuriomis subrangovas vykdys savo įsipareigojimus; (ii) įgalina užsakovą pasinaudoti konkrečiomis subrangovo teikiamomis paslaugomis, įranga, projektavimu. Visa tai pasiekama tiesiogiai nesukūrus sutartinių teisinių santykių¹³²⁷. Tokiu būdu, net ir tais atvejais, kai subrangovą generaliniam rangovui suranda ir paskiria užsakovas, privatumo taisyklė nėra pažeidžiama ir tiesioginiai santykiai tarp užsakovo ir subrangovo atsiranda tik tiek, kiek tai aptarta sutartyje¹³²⁸.

¹³²⁵ *Cit. op.* 15, p. 131.

¹³²⁶ Tokiu būdu užsakovas užsitikrina, kad jo pasirinktas subrangovas tikrai tinkamai atliks darbus, taip pat būtina įvertinti tai, kad su siūlomu subrangovu užsakovas gal jau kuris laikas turi glaudžius verslo santykius, sutaupoma laiko ir lėšų, atliekant subrangovų atranką. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 279, p. 33.

¹³²⁷ *Cit. op.* 15, p. 134.

¹³²⁸ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 713.

Kaip minėta, bendroji taisyklė nustato, kad už subrangovų atliktus darbus yra atsakingas generalinis rangovas, o kaip yra tais atvejais, kai užsakovas nurodo generaliniam rangovui pasirinkti konkretų subrangovą? LR CK statybos rangą reglamentuojančios normos atsakymo į šį klausimą nepateikia. Kai kurių autorių nuomone, už paskirtojo subrangovo darbų elementus (pavyzdžiui, medžiagas) rangovas negali būti atsakingas, jei pats rangovas nedalyvavo šių medžiagų parinkime¹³²⁹. Iš dalies su tokia pozicija galima būtų sutikti, jei tokie veiksmai galėtų būti laikomi užsakovo atsakomybės ribose. Pavyzdžiui, jei užsakovas nurodė rangovui pasirašyti apibrėžtų sąlygų sutartį dėl konkrečių darbų atlikimo su konkrečiu subrangovu, pagal kurią subrangovas jau yra atsirinkęs medžiagas. Nors generalinį rangovą laikyti atsakingu dėl tokių medžiagų parinkimo būtų nesąžininga ir tokių parinktų medžiagų netinkamumo klausimas jau galėtų būti sprendžiamas subrangovo ir užsakovo tiesiogiai, tačiau reikia nepamiršti, kad net ir paskirtojo subrangovo atveju, tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai tarp užsakovo ir subrangovo neatsiranda. Atsižvelgiant į tai, jei generalinės rangos sutartyje nėra aptarta kitaip, generalinis rangovas prisiima visą atsakomybę už užsakovo parinktų subrangovų tinkamą įsipareigojimų įvykdymą.

Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 5 straipsnyje yra detaliam aptariamas paskirtojo subrangovo atvejis. Turint omenyje tai, kad gali kilti daug problemų dėl kelių rangovų buvimo objekte, minėtas straipsnis orientuoja į tai, kad užsakovas turėtų sudaryti vieną sutartį su vienu rangovu, o jau specialiuosius darbus galima deleguoti atlikti kitiems rangovams, tačiau šie turėtų dirbti, kaip subrangovai, prižiūrimi rangovo, su kuriuo yra sudaryta sutartis¹³³⁰.

¹³²⁹ R. Knutson pažymi, jog nuostatą dėl to, jog rangovas atsakingas už subrangovus, gali būti sunku įgyvendinti tam tikrais atvejais pagal Anglijos teisę. Pavyzdžiui, teismų praktika yra suformuota taip, jog subrangovui pasirinkus darbų atlikimo medžiagas ir rangovui neturėjus tokių medžiagų pasirinkimo galimybes, tai yra subrangovo atsakomybė. *Cit. op.* 263, p. 53.

¹³³⁰ Subrangovų pasiūlymas yra reglamentuotas Geltonosios ir Sidabrinės knygų bendrųjų sąlygų 4.5 punkte. Geltonosios knygos bendrųjų sąlygų 4.5 straipsnyje yra nurodoma, kad šiame straipsnyje „paskirtas subrangovas“ reiškia subrangovą, kurį inžinierius, vadovaujantis 13 skyriumi [*Pakeitimai ir Pataisymai*], nurodo rangovui priimti dirbti kaip subrangovą. Tai yra, inžinierius turi teisę nurodyti rangovui, kad jis privalo priimti dirbti tam tikrą subrangovą, jei sutarties vykdymo metu yra keičiamas projektas. Tačiau rangovas gali nesutikti su tokiu užsakovo pasiūlytu subrangovu. Kaip nurodyta minėtame punkte, rangovas neturi pareigos samdyti nurodytą subrangovą, dėl kurio rangovas pateikia pagrįstą prieštaravimą ir apie tai praneša inžinieriui taip greitai, kaip tik įmanoma, pateikdamas

Apibendrinant galima teigti, kad užsakovo teisė paskirti subrangovus yra pakankamai įprasta praktika, tačiau išskirtina tai, kad subrangovų paskyrimo šalys turi ypač bendradarbiauti, nes tai yra susiję ir su šalių atsakomybe, garantinių įsipareigojimų prisiėmimu. Be to, užsakovui siekiant paskirti subrangovą, yra būtinas ir rangovo pritarimas, jei tai nebuvo iš anksto numatyta, o tai verčia sutarties šalis bendradarbiauti sprendžiant ir šį klausimą¹³³¹.

4.1.3. Subrangovo teisė reikšti piniginius reikalavimus užsakovui

Įprastai, subrangovus darbų atlikimui renkasi pats rangovas¹³³². Tai, kad užsakovas davė savo sutikimą rangovui sutarties vykdymui pasitelkti subrangovus ar užsakovo nurodymu rangovas pasamdė konkretų subrangovą, nesukuria tiesioginių teisių ir pareigų tarp užsakovo ir subrangovo. Tai yra, sutartiniai teisiniai santykiai tiesiogiai saisto užsakovą ir generalinį rangovą bei generalinį rangovą ir subrangovą, tačiau nėra tiesioginių sutartinių santykių tarp užsakovo ir subrangovo. Praktikoje dažnai kyla klausimas, į kurį būtina atsakyti, – ar gali subrangovas reikšti reikalavimus užsakovui tiesiogiai, ypač reikalavimą atsiskaityti už atliktus darbus, jei generalinis rangovas nėra sumokėjęs už atliktus darbus?

Atsižvelgiant į tai, CK 6.650 str. 4 d. numatyta, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar sutartis, kad užsakovas ir subrangovas neturi teisės reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų, susijusių su sutarčių, kiekvieno iš jų sudarytų su generaliniu rangovu, pažeidimu. Atitinkamos pozicijos yra laikomasi ir kitų valstybių teisėje. Net ir tuo atveju, kai į statybos rangos sutarties tekstą yra

detalius tokio nesutikimo motyvus. Sidabrinės knygos bendrųjų sąlygų 4.5 straipsnyje taip pat yra numatyta analogiška nuostata, tik vietoje inžinieriaus yra numatytas užsakovas. Tokiu būdu, įgyvendindamos šį straipsnį, šalys turi bendradarbiauti, ieškoti kompromiso. Užsakovas negali vienašališkai duoti nepagrįstų nurodymų rangovui, o rangovas, nesutikdamas su tokiu užsakovo nurodymu, privalo pateikti pagrįstus prieštaravimus.

¹³³¹ Pavyzdžiui, rangovas, vadovaudamasis FIDIC Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 5.2 punkte nurodytais pagrindais, gali atsisakyti samdyti paskirtą subrangovą.

¹³³² Rangovui savo užduoties įvykdymui pasitelkus subrangovą, rangovas tampa generaliniu rangovu.

įtraukiamos subrangos sutarties nuostatos, nėra sukuriamas pakankamas ryšys¹³³³. Tai yra subrangovas neįgyja pagrindo reikšti reikalavimus tiesiogiai užsakovui¹³³⁴. Tačiau ar subrangovas yra pad padėtyje be išėties ir jokiais atvejais negali reikšti reikalavimų užsakovui tiesiogiai?

Tarptautinėje praktikoje yra pripažįstama, kad subrangovas gali reikšti tam tikrus reikalavimus užsakovui, jei dėl to šalys susitaria atskirai¹³³⁵. Lietuvos teisėje įtvirtintos bendrosios taisyklės, kad subrangovai negali reikšti reikalavimų užsakovui, o privalo juos reikšti rangovui, griežtai laikosi ir Lietuvos teismų praktika¹³³⁶. Kita vertus, LAT yra pripažinęs, kad šalys gali susitarti dėl to, kad subrangovas ir užsakovas turi teisę reikšti priešpriešinius vienas kitam reikalavimus, jei dėl to yra susitariama¹³³⁷, tačiau tokios nuostatos turi būti labai aiškios, turi būti skiriamas didelis dėmesys ne tik aiškiai įvardijant reikalavimo atsiradimo sąlygas, apimtį, bet ir reikalavimo atsiradimo momentą ir pan.¹³³⁸ Pavyzdžiui, pagal LAT praktiką užsakovo vengimu

¹³³³ CURRIE, Overton A., SWEENEY Neal J., HAFER Randall F. *Construction subcontracting: a legal guide for industry professionals*. New York: Wiley Law Publications, 1999, p. 199.

¹³³⁴ Daugiau apie atsiskaitymus su subrangovais žiūrėti: MCGUINNESS, John. *The Law and Management of Building Subcontracts*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2007, p. 251–312.

¹³³⁵ UNCITRAL Vadove nurodoma, kad kai kuriais atvejais, užsakovas gali pareikšti norą, kad subrangovas prisiimtų tam tikrus įsipareigojimus užsakovo atžvilgiu ir gali norėti siekti tiesiogiai reikšti reikalavimus subrangovui, jie šis pažeistų konkrečius įsipareigojimus. Pavyzdžiui, laikytis konfidencialumo reikalavimo pateiktų brėžinių atžvilgiu. Tokiu atveju gali būti sudaroma atskira sutartis, kuria subrangovas įpareigojamas laikytis tam tikrų įsipareigojimų. Alternatyvus būdas būtų primesti susijusius įsipareigojimus rangovui sutartyje, kuri sudaroma su rangovu, kad rangovas sutartyje, sudaromoje su subrangovu, numatytų tam tikrus įsipareigojimus. Tai gali būti įgyvendinama arba per sutartyje numatytą sąlygą, kuria būtų reikalaujama, kad rangovas numatytų tokius įsipareigojimus, sutartyse sudaromose su subrangovais, arba per užsakovo išduodamus sutikimus dėl rangovo siūlomų subrangovų. *Cit. op.* 15, p. 137.

¹³³⁶ Kaip pavyzdys pateiktina LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Santechnika“ v. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Nr. 3K-3-374/2005, kat. 52.3. LAT pabrėžė, jog byloje esant ginčui, kilusiam iš statybos rangos teisinių santykių dėl įsiskolinimo pagal sutartinius įsipareigojimus priteisimo, svarbu įvertinti, ar egzistuoja realus pagrindas, kuriuo remiasi ieškovas (subrangovas), reikšdamas reikalavimą dėl įsiskolinimo priteisimo atsakovui (užsakovui). Tokiu būdu LAT atkreipė dėmesį į CK 6.650 straipsnio 4 dalyje nustatytą bendrą taisyklę, jog užsakovas ir subrangovas neturi priešpriešinių prievolių.

¹³³⁷ *Cit. op.* 1336.

¹³³⁸ Pavyzdžiui, jau minėtoje LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 10 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „Santechnika“ v. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Nr. 3K-3-374/2005, kat. 52.3 buvo nustatyta, jog tarp subrangovo ir darbų užsakovo sutartiniai santykiai atsirado šioms šalims bei generaliniam rangovui 2003 m. kovo 24 d. pasirašius trišalę Mokėjimo tvarkos pakeitimo sutartį. LAT, atsižvelgdamas į šias aplinkybes, konstatavo, jog tik nuo šios sutarties sudarymo prievoliniai santykiai susiejo subrangovą ir užsakovą. O laikotarpiu iki šios sutarties sudarymo atsakingas už atsiskaitymą subrangovui už šio atliktus darbus buvo generalinis rangovas. LAT nurodė, kad minėtoje Mokėjimo tvarkos pakeitimo sutartyje nebuvo susitarta, kad užsakovui perkeliama

bendradarbiauti gali būti laikomas net toks atvejis, jei užsakovas neatsiskaito su subrangovu tiesiogiai, nors to prašo pats rangovas¹³³⁹. Žinoma, subrangovas, gindamas savo pažeistas teises, kai generalinis rangovas vengia atsiskaityti su subrangovu, gali reikšti netiesioginį ieškinį, vadovaudamasis LR CK 6.68 straipsniu. Be to, subrangovai, sudarydami subrangos sutartis, turėtų įvertinti ir kitas LR CK suteikiamas galimybes, pavyzdžiui, teisinį reglamentavimą, numatytą LR CK 6.191 straipsnyje – sutartis trečiojo asmens naudai.

Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Santechnika“ v. UAB „Ainava“, 674-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija, BUAB „Kirtimų statyba“, AB „Šilduva“*, Nr. 3 3K-3-149/2006, kat. 21.4.1.1; 71; 52.3¹³⁴⁰. Šioje byloje LAT pažymėjo, kad tarp ieškovo ir konsorciumo susiklostė dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai, t. y. vieni teisiniai santykiai susiklostė jungtinės veiklos sutarties pagrindu, o kiti – subrangos sutarčių pagrindu. Statybos darbų užsakovu, kuris užsako statybos rangos darbus buvo – GNSB. Su ieškovu statybos rangos sutartį sudarė konsorciumas. Tai yra konsorciumas buvo generaliniu rangovu. Atsižvelgiant į tai, LAT pabrėžė, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad GNSB neatsirado pareiga įvykdyti prievolę už generalinį rangovą ir tinkamai taikė CK 6.650 str. 4 d., numatančią, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar sutartis, kad užsakovas ir subrangovas neturi teisės reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų, susijusių su sutarčių, sudarytų kiekvieno iš jų su generaliniu rangovu, pažeidimu. Taigi ieškovas, būdamas tik subrangovu,

generalinio rangovo darbų kainos skola subrangovui už laikotarpį iki šios sutarties sudarymo. Taip pat LAT konstatavo, jog Mokėjimo tvarkos pakeitimo sutartimi užsakovas neprisiėmė įsipareigojimų atsiskaityti su ieškovu už šio atliktus subrangos darbus, nes atsakovas iki nurodytos datos už visus atliktus darbus jau buvo atsiskaitęs su generaliniu rangovu. Dėl to ieškovo reikalavimai buvo atmesti. Šioje byloje įvertintos LAT aplinkybės tik dar kartą patvirtina, kaip svarbu tiksliai įvardyti tarpusavio šalių teisių ir pareigų apimtį. Pavyzdžiui, šioje byloje, neaptarus skolos perkėlimo, nors subrangovas įgijo sutartinę reikalavimo teisę į užsakovą, tačiau jis neįgijo teisės reikalauti skolos už generalinį rangovą sumokėjimo.

¹³³⁹ Daugiau žr.: *Cit. op.* 742.

¹³⁴⁰ Bylos aplinkybės: Ieškovas nurodė, kad su trečiaisiais asmenimis sudarė jungtinės veiklos sutartį, pagal kurią sutarties šalys įsteigė konsorciumą gyvenamojo namo su garažais statybai. Konsorciumo įgaliotiniu buvo paskirtas atsakovas. Namų statybos užsakovas buvo GNSB, su kuria konsorciumas pasirašė statybos rangos sutartį. Kadangi GNSB už atliktus darbus atsiskaitė su ieškovu tik iš dalies, o konsorciumo įgaliotinis jungtinės veiklos sutarties dalyvių įdėtus pinigus perdavė savo kreditoriams, ieškovas prašė priteisti įsiskolinimą ir pripažinti negaliojančiais konsorciumo įgaliotinio sudarytus sandorius. Teismai ieškinį atmetė.

negali reikšti tiesioginio reikalavimo apmokėti atliktus darbus GNSB, nors su juo ir neatsiskaitė konsorciumas pagal subrangos sutartį, nepaisant to, kad pats ieškovas buvo konsorciumo dalyviu. Pastebėtina, kad LAT sprendimą priėmė tik preciziškai atribojęs susiklosčiusius teisinius santykius. Kita vertus, šis sprendimas verčia kvestionuoti normą, nurodančią, kad subrangovas ir užsakovas negali reikšti tarpusavio reikalavimų, jei toks subrangovas kartu yra ir užsakovas. Kita vertus, tenka pripažinti, kad sutartinė atsakomybė negali kilti vien dėl to, nes šalių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai.

Taip pat paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Arisanda“ v. „2B Pack“*, Nr. 3 3K-3-616/2006, kat. 42.8; 52.3. LAT pripažino, kad subrangovas vis dėlto turi teisę reikšti reikalavimus užsakovui, tačiau šią teisę sąlygojo reikalavimo perleidimas¹³⁴¹. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje LAT taip pat pabrėžė, jog subrangos sutartis neatskiriama susijusi su rangos sutartimi, nes rangovas turėjo teisę pasitelkti savo prievolėms įvykdyti pagal rangos sutartį kitus asmenis (subrangovus), o rangos sutartyje nebuvo nustatyta, kad užduotį privalo įvykdyti pats rangovas.

Šią išsakytą mintį jau galima laikyti pirmu bandymu įvertinti galimybę taikyti užsakovui atsakomybę subrangovo atžvilgiu, jei užsakovas apie subrangovą žinojo ar apie tai buvo pabrėžta net sudarant sutartį, juo labiau jei toks subrangovas atliko didžiąją darbų dalį. Minėta nutartimi priartėjama prie to, kad atsakomybė užsakovui galėtų kilti net ir formaliai nesudarius tiesioginės sutarties, bet faktiškai tarp šalių susiklosčius tiesioginiams sutartiniams teisiniams santykiams. Dėl šios priežasties LAT, be kita ko,

¹³⁴¹ Šioje byloje, rangovas pasirašė su subrangovu (ieškovu) reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią ieškovas įgijo teisę tiesiogiai reikalauti iš užsakovo (atsakovo) atsiskaityti su juo, tačiau atsakovas atsisakė sumokėti skolą ieškovui. Nors ieškinys ir nebuvo patenkintas dėl to, jog nebuvo įvertinta, ar egzistuoja reikalavimo pagrindas, LAT grąžino bylą iš naujo nagrinėti, tačiau svarbi tolesnė LAT išsakyta pozicija. Kadangi kreditorius, t. y. trečiasis asmuo, perleido ieškovui reikalavimo teisę į skolininką (užsakovą), ši skolos perleidimo sutartis yra galiojanti, tai ieškovas, remdamasis nurodyta sutartimi, turėjo teisę kreiptis su ieškiniu į teismą ir prašyti išieškoti skolą tiesiogiai iš užsakovo, todėl šiuo atveju CK 6.650 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas draudimas subrangovui reikšti ieškinį užsakovui dėl piniginių reikalavimų, susijusių su sudarytomis sutartimis, vykdymo (pažeidimo) netaikomas; ieškovas reikalavimo teisės perleidimo sutarties pagrindu veikia ne kaip subrangovas, o kaip rangovo teisių perėmėjas.

nurodė, kad būtina įvertinti ir subrangos sutartį, kitas aplinkybes, susijusias su reikalavimo perleidimu, tačiau tokia LAT pozicija yra diskutuotina¹³⁴².

Kaip pažymi H. G. Baele'is, Anglijoje taip pat yra galimi tiesioginiai atsiskaitymai tarp užsakovo ir subrangovo, o subrangovas turi teisę reikalauti atlyginimo užsakovo, jei tai buvo numatyta sudaromoje sutartyje. Žinoma, tokie susitarimai turi būti sudaryti iki tol, kol rangovas tampa nemokiu, nes kitaip būtų pažeisti kitų kreditorių interesai¹³⁴³.

Apibendrinant galima teigti, kad, atsižvelgiant į sutarčių teisės dispozityvumą, jei sutartyje šalys aiškiai aptaria tarpusavio atsiskaitymo klausimus, toks susitarimas bus galiojantis ir šalis saistantis.

Žinoma, galimos ir tokios situacijos, kai pats užsakovas siekia tiesioginio atsiskaitymo su subrangovu ar bent jau prašo generalinio rangovo pateikti įrodymus, kad generalinis rangovas atsiskaitė su subrangovu. Tai įprasta praktika tarptautinio pobūdžio statybos rangos sutartyse¹³⁴⁴. Pavyzdžiui, Raudonosios knygos bendrųjų sąlygų 5.4 punkte – mokėjimo įrodymas, yra numatyta, kad inžinierius gali pareikalauti rangovo pateikti įrodymus, jog rangovas atsiskaitė su subrangovu pagal ankstesnį mokėjimą. Jei rangovas tokių įrodymų nepateikė, užsakovas gali sumokėti tiesiogiai subrangovui.

Be to, subrangos sutartyje šalys turėtų vengti numatyti sąlygą – mokama tada, kai sumoka užsakovas (anglų k. *pay when paid*). Tokia sąlyga rangovai užsakovo atsiskaitymo riziką su generaliniu rangovu bando perleisti subrangovams, tačiau, autoriaus nuomone, tai nėra sąžininga sąlyga subrangovo atžvilgiu, juo labiau kad, kaip minėta, subrangovai negali reikšti tiesioginių reikalavimų užsakovams ir, sudarant statybos subrangos sutartis,

¹³⁴² Jei jau šalys savo susitarimu patvirtino skolos dydį ir perleisto reikalavimo dydį, dėl kurio ginčo nėra, tuomet ar teismas dar turėtų aiškintis, ar tikrai visą reikalavimo sumą, kurią subrangovui perleido rangovas, jis ir buvo subrangovui skolingas. Juk už reikalavimų perleidimo sutartimi perleistą reikalavimą nėra reikalaujama atlyginti lygiaverte suma, kiek yra vertas perleistas reikalavimas.

¹³⁴³ *Cit. op.* 629, p. 704.

¹³⁴⁴ UNCITRAL Vadove nurodoma, kad šalys gali siekti tiesioginio apmokėjimo galimybės, todėl rangos sutartyse gali būti numatoma užsakovo teisė reikalauti iš rangovo pateikti įrodymus, kad rangovas tinkamai atsiskaitė su subrangovu. Jei per atitinkamą laiko tarpą rangovas nepatvirtina, kad atsiskaitė su subrangovu, ar pateikia užsakovui rašytinį patvirtinimą pagrįstų priežasčių, dėl kurių nedaromas apmokėjimas, užsakovas gali tiesiogiai sumokėti subrangovui ir reikalauti iš rangovo ar kitaip išskaičiuoti tą sumokėtą sumą iš rangovui mokėtinų sumų. *Cit. op.* 15, p. 138.

nėra pažeidžiamas generalinės statybos rangos sutarties privatumas. Tokios nuostatos laikosi ir tarptautinio arbitražo praktika. Paminėtinas 1993 m. ICC arbitražo galutinis sprendimas byloje Nr. 6611¹³⁴⁵. Ginčas kilo tarp rangovo ir subrangovo, nes rangovas pilnai neatsiskaitė su subrangovu. Sprendime arbitrai pažymėjo, kad tai, jog su rangovu neatsiskaito užsakovas, nereiškia, kad subrangovas netenka teisės reikšti reikalavimų rangovui net ir tuo atveju, jei sudarytoje subrangos sutartyje yra numatyta sąlyga – mokama, kada sumokėta. Tokia sąlyga yra nustatoma, kad rangovas su subrangovu atsiskaito tik tada, kai su rangovu atsiskaito užsakovas. Rangovo vertinimu, tokia sąlyga sutartyje suponuoja tai, jog rizika, kad už darbus nesumokės užsakovas, pereina užsakovui. Arbitrai pažymėjo, kad subrangos sutartis turi būti vertinama kaip visiškai nepriklausoma *vis-à-vis* sutartis. Pagal šią sutartį, nėra ryšio tarp subrangovo ir užsakovo. Subrangovas nėra atsakingas užsakovui ir lygiai taip pat užsakovas paprastai neturi pareigos atlyginti užsakovui. Pagrindinės rangos sutarties nuostatos negali būti mechaniškai taikomos subrangos sutarčiai vien tik dėl to, kad subrangos sutartyje egzistuoja atitinkama nuostata¹³⁴⁶.

Atsižvelgiant į visa tai, generalinis rangovas subrangos santykiuose tampa centrine figūra ir privalo rūpintis ne tik tuo, kad darbai būtų laiku ir tinkamai užbaigti, bet ir užtikrinti atsiskaitymą su subrangovais, kadangi, jei

¹³⁴⁵ Nors ši byla buvo nagrinėta pagal antrosios laidos FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, tačiau joje priimtas sprendimas išlieka aktualus. Atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, Vol. 9, No. 2, p. 54–60.

¹³⁴⁶ Analizuojamame sprendime taip pat buvo pažymėta, kad subrangovas nėra partneris pagal pagrindinę rangos sutartį. Subrangovas (kaip kitas subrangovas – ne analizuojamos bylos šalis) nebuvo konsorciumo sutarties šalis, net jei ir būtų to norėjęs (subrangovo indėlio vertė darbų atlikime buvo žymiai didesnė nei rangovo partnerių). Subrangovas privalo prisiimti tik iš subrangos sutarties kylančią riziką, bet ne tas rizikas, kurios kyla iš pagrindinės rangos sutarties, ar tas, kurios kyla iš partnerystės santykių.

Be to, rangovas bandė pagrįsti savo nemokėjimą subrangovui tuo, kad po to, kai buvo paskirstytos visos sumos tarp visų statybos procese dalyvavusių šalių, jau negali būti perskirstyti atlikti mokėjimai. Arbitrai nurodė, kad negalima vadovautis tokia logika. Avansinis mokėjimas yra mokėjimas už darbą, kuris turi būti atliktas ateityje ir nei vienas rangovas neįgyja teisės gauti lygias tokio mokėjimo dalis; jis tokią teisę įgyja tik tuomet, kai jo atlikti darbai atitinka ar viršija sumokėtą avansinę sumą. Rangovas, kuris neatliko jokių darbų, neturi teisės gauti tokio mokėjimo dalies. Faktiškai vienas iš konsorciumo narių – rangovo partneris, gražino rangovui sąžiningą sumos dalį, kurią gavo iš anksto, atsižvelgiant į tą dalį, kiek jis neatliko darbų.

Todėl arbitrai nurodė, kad subrangovo pirmenybės teisė gauti šią sumą yra suprantama. O atmetę ir kitus rangovo motyvus, kad pats subrangovas prisiėmė riziką, nes užbaigė darbus, nors ir žinojo, kad darbai stabdomi, bei kitus, nurodė rangovui atsiskaityti su subrangovu.

priešingai nėra nustatyta sutartyje, naudojant aptartus instrumentus, subrangovas ir užsakovas negali reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų.

4.1.4. Privatumo doktrina bei užsakovo ir subrangovo tarpusavio santykiai

Analizuojant subrangos teisinius santykius jau buvo užsiminta apie privatumo doktriną, kurią, autoriaus nuomone, reikėtų detaliau paanalizuoti statybos subrangos santykių kontekste, kadangi Lietuvos teisės doktrinoje šis klausimas detaliau nėra analizuotas.

Kadangi subrangos sutartis sudaroma tik tarp subrangovo ir rangovo, daugelyje teisinių sistemų pripažįstama, kad neegzistuoja teisinis ryšys tarp užsakovo ir subrangovo. Tai ir sudaro sutarties privatumo doktriną¹³⁴⁷.

Tokiu atveju, jei subrangovas neįvykdo savo sutartinių įsipareigojimų, jis yra atsakingas rangovui. Užsakovas gali reikalauti nuostolių atlyginimo tik iš rangovo, jei subrangovas neįvykdo savo sutartinių įsipareigojimų ir tik tokiu atveju, jei rangovas yra atsakingas užsakovui pagal rangos sutartį už tokius nuostolius. Atitinkamai, teisinėse sistemose, kur neegzistuoja teisinis ryšys tarp užsakovo ir subrangovo, užsakovas nėra įpareigojamas apmokėti subrangovui šio atliktus darbus ir subrangovas privalo siekti apmokėjimo iš rangovo, kuris atitinkamai pareikalaus apmokėjimo iš užsakovo pagal sudarytą rangos sutartį. Tačiau kai kuriose teisinėse sistemose, kai kurios teisės ir pareigos egzistuoja tiesiogiai tarp užsakovo ir subrangovo, pagal kitus teisinius instrumentus¹³⁴⁸.

Privatumo doktrina yra kilusi bendrosios teisės valstybėse, todėl šios doktrinos vystymąsi geriausia atspindi JAV precedentai.

Nesant tiesioginių sutartinių teisinių santykių tarp subrangovo ir užsakovo, kai kurie subrangovai bandė pagrįsti užsakovo atsakomybę trečiojo

¹³⁴⁷ Daugiau apie sutarties privatumo doktriną statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, žiūrėti: JAMES, Michael F. *Construction law. Liability for the construction of defective buildings*. Second edition. New York: Palgrave Macmillan, 2002, p. 223–226.

¹³⁴⁸ *Cit. op.* 15, p. 130.

asmens kaip naudos gavėjo teorijos (anglų k. *third party beneficiary theory*) pagrindu¹³⁴⁹. Tai yra, vadovautasi tuo, kad jei šalys sudaro sutartį, žinodamos, kad naudos gavėju bus trečiasis asmuo, tai šalis gali reikšti reikalavimus tiesiogiai naudos gavėjui. Tačiau toks reikalavimo pagrindimas nėra pakankamas dėl įvairių priežasčių: užsakovai neturi tiesioginės sutarties su subrangovu, užsakovai nedalyvauja subrangovo parinkime, užsakovo sudaromose sutartyse yra numatoma atsakomybė tik rangovui, bet ne subrangovams ir t. t.

Kai kuriose JAV jurisdikcijose vis dėlto jau seniai pripažinta, kad subrangovas turi tiesioginio reikalavimo teisę į užsakovą. Subrangovo teisė reikšti reikalavimus tiesiogiai užsakovui yra pagrįsta tuo, kad galima numatyti sutartinių santykių susiklostymą tarp šalių. Tokiu būdu subrangovo tiesioginių reikalavimų užsakovui patenkinimas yra pagrįstas nesąžiningo praturtėjimo principu¹³⁵⁰ (anglų k. *principle of unjust enrichment*) ir numatomos (anglų k. *implied*) arba kvazi-sutarties teorijos pagrindu, kas padeda įveikti tiesioginių sutartinių teisinių santykių nebuvimą, dėl ko yra negalima sutartinė civilinė atsakomybė. Ieškiniai, pagrįsti nesąžiningo praturtėjimo¹³⁵¹, teisingo atlygio už darbą (lot. *quantum meruit*), įstatymu numatytų sutarčių (anglų k. *contracts implied in law*) ir kvazi-sutarčių pagrindu, yra tokie panašūs, kad gali būti vertintini kaip vienodi. Pagrindiniai būtini veiksniai, kuriuos subrangovas privalo įtikinamai pagrįsti, siekdamas išieškojimo pagal šias teorijas, yra:

1. užsakovas gavo ir priėmė naudą, kaip subrangovo darbų pasekmę;

¹³⁴⁹ *Cit. op.* 1333, p. 199.

¹³⁵⁰ Dar Romos teisėje buvo žinomas *legis actio per conditionem; condictio*. Tai yra, principas, jog tais atvejais, kai asmuo be pakankamo teisinio pagrindo praturtėdavo kito asmens sąskaita, tai tokiu būdu įgytas turtas turi būti gražintas tam asmeniui, kurio sąskaita buvo praturtėta. Šiuolaikinis nepagrįsto praturtėjimo institutas prievolių teisėje remiasi F. K. Savigny išvystyta teorija, pagal kurią reikalavimai dėl nepagrįsto praturtėjimo atsiranda dėl to, jog vieno asmens turto padidėjimas pasireiškia kito asmens turto sumažėjimu, ir toks turto padidėjimas įvyko be jokio pagrindo arba išnykus pagrindui. Taip pat buvo palengvintos *condictio indebiti* klaidos reikalavimo sąlygos. *Cit. op.* 48, p. 900.

¹³⁵¹ Kita vertus, ne visais atvejais subrangovai gali tikėtis, jog jų tiesioginis reikalavimas užsakovui bus patenkintas net ir nesąžiningo praturtėjimo atveju. Tai susiję su tuo, jog teismai gali nustatyti, jog subrangovas nepagrindė, jog užsakovas nesąžiningai praturtėjo, užsakovas jau gali būti tiesiogiai atsiskaitęs su rangovu, be to, subrangovas pirmiausia privalo reikšti tiesioginius reikalavimus rangovui, nes subrangovą tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai būtent sieja su rangovu, o neišnaudojus šios priemonės, negalima tiesioginio reikalavimo reikšti užsakovui.

2. subrangovas pagrįstai tikisi atlyginimo tada, kai atlieka darbus; ir
3. būtų neteisinga leisti užsakovui pasisavinti naudą, gautą iš subrangovo veiksmų be apmokėjimo subrangovui¹³⁵².

Nors Anglijos teisėje taip pat galėtų būti reiškiami analogiškai ieškiniai. Kaip nurodo G. Virgo, restitucija yra galima trim atvejais: pirma, kur galima įrodyti, kad atsakovas neteisėtai praturtėjo – šioje vietoje yra galima gynyba tik asmeninio pobūdžio restitucijoje; antra, tuo atveju, jei atsakovas pasielgė neteisėtai (anglų k. *wrong*), dėl ko gali būti taikoma restitucija – šiuo atveju gali būti taikoma tiek restitucija, tiek kompensacija; galiausiai, kur ieškovas siekia vindikuoti savo nuosavybės teises – šiuo atveju yra tipinė restitucija¹³⁵³. Nors G. Virgo neanalizuoja subrangos santykių, tačiau pažymi, kad tuo atveju, jei atsakovas pabaigė darbus, kurie buvo pradėti ieškovo, gauta nauda turi būti atimta iš to, ko reikalauja ieškovas¹³⁵⁴. Rangos santykiuose tai reikštų, kad užsakovas privalo atsiskaityti su rangovu už atliktus darbus, nes nauda, kuria naudojasi užsakovas, yra sukurta ne užsakovo.

Lietuvoje nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo santykiai yra reglamentuoti CK 6.237–6.242 str.¹³⁵⁵ Pagal Lietuvos teisę, kurioje egzistuoja griežtas sutartinės ir deliktinės atsakomybės atskyrimas, šių taisyklių taikymas yra apribotas. Kaip yra pažymėjęs LAT, nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas yra tada, kai asmuo be teisinio pagrindo savo veiksmais ar kitokiu būdu tyčia ar dėl neatsargumo įgijo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti (CK 6.237 straipsnio 1 dalis). Taigi pagal šią įstatymo nuostatą yra svarbus praturtėjimo ar turto gavimo būdas – turtas pas kitą asmenį neturi atsirasti įstatymo ar sutarties pagrindu. Jeigu kitas asmuo praturtėja ar turtą gauna pagal įstatymą ar sutartį, toks asmuo negali būti laikomas nepagrįstai praturtėjusiu ar gavusiu turtą be pagrindo¹³⁵⁶. Užsakovas, įgijęs turtą statybos rangos sutarties pagrindu, negali būti laikomas nepagrįstai praturtėjusiu. Pagal LAT praktiką,

¹³⁵² *Cit. op.* 1333, p. 201.

¹³⁵³ VIRGO, Graham. *The Principles of the Law of Restitution*. Second edition. London: Oxford University Press, 2006, p. 17.

¹³⁵⁴ *Ibid.*, p. 95.

¹³⁵⁵ Kur numatytos dvi situacijos: pirma, turto gavimas be pagrindo, antra, nepagrįstas praturtėjimas.

¹³⁵⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. A. D.*, Nr. 3K-3-593/2008, kat. 24.2; 41; 52.1.

nepagrįsto praturtėjimo teisiniams santykiams atsirasti būtinos tokios sąlygos: 1) konkretaus įstatymo ar sandorio, iš kurių atsiranda prievolė, nebuvimas; 2) kreditorių veiksmai, kuriais skolininkas gavo turtą ar jį pagerino, yra teisėti; 3) turto negalima išreikalauti kitais civilinių teisių gynybos būdais (taikant restituciją, vindikaciją); 4) kreditorius atliko veiksmus išimtinai savo interesais ir savo rizika. Jeigu asmuo praturtėja ar gauna turtą pagal įstatymą ar sutartį, tokiems teisiniams santykiams nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo teisės normos netaikomos¹³⁵⁷.

Nors tarp subrangovo ir užsakovo nesusiklosto tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai, tačiau JAV tai nepanaikina galimybės subrangovui, kaip ir kitiems statybų proceso dalyviams, savo reikalavimų patenkinimo siekti deliktų teisės suteikiamomis priemonėmis. Tai yra, galima reikšti deliktinius ieškinius (anglų k. *tort claim*) esant civilinių teisinių santykių dalyvio nerūpestingumui (anglų k. *negligence*). Ieškiniai dėl nerūpestingumo yra pagrįsti tvirtinimu, kad vienas asmuo pažeidė rūpestingumo pareigą (anglų k. *duty of care*) kito asmens atžvilgiu¹³⁵⁸.

Kitas galimas subrangovo teisių gynimo būdas, kuris yra prieinamas visose JAV jurisdikcijose, yra turto areštas, vadinamasis mechaniko arešto ieškinys (anglų k. *mechanic's lien claim*). Mechaniko areštas, apibūdinamas kaip ieškinys, sukurtas užtikrinti kainos sumokėjimo ar vertę atliktų darbų ir / ar medžiagų, panaudotų statinio statyboje ar remonte ar atliekant žemės pagerinimus, sąlygoja fundamentalų prievartos mechanizmą, kuriuo gali pasinaudoti subrangovai ar tiekėjai¹³⁵⁹. Lietuvoje atitikmuo būtų priverstinės hipotekos institutas.

Kaip minėta, Lietuvoje griežtai atribota civilinė ir deliktinė atsakomybė, todėl nėra galimi kvazideliktai (kartu nėra galimybės pasinaudoti nesąžiningo

¹³⁵⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos futbolo federacija v. UAB „Atolas“*, Nr. 3K-3-561/2009, kat. 42.8; 52.3; 91.1; 114.4.

¹³⁵⁸ Šiuo pagrindu bent dvi JAV jurisdikcijos priėmė šį šešių dalių testą nustatymui, ar statybos projekto kontekste buvo pažeista rūpestingumo pareiga: 1) poveikio subrangovui mastas, kurį sandoris (anglų k. *transaction*) turėjo sukelti; 2) galėjimas numatyti žalos padarymą subrangovui; 3) neabejotinumo laipsnis žalos, kurią patyrė subrangovas; 4) užsakovo elgesio bei padarytos žalos priežastinio ryšio laipsnis; 5) moralinė kaltė, susijusi su užsakovo elgesiu; 6) elgesys, užkertant žalą ateityje.

¹³⁵⁹ *Cit. op.* 1333, p. 207.

praturtėjimo institutu, kuris yra kvazideliktas). Taip pat nėra galima konkurencija, nes akivaizdu, kad subrangovo reikalavimas kyla iš sutarties.

Kita vertus, pavyzdžiui, nors Prancūzijos teisėje taip pat yra griežtai atribota civilinė ir deliktinė atsakomybė ir laikomasi nuostatos, kad deliktinė atsakomybė negali būti taikoma tais atvejais, kai žalą patiria trečiasis asmuo dėl sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo, tačiau jau 2006 m. Prancūzijos Kasacinio Teismo Plenarinė sesija išaiškino ir nurodė, kad trečioji šalis sutartyje, vadovaudamasi deliktinės atsakomybės nuostatomis, gali taikyti nuostatas, reglamentuojančias sutartinių įsipareigojimų pažeidimą, jei tai jai sukėlė žalos¹³⁶⁰

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad nors Lietuvoje ir nėra detaliai analizuota privatumo doktrina, tačiau pagal Lietuvos teisę, įvertinus pozityviasias teisės normas, subrangovų galimybė reikšti reikalavimus tiesiogiai užsakovui yra apribota griežto civilinės ir deliktinės atsakomybės atribojimo bei pozityviosios teisės nustatytais taisyklėmis. Kita vertus, kaip jau buvo minėta anksčiau, civilinės teisės dispozityvus pobūdis ir egzistavimas kitų civilinės teisės instrumentų iš dalies gali suteikti galimybę subrangovams ir užsakovuis teikti tiesioginius reikalavimus vienas kitam, kiek tai nesusiję su piniginiiais reikalavimais. Telieta laukti aiškios teismų praktikos, o kol kas generalinis rangovas yra pagrindinis statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyvis, kuriam reiškiant reikalavimus subrangovai ir užsakovai gali siekti savo pažeistų teisių gynimo.

4.1.5. Užsakovo ir subrangovo pareiga bendradarbiauti statybos subrangos santykiuose

Nors tarp užsakovo ir subrangovo nesusiklosto tiesioginiai tarpusavio teisiniai santykiai, tačiau tam tikrais atvejais yra pageidaujamas užsakovo ir subrangovo tarpusavio bendradarbiavimas.

¹³⁶⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 250, p. 338.

Kaip pažymėta UNCITRAL Vadove, statybos rangos sutartis gali įpareigoti ne tik užsakovą pateikti rangovui konkrečią informaciją, kuri reikalinga rangovo sutartinių įsipareigojimų įvykdymui, bet įpareigoti ir bendradarbiauti su rangovu. Šalys taip pat gali siekti ir svarstyti galimybę įpareigoti užsakovą pateikti konkrečią informaciją subrangovui ar bendradarbiauti su juo, o subrangovas irgi kartu gali būti įpareigojamas tai atlikti, kai atlieka rangovo funkcijas¹³⁶¹.

Tiesioginė komunikacija tarp užsakovo ir subrangovo yra dažnai pageidaujama tam, kad būtų sudarytos galimybės diskutuoti ir suprasti vienas kitą subrangovui įgyvendinant sutartį. Dėl to šalys gali siekti rangos sutartyje suteikti teisę užsakovui bendrauti su subrangovu techniniais klausimais ar klausimais, susijusiais su darbų projektu ar darbų kokybe tiek, kiek tai yra susiję su subrangovo prisiimtais įsipareigojimais. Sutartis taip pat gali suteikti teisę rangovui dalyvauti diskusijose tarp užsakovo ir subrangovo ir gali įpareigoti užsakovą informuoti rangovą apie bet kokį subrangovo ir užsakovo tarpusavio bendravimą. Šalys gali siekti įtvirtinti tai, kad susitarimai tarp užsakovo ir subrangovo klausimais, kuriais užsakovas turi teisę bendrauti su subrangovu, yra privalomi rangovui, numatant, kad rangovas, dalyvavęs, ar jam buvusi suteikta teisė dalyvauti diskusijoje tarp subrangovo ir užsakovo, ar jis buvęs informuotas apie jų tarpusavio bendravimą, ir nustatant, kad susitarimas neturi keisti rangos sutarties sąlygų tarp užsakovo ir rangovo¹³⁶².

Kaip rangovų ir subrangovų tarpusavio santykių reglamentavimo pavyzdys, kuriame reglamentuoti ir santykiai su užsakovais, galėtų būti pateikiamas Italijoje jau nuo 1998 m. spalio 20 d. galiojantis 1998 m. birželio mėn. 18 d. priimtas įstatymas Nr. 192, kuris nustato rangovų ir subrangovų santykius. Šis įstatymas buvo priimtas po to, kai Europos Komisija 1995 m. gegužės mėn. 12 d. išleido Rekomendaciją Nr. CE 95/198, kurios pagrindinis tikslas buvo apsaugoti subrangovus nuo neteisingos ekonominės pozicijos¹³⁶³.

¹³⁶¹ *Cit. op.* 15, p. 138.

¹³⁶² *Ibid.*, p. 139.

¹³⁶³ Vadovaujantis minėto įstatymo 1.1 straipsniu, įstatymas taikomas tokioms subrangos sutartims, kurios susijusios su šia veikla: nebaigtų medžiagų arba dalinai baigtų medžiagų, kurias pateikia

Šiame įstatyme yra numatyta daug imperatyvių sąlygų, kurios turėtų apginti ekonomiškai silpnesnę sutartinių santykių šalį – subrangovą. Tai yra, numatyti maksimalūs terminai, per kuriuos rangovas turi atsiskaityti su subrangovu, numatyta, kokios sąlygos laikomos negaliojančiomis ir pan. Nors šiuo įstatymu buvo siekiama apginti silpnesnę šalį – subrangovą, buvo kilę nuogąstavimų, ar šio įstatymo priėmimas nesukurs tokios situacijos, jog rangovas taps silpnesne šalimi sutartiniuose santykiuose, tačiau to neįvyko¹³⁶⁴.

Nors Lietuvos pozityviojoje teisėje ir nėra įtvirtintas tiesioginis įpareigojimas užtikrinti užsakovo ir subrangovo bendradarbiavimo, tačiau praktikoje dažnai susiklosto situacijos, kai toks bendradarbiavimas yra būtinas. Atsižvelgiant į tai, tokio bendradarbiavimo turinys turi būti apibrėžtas sudaromose sutartyse, kur yra planuojamas subrangovų samdymas. Autoriaus nuomone, subrangovų bendradarbiavimo su užsakovais ir užsakovų bendradarbiavimo su subrangovais turinys tiesiogiai priklauso ne tik nuo to, kiek tai yra aptarta sutartyje, bet ir nuo to, kokia apimtimi generalinis rangovas yra patikėjęs savo teisių ir pareigų vykdymą subrangovui.

4.2. Architektai

Statybų procese labai svarbus vaidmuo tenka ir architektui (projektuotojui), nuo kurio veiksnių nemaža dalimi priklauso, ar bus užtikrintas tinkamas pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas iš užsakovo pusės.

Skirtingose, o net ir tose pačiose valstybėse įgyvendinant įvairios apimties nekilnojamojo turto projektus architekto vaidmuo skiriasi. Pavyzdžiui, Prancūzijoje užsakovas, siekdamas įgyvendinti savo teisę į statybas, pirmiausia turi sudaryti sutartį su architektu. O Vokietijoje ir Anglijoje tokia pareiga neegzistuoja, tačiau visuotinai yra priimta, kad

rangovas, apdorojimas; produktų teikimas arba paslaugos, kurios yra inkorporuotos kompleksinėje sistemoje, suprojektuotoje rangovo, ar naudojamos gamybos veikloje ir / ar surenkamos rangovo produkte. SENSI, Riccardo. Subcontracts in Industrial Activities in Italy. In *The Comparative Law Yearbook of International Business*. Vol. 21, 1999. The Hague: Kluwer Law International, p. 495.

¹³⁶⁴ *Ibid.*, p. 511.

užsakovai privalo pasinaudoti savo teise samdyti architektą tuo atveju, kai planuojama atlikti didelius ar vidutinio dydžio darbus¹³⁶⁵. Tenka pripažinti, kad architekto vaidmuo kontinentinės ir bendrosios teisės valstybėse skiriasi.

Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse architektui daugiausia yra priskirtos projektavimo ir projekto priežiūros funkcijos. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse architektas iš esmės atlieka tik projektavimo funkciją, o statybų įgyvendinimo etape daugiau dalyvauja inžinierius. Taip yra dėl to, kad kontinentinės teisės tradicijos valstybėse didelis vaidmuo visą laiką buvo skiriamas architektui, kuris atlikdavo bendrosios teisės tradicijos valstybėse iš esmės inžinieriui priskirtą vaidmenį, tai yra, papildomai nebūdavo samdomas inžinierius projekto įgyvendinimo priežiūrai, nes tai kontinentinės teisės tradicijos valstybėse visada buvo architekto pareiga¹³⁶⁶. Tačiau būtent iš ginčų, kilusių su architektais, buvo suformuluotos pirmosios ir pagrindinės Anglijoje taikomos teismų praktikos taisyklės dėl architektų, inžinierių ir projektų valdytojų atsakomybės¹³⁶⁷.

Statybos įstatymo 2 str. 45 d. yra nurodyta, kad statinio architektas – tai asmuo, kuris yra konkretaus statinio, kaip architektūros kūrinio, autorius ir (arba) statinio projekto architektūrinės dalies vadovas. Kaip matome, pagal Lietuvos teisę, architektas yra pagrindinis projekto idėjos autorius. Statinį dažniausiai projektuotoja architektai, tačiau taip pat yra išskiriama ir statinio projektuotojo sąvoka, nurodant, kad tai fizinis asmuo, juridinis asmuo, kita užsienio organizacija, turintys Statybos įstatymo nustatytą teisę užsiimti statinio projektavimu¹³⁶⁸. Lietuvoje plačiau yra naudojama ne architekto, o projektuotojo sąvoka, nes projektavimo darbus atlieka ne tik architektai, bet ir inžinieriai, kurie taip pat gali būti statinio projekto vadovais¹³⁶⁹. Kadangi darbe

¹³⁶⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 27, p. 141.

¹³⁶⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 80, 94.

¹³⁶⁷ Daugiau apie architekto santykį su kitais statybų proceso dalyviais Anglijoje: *Cit. op.* 288, p. 410.

¹³⁶⁸ Statybos įstatymo 2 str. 43 d.

¹³⁶⁹ Statybos įstatymo 2 str. 44 d. yra nurodyta, kad statinio projekto vadovas – architektas ar statybos inžinierius, kuris, atstovaudamas statytojo interesams, normatyvinių statybos techninių dokumentų nustatyta tvarka organizuoja statinio projekto rengimą, koordinuoja statinio projekto dalių sprendinius bei statinio projekto dalių vadovų veiklą, prižiūri ir atsako, kad statinio projekte būtų įgyvendinti įstatymų, kitų teisės aktų, normatyvinių statybos techninių dokumentų ir normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų, privalomųjų statinio projekto rengimo dokumentų reikalavimai.

daugiau dėmesio yra skiriama užsienio literatūros analizei, šioje dalyje daugiau bus koncentruojamasi į architekto kaip projekto vadovo vaidmenį. O inžinieriaus, kaip specialių žinių turinčio asmens, vaidmuo bus aptariamas kitoje dalyje, juo labiau kad statybos inžinieriaus veikla gali apimti ir statybos techninės veiklos sričių, ne vien projektavimą¹³⁷⁰.

Siekiant tapti architektu yra taikomi griežti reikalavimai iš esmės visose valstybėse¹³⁷¹. Lietuvoje architektų ir projektuotojų veikla yra atestuojama, tai yra, tik atestuoti projektuotojai gali projektuoti ypatingus statinius¹³⁷². Pastebėtina, kad vadovauti nesudėtingo statinio projektavimui, statybai, statinio projekto vykdymo priežiūrai, statinio statybos techninei priežiūrai turi teisę ir neatestuoti asmenys¹³⁷³. Visų kitų statinių statybai turi vadovauti atestuoti specialistai. Jei projektuojami ypatingų statinių kategorijai nepriskirti statiniai, tada atestavimo reikalavimas nėra numatytas. Anglijos teisėje architektais taip pat tampa tik tam tikrą kvalifikaciją įgiję asmenys ir jų dalyvavimas statybos procese yra tiesioginis¹³⁷⁴. Kadangi sąlygos tapti architektu yra pakankamai griežtos ir jie daugiau veikia tik projektavimo srityje, Anglijoje susiformavo tradicija statybos rangos darbų atlikimo metu samdyti inžinierius projekto priežiūrai, nes inžinieriaus vardo suteikimui nėra taikomi tokie griežti reikalavimai, kaip architekto vardo suteikimui¹³⁷⁵.

Architektų ir projektų vadovų teisės ir pareigos yra nustatytos statybos techniniame reglamente STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, kurio

¹³⁷⁰ Statybos įstatymo 2 str. 82 d. nurodyta, kad statybos inžinierius – tai fizinis asmuo, turintis dokumentus, suteikiančius teisę verstis statybos inžinieriaus veikla naudojantis inžinieriaus profesine kvalifikacija, įsisteigimo bei paslaugų teikimo teise, kurie yra išduoti Europos Sąjungos valstybėje narėje, Šveicarijos Konfederacijoje arba valstybėje, pasirašiusioje Europos ekonominės erdvės sutartį, patikrinus jų turėjimo faktą ir pripažinus juos Lietuvos Respublikoje. Šie dokumentai, išduoti bet kurioje kitoje valstybėje, pripažįstami Lietuvos Respublikoje, patikrinus, ar jie suteikia statybos inžinieriaus profesinę kvalifikaciją ir teisę verstis statybos inžinieriaus veikla toje valstybėje ir ar atitinka Lietuvos Respublikoje šiai veiklai keliamus reikalavimus. Sąvoka „statybos inžinierius“ taikoma inžinieriui, kurio išsilavinimas suteikia profesinę kvalifikaciją, reikalingą užsiimti veikla, aprėpiančia vieną, kelias ar visas statybos techninės veiklos pagrindines sritis, nustatytas šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje.

¹³⁷¹ Tapimo architektu klausimai yra griežtai reglamentuoti, siekiant užtikrinti atliekamų darbų kokybę. Van GULIJK, Stephanie. *European Architect Law. Towards a New Design*. Apeldoorn-Antwerpen: Maklu, 2009, p. 204.

¹³⁷² Daugiau apie projektuotojams keliamus reikalavimus žiūrėti: *Cit. op.* 539, p. 26–27 ir 52–59.

¹³⁷³ Statybos įstatymo 10 str. 9 d.

¹³⁷⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 716.

¹³⁷⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 411.

pirmo priedo pirmame punkte yra nurodyta, kad projekto vadovas, atstovaudamas Statytojo interesams ir nepažeisdamas projektuotojo interesų, privalo užtikrinti, kad projekto sprendiniai atitiktų įstatymų, kitų teisės aktų, projekto rengimo dokumentų, normatyvinių statybos techninių, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų [5.1] reikalavimus, nepažeistų valstybės, neįgaliųjų integracijos, visuomenės ir trečiųjų asmenų interesų. Lietuvoje, kaip ir pagal Anglijos teisę, architektai, veikdami kaip agentai, privalo savo pareigas vykdyti sąžiningai, ekonomiškai ir produktyviai, taip pat turi teisę samdyti trečiuosius asmenis tam, kad galėtų įgyvendinti savo funkcijas tinkamai¹³⁷⁶. Tačiau architektai neturi teisės savarankiškai keisti projekto, negavę užsakovo sutikimo¹³⁷⁷. Tam yra reikalinga su užsakovu suderinti papildomą projektavimo užduotį¹³⁷⁸. Kaip matome, architektai negali vien savo nuožiūra atlikti projektavimo darbų ar keisti projekto. Tam yra reikalingas užsakovo pritarimas.

Pažymėtina ir tai, kad tam tikrais atvejais, pagal Anglijos teisę, architektai yra atsakingi ir prieš rangovą,¹³⁷⁹ o byloje *Pacific Associates v Baxter* suformuluota taisyklė, kad aplaidžiai atliktų darbų sertifikavimo pareigas vykdę inžinierius pažeidė pareigą elgtis teisingai, būti nepriklausomam administruojant sutartį, ir už tai yra atsakingas, yra taikoma tiek architekto, tiek kitų konsultantų atžvilgiu¹³⁸⁰. Tačiau taip pat ir precedentinėje Anglijos teisėje yra numanoma sąlyga, kad architektas, būdamas užsakovo agentu, privalo bendradarbiauti su rangovu, o architektui nebendradarbiaujant su rangovu, kyla atsakomybė užsakovui. Tai yra architektas privalo laiku ir tinkamai pateikti rangovui planus, brėžinius ir kitą informaciją, būtiną darbų atlikimui, nebent kitaip numatyta sutartyje¹³⁸¹.

¹³⁷⁶ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 415.

¹³⁷⁷ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 417.

¹³⁷⁸ Statybos techninio reglamento STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“ 44 p.

¹³⁷⁹ Nors bendroji taisyklė to nenumato, tačiau architektų atveju yra išimtis iš taisyklės, kad architektas yra atsakingi prieš rangovus dėl architekto atliekamų tokių funkcijų kaip atliktų darbų patikrinimas ir patvirtinimas užsakovui, kad už juos galima apmokėti, ir pan. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 420.

¹³⁸⁰ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 458.

¹³⁸¹ *Cit. op.* 378, p. 175.

Kontinentinės teisės valstybėse, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt., architektai, būdami savo srities profesionalai, visų pirma atsakingi prieš užsakovą, tačiau taip pat gali būti atsakingi ir prieš rangovą¹³⁸². Tačiau tokiu atveju tarp rangovo ir architekto turi būti susiklostę sutartiniai teisiniai santykiai, o jei jų nėra, tuomet rangovas savo patirtos žalos atlyginimo gali reikalauti iš užsakovo¹³⁸³.

Pagal Lietuvos teisę, architektas gali būti atsakingas prieš rangovą tik tais atvejais, jei su rangovu yra tiesiogiai sudaręs projektavimo sutartį, kitais atvejais, jei vėluojama pateikti brėžinius ar yra daromi projektinės dokumentacijos pakeitimai, rangovai reikalavimus turėtų reikšti tiesiogiai užsakovui. Užsakovas, siekdamas išvengti tokių reikalavimų, turėtų būti suinteresuotas tuo, kad projektuotojas bendradarbiautų su rangovu, todėl šių asmenų bendradarbiavimo klausimus reiktų aptarti jau užsakovo sudaromose projektavimo ir statybos rangos sutartyse.

Architektai atlieka daugybę funkcijų, kurios skirtingose valstybėse su nedidelėmis variacijomis iš esmės yra tapačios¹³⁸⁴. Paminėtina, kad pagal byloje *Brickfield Properties v Newton* suformuluotą taisyklę, architektai turi pareigą tikrinti, kaip yra įgyvendintas jų projektas¹³⁸⁵. Taigi architektas per visą projekto įgyvendinimo laikotarpį dalyvauja statybos procese ir atlieka patvirtinančio tikrintojo (anglų k. *certifier*)¹³⁸⁶ vaidmenį. Lietuvoje projektuotojas taip pat turi teisę domėtis, kaip yra įgyvendinamas projektas¹³⁸⁷,

¹³⁸² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 1371, p. 44.

¹³⁸³ GREENSTREET, Robert, GREENSTREET, Karen, SCHERMER, Brian. *Law and Practice for Architects*. Amsterdam: Architectural Press, 2005, p. 23.

¹³⁸⁴ Pavyzdžiui, Anglijoje: konsultuoti užsakovą dėl teritorijų planavimo, tirti gruntą ir aplinką, konsultuoti dėl pateiktų darbų, parengti brėžinius, planus, specifikacijas, juos detalizuoti, konsultuoti dėl rangovo atrankos parinkimo procedūros, pateikti dokumentus, būtinus darbų priežiūrai, konsultuoti užsakovą ir t. t. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 288, p. 430. Šias funkcijas architektai taip pat atlieka ir Vokietijoje, Prancūzijoje, daugiau apie tokias pareigas, kurios būdingesnės kontinentinės teisės valstybėms, kaip patarimai dėl statybos kaštų, statybos priežiūros vykdymas: *Cit. op.* 1371, p. 56.

¹³⁸⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 723.

¹³⁸⁶ Tai gana neįprasta kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, pavyzdžiui, žiūrėti: *Cit. op.* 759, p. 328.

¹³⁸⁷ Statybos įstatymo 14 str. 6 d. nurodyta, kad statinio projektuotojas turi teisę: 1) įgalioti statinio projekto rengėjus (kai tai susiję su jų pareigomis) projektavimo ir statybos metu statybvietėje patikrinti, kaip laikomasi statinio projekto sprendinių, ir apie tai įrašyti į statybos darbų žurnalą; 2) jeigu statybos darbai atliekami pažeidžiant statinio projektą arba nustatoma avarijos grėsmė, iš rangovo (jei statyba vykdoma rangos būdu) ar statytojo (jei statyba vykdoma ūkio būdu) reikalauti šiuos darbus sustabdyti ir pranešti apie tai Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai prie Aplinkos

vykdyti jo įgyvendinamo projekto priežiūrą, tokiais atvejais yra sudaromos projekto vykdymo priežiūros sutartys¹³⁸⁸. Pagal šias sutartis, architektai sutartyje numatytu laiku ir tvarka privalo lankytis statybvietyje ir spręsti su statinio projekto sprendinių įgyvendinimu susijusius klausimus¹³⁸⁹, tikrinti, ar statinys statomas ir / ar griaunamas laikantis statinio projekto sprendinių, ir apie tai įrašyti į statybos žurnalą¹³⁹⁰ ir pan. Matome, kad architektas tokiais atvejais privalo aktyviai dalyvauti statybos procese ir užtikrinti operatyvų su projektine dokumentacija susijusių problemų sprendimą.

Autorius sutinka su literatūroje pateikta nuomone, kad detalai analizuoti ir ieškoti skirtumų bei panašumų tarp architekto ir užsakovo santykių nėra prasmės, žvelgiant iš rangovo pozicijų, užtenka to, kad rangovas galėtų įgyvendinti savo teises ir pareigas tinkamai¹³⁹¹. O tam visų pirma reikalinga, kad užsakovas užtikrintų architekto bendradarbiavimą ir tinkamą jo įsipareigojimų vykdymą. tačiau egzistuoja tendencija, kad užsakovai dėl projekto vykdymo nesėkmių dažnai kaltina darbus atliekančius rangovus, o ne architektus, net neatsižvelgdami į tai, kad architektams būna priskirta kontrolės ir valdymo funkcija, kurios tinkamai neįgyvendinant ir atsiranda darbų vėlavimas ar netinkamas sprendinių įgyvendinimas¹³⁹².

Jau nagrinėtos sutarties privatumo doktrinos kontekste kyla klausimas, ar rangovai gali tiesiogiai reikšti reikalavimus užsakovo pasamdytam architektui, jei dėl architekto netinkamo pareigų vykdymo yra padaroma žala rangovui? Nerūpestingas architektas neturi tiesioginių sutartinių teisinių santykių su rangovu, nors jie abu turi sutartis su trečiuoju asmeniu – statytoju. Visų šių trijų asmenų tarpusavio bendradarbiavimas įgyvendinant projektą privalo būti

ministerijos; 3) atlikti kitų statybos dalyvių funkcijas, išskyrus paties parengto statinio projekto ir pagal jį pastatyto ar statomo statinio ekspertizę.

¹³⁸⁸ Statybos techninio reglamento STR 1.09.04:2007 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ 9 p. Statybos įstatymo 31 str. 1 d. yra nurodyta, kad statant, rekonstruojant, kapitališkai remontuojant ypatingą statinį ar statinį saugomoje teritorijoje, jo projekto vykdymo priežiūra yra privaloma, išskyrus atvejus, kai pastatai atnaujinami (modernizuojami) pagal Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos patvirtintus tipinius statinių projektus, pritaikytus konkrečioms atnaujinamiems (modernizuojamiems) pastatams.

¹³⁸⁹ Statybos techninio reglamento STR 1.09.04:2007 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ 24.3 p.

¹³⁹⁰ Statybos techninio reglamento STR 1.09.04:2007 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ 24.4 p.

¹³⁹¹ *Cit. op.* 27, p. 143.

¹³⁹² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 1371, p. 217.

labai glaudus, tačiau tiesioginio sutartinio ryšio tarp rangovo ir architekto nėra. Šiuo atveju patirtos žalos atlyginimas turėtų būti sprendžiamas pagal deliktų teisę ir, kaip nurodoma teisinėje literatūroje, tai būtų teisingas sprendimas pagal Anglijos ir Prancūzijos teisę. Prancūzijos teisėje *Cour de Cassation* aiškiai atsisako pripažinti sutartinės atsakomybės reikalavimus tarp rangovo ir architekto, vadovaudamasis *groupe de contracts* teorija, o pagal Anglijos teisėje išvystytą pažado teoriją (anglų k. *the theory of consideration*), kuri apibrėžia susitarimo apimties ribotumą, ši teorija yra fundamentalus barjeras reikšti sutartinį reikalavimą¹³⁹³. Reikalavimai, kylantys iš deliktų, gali būti atmesti pagal Vokietijos teisę, tačiau atitinkamas rangovo reikalavimas galėtų būti patenkintas pasitelkus bendraskolių institutą¹³⁹⁴, juo labiau kad to reikalauja sąžiningas sprendimas nerūpestingo architekto atveju. Nors darbo autorius mano, kad žalą patyręs rangovas visų pirma turėtų kreiptis į užsakovą, tačiau, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, net ir Lietuvoje, kaip jau minėta, taip pat galima rasti būdų, kaip galėtų būti patenkinti keliami reikalavimai, nors ir nesant tiesioginių sutartinių santykių, jei to reikalauja teisingas sprendimo priėmimas (detaliau apie tai šios darbo dalies apibendrinime).

Lietuvoje, kaip ir Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, yra numatytas privalomas architektų civilinės atsakomybės draudimas, kuris dažnai yra kritikuojamas dėl to, kad draudimas turėtų būti siejamas daugiau su prisiimama rizika, o ne su atliekama veikla apskritai¹³⁹⁵. Autoriaus nuomone, projektuotojų draudimas yra pozityvus reikalavimas, tačiau apie draudimus statybų srityje jau buvo rašyta anksčiau, todėl detaliau šiame skyriuje draudimo klausimai nebus analizuojami.

Tais atvejais, kai užsakovas iš anksto rūpinasi tinkamu statybų proceso dalyvių bendradarbiavimo įgyvendinimu, jis turėtų dar projektavimo stadijoje numatyti, kas atliks statybos darbus. Jei į projektavimo stadiją yra įtraukiamas rangovas, rangovas gali realiai įvertinti, ar jis sugebės tinkamai įgyvendinti

¹³⁹³ PALMER, Veron Valentine; BUSSANI, Mauro. *Pure Economic Loss in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 289.

¹³⁹⁴ *Ibid.*, p. 289.

¹³⁹⁵ *Cit. op.* 1371, p. 215.

užsakovo užduotį, architekto sumanymus. Įtraukus rangovą į projektavimo stadiją, kad jis teiktų savo pasiūlymus, pastabas, svarbu užtikrinti, kad architektas ir rangovas bendradarbiautų¹³⁹⁶. Tai yra, keistūsi informacija, turimais duomenimis, savo patirtimi ir pan. tam, kad būtų pasiektas tikslas – įvykdyta užsakovo užduotis. Žinoma, pats užsakovas su projektuotoju turi bendradarbiauti vykdydami tarpusavio sudarytą sutartį. Bendradarbiavimo pareiga reikšminga dėl to, kad tiek projektavimo, tiek statybų metu projektuotojui gali tekti keisti tam tikrus sprendinius, taisyti jau atliktą darbą, juo labiau kad tie patys projektuotojai, kurie parengė projektą ir toliau dalyvauja statybų procese vykdydami atliktų darbų autorinę priežiūrą. LAT vienoje byloje, kur užsakovas neteisėtai nutraukė sutartį su projektuotoju, pažymėjo, kad projektuotojui vykdant architektūrinės, konstrukcinės dalies vykdymo priežiūrą, jam tenka pareiga tolesnio sutartinių prievolių vykdymo metu pašalinti nustatytus projekto dalių neatitikimus¹³⁹⁷, o iš tolimesnių išvadų matyti, kad šios pareigos įvykdymui yra reikalingas šalių bendradarbiavimas.

Tik rangovui ir architektui bendradarbiaujant galima pasiekti daug geresnių rezultatų ir patenkinti kliento poreikius. Architekto ir rangovo bendradarbiavimas yra užtikrinamas skubiu informacijos keitimusi, naudojant šiuolaikines bendravimo priemones, paskirto koordinatoriaus ar koordinatorių pagalba ir kt. priemonėmis, kurios jau buvo nurodytos darbe ir kuriomis šalys gali naudotis įgyvendindamos projektą¹³⁹⁸.

Kadangi užsakovai vis dažniau pageidauja, kad rangovai atliktų ir projektavimo darbus, rangovai ir architektai yra priversti bendradarbiauti, sudaryti partnerystės, bendradarbiavimo sutartis. Nurodoma, kad vien tik bendradarbiaujant rangovui ir architektui, projekto įgyvendinimo sąnaudas galima sumažinti iki 30 procentų, o laiko sąnaudos sumažėja iki 40 procentų. Be to, esant strateginei ilgalaikiai partnerystei, piniginių sąnaudos gali būti

¹³⁹⁶ *Cit. op.* 467, p. 514.

¹³⁹⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. UAB „Projektuojančių architektų ratas ypatingų žemiškų idėjų universaliems sprendimams“ ir D. D.*, Nr. 3K-3-6/2009, kat. 52.4.

¹³⁹⁸ BENNET, John, PEACE, Sarah. *Partnering in the construction industry a code of practice for strategic collaborative working*. Amsterdam: Elsevier, 2006, p. 8.

sumažinamos net iki 50 procentų, o projekto įgyvendinimo laikas sutrumpėja iki 80 procentų¹³⁹⁹.

Apibendrinant, būtina pabrėžti, kad yra labai svarbu rangovą įtraukti dar į projektavimo stadiją ir užtikrinti rangovo bei architekto bendradarbiavimą, įgyvendinant projektą. Taip pat užsakovas turėtų užtikrinti architekto bendradarbiavimą su rangovu tais atvejais, kai yra atliekama projekto vykdymo priežiūra. Juo labiau kad architektas labai dažnai yra numatomas kaip užsakovo atstovas. Architektas turėtų ne tik teikti pranešimus, bet ir pateikti būtinus papildomus projektinius sprendinius, taigi atlikti visa tai, kas yra būtina ir priklauso nuo architekto, kaip projektuotojo, kas ir sudaro pareigos bendradarbiauti turinį. Užtikrinus tinkamą architekto ir rangovo bendradarbiavimą, mažėtų konfliktų galimybė, o pats projektas būtų įgyvendinamas sklandžiau.

4.3. Statybos inžinieriai ir techniniai prižiūrėtojai

Vadovaujantis Statybos įstatyme pateikta statybos inžinieriaus sąvoka, statybos inžinieriumi gali būti laikomi įvairių statybos techninės veiklos sričių specialistai: projektuotojai, techniniai prižiūrėtojai, ekspertai ir pan. Taigi, koks yra statybos inžinierių vaidmuo, vykdant statybos rangos sutartį?

UNCITRAL Vadove užsakovams rekomenduojama į statybos rangos sutarties vykdymą įtraukti ir inžinierių konsultantą (anglų k. *consulting engineer*). UNCITRAL Vadove inžinierius apibrėžiamas kaip asmuo, paskirtas užsakovo teikti patarimus ir atlikti technines ekspertizes užsakovui, taip pat imtis konkrečių veiksmų pagal rangos sutartį užsakovo vardu arba įgyvendinti konkrečias nepriklausomas funkcijas, kurios jam priskirtos sutartimi¹⁴⁰⁰.

¹³⁹⁹ *Ibid.*, p. 9.

¹⁴⁰⁰ *Cit. op.* 15, p. 119.

Taigi inžinieriaus teisinį statusą ir dalyvavimą statybos procese apibrėžia sutartis, sudaryta tarp inžinieriaus ir užsakovo¹⁴⁰¹, tačiau užsakovui, siekiant suteikti tam tikras teises inžinieriui rangovo atžvilgiu, inžinieriaus teisės, pareigos, jam suteiktų įgaliojimų apimtys yra numatomos užsakovui sudarant sutartį su rangovu¹⁴⁰². Tokiu būdu yra apibrėžiamas inžinieriaus teisinis statusas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Inžinierius yra numatytas ir dalyje FIDIC sutarčių sąlygų, tiek ir ICE sąlygose. Tačiau net ir įtrauktas į statybos rangos sutarties vykdymą, inžinierius netampa sutarties šalimi. Netgi inžinieriui pažeidus įsipareigojimus, už jį prieš rangovą yra atsakingas užsakovas¹⁴⁰³.

Statybos inžinieriaus dalyvavimas yra būdingesnis bendrosios teisės sistemos valstybėms. Kontinentinės teisės valstybėse yra būdingiau pasitelkti statybų administratorių. Pagrindinis skirtumas tarp inžinieriaus ir statybos administratoriaus yra tas, kad administratorius nesprenžia ginčų tarp šalių, o inžinierius ne tik yra užsakovo atstovas, kontroliuojantis darbų atlikimą, duodantis nurodymus ir instrukcijas, bet ir sprendžia ginčus tarp šalių pirmąja instancija¹⁴⁰⁴.

Siūlymas pasitelkti konsultuojantį statybos inžinierių statybos rangos sutarties vykdymui yra rekomenduotinas ypač didelių projektų vykdymui. Kadangi užsakovai net ir smulkesniuose projektuose pasirenka konsultantus, rekomenduotina apsvarstyti, ar pasitelkti konsultuojantys inžinieriai taip pat negalėtų būti įtraukti ir į statybos rangos sutarties vykdymą.

Lietuvoje, tais atvejais, kai viešosios teisės normomis yra numatyta privaloma statybos techninė priežiūra¹⁴⁰⁵ ir statinio projekto ekspertizė¹⁴⁰⁶,

¹⁴⁰¹ HASWELL, Charles K., DE SILVA, Douglas S. *Civil Engineering Contracts. Practice and Procedure*. London: Butterworths Scientific, 1982, p. 147.

¹⁴⁰² *Ibid.*, p. 152.

¹⁴⁰³ EGGLESTON, Brian. *The ICE Conditions of Contract: Sixth Edition. A User's Guide*. Oxford: Blackwell Scientific Publications, 1993, p. 30.

¹⁴⁰⁴ Pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje pasitelkti inžinierių yra visiškai neįprasta, nes statybos administratoriui tikrai nėra priskiriama teisė spręsti tarp šalių kylančius ginčus. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 32.

¹⁴⁰⁵ Statybos įstatymo 30 str. 1 d. yra nurodyta, kad statinio (išskyrus nesudėtingą) statybos techninė priežiūra yra privaloma. Šis reikalavimas netaikomas atliekant statinio paprastąjį remontą.

¹⁴⁰⁶ Statinio projekto ekspertizė yra privaloma Statybos įstatymo 29 str. nustatytais atvejais.

sutartys sudaromos su tais statybos inžinieriais, kurie atlieka projektų ekspertizes ar statinio techninę priežiūrą. Kadangi statybos techninė priežiūra vykdo rangovo atliekamų darbų priežiūrą, yra įtvirtintas draudimas techninei priežiūrai sudaryti sutartį dėl techninės priežiūros atlikimo su to statinio statybos rangovu ar su jo struktūroje dirbančiais fiziniais asmenimis¹⁴⁰⁷. Tokiu būdu užtikrinama, kad statybos techninis prižiūrėtojas bus nepriklausomas nuo rangovo ir galės objektyviai vertinti atliekamus statybos darbus bei duoti teisės aktuose įvardintus nurodymus rangovui. Analogiškas draudimas statinio projekto ekspertui nėra įtvirtintas. Priešingai, statinio projekto eksperto atliktas darbas gali būti perduotas pakartotinai atlikti kitiems ekspertams¹⁴⁰⁸.

Paminėtina, kad pagal Anglijos teisę, techninio prižiūrėtojo funkcijas iš esmės atlieka inžinierius arba darbų prižiūrėtojas. Darbų prižiūrėtojai gali turėti skirtingų funkcijų įvairiais statybų etapais, bet daugiausiai jos bus susijusios su atliktų darbų kiekių apskaičiavimu ir darbų įvertinimu¹⁴⁰⁹. Juos gali pasitelkti ne tik užsakovas, bet ir architektas¹⁴¹⁰. Kaip matome, Lietuvoje numatyti statybos techniniai prižiūrėtojai iš esmės atlieka pagrindines bendrosios teisės valstybėse esančių inžinierių funkcijas.

Vadovaujantis dispozityviškumo principu, sutartyse, sudaromose su statybos techniniais prižiūrėtojais, galima numatyti papildomas šių asmenų pareigas ir priskirti jiems konsultuojančių inžinierių funkcijas, jei dėl to šalys susitaria.

UNCITRAL Vadove patariama rangos sutartyje aiškiai apibrėžti inžinieriaus teises ir funkcijas, ypač kiek tai liečia rangovo teisių ir pareigų vykdymą¹⁴¹¹. Pastebėtina, kad inžinieriui neturėtų būti perleidžiamas iš esmės

¹⁴⁰⁷ Statybos techninio reglamento STR 1.09.05:2002 „Statinio statybos techninė priežiūra“ 22 p.

¹⁴⁰⁸ Statytojas (užsakovas) turi teisę pateikti projektą kitam projekto ekspertizės rangovui atlikti pakartotinę ekspertizę, jei jis nesutinka su projekto ekspertizės akte pateiktomis privalomomis pastabomis bei projekto įvertinimu. Statybos techninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“, patvirtinto Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 įsakymu Nr. 214 (*Valstybės žinios*, 2002-06-05, Nr. 55-2200) (2010-09-27 šio reglamento redakcija), 56 punktas.

¹⁴⁰⁹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 717.

¹⁴¹⁰ Daugiau apie darbų prižiūrėtojus ir sąmatininkus: *Cit. op.* 288, p. 410. Taip pat žr.: *Cit. op.* 279, p. 32.

¹⁴¹¹ *Cit. op.* 15, p. 119.

visų užsakovo teisių ir pareigų vykdymas, kadangi inžinierius gali atlikti netgi tarpininko tarp rangovo ir užsakovo vaidmenį. Atsižvelgiant į tai, rekomenduotina, kad toks asmuo turėtų ne tik inžinerinį išsilavinimą, bet ir patirties arbitraže, be to, jis gali būti tiek samdomas trečiasis asmuo, tiek užsakovo darbuotojas¹⁴¹².

UNCITRAL Vadove nurodoma, kad tam tikrų rangos sutarčių atvejais, šalys gali norėti suteikti inžinieriui konkrečias funkcijas vykdyti nepriklausomai, o ne veikti tik užsakovo naudai. Tokios nepriklausomos funkcijos gali būti apribotos techninio pobūdžio galimybėmis ir susidėti, pavyzdžiui, iš vykdant statybos darbus statybvietėje iškilusių techninių klausimų sprendimų, prieštaravimų, klaidų ar nenumatytų atvejų brėžiniuose ar specifikacijose sprendimų, sutarties techninių sąlygų interpretavimo ir konkrečių faktų egzistavimo patvirtinimo, kas suteikia teises ir pareigas pagal sutartį. Šalys taip pat gali apsvarstyti galimybę suteikti inžinieriui teisę spręsti ginčus, kylančius tarp šalių¹⁴¹³. Tačiau paskutiniu metu, ginčų sprendimas daugiau yra perduodamas ginčų nagrinėjimo komisijoms ar kt., o inžinieriui paliekamos daugiau rangovo atliekamų darbų priežiūros funkcijos, statybos administratoriaus, atstovaujant užsakovą, funkcijos¹⁴¹⁴.

Jei inžinierius samdomas tik tam, kad suteiktų patarimus, atliktų techninę ekspertizę užsakovui ar veikia tik užsakovo naudai, jis gali būti skiriamas vienašališkai užsakovo. Tačiau, jei jam yra paskirtas nepriklausomų funkcijų vykdymas, užsakovas gali pageidauti dalyvauti inžinieriaus parinkime. Tokiu atveju pageidautina, kad šalys sutartyje nustatytų inžinieriaus paskyrimo ir pakeitimo procedūrą. Taip pat gali būti pageidaujama perleisti dalį šalies turimų teisių inžinieriui, tačiau tik tuo atveju, jei tai yra galima pagal vietos teisę¹⁴¹⁵. Lietuvoje toks dalinis užsakovo pareigų perleidimas, vadovaujantis dispozityvumo principu, yra galimas, pavyzdžiui: statybos techniniam

¹⁴¹² *Cit. op.* 1401, p. 3.

¹⁴¹³ *Cit. op.* 15, p. 119.

¹⁴¹⁴ Daugiau žiūrėti: *Cit. op.* 298, p. 57.

¹⁴¹⁵ *Cit. op.* 15, p. 119.

prižiūrėtojai galima numatyti pareigą ne tik patikrinti rangovo atliktus darbus, bet ir pasirašyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktus.

Literatūroje nurodoma, jei inžinierius yra parenkamas tik užsakovo vienašališkai, aukštą tarptautinio pobūdžio reputaciją kompetencijos ir teisingumo atžvilgiais turinčio inžinieriaus parinkimas gali padidinti potencialių rangovų pasitikėjimą tokiu asmeniu ir išplėsti inžinieriaus nepriklausomą vaidmenį¹⁴¹⁶. Jei sutartis suteikia inžinieriui nepriklausomas funkcijas, sutartyje privalo būti numatyta, kad tokios funkcijos privalo būti įgyvendinamos nepriklausomai, atsižvelgiant tiek į rangovo, tiek į užsakovo interesus. Dar daugiau, sutartyje turėtų būti numatyta, kad inžinierius privalo taikyti ir įgyvendinti sutarties sąlygas, ne tik paprastai veikti pagal savo teisingumo suvokimą, bet ir atsižvelgti į sutartį¹⁴¹⁷. Žinoma, inžinieriaus priimami sprendimai gali būti skundžiami, jei nors viena iš šalių lieka nepatenkinta jo sprendimu.

Iš esmės šiuolaikinis inžinieriaus vaidmuo yra atspindėtas Raudonosios ir Geltonosios knygų sąlygose¹⁴¹⁸, todėl būtina detaliau paanalizuoti šias sąlygas.

Vadovaujantis 3.1 punktu, inžinierių skiria užsakovas, ir jis įgyvendina teises, numatytas sutartyje. Vadovaujantis minėto straipsnio trečiuoju paragrafu, užsakovas neturi niekaip kitaip riboti inžinieriaus įgaliojimų, išskyrus tada, kai susitarta su rangovu. Tokiu būdu sutartyje numatytų inžinieriaus teisių užsakovas negali suvaržyti. Inžinierius gali veikti laisvai sutartimi jam suteiktų teisių ribose. Kita vertus, jis nėra visiškai laisvas veikti, nes užsakovas bet kada gali suvaržyti jo teises, jei tik tam yra gaunamas rangovo pritarimas. Tai yra, inžinierius, nors ir skiriamas užsakovo, turi palaikyti gerus santykius ir su rangovu, priešingu atveju, užsakovas bet kada gali apriboti jo teises.

¹⁴¹⁶ *Ibid.*, p. 123.

¹⁴¹⁷ *Ibid.*, p. 124.

¹⁴¹⁸ Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 3.1 punktas – inžinieriaus pareigos ir teisė, 3.2 punktas – inžinieriaus įgaliojimų perdavimas, 3.4 punktas – inžinieriaus pakeitimas, 3.5 punktas – sprendimai – yra identiški. O 3.3 punktas – inžinieriaus nurodymai – Raudonojoje knygoje ir Geltonojoje knygoje skiriasi dėl projektavimo funkcijos, kadangi pagal Geltonąją knygą, projektavimą atlieka rangovas, o pagal Raudonąją knygą, rangovas atlieka tik tuos projektavimo darbus, kurie yra numatyti sutartyje, o bendroji pareiga parengti projektą yra numatyta užsakovui.

Pagal Raudonosios ir Geltonosios knygų 3.1 punktą, inžinierius yra užsakovo atstovas, jis, veikdamas užsakovo vardu, atstovauja jo interesus¹⁴¹⁹. Nors inžinierius iš esmės yra užsakovo atstovas, tačiau jam nesuteikiama teisė nustatyti šalių atsakomybės klausimo, taip pat jis neturi teisės keisti sutartį¹⁴²⁰. Taip pat nustatyta, kad inžinierius privalo veikti ne tik užsakovo interesais, bet ir tai, kad inžinieriaus įgaliojimai rangovo atžvilgiu yra labai riboti¹⁴²¹, jis gali duoti tik tam tikrus nurodymus rangovui¹⁴²². Tokiu būdu inžinierius, nors ir būdamas užsakovo atstovu, negali įgyvendinti daugelio užsakovo funkcijų. Dėl to inžinieriaus negalima sutapatinti su užsakovu. Inžinierius yra savarankiškas trečiasis asmuo, dalyvaujantis ne tik statybos procese apskritai, bet ir statybos rangos sutarties vykdyme.

Nors matome, kad inžinierius, pagal minėtas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas, privalo veikti užsakovo interesais, šią nuostatą teigiamai vertina netgi EIC, nurodydama, kad FIDIC įtvirtino tai, kas jau ir taip seniai buvo žinoma praktikoje, tai yra, kad inžinierius dažnai yra veikiamas užsakovo, o net ir tais atvejais, kai inžinieriaus sprendimą bus galima laikyti neobjektyviu, yra įtvirtinta ginčo arbitražo kolegija, toliau vadinama – GNK¹⁴²³ (anglų k. *dispute adjudication board*).

Žinoma, inžinieriaus duodami nurodymai rangovui turi būti pagrįsti, objektyvūs. Anglijos teismai yra nurodę, kad užsakovo atstovas (inžinierius) privalo veikti sąžiningai, teisingai ir pagrįstai, kai išduoda sertifikatus¹⁴²⁴. Jei

¹⁴¹⁹ 3.1 punkte nurodoma, kad išskyrus tuos atvejus, kai šiose sąlygose teigiama kitaip: (a) kai inžinierius vykdo pareigas arba įgaliojimus, nurodytus arba išplaukiančius iš sutarties, tai turi būti laikoma, kad jis veikia užsakovo vardu.

¹⁴²⁰ Minėto punkto (b) dalyje nurodoma, kad inžinierius neturi teisės atleisti kurios nors vienos šalies nuo pareigų, įsipareigojimų arba atsakomybės pagal sutartį.

¹⁴²¹ Minėto punkto (c) dalyje nurodoma, kad visi suderinimai, patikrinimai, pažymos, pritarimai, ištyrimai, apžiūrėjimai, nurodymai, pranešimai, pasiūlymai, reikalavimai, bandymai arba kiti panašūs inžinieriaus veiksmai (įskaitant nebuvimą arba prieštaravimą) neturi Rangovo atleisti nuo kokios nors jo atsakomybės pagal sutartį, taip pat atsakomybės už klaidas, praleidimus, nukrypimus ir neatitikimus.

¹⁴²² Vadovaujantis Raudonosios knygos 3.3 punktu, inžinierius rangovui gali (bet kada) duoti nurodymus ir pateikti papildomus arba pakeistus brėžinius, kurių gali reikėti darbams vykdyti ir visiems defektams ištaisyti, kaip yra numatyta sutartyje. Kadangi, pagal Geltonąją knygą, projektavimo darbus atlieka pats rangovas, nėra numatyti inžinieriaus įgaliojimai pateikti brėžinius, o toliau ši nuostata yra analogiška. Taip pat abiejose aptariamose modelinių sutarčių sąlygose yra nurodoma, kad rangovas turi laikytis tik inžinieriaus arba padėjėjo, kuriam pagal šį straipsnį buvo perduoti įgaliojimai, nurodymų.

¹⁴²³ *Cit. op.* 901.

¹⁴²⁴ *Balfour Beatty v. Docklands Light Railway Limited*. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 33.

tokie nurodymai pernelyg skiriasi nuo pateikto projekto, tada tokie nurodymai bus svarstomi 13 straipsnio [*Pakeitimai ir pataisymai*] tvarka. Jei inžinierius duotų nepagrįstus nurodymus rangovui, šis liktų nepatenkintas tokio inžinieriaus paskyrimu, padidėtų konfliktų atsiradimo tikimybė. Nors inžinieriaus paskyrimas ir keitimas yra užsakovo teisė, tačiau rangovas taip pat gali daryti įtaką inžinieriaus pakeitimo procesui¹⁴²⁵.

Nors inžinierių skiria užsakovas ir inžinieriui nurodymus duoda užsakovas, tai jokių būdu nereiškia, kad inžinierius išimtinai vykdo užsakovo nurodymus. Vadovaujantis Raudonosios ir Geltonosios knygų 3.5 punktu, kai šios sąlygos nustato, kad inžinierius privalo toliau veikti pagal šį 3.5 punktą, kad sutartų arba nuspręstų dėl kokio nors dalyko, tai inžinierius, dėdamas pastangų pasiekti susitarimą, privalo pasitarti su kiekviena šalimi. Jeigu susitarimas nepasiekiamas, tai inžinierius turi priimti sąžiningą sprendimą, atsižvelgdamas į visas su tuo susijusias aplinkybes, kaip tai numatyta sutartyje¹⁴²⁶. Tokiu būdu inžinierius tampa tarsi šalių tarpininku, kuris privalo priimti teisingus sprendimus, jei iškyla su sutarties vykdymu susijusių klausimų. Inžinierius privalo konsultuotis su kiekviena šalimi, tai yra, išklausti jų argumentus, nuomonę, pasiūlymus ir siekti, jog tarp šalių būtų sudarytas susitarimas, tai yra, kad šalys pasiektų kompromiso¹⁴²⁷. Inžinieriaus vaidmuo sutarties vykdyme tampa svarbus tokiu aspektu, kad jo priimtas sprendimas yra privalomas šalims¹⁴²⁸. Kadangi inžinieriaus dalyvavimas priimant sprendimą, iškilus su sutarties vykdymu susijusiuose klausimuose, yra

¹⁴²⁵ Tačiau inžinierių pakeisti gali tik užsakovas. Vadovaujantis nurodytų knygų 3.4 punktu, jeigu užsakovas ketina pakeisti inžinierių, tai jis ne vėliau kaip prieš 42 dienas iki numatomo pakeitimo datos privalo pranešti rangovui kito inžinieriaus pavardę, adresą ir duomenis apie tokio darbo patirtį. Tai yra, užsakovui, ketinančiam pakeisti inžinierių, yra numatyta pareiga jo kandidatūrą suderinti su rangovu. Tame pačiame punkte yra numatyta, jog užsakovas neturi keisti inžinieriaus asmeniu, dėl kurio rangovas savo pranešime iškelia pagrįstų prieštaravimų, pateikdamas išsamią informaciją.

¹⁴²⁶ Raudonosios ir Geltonosios knygų 3.5 punktuose taip pat nurodyta, kad apie kiekvieną susitarimą arba sprendimą inžinierius privalo pranešti abiem šalims, pateikdamas išsamią informaciją. Kiekviena šalis privalo vykdyti visus susitarimus ir sprendimus tol, kol jie bus peržiūrėti pagal 20 straipsnį [*Pretenzijos, ginčai ir arbitražas*].

¹⁴²⁷ Kaip nurodo R. Knutson, inžinierius, pagal Anglijos teisę, vykdydamas savo pareigas, yra atsakingas ne tik užsakovui, bet gali būti laikomas atsakingu ir rangovui, jei neatsakingai vykdys savo pareigas, vadovaujantis „Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999“. *Cit. op.* 263, p. 50.

¹⁴²⁸ Jei inžinieriaus priimtas sprendimas kurios nors iš šalių netenkina, tada ji privalo reikšti pretenzijas sutartyje numatyta tvarka.

numatytas labai daugeliu atveju (nurodytose sutartyse nėra nei vieno skyriaus, kuriame nebūtų paminėtas inžinierius), inžinierius tampa savotišku mediatoriumi, privalančiu priimti sąžiningus sprendimus tam, kad tarp šalių nekiltų konfliktas ir ginčas. Taigi modelinių sutarčių sąlygose, kuriose yra subalansuota užsakovo ir rangovo teisių ir pareigų pusiausvyra, FIDIC numato inžinierių kaip trečiąjį asmenį, kuris, galima teigti, užtikrina šalių bendradarbiavimo vykdant sutartį funkciją.

Pažymėtina, kad užsakovas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas sprendžia tik rangovo ir užsakovo tarpusavio ginčus, tačiau jis neturi teisės spręsti kitų statybų proceso dalyvių ginčų su užsakovu ar rangovu. Kaip nurodyta 1992 m. ICC arbitražo daliniame sprendime byloje Nr. 6611¹⁴²⁹, inžinierius sprendžia ginčus tik tarp užsakovo ir rangovo. Iškilus ginčiui tarp rangovo ir subrangovo, jei jų tarpusavio klausimų sprendimui nenumatytas inžinierius, jie iškilusius klausimus sprendžia tarpusavyje, o neišsprendus ginčo, kreipiamasi į arbitražą, esant arbitražinei išlygai, arba į teismą, jei nenumatyta, kad ginčas sprendžiamas arbitraže.

Pastebėtina, kad tokia minėtose FIDIC modelinių sutarčių sąlygose įtvirtinta inžinieriaus funkcija, kaip atliktų darbų įvertintojo ir pan., yra gana neįprasta kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Netgi teigiama, kad, pavyzdžiui, vadovaujantis Prancūzijos teise, tokios inžinieriaus funkcijos turėtų būti apribotos tik darbų priežiūros funkcijomis¹⁴³⁰. Vokietijos teisėje inžinieriaus vaidmenį iš esmės galėtų atlikti architektas, tačiau tokioje plačioje veiksmų apimtyje, kaip kad veikia inžinierius, kuris yra ne tik darbų priežiūrėtojas, projektuotojas, bet ir sprendimų priėmėjas, galėtų būti tik tuomet, jei architektui būtų išduotas atitinkamai platus įgaliojimas¹⁴³¹.

Pagal Anglijos teisę inžinieriai iš esmės atlieka panašias funkcijas, kaip ir architektai kontinentinės teisės valstybėse¹⁴³², tačiau jie daugiau įsitraukia jau į

¹⁴²⁹ Atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, Vol. 9, No. 2, p. 49–53.

¹⁴³⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 405, p. 82.

¹⁴³¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 260, p. 94.

¹⁴³² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 717.

statybų priežiūros procesą.¹⁴³³ Lietuvoje statybos darbų priežiūrą atlieka techninis priežiūrėtojas¹⁴³⁴. Techninis priežiūrėtojas padeda užsakovui priimti rangovo atliktus darbus, nes, būdamas statybų srities profesionalu, užtikrina užsakovui, jog rangovo atlikti darbai, kuriuos priėmė techninis priežiūrėtojas, jau yra patikrinti ir gali būti priimami.

Taigi sutartyse, kurios sudaromos vadovaujantis FIDIC modelinių sutarčių sąlygomis, inžinieriaus funkcijas pilnai galėtų atlikti statybos techninis priežiūrėtojas. Kartu reikia pažymėti, kad su statybos techniniu priežiūrėtoju sudaromoje sutartyje būtina atskirai aptarti tas funkcijas, kurios yra numatytos FIDIC modelinių sutarčių sąlygose, bet nėra numatytos Lietuvos teisės aktuose, jei statybos techniniam priežiūrėtojui yra priskiriamos inžinieriaus funkcijos pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas.

Pastebėtina, kad tiek tais atvejais, kai yra samdomas statybos inžinierius ar statybos techninis priežiūrėtojas, rangovo atsakomybė už atliktų darbų kokybę išlieka. Įrodžius, kad tam tikri defektai atsirado ir dėl techninio priežiūrėtojo kaltės, kyla ne tik statybos techninės priežiūros, bet ir paties užsakovo atsakomybės klausimas. Paminėtina LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laugina“ v. UAB „Agaras“*, Nr. 3K-3-585/2008, kat. 52.3; 114.3; 114.11; 116.1. Šioje byloje buvo pažymėta, kad bylą nagrinėję teismai, atsižvelgdami į ekspertizės akto išvadose nurodytas pagrindines defektų atsiradimo priežastis bei kitus bylos duomenis, rodančius tiek rangovo, tiek užsakovo kaltę, konstatavo abiejų statybos rangos sutarties šalių kaltę. Nustatydami užsakovo atitinkamą kaltės ir

¹⁴³³ Daugiau apie inžinieriaus vaidmenį Anglijos statybų procese: *Cit. op.* 288, p. 460.

¹⁴³⁴ Vadovaujantis Statybų įstatymo 16 straipsnio 2 dalimi, statinio statybos techninis priežiūrėtojas privalo: 1) tikrinti, kad statyba būtų atliekama pagal statinio projektą, kontroliuoti statybos metu naudojamų statybos produktų bei įrenginių kokybę ir neleisti jų naudoti, jeigu jie neatitinka statinio projekto, normatyvinių statybos techninių dokumentų, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų, taip pat jei nepateikti statybos produktų kokybę patvirtinantys dokumentai; 2) tikrinti atliktų statybos darbų kokybę ir mastą, informuoti statytoją (užsakovą) apie atliktus statybos darbus, kurie neatitinka statinio normatyvinės kokybės reikalavimų; 3) tikrinti ir priimti paslėptus statybos darbus ir paslėptas statinio konstrukcijas, dalyvauti išbandant ir pripažįstant tinkamais naudoti inžinerinius tinklus, inžinerines sistemas, įrenginius, konstrukcijas; 4) kartu su rangovu rengti dokumentus, reikalingus statybai užbaigti; 5) atlikti bendrosios (bendrųjų statybos darbų) statinio statybos techninės priežiūros vadovo funkcijas, koordinuoti specialiąją (specialiųjų statybos darbų) statinio statybos techninę priežiūrą ir jos vadovų veiklą.

kartu atsakomybės laipsnį, teismai atsižvelgė į užsakovo samdyto techninio prižiūrėtojo veiksmus. Todėl užsakovas, pasirinkdamas techninį prižiūrėtoją, turėtų atidžiai vertinti šio asmens kompetenciją, nes techniniam prižiūrėtojui netinkamai vykdant savo pareigas, kyla ir paties užsakovo atsakomybės klausimas.

Kadangi vis labiau yra suvokiama, kad tinkamas sutarties įgyvendinimas labai priklauso nuo sutarties šalių bendradarbiavimo, vis dažniau į statybų procesą yra įtraukiami statybos administratoriai¹⁴³⁵. Anglijoje plačiai naudojamose modelinių sutarčių sąlygose rangovo ir užsakovo ginčus padeda spręsti sutarties administratoriai¹⁴³⁶, kurie iš esmės veikia kaip inžinieriai pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas. Pažymėtina, kad administratoriai (kaip ir architektai ar darbų vadovai) yra tie asmenys, kurie padeda išspręsti techninio pobūdžio ginčus, kilusius statybos metu, kas sumažina į arbitražą ar teismą perkeltų techninio pobūdžio ginčų skaičių¹⁴³⁷. Pagrindinės projekto administratoriaus funkcijos yra šios:

- tikslų specifikavimas, nurodant, kas turi būti pastatyta, per kokį laiką, kokiomis išlaidomis, surenkant ir administruojant projektuotojų komandą;
- užtikrinti maksimaliai efektyvų išteklių panaudojimą per tinkamą planavimą ir parūpinant technines galimybes;
- planavimo, projektavimo, įvertinimo, sutarčių sudarymo ir viso statybų proceso koordinavimas bei kontrolė;
- efektyvaus bendravimo ir bendravimo priemonių vystymas, kuriose įtraukti visi proceso dalyviai, taip pat tinkamo ir efektyvaus ginčų sprendimo proceso užtikrinimas¹⁴³⁸.

Nors inžinieriaus ar sutarties administratoriaus pasitelkimas statybos rangos vykdyme ir yra įprastinė praktika Anglijoje, pastebima, kad augant

¹⁴³⁵ Yra nuomonių, jog administratorių įtraukimas į procesą iš dalies lėmė tai, jog architektai ne visada gali užtikrinti ir užtikrina darbų koordinavimą statybvietyje, tai susiję su tuo, jog architektai save laiko daugiau kūrybinėmis asmenybėmis ir gali pateikti projektinius sprendinius, tačiau sunkiai bendrauja su rangovais. *Cit. op.* 371, p. 111.

¹⁴³⁶ Daugiau apie sutarties administratorius ir jų funkcijas JCT ir ICE sutarčių formose galima rasti: *Cit. op.* 42, p. 735.

¹⁴³⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 10, p. 206.

¹⁴³⁸ *Cit. op.* 371, p. 116.

rangovų profesionalumui ir jiems patiems geriau įgyvendinant funkcijas, priskirtas inžinieriams, vis dažniau, o ypač subrangos sutartyse, inžinieriaus ar sutarties administratoriaus yra atsisakoma¹⁴³⁹.

Pažymėtina, kad, pagal Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teisę, sutarties administratoriumi negali būti skiriamas rangovo jaunesnysis darbuotojas. Tai grindžiama tuo, kad toks asmuo negalės išlikti visiškai nešališkas, jis gali būti lengvai paperkamas, be to, kvestionuojama tai, kaip sutarties administravimu gali rūpintis tik vienos šalies vienašališkai paskirtas asmuo¹⁴⁴⁰.

Be projekto administratorių dar galėtų būti paminėti ir įvairūs projekto vadovai, kurių pagrindinė funkcija taip pat yra užtikrinti sklandų sutarties šalių bendradarbiavimą. Įvairūs projekto vadovai dažnai yra samdomi užsakovų tam, kad padėtų sukoordinuoti rangovų ir kitų statybų proceso dalyvių, pvz., architektų, techninio prižiūrėtojo, specialių inžinierių ir kt., veiksmus¹⁴⁴¹. Tačiau jie taip pat konsultuoja užsakovą techninio pobūdžio ir kitais klausimais¹⁴⁴².

Apibendrinant galima teigti, kad inžinierius, kuris yra numatytas ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygose, yra svarbus statybos proceso dalyvis, užtikrinantis statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimą¹⁴⁴³. Lietuvoje inžinieriaus funkcijas iš dalies įgyvendina statinio techniniai prižiūrėtojai. Nors inžinieriaus atsakomybė prieš kitus statybų proceso dalyvius nėra aiškiai apibrėžta Lietuvos teisės aktuose, tačiau jis privalo laikytis inžinieriui keliamų reikalavimų, o Lietuvos teisėje neišspręsti klausimai turėtų būti aptariami sudaromose sutartyse su statybos inžinieriais.

¹⁴³⁹ *Ibid.*, p. 54.

¹⁴⁴⁰ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 401, p. 445.

¹⁴⁴¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 42, p. 717.

¹⁴⁴² *Cit. op.* 1383, p. 23.

¹⁴⁴³ Pavyzdžiui, inžinieriaus vaidmuo pagal minėtas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas.

4.4. Statybų valdytojai, konsultantai

Statybų valdymo (anglų k. *management contracting*) modelį būtina atskirti nuo valdomų statybų sąvokos (anglų k. *contract management*), pagal kurią užsakovas aktyviai įsitraukia į statybų procesą ir, nors pasirenkamas vienas pagrindinis rangovas, su kitais rangovais sudaromos tiesioginės sutartys¹⁴⁴⁴.

Statybų valdymo modelio skiriamasis bruožas yra tai, kad užsakovas pasirenka specialistą (dažniausiai tai asmuo, turintis statybos rangovo patirties), kuris pats neatlieka statybos darbų, o 100% darbų atlieka subrangovai¹⁴⁴⁵. Statybų valdymo modelis darosi vis populiariesnis. Statybų valdymo modelis vis dažniau pasirenkamas didelių projektų įgyvendinimui, kai užsakovai siekia, kad visą projektą koordinuotų vienas specialistas. Pagrindinis skirtumas nuo statybos rangos sutarties ir statybų valdymo sutarties yra tas, jog pagal statybų valdymo sutartį, statybų valdytojas nėra rangovas, jis tik atlieka valdymą, dėl to iš esmės skiriasi ir šalių teisės bei pareigos, rizikų paskirstymas, atsakomybė¹⁴⁴⁶.

Sudaryta statybų valdymo sutartis užsienio valstybėse laikoma paslaugų sutartimi¹⁴⁴⁷. Lietuvoje statybos valdymo sutartys yra sudaromos pavedimo sutarčių pagrindu¹⁴⁴⁸. Dėl šios priežasties statybų valdytojai neteikia atliktų statybos darbų įstatyminių garantijų. Atsižvelgiant į tai, užsakovai turi atidžiai įvertinti, kokių būdu buvo atliekami statybos darbai – ar statybų valdymo ar

¹⁴⁴⁴ Šis modelis buvo pradėtas naudoti JAV trečiajame praeito amžiaus dešimtmetyje ir buvo sąlygotas to, jog atsirado poreikis statybos specialistų, kurie galėtų užtikrinti greitą, kokybišką sudėtingų projektų įgyvendinimą. *Cit. op.* 279, p. 69.

¹⁴⁴⁵ *Cit. op.* 279, p. 59.

¹⁴⁴⁶ Daugiau apie statybų valdymo sutarčių specifiką: LOOTS, Philip, HENCHIE, Nick. Worlds apart: EPC and EPCM contracts: risk issues and allocation. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 252–270.

¹⁴⁴⁷ Daugiau apie statybų valdymo sutartis: *Cit. op.* 279, p. 59–68.

¹⁴⁴⁸ Statybos įstatymo 2 str. 14 d. nurodoma, kad Statinio statybos valdymas – tai statinio statybos organizavimo būdas, kai statybą ir su ja susijusių kitų statybos techninės veiklos pagrindinių sričių darbus organizuoja statinio statybos valdytojas pavedimo sutarties tarp įgaliotojo – statytojo (užsakovo) ir įgaliotinio – statinio statybos valdytojo pagrindu. Statybos įstatymo 17 str. yra reglamentuota teisė būti statinio projektavimo valdytoju ir statinio statybos valdytojubei šių asmenų teisės.

generalinės rangos, nes nuo to ateityje priklausys, kaip lengva ar sunku bus įgyvendinti teises į atliktų statybos darbų garantiją.

Jeigu statybos darbai yra atliekami pasitelkiant statybų valdytoją, tada statybų valdytojas įgyvendina užsakovo funkcijas¹⁴⁴⁹, o kartu privalo užtikrinti ir tinkamą šalių pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimą. Statybų valdytojo pareigos bendradarbiauti turinys atitinka užsakovo pareigos bendradarbiauti turinį, žinoma, ta apimtimi, kiek savo teisių ir pareigų užsakovas yra perleidęs statybos valdytojui.

Taip pat užsakovai (tai daro ir rangovai, architektai) dažnai pasitelkia įvairius konsultantus – tiek techninio, tiek kitokio pobūdžio klausimams spręsti. Su konsultantais sudaromoms sutartims taip pat taikomas bendradarbiavimo pareigos principas¹⁴⁵⁰. Tai yra, šalys turi suteikti viena kitai visą būtiną informaciją, užtikrinti sklandų bendravimą ne tik tarpusavyje, bet ir su kitais į statybų procesą įtrauktais asmenimis bei padėti viena kitai tiek, kiek tai būtina ir kiek iš jų tikimasi, tam, kad būtų pasiektas numatytas bendras tikslas.

Kaip yra nurodžiusi K. Saukalienė, užsakovui tenka jo pasamdytų projektuotojo, statybos techninio prižiūrėtojo, statybos valdytojo netinkamų veiksmų arba neveikimo neigiami padariniai, kai jis reikalauja rangovo pašalinti statybos defektus arba atlyginti jų pašalinimo išlaidas, kadangi minėtų asmenų įtraukimas į statybos procesą yra priskirtas užsakovo privalomai ar savarankiški iniciatyvai ir jie laikytini užsakovo prievolėms vykdyti pasitelktais trečiaisiais asmenimis¹⁴⁵¹. Tas pats pasakytina ir apie kitų pareigų vykdymą.

Autorius pastebi, kad pasitelkus trečiuosius asmenis – konsultantus ar kitus statybos proceso dalyvius (architektus, projektuotojus, techninius prižiūrėtojus), statybos rangos sutarties šalims – užsakovui ir rangovui ne tik tampa lengviau įgyvendinti savo teises, nes juos konsultuoja atitinkamų sričių specialistai, bet tai sukuria ir papildomų rūpesčių. Pirma, tenka užtikrinti

¹⁴⁴⁹ Žr. Statybos įstatymo 2 str. 14 d.

¹⁴⁵⁰ *Cit. op.* 279, p. 21–23.

¹⁴⁵¹ *Cit. op.* 1235, p. 255.

įvairių specialistų pateiktos informacijos perdavimą kitiems specialistams. Antra, sutarties šalis, gavusi informaciją iš savo konsultantų, turi apsvarstyti, kokių veiksmų reikia imtis, ir, jei konkrečių veiksmų atlikimo reikalauja pareigos bendradarbiauti principas, privalo imtis šių veiksmų, net jei konkrečios teisės normos ir numato tik teisę informuoti (LR CK 6.689 straipsnio 1 dalis). Pavyzdžiui, užsakovas, gavęs informaciją iš techninio priežiūrėtojo apie rangovo netinkamai atliktus darbus, turi tai tinkamai įvertinti, nedelsiant apie tai informuoti rangovą ir pažymėti apie trūkumus (LR CK 6.689 straipsnio 2 dalis) darbų priėmimo metu, priešingu atveju gali būti laikoma, kad užsakovą tenkina atliktų darbų kokybė ir ateityje jis neteks teisės kreiptis dėl atliktų darbų trūkumų, jei jie neturi įtakos statybos objekto kokybei ir nesukelia neigiamų pasekmių (LR CK 6.695 straipsnio 3 dalis). Žinoma, atitinkamų sričių specialistų samdymas padeda užtikrinti ne tik pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimą, bet ir padeda užtikrinti statinių normatyvinę kokybę. Atsižvelgiant į tai, viešosios teisės normose yra pagrįstai nustatyta konkrečiais atvejais¹⁴⁵² privaloma statytojo (užsakovo) pareiga atlikti statinio projekto ekspertizę, samdyti projekto vykdymo priežiūrėtoją, samdyti statybos techninį priežiūrėtoją.

4.5. Ketvirtos dalies apibendrinimas

Už statybos rangos sutartyje numatytų įsipareigojimų įvykdymą atsakingas rangovas ir užsakovas, tačiau negalima paneigti ir kitų statybos proceso dalyvių reikšmės rangovui ir užsakovui vykdant savo pareigas. Planuojant statybos procesą, turi būti ne tik įvertintas teisės pasitelkti subrangovus ir kitų sričių specialistus būtinumas, bet ir šalių pareigos, susijusios su šių specialistų įtraukimu, bei šių specialistų atsakomybė, kadangi jie taip pat atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant statybos rangos sutarties šalių pareigą bendradarbiauti.

¹⁴⁵² Visada privaloma statant ypatingus statinius, konkrečiau žiūrėti Statybos įstatymo 29, 30 ir 31 straipsnius.

LR CK išskiria tris subjektus, teikiančius statybos darbų garantijas – projektuotojas, rangovas, techninis prižiūrėtojas, tačiau statybų procese didelį vaidmenį atlieka ir kiti subjektai – privalomieji projektų ekspertai, statybos darbų vadovai, atskirų projekto dalių vadovai, kiti statybos inžinieriai.

Nors Lietuvoje ir nėra detaliai analizuota privatumo doktrina, tačiau pagal Lietuvos teisę, nesant tiesioginių sutartinių santykių, vieno statybų proceso dalyvio galimybė reikšti reikalavimus kitam dalyviui (pavyzdžiui, rangovo teisė reikšti reikalavimui užsakovo pasamdytam projektuotojui) yra apribota griežto civilinės ir deliktinės atsakomybės atribojimo. Susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, konkrečių reikalavimų reiškinio draudimas sutartiniais santykiais nesusijusiam statybos dalyviui gali tik apsunkinti projekto eigą. Šiais atvejais, autoriaus nuomone, civilinės teisės dispozityvus pobūdis ir kitų civilinės atsakomybės instrumentų egzistavimas gali suteikti galimybę net ir sutartiniais santykiais nesusijusiems statybų dalyviams reikšti tiesioginius reikalavimus vienas kitam.

Jei reikalavimas kyla iš delikto (pavyzdžiui, rangovui vykdant statybos darbus dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo yra sužalojamas techninis prižiūrėtojas, kuris buvo statybos aikštelėje), atsakomybės pritaikymo taisyklės yra aiškios – taikomos deliktinės atsakomybės normos. Tačiau daug sudėtingiau nustatyti, kokių pagrindų būtų galima reikšti ir patenkinti reikalavimus, jei yra padaroma kito pobūdžio žala (pavyzdžiui, rangovas turi perdaryti darbus dėl neprofesionalių užsakovo architekto nurodymų).

LR CK 6.263 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Architektas, projektuotojas, inžinierius, techninis prižiūrėtojas ir kiti statybų proceso dalyviai yra savo srities profesionalai ir jie, teikdami konsultacijas, duodami nurodymus, pateikdami savo darbo rezultatus, turi ne tik bendrąją pareigą elgtis atsargiai, bet jiems yra keliami ir aukšti standartai, jie privalo laikytis rūpestingumo pareigos (anglų k. *duty of care*). Jei rangovas (užsakovas) patyrė žalos dėl tokių asmenų nerūpestingumo, jiems turi kilti atsakomybė, nes to reikalauja teisingumo

principas. Šiuo atveju yra svarbi LR CK 6.279 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kuri nustato, jeigu žala galėjo atsirasti dėl kelių asmenų skirtingų veiksmų ir šie asmenys yra atsakingi už žalos atlyginimą, tačiau nustatoma, kad iš tikrųjų žala atsirado tik dėl vieno iš tų asmenų veiksmų, tai visi asmenys atsako kartu, išskyrus atvejus, kai kiti asmenys įrodo, kad žala negalėjo būti įvykio (veiksmų), už kurį jie yra atsakingi, rezultatas. Žinoma, kyla klausimas, pavyzdžiui, ar gali kilti atsakomybė užsakovo pasamdytam architektui minėtų deliktinių normų pagrindu, o užsakovui sutartinės atsakomybės pagrindu? Kaip yra nurodyta LR CK 6.6 straipsnio 2 dalyje, prievolė gali būti solidari, nepaisant to, kad vieno skolininko pareiga pagal jos įvykdymo sąlygas skiriasi nuo kitų skolininkų pareigos, pavyzdžiui, kai vienam skolininkui nustatytas terminas, o kitam nenustatytas, kai vienas įsipareigoja besąlygiškai, o kitas – su sąlyga ir panašiai. LR CK komentare, analizuojant skolininkų daugeto taisyklę, net nurodoma, kad skirtumus gali lemti skirtingi prievolių atsiradimo pagrindai. Pavyzdžiui, vieno bendraskolio prievolė gali atsirasti pagal įstatymą, o kito – pagal sutartį. Tačiau šie individualių prievolių skirtumai nekluduoja atsirasti solidariajai prievolei¹⁴⁵³. Matome, kad norint taikyti solidarią atsakomybę (pavyzdžiui, užsakovui ir užsakovo pasamdytam projektuotojui), nėra būtina, kad solidarioji prievolė atsirastų tuo pačiu arba vienodu teisiniu pagrindu ir kad būtų vienodos rūšies prievolės pagal atsiradimo pagrindą. Be to, dar paminėtina ir LR CK. 6.265 straipsnio 1 dalis, kurioje nurodyta, jeigu asmuo, kuris nėra darbuotojas, vykdydamas kito asmens, kuris nėra jo darbdavys, duotą nurodymą, padaro žalos, tai abu šie asmenys atsako solidariai.

Apibendrinant, priklausomai nuo faktinės situacijos, remiantis minėtomis normomis, vieni statybos proceso dalyviai turi galimybę reikalauti žalos atlyginimo net ir iš tų statybos procesų dalyvių, su kuriais jų nesieja tiesioginiai sutartiniai teisiniai santykiai, kas padeda priimti teisingumo principą atitinkančius sprendimus, net ir turint aiškiai atribotą sutartinę ir deliktinę atsakomybę, sutarties privatumo doktriną. Žinoma, tam tikrais

¹⁴⁵³ *Cit. op.* 239, p. 25.

atvejais tokių reikalavimų reiškimą labai aiškiai apriboja nustatytos taisyklės ir šiais atvejais turi būti taikomos specialiosios nuostatos, pavyzdžiui, LR CK 6.650 straipsnio 4 dalyje yra aiškiai nustatyta, kad užsakovas ir subrangovas neturi teisės reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų, susijusių su sutarčių, kiekvieno iš jų sudarytų su generaliniu rangovu, pažeidimu.

Nors Lietuvos pozityviojoje teisėje ir nėra įtvirtintas tiesioginis įpareigojimas užtikrinti užsakovo ir subrangovo bendradarbiavimo ar kitų proceso dalyvių tarpusavio bendradarbiavimo, tačiau praktikoje dažnai susiklosto situacijos, kai toks bendradarbiavimas yra būtinas. Atsižvelgiant į tai, tokio bendradarbiavimo turinys turi būti apibrėžtas sudaromose sutartyse, kur yra planuojamas subrangovų samdymas, priešingu atveju, net ir nesant tiesioginių sutartinių santykių, vieni statybų proceso dalyviai gali susilaukti reikalavimų iš kitų proceso dalyvių, pažeidus rūpestingumo pareigą. Autoriaus nuomone, subrangovų bendradarbiavimo su užsakovais ir užsakovų bendradarbiavimo su subrangovais ar kitų statybos proceso dalyvių tarpusavio pareigos bendradarbiauti turinys, būdamas fakto klausimu, tiesiogiai priklauso ne tik nuo to, kiek tai yra aptarta sudaromose sutartyse, bet ir nuo to, kokia apimtimi generalinis rangovas yra patikėjęs savo teisių ir pareigų vykdymą subrangovui ar kiek rangovas ir užsakovas savo pareigų yra pavedęs kitiems statybų proceso dalyviams.

Sprendžiant šalių bendradarbiavimo stokos ir nepagrįsto vengimo priimti atliktus darbus problemas, siūlytina praplėsti statybos techninės priežiūros teises ir pareigas, techninį priežiūrėtoją prilyginant FIDIC modelinių sutarčių sąlygose numatytam inžinieriui, kurio funkcijos būtų orientuotos į sprendimų priėmimą. Inžinierius, nors ir yra užsakovo atstovas, tačiau privalo veikti objektyviai, ir jo pateikiami tarpiniai sprendimai padeda išspręsti smulkius probleminius klausimus, kol jie neperauga į didesnius ginčus. Nors FIDIC modelinių sutarčių sąlygose įtvirtintas inžinieriaus institutas ir su tuo susijęs specifinis atliktų darbų pridavimas yra kilęs iš Anglijos teisės tradicijos ir yra svetimas kontinentinės teisės valstybėms, tačiau Lietuvoje inžinieriaus funkcijas dalinai atlieka tas pats asmuo, kuris atlieka ir techninę priežiūrą. Tam

tikrais atvejais inžinieriui priskirtas funkcijas būtų galima paskirti vykdyti ir grupei asmenų ar architektui, o FIDIC modelinių sutarčių sąlygose numatytų inžinieriaus tokių teisių kaip darbų priėmimas užsakovo vardu Lietuvos teisė nedraudžia, tačiau, pagal šiuo metu formuojamą teismų praktiką, toks darbų pridavimas ir nelaikomas pridavimu užsakovui. Kita vertus, sutartyje aiškiai aptarus techninio prižiūrėtojo teisę priimti atliktus darbus, šiuo metu suformuota teismų praktika neturėtų būti taikoma, nes tiek techninis prižiūrėtojas, tiek inžinierius, priimdami darbus, patvirtina, kad tokie darbai yra atlikti ir už juos užsakovas turėtų atsiskaityti su rangovu.

5. Pareigos bendradarbiauti principo reikšmė, sprendžiant ginčus, kylančius iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių

Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose ginčai yra įprasti sutarties vykdymo metu¹⁴⁵⁴. Žinoma, geriausia, kad ginčų iš viso nekiltų, tačiau tai iš esmės yra neįmanoma, atsižvelgiant į statybų proceso sudėtingumą¹⁴⁵⁵. Kylančys ginčai lemia biudžeto viršijimą ir projekto įvykdymo vėlavimus, todėl labai svarbu, kad kilus konfliktui šalys kuo skubiau imtų bendradarbiauti ir bendromis jėgomis spręstų ginčą¹⁴⁵⁶.

Ypač daug ginčų yra susiję su techninio pobūdžio klausimais, kurių sprendimą geriau yra patikėti tos srities specialistams¹⁴⁵⁷. Paprastai detalesnių sutarčių sąlygos numato įvairius etapus, kurių metu bandoma išspręsti kilusį ginčą, kol galų gale ginčai pasiekia arbitražą ar teismą¹⁴⁵⁸. Tokiu būdu šalys tarpusavio susitarimu nustato išankstinę ginčų sprendimo procedūrą, kuri Anglijoje yra įprasta praktika ir būtina sąlyga (anglų k. *condition precedent*) prieš kreipiantis į teismą¹⁴⁵⁹.

Todėl reikia atsakyti į klausimą, kokios yra numatytos procedūros, padedančios užkirsti kelią ginčo perdavimui į arbitražą ar teismą, ir koks vaidmuo tenka pareigos bendradarbiauti principui.

¹⁴⁵⁴ *Cit. op.* 42, p. 743.

¹⁴⁵⁵ Pavyzdžiui, daug ginčų nekyla vien tik dėl to, jog yra vengiama ginčytis. Pastebėtina, jog vengimas ginčyti, ko gero, yra pati dažniausia ginčų išsprendimo forma, nes viena iš šalių nusprendžia tiesiog nepradėti ginčo ar jį užbaigti dėl jo mažareikšmiškumo, neaktualumo, kitų subjektyvių ar objektyvių priežasčių. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 1183, p. 395.

¹⁴⁵⁶ *Cit. op.* 21, p. 59. Daugiau apie ankstyvus ginčų sprendimo būdus ir jų naudą, žiūrėti: *Cit. op.* 652, p. 18–21.

¹⁴⁵⁷ Daugiau apie ginčų, kylančių statybos procese, specifiką: KENDALL, John. Management of the dispute resolution process. In *Future directions in construction law: proceedings of the Fifth Annual Conference of the Centre of Construction Law and Management*. Chairmen: KENNEDY, John, DAVIES, Roger. London: Centre of Construction Law and Management, 1992, p. 224.

¹⁴⁵⁸ *Cit. op.* 42, p. 743.

¹⁴⁵⁹ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 743.

5.1. Probleminio klausimo kilimas: pranešimo pateikimas, įgaliotų asmenų paskyrimas ir tiesioginės derybos

Statybos rangos sutarties vykdymas gali būti ilgas procesas, ypač jei planuojama statyti didelės apimties nekilnojamojo turto objektą. Tai yra, tarp šalių sudaryta sutartis bus vykdoma dar ilgą laiką po jos sudarymo ir ją vykdančias asmenys dažnai gali būti nedalyvavę rangovo atrinkimo procese, sutarties sudarymo procese.

Šalys, sudarydamos sutartį, siekia, kad sutartis būtų įvykdyta laiku ir tinkamai, kad tarp šalių nekiltų ginčai, o tai užtikrinti gali padėti tinkamas sutarties parengimas ir jos vykdymo priežiūra. Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, UNCITRAL Vadove rekomenduojama paskirti po atsakingą asmenį iš savo personalo, kuris vadovautų sutarties parengimui¹⁴⁶⁰. Tokie šalių paskirti asmenys žinotų visas sutarties rengimo detales, šalių duotus pasižadėjimus, priištus įsipareigojimus ir užtikrintų tinkamą sutarties įgyvendinimą, galėtų ne tik padėti sprendžiant ginčus, bet užkirsti kelią tokiems ginčams kilti ateityje. Autoriaus nuomone, šie asmenys gali padėti tuo, kad nuo pat pradžių stebėdami visą procesą, gali tiksliau įvertinti nuo proceso pradžios besiklosčiusią situaciją.

Minėti asmenys gali padėti išspręsti daugelį kasdienių problemų, tačiau šių problemų nepavykus išspręsti vadinamuoju „darbiniu“ lygiu, yra pateikiamos rašytinės pretenzijos. Tokiu būdu viena šalis formaliai informuoja kitą šalį apie problemą, kurios sprendimui yra būtinas ir kitos šalies dalyvavimas ar pan. Kaip buvo aptarta anksčiau, pavyzdžiui, FIDIC modeliųjų sutarčių sąlygose, daugeliu atveju prieš prasidedant ginčui, pirmiausia yra reikalaujama pateikti pranešimą – pretenziją, kas yra būtina sąlyga ginčui prasidėti¹⁴⁶¹.

¹⁴⁶⁰ *Cit. op.* 15, p. 45.

¹⁴⁶¹ Daugiau apie pranešimų pateikimo reikšmę Anglijos teisėje: *Cit. op.* 10, p. 203. Atvejai, kai gali būti pateikiami pranešimai apie pretenziją pagal Raudonąją knygą, išvardinti Raudonosios knygos komentare *Cit. op.* 282, p. 30–32.

Tokiame pranešime išdėstomi esminiai vienos sutarties šalies reikalavimai. Vienais atvejais gali būti reikalaujama nuostolių atlyginimo, kitais atvejais gali būti reikalaujama įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, ir tai labai priklauso ne tik nuo faktinės situacijos, bet ir nuo valstybės teisinės tradicijos. Pavyzdžiui, bendrosios teisės sistemos valstybėse įprasta priemonė yra reikalauti nuostolių atlyginimo, o kontinentinės teisės valstybėse – reikalauti įvykdyti sutartį. Tačiau tiek Anglijos, tiek Prancūzijos, tiek Vokietijos teisė, tiek tarptautiniai instrumentai (UNIDROIT Principai, PECL) pripažįsta teisę reikalauti įvykdyti prievolę natūra¹⁴⁶². Be to, pavyzdžiui, Vokietijos teisėje reikalavimas įvykdyti sutartį yra laikoma ne sutarties pažeidimo pasekme, o natūralia kiekvienos sutarties pasekme, išplaukiančia iš principo – *pacta sunt servanda*¹⁴⁶³.

Žinoma, geriausias kilusių klausimų sprendimas yra tiesioginės šalių derybos. Tiesioginių derybų vedimas ir bandymas susitaikyti paskutinį kartą yra numatytas iš esmės visose sutartyse¹⁴⁶⁴. Tiesioginės derybos galėtų būti vedamos tarp šalių paskirtų atstovų, pavyzdžiui, vyresniųjų vadovų, o tai suteiktų tokius privalumus:

- probleminiai klausimai turėtų būti keliami iš karto, vos tik jie išryškėja, nelaukiant, kol išaugs į ginčą, ir tokiu būdu išvengiama ginčo;
- vyresniųjų vadovų įsikišimas gali padėti išspręsti probleminius klausimus, kurie kilo sutarties vykdymo metu;
- vyresnieji vadovai gali turėtų daugiau interesų išspręsti ginčą, įvertindami šalių tarpusavio santykius, ir iš karto gali numatyti probleminio klausimo sprendimo būdus;

¹⁴⁶² Viena naujausių detalių analizių: HEUTGER, Viola, OOSTERHUIS, Janwillem. Specific Performance Within the Hierarchy of Remedies in European Contract Law. In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 147–169.

¹⁴⁶³ Daugiau apie reikalavimo įvykdyti sutartį sampratą, ypač Vokietijos teisėje, žiūrėti: FAUST, Florian, WIESE, Volker. Specific Performance – A German Perspective. In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 47–63.

¹⁴⁶⁴ Pavyzdžiui, Anglijoje naudojamose modelinių sutarčių sąlygose iš esmės visur yra numatoma pareiga šalims, prieš perduodant spręsti ginčą teismui ar arbitražui, pabandyti dar kartą išspręsti ginčą derybų būdu. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 10, p. 215.

- vyresniųjų vadovų įsikišimas, sprendžiant potencialius ginčus, padeda išvengti ginčo sprendimo perdavimo tretiesiems asmenims, kas sutaupo laiko ir lėšų bei užtikrina sėkmingą tolimesnį projekto vystymą¹⁴⁶⁵.

Išskirtini šie vyresniųjų vadovų įsikišimo į ginčų sprendimą trūkumai:

- gali būti sunku įtikinti kitą šalį tokios diskusijos ar derybų tikslingumu ir naudingumu;

- nėra teisinio mechanizmo ne tik užtikrinti, kad kita sutarties šalis derėsis, bet ir mechanizmo, užtikrinančio pasiekto sprendimo įvykdymą, jei nors viena iš šalių nebus patenkinta pasiektu rezultatu¹⁴⁶⁶;

- tokiose derybose priimami sprendimai daugiau yra įtakoti komercinio kompromiso, o ne teisinio pagrįstumo principo, todėl nėra sukuriami precedentai ateityje vėl sėkmingai išspręsti analogiškus ginčus ar probleminius klausimus¹⁴⁶⁷.

- tam tikrais atvejais, netgi galima numatyti, kad bus sudaryta vyresniųjų vadovų iš kiekvienos šalies kolegija, kuri periodiškai susirinks spręsti kilusius klausimus ir problemas¹⁴⁶⁸.

Žinoma, susitarimas, ko gero, niekada nebus pasiektas, jei šalys nebendradarbiaus ir nesieks kompromiso, todėl ir literatūroje pabrėžiama, kad šalims sprendžiant kilusį ginčą turi būti skiriamas dėmesys bendradarbiavimui¹⁴⁶⁹. Todėl išskirtini šie pagrindiniai principai, kurie turi būti

¹⁴⁶⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 59.

¹⁴⁶⁶ Tačiau bent jau dalyvavimą derybose galima užtikrinti, jei sutartyje bus numatyta, jog šalys, prieš perduodamos ginčą nagrinėti kompetentingam organui, prieš tai privalo tam tikrą laiką tarpą vesti derybas.

¹⁴⁶⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 59.

¹⁴⁶⁸ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 60.

¹⁴⁶⁹ Išanalizavus derybų ir konfliktų teorijos atstovų M. Deutscho, D. Tjusvoldo, R. H. G. Fieldo etc., darbus, galima išskirti faktorius, padedančius nustatyti, ar vyraujanti atmosfera yra varžybinio, ar bendradarbiavimo pobūdžio:

- asmenų motyvai sudarant sutartį. Socialiai orientuoti asmenys, labiau linkę nei konkurencingai nusiteikę asmenys, į konstruktyvias derybas, aptarti problemas, atviresni informacijos apsikeitimui;
- asmenų požiūris į tai, kaip yra pasiekiamas jų tikslas. Pozityvaus požiūrio asmenys yra daug labiau linkę pasitikėti vieni kitais ar diskutuoti skirtumus, ieškoti bendrų sprendimų variantų;
- asmenų elgesys iškilus konfliktui. Tai yra, kaip pasireiškia jų bendravimas, problemų sprendimo metodai ir produktyvumas;
- asmenys, linkę derėtis ar valdyti konfliktus. Išskirtos penkios pagrindinės strategijos: vengimas, priėmimas, problemos sprendimas, kompromisas, ginčijimasis. Problemos sprendimo strategija yra labiausiai atitinkanti bendradarbiavimą požymis;
- aiškumo ir tikrumo lygis su nuoroda į siekius. Tai padeda užsitarnauti kitos šalies pasitikėjimą, atviresnį bendravimą ir bendradarbiavimą, sprendžiant kilusias problemas.

įtraukti ne tik į ginčo sprendimo procesą, bet ir į sutarties sudarymo ir vykdymo procesą: atrinkt bendradarbiauti linkusius asmenis, nubrėžti pozityviai susijusius tikslus, skatinti bendradarbiavimo elgesį, siekti problemų sprendimo kaip pagrindinio derybų ir konflikto valdymo stiliaus, būti aiškiai reiškiantiems mintis ir būti atviriems¹⁴⁷⁰. Nepavykus išspręsti ginčo tarpusavio derybų būdu, ginčas gali būti perduodamas spręsti tretiesiems asmenims.

5.2. Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai

Yra daugybė alternatyvių ginčų sprendimo būdų. Darbe aptariamos tik pagrindinės formos, naudojamos statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose kylančių ginčų sprendimui¹⁴⁷¹.

5.2.1. Ginčų sprendimo patarėjai

Statybos procesuose, ypač kai yra įgyvendinami didžiuliai projektai ir kur sistemingai ir nuolat iškyla smulkių probleminių klausimų, vedančių prie ginčų, yra įprasta pasitelkti trečiuosius asmenis, kurie jau statybų aikštelėje teikia patarimus. Šioje vietoje galima būtų pasiremti jau egzistuojančiais pavyzdžiais ir sukurtomis institucinėmis taisyklėmis.

Kaip ginčų sprendimų patarėjų pavyzdys galėtų būti pateikiamas DRA (anglų k. *Dispute Review Advisor*), paskirtas 1992 m. Queen Mary ligoninės išplėtimo statybose Honkonge. Neutralus asmuo buvo bendrai parinktas ir paskirtas užsakovo ir rangovo. Jis dalyvaudavo susitikimuose neformaliais pagrindais, neturėdavo jokio formalaus vaidmens, kol kildavo ginčas, kuriam išspręsti jis per 14 dienų turėdavo pateikti ataskaitą. Po tokios ataskaitos parengimo jis turėdavo susitikti su abiejų šalių atsakingais vykdančiais

Daugiau apie tai: *Cit. op.* 21, p. 64–65.

¹⁴⁷⁰ *Cit. op.* 21, p. 65.

¹⁴⁷¹ Apie ADR ginčų statybos procese istoriją žr.: HIBBERD, Peter, NEWMAN, Paul. *ADR and Adjudication in construction disputes*. Oxford: Blackwell Science Ltd, 1999, p. 36–46.

asmenimis, kurie dažnai pasiekdavo susitarimą parengtos ataskaitos pagrindu, netgi apsieidami be arbitražo procedūros. DRA dalyvavimas padidina nuosaikumą, sumažina ginčų kiekį ir apimtį bei pateikia greitus sprendimo būdus iškilusiems ginčams¹⁴⁷².

Kitas pavyzdys galėtų būti ICC Taisyklės dėl ikiarbitražinio patarėjo (anglų k. *Pre-Arbitral Referee*). Teorijoje teigiama, kad ikiarbitražinio patarėjo procedūra yra mažiau konfrontinio pobūdžio nei teismo procedūra dėl to, kad patarėjas siekia atstatyti dialogą tarp šalių, ypač tais klausimais, kuriuose dalyvauja ir patarėjas, ir dažnai pačios šalys¹⁴⁷³. Procedūra vyksta neformaliai, su lanksčiomis taisyklėmis, kurios leidžia šalims save laisviau išreikšti. Siekdamas išspręsti laikino pobūdžio ginčus, patarėjas turi stengtis identifikuoti kiekvienos šalies teisėtus lūkesčius ir juos pasverti. Moralinė valdžia, kurią atspindi patarėjas, ypač kai jis yra gerai žinomas asmuo, gali padėti sumažinti konfrontacinio pobūdžio situacijų skaičių ir paskatinti šalis priimti konstruktyvesnes strategijas.

Nurodoma, kad patarėjas taip pat turi būti lyg mokytojas, leidžiantis šalims kalbėtis laisvai viena su kita ir formuluoti jų pozicijas. Jis turi nurodyti savo sprendimo priežastis remdamasis tiek faktais, tiek teise. Būsimo sprendimo, duoto ginčo pagrindu, perspektyvos taip pat skatina šalis elgtis sąžiningai ir sutikti su patarėjo sprendimu. Visi šie faktoriai sukuria sinergiją, kuri veda prie konstruktyvaus ginčo sprendimo būdo ir padrašina šalis spontaniškai vykdyti sprendimus, kuriuos priima patarėjas, ir / arba pasiekti susitarimą¹⁴⁷⁴. Žinoma, jei šalys nesutinka su tokiu sprendimu, tada bet kuri iš šalių gali pateikti ginčą spręsti arbitražui ar teismui¹⁴⁷⁵.

¹⁴⁷² BARRINGTON, Louise, MILLS, Karen, IM, Tan Swee. Selected Perspectives on ADR in Asia. *Special Supplement 2001: ADR – International Applications*, 2001, p. 34.

¹⁴⁷³ Minėtos ICC taisyklės buvo ilgos akademinės diskusijos rezultatas. ICC rūpesčiu buvo sudarytos dvi grupės asmenų išnagrinėti viena kitą papildančias temas. Pirmoji turėjo išanalizuoti specifines arbitražo problemas statybų srityje, antroji turėjo apsvarstyti ir parengti procedūrą, kuri įgalintų greitai priimti laikinų problemų sprendimo būdus, įskaitant ekonomišką bendradarbiavimą tarp šalių per arbitražines procedūras tikslą. GARAUD, Jean-Yves, DE TAFFIN, Charles-Henri. The ICC Rules for a Pre-Arbitral Referee Procedure. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2005, Vol. 16, No. 1, p. 59.

¹⁴⁷⁴ Daugiau apie tai: *Ibid.*, p. 59.

¹⁴⁷⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 62.

Pastebėtina, kad minėtų taisyklių dėl patarėjų skyrimo pirminis atspirties taškas buvo statybos modelinių sutarčių sąlygos, tokios, kokios yra FIDIC parengtos modelinių sutarčių sąlygos¹⁴⁷⁶. Tokiu būdu buvo sukurtos taisyklės, kurios užtikrino kvaziarbitro neutralumą, nes jį skiria ICC. Žinoma, šalys gali nurodyti tiek kriterijus, kuriuos turi atitikti skiriamas asmuo, tiek nurodyti konkretų asmenį.

Pažymėtina, kad tokia procedūra padeda pateikti atitinkamą ginčo sprendimą sutartyse, kurios yra ilgalaikio pobūdžio, su sudėtingu vykdymu, ar rėminėse sutartyse su daug susijusių sutarčių. Sąlyga dėl trečiųjų asmenų pasitelkimo yra naudinga tose sutarčių grupėse, pagal kurias įgyvendinami didelės apimties projektai, ypač susiję su statybomis, tyrinėjimu ir vystymu bei pramoninių gamyklų statymu. Šiose sutartyse yra ypač svarbu sukurti mechanizmą, kuris užkirstų kelią bet kokiam proceso sustabdymui dėl smulkiausio ginčo¹⁴⁷⁷. Ypač šią sąlygą rekomenduojama numatyti sutartyse, kur šalių kooperavimosi pareiga yra būtina siekiant ekonominių tikslų¹⁴⁷⁸.

Autoriaus nuomone, ginčų sprendimų patarėjų pasitelkimas gali padėti išspręsti ginčą, tačiau, vėlgi, ginčo šalys turi būti suinteresuotos ginčą išspręsti ir yra labai svarbu, kad šalys bendradarbiautų sprendamos ginčą.

5.2.2. Mediacija (sutaikymas, mini teismas ir kt.)

Sprendžiant ginčus, kylančius statybos rangos sutarties vykdymo metu, taip pat galima pasitelkti ir tokias gerai žinomas ginčų sprendimų formas kaip mediacija, mini teismai ar pan.

¹⁴⁷⁶ FIDIC modelinių sutarčių sąlygose egzistuoja specifinės ginčo sprendimo būdo nuostatos, nurodančios, *inter alia*, pirmiausia pasitelkti konsultuojantį inžinierių, kuris yra atsakingas už tai, kad patikrintų, jog darbas atliktas tinkamai, projekto savininko atžvilgiu. Šie inžinieriai pateikia privalomą sprendimą, kurio šalys privalo laikytis, jei ginčas nenukreipiamas arbitražui galutinio sprendimo priėmimui. Kritika vis dėlto buvo nukreipta prieš inžinieriaus lojalumą, kas kėlė abejonių dėl jo nešališkumo, veikiant kaip kvaziarbitrui. Į tai buvo kreipiamas ypatingas dėmesys. *Cit. op.* 1473, p. 37.

¹⁴⁷⁷ *Ibid.*, p. 60.

¹⁴⁷⁸ *Ibid.*, p. 61.

Sutarties šalys gali paskirti vieną nepriklausomą asmenį ar jų kolegiją, kurie būtų laikomi mediatoriumi, ir tokiu būdu dar sutarties vykdymo metu būtų išspręsta daugelis kylančių ginčų¹⁴⁷⁹. Toks paskirtas asmuo nuo inžinieriaus skiriasi tuo, kad yra nepriklausomas, neturintis jokio ryšio nei su viena iš šalių¹⁴⁸⁰. Mediatoriaus pagrindinė paskirtis yra pasiekti to, kad tarp šalių įsivyratų taika.¹⁴⁸¹ FIDIC sutarčių sąlygose numatytas inžinierius negali būti laikomas mediatoriumi vien tik dėl to, kad inžinierius gali priimti sprendimą, o mediatoriaus funkcija yra visiškai kita – jis savo veiksmais siekia sutaukinti šalis, gali tik teikti joms rekomendacijas, pasiūlymus¹⁴⁸². Be to, inžinierius, pagal FIDIC modelines sutartis, yra užsakovo atstovas ir nors jo sprendimai turi būti sąžiningi, bet jo negalima laikyti visiškai neutraliu, o kartu ir visiškai prilyginti mediatoriui.

Analizuojant mediaciją pažymėtina, kad jos sėkmė daugeliu atveju priklauso nuo mediatoriaus, kuris spręsdamas ginčą gali pasitelkti įvairias psichologines priemones, tartis su kiekviena iš šalių individualiai ir pan.¹⁴⁸³ Geras mediatorius, derybininkas pasižymi šiomis savybėmis: sugebėjimas išklausti, gebėjimas atsisakyti diktato, nėra kitus pajuokiantis, neįžeidinėja kitų, yra atidus ir mandagus¹⁴⁸⁴. Mediacijos paslaugą teikia iš esmės visos žinomiausios pasaulio arbitražo institucijos¹⁴⁸⁵. Autorius sutinka su nuomone, kad kartais mediacijos privalumai – lėšų sutaupymas, ginčo išsprendimo termino trumpumas ir gaunami rezultatai – įvertinami per gerai. Realybėje į mediatorius paprastai kreipiamasi tik tuomet, kai ginčas tikrai sudėtingas, šalys

¹⁴⁷⁹ Apie mediacijos ypatumus ginčiuose, kylančiuose statybos procese, žiūrėti: *Cit. op.* 1471, p. 57.

¹⁴⁸⁰ *Cit. op.* 10, p. 207.

¹⁴⁸¹ *Cit. op.* 927, p. 60–81.

¹⁴⁸² DUMONT, Hubert, André. The new European directive on mediation – its impact on construction disputes. *The International Construction Law Review*. Vol. 25, Part 1, 2009, p. 123.

¹⁴⁸³ Daugiau apie mediatoriaus vaidmenį sprendžiant ginčus, kylančius statybos procese, žiūrėti: *Cit. op.* 1183, p. 397.

¹⁴⁸⁴ *Ibid.*, p. 401.

¹⁴⁸⁵ *The Centre of Effective Dispute Resolution (CEDR), The International Chamber of Commerce (ICC), The American Arbitration Association (AAA), The Chartered Institute of Arbitrators (CIA), The Hong Kong International Arbitration Centre (HKIAC), The London Court of International Arbitration (LCIA)* ir t. t. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 63.

jau pasirengusios ginčo sprendimą perduoti teismui¹⁴⁸⁶. Dėl to mediatoriai dažniausiai jau negali atlikti savo pagrindinės funkcijos – sutaikyti šalių.

Tenka pripažinti, kad mediacijos procedūra gali patirti visišką nesėkmę, jei šalys nebendradarbiaus ir nebus geranoriškos. Taip yra dėl to, kad mediatorius neturi priemonių, kuriomis galėtų vieną iš šalių priversti atlikti tam tikrus veiksmus, stipresnioji šalis jau mediacijos metu gali norėti nutraukti sutaikinimo procedūrą ir ginčą iš karto perduoti nagrinėti arbitražui ar teismui, pasiektas susitarimas visada yra kompromisinis, o ne teisiškai teisingas ir pan.¹⁴⁸⁷

2008 m. gegužės 21 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų¹⁴⁸⁸. Manoma, kad ši direktyva turėtų paskatinti mediacijos populiarėjimą Europoje¹⁴⁸⁹. Pažymėtina, kad minėtos direktyvos 6 straipsnyje – mediacijos būdu pasiektų susitarimų privalomas vykdymas, nurodoma, kad valstybės narės privalo užtikrinti, kad ginčo šalys arba viena ginčo šalis, gavusi aiškų kitų šalių sutikimą, turėtų galimybę prašyti mediacijos būdu pasiekto rašytinio susitarimo turinį pripažinti privalomai vykdomu. Tokio susitarimo turinys tampa privalomai vykdomu, išskyrus atitinkamus atvejus, kai susitarimo turinys prieštarauja valstybės narės, kurioje pateikiamas prašymas, teisei arba tos valstybės narės teisėje nenumatytas jo privalomas vykdymas. Tai yra, šia direktyva yra siekiama, kad mediacijos būdu pasiektus sprendimus būtų galima įvykdyti, o tai savo ruožtu mažintų neefektyvų bylinėjimąsi teismuose.

¹⁴⁸⁶ Tai, kad mediatorius pasitelkiamas tik kraštutiniu atveju, o tam tikrais atvejais ir kaip manipuliacijos priemonė, labai apsunkina tinkamo mediacijos rezultato pasiekimą. Daugiau apie tai, kaip patys mediatoriai vertina mediaciją ir jos teikiamą naudą, žiūrėti apklausos metodo būdu atlikto tyrimo rezultatus: BROOKER, Penny. Construction lawyer's experience with mediation post-cpr. *Construction Law Journal*, 2005, Vol. 21, No. 1, p. 19–46.

¹⁴⁸⁷ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 62.

¹⁴⁸⁸ Interaktyvus, žiūrėta 2009-05-25. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0052:LT:HTML>>.

¹⁴⁸⁹ Daugiau apie šios direktyvos įtaką statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams, žiūrėti: *Cit. op.* 1482, p. 117–124.

Lietuvoje mediatoriams nėra keliami specialūs reikalavimai, tačiau dauguma mediatorių turi teisinį išsilavinimą¹⁴⁹⁰.

Pastebėtina, kad mediacija labiau paplitusi bendrosios teisės nei kontinentinės teisės valstybėse¹⁴⁹¹. Tačiau pati mediacija turi daug atmainų. Viena iš tokių mediacijos atmainų yra sutaikymo procedūra. Sutaikymo procedūra yra labai panaši į mediacijos procesą¹⁴⁹². Sutaikymo procedūros panaudojimas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose yra atitinkamas kaip ir mediacijos procedūros panaudojimas.

Be to, šalys savo ginčui spręsti gali pasitelkti buvusius teisėjus ar pan. ir tokiu būdu didesnis dėmesys būtų skiriamas teisinių klausimų sprendimui, šalims būtų aiškiau, kaip būtų išspręstas ginčas, jei jis būtų perkeltas į teismą. Tokios procedūros vadinamos mini teismais (anglų k. *mini-trial*) arba vykdomosiomis komisijomis (anglų k. *executive tribunal*). Taip pat išskiriamos tokios procedūros kaip teisėjo nuomonė (anglų k. *rent-a-judge*), mediacija-arbitražas (anglų k. *mediation-arbitration (MedArb)*) procedūros¹⁴⁹³. Visos šios procedūros gali būti panaudojamos sprendžiant ginčus statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose.

Šalis spręsti ginčą nesikreipiant į teismą taip pat gali orientuoti ir nacionalinės teisės nustatytos normos. Pavyzdžiui, Vokietijoje didelės dalies ginčų ilgo nagrinėjimo teismuose išvengiama dėl Vokietijos civilinio proceso kodekso 485 straipsnyje numatytos pareigos surinkti įrodymus. Tai yra, šalys, pateikdamos įrodymus, taip pat gaudamos eksperto išvadą, jau gali realiai įvertinti bylos faktus, o tai padeda taikiai išspręsti ginčą¹⁴⁹⁴. Be to, surinkus ir įvertinus visus įrodymus iki ginčo perdavimo spręsti teismui, pačios šalys gali realiai įvertinti bylos perspektyvas.

¹⁴⁹⁰ Daugiau apie mediaciją Lietuvoje žiūrėti: ŽALĖNIENĖ, Inga, TVARONAVIČIENĖ, Agnė. Pagrindiniai mediacijos bruožai ir vystymosi kryptys Lietuvoje: naujos galimybės teisininkams. *Jurisprudencija*, 2010, 1 (119). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 227–242.

¹⁴⁹¹ Daugiau apie mediaciją Vokietijoje: KRATZCH, Susanne. Arbitration and ADR in German Construction Industry. *Construction Law Journal*. Vol. 24, No. 5, 2008, p. 380–381.

¹⁴⁹² Daugiau apie sutaikymo procesą, žiūrėti: *Cit. op.* 1471, p. 84–88.

¹⁴⁹³ Daugiau apie šias ADR procedūras: *ibid.*, p. 115–132.

¹⁴⁹⁴ *Cit. op.* 1491, p. 381.

Tiek mediacija, tiek kitos išankstinės ginčų sprendimo formos yra įprastos ir naudojamos sprendžiant ginčus, kylančius ir kituose sutartiniuose santykiuose. O statybos rangos sutartinių teisinių santykių ginčams, atsižvelgiant į jų sudėtingumą ir specifiškumą, nulemtą technologinių ypatumų, yra rekomenduotina pasitelkti ginčų nagrinėjimo komisijas.

5.2.3. Ginčų nagrinėjimo komisijos

Statybos procese pasitelkti tarpininkus, kurie vietoje spręstų kylančius ginčus, yra įprasta praktika statybos sektoriuje.

ICC yra sukūrusi taisykles, susijusias su ginčų komisijomis (anglų k. *Dispute Boards*), kurios gali būti labai įvairios: ginčų peržiūros komisijos, dar vadinamos DRB (anglų k. *Dispute Review Board*), ginčų sprendimo komisijos, dar vadinamos DAB (anglų k. *Dispute Adjudication Board*), ir kombinuotos ginčų komisijos, dar vadinamos CDB (anglų k. *Combined Dispute Board*). ICC, kurdama minėtas taisykles, siekė išvystyti savo ginčų sprendimo paslaugas, tačiau buvo įsitikinta, kad ginčų komisijos gali būti naudingos ir kitų rūšių sutartims, ne tik statybos rangos sutartims, kur ginčų komisijos yra jau seniai plačiai naudojamos¹⁴⁹⁵. Be to, stambiausi pasaulio bankai¹⁴⁹⁶ yra nustatę, kad projektų, kurių vertė viršija 10 mln. JAV dolerių ir kuriems jie teikia finansavimą, sutartyse privalo būti numatyta ginčų komisijos sąlyga¹⁴⁹⁷. Tokį ginčo komisijų populiarumą, galima teigti, iš dalies lėmė ir tai, kad šiame mini arbitraže pirmininkaujantis arbitras turi teisinį išsilavinimą, o kiti du

¹⁴⁹⁵ ICC Dispute Board Rules: Practitioners' Views. *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2007, Vol. 18, No. 1, p. 45.

¹⁴⁹⁶ Afrikos Vystymo Bankas, Azijos Vystymo Bankas, Juodosios Jūros Prekybos ir Vystymo Bankas, Karibų Vystymo Bankas, Europos Rekonstrukcijos ir Plėtros bankas, Inter-Amerikos Vystymo Bankas, Tarptautinis Rekonstrukcijos ir Plėtros Bankas (Pasaulio Bankas), Islamiškasis Vystymo Bankas, Šiaurės Vystymo Fondas.

¹⁴⁹⁷ Daugiau apie tai: JAYNES, Gordon L. Dispute boards – good news and bad news: the 2005 „Harmonised“ conditions of contract prepared by multilateral development banks and FIDIC. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 102–112.

paskirtieji arbitrai įprastai turi techninį išsilavinimą¹⁴⁹⁸. Tokia komisijos sudėtis yra svarbi statybos procese, kur sprendžiami ginčai dažnai yra techninio pobūdžio.

Tokios komisijos gali būti sudaromos tiek *ad hoc* konkretaus ginčo sprendimui, tiek viso projekto vykdymui. Kaip pavyzdys galėtų būti pateikiamas vieno didžiausios infrastruktūros objekto Azijoje Chep Lap Kok oro uosto statyba. Hongkongo valdžia pasirinko DRB kaip konfliktų valdytoją, kol konfliktai neišaugo į rimtus ginčus. Šios komisijos septyni nariai susitikdavo statybvietyje kas 13 savaitių tam, kad apeitų statomą pastatą, susitiktų su oro uosto valdžios atstovais, ir buvo bet kada pasirengę įsiterpti į sutarties vykdymą, kol galiojo sudaryta sutartis¹⁴⁹⁹. Manoma, kad pats DRB egzistavimas sulaikydavo nuo ieškinių teikimo, ir tai statybų partnerius paskatindavo nedelsiant spręsti iškilusius klausimus tarpusavyje¹⁵⁰⁰. Tačiau tenka pripažinti, kad DRB koncepcija yra brangi ir todėl gali būti taikoma tik labai didelių projektų įgyvendinime¹⁵⁰¹.

Atsižvelgiant į tokių komisijų naudą, FIDIC modelinių sutarčių sąlygose taip pat yra numatyta, kad prieš perduodant ginčą spręsti arbitražui, jis turi būti perduotas spręsti GNK. Pažymėtina, kad FIDIC numatytas GNK ir iš JAV kilęs DRB skiriasi vienu esminiu bruožu, todėl jų negalima painioti: DRB išduoda tik rekomendacinio pobūdžio sprendimus, o GNK gali pateikti laikiną sprendimą, kuris privalo būti šalių įgyvendinamas tam, kad nebūtų sustabdyta projekto eiga, kol ginčas bus išspręstas iki galo¹⁵⁰².

¹⁴⁹⁸ SCHIERSING, Niels. Denmark. In *The European & Middle Eastern Arbitration Review 2009*. [Žiūrėta 2009-03-15]. Prieiga per internetą:

<<http://www.globalarbitrationreview.com/handbooks/14/sections/54/chapters/517/denmark>>.

¹⁴⁹⁹ Kol gyvavo ši komisija, kilo vos keli ginčai. Daugelis kitų tiesiog buvo atidėti tol, kol atsidarė oro uostas.

¹⁵⁰⁰ Kad ir kaip būtų, kai 1997 metais buvo atidarytas oro uostas, didelis kiekis ginčų, kurių sumos 2001 m. kovą siekė 900 milijonus USD, pasiekė arbitražą. Daugelis šių ginčų buvo išspręsti įsiterpus tarpininkams. Anot DRB vadovo Neilo Kaplano, pagrindinė išmokta pamoka buvo ta, jog DRB mandatas turėjo tęstis ilgesnį laiką.

¹⁵⁰¹ *Cit. op.* 1472, p. 34. Pastebėtina, jog ir kiti autoriai rekomenduoja pasitelkti *ad hoc* arbitrus sutarties vykdymo metu, kurie lankydami objekte padeda išspręsti daugybę kylančių probleminių klausimų, užkirsdami kelią rimtiems ginčams, ir užtikrina šalių bendradarbiavimą. Daugiau apie tai: KÖNTGES, Helmut. International dispute adjudication – contractors' experience. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 308.

¹⁵⁰² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 280.

¹⁵⁰² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 277.

Gali kilti klausimas, kam numatyti tarpinę ginčų sprendimo instituciją, jei jau yra numatytas inžinierius, kuris duoda tarpinį sprendimą. Deja, kaip minėta, kai kurių nuomone, inžinierius neužtikrina sprendimo objektyvumo, todėl visose analizuojamose FIDIC sutarčių sąlygose buvo nuspręsta numatyti taikų ginčų sprendimo būdą per paskirtą GNK¹⁵⁰³. Kai kurie autoriai laikosi nuomonės, kad trijų etapų ginčų sprendimas (inžinieriaus sprendimas, GNK sprendimas, arbitražo sprendimas) yra pernelyg apkrautas procesas¹⁵⁰⁴, tai yra, laukiant inžinieriaus sprendimo tik prailginamas ginčo sprendimo terminas, nors realiai iš to nėra gaunama realios naudos. Kita vertus, pripažįstama, kad pirminis ginčo nagrinėjimas GNK padeda išvengti ilgo ir sudėtingo bylinėjimosi teismuose ar ginčo perdavimo arbitražui¹⁵⁰⁵.

GNK išsprendžia bylas vidutiniškai per 90–180 dienų, o procesas kainuoja apie 2 procentus sutarties kainos; analogiški procesai arbitraže užtrunka nuo metų iki pusantrų ir kainuoja 5 procentus sutarties kainos. Dėl to GNK paskyrimas yra efektyvus būdas, kadangi padeda šalims išspręsti kilusį ginčą greitai ir už pagrįstą kainą, tokiu būdu minimaliai įsikišant į jų sutartinius santykius¹⁵⁰⁶. Pažymima, kad tais atvejais, kai šalys turi kooperuotis didesniu mastu ir sutartis susideda iš tarpusavio įsipareigojimų sistemos, GNK mechanizmas, sprendžiant su sutarties vykdymu susijusius klausimus, yra labai naudingas¹⁵⁰⁷.

GNK narių skyrimo procedūra iš esmės yra identiška pagal visas analizuojamas FIDIC modelinių sutarčių sąlygas¹⁵⁰⁸. Analizuojamų sutarčių

¹⁵⁰³ Netgi Anglijos Lordų rūmuose buvo keltos abejonės dėl to, ar inžinierius, būdamas užsakovo paskirtas asmuo, gali priimti nepriklausomus sprendimus. Daugiau apie tai: *Cit. op.* 298, p. 12.

¹⁵⁰⁴ KÖNTGES, Helmut. International dispute adjudication – contractors' experience. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 307.

¹⁵⁰⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 483, p. 536.

¹⁵⁰⁶ KOCH, Christopher. New Dispute Board Rules. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2004, vol. 15, No. 2, p. 12.

¹⁵⁰⁷ *Ibid.*, p. 14.

¹⁵⁰⁸ Analizuojamų sutarčių 20.2 punkte – ginčų nagrinėjimo komisijos paskyrimas, yra nurodoma, kad ginčus turi nagrinėti GNK pagal 20.4 [*Ginčų nagrinėjimo komisijos sprendimo gavimas*] punktą. Raudonojoje knygoje nurodoma, kad šalys iki datos, nurodytos pasiūlymo priede, privalo kartu paskirti GNK. Geltonojoje ir Sidabrinėje knygoje nurodoma, kad šalys kartu per 28 dienas nuo vienos iš šalių pranešimo gavimo, jog ginčas perduodamas nagrinėti GNK, turi paskirti GNK. Toliau yra nurodoma, kad GNK turi būti sudaryta iš vieno arba trijų tinkamos kvalifikacijos asmenų. Jeigu GNK turi būti sudaryta iš trijų asmenų, tai kiekviena šalis turi paskirti po vieną asmenį, kurį turi patvirtinti kita šalis.

bendrųjų sąlygų 20.3 punkte – ginčų nagrinėjimo komisijos nario nepaskyrimas, yra nustatyti atvejai, kaip šalys turi elgtis, jei kita šalis nepaskiria GNK nario. Dėl GNK narių paskyrimo galima kreiptis ir į ICC arbitražą. Nurodoma, kad 2007 metais ICC gavo 3 paklausimus paskirti GNK narius. Visi šie atvejai buvo susiję su GNK narių paskyrimu ginčiuose, kilusiuose iš statybos rangos sutarčių. Sutarties šalys buvo iš Vokietijos, Rumunijos ir Slovakijos¹⁵⁰⁹. Kaip matome, GNK yra realiai naudojamas praktikoje.

Praktikoje yra patariama, statybų srityje renkantis GNK narį, juo paskirti statybos inžinierių, kadangi inžinieriai turi būtinų techninių, finansinių, administracinių ir sutartinių, o kartais net ir teisinio pobūdžio žinių pagrindų¹⁵¹⁰. Tokiu būdu techninio pobūdžio ginčai būna išspręsti asmenų, kurie yra techninių klausimų specialistai. Kita vertus, šie asmenys gali spręsti tik tuos ginčus, kurie kyla iš technologinių procesų. O teisinį išsilavinimą turintiems specialistams turėtų būti perduoti ginčai dėl sutartinių įsipareigojimų įgyvendinimo, dėl sutarties interpretavimo ar pan.

Kadangi GNK yra laikytinas šalių susitarimo ir sutartinio bendradarbiavimo kūrinium¹⁵¹¹, šalims nustatoma pareiga tiesiogiai informuoti kitą šalį apie kilusį ginčą¹⁵¹² ir pateikti visą būtiną informaciją komisijos nariams. Nurodoma, kad abi šalys GNK privalo iš karto suteikti visą papildomą informaciją, galimybę įeiti į statybvieta ir atitinkamą įrangą, kurios,

Šalys, pasitarusios su savo patvirtintais nariais, privalo susitarti dėl trečio nario, kuris turi būti skiriamas pirmininku. Pažymėtina, jog šalys, kuriuo nors metu susitarusios, gali kartu GNK pateikti medžiagą, kad gautų komisijos nuomonę. Nė viena šalis neturi konsultuotis su GNK, negavusi kitos šalies sutikimo. Be kitų sąlygų, svarbu paminėti nurodymą, jog bet kurio nario paskyrimas gali būti atšauktas šalių tarpusavio susitarimu, tačiau ne pavieniui veikiančių užsakovo arba rangovo.

¹⁵⁰⁹ 2007 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2008, vol. 19, no. 1, p. 17.

¹⁵¹⁰ ICC Dispute Board Rules: Practitioners' Views. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2007, Vol. 18, No. 1, p. 50.

¹⁵¹¹ *Cit. op.* 1506, p. 26.

¹⁵¹² Analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 20.4 punkte – ginčų nagrinėjimo komisijos sprendimo gavimas, yra nurodoma, jeigu iškyla šalių ginčas (bet kurio pobūdžio), susijęs su sutartimi arba darbų vykdymu, įskaitant ginčą dėl bet kurios pažymos, inžinieriaus sprendimo, nurodymo, nuomonės arba įvertinimo, kiekviena šalis dėl to ginčo gali kreiptis raštu į GNK, kad gautų komisijos sprendimą, nuorašus nusiųsdama kitai šaliai ir inžinieriui. Tokiame rašte turi būti pažymėta, kad tas raštas pateikiamas pagal šį punktą. Kai GNK sudaro trys asmenys, tai turi būti laikoma, kad GNK raštą gavo tą dieną, kai jį gavo GNK pirmininkas.

nagrinęjant kilusį ginčą, GNK gali reikėti priimant sprendimą. Turi būti laikoma, kad GNK neveikia kaip arbitrai. Tokiu būdu GNK nagrinėjant ginčą yra būtinas sutarties šalių bendradarbiavimas, kurio elementai yra ne tik informavimas, bet ir būtinų veiksmų atlikimas.

Nurodoma, kad komisija, gavusi tokį kreipimąsi raštu, per 84 dienas arba per kitą laiko tarpą, kuris gali būti pasiūlytas GNK ir patvirtintas abiejų šalių, privalo priimti sprendimą¹⁵¹³, kuris turi būti pagrįstas. Sprendimo vykdymas turi būti privalomas abiem šalims, o šios nedelsdamos turi pradėti jį vykdyti, jeigu ir tol, kol jis bus pakeistas ginčo taikaus išsprendimo būdu arba arbitražo toliau aprašytu sprendimu. Jeigu sutartis iki to momento nebuvo atmesta, jos neatsisakyta arba ji nenutraukta, tai rangovas privalo tęsti darbus, kaip reikalaujama pagal sutartį. Tokiu būdu net ir ginčo nagrinėjimo metu darbai privalo būti tęsiami.

Pažymėtina, kad nė vienai šaliai neturi būti suteikiama teisė pradėti ginčo arbitražą, kol pagal aptariamą punktą nėra pateiktas nepasitenkinimo raštas¹⁵¹⁴. Tokiu būdu šalys vėl privalo informuoti viena kitą apie savo poziciją ir tai sudaro galimybę vėl tartis taikiai, priešingu atveju, toks sprendimas tampa privalomas šalims. Negavus tokio pranešimo, GNK priimtas sprendimas tampa vykdytinas¹⁵¹⁵. Arbitražo institucija GNK priimtą sprendimą turi tiesiog patvirtinti, jo net nepersvarstydama ir neperžiūrėdama.

¹⁵¹³ Pastebėtina, jog pagal Geltonąją ir Sidabrinę knygas sprendimo priėmimo terminas gali būti atidedamas papildomai dar iki to momento, kol bus gautas apmokėjimas.

¹⁵¹⁴ Jeigu kuri nors viena šalis yra nepatenkinta GNK sprendimu, tai jį gavusi per 28 dienas gali kitai šaliai raštu pranešti apie savo nepasitenkinimą. Jeigu GNK, gavęs minėtą kreipimąsi raštu, sprendimo nepateikia per 84 dienas (arba jeigu nutarta, per kitą laiką), tai bet kuri šalis, pasibaigus šiam laikui, per 28 dienas apie savo nepasitenkinimą gali pranešti kitai šaliai.

¹⁵¹⁵ Pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas yra labai savitai išspręstas tokio sprendimo priverstinio vykdymo klausimas. Vizų analizuojamų sutarčių bendrųjų sąlygų 20.7 punkte – ginčų nagrinėjimo komisijos sprendimo nevykdymas, nurodoma, jeigu GNK sprendimą dėl ginčytinų dalykų įteikė abiem šalims ir nė viena iš jų, gavusi GNK sprendimą, per 28 dienas nepateikė nepasitenkinimo rašto, tai tas nutarimas turi tapti galutinis ir privalomas abiem šalims. Tuo atveju, kai: (a) nė viena šalis per 20.4 punkte [*Ginčų nagrinėjimo komisijos sprendimo gavimas*] nustatytą laiką nepateikė nepasitenkinimo rašto, (b) atitinkamas GNK sprendimas (jeigu priimtas) tapo galutinis ir privalomas, ir (c) šalis nevykdo šio nutarimo, tai kita šalis, nepažeisdama kurių nors kitų teisių, kurias ji gali turėti, tokį nevykdymą gali perduoti arbitražui, pagal 20.6 punktą [*Arbitražas*]. Tokiam perdavimui neturi būti taikomos 20.4 [*Ginčų nagrinėjimo komisijos sprendimo gavimas*] ir 20.5 [*Taikus ginčo išsprendimas*] punktų nuostatos.

Nors GNK ir būtų galima iš dalies prilyginti arbitražui, bet tai nėra arbitražas, todėl jų sprendimas, jei apskūstas, negali būti pripažintas vykdytinu, juo labiau kad GNK nariai negali būti laikomi arbitrais. Tokiu būdu įvedama tarpinė grandis ginčų sprendime, tačiau ar ji būtina, kilus tikrai sudėtingam ginčui, labai sudėtingas klausimas. Privalumas yra bent tas, kad GNK sprendimo pagrindu vėliau kita ginčą nagrinėjanti institucija galės priimti savo sprendimą, nes statybų ginčiuose dažnai kyla techniniai klausimai, o GNK nariai, būdami statybų specialistais, gali tinkamai įvertinti visas techninio pobūdžio aplinkybes. Tačiau aktualiausia yra tai, kaip teismai reaguotų į tokių sprendimų pripažinimą, nes sprendimas ginče realiai nėra priimtas arbitrų, kuriems yra taikomi objektyvumo ir kiti reikalavimai.

Net ir bet kuriai iš šalių nesutinkant su GNK sprendimu, analizuojamos sutartys vis dar nurodo, kad šalys privalo bandyti taikiai išspręsti kilusį ginčą¹⁵¹⁶. Ši nuostata atsirado ketvirtame FIDIC modelinių sutarčių sąlygų leidime. Kaip nurodoma 1996 m. ICC arbitražo galutinio sprendimo byloje Nr. 7641¹⁵¹⁷, nurodymas šalims susitarti prieš kreipiantis į arbitražą atitinka FIDIC sutarčių dvasią, pagal kurią visi ginčai turėtų būti sprendžiami taikiai. Minėtoje byloje arbitrai pažymėjo, kad šalys, prieš kreipdamosi į arbitražą, turi išlaukti nustatytą terminą (minėtos redakcijos sutartyse buvo numatyta, kad į arbitražą kreipiamasi po 90 dienų po inžinieriaus sprendimo). Šis terminas yra skirtas šalims susitaikyti, dar kartą įvertinti priimtą preliminarų sprendimą tam, kad arbitražo procedūra nebūtų pradėta skubotai.

¹⁵¹⁶ Kaip nurodoma visų analizuojamų sutarčių 20.5 punkte – taikus ginčo išsprendimas, kai, pagal 20.4 punktą, įteikiamas nepasitenkinimo raštas, abi šalys, prieš pradėdamos arbitražą, privalo mėginti išspręsti ginčą taikiai, tačiau jeigu abi šalys nesusitaria kitaip, tai arbitražas gali būti pradėtas prasidėjus penkiasdešimt šeštai dienai po tos dienos, kurią buvo įteiktas nepasitenkinimo raštas, arba šioms dienoms suėjus, netgi jeigu nebuvo jokių mėginimų ginčą išspręsti taikiai. Tai yra, toks ilgas ginčo sprendimo arbitraže atidėjimas šalis orientuoja kuo greičiau išspręsti kilusį ginčą taikiu būdu. Taikiam ginčo sprendimui pasiekti šalys gali naudoti tiek derybas, tiek mediatorius ir pan., kaip nurodoma, pagrindinė šio punkto priežastis – bendradarbiaujant pasiekti susitarimą ir išvengti ginčo. *Cit. op.* 298, p. 391. Daugiau apie šio punkto prigimtį, paskirtį ir turinio interpretacijas: BRACKIN, Dale S. Subclause 20.5 of the FIDIC contracts and amicable dispute resolution („ADR“). In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 442–449.

¹⁵¹⁶ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 28

¹⁵¹⁷ Atskleista in *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, Vol. 9, No. 1, p. 74 – 76.

Vadovaujantis analizuojamų FIDIC sutarčių sąlygų 20.6 punktu, jeigu taikaus ginčo išsprendimo nebuvo pasiekta, tai bet kuris ginčas, kurio atžvilgiu GNK sprendimas (jeigu priimtas) dar netapo galutinis ir privalomas, turi būti išspręstas tarptautinio arbitražo¹⁵¹⁸. Svarbu tai, kad visi anksčiau priimti sprendimai gali turėti didžiulės įtakos arbitrų sprendimui, nes nurodoma, kad arbitrai turi turėti visas teises gauti, peržiūrėti ir patikrinti bet kurią inžinieriaus¹⁵¹⁹ pažymą, sprendimą, nurodymus, nuomonę arba įvertinimą ir visus su ginču susijusius GNK sprendimus. Be to, pagal Raudonąją ir Geltonąją knygas minėtame punkte nurodoma, kad niekas neturi sukliudyti inžinieriui būti kviečiamam liudytoju ir duoti arbitrams parodymus bet kuriuo klausimu, kaip nors susijusiu su ginču. Kita vertus, visose analizuojamose sutartyse nurodoma, jog nė vienos šalies arbitražinio proceso metu neturi riboti parodymai arba argumentai, pateikti anksčiau siekiant gauti GNK sprendimą, arba nepasitenkinimo priežastys, pateiktos jų nepasitenkinimo rašte. Teikiant parodymus arbitraže leistina naudotis bet kuriuo GNK sprendimu.

Taip pat nurodoma, kad šalių įsipareigojimai GNK¹⁵²⁰ neturi būti keičiami dėl to, kad, vykstant darbams, atliekamas koks nors arbitražas. Taigi, net vykstant ginčams, sutartis turi būti toliau vykdoma, šalys turi bendradarbiauti. Be to, praktikai teigiamai vertina GNK, nurodoma, kad net 76 proc. atvejų šalys kilusius ginčus išsprendė pagal GNK sprendimą¹⁵²¹. Tokiu būdu išvengiama žymiai brangesnio ginčo sprendimo arbitraže.

Akivaizdu, kad šalis rinktis alternatyvius ginčų sprendimo būdus statybos procese skatina išlaidų mažinimas, laiko sutaupymas ir galimybė pasiekti susitarimą kiek įmanoma ankstesnėje stadijoje¹⁵²². Sutartyje numačius tokius detalius ginčų sprendimo būdus yra pasiekiamas tikslumas, tačiau toks ilgas ginčo sprendimo procesas susilaukia ir kritikos. Kai kurie autoriai laikosi

¹⁵¹⁸ Pažymėtina, jog sutartyse nurodoma, jog jeigu abi šalys nesusitarė kitaip, tai: (a) ginčas turi būti galutinai išspręstas pagal Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo taisykles, (b) ginčas turi būti išspręstas trijų pagal tas taisykles paskirtų arbitrų, (c) arbitražas turi būti vykdomas bendravimo kalba, kuri nurodyta 1.4 punkte [*Teisė ir kalba*].

¹⁵¹⁹ Sidabrinės knygos atveju ne inžinieriaus, o užsakovo.

¹⁵²⁰ Raudonojoje ir Geltonojoje knygoje papildomai nurodomas ir inžinierius, kuris negali būti keičiamas dėl vykstančio ginčo arbitraže.

¹⁵²¹ *Cit. op.* 1504, p. 310.

¹⁵²² Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 309.

nuomonės, kad preciziškas sutartyse numatytas reikalavimas nuolat reikšti reikalavimus kaip tik ir skatina ginčų kilimą, nes jei tik kuri nors iš šalių turi kokių nors pretenzijų, ji tučtuojau privalo apie tai informuoti kitą šalį, ir toliau veikiama pagal sutarties nuostatas iki tol, kol ginčas pasiekia arbitražą ar teismą¹⁵²³.

Svarbu, kad tiek komisijų veikloje, tiek apskritai ADR procedūrų metu pačios šalys kiek įmanoma labiau įsitrauktų į klausimo nagrinėjimą ir tinkamai įgyvendintų pareigą bendradarbiauti. Tai aktualu ir dėl to, kad šiuo būdu išspręstas ginčas šalims nėra privalomas, ginčas toliau gali būti nagrinėjamas tiek arbitraže, tiek teisme. Todėl ADR procedūros sėkmė priklauso nuo to, kaip pačios šalys vertina ADR procedūrą, ar sutinka su tarpininko siūlomu sprendimu¹⁵²⁴. Pažymėtina, kad ADR procedūra yra daugiau veiksminga tada, kai ginčas kyla sutarties vykdymo pradžioje, kai šalims dar sunku suprasti viena kitą, kai šalys yra suinteresuotos sutartinių santykių išsaugojimu, esant ilgalaikio bendradarbiavimo perspektyvoms, kai sutinkama su komercinio pobūdžio kompromisais¹⁵²⁵. Tai yra, kylantys ginčai yra sprendžiami bendradarbiavimo dvasia.

5.3. Arbitražas, specializuoti teismai

Ginčų, kylančių iš statybos rangos, nagrinėjimas reikalauja specialių žinių. Viena iš išeičių perduoti ginčą spręsti specialistams – specializuotiems arbitražams.

Arbitražas kai kuriose valstybėse yra labai populiarus ginčiuose, kylančiuose iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių¹⁵²⁶. Kaip nurodo P. R. Meursas-Gerkenas, arbitražas tapo įprastas reiškiny s Danijoje. Beveik visi ginčai statybos sektoriuje yra „Statybos inžinerijos aprūpinimo darbais ir

¹⁵²³ Daugiau apie neigiamą detalaus ginčų sprendimo numatymo poveikį žiūrėti: *Cit. op.* 10, p. 199.

¹⁵²⁴ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 1457, p. 242.

¹⁵²⁵ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 60.

¹⁵²⁶ Daugiau apie arbitražo ypatumus ginčiuose, kylančiuose iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, žiūrėti: *Cit. op.* 1471, p. 16–31.

tiekimu bendrųjų sąlygų“ dalykas, kuris numato institucinį arbitražą per Danijos statybos arbitražą¹⁵²⁷. Tačiau taip pat yra ir alternatyvių nuomonių. Nurodoma, kad arbitražo proceso formalizavimas pailgino ir padarė sudėtingesnę patį arbitražo procesą, kas ypač neigiamai vertinama sprendžiant bylas, kylančias iš statybos rangos sutartinių santykių¹⁵²⁸. Be to, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik arbitražo institucijos parinkimui, bet ir arbitrų parinkimui¹⁵²⁹. Dėl to yra rekomenduojama labai atidžiai vertinti visas aplinkybes prieš pasirenkant ginčo nagrinėjimą arbitraže.

Anglijoje, šalims nepasirinkus ginčo sprendimo arbitraže, šalys gali bylą pasirinkti nagrinėti specializuotame – Technologijos ir statybų teisme¹⁵³⁰. Be to, Jungtinėje Karalystėje 1996 m. priėmus Statybos įstatymą, buvo numatyta privaloma išankstinė ginčo sprendimo priėmimo procedūra – skubus pirminis sprendimas (anglų k. *fast-track adjudication*). Ši procedūra yra privaloma statybos rangos sutartims, vykdomoms Anglijoje, Velse ir Škotijoje, kur sprendimas turi būti pateikiamas per 28 dienas nuo ginčo pateikimo spręsti. Tokia privaloma išankstinė forma taip pat yra numatyta Naujojoje Zelandijoje, Singapūre, daugelyje Australijos valstijų¹⁵³¹. Anglijoje įgyvendinus minėtą procedūrą, ginčų, nagrinėjamų teismuose, žymiai sumažėjo, nes daugelis jų išspręžiami minėtos išankstinės procedūros metu¹⁵³². Be to, Anglijoje, net ir prieš kreipiantis dėl ginčo sprendimo į teismą, šalys privalo pabandyti išspręsti ginčą, nesikreipdamos į teismą¹⁵³³.

Autoriaus nuomone, atitinkama praktika galėtų būti taikoma ir Lietuvoje, jei tam būtų padaryti būtini teisės aktų pakeitimai, nes Lietuvoje vis ilgiau yra

¹⁵²⁷ MEURS-GERKEN, P. R. Distinctive Features of the New Danish Arbitration Act. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2005, Vol. 16, No. 2, p. 48.

¹⁵²⁸ Daugiau apie tai: FRIEDLANDER, Mark C. Arbitrator – directed arbitration: a different approach to ADR. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 312–317.

¹⁵²⁹ Daugiau apie arbitrų parinkimą ginčiuose, kylančiuose iš statybos rangos, žiūrėti: SEPPÄLÄ, Christopher R. Obtaining the right international arbitral tribunal: a practitioners view. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 198–219.

¹⁵³⁰ Daugiau apie *Technology and Construction court*: *Cit. op.* 42, p. 746.

¹⁵³¹ Daugiau apie tai: *Cit. op.* 927, p. 72.

¹⁵³² Detaliai apie *adjudication* procesą žiūrėti: *Cit. op.* 371, p. 341–435.

¹⁵³³ Daugiau apie „ikiieškininį“ protokolą (anglų k. *pre-action protocol*) žiūrėti: *Cit. op.* 371, p. 463–472.

nagrinėjamos sudėtingos bylos, tarp kurių yra ir bylos, kuriose nagrinėjami iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių kilę ginčai.

Vokietijoje taip pat yra populiaru rinktis arbitražą ginčų, kylančių iš statybos rangos sutartinių teisinių santykių, sprendimui¹⁵³⁴. O Prancūzijoje galimybė pasinaudoti arbitražu yra ribota, jei abi sutarties šalys yra nacionaliniai subjektai ir nors viena iš sutarties šalių yra viešasis juridinis asmuo¹⁵³⁵.

Ginčai, kylantys dėl statybos rangos, net juos sprendžiant ir arbitraže, užtrunka gana ilgai. Tai susiję su jau anksčiau minėta statybos rangos sutartinių teisinių santykių specifika bei su tuo, kad ilgai užtrunka, kol arbitrai įgyvendina pradinį tikslą – išsiaiškina esminius aspektus ginče¹⁵³⁶, nes statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose kylantys ginčai dažnai susideda iš įvairių detalių. Todėl ginčui pasiekus ir arbitražą, arbitrai skatina šalis visų pirma susitarti, bendradarbiauti sprendžiant ginčą¹⁵³⁷.

Apibendrinant pasakytina, kad tarptautinėje praktikoje yra įprasta, kad statybos rangos sutarties šalys bendradarbiaudamos sprendžia kylančius ginčus. Nepavykus išspręsti ginčo tarpusavio sutarimu ar nesutikus su inžinieriaus sprendimu, pagalbos yra kreipiamasi į trečiuosius asmenis, pavyzdžiui, mediatorius. Nepavykus sureguliuoti ginčo taikiai, ginčo sprendimas yra perduodamas specializuotoms komisijoms, arbitražui ar specialiems teismams.

¹⁵³⁴ Daugiau apie arbitražo ginčiuose iš statybos proceso ypatumus žiūrėti: *Cit. op.* 1491, p. 375–381.

¹⁵³⁵ Apie teisinį norminį reglamentavimą, Prancūzijos Administracinio aukščiausiojo teismo praktiką šiuo klausimu ir jos vertinimą daugiau žiūrėti: HEITZMANN, Pierre. The contrat de partenariat: a new form of French public private partnership allowing the use of arbitration to adjudicate disputes. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 20–38. Taip pat žiūrėti: *Cit. op.* 465, p. 26.

¹⁵³⁶ *Cit. op.* 31, p. 5.

¹⁵³⁷ ABRAHAMSON, Max. The new Abrahamson principles: tools to assist in contract drafting. Part three: cooperation. In *Construction law international*. Vol 3, Issue 4, December 2008, p. 11.

6. Išvados ir pasiūlymai

Išvados. Atlikus tyrimą yra įgyvendintas darbo tikslas – vadovaujantis pasirinktais šaltiniais, įvertinta pareigos bendradarbiauti įgyvendinimo svarba, atskleistas pareigos bendradarbiauti principo turinys ir taikymas statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose. Analizės metu ypatingas dėmesys buvo skirtas probleminiams statybos rangos sutarčių instituto klausimams, o kartu buvo įgyvendinti darbe kelti uždaviniai.

Pačiame darbe jau yra išdėstyti apibendrinimai, pateikta dalis tarpinių išvadų. Toliau pateikiamos pagrindinės išvados, kurios grupuojamos pagal darbo pradžioje iškeltus ginamuosius teiginius ir juos patvirtina.

1. Pareigos bendradarbiauti principas yra savarankiškas sutarčių teisės principas, o ne sąžiningumo ar kito teisės principo išraiška.

Pareiga bendradarbiauti yra vienas iš šiuolaikinių sutarčių teisės principų, kuri išvystė šalių sąryšingumo sutarčių teorija. Pareigos bendradarbiauti principas yra kildinamas iš sąžiningumo principo, sveiko proto, taip pat turi glaudų ryšį su *pacta sunt servanda* principu, tačiau nėra šių principų išraiška. Pareiga bendradarbiauti, kaip savarankiškas sutarčių teisės principas, yra išskiriamas visose žinomiausiose privatinės teisės lyginamosiose studijose užsienyje ir yra plačiai naudojamas tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje. Dėl šios priežasties pareigos bendradarbiauti principo negalima tapatinti su sąžiningumo principu ar laikyti tik sąžiningumo principo išraiška, kaip tai iki šiol yra pateikiama Lietuvos teisės doktrinoje.

Žinoma, pareigos bendradarbiauti principas negali būti absoliutinamas – taikant šį principą jį būtina derinti su kitais teisės principais, atsižvelgti į konkrečias teisės normas, kuriose jau yra įtvirtinti pareigos bendradarbiauti principo turinio elementai.

2. Statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose pareigos bendradarbiauti principas reikalauja didesnio nei įprasta sutarties šalių tarpusavio pasitikėjimo laipsnio.

Atlikus analizę, darytina išvada, kad statybų procese sutarties šalių bendradarbiavimas turi didelę reikšmę, ne veltui tai vis dažniau pabrėžiama ne tik darbe analizuojamuose LAT sprendimuose, bet ir užsienio teisės literatūroje, kur pareigos bendradarbiauti principas yra vienas pagrindinių instrumentų, nustatant statybos rangos sutarties šalių atsakomybę, esant netinkamam sutartinių prievolių vykdymui. Tinkamas šios pareigos realizavimas šaliai yra priemonė, įgalinanti maksimaliai išvengti vykdant sutartį galimų nuostolių, ginčų dėl darbų atlikimo, atsiskaitymo, net sutarties nutraukimo.

Įstatymų leidėjas specialiai aptarė sutarties šalių pareigą bendradarbiauti (LR CK 6.691 straipsnis), atsižvelgdamas į statybos rangos sutarties specifiką. Tai akcentuojama ir teismų praktikoje. Taip pat statybos rangos sutarties šalys privalo labiau kooperuotis, nei kitose įprastinėse sutartyse (pirkimo–pardavimo, nuomos ar pan.). Visgi statybos rangos sutartinių santykių dalyviai turi priešingų interesų, todėl statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose, remiantis vien tik pareigos bendradarbiauti principu, negali būti nustatoma tokia plati prisiimamų pareigų apimtis, kaip fiduciariniuose santykiuose.

3. Teisės doktrina formuoja pareigos bendradarbiauti principo įgyvendinimo taisykles, o šio principo turinys yra nustatomas pagal faktines aplinkybes ir tai yra laikoma fakto klausimu.

Pareigos bendradarbiauti turinio detalizavimas per faktines aplinkybes yra nulemtas objektyvių priežasčių, nes pareiga bendradarbiauti yra pernelyg daugiareikšmė sąvoka, kurios taikymas praktikoje sukelia sunkumų – neaišku, kur yra riba tarp pareigos bendradarbiauti ir griežto *pacta sunt servanda* principo laikymosi. Pareigos bendradarbiauti turinio detalizavimas doktrinoje, o net ir konkrečioje sutartyje, yra naudingas statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams, nes, atskleidžiant pareigos bendradarbiauti turinį,

nustatomos gynybos priemonės, kurių gali imtis šalis, jei kita šalis neįgyvendina jos atžvilgiu pareigos bendradarbiauti.

Sprendžiant, ar viena šalis tinkamai įgyvendino pareigą bendradarbiauti, vertinamas gausus ratas faktinių aplinkybių. Tai atliekant, būtina taikyti teisės doktrinoje suformuotas taisykles. Visų pirma, turi būti pasitelkiamas pagrįstumo testas – ar konkrečioje situacijoje yra pagrįsta taikyti pareigos bendradarbiauti principą (reikalauti kitos šalies bendradarbiavimo). Esant teigiamam rezultatui, tolesnė analizė priklauso nuo to, kurios šalies bendradarbiavimo yra reikalaujama. Vertinant, ar rangovas tikrai padarė viską, ką jis privalėjo atlikti pagal sutartį, sprendžiama pagal būtinumo (anglų k. *necessity*) testą. Sprendžiant, ar užsakovas tinkamai bendradarbiavo su rangovu, kuris pavėlavo įvykdyti sutartį, naudojamas „jei ne“ testas (anglų k. *"but for" test*), kurio esmę sudaro užsakovo pareigos bendradarbiauti netinkamas vykdymas, tiesiogiai nulėmęs rangovo darbų vėlavimą, kurio esmę sudaro užsakovo pareigos bendradarbiauti netinkamas vykdymas, tiesiogiai nulėmęs rangovo darbų vėlavimą.

Teismų praktikoje, aiškinant LR CK 6.691 straipsnį, pabrėžiama, kad, vykdant rangos sutartį, svarbu laikytis šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principo, ši pareiga vienodai svarbi abiem sutarties šalims, o šalis, nesilaikiusi bendradarbiavimo pareigos, neturi teisės panaudoti kitos šalies bendradarbiavimo stokos prieš ją kaip pagrindo atsisakyti vykdyti savo prievolę, tačiau teismų praktikoje nėra pateikta apibendrinto išaiškinimo, kokių pareigų nesilaikymas galėtų būti laikomas pareigos bendradarbiauti principo pažeidimu. Atkreiptinas dėmesys, kad pareigos bendradarbiauti principas susideda iš dviejų sudėtinių dalių (yra dviejų dimensijų): turi pozityvųjį ir negatyvųjį aspektą. Pozityvusis aspektas – pareiga šalims bendradarbiauti, ir šiuo atveju iš šalių reikalaujama atlikti aktyvius veiksmus. Negatyvusis aspektas – pareiga netrukdyti atlikti vykdymą, ir šiuo atveju iš šalių yra reikalaujama susilaikyti nuo tokių veiksmų, kurie galėtų sukelti kitai šaliai sunkumų vykdant sutartį.

Atlikus tyrimą, išskirtini šie pagrindiniai pareigos bendradarbiauti principo elementai.

Pirma, pozityvų aspektą sudarantys pareigos bendradarbiauti principo elementai:

(i) tiek užsakovo, tiek rangovo pareiga suteikti visą būtiną informaciją kitos sutarties šalies tinkamam sutartinių įsipareigojimų įvykdymui (nuo pranešimo apie atstovų paskyrimą iki pranešimo apie adreso korespondencijai pasikeitimą ar turimų tyrimų, ekspertizių ir pan. pateikimo);

(ii) abiejų šalių tarpusavio pareiga sudaryti tinkamas sąlygas prievolės įvykdymui (užsakovo pareiga sudaryti tinkamas darbo sąlygas ir rangovo pareiga užtikrinti galimybę tikrinti atliekamus darbus ir kt.);

(iii) tiek užsakovo, tiek rangovo pareiga informuoti apie aplinkybes, galinčias nulemti sutartinių prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą;

(iv) užsakovo teisė duoti nurodymus. Teigtina, kad ši teisė transformuojasi į pareigą tais atvejais, kai užsakovas yra statybų srities specialistas ar samdo konsultantą ir turi galimybę įvertinti atitinkamas rizikas;

(v) rangovo teisė teikti pasiūlymus, kuri tampa pareiga, jei tokių pasiūlymų nepateikimas ar neinformavimas apie tam tikras aplinkybes lemia netinkamą sutartinių prievolių įvykdymą;

(vi) tiek rangovo, tiek užsakovo pareiga suteikti pagalbą, kurios apimtį sudaro tai, kad nei viena iš sutarties šalių negali reikalauti kitos šalies suteikti tokios pagalbos, kuri yra jos pačios priimtų įsipareigojimų vykdymas, nebent kita sutarties šalis gali be žymių papildomų pastangų įvykdyti tam tikrus veiksmus, kurie užtikrintų sutarties įvykdymą, o kita šalis tų veiksmų negali įvykdyti ar jų įvykdymas žymiai pablogintų kitos sutarties šalies padėtį;

(vii) abi šalys privalo laiku pateikti reikiamus sprendimus, koordinuoti veiksmus, veikti bendrai ir operatyviai, sprendžiant su sutarties vykdymu susijusius sunkumus.

Antra, negatyvų aspektą sudarantys pareigos bendradarbiauti principo elementai:

(i) užsakovo pareiga netrukdyti rangovui patekti į statybvieta ir nesudaryti kliūčių vykdant kitus įsipareigojimus;

(ii) užsakovo pareiga nesikišti į rangovo ūkinę komercinę veiklą, tikrinant rangovo atliekamų darbų eigą ir kokybę;

(iii) rangovo pareiga netrukdyti užsakovui ir jo atstovams atlikti rangovo darbų priežiūrą.

Vertinant faktines aplinkybes, nustačius, kad šalies veiksmai atitinka bet kurią iš anksčiau nurodytų pareigos bendradarbiauti turinio elementų pažeidimų, galima teigti, kad atitinkamą pareigą pažeidusi šalis pažeidė pareigos bendradarbiauti principą ir šiai šaliai tenka tokio pažeidimo neigiamos pasekmės.

Pareigos bendradarbiauti turinys labai platus, tačiau yra nustatytos pareigos bendradarbiauti principo ribos – kiekviena iš šalių privalo savo prievoles vykdyti tinkamai. Pareiga bendradarbiauti negali būti plečiama iki tokio lygio, kad kita sutarties šalis net turėtų paaukoti savo interesus, kad tik galėtų įgyvendinti pareigą bendradarbiauti.

4. Pareigos bendradarbiauti principo veikimo apimtis neapribota tik sutarties vykdymo laikotarpiu, bet apima ir šalių santykius iki sutarties sudarymo bei jai pasibaigus.

Nors iš pirmo žvilgsnio pareigos bendradarbiauti principas apima tik sutarties vykdymo laikotarpį, tačiau tinkamas pareigos bendradarbiauti įgyvendinimas (ypač statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose) apima ir ikisutartinius, ir posutartinius santykius.

Statybos rangos sutarties šalys dar iki konkrečių statybos darbų pradėjimo ir sutarties pasirašymo, turi tinkamai pasirengti sutarties įvykdymui. Tokios užsakovo pareigos, kaip tinkamas projektinės dokumentacijos parengimas ir perdavimas, lūkesčių dėl statybos darbų rezultato suformulavimas, statybvieta perdavimas ir pan., sudaro tinkamo jo pareigos bendradarbiauti įgyvendinimo turinį ikisutartiniuose santykiuose. Rangovas taip pat turi įvertinti savo pasirengimą darbų atlikimui: turimą darbo jėgos kiekį, darbų atlikimui reikalingų medžiagų prieinamumą rinkoje ir pan.

Šalys taip pat turi maksimaliai kooperuotis garantiniu laikotarpiu išaiškėjusiems trūkumams šalinti. Užsakovas, įgyvendindamas savo subjektines teises į statybos rangos darbų kokybės garantiją, privalo elgtis tinkamai: per protingą terminą pranešti apie išaiškėjusius atliktų darbų kokybės trūkumus, sudaryti sąlygas atlikti kokybės trūkumų atsiradimo analizę bei sudaryti sąlygas šalinti atsiradusius trūkumus.

Pasiūlymai. Bendradarbiavimo principo ir jo įgyvendinimo statybos rangos sutartiniuose santykiuose tyrimas leido išskirti galiojančio teisinio reguliavimo netobulumus. Be darbe išdėstytų rekomendacijų, išskirtini šie pasiūlymai įstatymų leidėjui (žinoma, iš dalies pateikiamus pasiūlymus gali įgyvendinti ir teismų praktika, tinkamai plėtodama ir aiškindama pozityviają teisę).

Pirma, LR CK 6.684 straipsnio 4 dalies nuostata, numatanti rangovo teisę stabdyti darbus, jei užsakovas neduoda atitinkamų nurodymų, autoriaus nuomone, turėtų būti pakeista. Šioje normoje privalu numatyti šalių pareigą susitarti dėl būtinų pakeitimų, o užsakovui neįgyvendinant pareigos bendradarbiauti, būtina numatyti rangovo teisę priimti sprendimą savarankiškai bei numatyti užsakovui pareigą dėl tokio sprendimo įgyvendinimo kaštų, jei užsakovas operatyviai nepateikia rangovui savo atsakymo. Tai padėtų užtikrinti glaudesnę statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimą, nes šiuo metu yra nustatyta pareiga rangovui informuoti, o užsakovas gali vilkinti atsakymo davimą. Dabartinė minėtos normos formuluotė nesąlygoja užsakovo glaudaus bendradarbiavimo, o situacija iš esmės pasikeistų, pakeitus arba numačius kaip alternatyvą pareigos bendradarbiauti turinio elemento – pateikti atsakymą – nevykdymo pasekmę, tai yra, vietoje darbų stabdymo numatyti prievolę apmokėti papildomas išlaidas.

LR CK 6.684 straipsnio 4 dalis yra keistina, nurodant: *Rangovas, statybos metu padaręs išvadą, kad reikalingi normatyviniuose statybos dokumentuose nenumatyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus statybos darbus ir atitinkamai padidinti sutarties kainą, privalo apie tai pranešti užsakovui. Jeigu rangovas negauna užsakovo atsakymo į savo pranešimą per sutartyje nustatytą*

terminą, o jeigu terminas sutartyje nenustatytas – per protingą terminą, tai rangovas turi teisę sustabdyti tų darbų atlikimą arba priimti sprendimą tokius darbus atlikti, o užsakovas privalo atlyginti visas rangovo išlaidas (taip pat negautas pajamas) dėl tokių darbų atlikimo. Rangovui nusprendus stabdyti darbus, nuostolius dėl darbų atlikimo sustabdymo turi atlyginti užsakovas, išskyrus atvejus, kai jis įrodo, kad papildomus darbus atlikti nebuvo būtina.

Antra, taip pat siūlytina įtvirtinti užsakovo pareigą kontroliuoti ir prižiūrėti rangovo atliekamus statybos darbus, kai užsakovas rangovo atliekamų darbų priežiūrai samdo kitus statybų srities profesionalus. Statybos projekto vykdymo priežiūra ir (ar) statybos techninė priežiūra yra pasitelkiama sudėtinguose projektuose (statomi ypatingi statiniai ir pan.), todėl šių projektų įgyvendinime yra labai svarbu nustatyti glaudesnę užsakovo bendradarbiavimą paties statybos proceso metu, siekiant užkirsti kelią kilti ginčams ateityje, kad iš karto, vos tik paaiškėja darbų trūkumai, užsakovas nedelsiant reikštų pretenzijas.

LR CK 6.689 straipsnio 1 dalis yra keistina nurodant: *Užsakovas turi teisę, o tais atvejais, kai yra samdoma techninė priežiūra ir (ar) projekto vykdymo priežiūra – pareigą, kontroliuoti ir prižiūrėti atliekamų statybos darbų eigą ir kokybę, statybos darbų grafiko laikymąsi, rangovo tiekiamų medžiagų kokybę, užsakovo perduodamų medžiagų naudojimą. Įgyvendindamas šią teisę ar pareigą, užsakovas neturi teisės kištis į rangovo ūkinę komercinę veiklą.*

Naudotos literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2000, nr. 74).
3. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 1996, nr. 32-778) (2010-10-01 šio įstatymo redakcija).
4. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 1996, nr. 4-102) (2010-02-11 šio įstatymo redakcija).
5. Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2009, nr. 153-6901).
6. 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-05-25]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0052:LT:HTML>>.
7. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_sritys/paslaugu-direktyva/doc/1_37620061227lt00360068.pdf>.
8. 2008 m. rugsėjo 3 d. Europos Parlamento rezoliucija P6_TA(2008)0397 dėl bendros PECL sistemos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-05-25]. Prieiga

per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0397+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT#def_1_1>.

9. Statybos techninis reglamentas STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, patvirtintas 2004 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. D1-708, (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2005-01-11, nr. 4-80) (2010-09-27 šio reglamento redakcija).
10. Statybos techninis reglamentas STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“, patvirtinto 2010 m. rugsėjo 28 d., įsakymu Nr. D1-828 (*Valstybės žinios*, 2010-09-30, nr. 116-5947).
11. Statybos techninis reglamentas STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“, patvirtintas Aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymu Nr. D1-826 (*Valstybės žinios*, 2010-09-30, nr. 116-5944).
12. Statybos techninis reglamentas STR 1.02.07:2004 „Statinio projektuotojo, statybos rangovo, projektavimo ar statybos valdytojo, projekto ar statinio ekspertizės rangovo teisės įgijimo tvarkos aprašas. Fizinį asmenų, juridinių asmenų, kitų užsienio organizacijų pateiktų dokumentų, išduotų užsienio valstybėje ir patvirtinančių teisę kilmės šalyje užsiimti statybos techninės veiklos pagrindinėmis sritimis, pripažinimo Lietuvos Respublikoje taisyklės“, patvirtintas Aplinkos ministro 2004 m. spalio 21 d., įsakymu Nr. D1-549 (*Valstybės žinios*, 2004-10-28, nr. 157-5739) (2011-01-26 šio reglamento redakcija).
13. Statybos techninis reglamentas STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“, patvirtintas Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. 214 (*Valstybės žinios*, 2002-06-05, nr. 55-2200) (2010-09-27 šio reglamento redakcija).
14. Statybos techninis reglamentas STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“, patvirtintas Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d., įsakymu Nr. 211 (*Valstybės žinios*, 2002-05-31, nr. 54-2150) (2010-01-04 šio reglamento redakcija).

15. Statybos techninis reglamentas STR 1.09.04:2002 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ ir STR 1.09.05:2002 „Statinio statybos techninė priežiūra“, patvirtintas Aplinkos ministro 2002 m. balandžio 15 d., įsakymu Nr. 179 (*Valstybės žinios*, 2002-04-26, nr. 43-1638) (2010-09-23 šio reglamento redakcija).
16. Statybos techninis reglamentas STR 1.01.05:2002 „Normatyviniai statybos techniniai dokumentai“, patvirtintas 2002 m. balandžio 12 d., įsakymu Nr. 173, kuris buvo pakeistas Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2007 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. D1-665 (*Valstybės žinios*, 2007-12-13, nr. 131-5326).
17. Aplinkos ministro 1999 m. rugpjūčio 18 d. Įsakymas Nr. 260 Dėl tarptautinės inžinierių konsultantų federacijos (FIDIC) leidinių taikymo (*Valstybės žinios*, 1999-08-28, nr. 34-93).
18. Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos valdybos 2002 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 79 Dėl rangovo civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2002-05-08, nr. 46-1779) (2003-06-16 šio nutarimo redakcija).
19. RSN 152-93 statybos konservavimo taisyklės, patvirtintos LR Statybos ir urbanistikos ministro 1993 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. 98 (*Valstybės žinios*, 1993-06-09, nr. 20-505).
20. Dėl FIDIC leidinio „Užsakovo/konsultanto pavyzdinė paslaugų sutartis“, 1999 m. gegužės 4 d. Lietuvos aplinkos ministerijos informacinis pranešimas (*Valstybės žinios*, 1999-05-12, nr. 41).

Specialioji literatūra:

1. ABRAHAMSON, Max. The new Abrahamson principles: tools to assist in contract drafting. Part three: cooperation. In *Construction law international*, December 2008, vol. 3, issue 4, p. 8–11.

2. ACRET, James. *National Construction Law Manual*. Los Angeles: Bni Publications, Inc., 2001.
3. ANTANIOLLI, Luisa, VENEZIANO, Anna. *Principles of European Contract Law and Italian Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
4. ABRAHAMSON, Max W. *Engineering Law and the I.C.E. Contracts*. The third edition. London: Applied Science Publishers LTD, 1975.
5. AMBRASIENĖ, Dangutė (et al). *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
6. AMBRASIENĖ, Dangutė, CIRTAUTIENĖ, Solveiga. Teismo precedento reikšmė Lietuvos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 61–78.
7. BAELE, Hugh G. (et al). *Chity on Contracts. Volume I. General Principles*. Twenty-ninth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004.
8. BAELE, Hugh G. (et al). *Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet & Maxwell, 2004.
9. BAELE, Hugh G., BISHOP, William D., FURMSTON, Michael P. *Contracts. Cases and Materials*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.
10. BAILEY, Julian. What lies beneath. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 394–416.
11. BAILEY, Julian. What are „best endeavours“. In *The International Construction Law Review*, January–October 2004, vol. 21. London: LLP, 2007, p. 57–66.
12. Von BAR, Christian, CLIVE, Eric, SCHULTE-NÖLKE, Hans. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline Edition. Munich: European law publishers GmbH, 2009.
13. BARANAUSKAS, Egidijus (et al). *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.

14. BARENDRECHT, Maurits (*et al*). *Principles of European Law. Study Group on European Civil Code. Service Contracts (PEL SC)*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007.
15. BARRETT, Kevin J. *Defective construction work*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
16. BARRINGTON, Louise, MILLS, Karen, IM, Tan Swee. Selected Perspectives on ADR in Asia. *Special Supplement 2001: ADR – International Applications*, 2001, p. 31–41.
17. BRACKIN, Dale S. Subclause 20.5 of the FIDIC contracts and amicable dispute resolution („ADR“). In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 442–449.
18. BEECHEY, John, KENNY, Gareth. How to Control the Impact of Time Running Between the Occurrence of the Damage and its Full Compensation: Compensatory and Alternative Remedies in Interim Relief Proceedings. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration*, 2008, p. 91–125.
19. BELL, John, BOYREN, Sophie, WHITTAKER, Simon. *Principles of French Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.
20. BENNET, John, PEACE, Sarah. *Partnering in the construction industry a code of practice for strategic collaborative working*. Amsterdam: Elsevier, 2006.
21. Van Den BERG, Matton, KAMMINGA, Peter. Optimising contracting for alliances in infrastructure projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 59–77.
22. BONELL, Michael, Joachim. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Third Edition. Incorporating the UNIDROIT Principles 2004. New York: Transnational Publishers, Inc., 2005.

23. BOLLEN, Carlos. Enforcement of the Duty to Carry on Negotiations: (Should It Be) a Possibility in Europe or Not? In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 231–248.
24. BROOKER, Penny. Construction lawyer's experience with mediation post-cpr. In *Construction Law Journal*, 2005, vol. 21, no. 1, p. 19–46.
25. BRUNNER, Christopher. *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles. Exemption for Non-Performance in International Arbitration*. Austin: Kluwer Law International, 2009.
26. BUNNI, Nael G. The four criteria of risk allocation in construction contracts. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, Part 1, p. 4–22.
27. BUSCH, Danny (*et al*). *The Principles of European Contract Law and Dutch Law. A Commentary*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
28. CAMPBELL, David, HARRIS, D. Flexibility in Long-term Contractual Relationships: The Role of Co-operation. In *Journal of Law Society*, 1993, vol 20, p. 166–191.
29. CARNELL, Nicholas J. *Causation and Delay in Construction Disputes*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2005.
30. CHAMPION, Ronan. Do we need retention. In *Construction Law Journal*, 2005, vol. 21, no. 6, p. 403–418.
31. CHAO-DUIVIS, Monika A. B. Joint and several liability in construction contract law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 406–426.
32. CHARRETT, Donald. The avoidance of disputes by contractors in design and construction contracts. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 527–442.
33. CHEREDNYCHENKO, Olha O. *Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A comparative Analysis of the*

- Constitutionalisation of Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions*. Munchen: Sellier. European Law Publishers, 2007.
34. CHRISTIE, Renfrew, H. Tendering procedure at common law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 320–346.
 35. COGGINS, Jeremy. Letter of intent and legal issues relating to their use. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 356–372.
 36. CRIVALLERO, Antonio. Consolidation of Arbitral and Court Proceedings in Investment Disputes. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Parallel State and Arbitral Procedures in International Arbitration*, 2005, p. 79– 22.
 37. CURRIE, Overton A., SWEENEY Neal J., HAFER Randall F. *Construction subcontracting: a legal guide for industry professionals*. New York: Wiley Law Publications, 1999.
 38. DAVENPORT, Dee. Size matters – access to public procurement by small and medium enterprises in the EU construction sector. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 85–107.
 39. DAVIS, Cecily. The rise and rise of two-stage tendering. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 511–517.
 40. DELMON, Jeffrey. *Project finance, BOT Projects and Risk*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
 41. DIMOLITSA, Antonio. Contractual Remedies: Clauses Pénales and Liquidated Damages Clauses. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Interest, Auxiliary and Alternative Remedies in International Arbitration*, 2008, p. 13–36.
 42. DUMONT, Hubert, André. The new European directive on mediation – its impact on construction disputes. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 117–124.

43. DUNHAM, Philip. The use and abuse of first demand guarantees in international construction projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 273–298.
44. DWORKIN, Ronald. *Law's Empire*. Cambridge (Mass.): Belknap press of Harvard university press, 1986.
45. DWORKIN, Ronald. *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth, 1977.
46. EGGLESTON, Brian. *Liquidated Damages and Extensions of Time in Construction Contracts*. Second edition. Oxford: Blackwell Science, 1997.
47. EGGLESTON, Brian. *The ICE Conditions of Contract: Sixth Edition. A User's Guide*. Oxford: Blackwell Scientific Publications, 1993.
48. EGGLESTON, Brian. *The NEC 3 Engineering and Construction Contract. A Commentary*. Second edition. Oxford: Blackwell Science, 2006.
49. ERSTIKYTĖ, Ieva L. Standartinės (bendrosios) sutarčių sąlygos (FIDIC, YSE, EIC, UNCITRAL, LSA). In *Statybų žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2008, p. 1–13 (7.4 dalis).
50. FARNSWORTH, E. Allan. The Role of the UNIDROIT Principles in International Commercial Arbitration (2): A US Perspective on their Aims and Application. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2002, p. 21–28.
51. FAUST, Florian, WIESE, Volker. Specific Performance – A German Perspective. In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 47–63.
52. FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

53. FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).
54. FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).
55. Final Report on Construction Industry Arbitrations. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2001, vol. 12, no. 2, p 8–40.
56. FOIGT, Dalia (*et al*). Construction law: an overview of recent development in the Baltics. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 134–155.
57. FRIEDLANDER, Mark C. Arbitrator – directed arbitration: a different approach to ADR. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 312–317.
58. FRILET, Marc. France. In *FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 79–86.
59. FURMSTON, Michael. *Powell-Smith & Furmston's Building Contract Casebook*. 4th edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
60. FURST, Stephen, RAMSEY, Vivian. *Keating on Construction Contracts*. Eight edition. London: Sweet & Maxwell, 2006.
61. GARAUD, Jean-Yves, DE TAFFIN, Charles-Henri. The ICC Rules for a Pre-Arbitral Referee Procedure. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2005, vol. 16, no. 1, p. 33–63.
62. Van GERVEN, Walter. The social Dimension of European Private Law: How Uniform Should It Be? In *Protection of Non-Professional Sureties in Europe: Formal and Substantive Disparity*. Ed. COLOMBI CIACCHI, Aurelia. Munich: Nomos, 2007, p. 10–14.

63. GEDEIKIS, Mindaugas. Požiūrio į teisinį paprotį kaitos tendencijos: teisinis paprotys – nykstantis ar svarbus teisės šaltinis. *Justitia*, 2010, nr. 1 (73), p. 119–125.
64. GÉLINAS, Paul-A. General Characteristics of Recoverable Damages in International Arbitration. In *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 11–34.
65. GOODE, Roy (*et al.*). *Transnational Commercial Law International Instruments and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
66. GLOVER, Jeremy, HUGHES, Simon, THOMAS, Christopher. *Understanding the New FIDIC Red Book. A Clause-By-Clause Commentary*. London: Sweet & Maxwell, 2006.
67. GREENSTREET, Robert, GREENSTREET, Karen, SCHERMER, Brian. *Law and Practice for Architects*. Amsterdam: Architectural Press, 2005.
68. Van GULIJK, Stephanie. *European Architect Law. Towards a New Design*. Apeldoorn-Antwerpen: Maklu, 2009.
69. HARIS, Donald, CAMPBELL, David, HALSON, Roger. *Remedies in Contract & Tort*. Second edition. Suffolk: Clays Ltd, 2002.
70. HARTKAMP, Arthur S. Principles of Contract Law. In *Towards a European Civil Code*. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 125–143.
71. HASWELL, Charles K, DE SILVA, Douglas S. *Civil Engineering Contracts. Practice and Procedure*. London: Butterworths Scientific, 1982.
72. HEITZMANN, Pierre. The contrat de partenariat: a new form of French public private partnership allowing the use of arbitration to adjudicate disputes. In *The International Construction Law Review*, January – October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 20–38.
73. HESSELINK, Martijn W. *CFR & Social Justice*. Munich: Sellier european law publishers GmbH, 2008.

74. HESSELINK, Martijn W. (*et al*). *The Politics of a European Civil Code*. The Hague: Kluwer Law International, 2006.
75. HESSELINK, Martijn W. The Concept of Good Faith. In *Towards a European Civil Code*. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 471–498.
76. HEUTGER, Viola, OOSTERHUIS, Janwillem. Specific Performance Within the Hierarchy of Remedies in European Contract Law. In *Specific Performance in Contract Law: National and Other Perspectives*. Editors: SMITS, Jan, HAAS, Daniel, HESEN, Geerte. Antwerp: Intersentia, 2008, p. 147–169.
77. HIBBERD, Peter, NEWMAN, Paul. *ADR and Adjudication in construction disputes*. Oxford: Blackwell Science Ltd, 1999.
78. Van HOECKE, Mark, OST, François, WINTEGENS, Luc. *The Harmonisation of European Private Law*. Portland: Oxford Hart Publishing, 2000.
79. HÖK, Götz-Sebastian. Relationship between FIDIC conditions and public procurement law – reliability of tender documents. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 23–56.
80. HUNTER, Martins, BARBUK, Alexei. Reflections on the Definition of an 'Investment'. Liber Amicorum in honour of Robert Briner, 2005, p. 381–399.
81. HUSE, Joseph A. *Understanding and Negotiating Turnkey and EPC Contracts*. Second Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002.
82. ICC Dispute Board Rules: Practitioners' Views. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2007, vol. 18, no. 1, p. 44–51.
83. Informaciniai fondai [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lspi.lt/informaciniai_fondai.html>.
84. JACKSON, Shy. Good faith in construction – will it make a difference and is it worth the trouble. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23., no. 6, p. 420–435.

85. JAYNES, Gordon L. Dispute boards – good news and bad news: the 2005 „Harmonised“ conditions of contract prepared by multilateral development banks and FIDIC. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 102–112.
86. JAMES, Michael F. *Construction law. Liability for the construction of defective buildings*. Second edition. New York: Palgrave Macmillan, 2002.
87. JANSEN, Christian Elisabeth Cornelis. *Towards a European building contract law. Defects liability: a comparative legal analysis of English, German, French, Dutch and Belgian law*. Deventer: Kluwer, 1998.
88. JENKINS, Jane, STEBBINGS, Simon. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
89. JONES, Doug. Can prevention be cured by time bars? In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 57–74.
90. JUODIS, Arvydas, LUOBIKIENĖ, Aldona. *Statybos teisė ir draudimas*. Kaunas: Technologija, 2002.
91. KABIŠAITIS, Andrius. Paslaugų sutartis – Lietuvos civilinės teisės naujovė (1). In *Justitia*, 2003, nr. 5 (47), p. 2–10.
92. KABIŠAITIS, Andrius. Paslaugų sutartis – Lietuvos civilinės teisės naujovė (2). In *Justitia*, 2003, nr. 6 (48), p. 2–8.
93. KAZANA VIČIŪTĖ, Rūta. Klasikinio požiūro į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją alternatyvos. In *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009 (71), p. 147–162.
94. KENDALL, John. Management of the dispute resolution process. In *Future directions in construction law: proceedings of the Fifth Annual Conference of the Centre of Construction Law and Management*. Chairmen: KENNEDY, John, DAVIES, Roger. London: Centre of Construction Law and Management, 1992, p. 221–249.
95. KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

96. KIRŠIENĖ, Julija. Qualification of pre-contractual liability and the value of lost opportunity as a form of losses. In *Jurisprudencija*, 2009, 1 (115). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 221–246.
97. KLIMAS, Evaldas. Statybų draudimas. In *Statybų žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2008, p. 1–66 (6.8 dalis).
98. KLIMAS, Evaldas. Statybos dalyvių atestavimas. In *Statybų žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2009, p. 1–92 (12.5 dalis).
99. KLIMAS, Evaldas. Statybos rangos sutartinių teisinių santykių vystymosi tendencijos Lietuvoje. In *Justitia*, 2009, nr. 2 (72), p. 81–91.
100. KNUTSON, Robert. England. In *FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 37–78.
101. KOCH, Christopher. New Dispute Board Rules. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2004, vol. 15, no. 2, p. 10–35.
102. KOMAROV, Alexander S. Mitigation of Damages. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 37–53.
103. KÖNTGES, Helmut. International dispute adjudication – contractors’ experience. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 306–311.
104. KÖTZ, Hein, FLESSNER, Axel. *European Contract Law. Vol. 1: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contracts and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
105. KRATZCH, Susanne. Arbitration and ADR in German Construction Industry. In *Construction Law Journal*, 2008, vol. 24, no. 5, p. 375–381.
106. KREINDLER, Richard H. Benefiting from Oral Testimony of Expert Witnesses: Traditional and Emerging Techniques. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Arbitration and Oral Evidence*, 2005, p. 87–104.
107. KROL, Hohn J. P. *Construction contract law*. New York: John Wiley & Sons, Inc, 1993.

108. KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo streeotipai ir kontrargumentai. In *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 131–149.
109. LAL, Hamish. *Quantifying and managing disruption claims*. London: Thomas Telford Publishing, 2003.
110. LAL, Hamish. The rise and rise of „time-bar“ clauses: the „real issue“ for construction arbitrators. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 118–132.
111. LANDSBERRY, Samantha. FIDIC design build operate – glitter or gold? In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 156–189.
112. LANDO, Ole, BEALE Hugh. *Principles of European Contract Law, Part I: Performance, Non-Performance and Remedies*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
113. LANDO, Ole, BEALE Hugh. *Principles of European Contract Law Parts I and II*. The Hague. Kluwer Law International, 2000.
114. LAVERS, Anthony. Ethics in construction law – European Society of Construction Law study: responses from eight member countries background: studies in ethics in the UK society of construction law. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 435–452.
115. Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988.
116. LEW, Julian D. M. The UNIDROIT Principles as Lex Contractus Chosen by the Parties and Without an Explicit Choice of-Law Clause: The Perspective of Counsel. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2000, p. 85–95.

117. LINCOLN, Bronwyn, AISTROPE, Katherine. Current issues in the termination of construction contracts. In *The International Construction Law Review*, January–October 2002, vol. 19. London: Informa, 2007, p. 488–509.
118. De LY, Filip. *International Business Law and Lex Mercatoria*. Amsterdam: North-Holland, 1992.
119. LOOTS, Philip, HENCHIE, Nick. Worlds apart: EPC and EPCM contracts: risk issues and allocation. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 252–270.
120. MACNEIL, Ian R. *The New Social Contract: An Inquiry into Modern Contractual Relations*. New Haven: Yale University Press, 1981.
121. MAK, Bevis. Extension of time: a contract administrator's perspective. In *Construction Law Journal*, 2007, no. 23(3), p. 181–213.
122. MAK, Chantal. *Fundamental Rights in European Contract Law. A Comparison of the Impact of Fundamental Rights on Contractual Relationships in Germany, the Netherlands, Italy and England*. Austin: Kluwer Law International, 2008.
123. MARKESINIS, Basil, LORENZ, Warner, DANNEMANN, Gerhard. *The German Law of Obligations. Volume I: The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction*. Oxford: Clarendon press, 1997.
124. MARKESINIS, Basil, UNBERATH, Hanner, JOHNSTON, Angus. *The German Law of Contracts. A Comparative Treatise*. Second edition. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2006.
125. МАРЧЕНКО, М. Н. (et al). *Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Том 2. Теория права*. Москва: издательство «Зерцало», s.a.
126. MASON, Jim. Contracting in good faith – giving the parties what they want. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 6, p. 436–443.

127. MASTRANDEA, Franco. Concurrent causation in construction claims. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 75–104.
128. MCGUINNESS, John. *The Law and Management of Building Subcontracts*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
129. MCINNIS, Arthur. The new engineering contracts: relational contracting, good faith and co-operation – part 1. In *The International Construction Law Review*, January–October 2003, vol. 20. London: Informa, 2007, p. 128–153.
130. MCINNIS, Arthur. The new engineering contracts: relational contracting, good faith and co-operation – part 2. In *The International Construction Law Review*, January–October 2003, vol. 20. London: Informa, 2007, p. 289–325.
131. MCKENDRIC, EWAN. *Contract Law. Text, Cases, and Materials*. Third edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.
132. MEURS-GERKEN, P. R. Distinctive Features of the New Danish Arbitration Act. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2005, vol. 16, no. 2, p. 47–50.
133. MIKALONIENĖ, Lina. *Asmeninio komercinio bendradarbiavimo pagrindinės teisinės formos*. Doktoro disertacija. Vilnius, 2011.
134. MIKELĖNAS, Valentinas. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. In *Jurisprudencija*, 2009, 2 (116). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 79–92.
135. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
136. MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002.
137. MIKELĖNAS, Valentinas (et al). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
138. MIKELĖNAS, Valentinas (et al). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.

139. MIKELĖNAS, Valentinas. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
140. MITKUS, Sigitas. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
141. MITKUS, Sigitas. Formalism in contractual business relations in the context of transformation: the case of lithuania. In *Transformations in business & economics*, 2008, vol. 7, no. 2 (14). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 49–66.
142. MITKUS, Sigitas. *Statybos teisė. Norminių teisės aktų rinkinys*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
143. MITKUS, Sigitas. *Statybos teisės terminų žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
144. MITKUS, Sigitas. Graphical risk and liability allocation models in construction contracts. In *Foundations of civil and environmental engineering*. Poznan: University of Technology, 2005 (6), p. 129–144.
145. MITKUS, Sigitas. Rizikos dėl papildomų nenumatytų darbų atsiradimo paskirstymas statybos rangos sutartyse. In *Verslas, vadyba ir studijos '2004*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2005 (3), p. 108–118.
146. MITKUS, Sigitas. Statybos dalyvių rizika ir atsakomybė už statybos produktų defektus. In *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2004 (3), p. 109–115.
147. MITKUS, Sigitas. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002.
148. MITKUS, Sigitas, CIBULSKIENĖ, Renata. Statybos rangos sutartys: kvalifikavimo problemos. In *Teisė. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009 (70), p. 36–50.
149. MITKUS, Sigitas, ŠOSTAK, Olga. Modelling the process for defence of third party rights infringed while implementing construction investment projects. In *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2008, 14 (2), p. 208–223.

150. MITKUS, Sigitas, ŠOSTAK, Olga. Peculiarities of defence of public and private interests. In *Socialiniai tyrimai / Social research*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008, 2 (12), p. 75–83.
151. MITKUS, Sigitas, TRINKŪNIENĖ, Eva. Reasoned decisions in construction contracts evaluation. In *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2008, 14 (3), p. 402–416.
152. MIZARAS, Vytautas. Civilinių teisių įgyvendinimas ir gynimas. In *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 535–567.
153. MIZARAS, Vytautas. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007, p. 51–75.
154. MIZARAS, Vytautas. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (2). In *Justitia*, 2003, nr. 5(47), p. 10–22.
155. MIZARAS, Vytautas. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (3). In *Justitia*, 2003, nr. 6 (48), p. 8–25.
156. МОТУЗОВА. Г. В. (et al). *Теория государства и права*. Москва: Юрист, 2000.
157. MURDOCH, John, HUGHES, Will. *Construction Contracts – Law and Management*. Fourth Edition. London: Spon press, 2008.
158. MURDOCH, John, MOSEY, David. *Butterworth’s Building and Engineering Contracts: a Construction Practitioner’s Guide*. London: Butterworth & Co (Publishers) Ltd, 1994.

159. NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.
160. PALMER, Veron Valentine; BUSSANI, Mauro. *Pure Economic Loss in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
161. Di PAOLA, Luigi. Concurrent delays. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 373–385.
162. PFEIFFER, Thomas. New Mechanisms for Concluding Contracts. In *New Features in Contract Law*. Ed. SCHULZE, Reiner. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 161–168.
163. PICKAVANCE, Keith. Calculation of a reasonable time to complete when time is at large. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 167–186.
164. PICKAVANCE, Keith. *Construction law and management*. London: Informa law, 2007.
165. PINNA, Andrea. *The obligation to inform and to advise. A contribution to the development of European contract law*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2003.
166. PHENG, Low Sui, BARBER, John, ANG, Pauline S. P. The Price-quality method: legal implications of the evaluation process. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 168–188.
167. RAMSEY, Justice V. Problems of delay and disruption damages in international construction arbitration. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 193–210.
168. RAESCHKE-KESSLER, Hilmar. The UNIDROIT Principles in Contemporary Contract Practice. In *Special Supplement 2002: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Reflections on their Use in International Arbitration*, 2002, p. 99–105.

169. REIMANN, Mathias, ZIMMERMANN, Reinhard. The Oxford Handbook of Comparative Law. Oxford: Oxford University Press, 2008.
170. REYNOLDS, Tim. The FIDIC Gold Book – some preliminary comments. In *Construction law international*, March 2009, vol 4, issue 1, p. 9–13.
171. ROE, Sally, JENKINS, Jane. Partnering and alliancing in construction projects. London: Sweet & Maxwell, 2003.
172. ROSENER, Wolfgang, DORNER, Gerhard. Germany. In *FIDIC. An Analysis of International Construction Contracts*. Edited by KNUTSON, Robert. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 86 – 126.
173. QUICK, Roger. Queensland’s ECI contract. In *The International Construction Law Review*, January – October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 4 – 35.
174. SAMMARTANO, Mauro, Rubino. FIDIC’s clause 20.1 – a civil law view. *Construction law international*, March 2009, vol. 4, issue 1, p. 14–19.
175. SAUKALIENĖ, Kristina. Statybos defektai ir užsakovo atsakomybės už juos problemos. In *Socialinių mokslų studijos*, 2010, 2 (6). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 243–257.
176. SAWYER, John G., GILLOTT C. Arthur. *The FIDIC Digest. Contractual relationships, responsibilities and claims under the fourth edition of the FIDIC Conditions*. London: Thomas Telford, 1990.
177. SENSI, Riccardo. *Subcontracts in Industrial Activities in Italy*. In *The Comparative Law Yearbook of International Business*, 1999, vol. 21. The Hague: Kluwer Law International, p. 495–511.
178. SEPPÄLÄ, Christopher R. The development of a case law in construction disputes relating to FIDIC contracts. In *The International Construction Law Review*, 2009, vol. 25, part 1, p. 105–116.
179. SEPPÄLÄ, Christopher R. Obtaining the right international arbitral tribunal: a practitioners view. In *The International Construction Law*

- Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 198–219.
180. SEPPÄLÄ, Christopher R. International Construction Contract Disputes: Commentary on ICC Awards Dealing with the FIDIC International Conditions of Contract. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 32–46.
181. SEPPÄLÄ, Christopher R. Contractor's claims under the FIDIC contracts for major works. In *Construction Law Journal*, 2005, vol. 21, no. 4, p. 278–290.
182. SMITS, Jan M. The Principles of European Contract Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In *La tercera parte de los Principios de Derecho contractual europeo / The Principles of European Contract Law Part III*. Ed. VAQUER, Antoni. Valencia, Tirant lo Blanch, 2005, p. 567–590.
183. Société de législation compare, Association Henri Capitant. *Principes contractuels communs*. Volume 7. Paris: Société de législation comparée, 2008.
184. STANISLOVAITIS, Romualdas. *Komercinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2005.
185. STANNARD, John E. *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
186. Statybos rangos sutarties pavyzdinė forma ir Bendrosios statybos rangos sutarčių sąlygos. Pritarta Lietuvos statybininkų asociacijos prezidento 2005 m vasario 9 d. nutarimu Nr. 1. Suderinta Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2005 m gegužės 16 d. raštu Nr. (13-2)-D8-3830. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.statybininkai.lt/?id=2235>>.
187. СУХАНОВ, Е. А. *Гражданское право. Том II. Полутом 1*. Учебник. 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва: издательство БЕК, 2003.

188. СУХАНОВ, Е. А (*et al*). *Гражданское право. Том II. Полутом 1.* Учебник. Москва: издательство БЕК, 2000.
189. TANIGUCHI, Yasuhei. The Obligation to Mitigate Damages. *Dossier of the ICC Institute of World Business Law: Evaluation of Damages in International Arbitration*, 2006, p. 79–96.
190. TREITEL, Guenter. *The Law of Contracts*. Eleventh edition. London: Sweet & Maxwell, 2003.
191. THORNTON, Judge. The inclusive price principle – an attribute to I. N. Duncan Wallace Q.C. In *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 4, p. 276–292.
192. TOBIN, Paul. Concurrent and sequential causes of delay. In *The International Construction Law Review*, January–October 2007, vol. 24. London: Informa, 2007, p. 142–167.
193. TOLHURST, Greg. *The Assignment of Contractual Rights*. Oxford: Hart Publishing, 2006.
194. TOTTERDILL, W. Brian. *FIDIC users' guide. A practical guide to the 1999 red book*. London: Thomas Telford Publishing, 2001.
195. UFF, John. Control of disputes within the contract framework. In *Future directions in construction law: proceedings of the Fifth Annual Conference of the Centre of Construction Law and Management*. Chairmen: KENNEDY, John, DAVIES, Roger. London: Centre of Construction Law and Management, 1992, p. 197–219.
196. XAVIER, Grace. Global harmonization of contract laws – fact, or fiction. In *Construction Law Journal*, 2004, vol. 20, no. 1, p. 3–18.
197. WADE, Christopher. FIDIC introduces the DBO form of contract – the new gold book for design, build and operate projects. In *The International Construction Law Review*, January–October 2008, vol. 25. London: Informa, 2008, p. 14–27.
198. WERZ, Jean-Claude. *Delay in Construction Contracts. A comparative study of legal issues under Swiss and Anglo-American law*. Freiburg: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1994.

199. WHITE, Nancy J. *Principles and practices of Construction Law*. New Jersey: Practice Hall, 2002.
200. WHITTAKER, Simon, ZIMMERMANN, Reinhard. Good faith in European contract law: surveying the legal landscape. In *Good Faith in European Contract Law*. Edited by ZIMMERMANN, Reinhard, WHITTAKER, Simon. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 7–62.
201. WILHELMSSON, Thomas (*et al.*). *Private Law and the Many Culture of Europe*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007.
202. WILMOT-SMITH, Richard. *Construction Contracts: Law and practice*. New York: Oxford University Press, 2006.
203. WINSER, Crispin. Shutting Pandora's box: the prevention principle after *Multiplex v Honeywell*. *Construction Law Journal*, 2007, vol. 23, no. 7, p. 511–521.
204. WIWEN-NILSON, Tore. AB 04 – New Swedish general conditions of contract. In *The International Construction Law Review*, January–October 2006, vol. 23. London: Informa, 2006, p. 113–117.
205. VAINIŪNAS, Povilas. *Statybos proceso teisinio ir techninio reglamentavimo pagrindai*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2005.
206. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004.
207. VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000.
208. VASILIAUSKAS, Vitas. *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje*. *Teisė*, 2002 (42), Mokslo darbai, Vilniaus universiteto leidykla, p. 152–165.
209. VIRGO, Graham. *The Principles of the Law of Restitution*. Second edition. Londonas: Oxford University Press, 2006.
210. VILEITA, Alfonsas. Civilinės teisės principai. In *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 28–35.

211. VITKEVIČIUS, Pranciškus (*et al.*). *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997.
212. VITKEVIČIUS, Pranciškus. Civilinės teisės normų ir civilinių teisinių santykių teisinio reglamentavimo problemos. In *Teisė 2004* (51), Mokslo darbai. Vilniaus universiteto leidykla.
213. VOGENAUER, Stefan, KLEINHEISTERKAMP, Jan. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
214. USTINOVIČIUS, Leonas (*et al.*). Multicriteria verbal analysis for the decision of construction problems. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: VGTU, 2009, 15 (2), p. 326–340.
215. ZIMMERMANN, Reinhard. Roman Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In *Towards a European Civil Code*. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 21–42.
216. ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Reprinted first edition. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992.
217. ŽALĖNIENĖ, Inga, TVARONAVIČIENĖ, Agnė. Pagrindiniai mediacijos bruožai ir vystymosi kryptys Lietuvoje: naujos galimybės teisininkams. In *Jurisprudencija*, 2010, 1 (119). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 227–242.
218. 2007 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2008, vol. 19, no. 1, p. 5–17.
219. 2006 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2007, vol. 18, no. 1, p. 5–17.
220. 2005 Statistical Report. In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2006, vol. 17, no. 1, p. 5–16.

Praktinė medžiaga:

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimo Nr. 1568 "Dėl Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo" patvirtintų Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio pirmai daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio pirmai daliai“ (*Valstybės žinios*, 2008, nr. 23-852).
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" papildymo ir pakeitimo" 8 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 12 straipsnio pirmosios dalies 3 punktas, ir Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo papildymo ir pakeitimo" 23 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 16 straipsnio septintasis punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (*Valstybės žinios*, 1995, nr. 22-516).

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos futbolo federacija v. UAB „Atolas“*, Nr. 3K-3-561/2009, kat. 42.8; 52.3; 91.1; 114.4.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ranga IV investicijos“ v. UAB „Medga“*, Nr. 3K-3-564/2009, kat. 44.2.4.1; 52.3.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *AB „If P&C Insurance AS“ v. UAB „Įrengimas“*, Nr. 3K-3-516/2009, kat. 44.2; 52.3; 54.1; 114.4; 114.11.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autokausta“ v. A. V.*, Nr. 3K-3-535/2009, kat. 52.1; 52.2; 114.5.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Statybų pasažas“ v. UAB „Senamiesčio svečių namai“*, Nr. 3K-3-504/2009, kat. 35.5; 52.3.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje *D. C. v. UAB „Sklypas“*, Nr. 3K-3-465/2009, kat. 45.1; 52.3; 24.3; 116.1.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vedina“ v. likviduojama statybos-remonto UAB „Ersta“*, Nr. 3K-3-499/2009, kat. 42.8; 114.11; 52.3.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Universali arena“ v. UAB „Sofritas“*, Nr. 3K-3-431/2009, kat. 52.3.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ortas“ v. UAB „Solveiga“*, Nr. 3K-3-430/2009, kat. 36.1; 52.3.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. UAB „Žvyrkelis“*, Nr. 3K-3-385/2009, kat. 52.3.

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. Č. v. UAB „Molesta“*, Nr. 3K-3-338/2009, kat. 44.5.1; 52.3.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „ANGEL STONE“ v. UAB „Ulgis“*, Nr. 3K-3-343/2009, kat. 52.1; 114.4.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Minestas“ v. UAB „Rialsta“*, Nr. 3K-3-317/2009, kat. 44.2.4.1; 44.5.1; 52.3; 121.21.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *V. R. v. UAB „Remada“*, Nr. 3K-3-277/2009, kat. 35.5; 42.8; 42.10; 52.3.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonship AS“*, Nr. 3K-3-281/2009, kat. 52.1; 42.8; 42.9; 42.10; 114.11; 42.11.4; 114.9.6.2.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“*, Nr. 3K-3-219/2009, kat. 42.5, 52.3, 114.4, 116.1.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Remada“ v. R. J.*, Nr. 3K-3-146/2009, kat. 35.4; 35.5; 52.3.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pineka“ v. UAB „Liuks“*, Nr. 3K-3-128/2009, kat. 44.5.1; 52.3; 52.4.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“*, Nr. 3K-3-36/2009, kat. 35.5; 36.1; 52.3.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Congestum group“ v. „Sermeta“*, Nr. 3K-3-54/2009, kat. 35.1; 52.3; 114.9.6.2; 114.11.

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. UAB „Projektuojančių architektų ratas ypatingų žemiškų idėjų universaliems sprendimams“ ir D. D.*, Nr. 3K-3-6/2009, kat. 52.4.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“*, Nr. 3K-3-19/2009, kat. 42.8; 52.1; 114.11.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. J. v. UAB „Lambatas“*, Nr. 3K-3-581/2008, kat. 42.3; 42.11.1; 52.2; 90.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. A. D.*, Nr. 3K-3-593/2008, kat. 24.2; 41; 52.1.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laugina“ v. UAB „Agaras“*, Nr. 3K-3-585/2008, kat. 52.3; 114.3; 114.11; 116.1.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Valviktė“ v. UAB „Laugina“*, Nr. 3K-3-575/2008, kat. 52.3; 114.9.6.2; 123.4; 123.6.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Kondventa“ v. UAB korporacija „Stameda“*, Nr. 3K-3-517/2008, kat. 52.3; 114.11.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“*, Nr. 3K-3-473/2008, kat. 52.3.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“*, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pamario Andova“ v. A. Z. ir Z. Z. antstolių kontora*, Nr. 3K-3-371/2008, kat. 44.5.1; 52.3.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. A. S.*, Nr. 3K-3-396/2008, kat. 44.5.1; 52.3.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pineka“ v. UAB „Liuks“*, Nr. 3K-3-349/2008, kat. 52.3.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Irlanda“ v. UAB „Mistro statyba“*, Nr. 3K-3-261/2008, kat. 42.9; 52.3.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“*, Nr. 3K-3-177/2008, kat. 42.8; 42.11.1; 52.3.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Polikopija“ v. J. B. reklamos paslaugų įmonė „Era“ ir J. B.*, Nr. 3K-3-530/2007, kat. 52.3; 114.11.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Ekama“ v. UAB „Versenta“*, Nr. 3K-3-553/2007, kat. 126.5.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“*, Nr. 3K-3-484/2007, kat. 52.3; 42.8; 42.11.1.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“ v. UAB „Vingės statyba“*, Nr. 3K-3-458/2007, kat. 21.4.1.1; 21.6; 41; 45.4; 69.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mituvos statyba“ v. UAB „Lempura“*, Nr. 3K-3-427/2007, kat. 42.10; 114.11.

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Parama“ v. UAB „Klaipėdos keliai“*, Nr. 3K-3-370/2007, kat. 52.3; 24.1; 44.5.1; 44.2.3.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autokaustos statyba“ v. UAB „Aviacijos paslaugų centras“*, Nr. 3K-3-361/2007, kat. 52.3; 114.3; 36.1.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos dujos“ v. „Akmenės energija“*, Nr. 3K-3-97/2007, kat. 42.8; 42.9; 42.10; 45.5; 52.3.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Damava“ v. R. E. C.*, Nr. 3K-3-66/2007, kat. 52.2; 52.3.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. tikroji ūkinė bendrija „Be priekaištų“ v. „Molesta“*, Nr. 3K-3-17/2007, kat. 52.3.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Neptis“ v. Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos institutas*, Nr. 3K-3-587/2006, kat. 52.3; 114.11.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Arisanda“ v. „2B Pack“*, Nr. 3K-3-616/2006, kat. 42.8; 52.3.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“*, Nr. 3K-3-543/2006, kat. 52.1, 21.5.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Švilda“ statybų koncernas“ v. BUAB „Baltcont“ (buvusi UAB „NCC Statyba“), UAB „Philip Morris Lietuva“*, Nr. 3K-3-541/2006, kat. 44.5.1; 52.3.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Santehnika“ v. UAB „Ainava“*,

- 674-ajai gyvenamųjų namų statybos bendrijai, BUAB „Kirtimų statyba“, AB „Šilduva“, Nr. 3K-3-149/2006, kat. 21.4.1.1; 71; 52.3.*
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *J. Jankausko ir V. Petraškevičiaus tikroji ūkinė bendrija „Vikensta“ v. UAB „Skala“, Nr. 3 3K-3-135/2006, kat. 52.3; 44.6.*
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Damava“ v. Ruth van Calcar, Nr. 3K-3-666/2005, kat. 52.3.*
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“, Nr. 3K-3-597/2005, kat. 35.4; 40.2; 42.8; 52.3; 114.11.*
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *A. Stankovskienės individuali įmonė v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-538/2005, kat. 52.3.*
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. individuali įmonė v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-505/2005, kat. 36.1; 40.2; 52.3.*
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Santechnika“ v. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Nr. 3K-3-374/2005, kat. 52.3.*
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Ekama“ v. UAB „Versenta“, Nr. 3K-3-413/2005, kat. 36.1; 52.3.*
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mindija“ v. Edvinas Mamedovas, Nr. 3K-3-371/2005, kat. 52.3.*
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Stiebas“ v. AB firmai „Viti“, Nr. 3K-3-334/2005, kat. 52.3.*

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3 K-3-235/2005, kat. 52.3; 52.5.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Senovė“ v. UAB „Vingio kino teatras“*, Nr. 3K-3-218/2005, kat. 52.3.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *E.Valionio IĮ „Egistena“ v. AB „Hermis investicija“*, Nr. 3K-3-685/2004, kat. 47.3.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“*, Nr.3K-3-652/2004, kat. 47.3.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UADB „Seesam Lietuva“*, Nr. 3K-7-466/2004, kat. 67.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. N. įmonė v. GNSB, VĮ „Registru centras“ Vilniaus filialas*, Nr. 3K-3-545/2004, kat. 25.3; 28; 47.3; 126.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija*, Nr. 3K-3-441/2004, kat. 37.7; 47.3.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus Plenarinės sesijos 2004 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *J. Zolotariovas v. UAB „Baldras“ ir VĮ „Registru centras“ Klaipėdos filialas*, Nr. 3K-P-346/2004, kat. 37.8.

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Skadas“ v. UAB „Lietmedis“*, Nr. 3K-3-325/2004, kat. 39.6.1; 47.1.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ergeda“ v. AB „VITI“*, Nr. 3 K-3-998/2003, kat. 47.3
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Korena“ ir ko. v. UAB „Turneka“*, Nr. 3K-3-939/2003, kat. 47.1., 47.3.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Žvaizdrė“ ir ko. v. 595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija*, Nr. 3K-3-772/2003, kat. 15.2.1.1.; 47.3.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Utenos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. A. Trinkūnas ir V. Raugio individuali įmonė*, Nr. 3K-3-831/2002, kat. 15.2.1.2.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Remolita ir Ko“ v. UAB „Autopartis“*, Nr. 3K-3-795/2002, kat. 47.3.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *G. Š. v. E. M. individuali įmonė*, Nr. 3K-3-704/2001 m. kat. 45.5; 37.10; 31.4.

Atskleisti arbitražų sprendimai:

1. 2001 m. ICC arbitražo Ženevoje sprendimas byloje Nr. 9950, atskleista In *The UNIDROIT Principles: New Developments and Applications, 2005 Special Supplement – ICC International Court of Arbitration Bulletin*, p. 77–79.

2. 1997 m. ICC arbitražo Madride galutinis sprendimas byloje Nr. 8873, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 61–62.
3. 1996 m. liepos mėnesio ICC arbitražo Romoje sprendimas byloje Nr. 5835, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1999, vol. 10, no. 2, p. 33–38.
4. 1996 m. birželio mėnesio ICC arbitražo Lozanoje galutinis sprendimas byloje Nr. 8177, atskleista In *Lausanne ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2001, vol. 12, no. 1, p. 88–96.
5. 1996 m. ICC arbitražo galutinis sprendimas byloje Nr. 7641, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 1, p. 74–76.
6. 1995 m. gegužės mėnesio ICC arbitražo Frankfurte galutinis sprendimas byloje Nr. 7357, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 2003, vol. 14, no. 2, p. 53–54.
7. 1993 m. ICC arbitražo galutinis sprendimas byloje Nr. 6611, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 54–60.
8. 1993 m. ICC arbitražo galutinis sprendimas byloje Nr. 5948, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 1, p. 80–85.
9. 1992 m. ICC arbitražo dalinis sprendimas byloje Nr. 6611, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 2, p. 49–53.
10. 1991 m. ICC arbitražo dalinis sprendimas byloje Nr. 5948, atskleista In *ICC International Court of Arbitration Bulletin*, 1998, vol. 9, no. 1, p. 76–80.
11. 1987 m. ICC arbitražo Paryžiuje sprendimas byloje Nr. 4761, atskleista In *Collection of ICC Arbitral Awards 1986–1990*, p. 519.

Elektroniniai dokumentai:

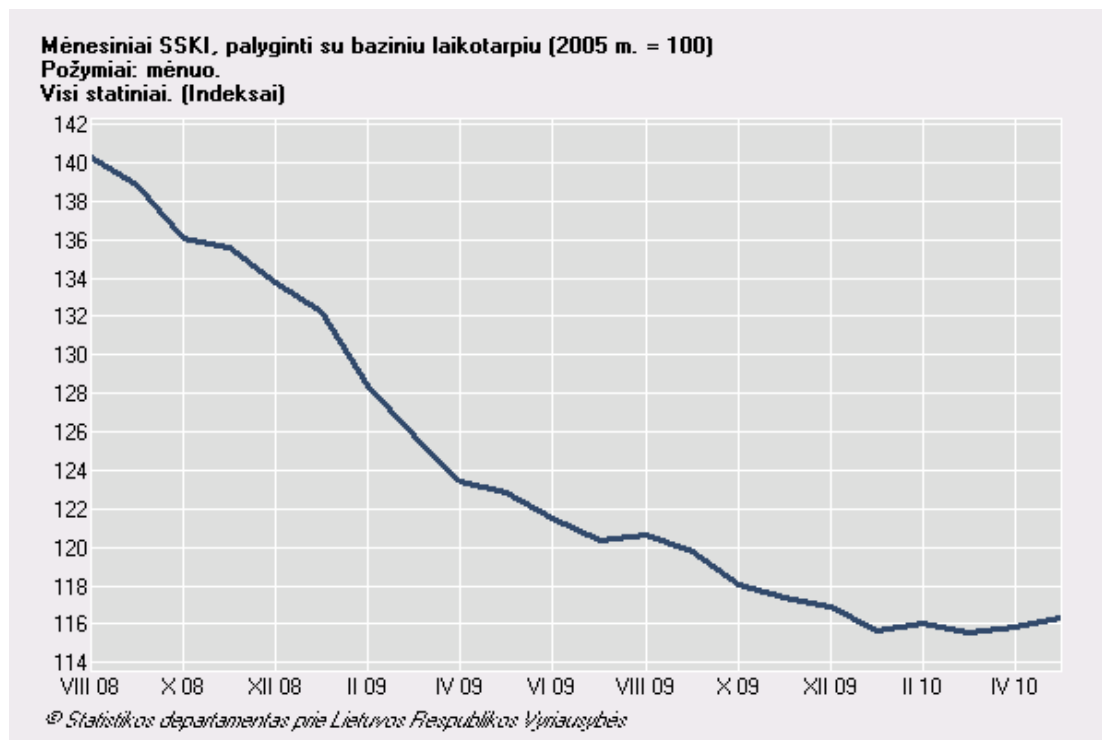
1. *Basics. European International Contractors*. [Žiūrėta 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.eicontractors.de/seiten/basics/main.php>>.
2. *EIC Contracor's Guide to the FIDIC „New Red Book“*. 2003. [Žiūrėta 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.eicontractors.de/seiten/bookshop/description.php?id=7>>.
3. *Įkurtuvių džiaugsmą temdo statybų brokas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/261/1/0/2/article/1691>>.
4. KŪRIS, Egidijus. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Pranešimas, skaitytas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštojoje konferencijoje „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. [Žiūrėta 2011-04-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf>>.
5. *Origin, Mandate and Composition of UNCITRAL*. [Žiūrėta 2009-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/uncitral/en/about/origin.html>>.
6. SCHIERSING, Niels. Denmark. *In The European & Middle Eastern Arbitration Review 2009*. [Žiūrėta 2009-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalarbitrationreview.com/handbooks/14/sections/54/chapters/517/denmark>>.
7. *Society of Construction Law, Delay and Disruption Protocol*, 2002. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.eotprotocol.com>>.
8. STORME, Matthias E. *Freedom of Contract and Non-mandatory Rules in European Contract Law*. Paper presented at the Conference European legal harmony: goals and milestones, 10th anniversary Juridical international, in Tartu on December 6, 2005. [Žiūrėta 2009-05-24].

Prieiga per internetą: <<http://webh01.ua.ac.be/storme/Storme-Juridica.pdf>>.

9. Tarptautinio investicinių ginčų sprendimų centro 2002 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Mihaly International Corporation v. Sri Lanka*, Nr. ARB/00/2,(2002). [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-11]. Prieiga per internetą: <http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionVal=showDoc&docId=DC606_En&caseId=C189>.
10. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. [Žiūrėta 2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>.
11. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 1994. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-05-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>>.

Priedai

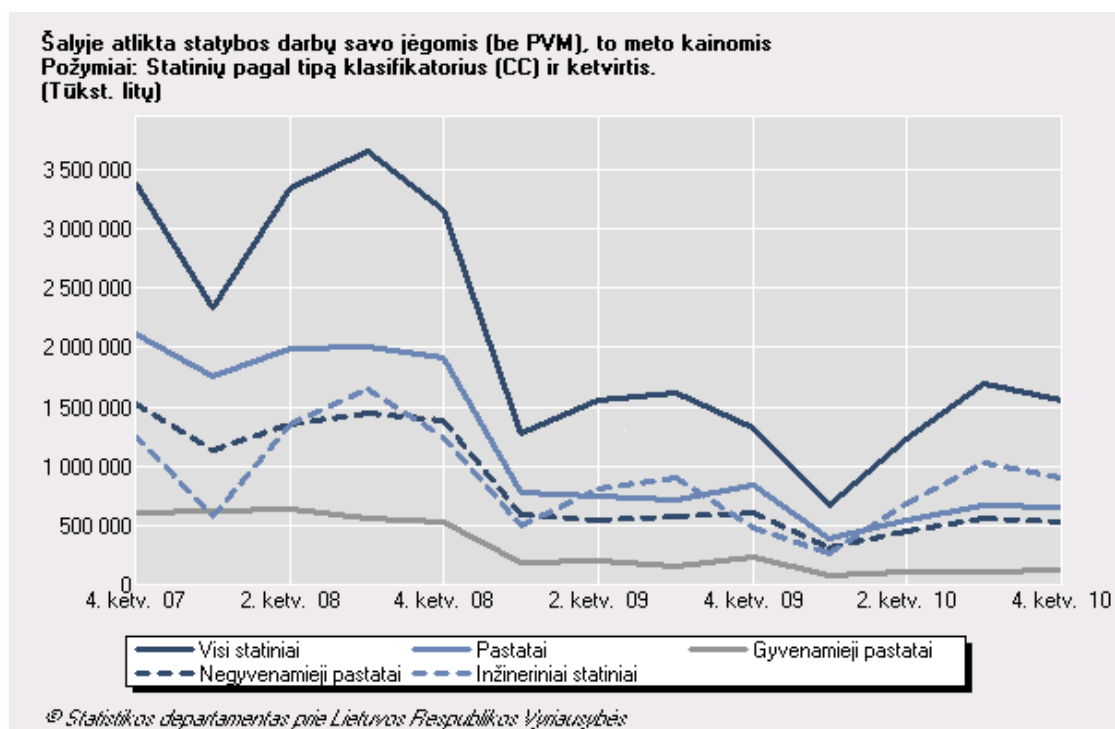
1. Priedas

1 pav. Mėnesinis statybų sąnaudų kainos indeksas nuo 2008 m. rugpjūčio mėn. iki 2010 m. gegužės mėn., palyginti su baziniu laikotarpiu (2005 m. = 100)¹⁵³⁸.

¹⁵³⁸ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. [Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.

2. Priedas

2 pav. Šalyje atlikta statybos darbų savo jėgomis (be PVM) to meto kainomis¹⁵³⁹.

¹⁵³⁹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. [Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4060107&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=8458&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>>.

3. Priedas

Modelinė sutartis	Projektavimo funkcija	Rizikų paskirstymas	Mokėjimas	Priežiūrą vykdo
Raudonoji knyga	Nepriklausomas inžinierius (projektuotojas), TP parengiamas iki sutarties sudarymo	Subalansuota	Pagal kiekius – kasmėnesiniai mokėjimai (Vienetinio įkainio metodas)	Inžinierius
Geltonoji knyga	Rangovas	Didžioji dalis rangovo atsakomybėje (priskirtas ir projektavimas)	Vienkartinis / mokėjimų grafikas, galima susitarti dėl konkrečios kainos arba vienetinio įkainio	Inžinierius
Sidabrinė knyga	Rangovas	Išimtinai rangovo atsakomybė, išskyrus <i>force majeure</i>	Vienkartinis / mokėjimų grafikas, konkreti kaina	Užsakovas / užsakovo atstovas
Žalioji knyga	Rangovas	Protingai subalansuota	Įvairūs variantai – galimi kainos parinkimo metodai ir atsiskaitymo būdai	Užsakovo atstovas

3 lentelė. FIDIC modelinių sutarčių pagrindinių skiriamųjų požymių santrauka.

Doktoranto moksliniai straipsniai disertacijos tema:

KLIMAS, Evaldas, JURGAITIS, Vidmantas. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, nr. 3 (1), p. 329–346.

KLIMAS, Evaldas. A general duty to co-operate in construction contracts? An international review. In *International Journal of Law in the Built Environment*, 2011, vol. 3, issue 1, p. 83–96.